

Na ovitku:

**FOLKLORNA SKUPINA ŽPD »FRANCE PREŠEREN« CELJE:
KOZJANSKI PLES**

Prejemnik priznanja Kulturne skupnosti občine Celje 1984

Iz obrazložitve odbora za nagrajevanje pri skupščini KSOC: Skupina praznuje letos 10. obletnico aktivnega delovanja. V teh letih se je s prizadevnostjo in skrbjo za kakovostno delo izkopala iz anonimnosti ter se povzpela med najkvalitetnejše folklorne skupine v Sloveniji, katero potrjuje tudi odbor za plesno dejavnost pri Zvezi kulturnih organizacij Slovenije.

OSREDNJA
KNJIŽNICA
CELJE

P 25204

CELJSKI ZBORNIK

1984

CELJE
1984

VSEBINA

Emil Lajh: ŽIVLJENJE IN DELO NARODNEGA HEROJA FRANCA LESKOŠKA-LUKE	11
Life and work of the national hero Franc Leskošek-Luka	
Leben und Schaffen des Nationalhelden Franc Leskošek-Luka	
Andreja Rihter: MILOŠ ZIDANSEK-VENCELJ	21
Jože Vurcer: KOZJANSKO 1944	31
Kozjansko in 1944.	
Kozjansko im Jahre 1944.	
Rolanda Fugger-Germadnik: PRVI KORAKI V SVOBODI	65
First steps in freedom	
Erste Schritte in der Freiheit	
Anton Sore: STANOVANJA V CELJSKI OBČINI	81
Flats in the community of Celje	
Wohnungen in der Kommune von Celje	
Anton Sore: GRAVITACIJSKO OBMOČJE CELJSKE TRGOVINE NA DROBNO	99
The gravitation area of the retail sale of Celje	
Gravitationsbereich des Kleinhandels von Celje	
Alojz Mušič: VPRAŠANJE GOSPODARJENJA Z NAŠIMI VIŠINSKIMI SMREKOVIMI GOZDOVI	131
The problem of managing our alpine fir forests	
Probleme der Verwaltung mit unseren Fichtenwäldern in Gebirgsgebieten	
Janez Rihteršič: PRIDOBIVANJE MINERALNE SUROVINE V CELJSKI KOTLINI V PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI (s presojo možnosti za bodočnost)	161
The winning of mineral raw materials in Celje basin in the past and present (taking into consideration the prospects for the future)	
Die Gewinnung von Mineralrohstoffen im Becken von Celje in der Vergangenheit und Gegenwart (unter Berücksichtigung der Aussichten für die Zukunft)	
Zoran Tratnik: MLADI RAZISKOVALCI V CELJSKIH OSNOVNIH IN SREDNJIH SOLAH V LETU 1982	173
Young researchers in elementary and secondary schools in Celje in 1982.	
Junge Forscher in Elementar- und Mittelschulen in Celje im Jahre 1982.	
Jožica Dolenšek: RAZISKOVALNA DEJAVNOST CELJSKE MLADINE V LETU 1983	176
Research activity of the youth of Celje in 1983.	
Forschungstätigkeit der Jugend von Celje im Jahre 1983.	

Jože Zupančič: UKINITEV GIMNAZIJE IN RAST NOVE DRUŽBOSLOVNE SOLE CELJE	191
The dissolution of the gymnasium and the growth of the career oriented secondary school in Celje Die Aufhebung des Gymnasiums und die Entwicklung der Berufs- orientierten Mittelschule in Celje	
Slavko Pezdir: PERSPEKTIVE RAZVOJA KULTURE V OBCINI CELJE DO LETA 2000	241
Prospects of cultural development in the community of Celje till the year 2000. Perspektiven der Kulturentwicklung in der Kommune von Celje bis zum Jahre 2000.	
Egon Kunej: XV. MLADINSKI PEVSKI FESTIVAL	249
The 15 th Festival of the youth choirs Die XV. Festspiele der Jugendchöre	
Drago Medved: ENAJST LET VZTRAJANJA ALI TEDEN DOMACEGA FILMA	255
Eleven years of persistence or the review of Yugoslav film pro- duction Elf Jahre der Ausdauer oder die Festwoche des jugoslawischen Films	
Ivanka Zajc-Cizelj: SPODNJESTAJSKI NARODNI SVET	265
The Lower-Styrian National Council Der Untersteirische Nationalrat	
Janez Cvirn: STAVBNA ZADRUGA DRŽAVNIH USLUŽBENCEV (1911—1957)	279
Building society of the civil servants (1911—1957) Baugenossenschaft der Staatsangestellten (1911—1957)	
Aleksander Videčnik: CELJSKI OKTET 1937—1941	289
The Celje octet 1937—1941. Das Oktett von Celje 1937—1941.	
Milko Mikola: ADMINISTRATIVNA ŠOLA V CELJU 1960—1969	297
The Administrative school in Celje 1960—1969. Die Verwaltungsschule in Celje 1960—1969.	
† FRANCE JESENOVEC	305
† ALOJZIJ BOLHAR	306
Vlado Novak: BIBLIOGRAFSKO KAZALO K CELJSKEMU ZBORNIKU 1967— 1983	307
Bibliographical Index to Celjski zbornik 1967—1983. Bibliographischer Index zum Celjski zbornik 1967—1983.	
Ivan Stopar: PREGLED GRAJSKIH STAVB NA SLOVENSKEM STAJERSKEM	323
A review of castle buildings in Slovene Styria Eine Übersicht der Burgbauten in der Slowenischen Steiermark	

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

L I S T I N A

O PODELITVI CELJSKEGA GRBA

Izvršni svet Skupščine občine Celje je po 1., 17. in 18. členu
odloka o priznanjih in nagradah občine Celje (Uradni list SR
Slovenije, št. 20-903/83), na seji, dne 28. septembra 1983

p o d e l i l

CELJSKEMU ZBORNIKU

CELJSKI GRB kot priznanje za njegovo 30 - letno kulturno
poslanstvo.

Celje, dne 15/11-1983

Predsednik
izvršnega sveta
Zvonc HUDEJ, dipl.ing.

Iz odloka o priznanjih in nagradah občine Celje z dne 29. 3. 1983:

17. člen

Celjski grb dajemo za uspehe in dosežke, s katerimi se povečuje ugled občine ter mesta Celja na kulturnem, športnem in drugih področjih (uspešne turneje, nastopi, tekmovanja ipd.) ter za uspešno sodelovanje z občino in mestom Celjem.

Celjski grb lahko dajemo tudi uglednim gostom, ki uradno obiščejo Celje.

18. člen

Celjski grb dajemo v obliki kovinskega ščita, na katerem so tri šestero-krake zvezde. Ščit je izdelan v bakru. O podelitvi celjskega grba izdamo potrdilo.

KULTURNA SKUPNOST
OBČINE CELJE
podeljuje
OB DNEVA KULTURNEGA PRAZNIKA
SLOVENSKEGA NARODA

PRIZNANJE
CELJSKEMU ZBORNIKU
ob 30-letnici izhajanja

CELJE, 6.2.1984

predsednik odbora
K. S. O. C.
ALEKSA GIŠEK-KRAJČE

predsednik
skupšč. K. S. O. C.
DRAGA MEDVED

Utemeljitev odbora za nagrajevanje KSOC:

CELJSKEMU ZBORNIKU OB 30-LETNICI IZHAJANJA

CELJSKI ZBORNIK je ob izdaji dvojnega letnika 1982/83 slavil tudi trideseto obletnico izhajanja. Prva knjiga, ki je izšla ob petstoletnici Celja leta 1951, pomeni začetek dolgoletnega izročila, ki traja še danes. Med slovenskimi pokrajinskimi zborniki ima celjski, poleg Loških razgledov, najdaljšo in najbolj utrjeno tradicijo v izhajanju. Bogata vsebina dosedanjih letnikov (skupno 18 knjig) je v mnogočem osvetlila družbeni, gospodarski in kulturni razvoj Celja in širšega pokrajinskega območja, ki mu je Celje naravno središče. Pri tem je dokumentirala njegov vsestranski razvoj v sodobnosti in bližnji preteklosti ter posegla tudi v daljnjo zgodovino.

V zborniku so natisnjeni mnogi prispevki, temelječi na znanstvenih raziskavah, ki s svojo tehtno vsebino in premišljeno dokumentarnostjo predstavljajo zanesljivo in trdno oporo za nadaljnje delo in za čim bolj premišljene in kvalitetne odločitve na vseh področjih javnega življenja. Obenem dosedanje delo in vsebina vseh letnikov predstavlja Celje in ustvarjalno življenje delovnih ljudi tega področja v naši širši skupnosti kot njen pomemben ustvarjalni del.

Vsa ta živa zasidranost, tehtnost in vztrajna kontinuiteta izhajanja je odraz volje in prizadevnosti zbornikovih sodelavcev, predvsem pa njegovih urednikov Gustava Grobelnika, Vlada Novaka in Tineta Orla, ki jim ob jubileju Celjskega zbornika izrekamo tudi naše posebno priznanje.

EMIL LAJH

ŽIVLJENJE IN DELO NARODNEGA HEROJA FRANCA LESKOŠKA-LUKE

Franc Leskošek-Luka se je rodil 9. decembra 1897 v delavski družini v Celju, v Novi ulici št. 10. Oče Franc je bil delavec, mati Terezija, rojena Buser, pa gospodinja. Družina se je kmalu preselila iz mesta v Trnovlje, kjer se je stalno naselila. Po končani osnovni šoli ga je sicer mikala gimnazija, toda zaradi revščine in bolezni v hiši je moral v meščansko šolo. Po treh letih šole je bil leto dni ključavničarski vajenec pri Lorberju v Zalcu, kjer so izdelovali poleg raznovrstnih ključavničarskih in strgarskih predmetov tudi razne poljedelske stroje, med njimi tudi hmeljske sušilnice. Nato se je v Westnovi tovarni v Celju izučil za kovinostrugarja. Po enem letu uka je delal v raznih mestih avstrijske monarhije in Nemčije, kjer se je seznanjal z naprednim delavskim gibanjem in sodeloval v stavkah. Leta 1913 se je vključil v sindikalno gibanje.

Komaj 17 let star je šel na avstrijsko fronto in doživel težke dneve na italijanskem bojišču. Ko se je vrnil domov, je s celjskimi prostovoljci odhitel na Koroško v borbo za pravično mejo. Po plebiscitu se je vrnil v Westnovo tovarno.

V novi državi kraljevini SHS je doživel veliko razočaranje, ko je spoznal, da niti narodi niti ljudje niso postali enakopravni. Leta 1920 se je udeležil velike protestne stavke, s katero je delavstvo odgovorilo na dogodke na Zaloški cesti v Ljubljani. Zaradi naprednih idej, predvsem pa že zelo aktivnega udejstvovanja v sindikatu je Franc Leskošek moral kmalu zapustiti Emajlirko. Pot ga je vodila v razna slovenska industrijska podjetja. Kamor koli je prišel, je spodbujal in organiziral delavstvo za borbo proti izkoriščanju in politični brezpravnosti. Po vsaki stavki je bil odpuščen z dela in tudi policija ga je večkrat aretirala. Po kratki zaposlitvi v Beogradu in na Poljskem je stopil na delo v podjetju »Saturnus« v Ljubljani, kjer so ga delavci izbrali za svojega zaupnika.

Leta 1926 je postal član KPJ, ki je razvila njegove revolucionarne sposobnosti in usmerjala njegovo dejavnost. Deloval je v URS-ovih sindikatih.

Leta 1933 je bil izvoljen za tajnika pokrajinskega odbora zveze kovinskih delavcev, nato za predsednika strokovne komisije za Slovenijo. Takrat se je ves posvetil političnemu delovanju med delavstvom. Hkrati je postal — za množice skrito — član politbiroja CK KPJ. To je bilo obdobje velikih stavk, v katerih je imel Franc Leskošek neprecenljive zasluge za pravilno usmerjanje delavstva v akcijsko enotnost in s tem doseglo velikih zmag za izboljšanje njihovega položaja.

Ko so ga 14. septembra 1936 spet aretirali, obtoženega, da je leta 1934 pripravljaval stavko v Westnovi tovarni v Celju, da je že dolgo delal po navodilih Kominterne in da je bil v tem letu že aretiran ter da je nastopil tudi na proslavi 30-letnice Zveze kovinskih delavcev na Jesenicah, kjer je delavstvo pozval v enotno fronto, je na policiji med drugim rekel: »... Podrobnosti, o čem sem govoril na Jesenicah, se seveda ne morem spomniti, ker si govora nisem beležil. Kolikor se spomnim, sem govoril o položaju delavstva v Sloveniji, o načrtu zakona o minimalnih mezdah, zavzemal sem se za izpopolnjevanje naše industrije, da ne bi postali čisto odvisni od tujega kapitala. Govor sem končal s pozivom, naj se vse delavstvo strne v enotno fronto, da bo prišlo na isto stopnjo, na kateri je danes francoski proletariat ...

... Kar tiče Celja, je pa res, da sem prihajal tja večkrat v zvezi s sprejetjem delavcev v tovarni Westen, vendar samo na poziv podružnice Zveze kovinskih delavcev v Celju. Kot tajnika organizacije je bila moja dolžnost, da posredujem, da bi se izprtje končalo zadovoljivo za tovarno in delavce. Zaradi tega sem imel tudi sestanke z delavskimi zaupniki ...»

Na zletu SVOBOD 7. julija 1935 v Celju je Franc Leskošek v svojem manifestativnem govoru pred okoli 10.000-glavo množico ponovno zahteval pravice, ki gredo delavcem. Septembra 1935 je postal član sindikalne komisije Pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo. To je čas, ko je vodil zborovanja in stavke v Trbovljah, Hrastniku, Zagorju, Celju, Kočevju, Jesenicah in veliko tekstilno stavko leta 1936. Uvajal je revolucionarno partijsko linijo v sindikatih, kar se ni odražalo samo v masovnih stavkah, ampak tudi v protirežimskih demonstracijah.

Nedvomno je Leskoškov govor odmeval v vseh tedanjih časnikih, tako v naprednih kakor najbolj konzervativnih. Ko se je govorilo in razpravljalo, kdo bodo govorniki na zletu Svobod, so se šele na dopoldanskem sestanku komunistov za Savinjo dogovorili, da bodo zahtevali kot govornika tudi Franca Leskoška, ki je bil takrat predsednik Strokovne komisije in ni bil poznan kot komunist. Množica je zahtevala njegov govor. Vodstvo zborovanja se je moralo ukloniti tej enoglasni zahtevi.

Med drugim je Leskošek govoril o mednarodnem položaju, o boju za mir in zoper fašizem, za priznanje Sovjetske zveze ter za izboljšanje socialnih razmer delavstva, za svobodo tiska, svobodo govora, za 48-urni delavnik. O Svobodah pa je dejal, da se v njih delavci izobražujejo v marksističnem duhu. Leskoškov govor je množico tako razvnel, da ni mogla več krotiti svojih čustev in so se od vsepovsod razlegali klici kot: »Živela enotna fronta delovnega ljudstva«, »Živela Sovjetska zveza«, »Živel Lenin« in razne splošne zahteve, kot amnestija političnih zapornikov, svoboda tiska in podobno.

Franc Leskošek, je kot predsednik strokovne komisije v letih 1935—1936 uspešno vodil delavske stavke v mnogih tovarnah po Sloveniji. Na ustanovnem kongresu KPS je bil izvoljen za sekretarja CK KPS in opravljal to funkcijo do osvoboditve. Udeleženec I. konference KPS leta 1938. Deloval v Zvezi delovnega ljudstva, bil tvorec in podpisnik njenega letaka »Kaj hočemo?« Leta 1938 kandidat liste delovnega ljudstva na državnoborskih volitvah

O tem je Franc Leskošek povedal kasneje: »Meni policija sprva ni dala do besede. Šele ko je množica začela klicati Leskošek, Leskošek, sem stopil na oder. Govoril sem ognjevitno in precej revolucionarno, saj je bila priložnost delavcu dvigniti moralo, toda policija mi je kmalu odvzela mikrofon. Tako nisem mogel do konca povedati, kar sem nameraval. Po zaključku se je množica razšla. Precej živahno je bilo tudi pred železniško postajo, kjer sem dirigiral internacionalo. Nato so prišli policaji in me odgnali. Naložili so mi 1.000 din kazni, ker pa denarja nisem imel, sem moral odsedeti deset dni.

Ker je Leskošek legalno dejavnost v reformističnih sindikatih spretno in uspešno povezoval s svojim delom uglednega partijskega voditelja, je bil

konec leta 1936 odstranjen kot tajnik Zveze kovinskih delavcev za Slovenijo, na seji Strokovne komisije 23. maja 1937 pa še kot predsednik te organizacije. Kasneje, na izrednem kongresu združene delavske sindikalne zveze v Zagrebu, so Leskoška »zaradi razbijaškega delovanja« izključili iz tega sindikata. Takrat je to pravzaprav pomenilo javno razkritje, da je Leskošek komunist.

Aprila 1937, na ustanovnem kongresu KPS, je bil izvoljen za sekretarja CK KPS in to ostal do osvoboditve. Leta 1938 je postal član novega politbiroja CK KPJ pod Titovim vodstvom. Kot sekretar KPS je Leskošek deloval na vseh treh predvojnih konferencah: v Šmiglovi zidnici nad Grajsko vasjo 16. in 17. aprila 1938, v Joštovem mlinu na Silvestrovo 1939 in 1. januarja 1940 in na Vinjem vrhu 29. in 30. junija 1940. Udeležil se je tudi zgodovinske V. državne konference KPJ, ki je bila od 19. do 23. oktobra 1940 v Dubravi pri Zagrebu.

Ob sklepu, da partija sodeluje leta 1938 na volitvah z Mačkom v opoziciji, so določili tudi kandidate v 25 srezih. V Ljubljani sta kandidirala Alojz Kraigher in Franc Leskošek, v okolici pa Leskošek in kmet Franc Škrjanc. Svojo kandidaturo je Leskošek podpisal v zaporu, vendar so ga pred volitvami izpustili. Oblast mu ni dovolila, da bi govoril na predvolilnih shodih. Njegov prvi in zadnji neokrnjeni predvolilni shod je bil v dvorani hotela Union, kjer sta nastopila z dr. Brecljem. Na Notranjskem so ga s shoda pregnali orožniki, napovedani shod pri Mikliču v Ljubljani pa je bil prepovedan.

Franc Leskošek se spominja, da je bilo partijsko posvetovanje v Tacnu velikega pomena za partijo in državo. Zelo na drobno so analizirali stanje v partijskih organizacijah. Posebno pozornost so posvetili enotnosti, disciplini in prihodnim nalogam. Franc Leskošek ravno tako analizira vse ostale konference, ki so bile pred vojno in katerih se je udeleževal kot sekretar CK KPS.

Z naraščanjem nevarnosti od vedno večje fašistične agresivnosti je položaj delovnih in demokratsko usmerjenih ljudi postajal vse težji. Tudi udarci režima, naperjeni proti komunistom, so se pomnožili in Franc Leskošek je moral v strogo ilegalo. Skrival se je v Tacnu pod Šmarno goro in v Šmartnem ob Savi, odkoder je odhajal na partijska posvetovanja v Zagreb in še z večjo upornostjo nadaljeval svoje revolucionarno delo.

V času fašističnega napada na Jugoslavijo aprila 1941 je bil prostovoljec. Ob razsulu starojugoslovanske vojske, je 10. aprila 1941 pri Trebnjem vodil sestanek CK KPS. Sklep je bil, da pozovejo Slovence, naj zbirajo orožje, ki ga je odmetavala starojugoslovanska vojska. Tistega dne ga je politbiro CK KPJ na seji v Zagrebu imenoval za člana vojnega komiteja. Konec aprila 1941 je CK KPS pod njegovim vodstvom pozival Slovence, da se pripravljajo na odpor. Ob ustanovitvi Vrhovnega plenuma OF 15. junija 1941 je Franc Leskošek postal njegov član. Kmalu po ustanovitvi Protiimperialistične fronte slovenskega naroda, maja 1941 je bil Franc Leskošek zadolžen za vojni komite, v katerem so bili še Stane Zagar, Aleš Bebler, Oskar Kovačič in Tone Dolinšek.

Junija 1941 je bila partijska konferenca pri Ivančiču v Mencingerjevi ulici, katere se je udeležilo okoli 30 do 40 komunistov. Na konferenci je

Franc Leskošek — Peter Strugar (Luka), prvi komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet

Franc Leskošek poročal o vojnem komiteju in njegovem trenutnem in nadaljnjem delu. To je bilo tedaj poglavitno. Takrat so ustanovili podobne komiteje tudi v nižjih organizacijah, imenovali pa so jih »Vojni revolucionarni komiteji«.

Na seji politbiroja CK KPS 22. junija 1941 je padla odločitev za začetek vstaje. Formiran je bil Glavni štab slovenskih partizanskih čet in prvi komandant je postal Franc Leskošek-Luka, ki je to funkcijo opravljal do 1. oktobra 1942. Kot član Vrhovnega štaba je 26. septembra 1941 sodeloval na vojaškem posvetovanju v Stolicah. Po povratku v Slovenijo je usmerjal dejavnost slovenskih partizanskih enot na obrambo prebivalstva pred izseljevanjem, kar mu je posebno uspelo z decembrsko vstajo na Gorenjskem. Ko so bile brazde nastajajoče partizanske vojske zadosti globoke, je bil komandant Franc Leskošek (takrat je imel ilegalno ime Peter Strugar) spet pre-

stavljen na politično delo. Izvršni odbor partizanskih čet se je takole zahvalil Leskošku in Beblerju:

»Tovarišema Petru Strugarju in Primožu Tratniku, ki prevzemata nove naloge, izreka Izvršni odbor OF priznanje za njuno požrtvovalno delo, ki sta ga doslej vršila pri Glavnem poveljstvu, ter ugotavlja, da je prvo obdobje rasti in razvoja slovenskega partizanstva bistveno povezano z njunima imenoma.«

Že jeseni leta 1941 je v Sloveniji nastala VOS — OF (Varnostna obveščevalna služba Osvobodilne fronte). Člani VOS-a so delovali v manjših skupinah in so konec leta 1941 in v letu 1942 naredili številne akcije, od reševanja voditeljev osvobodilnega gibanja iz zaporov do kaznovanja najnevarnejših organizatorjev kontrarevolucije s smrtjo. Od jeseni 1941 do pomladi 1942 so rešili iz zaporov tudi Franca Leskoška, Viktorja Avblja, Franca Popita, Ivana Novaka, Zdenko Kidrič in mnoge druge. Uspelo jim ni rešiti Toneta Tomšiča.

Široka konferenca KPS, ki je bila od 5. do 8. julija 1942, tik pred sovražnikovo ofenzivo na Cinku v bližini Breznovega vodnjaka, na severnem pobočju Kočevskega Roga, je podrobno proučila položaj in bližnje naloge. V referatu o vojaških nalogah partije je komandant slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek — Peter Strugar najprej ugotovil, kakšnega pomena je dejstvo, da na slovenski zemlji obstaja in se bori slovenska ljudska vojska. Njen obstoj in njeni boji so prelom v slovenski zgodovini. Ustvaritev partizanske vojske pa je predvsem plod ideološkega in organizacijskega dela partije. Leskošek je znova opozoril na hudo napako, ki je dolgo bremenila partizanske čete, namreč na defenzivnost in nagnjenje h goli obrambi pred sovražnikovimi napadi. Treba je bilo dolgotrajnega prepričevanja, da je napadanje bistvo partizanskega vojskovanja in da partizani, ki ne napadajo, niso le nekoristni za narodno osvoboditev, temveč da so sami zapisani smrti. Referent je poudaril, da je bila tudi vojaška disciplina prvih partizanskih čet pomanjkljiva. Toda partija je te in še druge slabosti premagala in dosegla, da so spomladi 1942 majhne partizanske čete prešle v široko osnovano ofenzivo. Leskoškov referat je poudaril, da je raven politične razgledanosti povprečnega partizana še vedno zelo nizka. Zato so sklenili, da se zaradi boljšega političnega dela takoj ustanovijo v enotah bataljonski partijski komiteji.

Zdaj spet Franca Leskoška najdemo na dolžnosti slovenskega partijskega sekretarja.

Sredi junija 1942 je Franc Leskošek odšel v Kočevski Rog, odkoder je s centralnim komitejem KPS in Glavnim štabom slovenskih partizanskih čet usmerjal nadaljnji razvoj NOB na slovenskih tleh. Glavni štab ga je 30. junija 1942 delegiral v Narodnoosvobodilni svet za osvobojeno ozemlje.

Ko so spomladi 1942 slovenske partizanske enote doživljale najtežje preizkušnje, se je Franc Leskošek z drugimi tovariši prebil iz obroča v Kočevskem Rogu in ustanovil novo bazo v Podlipoglavu, kamor so po nekaj tednih prišli še drugi člani slovenskega vodstva NOB.

Nato se je v celoti posvetil političnemu delu. 1. oktobra 1942 je bil kooptiran v Izvršni odbor OF. Na Kočevskem zboru je bil izvoljen v Izvršni odbor Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora in v delegacijo AV-

NOJ, a na II. zasedanju AVNOJ v Jajcu je bil izvoljen v predsedstvo. Kasneje je s svojo skupino političnih delavcev obiskoval Notranjsko, Štajersko in Slovensko Primorje in imel mnoga zborovanja ter tako razvijal in utrjeval partijske in OF organizacije, organe narodne oblasti in enote narodnoosvobodilne vojske. Zanimiva so nekatera njegova poročila iz Štajerske, ko sta on in Polič pisala v predsedstvo SNOS 4. 10. 1944 o vseh važnejših gospodarskih in finančnih vprašanjih. Omenila sta tudi ilegalno skrivaštvo v raznih odborih in zalednih ustanovah ter da so bile volitve v narodnoosvobodilne odbore v glavnem končane in je prišel v odbore sorazmerno dober element.

Leskošek je 25. 10. 1944 poročal, da v centrih ni bilo skoraj nobenega političnega dela. V Celju je bilo le nekaj članov KP, ki pa drug drugega niso poznali, in samo dva odbora Delavske enotnosti. V nadaljevanju je zapisal, da so v KP začeli pritegovati vse, ki se pod Nemci niso kompromitirali in so se v boju pokazali aktivni in pošteni; dalje je poročal, da mobilizirajo in da bi se na Štajerskem dalo mobilizirati še najmanj 20.000 borcev. Konec oktobra 1944 je Leskošek poročal, da so Nemci vdrli na osvobojeno ozemlje in da je bilo tri dni »precej trdo«. Imeli so 27 mrtvih in 41 ranjenih. Še več je bilo Leskoškovih poročil o osvobojenih in neosvobojenih ozemljih, pomanjkanju kadra. V glavnem je bila njegova ugotovitev, da je OF bila povsod šibka, še najboljša pa je bila na Kozjanskem.

Jeseni 1944 je prispel v osvobojeno Gornjo Savinjsko dolino s skupino predstavnikov slovenskega narodnoosvobodilnega sveta sekretar CK KPS Franc Leskošek-Luka. — Na sliki je Franc Leskošek-Luka z nekaterimi člani SNOS in s spremljevalci

Ko je 5. maja 1945 bila slavnostna seja v Ajdovščini in bila imenovana prva slovenska narodna vlada, prvi predsednik Boris Kidrič, je Franc Leskošek postal minister za industrijo in rudarstvo v osvobojeni Sloveniji.

Revolucionarno delo Franca Leskoška v predvojnem in vojnem obdobju je bilo povezano v večji meri s strogo ilegalnostjo dela kot komunista, komandanta in sekretarja partije. Zato se je tako kot večina drugih delavskih voditeljev in revolucionarjev moral posluževati ilegalnih imen. Tudi on jih je imel mnogo. Nekatera izmed njih so utonila v pozabo. Izmed vseh pa so bila najbolj znana Luka, Lojze in Peter Strugar. O teh imenih pravi Franc Leskošek: »Ime Lojze sem dobil leta 1937. Za to ime so vedeli samo člani politbiroja CK KPJ. Dali so mi ga na nekem sestanku, ko so tudi drugi tovariši iz partijskega vodstva dobili ilegalna imena. Policija se je hudo mučila s tem imenom. Nikakor ni mogla razvozljati skrivnosti, kdo se skriva za imenom Lojze.« Mnogo bolj znano ilegalno ime je Peter Strugar. Dobil ga je takrat, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. Franc Leskošek pojasnjuje ta psevdonim takole: »V Sloveniji smo navadno partijski vzdevek povezovali z osebnostjo. Nekdo, ki je živel v hribovskih krajih, je dobil pridevek Gorenjski. Večkrat je pridevek povezan tudi s poklicem. Tako je tudi z mojim imenom Peter Strugar. Dobil sem ga zaradi svojega poklica. Bil sem namreč strugar.« Za ime Luka se ne spominja, kako in kje ga je dobil. Vendar so mu Luka pravili vsi najbližji tovariši in le redko kdo ga je imenoval Franc.

Po osvoboditvi je Franc Leskošek-Luka nadaljeval svoje revolucionarno in ustvarjalno delo. Najprej je prevzel ministrstvo za industrijo in rudarstvo v vladi LR Slovenije. Leta 1947 pa je že postal minister za težko industrijo v zvezni vladi. V letih 1951 do 1953 je bil predsednik sveta za industrijo na Slovenskem, nato pa do leta 1958 ponovno v federaciji, in sicer član izvršnega sveta ljudske skupščine FLRJ. Do leta 1963 je opravljal funkcijo podpredsednika zvezne ljudske skupščine, od leta 1963 pa je bil član sveta federacije. Izvoljen je bil tudi za člana sveta republike. Opravljal pa je še celo vrsto drugih dolžnosti, zlasti na političnem področju, saj je bil vedno član centralnega komiteja CK ZKJ in CK ZKS, v organih socialistične zveze, sindikatov in Zveze borcev. Vrsto let je bil predsednik republiškega odbora Združenja zveze borcev Slovenije. Bil je po činu general podpolkovnik JLA.

Franco Leskošek je položil temelje obnovi in industrializaciji naše države. Z njegovo osebnostjo je povezana izgradnja vrste industrijskih gigantov v Sloveniji in Jugoslaviji: ljubljanski Litostroj, mariborski TAM, valjarna bakra v Sevoju, tovarna kablov v Svetožarevu, pa Zenica, Nikšić, Sisak, Kragujevac, vse te tovarne in še cela vrsta drugih so bile in so povezane z imenom Franca Leskoška-Luke. Z njegovim imenom so povezane tovarne, ki so se kasneje razvile v prave velikane, z njegovim imenom in tudi z njegovim ročnim delom pa je povezana tudi cela vrsta drobnih dogodkov v teh tovarnah. Stroji, ki jih je začel spoznavati na začetku tega stoletja kot vajenec, so namreč ostali v celotnem njegovem življenju njegova velika strast. Vedno je bil hkrati borec in graditelj. Uvajati je pričel tisto, kar je s svojo revolucionarno dejavnostjo napovedoval že pred vojno, to je geslo »tovarne delavcem«. Za razvoj delavstva in družbenega samoupravljanja je prav tako on oral ledino. Socialistični samoupravni razvoj naše druž-

Leskošek Franc-Luka govori na zborovanju v Celju, oktobra 1945

be mu je bil vedno osnovni cilj. Seveda veličine uspehov in zaslug trenutno ni možno v celoti oceniti, so pa nedvomno edinstvene. Ko je praznoval 80-letnico rojstva, mu je predsednik republike Josip Broz Tito izrekel poleg zahvale za velikansko delo, ki ga je napravil v predvojnem in narodnoosvobodilnem revolucionarnem delu, tudi naslednje besede: »Prav tako požrtvovalno in pogumno kot med pripravami na revolucijo in narodnoosvobodilni boj si po vojni opravljal številne najodgovornejše dolžnosti v družbenopolitičnem življenju Slovenije in Jugoslavije, v vodilnih organih ZK Slovenije in ZKJ, povsod, kjer smo potrebovali tvoje sposobnosti in prizadevnost. Tvoje zasluge v povojnih naporih za krepitev materialne družbe, za izgradnjo ljudske oblasti in skupščinskega sistema ter razvoj naše socialistične samoupravne družbe so izredne.«

Vse svoje življenje je nedvomno posvetil in posvečal borbi za osvoboditev delovnih ljudi. Kot organizator je bil vedno nepogrešljiv, saj je iz nje izšel in svoje pobude in sile našel v njej. Potrjena je bila njegova zveza z delavskim razredom in zaupanje vanj. Za svoje življenjsko delo je prejel vrsto visokih odlikovanj in priznanj. Za narodnega heroja je bil proglašen 15. julija 1952, ob 60. obletnici rojstva in po 42 letih revolucionarnega dela 1957 je bil odlikovan z redom junaka socialističnega dela, odlikovan je bil z redom republike z zlatim vencem ter posebno listino »Priznanje Socialistične republike Slovenije«, ob 30. obletnici osvoboditve ga je predsednik Tito odlikoval z najvišjim jugoslovanskim odličjem, z veliko zvezdo z lento. V Kraljevu je prejel povelje »proti nasilju in vojni — za mir na svetu«. Vrsto priznanj je prejel ob obiskih v domovini in tujini. Postal je čast-

ni občan mnogih občin in krajev, podeljeni pa so mu bili še različni drugi visoki naslovi.

Kljub visokim letom in temu, da je zadnja leta tudi bolehal, je Franc Leskošek-Luka bil do zadnjih trenutkov korenjak. Rad se je odzval vabilom na razne svečanosti. Dajal je ocene in pobude, povedal marsikatero kritično in obujal spomine na prehojeno pot. Nikdar ni pozabil poudariti izrednih uspehov in napredka, torej vsega, kar je naša družba že dosegla.

Mlajšim je vedno nalagal naloge, jih opozarjal na dolžnosti in odgovornosti.

5. junija 1983 nas je vse Jugoslovane, delavski razred SFRJ pretresla vest, da je preminilo življenje delavca, komunista, komandanta, gospodarstvenika Franca Leskoška-Luke. Nema žalost je segla do poslednjih kotičkov ožje in širše domovine. Ugasnilo je plemenito življenje neutrudnega bojavnika, toda ostaja nam neprecenljivo bogata zapuščina njegovega dela. Njegov moto v življenju je bil: »Revolucionarno delo je postalo moj poklic, in vse kar sem delal, je služilo samo enemu cilju — zmagi revolucije in kasneje graditvi nove socialistične Jugoslavije.«

VIRI IN LITERATURA

- Zgodovinski arhiv CK ZKS, fond kominterne; Titovo poročilo z dne 25. 5. 1938. Arhiv Muzeja revolucije Celje (navajam: A MRC), fascikel št. 37, spomini A. Stegnarja, F. Hribarja, J. Umeká.
- Bevc (Edvard Kardelj): Poročilo o kongresu na Čebinah. Teoretična priloga Komunista, januar—marec 1977.
- Zgodovinski arhiv ZKS, Resolucija, ohranjena v zapuščini Borisa Kraigherja.
- Alenka Nedog: Nekatera vprašanja iz ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem v letih 1935—1937. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, leto 6 št.1—2. Ljubljana 1966.
- Metod Mikuš: Slovenci v stari Jugoslaviji, Ljubljana 1965.
- France Filipič: Partijska organizacija v Sloveniji v obdobju ustanovnega kongresa KPS. Zbornik ob 40. letnici ustanovnega kongresa KPS. Ljubljana 1977.
- Pregled zgodovine ZKJ. Ljubljana 1963.
- Tatjana Vovk-Čepič: Zlet »Svobod« v Celju in njegov pomen (tipkopis, fasc. 42 A, v MRC).
- Bitka, kakor življenje dolga. Pričevanja o revolucionarnem in osvobodilnem boju Slovencev. Cankarjeva založba 1975.
- Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945 (skupinsko delo). Odgovorni urednik Zdravko Klanjšček. Ljubljana 1976.
- Zgodovina Slovencev (več avtorjev). Cankarjeva založba. Ljubljana 1979.

ANDREJA RIHTER

MILOŠ ZIDANŠEK-VENCELJ

Leta 1978 je bila na rojstni hiši narodnega heroja Miloša Zidanška v Straži na gori pri Dramljah odkrita spominska plošča z besedilom: V tej hiši se je 12. septembra 1909 rodil narodni heroj Miloš Zidanšek, predvojni član CK KPS in CK KPJ. Kot član vojnega komiteja KPS je bil med prvimi organizatorji vstaje na Štajerskem. Padel je 7. februarja 1942 kot komandant Šercerjevega bataljona na Notranjskem. Veličino njegove osebnosti cenimo kot svetel vzor pogumnega revolucionarja in borca za svobodo in srečo človeka.

Leta 1980 je bila izročena svojemu namenu moderna stavba osnovne šole v Dramljah, poimenovana po Milošu Zidanšku. Že ob otvoritvi šole so na panojih razstavili precej fotografskega materiala in fotokopije raznih dokumentov iz življenja in dela narodnega heroja. To je bil začetek stalne razstave, ki je bila odprta februarja 1983. leta. Pomoč Muzeju revolucije Celje pri razstavi je nudila Julijana Zlatečan, sestra Miloša Zidanška, ki je odstopila še neobjavljen slikovni material. Z življenjem in delom Miloša Zidanška se je do sedaj največ ukvarjal France Filipič, ki je ob otvoritvi razstave z besedami prikazal njegovo revolucionarno pot, Darinka Jošt pa je za priložnost sestavila recital o narodnem heroju, ki ga je zrecitirala vnukinja Zidanškove sestre. Razstava o življenju in delu za svobodo narodnega heroja Miloša Zidanška-Vencelja je do sedaj edina samostojna stalna predstavitev v Sloveniji.

Miloš Zidanšek se je rodil v Straži na Gori v neposredni bližini Dramelj. Starši so bili viničarji. V družini je bilo pet otrok — Miloš najmlajši — in se je pogosto selila od enega gospodarja do drugega. Tako so se s Straže na Gori preselili v Celje na Miklavški hrib in nato v Lisce. 1918. leta je Miloš Zidanšek pričel hoditi v osnovno šolo v Celju. Ko je končal v Deški okoliški šoli tretji razred, se je družina 1921. leta preselila v Podlog blizu Gotovelj h kmetu Janiču, pri katerem se je Miloš pričel učiti za peka.¹

1927. leta je Zidanšek končal uk in naredil pomočniški izpit.

Ime, priimek in spol vseh učencev razreda v letu 1931/32	Datum in leto nastopa v šolo	Priloga škole	Vredn. in opombe v šoli	Opombe
Miloš Zidanšek	1. 9. 1931		1. razred	Miloš Zidanšek rojen 1. 9. 1931 v Celju

Spričevalo M. Zidanška iz Deške šole v Celju. Izpis iz šolske knjige (Zgodovinski arhiv Celje)

Po nekaj mesecih službe v Ribnici na Dolenjskem je delal v Zagrebu pri peku Ivankoviću ter nato leta 1930 v Mariboru pri peku Korenu. 1931. je odšel na odsluženje vojaškega roka v Hercegnovi. Že v tem času se začne udejstvovati v sindikalnem gibanju. Po odsluženem vojaškem roku se Miloš 1932. leta zaposli najprej pri peku Frecetu, po rodu Celjanu, nato pa v hotelu Palace v Zagrebu. Vključi se v sindikalno organizacijo, ki je bila pod vplivom socialnih demokratov. Pridruži se v sindikat živilskih delavcev, v katerega ga pritegne Slavko Margetič — tedanji zagrebški funkcionar Zveze živilskih delavcev. Usmeri ga v politično delo, Valentin Špirac, partijski organizator, pa ga pritegne v partijsko delo. Leta 1933 je bil Miloš Zidanšek

Pomagalsko pismo, hrani Julijana Zlatečan, sestra M. Zidanška

Miloš Zidanšek,
narodni heroj

sprejet v KP. Že takrat se je posvetil partijskemu delu v vojaški organizaciji. Bil je med organizatorji obrambnih čet, ki so jih imenovali »protifašistične akcijske čete«, kratko PAČ. Njihova naloga je bila varovanje večjih partijskih zborovanj. Naslednje leto se spozna s pekom Josipom Krašem in postane njegov politični sodelavec.²

V letu 1935 se je preselil na Zvonarničko 3, kjer je z Lujzo Gjuren vodil mlekarno — takratno pomembno partijsko javko za zagrebške partijske aktiviste. Konec leta je prišlo do velikega vdora v zagrebško partijsko organizacijo. Miloša Zidanška so aretirali v mlekarni 26. januarja 1936. Mesece preiskovalnega zapora je prebil v Zagrebu, nato pa je bil pred sodiščem za zaščito države v Beogradu 11. junija 1936. leta obsojen na dve leti robije in izgubo častnih pravic. Kazen je odslužil v Sremski Mitrovici in v Mariboru. V času prestajanja robije se je Miloš Zidanšek kalil v »Rdeči univerzi zaporov«, se šolal ob gladovnih stavkah in tako ob neprestanih borbah s

kaznilniškima upravama za osnovne pogoje življenja prestal čas preizkušnje in bil sposoben za odgovorne naloge v partiji na svobodi.

Najprej je služil kazen v Sremski Mitrovici, odtod je bil avgusta 1936 prepeljan v Maribor, a iz Maribora ponovno februarja 1937. leta v Sremsko Mitrovico.³

26. januarja 1938 je bil izpuščen z robije. Odšel je v Zagreb, odkoder pa ga je policija izgnala in se je tako napotil v Medlog pri Celju. Kot politični zapornik — komunist ni mogel dobiti zaposlitve. 17. in 18. aprila 1938 se je udeležil I. konference KP Slovenije v Šmiglovi zidnici nad Grajsko vasjo, ki je ocenila nasilno priključitev Avstrije k Nemčiji kot nevarnost za obstoj slovenskega naroda. Trditev je bila poudarjena že na ustanovnem kongresu KP Slovenije na Čebinah 18. aprila 1937. leta, ko je Miloš Zidanšek prestajal robijo. Na konferenci v Šmiglovi zidnici je bilo dogovorjeno z Josipom Brozom-Titom, s katerim se je srečal prvič v življenju, in s tedanjim sekretarjem mestnega komiteja KPS Maribor Brankom Babičem, da odide v Maribor v službo v Scherbaumovo pekarno, ki jo je upravljal njegov prejšnji delodajalec Franjo Koren.⁴

Junija 1938 je bil Zidanšek ponovno aretiran zaradi suma komunističnega delovanja skupaj še z nekaterimi udeleženci konference v Šmiglovi zidnici, vendar je bil že oktobra 1938 izpuščen.⁵

V Mariboru se je vključil v politično delo na partijskem in sindikalnem področju. Delo se je poglobilo in povezalo vse napredne sile v severovzhodni Sloveniji. Vpliv partije se je čutil tako med mladimi — utrjevanje skopske organizacije — ter med delavci, vse močnejša postaja Zveza delovnega ljudstva.

Zidanšek postane sekretar okrožnega komiteja KPS za Maribor, nato pa sekretar Pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, Koroško in Prekmurje.

V letu 1939 se udeleži 9. in 10. junija državnega posvetovanja v Tacnu pod Šmarno goro. Posvetovanje je potekalo v hiši Mihe Novaka, v okolju odročnega predmestnega obrobja. Na posvetovanju so temeljito analizirali položaj v partiji in s tem ocenili vso zmogljivost revolucionarnih sil v državi, zlasti v razmerju do drugih političnih skupin.⁶

Zidanšek se v tem letu 1939 in 1940 udeleži vrste pomembnih posvetovanj v partiji. Na III. konferenci KPS na Vinjah nad Dolskim pri Ljubljani 29. junija 1940 so bili izvoljeni naslednji člani in kandidati centralnega komiteja KPS: Franc Leskošek-Luka (sekretar), Tone Tomšič (organizacijski sekretar), Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Miha Marinko, Oskar Kovačič, Stane Žagar, Pepca Kardelj, Jože Lacko, dr. Jože Potrč, Boris Kraigher, Miloš Zidanšek, Vida Tomšič, Tone Dolinšek, Franc Salamon, Vencelj Perko, Albin Vipotnik, Ignac Tratar, Jože Mihelčič, Janez Marentič, Stefan Kovač, Slavko Šlander, Lojze Hohkraut, Viktor Stopar, Tone Šušteršič in Rudi Zupanc. Zidanšek pa je bil izbran za kandidata za V. državno konferenco KP Jugoslavije.⁷

Že pred tem se je udeležil II. konference KPS v Joštovem mlinu v Medlogu pri Celju na Silvestrovo oziroma v noči od 31. decembra 1939 na 1. januar 1940. Zbralo se je okoli 50 delegatov iz vse Slovenije, osrednji referat je imel Edvard Kardelj z orisom takratnega političnega položaja in nalog komunistov s posebnim ozirom na bližajočo se vojno.⁸

Od 19. do 23. oktobra 1940 se Zidanšek udeleži V. državne konference KPJ v Zagrebu v stavbi zagrebske Dubrave, na kateri je izvoljen za kandidata za člana politbiroja centralnega komiteja KPJ.⁹

Zidanšek je v letih 1939 in 1940 vidna osebnost revolucionarnega, narodnoosvobodilnega in protifašističnega gibanja ter dela komunistične partije Slovenije. Živi v Mariboru po raznih zaupnih hišah in stanovanjih. S Slavkom Šlandrom sta tako že pred napadom fašističnih sil na Jugoslavijo postavila prve temelje bodoče Osvobodilne fronte Slovenskega naroda v severovzhodni Sloveniji.

Ob napadu Nemčije na Jugoslavijo je bil Miloš Zidanšek že v ilegali. Komunistična partija Slovenije je v celoti mobilizirala prostovoljce in tako je odšla večina tudi tistih njenih funkcionarjev, ki niso bili uradno mobilizirani, prostovoljno v vojsko. Med njimi sta bila tudi Miloš Zidanšek in Slavko Šlander.¹⁰

Že 12. aprila se udeleži seje centralnega komiteja KPS blizu Trebnjega, kjer so se odločili, da bodo začeli s pripravami na oboroženo borbo.¹¹

V mesecu aprilu in maju 1941 je bil Zidanšek neposredno vezan na Celje in njegovo aktivnost v delavskem gibanju, saj je že 17. aprila ponovno prišel v Joštov mlin — takratno prebivališče Franja Vrunča — sekretarja okrožnega komiteja KPS Celje. Poleg njiju so se sestali še Peter Stante, Franc in Rudi Hribar ter Slavko Šlander in sprejeli sklepe o delu vojne komisije pri okrožnem komiteju KPS Celje.¹²

25. aprila 1941 se je Miloš Zidanšek udeležil sestanka CK KPS v Ljubljani, kjer je bilo sklenjeno, da se ustanovi osvobodilna fronta, postavljena je bila nova vojaška komisija centralnega komiteja KPS in postavljen nov komite KPS za severovzhodno Slovenijo. Zidanšek je bil imenovan za vodjo vojne komisije pri pokrajinskem komiteju KPS za severno Slovenijo.¹³

Ena izmed nalog pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo je bila, voditi priprave za ustanovitev OF slovenskega naroda. Po predhodnih posvetovanjih so se predstavniki KPS in krščanskih socialistov — JZS sestali 26. maja 1941 na Kojzici pri Rimskih Toplicah. Ustanovljen je bil pokrajinski odbor OF slovenskega naroda za severno Slovenijo. Ustanovnega sestanka se je udeležilo pet predstavnikov partije in osem krščanskih socialistov. Pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo so zastopali: Slavko Šlander, sekretar pokrajinskega komiteja KPS, Miloš Zidanšek, vodja vojne komisije pokrajinskega komiteja, Leon Novak, član pokrajinskega komiteja KPS, Tone Grčar, član okrožnega komiteja KPS Celje in Angel Besednjak, član mestnega komiteja KPS Maribor — levi breg.¹⁴

V mesecu maju, ko je vrhunec posvetovanj in priprav za oborožen boj, se Miloš Zidanšek obveže še z eno obljubo, in to pred matičnim uradom, ko zapriseže svoji ženi Slavi Komelj zvestobo...¹⁵

Okrog 15. junija pride v Celje dr. Aleš Bebler, predstavnik vojaške komisije centralnega komiteja KPS. Njegova naloga je pregled izpolnjevanja nalog partijskih okrožij, zadanih na konferenci 1. in 2. junija 1941 v Ljubljani. Na sestanku so se zbrali, kakor navaja dr. Aleš Bebler v knjigi »Čez drn in strn«, v zidanci Jožeta Goručana pod Celjskim gradom: Miloš Zidanšek, Slavko Šlander, Leon Novak, Franjo Vrunč in Peter Stante. Nare-

Poročni list.

Izpisek iz poročne knjige župnije

Zasek 112. stran 313. šteč 11.

Leto, mesec, dan		4. 5. 1941.	
Kraj		Ljubljana, S. katedralna.	
Zemlja			
Ime, priimek, poklic, čim in kraj rojstva, bivališče, samota, vdova, sosa		Zidanšek Michael, Schneider roj. 2. 9. 1909. Ljubljana, št. 11, 1. 3. 35, 19.	
Ime, priimek		Petrovič, Ljubljana, št. 1, 1. 3. 35, 19.	
oče		Zidanšek Jakob	
mater		Klanc, Ljubljana	
Nevesje			
Ime, priimek, poklic, čim in kraj rojstva, bivališče, samota, vdova, sosa		Korut, Ljubljana, št. 11, 1. 3. 35, 19.	
Ime, priimek		Korut, Ljubljana, št. 1, 1. 3. 35, 19.	
oče		Korut, Ljubljana	
mater		Ljuba, Ljubljana	
Ime, priimek, poklic, bivališče, pol		Jakob, Ljubljana, št. 11, 1. 3. 35, 19.	
Dobročnik, ki je poročil		Korut, Ljubljana	

V dokaz resničnosti izdvojeval podpis in uradni pečat:

Župnijski urad

Poročni list — Miloš
Zidanšek, Slava Komelj

jenega je bilo malo, zaradi vsesplošnega preplaha med ljudmi. Ponovno je bilo poudarjeno, da je potrebno naloge izvrševati, kakor so bile zastavljene.¹⁶

24. junija je bil Zidanšek ponovno v Celju. Na sestanku okrožnega komiteja KPS sta bila Franjo Vrnč in Peter Stante imenovana za komandirja in politična delavca v partizanski enoti, ki se naj bi ustanovila.¹⁷

29. junija 1941 se je sestal pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo na Tezmem pri Mariboru, ob sodelovanju vseh predstavnikov partijskih okrožij Štajerske. Sklep pomembnega posvetovanja je bil, da po množični napisni akciji, ki naj bi bila 7. julija, odidejo v gozdove vsi tisti komunisti in aktivisti, ki so jih določile organizacije, in tisti, za katere je vedel okupator.¹⁸

POROČILO CENTRALNEGA KOMITEJA KOMUNISTIČNE
PARTIJE SLOVENIJE IZ SREDE NOVEMBRA 1941 CENTRAL-
NEMU KOMITEJU KOMUNISTIČNE PARTIJE JUGOSLAVIJE
O POLOŽAJU V SLOVENIJI

V Celju se je te dni vršila velika provala. Padle so vse javke. Ustreljen je bil part. kurir.² Strel je bil namenjen Milošu,³ ki se je spretal rešiti. Lea⁴ je ustreljen. Kako se je provala začela še nismo razčistili. Miloš je bil mnenja, da po Leonu kar pa mislimo da ni. Najbrže da bo po Šmercu,⁵ ki je isto ustreljen. Vsekakor pa je neodpušljivo kršenje konspiracije celotnega PK. Slavko⁶ je padel radi nekonspiracije, sledil mu je Lea, ravno tako kršenje konspiracije. Potem Biba⁷ in sedaj se ne ve najbrže tudi Miloš in Martin.⁸ V Celju so se nahajali na javki vsi: Miloš, kurirka iz Maribora,⁹ Martin in partizanski kurir. Kurirka iz Maribora¹⁰ privleče gestapovca iz Maribora direktno na javko v slaščičarno. On Miloša ni poznal, pač pa je mislil, da je partizanski kurir. Miloš in njega pozval: »Hände hoch! Sind Sie Miloš?« in ga pozval ven. Ko je tako rekel, ga je gestapo takoj ustrelil. Miloš in Martin sta se izmuznata. Tako je šla provala potom javke naprej na ...¹¹ oboja in cela org. padla, razen org.

sekret.¹² ki je pa pobegnil. Arestacije so se vršile naprej, aretirali so vse zvezne Slovence 400–500.

Niti vojska niti mariborska organizacija ne moreta v teh razmerah vzdrževati takega aparata PK, kurirje in stanovanja, tehnike in tako dalje. Zato so se zadrževali po navadi vsi po njih stanovanjih, kršili s tem konspiracijo in padali eden za drugim.

Mi smo sklenili, da gre na Štajersko Polde¹³ kot predst. CK IKPJS, vsi drugi člani PK, kolikor jih je še na svobodi ali pa drugi, ki jih bomo še poslali tja, pa naj gredo na okrožja, kjer se bodo lažje gibal in tudi delali. Od časa do časa po Poldevoem pozivu se pa sestanejo. To ne pomeni likvidacije PK temveč ojačanje njihovega dela, ojačanje konspiracije, čuvanje kndrov in razbremenitev takih krajev, v katerih se je poprej celoten PK nahajal. Polde bi bil nekak amater. Od časa do časa, pa potrebi, pa se sestane celoten PK in gre zopet na teren; na ta način se bodo preprečile provale.

V Ljubljani organizacija dobro napreduje in se jača. Na Notranjskem nam je uspelo dvigniti članstvo na 90. Johan¹⁴ in Popit¹⁵ sta dobro delala. Bila sta aretirana, pa smo ju rešili.¹⁶ In gresta eden na svoj, drugi na drug teren delat.¹⁷ Bela krajina dobro stoji...¹⁸ Od hčiokranjske čete se lješ rešilo 9 moš in lješ bila cela pobita,¹⁹ med njimi se lješ rešil tudi dr. Mibel.²⁰

Teror je v Beli krajini hud. Odpora radi oportunitizma premalo ali nič. Spcharja²¹ in še enega so Italijani streljali. Aretirali, razstili, izpustili in za njima streljali, potem objavili, da sta bila na begu ustreljena.

Tako...²² org. sicer napreduje, ravnotako v Grosupljem.

Za Gorenjsko je bolj slabo...²³

Preseljevanje je prekinjeno. Čuje se, da bodo Nemci vršili med Slov. mobilizacijo za z. fronto.

Lojze²⁴

Kaj mislite o imenovanju Džaže²⁵ in o Smirnovem govoru?

Poročilo CK KPS o vdo-
ru gestava v javko po-
krajinskega komiteja
KPS v Celju oktobra
1941

Miloš Zidanšek je opravljal v drugi polovici leta 1941 pomembne funkcije za izgradnjo in vzpostavitev partizanske vojske ter njenega vodstva. Tako je bil član vojne komisije pri CK KPS. 22. junija se takoj po objavi napada Nemčije na Sovjetsko zvezo sestane CK KPS in na svoji seji ustanovi najvišji vodstveni organ bodočih partizanskih čet pod imenom Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Ime se kasneje spremeni v Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Poveljstva so razširili z novimi člani, med njimi tudi z Milošem Zidanškom — z nalogo delovanja na terenu za Štajersko.¹⁹

Od konca julija do novembra 1941 se je udeležil nekaterih pomembnih partizanskih akcij: boja Pohorske čete na Klopnem vrhu 17. septembra 1941 in napada na Šoštanj v noči od 7. na 8. oktober 1941. leta.²⁰

leta. Vedno se je v najhujši stiski vračal domov, zatočišče pa je našel tudi v bližnjem »Rdečem mlinu« Melhiorja Jošta. Z njim je Miloš že kot sošolec in prijatelj pri delu in igrah bil nerazdružljiv. Zato tudi ni naključje, da se je Melhior odločil za mlinarja, Miloš za peka. In prav Miloš je bil, ki je po konferenci v Joštovem mlinu Melču dejal: »Boš videl, kakšen dober kruh bomo pekli iz moke, ki smo jo danes v tvojem mlinu mleli.«²⁴

OPOMBE

- ¹ Izjava Julijane Zlatečan, januar 1983.
- ² France Filipič: Prvi pohorski partizani. Maribor 1965.
- ³ Arhiv Muzej narodne osvoboditve Maribor, mapa Miloš Zidanšek.
- ⁴ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945. Ljubljana 1976. Str. 26. Emil Lajh: Vloga komunistov pri organiziranju ljudskofrontnega gibanja v Savinjski dolini v obdobju I. konference KPS v Smiglovi zidnici. Savinjski zbornik IV. Zalec 1978.
- ⁵ France Filipič: Poglavja revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919—1939. Borec 1981, str. 369. Josip Broz-Tito: Zbrana dela, IV. knjiga. Ljubljana 1979, str. 89.
- ⁶ France Filipič: Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919—1939, str. 406.
- ⁷ Josip Broz-Tito: Zbrana dela, V. knjiga, Ljubljana 1979, str. 251.
- ⁸ Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. Joštov mlin, Ljubljana 1979.
- ⁹ Josip Broz-Tito: Zbrana dela, VI. knjiga. Ljubljana 1980, str. 244.
- ¹⁰ Dokumenti ljudske revolucije Slovenije, knjiga I, dokument št. 114.
- ¹¹ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945. Ljubljana 1976, str. 76.
- ¹² France Filipič: Prvi pohorski partizani. Maribor 1965, str. 20—21. Peter Stante-Skala: Bitka kakor življenje dolga. Ljubljana 1975, str. 208.
- ¹³ France Filipič: Prvi pohorski partizani. Maribor 1965, str. 11.
- ¹⁴ Karel Reberšek: Pomlad na Kojzici 1941. (Iz spominov na ustanovitev PO OF za Stajersko). Milica Ostrovška: Kljub vsemu odpor. Maribor 1981, str. 82—84. Marjan Znidarič: Priprave na vstajo v Mariboru 1941. leta. Borec 1977, str. 10.
- ¹⁵ Poročni list Miloš Zidanšek, Slava Komelj, arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor.
- ¹⁶ Aleš Bebler: Čez drn in strn — spomini. Ljubljana 1981, str. 86—87. Jože Vurcer: Razvoj narodnoosvobodilnega boja in revolucionarne oblasti v mestu Celju in okolice 1941—1943. Celjski zbornik, Celje 1983.
- ¹⁷ Peter Stante-Skala: Bitka kakor življenje dolga. Ljubljana 1975, str. 208. Jože Vurcer: isto kot op. 16 str. 211.
- ¹⁸ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945. Ljubljana 1976, str. 111.
- ¹⁹ isto kot 18, str. 90.
- ²⁰ Lojze Požun: Revirska četa 1941. leta. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1—2. Ljubljana 1961. France Filipič: Prvi pohorski partizani. Maribor 1965.
- ²¹ Karlo Forte / Marko Selin: Nič več strogo zaupno II. Ljubljana 1978, str. 142.
- ²² Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji I. Poročilo CK KPS iz srede novembra 1941 CK KPJ o položaju v Sloveniji, str. 175.
- ²³ »Partizanski vestnik« — list, ki ga je izdajal III. partizanski bataljon »Ljubo Šercer« in je izhajal vsak dan v rokopisu, začenši s 5. januarjem 1942.
- ²⁴ Zapis Darinke Jošt ob krajevnem prazniku KS Medlog, oktober 1983.

JOŽE VURČER

KOZJANSKO 1944

V razvoju narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem je imelo Kozjansko poseben položaj. Kot mejni pokrajini nemškega rajha ji je okupacijska oblast namenjala še posebno posornost. Z gosto mrežo policijskih in žandarmerijskih postaj, naselitvijo nemških naseljencev v obmejne predele nemškega rajha ob Savi in Sotli na posestva izgnanih slovenskih kmetov se poskuša okupator zasidrati v deželici. Z delovanjem Štajerske domovinske zveze, vermanšaftom, nemškim šolstvom, raznimi ugodnostmi revnemu kmečkemu prebivalstvu se utrditi. Izgnal je že tako redke slovenske izobražence.

Krška uporniška skupina, Celjska in Brežiška partizanska četa, Kozjanski pohod Štajerskega partizanskega bataljona, prvi odbori OF 1941 naznačajo upor. Pomlad 1942 je tudi na Kozjanskem partizanska pomlad. Na Kozjansko pride Kozjanska četa in za njo Kozjanski bataljon II. grupe odredov. Uspešne partizanske akcije in boji privedejo prve kozjanske prostovoljce v njihove vrste. Nastaneta Rogaško in Kozjansko partijsko okrožje, delujejo odbori OF. Rast osvobodilnega gibanja usmerja pokrajinski odbor KPS za severno Slovenijo s sekretarjem Sergejem Kraigherjem-Andrejem, ki deluje na Kozjanskem. Ves ta polet pa pretrga silovit udar okupatorja po osvobodilnem gibanju poleti 1942. Od julija do oktobra 1942 je aretiranih več kot tisoč sodelavcev osvobodilnega gibanja. Mnogi so ustreljeni kot talci na dvorišču celjskega Starega piskra in mariborskih sodnih zaporov. Njihove družine so odgnane v koncentracijska taborišča, otroci — »Ukradeni otroci«, pa namenjeni zapolnitvi izgub dragocene nemške krvi v vojni. Kozjansko je krvavelo, trpelo, ni pa se uklonilo.

Okupator osvobodilnega gibanja na Kozjanskem ne more uničiti, čeprav ga je omejil. Jeseni 1943 je osvobodilno gibanje na celotnem okupiranem slovenskem Štajerskem že uspešno premagalo posledice hudega okupatorjevega nasilja čeprav je bilo še vedno manj razvito kot v drugih slovenskih pokrajinah. 16. decembra 1943 je ponovno ustanovljen Kozjanski partizanski bataljon. Stel je 47 borcev, pričakovali pa so še 10 novincev.

Komandant bataljona je bil Marjan Jerin, namestnik komandanta Janko Skvarča-Modras, politični komisar Jože Planinc-Kostja, namestnik političnega komisarja Ivan Grizolt-Vladko, za njim Pavel Baloh-Peter. Bataljon je imel dve četi. Komandir prve je bil Janez Rožman, druge Anton Agrež-Brkič, nato Ivan Žerjav-Arko. V okviru sodelovanja slovenskih in hrvatskih partizanskih enot sta decembra 1943 štaba Kozjanskega bataljona in 2. hrvatske operativne cone sklenila, da bo bataljon hrvatskih partizanov prišel za nekaj časa na Kozjansko. Izvajala naj bi skupne akcije, mobilizirala nove borce za Kozjanski bataljon, pospešila razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Kozjanskem in ustvarila osvobojeno ozemlje ob slovensko-hrvatski meji. V noči na 20. december 1943 sta Kozjanski bataljon in 1. bataljon Zagorskega partizanskega odreda napadla postojanko v Bistrici ob Sotli (Sv. Peter pod Sv. Gorami) ki jo je branilo 18 moč posadke. Bataljona močno utrjene postojanke ne moreta zavzeti, ujela pa sta tri orožnike in zaplenila tri puške. Ob umiku je padel namestnik komandanta Kozjanskega bataljona Janko Skvarča-Modras, narodni heroj, kozjanski partizan že v letu 1941, član okrožnega komiteja KPS za Kozjansko 1942—1943.

Povečana partizanska aktivnost na Kozjanskem decembra 1943 je vzbudila med okupatorskimi oblastmi na Štajerskem veliko vznemirjenje. Še posebej so se vznemirili nemški naseljenci na območju Bizeljskega. 18. decembra je prišel na Bizeljsko močan lovski odred vermanšafta pod poveljstvom samega zveznega vodje Štajerske domovinske zveze in poveljnika vermanšafta Franza Steindla. 20. decembra je vermanšaftski lovski odred v moči 61 moč napadel pri Osredku, jugovzhodno od Podsrede, tabor Kozjanskega odreda in Zagorskega bataljona, ki ga je odkrilo sovražnikovo izvidniško letalo. Po nemških virih jim je zadal izgube 30 padlih in več ranjenih, od katerih naj bi bila po partizanskih virih le dva iz Kozjanskega bataljona. Padel je politični komisar Kozjanskega bataljona Jože Planinc-Kostja. Bataljona sta po boju odšla na Hrvatsko, oddala ranjence in se ponovno čez Sotlo in mejo vrnila na Kozjansko. V strahu za varnost jugovzhodne meje nemškega rajha je okupator zdaj zbral vse premične sile, ki niso bile v ofenzivi proti VI. SNOUB Slavko Šlander. Dne 21. decembra so združene enote vermanšafta, 14. SS policijskega polka okrepljenega z nekaj tanki in 18. polka deželnih strelcev znova napadle partizane pri Drenovcu. Po hudem boju sta se enoti prebili in znova odšli na Hrvatsko. Na Kozjanskem je ostala le četa 19 borcev.

Prihod novih okupatorjevih sil na Kozjansko je zmanjšano Kozjansko četo začasno prisilil v defenzivo. Popolnoma pa je spremenil položaj prihod XIV. divizije NOV in PO Jugoslavije. S svojo udarno močjo naj bi spremenila splošni položaj na okupiranem slovenskem Štajerskem, omogočila široko mobilizacijo v narodnoosvobodilne enote, sprožila ofenzivo partizanskih enot in izbojevala veliko osvobojeno ozemlje. Štirinajsta je prišla na Kozjansko 7. februarja 1944, ko je prekoračila Sotlo pri Sedlarjevem. Na kozjanskem področju se je zadrževala teden dni, do 14. februarja, ko je v Opoki pri Štorah prekoračila železnico Celje—Maribor in cesto Celje—Šentjur. Bojevala se je z močnimi okupatorjevimi silami, ki so na vsak način hotele uničiti prvo veliko zavezniško vojaško formacijo, ki je stopila na tla nemškega rajha. Premagovati je morala izredno neugodne vremenske raz-

mere, visok sneg in izjemno nizke temperature. Z dolgimi pohodi je uspešno zavajala zasledovalce in jim zadajala nepričakovane udarce. Izbojevala je težke boje na Bohorju, v dolini Gračnice in pri Sv. Petru nad Laškim. V noči na 10. februar je napravila akcijo, ki je bila med njenim pohodom na Štajersko največja. Napadla in poškodovala je premogovnik Senovo. Zaklov jašek v Raštanju je napadla in zelo poškodovala Šercerjeva brigada, medtem ko se njen del spoprijel z vermani pri Malem Kamnu. Bračičeva brigada je uničila poslopje orožniške postaje v Zabukovju, iz katerega so orožniki malo prej zbežali v Sevnico, in opustošila občinski urad. Del Tomšičeve brigade je zavaroval akcijo pred Rajhenburgom in se bojeval s sovražnikovimi silami, ki so hotele prodreti do Senovega, njen drugi del pa je napadel in poškodoval separacijo rudnika na Senovem in naskakoval orožniško postajo. Okupator je nastalo škodo ocenil na trideset milijona RM.

Prihod XIV. divizije NOV in PO Jugoslavije je vojaško in politično razgibal teren Kozjanskega. Sama Kozjanska partizanska četa zaradi svoje šibkosti ni mogla nuditi vojaške pomoči diviziji. Je pa dala nekaj vodnikov in 10. februarja na Bohorju prevzela 16 ranjencev Štirinajste in jih varno spravila v partizansko bolnišnico v Pustih Ložicah. Bojevitost divizije, njeni bojni uspehi in opremljenost so imeli velik vpliv na prebivalstvo. »Ko je šla 14. divizija čez Kozje, je bila tam enota 20 ljudi. Po prihodu pa je v štab prišla vest, da se lahko čez noč mobilizira 500 ljudi — toda ni orožja.« Strah pred okupatorjevim nasiljem je skoraj popolnoma splahnel, mladeniči namesto v nemško vojsko ali državno delovno službo množično odhajajo v partizane. Širila se je tudi politična organizacija na terenu. Narodnoosvobodilno gibanje na Kozjanskem je od zgodnje pomladi 1944 dobivalo značaj pravega množičnega gibanja in ljudske vstaje.

Kozjanska četa je z detokom prostovoljcev ponovno prerasla v bataljon. Formiran je bil 17. marca 1944 v Pustih Ložicah. Ob ustanovitvi je štel 106 borcev.

Okupator je skrbno spremljal razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in bil o njem tudi dobro obveščen. O ustanovitvi Kozjanskega bataljona je 27. aprila 1944 poročal v svojem poročilu o položaju in aktivnosti partizanov na Štajerskem komandant policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko višjemu vodji SS in policije v XVIII. vojnem okrožju:

»V okrožju Brežice operira Kozjanski bataljon, ki je bil na novo formiran sredi preteklega meseca. Za komandanta bataljona je bil postavljen Marjan Jerin, ki je na Spodnjo Štajersko prišel z neko enoto 14. banditske divizije. Doma je iz Štor pri Celju, nekdanji jugoslovanski učitelj in je bil po priključitvi Spodnje Štajerske rajhu železniški uslužbenec v Sevnici. Malo pred aretacijo zaradi sodelovanja v OF, v jeseni 1942 zbežal na Hrvaško.

Dosedanji komandant bataljona Rožman je bil imenovan za njegovega namestnika. Rožman se je baje 10. IV. z vodom Kozjanske enote podal na Hrvaško, da bi tam dobil orožje in municijo. Prav tako kot v Pohorski brigadi tudi v Kozjanskem bataljonu primanjkuje municije.

Dogovarjanja o formiranju Kozjanskega bataljona so se vodila od 16. do 19. III. 1944 v gozdarski hiši pri Ložicah, občina Senovo. V razgovorih je baje prišlo do globokih nasprotij med komandantom Marjanom Jerinom in njegovim namestnikom Rožmanom, ker je Rožman, kakor je naznačeno v dopisu bataljona štabu 4. operativne zone, prostovoljno izstopil iz OK in prevzel poveljstvo neke enote. Prav tako je iz OK izstopil tudi namestnik komisarja Miha.

Formacija Kozjanskega bataljona: Štab bataljona; 1., 2. in 3. četa, vsaka po 60 mož; komandant: Marjan Jerin; politični komisar: do sedaj Ivan Kostevc, z vzdevkom Ciril, ubit v boju 24. III. 1944 pri Raštanju; komandir 1. čete: Ivan, Rožman, imenovan Janez; komandir 2. čete: Jože Žumrak; komandir 3. čete: Jože Deržič; obveščevalci: Ivan Agrež »Brko«, »Tarzan«, »Leno«.

Kozjanski bataljon, ki je spadal pod operativno vodstvo 4. operativne cone, se je na skrajnem vzhodnem delu območja cone bojeval popolnoma samostojno, naslonjen le na osvobodilne organizacije lastnega območja. Deloval je na izrazito partizanski način. Dne 20. marca je četa bataljona v Globokem pri Brežicah napadla poslopje vaše straže kočevskih Nemcev, jo požgala in zaplenila 14 pušk, opremo in strelivo. 23. marca je v Jevši na Bohorju sovražnik presenetil po izdaji okrog 45 borcev Kozjanskega bataljona. Po partizanskih virih je padlo 19 borcev, 3 so bili ranjeni in štirje ujeti, po nemških pa naj bi bilo 20 padlih in 8 ujetih. Partizani so nemške izgube ocenili na 20 padlih. Izgubili so 7 pušk in brzostrelko. Padel je politkomisar bataljona Ivan Kostevc-Ciril.

Kljub porazu je Kozjanski bataljon vztrajno nadaljeval z akcijami in mobilizacijo. Kmalu je ponovno štel že 142 borcev. Štab 4. operativne cone je dva bataljona. V prvem je bil komandant Tone Žlindra in politični konec marca 1944. Za komandanta odreda je imenoval Marjana Jerina, za namestnika Janeza Janežiča, za političnega komisarja Djordja Vukovića, za namestnika Svetozarja Čopordo, nato Ljuba Jovana-Saša in za načelnika štaba Janeza Rožmana. Odredu je dodelil tudi 30 pušk, vendar s tem še zdaleč ni mogel odpraviti pomanjkanja orožja.

Odred so oblikovali 27. aprila 1944 na Silovcu nad Sromljami. Imel je dva bataljona. V prvem je bil komandant Tone Žlindra in politični komisar Tone Račič, v drugem pa je bil komandant Andrej Šepetavc in politični komisar Ivan Verdelj, za njim Karel Žmavc. Imel je tudi minersko četo, katere jedro je sestavljalo šest minercev, ki jih je na ukaz štaba 4. operativne cone poslal Kamniško-zasavski odred. 22. junija 1944 so oblikovali še tretji bataljon, ki sta mu poveljevala Franc Godler in politični komisar Ivan Verdelj. Četrti bataljon, ustanovljen pozno poleti, je obstajal le malo časa. Sestavljali so ga novinci, ki so jih nato poslali v druge enote 4. operativne cone.

Kozjanski partizanski bataljon je svoje akcije razširil na vse ozemlje vzhodno od železniške proge Maribor—Celje—Zidani most—Dobova. Takoj se je vključil v tekmovanje, ki ga je razpisal glavni štab NOV in PO Slovenije za čas od 27. aprila do 27. junija in ga nato podaljšal do 27. julija 1944. V tem tekmovanju se je Kozjanski odred izkazal kot najboljši odred 4. operativne cone.

Prva in obenem prvomajska akcija odreda je napad na Veliki Kamen. Bataljona sta napadla in z ognjem uničila tovarno za dodelavo lesa za vojaške predmete, izpraznila dve trgovini in tri trafike ter opustošila pisarno Štajerske domovinske zveze.

V začetku junija 1944 je Kozjanski partizanski odred začel zavzemati sovražnikove postojanke. Nastajalo je prvo večje osvobojeno ozemlje na okupiranem slovenskem Štajerskem. Prva je 9. junija padla orožniška postojanka v Jurkloštru.

Štajerski kurir, glasilo štaba IV. operativne zone NOV in POS, je poročal:

Jurklošterska postojanka likvidirana

Slovenski orožniki v nemški službi prihajajo k pameti.

Ravno ko je štab Kozjanskega odreda prejel povelje, da likvidira orožniško postojanko v Jurkloštru, je patrola tega odreda dobila 2 slovenska orožnika, ki sta iskala partizane, ker ju ni bila volja oditi v Francijo k SS oddelkom, kamor sta bila premeščena. Zato sta dala potrebne podatke za napad.

Zvečer je odred postavil zasedo proti Planini in proti Loki pri Zidanem mostu. I. bataljon pa je šel v napad. Naletel je na 4 orožnike, ter jih po kratkem puškarjenju razorožil. Nato je bil izvršen juriš na postojanko samo, ki je obstajala iz dveh enonadstropnih hiš sredi vasi. Vsa okna so naši borci držali pod ognjem in pozvali švabske orožnike, naj se predajo. Spočetka se niso hoteli predati. Ko pa so se naši borci približali do oken z bombami v rokah, so se po kratkem oklevanju odprla vrata in orožniki so se predali. Zajetih je bilo še 10 orožnikov. Po likvidaciji orožniške postaje se je nabralo dosti civilnega prebivalstva, ki mu je politkomisar odreda, tov. Vuković pripravil govor.

V naše vrste se je takoj prostovoljno prijavilo 8 orožnikov Slovencev, ostale smo izpustili, razen enega, ki je bil izredno zagrizen in je imel na vesti nesrečo mnogih Slovencev.

Za vrsto akcij, ki jih je izvedel od ustanovitve 27. aprila 1944 do konca junija 1944 je odred dobil tudi posebno priznanje štaba 4. operativne cone.

Štajerski kurir je 14. julija objavil:

ŠTAB

IV. operativne zone NOV in POS

položaj, 10. julija 1944

št. 928

Dnevno povelje

Edinice Kozjanskega odreda, ki je v zadnjem času iz majhne čete narastel v odred, so pod vodstvom komandanta tov. Jerina Marjana in politkomisarja tov. Vukovića Djordja uspešno nastopale in tolkle okupatorja na svojem sektorju.

Tako je 3. 5. 1944 ves odred imel frontalno borbo z večjo kolono Nemcev v Bohorju. Borci odreda so sovražnika deloma obkolili in ga prisilili, da je v paničnem begu zapustil svoje položaje. Sovražnik je imel v tej borbi večje število mrtvih in ranjenih. Zaplenjen je bil 1 puškomitraljez, 1 brzostrelka, 8 pušk, 1500 komadov municije, več opreme, obleke in obutve.

Dne 8. 5. t. l. je II. bataljon zaplenil veliko zalogo sanitetnega materiala v bližini Sevnice.

V noči 9. 6. t. l. je odred izvršil napad na sovražnikovo postojanko v Jurkloštru. Po kratki borbi se je sovražnikova posadka predala. Ujetih je bilo 10 vojakov, zaplenjeno: 1 puškomitraljez, 2 brzostrelki, 44 pušk, 2200 komadov municije in mnogo obleke in opreme.

Dne 13. 6. t. l. je II. bataljon odreda pri vasi Žusem vodil borbo s sovražnikovo kolono in po tri-urni borbi sovražnika prisilil v paničen beg. Ujeta sta bila 2 sovražnika, število mrtvih in ranjenih se ni dalo ugotoviti. Zaplenjeno je bilo: 1 puškomitraljez, 4 puške, več bomb in opreme.

Dne 30. 6. t. l. je novoformirani III. bataljon odreda izvršil sabotažno akcijo na tovarno kopit v Šmarju pri Sevnici. Zaplenil je 29 pušk, večjo količino bomb in nabojev.

Dne 26. 6. t. l. je II. bataljon odreda v zasedi napadel sovražno patrolo 11 policistov, ki so spremljali nabornike v Sevnico. Pobil je vseh 11 in zaplenil mnogo orožja.

Minerski vod Kozjanskega odreda je ponovno porušil železniško progo med Zidanim mostom in Brežicami ter s tem prizadejal sovražniku velike materialne in časovne izgube.

Štab IV. operativne zone izreka vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem Kozjanskega odreda za njihovo uspešno delovanje proti sovražniku svoje

PRIZNANJE IN POHVALO

Zgornje dnevno povelje naj se prečita pred zborom v vseh edinicah IV. operativne zone.

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Politkomisar:
Jože Borštner, l. r.

Komandant — podpolkovnik:
Mile Kilibarda, l. r.

Junijska ofenziva enot narodnoosvobodilne vojske na prometne zveze in njihova okrepljena dejavnost na vsem območju 4. operativne cone, ki je s pošiljkami zavezniškega razstreliva dobila precejšnjo gmotno podporo, sta okupatorja presenetila in ga nekoliko potisnila v defenzivo. Močnejše je namreč moral varovati objekte na poglavitnih cestnih in železniških prometnih zvezah in je pravzaprav samo odgovarjal na akcije narodnoosvobodilnih enot.

Kombinirane akcije okrepljenih enot 4. operativne cone, je ukazoval glavni štab NOV in PO Slovenije, je treba voditi tako, da bodo nastali otoki osvobojenih ozemelj, ki bodo potem služili kot baza za organiziranje enot in življenje ustanov ter dvignili zaupanje prebivalstva v narodnoosvobodilno vojsko in v ljudsko oblast. Vse enote 4. operativne cone morajo tudi nadaljevati mobilizacijo. Mobilizirance, ki jih ni mogoče oborožiti takoj, je treba po vseh možnih kanalih pošiljati 7. korpusu na Dolenjsko.

Julija 1944 je krenil v ofenzivo Kozjanski odred. Zavzemal je sovražniške postojanke, nastajalo je večje osvobojeno ozemlje. V boju so padle: 6. julija Slivnica pri Celju, 7. julija Pišce, 15. julija Pilštanj in 16. julija Zagorje pri Kozjem. Sovražnik sam je izpraznil postojanke: St. Vid pri Planini, Prevorje 9. julija, Zabukovje nad Sevnico 11. julija ter Sromlje, Imeno in Bračno vas 12. julija. Odred je napadel tudi postojanko na Blanci, a je ni zavzel.

O akcijah in uspehih je odred poročal:

Vojno poročilo Kozjanskega odreda

V DESETIH DNEH DESET POSTOJANK

Poleg že omenjenih postojank v Slivnici, Pišecah, Pilštanju in Zagorju, se je sovražnik umaknil iz strahu pred Narodno osvobodilno vojsko, še iz naslednjih postojank: St. Vida pri Planini in istega dne iz Prevorja, nadalje iz Sromelj, Imena in Bračne vasi ter Zabukovja. Razen Planine je vse ozemlje od Savinje do Kozjega osvobojeno.

6. julija 1944 je I. bataljon K. O. z dvajsetimi borci pregnal 90 vermanov iz vasi Šilovec Artiče.

7. do 8. julija 1944 je minerski vod K. O. uničil 300 metrov proge med Blanco in Rajhenburgom in samo postojanko v Blanci. Promet je bil ustavljen za 13 ur.

18. julija 1944 je III. bataljon bil napaden na Oslci pri Bohorju. Položaje, ki jih je zasedel bataljon, je napadalo 500 sovražnikov, toda okrog 3000 jih je blokiralo vso okolico. Borbe so trajale ves naslednji dan. Po pripovedovanju civilnega prebivalstva je imel sovražnik čez 100 mrtvih in veliko ranjenih, medtem ko je naših samo 7 ranjenih in nekaj pogrešanih.

V desetih dneh je Kozjanski odred zaplenil:

183 pušk, 13 brzostrelk, 15 pištol, 118 bomb, 8750 komadov municije in ogromno drugega vojnega materiala. Zajetih je bilo 13 sovražnikov in izpraznjenih 10 postojank.

Odred je posvetil veliko pozornost tudi mobilizaciji. Od konca aprila do srede julija 1944 je rekrutiral več kot 500 novincev. Za sprejem novincev je uredil 5 sprejemnih postaj. Z novinci se je okrepil odred, precej pa jih je poslal na Dolenjsko in pozneje tudi na območje Kamniško-zasavskega odreda.

1. avgusta 1944 je imel Kozjanski partizanski odred 328 borcev in bork, 6 lahkih strojnic, 13 brzostrelk, 24 pištol, 202 puške, 96 ročnih bomb, 2480 komadov municije za lahke strojnice, 1430 brzostrelke in pištole ter 5553 za puške. Z mobilizacijo je do 20. avgusta 1944 ponovno narastel do okrog 1000 borcev, vendar je bilo le okrog 300 oboroženih.

Z ofenzivnim nastopom enot 4. operativne cone so na področje Kozjanskega ob železniški progi Celje—Maribor in Celje—Rogatec začele prihajati tudi enote 14. divizije. Brigade so napadale prometnice, vršile mobilizacijo in politično delo, napadale sovražne enote in postojanke.

19. junija 1944 je 14. divizija v akciji na železniško progo Celje—Maribor prvič po februariskem pohodu prišla ponovno na širši prostor Kozjanskega. 1. SNOUB (Slovenska narodnoosvobodilna udarna prigada) Tone Tomšič je minirala progo pri Zbelovem. 2. SNOUB Ljubo Šercer je uničila predor Lipoglav in stražarsko postojanko. 13. SNOB Mirko Bračič pa bi morala napasti most v Tremerju.

15. julija 1944 je 2. SNOUB Ljubo Šercer prišla čez železniško progo Celje—Maribor na območje Boč—Rogatec, da bi mobilizirala. Prebivalstvo teh krajev, ki še prej nikoli ni videlo večjih narodnoosvobodilnih enot, je brigado z ljubeznijo sprejelo ter zanjo zbiral in pripravljalo hrano.

»Civilno prebivalstvo okrožja, kjer se je brigada kretala, je absolutno naklonjeno NOV. Moštvo je imelo vtis, da se nahaja v drugi Beli Krajini. Prebivalstvo v krajih, kjer še niso hodili partizani, že v naprej zbira in pripravlja hrano. Iz nekaj takih krajev so terenski delavci prejeli s strani prebivalstva prošnje, naj se partizanskim edinicam sporoči, da bi jih prebivalstvo rado videlo v svojih vaseh.«

Brigada je 17. in 18. julija 1944 prebivala na Sladki gori, 19. in 20. julija na Dreveniku ter se nato vrnila na Pohorje. Na sektorju Šmarje—Rogatec je brigada mobilizirala 72 novincev.

V noči na 19. julij 1944 je 1. bataljon 1. SNOUB Tone Tomšič napadel postojanko vermanske standarte »Cilli-Ost« v Sv. Juriju pri Celju (Šentjur). Štab brigade je o napadu poročal:

»V noči od 18. na 19. t. m. je kompletan bataljon ob prisotnosti komandanta divizije in komandanta brigade napadel Sv. Jurij ob Južni železnici, kjer je bil sedež »Standarte wehrmanšafta«. V samem trgu se je nahajala orožniška posadka v jačini do 10 mož, ki je bila blokirana in posadka wehrmanšafta v samem poslopju »standarta« v jačini 8 mož, katere je imel bataljon nalogo likvidirati in izprazniti v tem poslopju se nahajajoči magazin. Četa, ki je imela to nalogo, je pregnala stražarja, ki je bil 100 m od postojanke, nakar je izvršila nagel napad na poslopje. Predhodno je bila izstreljena ena mina iz angleškega minometa in vržena v poslopje 3 kg mina. Potem je sovražnik po slabem odporu zapustil postojanko. Zaplenjen je bil sledeči material:

69 pušk avstrijskih (manlicher), 70 ročnih bomb, 5 nosil za ranjence in zaboj sanitetnega materiala, 17 torbic, 5 plaščev, 700 vermanskih hlač in 500 bluz, 20 parov čevljev, 5 pisalnih strojev, 1 telefon z dvema kabloma, 3 kotli in 27 porcij, 3 daljnogledi in večje število kompasov ter 4 radio aparati.

Potrošena municija: 1 mina za angl. bacač, 3 kg eksploziva, 25 nabojev za brzostrelke in 30 za šarac.

Sovražnikove izgube niso znane, mi smo bili brez izgub.«

V času bojov enot 4. operativne cone za osvoboditev Zgornje Savinjske doline so brigade 14. divizije varovale partizansko ofenzivo z napadi na sovražne postojanke in prometne zveze v široki okolici bojov ter tako preprečevale nemško posredovanje. 13. SNOB Mirko Bračič je uspešno zapirala prometne poti proti Celju. Ni pa mogla zavzeti orožniške postojanke v Sv. Juriju ob Južni železnici (Šentjur), ki jo je napadla v noči od 31. julija na 1. avgusta 1944, minirala progo pri Ponikvi—Slom in poškodovala vlak, rušila cesto Št. Jurij—Grobello in podrla 20 telefonskih drogov.

Avgusta 1944 enote 4. operativne cone izvajajo uspešne akcije v širšem pasu okrog osvobojenega ozemlja. 12. avgusta 1944 je VI. SNOUB Slavko Šlander napadla postojanko Laško in Rimske Toplice, kjer je zaplenila 41 pušk in veliko dragocenega sanitetnega materiala.

13. SNOB Mirko Bračič je 3. avgusta prešla železniško progo Celje—Maribor in se razmestila na južnih pobočjih Boča. Po številnih spopadih in akcijah se je vrnila v bližino Dramelj in na pobočja Konjiške gore. V noči na 10. avgust je v sodelovanju s 1. SNOUB Tone Tomšič napadla Šmarje pri Jelšah. Trdnega poslopja orožniške postaje sicer ni mogla zavzeti, dobila pa je bogat plen.

V začetku septembra je ponovno vsa 14. divizija na Konjiški gori. 6. septembra so se brigade razšle, Tomšičeva proti Zgornji Savinjski dolini, Šercerjeva in Bračičeva pa v notranjost Kozjanskega.

Na Kozjanskem je Kozjanski partizanski odred v avgustu 1944 razvil široko partizansko ofenzivno dejavnost, ki jo je uspešno povezoval z dejavnostjo drugih enot 4. operativne cone in hrvatskih partizanskih enot. Bojni pohodi brigad 14. divizije na obrobna področja in njihovi napadi na komunikacije in postojanke so slabili pritisk sovražnika na odred. Napadi na sovražne postojanke so pomagali širiti osvobojeno ozemlje. Na Kozjansko so prihajale tudi hrvatske partizanske enote. 26. avgusta je prišla čez Sotlo 1. Zagorska partizanska brigada 10. hrvatskega korpusa in napadla močno postojanko Podsredo, ni pa je mogla zavzeti. Kozjanski odred je učinkovito uničeval železniške proge Zidani most—Dobova, Zidani most—Celje in Celje—Rogaška Slatina ter postopoma preprečil, da bi sovražnik imel nadzor nad ozemljem. Cestne dohode k tem glavnim prometnim zvezam so čete Kozjanskega odreda prekopavale, minirale ali pa na njih postavljale drevesne in druge ovire. Sovražnikove postojanke znotraj črte Celje—Zidani most—Sevnica—Podsreda—Rogaška Slatina—Celje so bile popolnoma osamljene, ozemlje okoli njih pa je že imelo značaj polosvobojenega ali, delno, celo osvobojenega ozemlja. Sovražnik je spričo odredovega pritiska moral manjše posadke ukinjati. Večji njegovi ofenzivni sunki, ki so imeli predvsem namen zavarovati pomembnejše prevoze po železnici, so bili od 17. do 20. julija in od 17. do 20. avgusta. V teh napadih so sodelovale enote 14. SS policijskega polka, 18. polka deželnih strelcev in vermanšaftskega polka »Untersteiermark«

Ob koncu avgustovske ofenzive je okupator izpraznil stalno obkoljeni postojanki Planino pri Sevnici in Koprivnico na cesti Rajhenburg—Podsreda.

Znotraj osvobojenega Kozjanskega sta septembra 1944 bili le še dve močni okupatorski postojanki, Kozje in Podčetrtek. Štab 4. operativne cone je za njuno likvidacijo poslal na pomoč Kozjanskemu odredu 2. SNOUB Ljubljane Šerčer in 13. SNOB Mirko Bračič. Brigadi sta v noči na 11. septembra napadli okupatorski postojanki, Šerčerjeva Podsredo in Bračičeva Kozje in ju napadali do 12. septembra zjutraj.

Kljub odločnemu napadu Bračičeve, ki se je dva dni bojevala v Kozjem in njegovi okolici ter uničila vermansko postojanko in zaplenila dosti orožja, ni mogla do konca uničiti orožniške postojanke. Zasede Bračičeve so se uspešno spopadale s sovražnikovimi enotami. Posadka orožniške postojanke se je umaknila iz Kozjega s pomočjo policistov in ustašev, ki so prodrli iz Klanjca. Kozje je bilo osvobojeno. En vod Bračičeve je medtem demonstrativno napadal sovražnika v Loki. Zaradi dobre obrambe graničarjev v Podčetrtku tudi Šerčerjeva ni mogla zavzeti njihove postojanke, čeprav je bila vsa v ruševinah. Ko pa so naslednji dan hoteli uničiti postojanko do tal, je tja že prispela četa iz gorskega lovskega polka »Treeck«.

Po poročilih partizanske obveščevalne službe je postojanka v Kozjem štela 60 vermanov in 20 orožnikov, postojanka Podčetrtek pa 50–60 graničarjev in 16 orožnikov. Postojanke so bile dobro utrjene z bunkerji, zidanimi okni s puškarnicami in ograjene z žično oviro in španskimi jezdecami.

O poteku napada in uspehih je štab XIII. SNOB Mirko Bračič poročal 15. septembra 1944:

»IZVRŠITEV:

1. četa I. bataljona in 2. četa III. bataljona

Ob 23.30 h (10. IX.) je bila postojanka vermanov (župnišče) obkoljena, a sam napad se je začel ob 24 h. Postojanka je bila dobro utrjena in ograjena z visoko žico. Takoj po prvem spopadu je bil zaminiran bunker, iz katerega je sovražnik tolkel cesto, ki vodi proti pošti. Posadka se je trdovratno branila in ker se minerci zaradi žičnih preprek niso mogli približati stavbi, je borba trajala do jutra brez rezultata. Da bi sovražnika lažje obdržali pod ognjem, je bila zažgana pošta in skedenj. Ob svitu drugega dne se je hotela posadka umakniti v cerkev, ki se nahaja v bližini, kar pa sta preprečila komandant III. bataljona tov. podporoč. Bunc in mitraljezec Vodeb, ki sta posadko potisnila nazaj v župnišče. Ob 9 h so borci ponovno napadli župnišče in tokrat se jim je posrečilo, da so s protitankovsko puško prebili streho, skozi katero so potem metali z bencinom napolnjene steklenice in stavbo zažgali. Sovražnik se je bil prisiljen umakniti v kletne prostore, od koder je nadaljeval s trdovratnim odporom. Ob 16. uri je bil izvršen juriš z bombami, zaminiran je bil zadnji bunker in sama stavba v prostorih kuhinje. Skozi nastalo odprtino se je izvršilo nadaljnje miniranje stavbe, nakar se je sovražnik odločil za predajo.

Padlo je 14 vermanov, ujetih je bilo 45 z njihovim poveljnikom šaferjem vred...

II. bataljon

Ob 23 h (10. IX.) je izvršil obkoljevanje postojanke in pričel z napadom. Tudi orožniki so se trdovratno branili. Njihova postojanka je bila močno utrjena, razen tega je bil okolišni teren čist prostor, tako da postojanke ni bilo mogoče do jutra razbiti in se je borba nadaljevala tekom 11. t. m. Proti jutru se je bataljon vlekkel na nove položaje in postavil močne zasede proti St. Petru in Podčetrtku.

Okrog 13. ure se je iz smeri St. Petra pojavila sovražna kolona 60 Kočevarjev, ki so bili preoblečeni v vermane. Naša zaseda je pustila, da se je ta kolona približala in jo je na to z močnim ognjem razbila in jo pognala v beg. V tem spopadu je imel sovražnik 5 mrtvih in precej ranjenih.

Okrog 22. ure se je iz smeri St. Petra pojavila nova kolona *ustašev*, ki so bili pri tej priliki opiti. Ta kolona je bila oborožena z lahkim topom, s katerim je tolkla po položajih bataljona. Ista kolona se je okoli 2. ure zjutraj 12. t. m. skušala približati postojanki Kozje, toda bila je razbita in pognana nazaj.

Proti jutru 12. t. m. se je posrečilo borcem postojanko minirati in jo zažgati, toda v tem času je kolona *ustašev* 400 mož, udarila s težkimi minometi po položajih II. bataljona, ki je napadel postojanko. Radi utrujenosti borcev vsled dvodnevne borbe in radi premočnih utrdb ni bilo mogoče do tega časa zavzeti postojanko, zato je bilo s strani štaba divizije izdano povelje, da se borba prekine in bataljon umakne na nove položaje.

V borbah s kolonami, ki so skušale priti napadeni postojanki na pomoč, je imel sovražnik najmanj 40 mrtvih in večje število ranjenih.

1. četa III. bataljona

Ta četa, ki je bila v zasedi na cesti pri Podsredi, ni prišla v stik s sovražnikom, ter se je vrnila v sestav brigade 13. t. m.

1. vod 2. čete I. bataljona

Ta vod je demonstrativno napadel postojanko Polje. Za časa tega napada je prišla za hrbet našim borcem skupina Kočevarjev iz St. Petra. Kljub veliki premoči sovražnika je ta vod vodil borbe z njim do 5. ure zjutraj in se šele potem vrnil v sestav brigade.

V jutru 12. t. m. se je brigada na povelje štaba divizije premaknila na položaje Topolovo.

Sovražne izgube: okrog 50 mrtvih, 45 ujetih in večje število ranjenih.

Zaplenjeno: 1 lahki minomet, 3 puškomitraljezi (2 šarca in 1 zbrojevka), 3 brzostrelke (neispravne), 30 mauzer-pušk, 68 min za lahki minomet, 33 bomb, 6000 nabojev mauzer municije.

Uničeno: 2 stavbi (žandarmerija in župnišče), v katerih so bile utrjene posadke.

Naše izgube: 6 mrtvih, 22 ranjenih, 4 pogrešani (s puškami).

O napadu Šercerjeve na Podčetrtek je štab 4. operativne cone v poročilu glavnemu štabu NOV in PO Slovenije 1. oktobra 1944 o aktivnosti podrejenih enot v septembru poročal:

»11. 9. 1944.

II. SNOUB: Brigada je ob 12. uri ponoči napadla močno utrjeno postojanko Podčetrtek, ki je štela 50 graničarjev in 16 orožnikov. Sovražnik je bil nastanjen v treh poslopjih.

Nasproti graničarske postojanke je en bataljon zasedel dve hiši in od tam z mitraljezi obsipaval sovražne postojanke. Miniranje se radi močnega sovražničkovega ognja ni moglo izvršiti. Ob 9. uri se je ta bataljon povlekel na stare položaje, a eno četo pustil v zasedi v smeri postojanke.

2. bataljon je istočasno napadel žandarmerijsko postojanko, katere posadka se je trdovratno branila. Postojanka je bila trikrat minirana in skoraj popolnoma porušena. Iz ruševin se je sovražnik še vedno branil.

Ob svitu se je bataljon umaknil na položaje Žusem.

3. bataljon je bil v zasedi nad Prelaskim. Pretrgal je vse telegrafске veze. V jutranjih urah se je bataljon potegnil na položaje pri Sv. Valentinu.

Dve minerski skupini sta minirali železobetonski most pri Hajnšeku na cesti Podčetrtek—Cigajnerbirt in leseni most pod Sv. Urbanom na cesti med Podčetrtkom in Pristavo.

12. 9. 1944. — 1. in 2. bataljon sta se nahajala na Žusmu a 3. bataljon pri Sv. Valentinu. Ob 3. uri sta se 1. in 2. bataljon vrnila v Podčetrtek, da postojanko dokončno likvidirata.

Sovražnik se je nahajal na položajih izven postojank, od koder je dajal močan odpor. Zaradi sovražne intervencije (napadeni postojanki je prišla na po-

Bračičeva brigada na Planini 13. 9. 1943

moč četa 2. bataljona polka »Treeck«, in brez težkih žrtev se postojanka ne bi mogla likvidirati, zato sta se bataljona umaknila in to 1. bataljon na Žusem, 2. pa na Brezje.

Sovražnikove izgube: 10 mrtvih in večje število ranjenih.

Naše izgube: 2 mrtva in 18 ranjenih.

Uničeno: 2 poslopji in 2 mosta.«

Z umikom sovražnikovih postojank iz Kozjega in Podčetrčka se je na Kozjanskem utrdilo veliko osvobojeno ozemlje. Svobodno Kozjansko je tako živelo od prvih dihov svobode »Jurklošterske republike« 9. junija 1944 do začetka nemške ofenzive — »Divje svinje« na osvobojeno ozemlje 9. decembra 1944.

19. septembra 1944 je bilo ustanovljeno kozjansko vojno področje s komandami mest Planina, Kozje in Jurklošter. Njegovo ozemlje je obsegalo okrog 400 km². Zaledne vojaške oblasti so skrbele za čimbolj popolno mobilizacijo, za zveze in promet, za delavnice, popravilnice in predelovalnice, za preskrbo zalednih enot in bolnišnic ter etapnih kuhinj, zbirale so obveščevalne podatke in izvajale zavarovalne vojaške ukrepe na robu osvobojenega ozemlja. Komendant kozjanskega vojnega področja je bil Janez Rožman in za njim Jože Pečnik, politični komisar Jože Pečnik in za njim Tone Sotler-Sremac in Mišo Lipovš.

Komendant kozjanskega vojnega področja Janez Rožman-Janez je orisal delovanje organov vojnega področja:

»Zavarovalni krog od vasi Dobje pri Planini na cesti v smeri Šentjurij. Na 10 km smo imeli stalno izvidno obveščevalno stražo za čuvanje cestnih ovir, za dajanje manjšega odpora pri slučajnem vdoru Nemcev ter da drži desno vezo proti vasi Zegru in levo proti vasi Šentrupertu. To je bila prva straža kroga, druga straža je bila desno nad vasjo Žeger, da varuje v slučaju napada Nemcev, da drži vezo levo in desno z zaščitno zasedo na Prevorjih proti Zusmu ter o vsem, kakor prva tako vse tri, da stalno držijo vezo s centrom področja na Planini. Komanda mesta Pilštajn je imela svoje predstraže od Prevorja desno po gričih v smeri Virštanja nad Podčetrkom, nad Bučami izpred Kozja. Komanda mesta Brežice s sedežem desno od Kozjega proti Podsredi je imela svoje predstraže naprej od predstraž komande mesta Pilštajn vse do vasi Skopečna, pred Podsredo proti Sv. Petru. V Kozjem nismo imeli nikakih vojaških edinic, ker so Nemci pred samo Kozje pripeljali žandarmerijsko policijsko edinico od onih, katere smo mi po žandarmerijskih in policijskih postajah zajeli in jih izpustili. Ta edinica se je zadržala 14 dni ter se umaknila. Med tem časom smo zavzeli Podsredo in Koprivnico pa se je ožji sektor razširil do Bizeljskega nad Vrhovnice, Podgorje, Orehovec in pod Pišec, Sromlje nad Zdolami do vasi Kostanjek, Veliki kamen nad Senovem pod Bohorjem, Plešivec, Zabukovje čez Sevnško cesto Lisco do Planine nad Lokavcem čez cesto Jurklošter, Rimske Toplice, Sv. Miklavž. Lože nad Rimskimi Toplicami, Sv. Lenart nad Laškem, Svetina, zaključno Šentrupert. To je bil ožji sektor kozjanskega področnega teritorija. Po vseh omenjenih linijah so bile naše izvidniško-obveščevalne in zaščitne straže s svojimi nadrejenimi prihvaticami in komandanti mest. Bile so komande mesta Planina, Pilštajn, Podsreda, Brežice in Jurklošter. Telefonske veze so bile: s centrom na Planini, Planina—Jurklošter do same Podlice, kjer smo imeli v bližini radio postajo Planina, Šentvid—Lesično—Pilštajn—Kozje, nad Mali Veternik nad Podsredo, Planina, Podrudenik do Podkalice pri Zabukovju. Odcepek od Fužin na Veliki Veternik s podcepkom desno na Javornik nad Podsredo.

Na te naše straže in njim nadrejene prihvatice ter komande mesta so bili stalno obvezno naslonjeni terensko politični delavci po politični in vojaški liniji, a posebno v pogledu obveščanja predaje materijala in ljudstva, katero je prihajalo po vezi v partizane. Bataljoni odreda in brigad so oddajali svoj nepotreben plen med ljudstvom in materialom, ranjence in nesposobne za borbo ter od teh dobili eventuelno potrebno orožje, municijo in eksploziv ter hrano, ako jim je bila potrebna. Tako rekoč na ta varnostni pas-obroč je bilo skonstruirano vse, kar je bilo za obstoj kozjanskega partizanstva potrebno, na samem tem obroču so brigadne in odredove edinice dobivale podporo v vsakem pogledu, ker smo že takrat imeli svojo sprejemno in spuščališčno bazo.

Tako je v glavnem izgledal tedaj obveščevalno-obrambni obroč ožjega kozjanskega vojnega področnega sektorja.

Sestav samega štaba komande kozjanskega vojnega področja je bil:

Ožji štab: komandant Janez Rožman »Janez«, komisar Jože Pečnik »Kos«, Ivan Marvin.

Odseki: Obveščevalni center s šefom in dvema pomočnikoma z obveščevalni za na teren celega sektorja na prihvaticah komandant mest in stalnih obveščevalnih točkah z obveščevalnim vodom. Prometni odsek s svojimi raznimi edinicami, regrutno mobilizacijski odsek z mobilizacijsko bazo. Sanitetni odsek z bolnicami in ambulantami po komandah mesta in prihvaticah. Veterinarski odsek s klavnico. Intendantura z mlini in pekarnami, ter skladišča. Končno pravosodni referat s sodiščem in priporom.«

POLITIČNE ORGANIZACIJE IN ORGANI NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA OD FEBRUARJA DO SEPTEMBRA 1944

Politična in vojaška organizacija narodnoosvobodilnega boja se medsebojno prepletata. Uspešno delovanje političnih aktivov in organizacij je širilo množično podlago narodnoosvobodilnega boja, dajalo nove aktiviste,

borce in sodelavce, vojaška moč enot narodnoosvobodilne vojske pa je učinkovito podpirala delovanje političnih organizacij. Tudi za Kozjansko, kot za vso okupirano slovensko Štajersko, pomeni prelom 1944 in prva polovica leta 1944 obdobje graditve trdne organizacijske mreže politične organizacije in organov narodnoosvobodilnega gibanja.

Centralni komite KP Slovenije se je zavedal, da na tako pomembnem območju kot je Kozjansko primanjkuje ustreznega političnega kadra, zaradi česar je moč političnih organizacij narodnoosvobodilnega gibanja na terenu šibka. 1942. so bile razbite partijske organizacije okrožnih komitejev Rogaška Slatina in Kozjansko. Sredi leta 1943 je okrožni komite KP in OF za Kozjansko imel le okrog pet političnih delavcev. Kozjansko okrožje KP in OF s sekretarjem Svetožarjem Copordo-Mihom je bilo organizirano le v nekaj vaseh ob Sotli, z organiziranjem pa so prodirali tudi proti Krškemu in Rajhenburgu (Brestanici) in imeli zveze s Pilštanjem nad Senovim in Sv. Vidom nad Planino (Šentvid pri Planini).

Centralni komite KP Slovenije je zato konec leta 1943 poslal na Kozjansko Miho Berčiča-Maksa. Prišel je februarja 1944 in postal sekretar okrožnega komiteja KP Kozje. Za sekretarja okrožnega komiteja OF Kozje pa je bil imenovan Marko Gerjevič-Tine. Ko je 3. marca 1944 padel v Pustih Ložicah, je postal sekretar OF Jože Preskar-Ilija. Člani okrožnega komiteja KP in OF Kozje so bili še Marija Vidovič-Mica, Pavle Baloh-Peter, Svetožar Coporda-Miha, Ivan Agrež-Brko, Jože Koren-Štef in Hinko Kamnikar-Rok.

Izgrajuje se tudi trdna mreža protifašistične mladinske in protifašistične ženske organizacije. Okrožna komiteja SKOJ in ZMS Kozje (Zveza komunistične mladine Jugoslavije in Zveza mladine Slovenije) je vodil Hinko Kamnikar-Rok. V kratkem času je vzpostavila trdno organizacijo žena Marija Vidovič-Mica, ki je vodila okrožni komite SPŽZ — AFŽ (Slovenska protifašistična ženska zveza — Antifašistična ženska zveza).

Okrožni komiteji KPS, OF SKOJ in ZMS ter SPŽZ Kozje so razvili veliko politično dejavnost vseh organizacij narodnoosvobodilnega gibanja. Moč in vpliv OF hitro raste, marca 1944 se že organizirajo prvi odbori OF Kozjanskega 1944, v Jurkloštru, na Henini, Panečah, Ložah in Žirovnici. Za politično izgradnjo članov partije in aktivistov OF so bili organizirani partijski tečaji. Za delo političnih organizacij na Kozjanskem je bil zadolžen član oblastnega komiteja KPS za Štajersko Tone Dvojmoč.

Aprila 1944 sta oblastni komite KPS za Štajersko in poverjeništvo IO (izvršnega odbora) OF za Štajersko preuredila okrožja na Štajerskem. Na Kozjanskem je bila reorganizacija okrožja izpeljana na konferenci aktivistov in članov okrožnih komitejev KP in OF za Kozjansko v Zdolah pri Rajhenburgu — Brestanici, ki jo je vodil član oblastnega komiteja KPS za Štajersko Tone Dvojmoč v začetku aprila. Kozjansko je sedaj imelo do avgusta 1944 tri okrožja: Kozje—Brežice, Radeče—Laško in Šmarje—Rogatec. Sekretarji okrožnih komitejev KP in okrožnih odborov OF so postali dotedanji člani okrožnega komiteja KP in okrožnega odbora OF za Kozjansko. Za okrožje Kozje—Brežice Miha Berčič-Maks, za okrožje Radeče—Laško Pavel Baloh-Peter in za okrožje Šmarje—Rogatec Ivan Agrež-Brko.

Okrožje Radeče—Laško je bilo politično in organizacijsko najboljše urejeno. Vzpostavljeni so vsi okrajni odbori OF, delujejo tudi že krajevni od-

bori OF, partizanska bolnišnica R7 in tehnika TEKŌ (Tehnika Kozjanskega odreda) France Prešeren. Na njegovem območju je razvil svojo ofenzivo Kozjanski partizanski odred in z osvoboditvijo Jurkloštra 9. junija 1944 položil temelje osvobojenega ozemlja na Kozjanskem 1944. leta.

Okrožje Radeče—Laško sestavljajo okraji Radeče—Zidani most, Sevnica—Planina, Rimske Toplice—Laško in Jurklošter. Okrajni sekretarji so bili: za okraj Radeče—Zidani most Dolfi Ahačič-Mato, Sevnica—Planina Ivan Doberšek-Janko, Rimske Toplice—Laško Vilko Nemec-Marjan in za okraj Jurklošter Albert Kisovec-Cigo.

Člani okrožnih vodstev so bili:

okrožni komite KPS za Radeče—Laško: sekretar Pavle Baloh-Peter, člani: Ivanka Vidic-Pepca, Zvone Zupančič, Ivan Doberšek-Janko, Fric Kerše-Jona;

okrožni odbor OF za Radeče—Laško: sekretar: Pavel Baloh-Peter, člani: Mato Ahačič, Ivan Doberšek-Janko, Albert Kisovec-Cigo, Ivanka Vidic-Pepca, Vera Zupančič, Ivan Krivec-Vanja, Slavko Lindič, Fric Kerše-Jona, Vilko Videčnik;

okrožni komite SKOJ za Radeče—Laško: sekretar Ivanka Vidic-Pepca, člani: Jožica Muser, Zvone Zupančič, Anica Potrata, Tine Baloh, Vera Suhar-Majda, Štefka Starina, Zora Polajner;

okrožni odbor ZMS Radeče—Laško: sekretar Ivanka Vidic-Pepca, člani: Zvonko Zupančič, Vera Odlazek, Štefka Starina, Zora Polajner, Tine Baloh, Vera Suhar, Anica Potrata, Jožica Muser;

okrožni odbor SPZZ Radeče—Laško: sekretar Vera Zupančič, člani: Ančka Zahrastnik, Julčka Pirc, Marička Urankar.

okrajni odbor OF okraja Radeče—Zidani most: sekretar Dolfi Ahačič-Mato, člani: Slavko Sindič, obveščevalec; Ivan Mlinar, vojni referent; Tine Baloh, ZMS; Mariča Lindič, SPZZ; Jožica Muser, referent za finance in gospodarstvo;

okrajni odbor OF okraja Laško—Rimske Toplice: sekretar Vinko Nemec-Marjan, člani: Ančka Zahrastnik, SPZZ; Rudolf Baloh-Rudo, NZ (Narodna zaščita); Franc Lapornik-Franček, vojaški referent; Vera Suhar-Majda, ZMS; Pirc Kerše-Jona, Anton Bregar-Tona, referent za agitacijo in propagando (agitprop); Ernest Goršek-Nestl;

okrajni odbor OF okraja Planina—Sevnica: sekretar Ivan Doberšek-Janko, člani: Franc Repar-Železni, vojni referent; Jakob Čadej, NZ; Jože Podgoršek-Jovo, gospodarstvo; Mirko Dolinšek, agitprop; Silvo Ulaga, referent za finance; Ivan Zorko-Raubšic, Ludvik Krivec-Vanja, Anica Potrata, ZMS, Julčka Pirc, SPZZ;

okrajni odbor OF okraja Jurklošter: sekretar Albert Kisovec-Cigo, člani: Cenko Jančič, Izidor Florjan, Radovan Gobec, Krista Kranjc, Milica Putrih-Neža.

V okraju Jurklošter so bili tudi ustanovljeni prvi odbori OF, po osvoboditvi Jurkloštra 9. junija 1944 pa so se v Henini in Jurkloštru izvedle prve volitve na Kozjanskem v organe nove ljudske oblasti, v KNOO (Krajevne narodnoosvobodilne odbore. »Jurklošterska republika« je prvo veliko organizirano osvobojeno ozemlje na Kozjanskem.

Krajevni odbor OF Henina: sekretar: Ferdo Špitalar, člani: Ivica Trampuš, Silvester Pompe, Justi Petan, Poldo Kajtna, Marija Veber, Anton Bobovečki;

KNOO Henina: Silvester Pompe, tajnik Ivica Trampuš, člani: Anton Bobovečki predsednik gospodarske komisije; Helena Kozmos, Marija Cesar, Emica Petan, Marija Sajtl, Ferdinand Špitalar.

KNOO (Krajevni narodnoosvobodilni odbor) sta bila izvoljena po osvoboditvi Jurkloštra na širšem javnem sestanku na Henini in v Jurkloštru.

Okrožje Šmarje—Rogatec se je organizacijsko in politično šele začelo prebujati. Sestavljali so ga okraji: Podčetrtek—Tinsko, Šmarje, Pristava, Rogatec in Makole. Okrožni odbor KP in okrožni odbor OF so sestavljali sekretar Ivan Agrež-Brko in člani Jože Hervol, Franc Krošl, Tine Cerjak, Jože Omerzo, Fric Ivanuš in Martin Hernaus. Najbolj je bil razgiban okraj Rogatec, kjer je bila julija 1944 vzpostavljena trdna organizacija OF.

Okrajni odbor OF za okraj Rogatec: sekretar Ivan Agrež-Brko, člani: Fric Ivanuš, vodja skupine za Rodne, Topole in Kamence; Franc But-Bran-ko, referent za gospodarstvo; Jože Hervol, referent za finance; Janko Hernaus-Pero, vojaški referent, NZ.

Okrožje Kozje—Brežice je imelo okraje: Brežice, Rajhenburg, Senovo, Kozje. Okraji so se hitro organizacijsko spreminjali. Sekretar okrožnega odbora OF je bil Jože Preskar-Ilija, člani pa Miha Berčič-Maks, Marica Vidovič, Mišo Zupan, Rado Mikolavčič, Hinko Kamnikar-Rok in Ivan Luskar-Dušan. O organiziranosti okrožja je sekretar okrožnega komiteja KPS Miha Berčič-Maks poročal 24. aprila 1944, da je še malo poprej vse slonelo na nekakšnem sistemu zaupnikov, a da jim je po dveh tečajih in s pritegnitvijo ljudi v ilegalnost uspelo vzpostaviti okrajne komiteje KPS in okrajne odbore OF v okrajih Brežice, Senovo, Rajhenburg in Sevnica. V večini vasi obstajajo tudi krajevni odbori OF. Neprimerno pa je stvar slabša v severnih predelih, to je od ceste Podsreda—Kozje—Pilštanj—Planina pri Rogaški Slatini. Tod je bilo mnogo naših ustreljeno zaradi izdajstva ujetih partizanov. Tod doslej ni bilo nobenega političnega dela, zato so tja poslali štiri aktiviste — partijce.

Maja 1944 so imeli v vsem okrožju 22 članov in 8 kandidatov KPS ter 23 članov SKOJ. Večina članov KPS je bila v okrajnih komitejih. Sredi junija je imelo okrožje 5 okrajev: Brežice z okrajnim odborom OF in 16 krajevnimi odbori OF. Sekretar okrajnega odbora OF je bil Rado Mikolavčič. Okraj Rajhenburg — Senovo z okrajnim odborom in 17 krajevnimi odbori OF. Okrajni odbor OF so sestavljali: sekretar Mišo Zupan, člani pa so bili Drago Černetič-Tinko, Lovro Breznik, Slavko Pirc, Rudolf Brence, Karel Šterban. V okraju je bilo tudi 10 krajevnih odborov SPZZ. Okraj Videm, sekretar okrajnega odbora OF Marinka Habinc-Irena, ki je obenem sekretarka okrajnega odbora SPZZ ter člani Milan Stupar, Zvone Nunčič-Slavec, Ivan Kelhar, Angelca Roblek. V okraju je bilo 18 krajevnih odborov OF in 16 krajevnih odborov SPZZ. Okraj Kozje—Podsreda s 3 ilegalci in 1 krajevnim odborom OF, okraj Blanca z 1 ilegalcem in nekaj zaupniki in okraj Pilštanj, ki je bil še popolnoma neobdelan in so tja poslali 1 ilegalca.

19. julija je okrožni komite poročal o stanju v okrožju centralnemu komiteju KPS.

»Okraj Brežice meji na Kočevarje in Besarabce in je dal največ partizanov. Okraj Videm, ki je bil do 26. junija pod okrajem Rajhenburg—Senovo, je imel okrajni odbor in 18 krajevnih odborov. Okraj Rajhenburg—Senovo se je po delitvi na okraja Videm—Blanca zmanjšal. Imel je okrajni odbor iz ilegalcev, med legalnimi aktivisti v okraju pa so bila trenja. V okraju Blanca so bili 4 ilegalci in 5 krajevnih odborov. V okraju Podsreda—Kozje so bili 4 politični delavci, 4 krajevni odbori in nekaj zaupnikov. V velikem pištanjskem okraju pa bodo v kratkem postavili okrajni odbor.

V okrožju so mobilizirali 650 do 700 borcev. Članov KP v okrožju je bilo 20 in nekaj kandidatov. Na zboru 150 okrožnih aktivistov in delegatov OF so ugotovili, da so ljudje enotno združeni v OF.«

Julija 1944 sta oblastni komite KPS za Štajersko in pokrajinski odbor OF za Štajersko za pomoč in usmerjanje okrožij KP in OF Celje, Revirji in na Kozjanskem ustanovila poverjenišтво oblastnega komiteja KPS in pokrajinskega odbora OF za jugovzhod. Vodil ga je sekretar Vlado Majhen-Rafael, člani pa so bili Sergej Kraigher-Sergej, agitprop, Marija Vidovič-Mica, SPZZ in Olga Per-Danica, SKOJ. Oblastni komite je Rafaelu in Sergeju, (Danica in Mica že delujeta na Kozjanskem) 8. julija 1944 še preden sta prišla na Kozjansko, dal nalogo, naj na Kozjanskem pospešita mobilizacijo v NOV in ostro nastopita proti vsakemu popuščanju. Dobila sta pravico, da Kozjanskemu odredu dajeta navodila, morata pa seveda upoštevati odredbe in povelja, ki jih ta dobiva od štaba 4. operativne cone. Oblastni komite je ponovil tudi najpomembnejše naloge, ne samo na Kozjanskem temveč na vsem svojem operativnem območju. Vojno-politična linija za Štajersko zahteva:

a) Najvažnejša naloga vojske je danes mobilizacija. Ta naj se vrši čimbolj na široko, po potrebi tudi z vpadi čet v kraje s posadkami, ne glede na težave, povezane s transportiranjem in oboroževanjem.

b) Napadi na posadke okupatorja naj se vršijo tam, kjer je kaj verjetnosti, da jih okupator ne bo obnavljal (torej daleč od prometnih žil), tako da razširjamo naše kontrolirano ozemlje.

c) Na proge je treba pošiljati minerske vode.

d) Širiti je treba narodno vstajo s pošiljanjem čet in patrolj v neobdelane kraje oziroma v kraje, ki še niso videli partizanov.«

Tudi poverjenišтво IO OF (poverjenišťvo izvršnega odbora OF) za Štajersko, ki so ga vzpostavili konec zime 1944 je imelo Kozjansko za pomembno območje in ga je obiskalo med prvimi okrožji. Ko ga je maja obiskalo, je na območju Bohorja in deloma v okraju Rajhenburg — Senovo priredilo 10 mitingov, ki so se redno spreminjali v prave narodne manifestacije za OF in NOVS.

Centralni komite KP Slovenije se ni strinjal z ustavljanjem poverjenišťev oblastnega komiteja KPS za Štajersko in pokrajinskega odbora OF za Štajersko. Menil je, da s tem drobijo na slovenskem Štajerskem že tako premajhno število aktivistov. Od oblastnega komiteja je zahteval, naj ne ustanavlja poverjenišťev, ampak naj raje združuje majhna okrožja. Oblastni komite KPS za Štajersko je v začetku avgusta 1944 izdal navodila za združevanje okrožij. Kozjanska okrožja Radeče — Laško, Šmarje — Rogatec in Kozje — Brežice so se združila v okrožje Bohor.

13. avgusta 1944 je bila na Srebrnem parku nad Travnim Lazom v osrčju Bohorja okrožna konferenca. Navzočih je bilo okrog 150 aktivistov okrožja Kozje — Brežice. Konferenco je vodil član poverjenišťva za jugo-

vzhod Sergej Kraigher in je obravnavala vsa najpomembnejša vprašanja narodnoosvobodilnega gibanja na Kozjanskem. Na koncu je sprejela pozdravno pismo IO OF:

OOOF Kozje—Brežice
Položaj, 13. 8. 1944

Izvršnemu odboru OF

Aktivisti in delegati okrajnih organizacij OF Kozjansko—Brežiškega Okrožja, zbrani 13. 8. 1944 preko 150 po številu na okrožni konferenci, Vam pošiljamo borbene pozdrave, kot svojemu narodnemu političnemu vodstvu in najvišjemu predstavniku Slovenske narodne oblasti.

Zavedamo se velike poti, ki jo je Slovenski narod pod Vašim modrim in izkušenim vodstvom prešel v zvezi z ostalimi narodi Jugoslavije, da si je po treh letih v Jugoslaviji tov. Tita, zagotovil enakopravnost in ljudsko demokracijo in končno tudi priznanje od strani zaveznikov, teh svojih osnovnih pridobitev.

Izjavljamo Vam, da je prebivalstvo naših okrajev danes enotno združeno v vrstah OF, saj sta ta enotnost in nujnost oborožene borbe za Slovence na Štajerskem glavni nauk treh težkih let suženjstva v Hitlerjevem rajhu. To pa je bila tudi od vsega početka osnova Vašega dela kot našega narodnega vodstva. Zato danes prebivalstvo naših okrajev v svoji enodušnosti v vedno večji meri izpolnjuje Vaše odloke, kot odloke svojega narodnega političnega vodstva in predstavnštva svoje narodne in ljudske oblasti.

Naša trdna volja, ki je prišla do izraza tudi na tej konferenci je, da z vsemi svojimi močmi prispevamo, da bi čimprej po vseh naših okrajih, predvsem pa po izseljenih slovenskih domovih ob Savi in Sotli, zopet zaživel slovensko življenje, v svobodni zedinjeni Sloveniji, v skupni domovini vseh jugoslovanskih narodov — demokratični federativni Jugoslaviji.

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Za okrožno konferenco OF
OOOF Kozje—Brežice
sekretar:
Preskar Joža

Žig:
Okrožni odbor osvobodilne fronte
Kozje—Brežice

Približno teden dni zatem je bila na Ješivcu konferenca aktivistov OF okrožij Radeče—Laško in Smarje—Rogatec. Vodil jo je sekretar poverjenstva za jugovzhod Vladko Majhen-Rafael. Poleg drugega so na konferenci govorili tudi o združitvi kozjanskih okrožij v okrožje Bohor oziroma Kozje.

KOZJANSKO OSVOBOJENO OZEMLJE SEPTEMBER—DECEMBER 1944

Z enotnim okrožjem Kozjanskega se je teritorialno povežalo osvobojeno ozemlje v enotno politično in organizacijsko enoto. Uspešni boji Kozjanskega odreda ter Šercerjeve in Bračičeve brigade v septembru so to ozemlje le dokončno očistili, utrdili in povezali. Oblast na vsem področju so prevzeli najprej odbori OF, po volitvah pa KNOO.

Prvi sekretar enotnega okrožja Bohor, nato Kozje je postal Vlado Majhen-Rafael. Že v začetku septembra 1944 ga je oblastni komite KPS za Štajersko premestil. Sekretar je postal Sergej Kraigher-Sergej. Tudi Kraigher je bil sekretar le kratek čas. 26. septembra 1944 je bil premeščen v celjsko okrožje, sekretar okrožnega komiteja KPS Kozje pa je postal Dušan Špindler-Dušan.

Člani okrožnega komiteja KPS Kozje so bili: Sekretarji Vlado Majhen-Rafael, Sergej Kraigher-Sergej in Dušan Špindler-Dušan; člani: Miha Berčič-Maks, kadrovnik, agit-prop; Ivan Agrež-Brko, NZ; Jože Preskar-Ilija, OZNA; Ivan Luskar-Dušan, gospodarstvo in prehrana, socialno skrbstvo; Marija Vidovič-Mica, SPŽZ; Hinko Kamnikar-Rok, SKOJ, ZSM; Rudi Cilenšek-Vrankar, volitve; Franc Černe-Klemen, uprava.

Okrožni odbor OF Kozje je bil nekoliko širši in je imel še širši okrožni plenum. Sekretar okrožnega odbora OF je bil Dušan Špindler-Dušan člani pa člani okrožnega komiteja KPS, sekretarji okrožnih komitejev SKOJ, ZSM, SPŽZ, RKS, po dva člana okrajnih odborov KP in OF in nekateri vidni organizatorji in aktivisti OF.

Od septembra do decembra 1944 je večji del Kozjanskega osvobojeno ozemlje. Približne meje osvobojenega ozemlja so bile: Socko—Ključice—cesta Vrenska gorca—Bučka gorca—Verače—Sela—v ravni črti na Rudenco—cesta do Volčjih jam—Njivice—Šentrupert—Laška vas—Mišji dol—Gračnica—Veliko Kozje—nad Zidanim mostom—Kozičje—Radež—niže Razbora—Križ—Krakovo-Mestni vrh—Dobje—Rebro nad Zg. Leskovicem pri Raštanju—Lipni vrh—Mrčna sela—Veliki kamen—Socko. Skupaj je osvobojeno ozemlje merilo okrog 400 km² s središčem Planina—Planinska vas.

Okrožje Kozje je bilo razdeljeno v osem okrajev: Planina—Sevnica, Senovo—Blanca, Videm—Brežice, Jurklošter—Zidani most, Pilštanj, Šmarje pri Jelšah, Rogatec in Makole. Novi okraji so imeli mnogo večje število političnih delavcev kot prej, kar je bilo izraz razvoja narodnoosvobodilnega gibanja, ki je sedaj imelo množični značaj. Poleg tega sta si okrožni komite KPS in okrožni odbor OF pod vodstvom sekretarja Sergeja Kraigherja-Sergeja in Dušana Špindlerja-Dušana prizadevala odpraviti ozkost pri sprejemanju aktivnosti OF v KPS ter »Sproti in načrtno dvigati tiste aktiviste in člane OF, ki danes v ogromnem številu rastejo v vseh krajih in na vseh področjih dela in osvobodilnega gibanja kot najbolj predani, disciplinirani in z množicami najbolj povezani.« Tako so že v drugi polovici septembra 1944 imeli v okrožju 95 članov KP, 37 kandidatov ter 102 člana SKOJ. Približno toliko je bilo partijcev in skojevcev tudi v vojski. Konec decembra 1944 pa je bilo 35 celic KPS s 334 člani in 117 kandidati.

Okrožni odbor OF Kozje je kot organ oblasti svoje delo organiziral v odsekih-referatih. Po predpisih SNOS (Slovenski narodnoosvobodilni svet) in zakona o delovanju NOO (Narodno osvobodilni odbor) je bilo njegovo delo organizirano v 9 odsekih — referatih in 2 komisijah. Odseki in komisije so bili kadrovsko neenotno zasedeni, ker je strokovnih kadrov za vse odseke primanjkovalo. Odsek za izgradnjo narodne oblasti je imel tri oddelke, ki so skrbeli za pravilno izpeljavo volitev v NOO, za kadre ter za politične šole in razne tečaje. Odsek za notranje zadeve vodi NZ (Narodna zaščita). Okrožno načelstvo NZ, okrajna načelstva NZ in krajevni poveljniki NZ so izvršilni organi narodne oblasti. Odsek za prosveto skrbi za šolstvo in za ljudsko umetnost in kulturo, postavlja okrožnega šolskega nadzornika. Odsek za gospodarstvo sestavljajo oddelki za kmetijstvo, za veterino, obrt in industrijo, za trgovino, gozdarstvo in za prehrano. Delo je organizirano v okrajnih gospodarskih komisijah in gospodarskih referentih KNOO. Odsek za finance s finančnimi referenti, odsek za obnovo, za zdrav-

Svobodno Kozjansko

stvo, za informiranje in propagando ter odsek za socialno skrbstvo. Komisiji sta dve: komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev ter komisija za upravo narodne imovine.

Tako kot okrožni odbor OF so bili organizirani tudi okrajni odbori OF, krajevni odbori OF in KNOO (Krajevni narodnoosvobodilni odbori). Okrajni odbor OF je imel poleg sekretarja komiteja še referente, oz. načelnike ali poverjenike oddelkov. To so bili referenti za mobilizacijo, za izgradnjo ljudske oblasti, za gospodarstvo, kmetijstvo, gozdarstvo, zdrav-

stvo, prosveto, finance, prehrano- obnovo, socialno skrbstvo, promet, NZ (Narodna zaščita), komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih sodelavcev in komisija za upravno narodne imovine. V okrajni odbor OF spadajo še sekretarji okrajnih komitejev SKOJ, KPS, ZMS, SPZZ, RKS) Rdeči križ Slovenije). Vsak okrajni odbor OF je imel nad 20 članov, ki so vršili upravno-politično oblast. Podobno je bilo na krajevni ravni organizirano delo v krajevnih odborih OF in KNOO.

Najpomembnejša naloga vseh političnih in oblastnih organov in organizacij je bila mobilizacija. Bila je njihova prva in stalna naloga. Vodil jo je organizacijski sekretar okrožnega komiteja KPS Kozje Miha Berčič-Maks. Izvajali so jo vojaški referenti okrožnega komiteja, okrajnih komitejev in KO OF ter KNOO. Bila je zelo uspešna. Kozjansko je v letu 1944 dalo 3500—4000 novincev za enote NOV in PO Slovenije. Tehnično je mobilizacijo izvajala zaledna oblast kozjanskega vojnega področja. Novince je preko Save in Savinje na Dolenjsko spremljal Kozjanski partizanski odred, ki se je moral pri transportiranju novincev spopadati s številnimi težavami in nevarnostmi.

Oblastni komite KPS za Štajersko je razglasil splošno mobilizacijo letnikov od 1895 do 1927 26. septembra 1944. Ponovil jo je 6. oktobra 1944 pokrajinski komite OF za Štajersko. Po poročilu okrožnega komiteja KPS Kozje 10. oktobra 1944 se je velika mobilizacija še dokaj posrečila. Na Dolenjsko so poslali 1129, v 14. divizijo pa 322 mobilizirancev.

Tudi okupator se je dobro zavedal pomena partizanske mobilizacije in transportiranja mobilizirancev v enote 7. korpusa. Da prepreči prehod čez Savo in Savinjo je še okrepil varovanje rečnih bregov in še bolj aktivno vključil nemške naseljence v obrambo meje na Savi. Tako se je Kozjanski partizanski odred pri transportiranju mobilizirancev zapletal v ostre spopade; sam prehod čez reko in mejo je trajal tudi po več dni, ko so morali umikati in z mobiliziranci ponovno vračati k reki in prehodu. Posebno dramatično je potekal prehod v dveh od 22. do 29. septembra 1944. Kljub pomoči Bračičeve brigade, ki je 21. septembra demonstrativno napadla sovražne postojanke Loko, Breg in Orehovo pri Zidanem mostu, da bi vezala sovražnikove sile in omogočila prehod 2. bataljona Kozjanskega odreda čez Savo z mobiliziranci, se ta ni mogla prebiti. Po večih poskusih je odred šele 29. septembra lahko izročil 417 mobilizirancev Kamniško-zasavskemu odredu.

Tudi pri odhodu mobilizirancev v enote XIV. divizije so nastopale težave. Tako je 3. oktobra 1944 ustanovljeni 3. bataljon Kozjanskega odreda, ki je odhajal v popolnitev enot XIV. divizije, bil razbit v boju na Padeškem vrhu na Pohorju 20. oktobra 1944. V zasedi 2. bataljona gorskega polka »Treeck« sta padla 1. bataljon Šercerjeve brigade in 3. bataljon Kozjanskega odreda. Po partizanskih poročilih sta imela 4 padle, 6 ranjenih, 97 pogrešanih in 18 ujetih. Izgubljeno je bilo tudi veliko vojnega materiala, ker je Kozjanski bataljon nosil v XIV. divizijo del vojnega materiala, ki so ga pustili Anglo-Amerikanci na spuščališče kozjanskega vojnega območja v začetku oktobra pri Sv. Vidu nad Planino (Šentvid pri Planini).

Odsek za izgradnjo narodne oblasti je bil v prvi vrsti zadolžen za izvedbo volitev v organe ljudske oblasti, v NOO (Narodnoosvobodilne odbore). Okrožni komite KPS Kozje in okrožni odbor OF Kozje sta bila septembra 1944 kritizirana od oblastnega komiteja KPS za Štajersko in pokrajinskega odbora OF za Štajersko, ker sta si premalo odločno prizadevala za pripravo in potek volitev. Od julija, ko je začelo nastajati kozjansko osvobojeno ozemlje, do njegove utrditve v septembru, je preteklo preveč časa, ko za volitve ni bilo dovolj narejeno. Volitve KNOO v Henini in Jurkloštru so bile le lokalne akcije. Oblastni komite KPS in pokrajinski odbor OF za Štajersko zahtevata široko izvedene demokratične volitve, kot so se izvajale v septembru 1944 na osvobojenem ozemlju Zgornje Savinjske doline. Volitve v KNOO so bile razpisane konec septembra 1944 in so trajale do začetka novembra 1944. Zajele so celotno osvobojeno Kozjansko. Izvoljenih je bilo 24 KNOO, ki so kot demokratično izvoljeni organi revolucionarne ljudske oblasti prevzeli oblast.

Volitve je vodila okrožna volilna komisija, ki je bila postavljena sredi septembra 1944. Vodil jo je predsednik Jože Perčič in tajnik Rudi Cilenšek-Vrankar. Za pomoč pri izvajanju volitev je pokrajinski odbor OF za Štajersko poslal na Kozjansko instruktora Ferda Remica. Prebivalci Kozjanskega so se zavedali, da kujejo novo oblast. O kandidatih v NOO so se zelo resno pogovorili. Vedno je kandidiralo več kandidatov, kot so jih izvolili. Prvič so imele volilno pravico tudi ženske. Volilna udeležba je bila 80–90 odstotna.

Izvoljeni KNOO so imeli veliko dela. Organizirati so morali obdelavo zemlje, obnovo požganih domov, reševati najrazličnejše gospodarske probleme, skrbeti za oskrbo prebivalstva z najnujnejšimi gospodinjskimi potrebščinami in osnovnimi živili. Skrbeti so morali za javni red in varnost. Organizirali so šole in skrbeli za prehrano učiteljstva. Zbrali so hrano za ranjence, za vojaške enote, za organe političnih oblasti. Izvajali so akcije zbiranja sanitetnega materiala za bolnice in vojaške enote, ter zbiranje najraznovrstnejšega materiala za potrebe narodnoosvobodilnih enot. Skrbeli za obnovo požganih in porušenih domov, nudili in organizirali medsebojno pomoč pri kmečkih opravilih, reševali socialne probleme. Vršili so agitacijo in propagando, mobilizirali. Izdajali so različne izvršilne odredbe in odloke. Njihovo delo je potekalo v referatih oziroma v komisijah in je segalo v vse pore javnega življenja.

V neuradnem središču osvobojenega Kozjanskega, na Planini pri Sevnici so bile volitve 22. oktobra 1944. Krajevni odbor OF s sekretarjem Jožetom Kolmanom je pripravil volilni imenik. Pred volitvami so bili sestanki o vlogi in pomenu volitev za organe nove ljudske oblasti in kaj ta ljudska oblast pomeni in koga predstavlja. Volišče za Planino je bilo v gostilni Ludvika Šešerka. Pred volitvami je igrala godba na pihala. Na šoli je bil mogočen napis: »Ne boš nas več tujčin teptal, ne tlačil nas krvavo, naš rod bo tu gospodoval, naš jezik, naše pravo!« Volitve so bile tajne, vsak volivcev je na volilnem listku zaokrožil »DA« ali »NE«. Predlagani so bili: dva kandidata za predsednika KNOO, trije za tajnika, trije za odposlance v okrajno narodno NO skupščino ter 19 za odbornike.

Okrajna volilna komisija je rezultate volitev, s številom dobljenih glasov posameznih kandidatov, objavila takoj po volitvah:

Za predsednika: 1. Repič Franc (144), 2. Zalokar Jože (7).

Za tajnika: 1. Gorišek Tinka (45), 2. Rauter Tilka (94), 3. Špan Jula (12).

Za odbornike: 1. Jagodič Rudolf (125), 2. Udovč Jože (116), 3. Kukovič Milko (79), 4. Jazbec Angela (107), 5. Sluga Mira (59), 6. Škoberne Kati (25), 7. Špan Anica (102), 8. Zalokar Silva (19), 9. Levec Pepca (98), 10. Rauter Albert (99), 11. Tiselj Viktor (51), 12. Repič Franc (—), 13. Zalokar Jože (55), 14. Gorišek Tinka (41), 15. Rauter Tilka (22), 16. Špan Julka (60), 17. Jazbec Jože (79), 18. Rauter Ivan (70) in 19. Zveglič Fanika (42) glasov.

Za odposlance: 1. Jazbec Jože (53) glasov, 2. Rauter Ivan (82) in 3. Zveglič Fanika (16).

KNOO Planina je pod predsedstvom Repič Franca prevzel oblastne funkcije v kraju, izvoljeni odborniki so si razdelili posamezne referate. KNOO Planina je deloval do vdora okupatorja na Planino 10. decembra 1944. leta. Ob KNOO Planina je kot predstavnik družbeno-političnih organizacij deloval še krajevni odbor OF Planina, le da je sedaj njegove prejšnje oblastne funkcije vršil KNOO Planina.

Z širokimi demokratičnimi volitvami je bilo izvoljenih v oblastne organe NOO mnogo preprostih ljudi, moških in žensk, ki o upravno-oblastnih funkcijah niso ravno kaj veliko vedeli. Zato je pokrajinski odbor OF za Stajersko jeseni 1944 poslal na Kozjansko Jožeta Levstika-Vida in dr. Darka Černeja iz ustreznih odsekov predsedstva SNOS, ki sta delala kot inštruktorja na osvobojenem ozemlju Zgornje Savinjske doline. Za usposabljanje odbornikov KNOO (Krajevni narodnoosvobodilni odbori) sta bila v Št. Vidu nad Planino (Šentvid pri Planini) in Pilštanju upravno-politična tečaja, ki se ju je udeležilo 73 odbornikov KNOO.

Po izvolitvi KNOO odborov je prišlo do ločitve politične in upravne oblasti na terenu med odbori OF in NOO. Politično oblast so imeli odbori OF, upravno pa NOO. Podobna diferenciacija naj bi se izvršila tudi navzgor. Na volitvah za KNOO so istočasno volili tudi delegate oz. odposlance za okrajne plenum (skupščine). Predviden je bil sklic okrajnih plenumov, na katerih naj bi bili izvoljeni delegati za okrožni plenum, ki bi nato izvolil okrožni narodnoosvobodilni odbor za Kozjansko. Okrožni plenum OF za okrožje Kozje je bil sklican za 18. december 1944. Načrtovano delo je preprečila zimska ofenziva. Po nekaterih podatkih pa so kljub težavam bile volitve v okrožni plenum OF. Iz vsakega od sedmih okrajev okrožja Kozje sta bila izvoljena po dva delegata in 13 delegatov iz okrožnega odbora OF Kozje. Plenum je imel osemčlanski izvršni odbor. Toda do dejanske ustanovitve okrožnega plenuma in okrožnega NOO ni prišlo in je funkcijo okrožnega plenuma in okrožnega NOO še naprej vršil okrožni odbor OF Kozje.

Težavno in zapleteno nalogo gospodarjenja v izrednih razmerah osvobojenega ozemlja, popolne gospodarske blokade in še večjega navora vseh sil za zadovoljevanje osnovnih potreb vojske, političnih oblasti, zalednih vojaških ustanov in civilnega prebivalstva, je urejal odsek za gospodarstvo okrožnega odbora OF. V njem so delovali odsek za trgovino, za obrt in industrijo, za gradnje, za kmetijstvo, za gozdarstvo. Vodili so jih okrožni referenti, po izvolitvi KNOO pa je ta skrb prešla nanje. Okrožni referenti

so vodili natančno evidenco gospodarskih razmer, potreb, proizvodnje in delovne sile.

Odsek za gradnje je pomagal pri obnovi porušenih domačij, popravljajl mostove, urejal cestišča. Bilo je izredno težko za gradbeni material pa tudi za delovno silo.

Odsek za obrt in industrijo je organiziral čevljarske, sedlarske, krojaške, puškarske in druge delavnice za potrebe vojske, sanitete in zalednih ustanov ter civilnega prebivalstva.

Odsek za kmetijstvo in prehrano je organiziral obdelovanje zemlje, skrbel za preskrbo s semeni, za plemensko živino, organiziral je jesensko setev, prav tako pa skrbel za spravilo še nepobranih pridelkov. Zbiral je žito za vojsko in vojaške ustanove, poskrbel za mletje. Gospodarski referent okrožnega odbora OF Kozje je bil Ivan Zdolšek-Hrast.

Teror akupatorja je zasekal globoke rane v socialno strukturo. Odseki za socialno skrbstvo, za zdravstvo in organizacijo RKS so s svojimi omejenimi možnostmi poskušali lajšati težave. Odsek za socialno skrbstvo je skrbel za osirotelo deco, za socialno šibke, ostarele, prizadete ob okupatorskih vdorih na osvobojeno ozemlje in za taboriščnike v nemških koncentracijskih taboriščih in izgnance v rajhu.

Odsek za zdravstvo je organiziral osnovno zdravstveno zaščito za civilno prebivalstvo v povezavi z zdravstvom kozjanskega vojnega območja.

Odbori RK Slovenije vodijo številne nabiralne akcije za preskrbo enot, ranjencev, socialno ogroženih, za izgnance in internirance. V članstvu organizacije RK je bilo organiziranih okrog 1540 oseb, včlanjenih v 40 krajevnih organizacij RK, ki jih vodi okrožni odbor RK za Kozjansko. Njegov predsednik je bil Karel Šterban.

Zaščito javnega reda in varnosti, in nemoten razvoj ljudske oblasti je zagotavljala NZ (Narodna zaščita). Pri okrožnem odboru OF Kozje je bilo okrožno načelstvo NZ, pri okrajnih odborih OF okrajna načelstva NZ, pri KNOO pa krajevni poveljniki NZ. Oborožene skupine zaščitnikov so zagotavljale javni red in mir in imele široko področje delovanja. NZ je organizirala varnostno-obveščevalno službo in bila eden nosilcev obrambe osvobojenega ozemlja predvsem pred vdori manjših roparskih tolp nemške vojske ali pa ustašev. Sodelovala je s Kozjanskim partizanskim odredom, kozjanskim vojnim območjem in komandami mest. S svojimi patroljami je nadzirala teren. Aretirala je sumljive, iskala dezerterje in skrivače, nadzorovala gibanje prebivalstva in izdajala dovolilnice za gibanje po okrožju. Okrožni načelnik NZ okrožja Kozje je bil Ivan Agrež-Brko.

Odsek za informiranje in propagando okrožnega odbora OF Kozje je skrbel za informiranje prebivalstva o vojaško-političnem položaju doma in po svetu ter za popularizacijo idej narodnoosvobodilne vojne in ljudske revolucije. Referent agitprop okrožnega odbora OF Kozje je bil Ivan Luskar-Dušan nato Franc Avsenak-Bato. Komisija za agitprop je organizirala mitinge, predavanja, kulturna srečanja, pevske zборе, gledališke skupine. Njeno osnovno delo pa je bilo izdajanje »literature«, partizanskega tiska. Tiskana beseda je bila najmočnejše orožje širjenja ideje obo-

roženega boja, seveda za živo besedo političnega aktivista, ki je s tiskano besedo le dal potrdilo svojih izvajanj. Za zadovoljevanje osnovnih potreb velikega kozjanskega območja po svobodni, slovenski pisani besedi, sta v letu 1944 na Kozjanskem delovali dve ilegalni tiskarni — tehniki. TEKO (Tehnika Kozjanskega odreda) od avgusta 1944 Tehnika France Prešeren in Tehnika Anton Aškerc.

Od sredine leta 1942 je na Kozjanskem delovala Tehnika Dušan, ki je delala za potrebe pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, ko se ta 1942. zadržuje na Kozjanskem. Delovala je pri Mariji Senici-Grabevski v podpeči pri Šentvidu. Organizator tehnike in tehnik je bil Ivan Luskar-Dušan. Marca 1944 se je Dušanova tehnika preselila v Puste Ložice, avgusta 1944 pa v gozd nad hudournikom med Pustimi Ložicami in Stranjami nad Zajsalami. Zgrajena je bila v gostem grmovju v tesni soteski, kot brunarica, prekrita s prepletenimi vejami, deskami in strešno lepenko ter zakamuflirana z zemljo in listjem. Prednja stran brunarice je bila steklena (okno cca $4 \times 0,7$ m) in zgrajena iz desk. Tehnika je imela dva izhoda oz. vhoda (na levo in desno stran brunarice) da je bil mogoč umik v primeru presenečenja. V notranjosti je bila po sredi dolga miza, zbita iz surovih desk, za stekleno steno so stale tri mizice, med mizicami klopi, zabite v steptano zemljo, zraven mize kovaška peč na oglje, vzdolž nasprotne stene šest pogradov. Za razsvetljavo sta služili karbidna in acetilenska svetilka. Brunarica je merila $3 \times 6 \times 22,5$ m.

V tehniki je delalo 12 ljudi. Imeli so tri radijske aparate, tri pisalne stroje, enega z valjem, dolgim 70 cm, dva rotacijska stroja in en ciklostil. Prvi vodja tehnike je bil Ivan Luskar-Dušan nato Vida Cimerman-Tanja. Urednik Radijskega vestnika je bil Lojze Avsenak-Radovan. Vanja Fantin je bil pomočnik Tanje in razmnoževalec literature na prvi rotarki. Na drugi je delal Josip Kunej. Konrad Reme je risal nadpise za članke in opravljal druge risarske posle. Jože Kranjc in Jože Rožman-Štef sta bila kurirja. Nada Škoberne-Breda je tipkala matrice in pomagala pri odpravi literature. Erna Turnšek in Zora Škoberne-Melita sta pomagali pri rotarkah in odpravi natisnjene materiala. Vida Avsenak-Sonja je pripravljala hrano in pomagala Erni ter Zori pri razdelitvi literature po okrajih. Jože Luskar-Martin je bil nadzornik in pomagal pri odpravi literature. Vsako noč so odnašali natisnjeno literaturo na določene kurirske javke in prinašali v tehniko tiskarski material.

S tehničnim materialom jih je zalagal nabavni center Nestla Žganka na Šmohorju in nabavni center Kozje, ki ga je vodil Tone Kostanjšek.

Tiskali so: 1. Radio poročila, od 27. novembra Radio vestnik, glasilo okrožnega odbora OF Kozje. 2. Borbena Slovenka, glasilo pokrajinskega odbora SPŽZ za Štajersko. 3. Od Savinje do Sotle, glasilo Kozjanskega odreda NOV in POS. 4. Slovenski vestnik, informacijski vestnik OF za Štajersko. 5. Volilni vestnik, glasilo odseka za agitprop okrožnega odbora OF Kozje. 6. Brošure: Bebler Aleš-Primož, Vipotnik Albin-Strgar, Za masovno partijo na Štajerskem; Bebler Aleš-Primož, Za splošno mobilizacijo na Štajerskem; Ivan Nemec-Vojko, Ljudska oblast. 7. Veliko količino raznih obrazcev in formularjev. 8. Propagandne letake.

Oktobra 1944 je nad Jurkloštrom v gozdu Tajna v bližini Paneč začela delovati tehnika Anton Aškerc. Vodil jo je Albert Kisovec-Cigo, za njim Emil Sentjunc-Hari. Izdajala je Radijski vestnik ter tiskala Novi čas.

Obe tehniki sta zaradi odlične konspiracije in zavednosti prebivalstva srečno prebrodili ofenzivo decembra 1944. Padli sta februarja 1945.

Odsek za prosveto z oddelki za šolstvo, ljudsko prosveto in ljudsko kulturo je organiziral osnovno šolstvo in kulturno dejavnost. Okrožni šolski nadzornik Janko Regvar je s pomočjo KNOO in po željah staršev v skladu z materialnimi in kadrovskimi možnostmi organiziral šole. Šolska obveznost je veljala za otroke od 7. do 15. leta starosti. Poučevali so slovenski jezik, računstvo, telovadbo, risanje, mnogo so peli in recitirali partizanske pesmi. Poučevalo je 31 učiteljev, večina kvalificiranih, kar je značilno za kozjansko partizansko šolstvo, medtem ko je drugod kvalificiranih učiteljev močno primanjkovalo. Učitelji so bili organizirani v štirih strokovnih krožkih. Prvi krožek učitelji Henina, Razbor, Jurklošter, drugi Kozje, Pilštanj, Zagorje, Prevorje, tretji Planina, Sentvid, Dobje in četrti Zabukovje, Sv. Anton, Podgorje. Imeli so tudi tri učiteljske konference, na katerih so obravnavali šolske zadeve in zunajšolsko delo učiteljev, šolski upravitelji pa so poročali o razmerah na šolah, o roditeljskih sestankih, šolskem obisku, pouku. Učitelji so morali vsakih štirinajst dni poslati okrožju poročilo o delu. Od julija 1944 so učitelji dobivali mesečno vzdrževalnino. Do tedaj pa so učitelje vzdrževali ljudje sami z dajatvami v naravi.

Starši so se zelo zanimali za pouk in delo šole. Preko roditeljskih svetov so tudi neposredno delovali v delu šole in pomagali pri reševanju težav in organiziranju šolskega dela. V šolah je potekalo intenzivno kulturno in politično delo.

Šolska mladina, organizirana v zvezi pionirjev, je bila pomemben faktor splošne mobilizacije ljudi za cilje narodnoosvobodilnega boja. Pionirji so tudi neposredno delovali v aktivnostih propagandnega značaja.

Prva šola na osvobojenem Kozjanskem je začela z delom v osvobojeni Henini 1. julija 1944 v Jurkloštrski republiki. O pričetku šole in njenem delu je učiteljica Iljica Trampuš zapisala:

»Ko je bil osvobojen Jurklošter 9. junija 1944, so pričeli partizani misliti na bolj urejeno življenje. Skoro v vseh vaseh na območju bivše občine Jurklošter so se ustanavljali KNOO. Tudi v Henini je bil. Prvi predsednik je bil pokojni tovariš Silvester Pompe. Peter-Pavel Baloh, sekretar OK KPS Kozje, je nekega večera sklical sestanek in povabil predvsem starše otrok, ki so bili še šoloobvezni. Na sestanek je prišlo mnogo ljudi, tako da je bil razred premajhen in so ljudje stali na hodniku in stopnicah. Na tem sestanku jim je Peter razložil, kako potrebna je šola za vsakega človeka. Ker otroci že dolgo niso bili v šoli, bodo ostali nepismeni, kar ne bo v ponos našemu narodu. Jasno, pouk bo v slovenskem jeziku, saj ni več daleč dan svobode. Kot prvo učiteljico so imenovali mene. Od ust do ust se je širil glas: »Šola bo!«. Čez nekaj dni smo pričeli s poukom. Z nasmejanimi obrazi so prišli otroci v šolo. Prvi dan jih je bilo dosti, a niso prišli še vsi. Toda že prvi teden je bilo polno število. Bilo jih je 113, dovolj za celodnevni pouk. Šolski okoliš je bil prav tak kot danes. Obsegal je naselja Henina, Polana, Lahov graben, Kremen in Paneče. Sprva nismo imeli nobene šolske potrebeščine. Razred je bil popolnoma prazen, obe zidni omari odprti, še police ni bilo v njih. Veliko razumevanja so pokazali pri tem kurirji s TV 25, ki so nam znosili vse potrebno skupaj. Preskrbeli so nas s potrebnimi slovenskimi knjigami, kredo, barvniki,

svinčniki in zvezki. Vsak učenec je imel učne pripomočke. O kakšnem učnem načrtu ne bi mogla govoriti, saj smo v glavnem pisali, brali, računali in peli. Zasledovali smo tudi politične dogodke na edinem zemljevidu Evrope. Peter nas je vsak dan razveselil s kakšnim darom. Peter in njegovi aktivisti so nam oskrbeli tudi knjižnico. Od nekdanje knjižnice ni ostalo ničesar. Nemški učitelji so uničili ves inventar in vse knjige.

Takoj se je na šoli ustanovila pionirska organizacija. Pionirji so bodrili drug drugega, tako da med njimi ni bilo plašljivcev. Z veseljem so prihajali v šolo in razred je bil vedno nabito poln. Zato nam je Peter pripeljal še Vero Zakošek-Krašovec. Tako sva bili dve učni moči. Z veseljem sva učili in kmalu se je pokazal uspeh. Tudi starši so po svojih močeh pomagali otrokom pri učenju. Ker sva poučevali brez učnega načrta, sva dobivali navodila za pouk od tov. Janka Regvata, pozneje pa od tov. Srečka Vutkoviča. Večkrat je obiskal šolo tudi predsednik NOO Silvester Pompe in tudi drugi odborniki. V glavnem so šolo vzdrževali kurirji TV 25 in terenci. Kurivo je preskrbel načelnik gospodarskega odseka pri NOO Ivan Ocvirk. Starši so imeli najlepši odnos do šole. Otroke so radi pošiljali v šolo. Pionirji so bili poslušni in marljivi.

Razpredelnica delujočih šol in šoloobveznih otrok, ki so obiskovali pouk v kozjanskih šolah in čas delovanja šol:

Šola	Pouk	Oddelki	Učenci
1. Henina	1. 7.—10. 12. 1944	4	113
2. Jurklošter	21. 7.—31. 12. 1944	2	130
3. Planina	20. 8.—10. 12. 1944	3	169
4. Šentvid (Bohor)	20. 8.—10. 12. 1944	3	170
5. Pilštanj	4. 10.—10. 12. 1944	2	40
6. Zagorje	16. 7.—10. 12. 1944	3	100
7. Prevorje	avg.—dec. 1944	3	143
8. Dobje	sept.—15. 12. 1944	5	180
9. Razbor	—10. 12. 1944	2	60
10. Podgorje	?	1	39
11. Kozje	sept.—1. 12. 1944	2	52
12. Zabukovje	sept.—7. 12. 1944	2	104
13. Sv. Anton	?	1	?
14. Pečice	?	1	50
15. Kalobje	?	(krožek)	30
16. Poreber	3 × tedensko	1	30

V 16 šolah in 35 oddelkih je obiskovalo pouk nad 1410 učencev.

Znani učitelji: Henina: Iljica Jančič (por. Trampuš), Vera Zakošek; Jurklošter: Ema Rauter, Vitko Zener; Planina: Janez Rauter, Stana Jerin, Vojteh Jerin, Marica Repič; Sv. Vid pri Planini: šola Bohor: Dragica Rauter, Efka Ulaga, Slavica Jazbinšek; Pilštanj: Mirko Koželj, Slavko Župevc; Zagorje: Jože Kos, Alojzija Umek, Efka Ulaga; Prevorje: Slavko Siherl, Olga Albert; Dobje: Vlado Kranjc, Marjan Žagar, partizana Dora in Janko; Razbor: Rudi Alif, Anica Alif; Kalobje: partizanka Katja; Podgorje: Konrad Veršič; Kozje: Ema Koželj; Zabukovje: Alojz Jazbec, Angela Vutkovič; Solska nadzornika: Janez Ravtar, Janko Regvart.

Z decembrsko ofenzivo in propadom osvobojenega ozemlja je prenehalo partizansko šolstvo na Kozjanskem.

Odsek za zdravstvo okrožnega odbora OF je prevzel in še razširil delovanje partizanske sanitete na Kozjanskem. V njegovo pristojnost je zra-

Partizanska šola na
Planini

ven skrbi za ranjence in bolnike enot narodnoosvobodilne vojske, spadala še skrb za civilno prebivalstvo. Nudil mu je lahko le osnovno zdravniško nego, za težje primere so ljudje odhajali v bolnice v okupirana mesta. Sanitarni referent pri okrožnem odboru OF je bil sanitarni referent kozjanskega vojnega področja, organizator partizanske sanitete na Kozjanskem medicinec Adolf Drolc. Septembra se mu je pridružil še zdravnik dr. Stan-ko Pogrujc.

Leta 1944 so na Kozjanskem delovale partizanske bolnišnice: zasilni bunker nad Pustimi Ložicami, februar—marec 1944; bolnišnica pri Zajse-lah, marec—julij 1944; bolnišnica R 7 v Nemškem grabnu pod Rudenikom, od julija 1944; bolnišnica R 8 na Fužinah pri Planini, od novembra 1944;

bolnišnica R 9 na Volušu, od novembra 1944; lekarna Skala na Volušu, od avgusta 1944 in razne začasne manjše postojanke, ki so sprejemale ranjence in jih nato transportirale v skrbno skrite in zavarovane partizanske bolnice ter prav tako skrbele za okrevajoče borce, ki so se vračali v enote.

Prvi pacienti kozjanskih partizanskih bolnišnic 1944. leta so bili ranjenci 14. divizije. Na Pustih Ložicah je Štirinajsta 10. februarja 1944 izročila v varstvo in zdravljenje kozjanskemu bataljonu 16 ranjencev. Marca 1944 je prišel na Kozjansko medicinec Adolf Drolc. Kot sanitetni referent Kozjanskega partizanskega odreda je organiziral gradnjo bolnišnice v Zajseleh in nato bolnišnice R 7. Z razmahom bojev na Kozjanskem in nastankom osvobojenega ozemlja je nastala potreba in tudi možnost graditve novih partizanskih bolnišnic. Gradbena ekipa kozjanskega vojnega območja, ki jo je vodil Branko Defar-Striček je oktobra—novembra 1944 zgradila veliki, dobro opremljeni bolnišnici R 8 in R 9. Vse partizanske bolnišnice so bile premišljeno grajene na težje dostopnih krajih, skrbno in premeteno zakamufilirane in tudi v času največjega razmaha osvobojenega ozemlja prikrite. Zaradi tega in ker jih je prebivalstvo varovalo s skrbjo in ljubeznijo, niso bile v času decembrske ofenzive odkrite in uničene.

Za potrebe kozjanske sanitete je delovala od avgusta 1944 nad Volušem partizanska terenska lekarna »Skala«. Vodil jo je laborant sevniške lekarne Feliks Preskar. Sanitetni material je prihajal po raznih poteh iz okupiranih mest, veliko pa so ga nabrali sami prebivalci.

Zelo je primanjkovalo strokovnega kadra ker sta bila samo dva zdravnika. Sanitetni referent je, da vsaj malo izpopolni vrzel, organiziral številne tečaje za priučitev sanitetnega kadra, bolničarjev v bolnišnicah, enotah in ambulantah.

Pri komandah mest v Planini, Jurkloštru, Kozjem in Podčetrtku so bile organizirane ambulante za potrebe civilnega prebivalstva in zalednih enot kozjanskega vojnega področja.

Za prehrano ranjencev so skrbele gospodarske komisije odborov OF in gospodarski referenti KNOO, prehrana ranjencev je bila v kozjanskih bolnišnicah dobra.

1944. leta se je v kozjanskih partizanskih bolnišnicah zdravilo okrog 120 težkih ranjencev.

V sestavu okrožnega odbora OF sta delovali tudi dve komisiji. Komisija za upravo narodne imovine je upravljala splošno ljudsko premoženje. Za ljudsko imovino se je štela: javna imovina (državna lastnina, lastnina ustanov, razlaščena imovina (premoženje pripadnikov okupatorja in njegovih sodelavcev), opuščena imovina (lastnina talcev, internirancev, vojnih ujetnikov, vsa lastnina izseljencev iz izseljeniškega območja ob Savi in Sotli. Komisijo za upravo narodne imovine je vodil Ivan Doberšek-Janko. Pooblaščenci komisije so prevzeli upravljanje z narodno imovino.

Pomembno delo za prihodnost je opravljala komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih sodelavcev. Pooblaščenci komisij pri okrajnih odborih OF ter krajevnih odborih OF in KNOO so zbirali podatke o zločinih in evidentirali okupatorske sodelavce. Delo komisij je bilo vsestransko organizirano in je dalo mnogo dragocenih podatkov.

Okrožni komite SKOJ Kozje na Planini 17. 10. 1944

Veliko nalogo v razvoju narodnoosvobodilnega boja je imela mladina. Organizirana je bila v SKOJ (Zveza komunistične mladine Jugoslavije) in ZMS (Zveza mladine Slovenije). Vodil jo je okrožni komite SKOJ in ZMS Kozje. Sekretar je bil Hinko Kamnikar-Rok, člani pa Milena Knific-Milena, sekretar OK ZMS Kozje, Karel Kos, Tine Baloh, Vlado Godler, Cveta Jerin, Dora Cepeljnik, Slavko Lindič. Okrožni komite SKOJ in ZMS sta vodila okrajne komiteje SKOJ in ZMS, ti pa skojevske grupe in mladinske organizacije pri krajevnih odborih OF in KNOO. Mladina je bila polno vključena v vso politično in propagandno dejavnost ter upravno-gospodarske zadeve osvobojenega ozemlja. Mladinci so tudi množično vstopali v vojaške enote kot prostovoljci.

Da bi aktivno vključili v delo vso mladino so bili organizirani tudi številni posveti mladine. Mladina je izvolila tudi svoj plenum. Prvo posveto-tanje mladincev kozjanskega področja je bilo na Planini 25. oktobra 1944, ko so ustanovili plenum. Okrožni komite SKOJ Kozje je 21. oktobra 1944 poročal oblastnemu komiteju SKOJ za Štajersko o organiziranju mladine v okrajih kozjanskega okrožja in navedel:

Jurklošter: okraj ima 97 vasi, 67 odborov ZMS, 330 članov ZMS; 2 pionirski grupi s 26 člani; okrajni plenum 20 članov; 4 SKOJ grupe z 28 člani.

Planina—Sevnica: okraj ima 69 vasi, 31 odborov ZMS, 202 člana; okrajni plenum 28 članov; 3 SKOJ grupe s 14 skojevci.

Senovo—Blanca: okraj ima 39 vasi, 31 odborov ZMS z 273 člani; okrajni plenum 21 članov.

Kozje—Pilštanj: okraj ima 71 vasi, 36 odborov ZMS z 280 člani; okrajni plenum ima 25 članov, postavljeni sta 2 pionirski grupi z 38 člani, 38 članov SKOJ.

Videm—Brežice: 43 nepreseljenih vasi, 29 odborov ZMS z 269 člani; okrajni plenum ima 23 članov, postavljena je delavska četa z 18 člani; 2 pionirski grupi s 13 člani; 28 članov SKOJ.

Rogatec: vasi je 52, odborov ZMS je 7 s 36 člani, 3 skojevci.

Šmarje: okraj ima 48 vasi, 8 ZMS odborov s 109 člani; 15-članska pionirska grupa.

V narodnoosvobodilni borbi je slovenska žena dobila vse politične pravice in postala enakopravna. Kot aktiven sodelavec osvobodilnega boja je zaživela polno politično življenje ter postala nosilec boja za nove družbene odnose. Po ustanovitvi organizacije SPZZ avgusta 1944 se je organizacija hitro širila in utrjevala. Na Kozjanskem jo je vodila Marija Vidovič-Mica, sekretarka okrožnega odbora SPZZ Kozje. V okrajih so delovali okrajni odbori SPZZ, na terenu po vaseh pa krajevne organizacije. Na osvobojenem kozjanskem ozemlju je decembra 1944 delovalo 115 krajevnih odborov SPZZ. V vsakem krajevnom odboru SPZZ je bilo 5 do 6 članic, ki so bile zadolžene za agitacijo in propagando, socialno skrbstvo, gospodarstvo, šolstvo, mobilizacijo, zbirale so obveščevalne podatke, predvsem pa z ogromno energijo vodile gospodarstvo v težkih vojnih razmerah in opustošenjih. Izvajale so različne nabiralne akcije, skrbele za partizanske ranjence. Enakopravno delovale v delu KNOO, na volitvah jeseni 1944 pa prvič volile.

Od 20. oktobra do 1. decembra 1944 se je vršila nabiralna akcija pod geslom »Vse za našo vojsko!« V nabiralni akciji so sodelovali SPZZ, ZMS, OF in RK. Okrožni odbor RK Kozje je dne 14. januarja 1945 poročal o uspehu akcije in podrobno navedel, kaj so zbrali po posameznih okrajih:

Okraj Pilštanj RK, OF, SPZZ in ZMS: 14 kom. brisač, 18 kom. moških srajc, 4 kom. ženske obleke, 7 kom. ženskih bluz, 6 parov nogavic, 1 letna bluza, 19 površnikov, 7 jopic, 7 naglavnih robcev, 1 krznen ženski telovnik, 1 sviter, 1 1/2 m blaga za zastavo, 1 ženske gojzerice, 1 copate, 3 m krep svile, 3 kapuce, 1,70 m flanele, 1 gasilska kapa, 18 kom. blaga za obveze, 1 ženski plašč, 5 modrčkov, 3 kosi čipkastega blaga, 18 kom. rjuh, 20 kom. m. sp. hlač, 2 ženska spalna plašča, 1 par moških škornjev, 4 pare ovijačev, 9 moških kap, 20 moških hlač, 1 šotorsko krilo, 2 prevleki za blazine, 1 voj. plašč, 128 kom. žepnih robcev, 5 parov moških čevljev, 18 parov moških kratkih nogavic, 4 deke, 2 para gamaš, 6 telovadnikov, 11 parov nogavic, 2 ženski kapi, 2 šala, 17 kom. ženskega perila, 1 pulover, 5 prtov, 2 ženski jopici, 1 m tkanine, 2 para čevljev, 1 blazinica, 1 svilen prt, 4 m rdečega baržuna, 10 m flanele, 1 vetrni jopič, 2 m rdečega žameta, 1 spalna srajca.

Oddalo se je II. bataljonu Kozjanskega odreda: 1 stekl. ciklost. barve, 1000 kom. mauser municije za puške, 20 kg suhega sadja, 25 kocev, 32 kg fižola, 26 kg koruzne moke, 16 parov novih čevljev, 1 par starih čevljev, 9 kg čebule.

Odseku za prehrano se je oddalo: 1111 jajc, 15 kg sladkorja, 53 kg masti, 1 1/4 lit. lizola, 32 obvez za rane, 376 kg moke, 2 1/2 kg sladkorja, 25 kg keksov, 17 belih domačih obvez, 14 paketov norma plast, 7 tub vazelina, 1 zavoj za prvo pomoč, 1 vrečica obvez, 2 steklenici žganja, 3 steklenice jod. tinkture, 2 škatli aspirinov proti glavobolu, 4 škatle Hansaplast, 1 steklenico Mnesicol, 3 škatle Traunhoringgase, 4 tube Trampplast, 3 zavoji za iks, 1 steklenica hipermangana, 8 starih prtov, 8 rolic ovoja za rane, 1 zavoj Trampplaste, 5 raznih tub zdravil.

PONOVNA OKUPACIJA KOZJANSKEGA DECEMBRA 1944

Približevanje velikih bojišč slovenskemu ozemlju jeseni 1944 je prisililo okupatorja, da ponovno poskusi uničiti enote slovenske narodnoosvobodilne vojske. Sovražnikova ofenziva naj bi razbila enote NOV, uničila osvobojeno ozemlje in očistila zaledje utrjenih črt ob Sotli in Savi, ki jih je okupator začel graditi jeseni 1944. Zlasti v vzhodnem delu Kozjanskega so partizani nenehno povzročali škodo sovražnikovim utrjevalnim delom, vznemirjali delavce. Sovražnik ne bi mogel trpeti več takšnih razmer, kakršne so bile tu poleti in jeseni 1944, in to tik za njegovo fronto, ki bi jo moral ustvariti ob Sotli in Savi, če bi se moral nenadoma umakniti z Balkana.

1. decembra 1944 so se pričeli hudi boji na robu osvobojenega ozemlja Zgornje Savinjske doline, 9. decembra 1944 pa se je začela ofenziva na Kozjansko.

V nekaj dneh ofenzive »Divja svinja« je sovražniku uspelo pregnati našo vojsko in aktiviste OF iz večjih krajev osvobojenega ozemlja in obnoviti nadzor nad večjim delom Kozjanskega. V ofenzivi na Kozjansko so sodelovali oddelki nemškega 18. polka gorskih lovcev, vermanšaft in ustaši. V nekaterih predelih Kozjanskega je ofenziva hudo prizadela civilno prebivalstvo, saj je sovražnik požgal cele vasi. Največ je požgal v okrajih Pilštanj — 60 vasi in Planina—Sevnica 18 vasi.

Požgana Planina decembra 1944

Neznani ustaški vojak je ofenzivo in pohod okupatorjev takole opisal:

Planina pri Sevnici, Božič 44

Draga mama!

Nakon dva tjedna izbivanja, javljam Ti se ponešto obširnije na sam dan Božića. Neznam, da li si dobila vreću sa stvarima koju sam poslao u Zagreb. Zanimam me, da li si primila sve potpuno ili su šoferi na putu olakšali vreću. Stvari, koje su unutra nisu opljačkane, već sam ih spasio iz zapaljenih kuća. Priješnji vlasnici dielom su pošli sa partizanima, a dielom su izseljeni od Njemačkih vlasti. Na svom brzom prolazu kroz krajeve koji su osvojeni od partizana, često sam našao još vatru u pećima, te razna jela a osobito mlieko pri kuhanju.

Gledao sam svojim očima kako se pale stotine seljačkih kuća odjednom. Do kuda je oko sezalo, svugdje po brdima i planinama plamtjele su štale, sušnice, domovi i sve što su slovenske i njemačke seljačke ruke izgradile kroz 30, 50 pa i 100 godina uništavala je vatra. U mnogim većim selima našlo se tek par staraca i po koja žena ili diete. Sve je bježalo na nagovor partizana u planine. Narod je mislio da ćemo zaklati svakog kog živog zatećemo.»

V ofenzivi na Kozjanskem sta bila zajeta Kozjanski partizanski odred in 13. SNOUB Mirko Bračić, ki jo je štab 4. operativne cone poslal na Kozjansko v začetku decembra 1944. 16. decembra sta brigada in odred poskušala osvoboditi Planino, ki jo je zasedla 4. ustaška bojna iz Samobora. Brigada in odred sta se med ofenzivo pogosto premeščala, napadala železniške proge, rušila mostove in prekopavala cestišča.

S svojo ofenzivo je sovražnik raztrgal svobodno partizansko ozemlje in obnovil nekaj postojank. Narodnoosvobodilni odbori so prenehali obstajati in delovati, prav tako partizanske šole. Okupator je začel obnavljati svojo upravo. Lažje je tudi mobiliziral delovno silo za gradnjo utrjene črte ob Sotli in zasavskih hribih. Osvobojene ozemlja ni več, je pa kljub temu pretežni del Kozjanskega ohranil značaj polosvobojenega ozemlja.

VIRI — LITERATURA

Arhiv muzeja revolucije Celje, fasc. 28—32, 34, 35, 41, 56 Spominska pričevanja, dokumenti.

Arhiv IZDG, gradivo okrožnih komitejev KPS, OF, SKOJ za Kozjansko 1943/44, gradivo PO OF in PK-ObKom za Štajersko 1943/44.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI — borbe v Sloveniji, knjiga 10—17.

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana 1976 str. 650—670, 714—798, 859—871, 896—905.

Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, Ljubljana 1973 — knjiga III, str. 375—420; knjiga IV, str. 585—690; knjiga V, str. 192—250.

Tone Ferenc: Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško, Krško skozi čas, Krško 1977.

Slovenke v narodnoosvobodilnem boju, II—1, 2, Ljubljana 1970.

Domicili slovenskih občin, Aktivisti OF kozjanskega okrožja, Ljubljana 1981.

Pavel Baloh: Po poteh revolucije, Ljubljana 1966, str. 242—309.

Slavica Pavlič — Viktor Smodej: Partizansko šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1981, str. 71—74.

Stane Terčak: Partizansko šolstvo na okupiranem Spodnjem Štajerskem. Letopis MNOS, Ljubljana 1958.

Stane Mrvič: Partizanska saniteta na Kozjanskem, Celjski zbornik 1973—1974.

Milan Kostevc: Kratek oris kozjanskega narodnoosvobodilnega boja, Brežice 1979.

Stanko Škaler: Kozjanski odred, Brežice 1967.

Franc Drobne: Kozjansko v NOB, arhiv MRC.

Tomaž Teropšič: Partijske tehnike, kurirske postaje ter agitacija in propaganda na Kozjanskem, arhiv MRC.

Risto Stojanovič: Razvoj ljudske oblasti med narodnoosvobodilnim bojem na osvobojenih ozemljih slovenske Štajerske l. 1944, magistrsko delo, pri avtorju, str. 44—65.

Kronika ZB NOV Šmarje pri Jelšah, arhiv MRC.

ROLANDA FUGGER-GERMADNIK

PRVI KORAKI V SVOBODI

Obdobje od osvoboditve do konca leta 1946 je obdobje obnove. Bil je to čas akcije in odločitev, čas revolucionarnega vrenja in preobratov, ki v svojem družbenem pomenu marsikdaj niso zaostajali za dogodki narodno-osvobodilne borbe. Bil je to čas delovnega poleta in navdušenja množic, pa tudi čas pomanjkanja in žrtev. Poglavitne naloge tega obdobja so bile: izgradnja nove ljudske oblasti, obnova razrušene države in omejitev kapitalističnih elementov z utrjevanjem državnega gospodarskega sektorja.

Celje je ohranilo arhivsko gradivo, ki priča o njegovi najnovejši zgodovini le v fragmentih. Namesto v arhivu so dokumenti često končali kot surovina v papirnicah, svoje pa je doprinesla še poplava leta 1954. Časopisje (Nova pot — 1945, Na delo — 1946) lahko služi le kot vir informacij.

Zato je pričujoči sestavek samo kratek vpogled v takratna dogajanja. Za pravo poznavanje tega zanimivega obdobja v celjski preteklosti bo treba prebrskati arhive še kje drugje.

Izgradnja nove ljudske oblasti sega s svojimi začetki v čas narodno-osvobodilne borbe. Spomladi 1944 je predsedstvo SNOS, ki je opravljalo funkcijo slovenske vlade, izdalo odlok o razpisu volitev v krajevne, okrajne in okrožne narodnoosvobodilne odbore. Volitve s potekale spomladi in poleti 1944 na osvobojenem ozemlju. Pokrajinski odbor OF za Štajersko je razpisal volitve 6. 9. 1944 (1). Volitve so potekale jeseni na osvobojenem ozemlju v Zgornji Savinjski dolini ter na Kozjanskem. Celje je bilo kot utrjena nemška postojanka iz tega dogajanja izvzeto.

Spomladi 1945 je vprašanje nemške kapitulacije postalo le še vprašanje časa. Navodila o prevzemu oblasti, ki so bila izdana v prvih dneh maja, za primer kapitulacije nemške države ali osvoboditve Slovenije z jugoslovansko armado, so določala, da prevzamejo oblast tam, kjer je mogoče, že zgrajeni organi oblasti, kakršni so obstajali npr. na Dolenjskem. Ob njih obstoječa vojaška oblast posega v poslovanje civilne oblasti le toliko, kolikor zahtevajo politične oziroma vojaške razmere. V primeru, da so na-

Avtorica: Rolanda Fugger-Germadnik, prof. zgod., Muzej revolucije Celje

rodno-osvobodilni odbori šibki, ali pa jih še sploh ni, prevzame oblast vojska. Odbori OF naj bi oblast prevzeli le na območjih, kjer ni niti izvoljenih narodnoosvobodilnih odborov (NOO) niti ni možno vzpostaviti vojaške oblasti.

Oblastni komite KPS za Štajersko je na podlagi teh navodil sklenil, da na Štajerskem niti v Zgornji Savinjski dolini niti na Kozjanskem oblastni aparat ni zadosti močan za prevzem oblasti. Menil je, da bo vse naloge, ki jih je zastavljal družbeni trenutek, možno uspešno rešiti le, če bo oblast prevzela vojska, v sodelovanju s političnimi organizacijami. Za središče okrajev pa je predvidela takoj po odhodu okupatorja organiziranje komande mest iz vrst članov okrajnega odbora OF, okrajnega komiteja KPS, narodne zaščite in odsekov pri okrajnem odboru OF (2).

Zaradi odhoda IV. zone na Koroško je moral oblastni komite organizacijo prevzema oblasti podrediti novim razmeram. Z okrožnico dne 7. 5. 1945 je določil, da prevzem oblasti pade v pristojnost odborov OF. V okrožjih prevzamejo oblast okrožni odbori OF, v okrajih pa okrajni odbori OF. V okrajih Celje—mesto, Maribor—mesto, Ptuj in Kamnik je potrebno takoj vzpostaviti komande mest v povezavi s komandami Lackovega oz. Kamniško-Zasavskega odreda. Tudi štabi Kozjanskega, Kokrškega in Koroškega odreda so bili na razpolago s kadri, moštvom in orožjem (3).

Okrajni odbor OF Celje—mesto, ki naj bi prevzel oblast v Celju, je bil ponovno formiran spomladi leta 1945. Iz zapisnika seje okrožnega odbora OF v Celju (4), 13. 3. 1945, je razvidno, da je v Celju obstajal 8-članski odbor s prehranjevalnim odsekom ter odborom SPZZ (Slovenska protifašistična ženska zveza), ZSM (Zveza slovenske mladine) in RK (Rdeči križ). Razen okrajnega odbora je bilo v mestu 6 kvartnih odborov OF. Množična je bila predvsem organizacija SPZZ s 24 odbori. V tovarnah, prednjačila je Cinkarna, so se formirali odbori DE (Delavska enotnost). V aprilu se je okrajni odbor OF razširil na 14 članov iz vrst legalcev in ilegalcev. Sestavljali so ga »sekretarji celic in stari sodelavci — meščani«. Med okrajnim komitejem KPS za Celje in okrajnim odborom OF je obstajala tesna povezava. Kar pet od šestih članov okrajnega komiteja je bilo hkrati v sestavu okrajnega odbora OF (5). V mestu je med najbolj aktivnimi skojevska organizacija.

Za prevzem oblasti v Celju sta bila določena Gabrovec-Molek Milica kot član okrožnega odbora OF Celje in Cveto Vidovič-Gorski, pomočnik komisarja Kamniško-Zasavskega odreda. Celje je bilo v teh zadnjih dneh vojne, 8. in 9. maja, zatrpno z bežečo nemško vojsko in ustaši, od Rogaške Slatine in Kozjanskega pa so se približevale še nove enote. Po objavljeni kapitulaciji sta 9. maja Gabrovec-Molek Milica in Gorski prispela v Celje. Na magistratu, ki je bil sedež nove oblasti, so se pričeli razgovori s komandanti sovražnih enot o predaji in razorožitvi. 9. maja zvečer je v Celje prispel del štaba IV. zone in nekateri člani okrožnega komiteja KPS za Celje (6). 10. maja, ko je v Celje vkorakala tudi prva partizanska enota, Zidanškova brigada, je generalni štab JLA v dnevnem povelju objavil, da je Celje osvobojeno in da je zajetih nad 40.000 sovražnih vojakov in oficirjev (7).

Poglavitne naloge, ki jih je morala rešiti nova oblast v Celju, so bile: zaščita javnega miru in reda, zaščita posesti, ki spada pod narodno imovino,

I. okrožna manifestacija v Celju, 28. V. 1945

usposobitev prometa, skrb za prehrano civilnega prebivalstva in vojske, organizacija nemotene proizvodnje v podjetjih in delavnicah ter mobilizacija, ki pa ne zajame delavcev. Za uspešno izvedbo naštetih nalog je bil potreben močan aparat oblasti. Iz prvega poročila (8) s seje okrajnega odbora OF za Celje—mesto, ki je datiran s 15. 5. 1945, je razvidno, da so bili pri okraju že ustanovljeni odsek za narodno zdravje, gospodarski odsek ter finančni odsek. Določili so tudi obseg celjskega okraja, ki zajema poleg mesta še Medlog, Babno, Lavo, Ložnico, Ostrožno, Lopato, Lokrovec, Dobravo, Cesto na Dobravo, Novo vas, Gornjo in Spodnjo Hudinjo, Gaberje, Zavodno, Čret, Zagrad, Sv. Jožef, Breg, Polule in Lisce. Prično se organizirati tudi krajevni odbori OF. Tako je prva redna seja krajevnega odbora OF Sv. Jožef potekala 29. 5. 1945 (9). Do 28. maja je okrajni odbor OF formiral vse potrebne odseke: odsek za personalne zadeve, za trgovino in oskrbo, za kmetijstvo, gozdarstvo, obrt in rudarstvo, gradnje, lokalni promet, zdravstvo, finance, stanovanja in vojsko. V okviru okraja OF Celje—mesto deluje še komisija za upravo narodne imovine (KUNI), komisija za raziskavo zločinov okupatorja, okrajno načelstvo NM (Narodne milice), odbor RK, ZMS in SPZZ (10). Okraj Celje—mesto je konec maja razdeljen na 20 krajevnih odborov OF in 4 kvartne odbore OF (11). Do izvolitve narodnoosvobodilnih odborov je okrajni odbor OF Celje—mesto opravljal vse naloge organa oblasti.

V juniju in juliju se je v Sloveniji razvila široka kampanja za ločitev političnega gibanja od oblasti. Na zborovanju aktivistov OF 5. junija v Ljubljani in na prvem kongresu OF v Ljubljani, 15. julija 1945, je organizacija

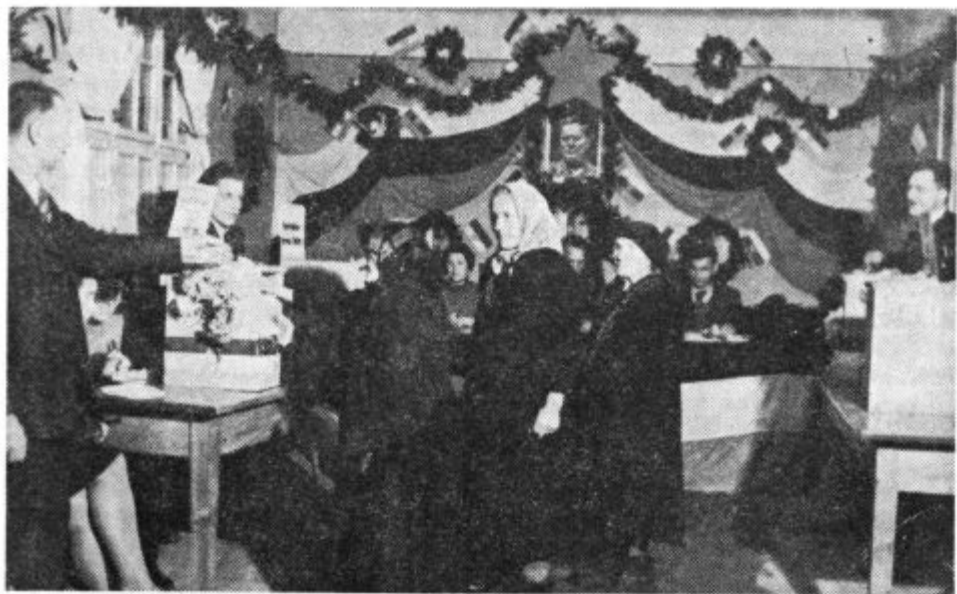
pregledala prehojeno pot od 1941 do 1945 ter si zadala nove naloge, ki so v bistvu razširjene temeljne točke programa OF.

30. junija je izšla odredba o nadaljevanju volitev v krajevne, mestne in okrajne narodnoosvobodilne odbore povsod tam, kjer za časa vojne še niso bile opravljene. Volitve naj bi tekale od 15. julija dalje.

Odsek za izgradnjo ljudske oblasti pri celjskem okrožnem odboru je poslal okrajnim in krajevnim odborom OF predloge za sestavo volilnih komisij, ki so nato pregledale volilne imenike. Volilna pravica je bila splošna, z izjemo tistih, ki so se pregrešili zoper narodno čast.

Volitve v okraju Celje—mesto so potekale 5. 8. 1945 ob visoki volilni udeležbi, od 95 do 100 % (12). Volilci so volili odbornike v krajevne narodnoosvobodilne odbore ter odposlance v okrajno narodnoosvobodilno skupščino.

Okrajna NO skupščina za mesto Celje se je prvič sestala 12. avgusta 1945 (13). Iz svojih vrst je izvolila izvršni odbor kot najvišji izvršilni organ oblasti v okraju Celje—mesto. Prenos oblasti s krajevnih odborov OF na novo izvoljene krajevne NO odbore je potekal v mesecu avgustu. Izvoljeni odborniki KNOO so izbrali predsednika in tajnika, ostali odborniki (5 ali več, odvisno od velikosti kraja) so si razdelili področja dela: finance, obnovo, socialno skrbstvo, zdravstvo, prehrano in vojaške zadeve. V mestu si četrtni NO odbori izberejo še ulične poverjenike »za dosego čim ožjih stikov z ljudstvom« (14). V okraju Celje—mesto so obstajali poleg štirih četrtnih NO odborov v mestu še KNOO Čret, Babno—Medlog—Ložnica, Dolgo polje, Dobrava, Gaberje, Lava, Lisce, Lopata, Nova vas, Ostrožno, Polule—Breg—Košnica, Sveti Jožef, Spodnja Hudinja, Zagrad—Pečovnik, Zavodna, Zgornja Hudinja (15). Konec poletja so stekle v Sloveniji priprave na volitve narodnih

Volitve v ustavodajno skupščino, 11. XI. 1945. Volišče na Babnem

Porušene stavbe na današnjem Trgu svobode

poslancev v ustavodajno skupščino DFJ. Priprave so bile vsestranske in podprte s široko časopisno kampanjo. Volitve so bile prvi večji preizkusni kamen nove ljudske oblasti. Potekale so 11. 11. 1945. Poleg liste Ljudske fronte Jugoslavije za zvezno skupščino in liste OF za skupščino narodov nastopa opozicija, ki sicer ne uspe sestaviti liste, ima pa na voliščih postavljene tako imenovane »skrinjice brez liste«.

V okraju Celje—mesto je od 13.649 prisotnih volilcev volilo 13.390 volilcev. Volilna udeležba je bila na vseh voliščih preko 95 %, z izjemo 90,94 % udeležbe na I. volišču III. mestne četrti. Marsikje je bila udeležba 100 %: Dolgo polje, Čret, Lava, Lopata, Sp. Hudinja, II. in III. volišče III. mestne četrti in II. volišče II. mestne četrti. Za zvezno listo LF Jugoslavije je glasovalo 92,28 % volilnih udeležencev, 7,72 % volilcev pa je oddalo glas v skrinjico brez liste. Za listo OF v skupščino narodov je oddalo glasove 12.410 volilcev, skrinjica brez liste dobi 985 glasov. Primerjava med volišči pokaže, da so najbolj ugodne rezultate imela volišča v Gaberju. Od 1986 volilnih udeležencev jih je 1973 volilo za zvezno listo LF, le 13 pa za skrinjico brez liste dinja (15). Konec poletja so stekle v Sloveniji priprave na volitve narodnih in 1975 za listo OF v skupščini narodov ter 11 v skrinjico brez liste. Povsem drugi rezultati se pokažejo na volišču Sv. Jožef, kjer je ob 95,4 % volilni udeležbi od 580 volilcev volilo 426 za zvezno listo LF v zvezni skupščini in 154 volilcev v skrinjico brez liste. Lista OF v skupščini narodov dobi 450 glasov in skrinjica brez liste 130 glasov (16).

Volilni rezultati so nudili zadosten dokaz, da se je nova ljudska oblast trdno zasedrila.

S krajevnimi NO odbori, ki se združujejo v okraj, več okrajev pa v okrožje (Slovenija je razdeljena na 5 okrožij. Celjsko okrožje je razdeljeno na 7 okrajev: Celje mesto, Celje okolica, Gornji grad, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Trbovlje) (17), je bila ustvarjena gosta mreža organov državne oblasti, ki so imeli nalogo pritegniti k sodelovanju v oblasti široke ljudske množice. Kot pravi E. Kardelj, so NO odbori »... polna oblast v okviru skupnih interesov države. To oblast vrše istočasno v svojem lastnem imenu kakor tudi v imenu višjih organov ljudske oblasti, v okviru zakonov in naredb federalnega in splošno državnega značaja. Na ta način naši narodnoosvobodilni odbori neposredno vodijo delo v področju svojih pristojnosti in obenem izvršujejo in na ta način kontrolirajo odloke in ukrepe vseh višjih organov ljudske oblasti.« (18) Pred najtežjo nalogo so brez dvoma stali krajevni NO odbori, ki so morali številne ukrepe, odloke, ukaze in zakone uresničevati na terenu, kar jim je pogosto predstavljalo hude težave: rekvizicije, udarniško delo, nabiralne akcije... Na račun krajevnih NO odborov (februarja 1946 so NO odbori preimenovani v LO — ljudske odbore) (19) so padale kritike že od začetka delovanja. Očitali so jim prešibko povezanost z odbori OF in ljudskimi množicami, nestrokovnost in neelastičnost, češ, da igrajo zgolj izvrševalca nalog, ki jim jih postavljajo višji organi oblasti. Očita se jim tudi pomanjkanje kakršnekoli samoiniciativnosti. Hkrati se opozarja na prva legla birokratizma v NO odborih oz. LO. Krajevni NO odbori se nasprotno pritožujejo zaradi številčno in strokovno šibkega kadra, nezainteresiranosti ljudskih množic ter pomanjkanja financ. S prehodom v leto 1946, ko so bile razmere že delno normalizirane, se je pričelo razmišljati o komasaciji KLO. Novo obdobje obnove, pričakovani prehod na plansko gospodarstvo ter finančne obremenitve so sprožile akcijo za znižanje števila KLO. V celjskem okraju so zbori volilcev dali pristanek. Okraj Celje—mesto naj bi po reorganizaciji imel 7 krajev: Celje—mesto, Gaberje, Lisce, Medlog, Ostrožno, Zagrad in Zavodno. Nova upravna ureditev je bila že objavljena v uradnem listu (20), toda že junija je bila razveljavljena (21). Maja 1946 je bil namreč sprejet splošni zakon o ljudskih odborih, ki je uredil pristojnost, organizacijo in delo ljudskih odborov. Po tem zakonu so krajevni ljudski odbori v zadevah lokalnega pomena najvišji organ državne oblasti na svojem območju, izvajajo pa tudi naloge splošnega pomena. V pristojnost krajevnega ljudskega odbora spada sprejemanje in izvajanje krajevnega gospodarskega načrta, sprejem krajevnega proračuna, odrejanje in pobiranje krajevnih davkov, najemanje kreditov z odobritvijo republiške vlade, itd. (22).

Na podlagi tega zakona je okrajna ljudska skupščina za Celje—mesto sprejela sklep, da se vseh 20 krajevnih LO združi v mestni ljudski odbor (23). Od nove ureditve so pričakovali predvsem zmanjšanje stroškov upravnega aparata in možnost večjega gospodarskega razvoja. V septembru 1946 je bila nova upravna ureditev uzakonjena (24).

Poleg izgradnje upravnih organov ljudske oblasti je bila v prvih dveh letih po vojni ena najpomembnejših nalog obnova porušenega gospodarstva.

Kljub zastavam in cvetju, ki je v prvih dneh svobode krasilo Celje, je mesto nudilo žalostno sliko: porušene stavbe, z ruševinami zatrpane ulice, okolica preorana z obrambnimi jarki, mostovi poškodovani, ceste polne ovir.

Posledice bombardiranja v februarju 1945 na današnjem Tomšičevem trgu

Vojna in 16 bombnih napadov od 10. novembra 1944 do 5. aprila 1945 so povzročili dokajšnje opustošenje. Celje je bilo za zavezniška letala interesantno kot železniško vozlišče, zato je bila postaja center napadov. V mesecu februarju so si napadi kar sledili: 1. II., 7. II., 8. II., 12. II., 14. II. ter 21. II. Bombni napadi so terjali 53 mrtvih in 57 ranjenih (25).

Celjska industrija ni doživela hujših udarcev, pač pa je bilo porušenih zaradi bombardiranja 42 stavb, 456 pa je bilo poškodovanih (26). Prizadeti so bili predvsem Breg, današnja Prešernova ulica, Zidanškova ulica, Trg svobode, Tomšičev trg in Slomškov trg. Od javnih zgradb so hujšo škodo utrpeli Narodni dom, zapor Starega piskra, Delavski dom na Šlandrovem trgu, farna cerkev na Slomškovem trgu, itd.

Obnovo mesta je imel na skrbi odsek za gradnje sprva pri okrajnem odboru OF, nato pri okrajnem NO odboru. Po najnujnejših očiščevalnih de-

lih: odvoz ruševin z ulic, čiščenje kanalov, odstranjevanje tankovskih ovir, zbiranje orožja in municije in odvoz le-tega, je v juniju pričel odsek z najnujnejšimi obnovitvenimi deli na vojašnicah na Trgu svobode ter v Gaberju, na Narodnem domu, Javni bolnišnici, I. mestni osnovni šoli in meščanski šoli. Pri obnovi je delalo okrog 350 delavcev, od tega 99 ujetnikov (27). V avgustu število zaposlenih delavcev pri obnovi že naraste na skupaj 755 delavcev, od tega 324 ujetnikov (28).

Odsek za gradnje je v enem izmed prvih poročil okrožnemu odboru zahteval samo za zasilno obnovo porušenih in poškodovanih zgradb 440.000 kosov strešne opeke, 220.000 kosov zidne opeke, 1.000 m³ šip, 1.000 m³ gradbenega lesa ... (29). Ne enega ne drugega ni bilo na razpolago, saj je bilo pomanjkanje gradbenega materiala kronično. Takoj po osvoboditvi je bil gradbeni material pod zaporo, vendar se je nato prodaja opečnatih izdelkov le sprostila.

Razen pomanjkanja gradbenega materiala in kvalificirane delovne sile je najnujnejšo obnovo zaviralo pomanjkanje kreditov. V poročilu dne 11. 8. 1945 (30) referent pri odseku za gradnje zapiše, da ljudstvo nima denarja niti za najnujnejša popravila poslopij, ki jih je okupator opustošil. Pomanjkanje finančnih sredstev gre deloma na račun menjave okupatorskega denarja v DFI dinarje, ki je v Celju potekala od 30. junija do 9. julija. Menjava je tekla v razmerju 1 : 3 v korist DFI dinarja, kar je zadalo posameznikom hude udarce.

Mesto se je poskušalo izkupati iz ruševin, pri čemer so v prvi vrsti računali na prostovoljno delo, zlasti mladine. Celjska mladina se je izkazala. Zasedli so bili jarki v okolici Celja, odstranjeni bunkerji, očiščene struge.

V avgustu potekajo zavarovalna in očiščevalna dela v Prešernovi ulici, v Zidanškovi ulici in na Tomšičevem trgu, toda udeležba, kot se pritožuje referent pri odseku za gradnje, je v mestnih četrtih slaba (31).

Veliko število porušenih stanovanjskih zgradb in neprestan dotok novega prebivalstva (po štetju leta 1931 okoli 18.000 prebivalcev, po stanju leta 1945 pa okoli 20.000 prebivalcev) je v mestu povzročilo stanovanjsko krizo. Zaradi uradov (Celje je središče okrožja, okraja Celje—mesto in okraja Celje—okolica) in vojaštva, ki so zasedli del stanovanj, se je kriza le še poglobila in spremlja kot stalen in nadležen gost vse seje okrajnega in okrožnega odbora še v letu 1946. Stanovanjski urad je do januarja 1946. leta predal v uporabo že 780 stanovanj in 1.068 sob, vendar je ostalo še 1.082 neresenih primerov (32).

Po vzgledu drugih slovenskih krajev je bila v Celju ustanovljena obnovitvena zadruga 14. 9. 1945 z nalogo, da omogoči hitrejšo stanovanjsko gradnjo. Kljub prizadevanjem obnovitveni zadrugi z 81 zadružniki ni uspelo dobiti kredita iz obnovitvenega sklada, pač pa je pokrila najnujnejše potrebe svojih članov z začasnim kreditom 1.000.000 din (33). Obnovitveni krediti so se v prvi vrsti dodeljevali obnovitvenim zadrugam v Zgornji Savinjski dolini in na Kozjanskem, ki sta bili neprimerno bolj opustošeni kot Celje. Kasneje obnovitveni zadrugi ni uspelo izposlovati nobenih dodatnih sredstev, zato je bila 1948 razpuščena, njene naloge pa je prevzela stanovanjska zadruga, ustanovljena 20. 8. 1946 (34). Zadružni delež je znašal 500 din. Osnovna naloga

zadruga je bila graditi stanovanjske hiše za člane oz. jim omogočiti nabavo gradbenega materiala itd.

13. 8. 1945 je pričela poslovati Celjska mestna hranilnica, ki je do novembra 1946 dala posojila 1.080 posojilojemalcem v skupnem znesku 41.600.000 din. Od tega zneska je šlo kar 60 % za obnovo (35).

V letu 1945 je bilo tako poleg privatnih sredstev vloženih v obnovo še 5.500.000 din, ki sta jih prispevala okrajni in okrožni odbor za obnovo bolnice, za stanovanjsko kolonijo na Sp. Lanovžu, popravilo drugih javnih stavb in kanalizacijo (36).

Sklepni povzetek za leto 1945 je bila ugotovitev, da se bo potrebno v letu 1946 v večji meri naslanjati na lastne sile.

Spomladi 1946 je obnovitvena dejavnost ponovno oživila. K obnovi se ne pristopa več stihijsko, pač pa se OLO Celje—mesto odloči za načrtno obnovo. V ta namen je bil ustanovljen odbor gradbenih inženirjev in tehnikov za načrtno obnovo mesta. Planirani so bili tudi odbori za prostovoljna obnovitvena dela v četrtnih in krajevnih odborih ter sindikalnih podružnicah (37).

Množične organizacije in sindikalne podružnice so sprejele sklep o 3-urnem prostovoljnem delu tedensko za obnovo Celja od 1. maja do 1. julija. Kdor pa se dela ne bi mogel ali hotel udeležiti, je lahko plačal udarniško delo iz svoje mezde Fondu za obnovo Celja (38). Program je obsegal obnovo gledališča, gradnjo letnega gledališča v mestnem parku in odstranjevanje ruševin. Izkazalo se je, da načrt uspešno teče le pri odstranjevanju ruševin v Zidanškovi in Ozki ulici ter na Slomškovem trgu, medtem ko so bili prostovoljci pri gledališču zaradi nestrokovnosti prej v napoto kot v pomoč. Zato je vztrajno naraščal izkupiček v Fondu za obnovo Celja, medtem ko je udeležba pri prostovoljnem delu upadala. Velik polet prostovoljnega dela pa je bil opazen ob »Tednu cest« od 12. do 19. maja, saj se je dela udeležilo 3.234 oseb, ki so opravile 16.305 prostovoljnih delovnih ur (39).

Do avgusta so sindikalne organizacije zbrale 246.873,38 din, kar se je porabila za rušenje stavb, ki so bile poškodovane pri bombardiranju (40).

Z odobrenim kreditom v znesku 14 milj. din je mesto jeseni pospešeno nadaljevalo z gradbeno dejavnostjo. Delo je oviralo pomanjkanje materiala, pomanjkanje strokovnih moči, razen tega pa je Celje nujno potrebovalo regulacijski načrt.

Vedno hujša stanovanjska kriza je prisilila izvršni odbor OLO Celje, da se je v novembru 1946 odločil za postavitev 50 lesenih hiš s 100 stanovanji na Jožefovem hribu. Dela so se pričela v decembru (41).

V kratki gradbeni sezoni v drugi polovici leta 1946 je delo potekalo pretežno na stanovanjskih zgradbah na 75 stavbiščih. Izgotovljenih je bilo 95 stanovanj, 124 jih je bilo še v izgradnji. Dograjen je bil novi trakt bolnice, Dom ljudskega zdravja je imel že kletne zidove, obnavljali pa so tudi zdravstveni dom. Znatni delež v obnovi je zavzela industrija s širjenjem obratov: Cinkarna, Tovarna sadnih sokov, Tovarna emajlirane posode, Kemična tovarna, Metka (42).

Končano obdobje obnove leta 1946 in prehod v plansko gospodarstvo leta 1947 za Celje še nista pomenila konca obnavljanja. Še so bile tu ruše-

vine za udarniške roke in še vedno je samo za najnujnejše potrebe primanjkovalo okoli 500 stanovanj (43).

Takoj po osvoboditvi je bila naloga gospodarskih podjetij kar najhitreje obnoviti proizvodnjo ter na ta način prispevati k čim prejšnji normalizaciji gospodarstva.

Ugodna lega ob Južni železnici je Celju pred II. svetovno vojno omogočila uvrstitev med slovenska industrijsko razvita mesta. Po podatkih M. Novaka o industriji v Sloveniji je mesto takrat zasedalo četrto mesto (3.969 delavcev), za Mariborom (13.755 delavcev), Ljubljano (12.185 delavcev) in Kranjem (5.280 delavcev). Prevladujeta strojna in kovinska industrija, tesno za petami pa sta ji tekstilna in opekarska industrija. V mestu prevladujejo mala podjetja, samo Tovarna emajlirane posode zaposluje 1.240 delavcev in Cinkarna 339 delavcev (44).

Leta 1939 je bilo v mestu Celju registriranih 25 industrijskih ter 634 obrtnih obratov. S prihodom okupatorja se je slika predvsem pri obrtnih obratih bistveno menjala, saj je bilo 74 obratov ukinjenih. 581 obratov je delovalo, toda večina je s prisilno razlastitvijo prešla v upravo nemške organizacije za utrditev nemštva na Spodnjem Štajerskem. Industrijskih obratov je bilo 28. Statistika leta 1945 registrira 20 industrijskih obratov in 221 obrtnih obratov. Število obrtnih obratov se je do marca 1946 povzpelo na 378 registriranih, kar pa je bilo še vedno 59,5 % manj od leta 1939 (45).

Nevarnostim prevratnih dni ob kapitulaciji se je celjska industrija uspešno izmaknila. V tovarnah so bili že v času vojne organizirani odbori Delavske enotnosti in enote narodne zaščite, ki so imele nalogo preprečiti morebitna uničevanja ali kraje. Tako je v celjski Cinkarni, kjer je bilo po podatkih iz marca 1945 organiziranih 80 % delavcev v DE (46), odbor DE prevzel upravo 7. maja. Delavci so razorožili tovarniške straže in sami zastražili tovarno ter industrijsko naselbino (47).

V začetku junija je celjska industrija (48), kot je moč razbrati iz časopisja, delala s polno paro, zlasti opekarne so bile v polnem teku. Večja obnovitvena dela, kot kažejo viri, niso bila potrebna in tudi podjetja niso planirala razširitev obratov. Zahtevo po materialu za obnovo so postavila le štiri industrijska podjetja (49).

Opazen pa je upad števila zaposlenih v celjski industriji takoj po osvoboditvi. V 16 industrijskih podjetjih je bilo zaposlenih 1.718 tovarniških delavcev, le 223 »profesionistov«, 131 nameščencev in 34 vajencev. Prizadeta je bila zlasti Tovarna emajlirane posode, ki ima v tem času 764 tovarniških delavcev, 174 profesionistov, 61 nameščencev in 14 vajencev. V obrti je bilo vseh zaposlenih 942 (50). Močno je primanjkovalo strokovnega kadra, tako da je Metka v juliju po časopisu iskala vse stare tkalke in snovalke za delo v tovarni (51).

Prve mesece po osvoboditvi so industrijska podjetja pod hudim bremenom pomanjkanja surovin in finančnih sredstev. Nujno potrebni so krediti, saj se je uprava gospodarskih podjetij v Celju po odhodu okupatorja znašla pred praznimi blagajnami, kot ugotavlja pisec članka »Industrija ob prehodu v denarno gospodarstvo« (52). Surovin je zlasti primanjkovalo v obeh največjih podjetjih, v Cinkarni in Tovarni emajlirane posode, ki sta bili vezani na uvoz. Da ne bi prišlo do brezposelnosti, so zmanjševali proizvodnjo. Ra-

zen tega je Cinkarni manjkalo tržišče za galico, cinkovo belilo itd., Tovarna emajlirane posode pa si je tržišče prestavila iz Kitajske in Egipta v Jugoslavijo. Tekstilna industrija je delala le s 30 % zmogljivostjo, tovarn pa, ki niso bile v obratu, niso niti obnavljali. Šele s pošiljko bombaža v jeseni 1945 si je tekstilna industrija nekoliko opomogla. Ker so bili končni izdelki sprva pod zaporo, so bili finančni problemi industrije še večji (53). Pomanjkanje surovin je spodbudilo inovatorstvo. Tako so v Tovarni emajlirane posode sestavili nadomestek za drago kemikalijo iz uvoza ter uvedli nov postopek, da bi se proizvodnja lahko podaljšala za 4 do 6 mesecev (54). Pomanjkanje surovin se javlja še v letu 1946, saj je bilo v Tovarni emajlirane posode nemogoče izvesti prvomajsko tekmovanje v proizvodnji zaradi pomanjkanja pločevine in drugih surovin (55).

Že v času vojne in takoj po osvoboditvi je ljudska oblast pričela postavljati temelje nove ekonomske ureditve. Obnova države in nameravani prehod na plansko gospodarstvo sta zahtevala okrepitev državnega sektorja in zmanjšanje privatnega sektorja. Večina industrije, bančništva itd. je bila ob osvoboditvi v rokah privatnega sektorja, ki se je za časa vojne večinoma tudi kompromitiral zaradi sodelovanja z okupatorjem. Zaradi razmer, kakršne so vladale takoj po vojni, je proces podržavljanja produkcijskih sredstev tekkel postopoma. Ukrepi, ki jih je oblast uporabljala, so bili konfiskacija, sekvestracija, agrarna reforma, odvzem vojnega dobička in nacionalizacija.

24. 11. 1944 je AVNOJ izdal odlok o prehodu sovražnikovega premoženja v državno last (56), o državnem upravljanju premoženja odsotnih oseb in o zasegi premoženja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odsvojile. Premoženje nemškega rajha, imetje oseb nemške narodnosti, imetje oseb z nemškim državljanstvom, z izjemo tistih, ki so se borili v NOB ali aktivno sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju, je prešlo v državno last. V državno last preide tudi vse premoženje okupatorjevih pomagačev in vojaških zločincev. Imetje oseb, ki so bile odsotne, je prešlo pod državno upravo, imetje pa, ki so ga okupatorske oblasti nasilno odtujile, pod sekvester.

V Celju je takoj po osvoboditvi pričel delati okrožni odsek za upravo narodne imovine. S pomočjo okrajnih in krajevnih referentov je skušal v najkrajšem času zajeti vse premoženje, ki je po tem odloku AVNOJ pripadalo narodni imovini. V podjetjih so bili imenovani začasni upravniki oz. delegati. Z odlokom MIR (Ministrstvo za industrijo in rudarstvo) je na primer 14. 6. 1945 bil imenovan delegat v podjetje Schimmel in Co., dne 25. 5. delegat v Tovarno strupa, prostih anilinskih barv in kemičnih izdelkov za gospodinjstvo in gospodarstvo, 14. 6. 1945 delegat v Tovarno gumijastih izdelkov Oberbauer, itd. (57).

Spisek, ki ni popoln, navaja, da so bila julija 1945 v Celju pod državno upravo vsa večja industrijska podjetja: Apnenik v Celju; Tekstilna tovarna Bergmann in drug; Brauns Wilhelm, Tovarna anilinskih barv; Celjska opkarna; Celjska tovarna slada in kvasa; Cinkarna in metalna; Hido, Tovarna perila; Schimmel in Co., Tovarna eteričnih olj; Tekstilna tovarna Metka; Mestna elektrarna; Mestna plinarna; Oberbauer in Co., Tovarna gumijastih izdelkov; Westen A., Tovarna emajlirane posode; Rebek Anton, Izdelovanje tehtnic in ključavničarskih izdelkov; Prva jugoslovanska tovarna šamota in Tovarna zlatnine, Knez in Pacchiaffo pa sta bili v zasebni lasti (58).

Na podlagi zakona o konfiskaciji in izvršitvi konfiskacije, ki je bil izdan 9. junija 1945, so bile v okrajih, okrožjih in na ravni federalne enote imenovane v avgustu zaplembe komisije. Zaplembe komisija mesta Celje je začela delati 24. 8. 1945 (59). Največje celjsko podjetje Tovarna emajlirane posode je prešla v državno last na podlagi odločbe mestne zaplembe komisije o zaplembi premičnega in nepremičnega premoženja A. Westna kot osebe nemške narodnosti dne 24. 8. 1945 in sodbi Vojaškega sodišča LVP Ljubljana z dne 23. 8. 1945 (60).

Uprava imetja narodne imovine, ki jo je sprva vršila celjska KUNI, je postopoma prešla v upravno gospodarsko kompetenco pristojnih ministrstev, če je šlo za veleposest in veleobrate, manjša imetja pa pod gospodarsko upravo resornih odsekov pri okrajih oz. okrožjih.

Cinkarna Celje, Mohorjeva tiskarna Celje, Elka Celje, Čater Ivan, opekarna so bili pod sekvestrom ministrstva za industrijo in rudarstvo Narodne vlade Slovenije (61).

Mestna zaplembe komisija je do januarja 1946 izdala 502 pravnomočnih zaplemb, 146 primerov je bilo še v postopku, razveljavljenih pa je bilo 97 zaplemb (62). Tako visoko število zaplemb je bila posledica odločitve komisije, da razširi oznako osebe nemške narodnosti tudi na tako imenovane »nemškutarje«. Nekateri med njimi so simpatizirali z nemško državo le kot kruhoborci. Pod udar zaplembe je tako padlo več revnih delavskih družin. Kasneje so te zaplembe razveljavili (63). Od obrtnih lokalov je komisija zaplenila 33 trgovin, 12 gostinskih obratov, 58 obrtnih obratov in 176 nepremičnin. Komisija za upravo narodne imovine je zaplenjene objekte po potrebi likvidirala ali izročila v upravo delegatom za pristojna ministrstva, upravi pristojnega odseka pri okrožnem ali okrajnem ljudskem odboru Celje mesto ali zadrugam. Komisija za upravo narodne imovine pri okrajnem ljudskem odboru Celje—mesto je bila likvidirana 21. 1. 1946 (64).

Iz podjetij, ki jih je KUNI prepustila v upravljanje odsekom okrajnega odbora, so se v februarju 1946 formirala »Celjska mestna podjetja«. V sklopu teh podjetij so bili produkcijski obrati, trgovine, ustanove, jedro pa so tvorili komunalni obrati, ki so bili že poprej v mestni upravi: vodovod, kopališče, vrtnarija, pogrebni zavod, uprava lastnih hiš, itd. Po sprejetju splošnega zakona o ljudskih odborih, ki razširi pristojnosti LO in jim daje celo pravico ustanavljati podjetja, so se Celjska mestna podjetja reorganizirala v devet glavnih skupin: Gradnje, Stavbni obrati, Plinarna, Vodovod, Instalacije, Obrtne delavnice, Oblačilne in čevljarske obrtne delavnice, Trgovina, Gostinski in prehranjevalni obrati, Komunalni obrati in nepremičnine ter Celjska mestna hranilnica (65).

Pod geslom »Zemljo tistemu, ki jo obdeluje«, so se konec leta 1945 pričele intenzivne priprave na agrarno reformo na podlagi zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji 17. 12. 1945. Zakon o agrarni reformi je določal odvzem zemlje veleposestvom, bankam, delniškim družbam, podjetjem, verskim ustanovam ter odvzem presežka zemljiškim posestvom nekmotov in kmečkim posestvom. Odvzeta zemlja se je delila na državni sektor, zadrugni in privatni sektor. Del zemlje so razdelili socialnim, zdravstvenim in drugim ustanovam.

Komisija za agrarno reformo v Celju je začela poslovati s 1. 1. 1946. Krajevni NO odbori so najprej zbrali podatke o zemlji, ki bi prišla pod udar agrarne reforme. Hkrati so se zbirali agrarni interesi. Teh je bilo veliko, saj se jih je samo na sestanku v Zagradu in Pečovniku zbralo 200. Delitev zemlje na terenu se je pričela sredi januarja in je trajala vse do 31. 3. 1946.

Okrajna komisija za agrarno reformo v okraju Celje—mesto je razlajala skupaj 460 ha 6.042 m² zemlje. Največ zemlje — 275 ha 4.445 m² je bilo razlajšane na podlagi odloka AVNOJ z dne 21. 11. 1944. Veleposestvom je bilo odvzeto 63 ha, bankam 15 ha, cerkvi 17 ha, nekmetom 84 ha ter kmetom 3 ha. Upoštevati moramo seveda, da gre za mestni okraj, kjer agrarna reforma ni prišla tako do izraza. Agrarnim interesentom je bilo razdeljeno 116 ha. 337 ha je padlo v fond »izločene zemlje«, kjer se je zemlja razdelila med državno kmetijska posestva, podjetja, ustanove, vojsko in ljudske odbore. Pravico do dodelitve 200 m² zemlje so imeli tudi nekmetje: delavci, nameščenci, itd. Zemlja jim je bila dana v zakup in so morali zanj poravnati zakupnino (66).

Odvzem vojnega dobička je zadel tako posameznike kot tudi gospodarska podjetja. Za vojni dobiček se je smatral tisti presežek imovine, ki ga je pravna ali fizična oseba imela 9. 5. 1945 nad imovino po stanju 6. 4. 1941 in če je izviral ta presežek iz gospodarske ali špekulativne dejavnosti ter je presegal znesek din 25.000. Pri Metalni in Tovarni emajlirane posode, ki sta delali v korist vojne industrije, je bil ugotovljen vojni dobiček pri prvi v znesku 3.732.955 din in 104.481.598 din pri drugi (67).

Da bi dokončno uredili vprašanje pristojnosti posameznih gospodarskih podjetij, je bil avgusta 1946 sprejet zakon o razdelitvi podjetij na podjetja zveznega pomena, republiškega pomena in lokalnega pomena. V Celju sta državnega pomena le Tovarna kemičnih izdelkov ter Cinkarna in metalna d. d. Celje. Med podjetja, ki naj bi spadala pod upravo republike Slovenije, je načrtna komisija uvrstila Družbo sv. Mohorja — tiskarno Celje; Zlatarno Knez in Pacchiaffo; Celjske opekarne; Rudarsko družbo Pečovnik — Bohemija; Schimmel in Co.; Žičarno Urabič; Tekstilno tovarno Metko; Tovarno sadnih sokov in marmelade, Tovarno emajlirane posode; Konfekcijo perila Oberbauer; Jugoslovansko kovinarsko industrijo; Tovarno anilinskih barv Wilhelm Brauns; Industrijo volnenih izdelkov Škofja vas; Metal d. d. Celje; Tiskarno Rode—Martinčič; Državno posestvo Medlog pri Celju; Državno žago Čater in sodarstvo Gumzej Josipa. Kudiš — Tekstilna industrija Celje in Celgrad, gradbeno podjetje, sta bila pod upravo okrožnega ljudskega odbora. Vsa druga podjetja, če so bila že razlajšana, so spadala pod upravo okrajnega LO Celje—mesto (68). Sprejeti zakon in razdelitev podjetij v različne pristojnosti je bil že eden izmed ukrepov za prehod v plansko gospodarstvo v letu 1947.

Vsa zasebna podjetja, ki so bila do 5. 12. 1946 proglašena za podjetja splošnega državnega pomena ali za podjetja republiškega pomena, so bila z zakonom o nacionalizaciji 5. 12. 1946 nacionalizirana. Zajeta so bila vsa podjetja, ki so bila do sedaj v rokah tujega in domačega kapitala, vsa sekvestrirana podjetja in veletrgovine. S tem zakonom se je državni sektor okreпил do te mere, da je bil možen prehod v plansko gospodarstvo. Druga nacionali-

zacija 28. 4. 1948 je pomenila dokončno in popolno likvidacijo zasebne industrije.

Krepitev državnega sektorja lepo kaže število zaposlenih v državnem oz. privatnem sektorju ter v sekvestriranih podjetjih. Leta 1945 je bilo v državnih podjetjih zaposleno 40 % delavcev, v sekvestriranih podjetjih 41,3 % ter pri zasebnikih 18,5 %. Nacionalizacija leta 1946 dvigne število zaposlenih v državnem sektorju na 92,2 %, v sekvestriranih podjetjih je le še 0,9 % zaposlenih, v zasebnem sektorju pa 6,9 %. Po nacionalizaciji 1948 je v državnem sektorju zaposlenih 99,3 % delavcev v Sloveniji (69).

Konec leta 1946 je bilo obdobje obnove v glavnem zaključeno. Osnovne naloge: obnova porušene domovine, utrditev nove oblasti v političnem in ekonomskem smislu ter normalizacija življenjskih razmer so bile izpolnjene. Strokovnjaki ocenjujejo, da so jugoslovanski narodi obnovili svojo deželo v rekordnem času. Delček zasluge pri tem pripada prav gotovo tudi Celju.

OPOMBE

- ¹ Arhiv Muzeja revolucije Celje, (MRC), fasc. D.
- ² MRC, fasc. D.
- ³ MRC, fasc. D.
- ⁴ Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (IZDG), fasc. 656, II/1c.
- ⁵ MRC, fasc. 31, IV. mapa — Poročilo okrožnega odbora OF Celje, 21. 4. 1954 — kseroks.
- ⁶ Gabrovec-Molek Milica: Bitka kakor življenje dolga, str. 669—672.
- ⁷ MRC, fasc. D.
- ⁸ Zgodovinski arhiv v Celju (ZAC), Okrožni odbor OF, fasc. 1.
- ⁹ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisniki KNOO.
- ¹⁰ ZAC, Okrožni odbor OF, fasc. 1.
- ¹¹ ZAC, ObLO Celje, fasc. 179.
- ¹² ZAC, ObLO Celje, fasc. 179, Volitve.
- ¹³ Nova pot, št. 12/17. 8. 1945, str. 1.
- ¹⁴ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisniki KNOO.
- ¹⁵ ZAC, ObLO Celje, fasc. 179, Tajništvo.
- ¹⁶ ZAC, ObLO Celje, fasc. 179.
- ¹⁷ Ur. l. SNOS in NVS št. 33/8. 9. 1945.
- ¹⁸ Edvard Kardelj: Moč ljudskih množic, str. 18. Ljubljana 1945.
- ¹⁹ Ur. l. LRS št. 15/1946.
- ²⁰ Ur. l. LRS št. 26/1946.
- ²¹ Ur. l. LRS št. 44/1946.
- ²² Ur. l. FLRJ št. 43/1946.
- ²³ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisnik III. rednega zasedanja OLO Celje — mesto, 23. 8. 1946.
- ²⁴ Ur. l. LRS št. 62/1946.
- ²⁵ Znidaršič M.: Bombni napadi na Maribor in druge kraje slovenske štajerske. Borec 1976.
- ²⁶ Na delo št. 2/20. 4. 1946. O številu porušenih in poškodovanih stavb obstajajo različni podatki. Planska komisija poroča, da je bilo zaradi bombardiranja porušenih 84 zgradb. (ZAC, ObLO Celje, fasc. 186, MLO Celje — planska komisija).
- ²⁷ ZAC, ObLO Celje, fasc. 181, Okrajni odbor Celje — mesto, 27. 6. 1945.
- ²⁸ ZAC, ObLO Celje, fasc. 181, Okrajni odbor Celje — mesto, Odsek za gradnje.
- ²⁹ isto kot zgoraj.
- ³⁰ isto kot zgoraj.
- ³¹ isto kot zgoraj.
- ³² ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, zapisnik skupščine OLO Celje — mesto, 13. 1. 1946.
- ³³ isto kot zgoraj.
- ³⁴ Ur. l. LRS, Priloga k 68. kosu, 16. 10. 1946.
- ³⁵ Na delo, št. 34, 29. 11. 1946.
- ³⁶ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisnik skupščine OLO Celje — mesto, 13. 1. 1946.
- ³⁷ Na delo, št. 2, 20. 4. 1946.
- ³⁸ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisnik IO OLO Celje — mesto, 16. 4. 1946.
- ³⁹ Na delo, št. 9, 8. 6. 1946.
- ⁴⁰ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisnik III. zasedanja skupščine OLO Celje — mesto, 23. 8. 1946.
- ⁴¹ ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, zapisnik IO OLO Celje, 4. 11. 1946.
- ⁴² ZAC, ObLO Celje, fasc. 161, Zapisnik IV. seje MLO, 19. 1. 1947.
- ⁴³ isto kot zgoraj.
- ⁴⁴ Novak Mirko: Razmestitev industrije v Sloveniji. Geografski vestnik, 1939, Ljubljana.
- ⁴⁵ ZAC, ObLO Celje, fasc. 187, MLO Celje — Poverjenišstvo za industrijo in obrt.
- ⁴⁶ IZDG, fasc. 656, M. II/1 a.
- ⁴⁷ Nova pot, št. 1, 2. 6. 1945.

- ⁴⁸ isto kot zgoraj.
- ⁴⁹ ZAC, ObLO Celje, fasc. 180.
- ⁵⁰ isto kot zgoraj.
- ⁵¹ Nova pot, št. 7, 14. 7. 1946.
- ⁵² isto kot zgoraj.
- ⁵³ ZAC, KUNI, fasc. 1, zapisnik seje okrožnega obnovitvenega odbora 4. in 5. 8. 1945.
- ⁵⁴ Nova pot, št. 8, 21. 7. 1945.
- ⁵⁵ Na delo, št. 4, 4. 5. 1946.
- ⁵⁶ Tovarne delavcem. Sindikalna knjižica št. 5, Ljubljana 1950, str. 85.
- ⁵⁷ Ur. l. SNOS in NVS, Priloga k 34. kosu 1945, k 42. kosu 1945 in k 43. kosu 1945.
- ⁵⁸ ZAC, ObLO Celje, fasc. 180, Odsek za obrt in industrijo, Poimenska lista po vojni prizadetih industrijskih in obrtniških podjetij okraja Celje — mesto.
- ⁵⁹ ZAC, KUNI, fasc. 1. Poročilo o poslovanju odseka za upravo narodne imovine, 6. 9. 1945.
- ⁶⁰ Arhiv MRC, Arhiv Tovarne emajlirane posode Westen.
- ⁶¹ Jerca Vodušek-Starič: Začetki samoupravljanja na Slovenskem. Maribor 1983, Priloga I.
- ⁶² ZAC, ObLO Celje, fasc. 194, Zablembna komisija KUNI, Poročilo o delovanju in likvidaciji.
- ⁶³ ZAC, KUNI, fasc. 1, Splošni spisi.
- ⁶⁴ isto kod pod št. 62.
- ⁶⁵ ZAC, ObLO Celje, fasc. 185.
- ⁶⁶ ZAC, KUNI, fasc. 21, Statistična poročila okraja in okrožja.
- ⁶⁷ ZAC, Sodni spisi, fasc. 543.
- ⁶⁸ ZAC, ObLO Celje, fasc. 186, Seznam podjetij nahajajočih se na teritoriju okraja Celje—mesto.
- ⁶⁹ Industrijska in obrtna dejavnost na Gorenjskem po osvoboditvi. Gorenjski muzej Kranj, 1980. Nada Holynski, Janez Kos, Justina Arnež, str. 13.

ANTON SORE

STANOVANJA V CELJSKI OBČINI

Hrana, obleka in stanovanje so osnovne življenjske potrebe vsakega človeka. Stanovanja razkrivajo splošne družbene in gospodarske razmere v določenem času in pokrajini.

Naša analiza temelji predvsem na primerjavi statističnih podatkov zadnjih popisov prebivalstva in stanovanj, upošteva različna višinska območja celjske občine.

FLATS IN THE COMMUNITY OF CELJE

Food, clothing and flats are the basic human needs. Flats are an indicator of the general social and economic conditions of a certain time and place.

Our analysis is primarily based on a comparison of statistical data as shown by the recent census of population and flats considering various levels of altitude in the community of Celje.

STANOVANJA V CELJSKI OBČINI

Hrana, obleka in stanovanje so osnovne fiziološke potrebe človeka. S stanovanjem in stanovanjskim okoljem se ne ukvarjajo samo nekatere tehnične vede, ki načrtujejo in izvajajo gradbena dela, temveč se s to problematiko (zlasti v novejšem času), vedno pogostejše ukvarjajo tudi družboslovne znanosti oziroma njihove discipline: sociologija, geografija, psihologija, antropologija, etnologija idr. Posvečajo se človeku in njegovemu življenjskemu prostoru z vidika svoje stroke oziroma znanstvene discipline. Pričakovali bi, da bo človekov bivalni prostor že zaradi življenjske nuje in splošnega zanimanja zanj najboljše rešeno življenjsko vprašanje, pa ni tako. F. Engels je poudaril, da bo stanovanjsko vprašanje rešeno vzporedno z reševanjem socialnega vprašanja (1, 567—568).^{*} Socialne razmere so vzročno

^{*} Prva št. v oklepaju pomeni razporedno št. literature, druga pa stran.

Avtor: Anton Sore, dr. geograf. znanosti, Srednja pedagoška šola Celje

povezane z gospodarskim in zgodovinskim razvojem neke pokrajine. »Po materialističnem pojmovanju je razlog, ki v zgodovini v zadnji stopnji odloča: produkcija in reprodukcija neposrednega življenja. Ta pa je dvojna. Na eni strani proizvodnja življenjskih potrebščin, živeža, obleke, stanovanja in za to potrebnega orodja; na drugi strani proizvodnja ljudi samih, razplojevanje vrste« (2, 3—4).

D. Ilić vidi v stanovanju najožjo fizično okolico družine, v kateri le-ta najdlje prebiva, si jo prilagaja in se ji mora tudi sama prilagajati. Stanovanje bi moralo imeti take prostorske pogoje, da bi spodbudno vplivali na utrjevanje in nadaljnji razvoj družine v humanem stanovanjskem okolju (12, 5—6). Družina je sicer osnovna bio-socialna enota, a je preozka za prikazovanje stanovanjskih razmer, saj ne zajema posameznih nedružinskih članov ter gospodinjstev s širšim sorodstvom in drugimi pridruženimi osebami. »Sociološki aspekt stanovanja,« pravi S. T. Tomić, »vsebuje zelo kompleksne odnose med stanovanjem, stanovanjsko zgradbo, družino in vsakim članom družine kot družbenim individuumom. Stanovanje je mesto začetne ali optimalne socializacije in individualizacije človekove osebnosti« (24, 10). Stanovanje mora človeku omogočiti svobodno izbiro med osamitvijo ali povezovanjem z družbo. A. Trstenjak navaja v svoji razpravi (Ekopsihološka navzkrižja urbanizacije) Bollnowa,* ki ugotavlja, »da kakor hitro smo vzeli človeku zavarovanost, pravzaprav skritost hiše, bolje stanovanja, smo mu vzeli mir in notranji razkroj človeka je neizbežen« (21, 92). Ljudje se zbližujejo in umikajo za vidne in nevidne ograje. Stanovanjske hiše in vrtove obdajajo z visokimi zidanimi, kovinskimi ali lesenimi ograjami ter z živimi mejami iz pristriženega drevesnega in grmičevnatega rastja, ki preprečujejo pogled v zasebno življenje stanovalcev. Ograje predstavljajo daleč vidno posestno mejo in prvo obrambo pred vstopom v privatno stanovanjsko hišo. Čeprav obstajajo uradna določila o višini ograj na nepreglednih križiščih, so jih malokje znižali ali odstranili. Zaradi plotov prihaja do napetih odnosov celo med sosedi pri počitniških hišah. Če k temu dodamo še pse čuvaje, ki mimoidočega že od daleč opozarjajo, naj ne prihaja preblizu, smo dosegli željeno varnost in simbol samega sebe.

Stanovanje in dom nista istovetna pojma. Dom ima širšo in globljo socialno in emocionalno vsebino in pomen. Ko mislimo na dom, mislimo tudi na določen prostor, kjer prebivamo z najbližjimi svojci, prijatelji, znanci. »Sodobni civilizirani človek,« meni A. Trstenjak, »ni več nikjer prav doma ... V zahtevi po življenjskem prostoru docela v skladu s porabniško miselnostjo tudi prostor in z njim stanovanje pojmuje zgolj kvantitativno, količinsko; kakor vse drugo meri tudi to bolj z geometričnimi merili v kvadratih in kubikih« (21, 93).

Med osnovnimi funkcijami za obstoj naše današnje družbe po K. Rupper-tu sodijo: življenje v družbi, stanovanje, delo in rekreacija (6, 52—54). F. Schaffer in V. Klemenčič se v definiciji socialne geografije sicer razlikujeta, pri navajanju osnovnih življenjskih funkcij pa sta si dokaj blizu. Pri obeh so skupne funkcije: delo, stanovanje, oskrbovanje (in poraba), izobraževanje,

* O. Fr. Bollnow: Mensch und Raum. Stuttgart. 1971. Str. 192.

rekreacija in udeležba v prometu (potovanje). Razen omenjenih nalog navaja F. Schaffer še življenje v družbi ter komuniciranje in informiranje.

Geografija kot veđa o prostoru in pokrajini, v kateri se vzročno in celovito povezujejo naravni in družbeni procesi, posveča človeku, njegovemu domu, hiši, naselju, njihovemu zunanjemu videzu ter notranji razdelitvi prostorov in njihovi izrabi posebno pozornost. Spomnimo se samo na tovrstne pionirske raziskave A. Melika. V razpravah o resničnem geografskem okolju in varstvu življenjskega okolja opozarja S. Ilešič, da lahko življenjsko okolje tudi presega geografsko okolje, ki nikakor ni istovetno s pojmom prvotnega naravnega okolja. Opravka imamo vse bolj z antropogeno ali pretežno tehnogeno preoblikovanim naravnim okoljem (obdelana zemlja, gojeni gozd, urejene vodne razmere, naselja, predvsem mesta, industrijske in prometne nprave itd.) (3, 320—321).

Kadar govorimo o legi stanovanja, presojamo tudi stanovanjsko okolje. Ž. Korač meni, da okolja nimajo trdne ali določene meje v prostoru in času in se ravna po ciljih in aktivnosti posameznika ter po kulturnih normah, ki jih sprejema (18, 22). Mnogi občani ne morejo sami odločati o stanovanjski okolici ter izbirati hiše in lege stanovanja. Pogosto ločimo stanovanjsko in delovno okolje. Avtorji razprave *Die engere Umwelt der Wohnung** razlikujejo:

- bližnjo okolico stanovanja, v kateri oseba živi in v kateri se dnevno giblje,
- področje praga, to je območje stanovanjske stavbe,
- področje bližnjega in
- področje širšega sosredstva.

Neposredno stanovanjsko okolico so omejili s polmerom do 400 m ali petminutno hojo. Navedene mere ne morem nekritično prenašati na kate-
rokoli stanovanjsko okolico.

Skoraj vsak dan se gibljemo v ožjem in širšem stanovanjskem okolju in ga tudi razlikujemo. Ožje stanovanjsko okolje je po našem mnenju prostor, ki ga stanovalci neposredno uporabljajo in z njim upravljajo. V ta okvir uvrščamo: stanovanje s stranskimi prostori, stanovanjsko stavbo z vrtom, zelenicami, otroškim in športnim igriščem idr. Ožja stanovanjska okolica zajema del ulice, trga in neposredno stanovanjsko soseščino. Na podeželju sega ožja stanovanjska okolica do bližnjih sosedov, navadno jo omejuje domača zemljiška posest. Pri samotnih kmetijah so mejaši med seboj oddaljeni tudi po uro hoda in več. Ločijo jih gorska slemena, doline, obsežni gozdovi in pašniki. Vsaka domačija predstavlja samostojno stanovanjsko okolje. Širša stanovanjska okolica obsega območje najnujnejše oskrbe (terciarne in kvartarne dejavnosti). V mestih se večkrat širša stanovanjska okolica ujema s stanovanjsko sosesko ali krajevno skupnostjo, na podeželju pa z oznako centralnih in subcentralnih vasi.

Ko izbiramo kraj stalnega bivališča, se odločamo za njegovo makro in mikrogeografsko lego. Ni vseeno, ali se opredelimo za primorski, alpski, subpanonski svet, za lego ob morju, v planinah, v nižini, za blago sredozemsko,

* Casopis »B + W« št. 4/1974 — prevod. Ljubljana 1974.

za hladno, ostro gorsko ali bolj zmerno celinsko podnebje. Tudi znotraj istega območja so občutne razlike, npr. med lego ob morski obali ali stran od morja, v tesni zaprti predalpski dolini ali na odprti ravnini, na mokrotnih tleh ob reki ali na sušnih terasah, na prisojni ali senčni strani, na ožjem območju umazane industrije ali na podeželju, kjer je zdrav zrak in lep razgled, na skopih kraških tleh ali ob rodovitnih kmetijskih površinah, v bližini železniške, avtobusne postaje ali na odmaknjenem težko dostopnem kraju daleč od oskrbovalnih središč, v stanovanjskem bloku ali v lastni hiši z vrtom, v stanovanju ob prometnem križišču ali v bolj mirnem zaledju itd. Prav gotovo niso mikavna stanovanja v kletnih in podstrešnih prostorih, z velikimi toplotnimi nihanjem med letom in čez dan, s pogledom na cestni tlak, na neurejeno dvorišče ali na sosednje ostrežje. Primerno urejeno stanovanje in stanovanjsko okolje vpliva na normalen razvoj človekove osebnosti. Barakarska naselja marsikoga spominjajo na kazenska taborišča in razkrivajo neurejene materialne in socialne razmere. Ljudje se v njih počutijo zapostavljene, zaznamovane. Ustrezno stanovanje in stanovanjska okolica omogočata dobre pogoje za delo in zdravo rekreacijo. Ugodne prometne zveze do blagovnih in duhovnih dobrin ter do obveševalnih sredstev dvigajo stanovanju vrednost. Življenje v stanovanjskih blokkih ali v stolpnicaх z neugodnim senzorskim okoljem, z učinki gneče, s pomanjkanjem ustreznih skupnih prostorov za zborovanje in rekreacijo itd. zahteva od stanovalcev veliko zavestnega podrejanja pri vzdrževanju hišnega reda in znosnega sožitja. Zdravniki opozarjajo, da ima stanovanje pomemben vpliv na nevrotična, psihiatrična in psihosomatična obolenja.*

Uporabna vrednost stanovanja se ravna po številu oseb v gospodinjstvu in po določeni sestavi gospodinjstva. Sestava družine, gospodinjstva se že v eni generaciji spreminja, stanovanje pa je namenjeno več generacijam. Vsaka generacija se razvija v določenem življenjskem ciklu: zakon brez otrok, starši z malimi otroki, starši z odraslimi otroki in star zakonski par. Možnih je še več kombinacij med člani ožjega ali širšega sorodstva. Večina sociologov se opira na Beyerovo razdelitev družinskega življenja, ki razlikuje štiri stadije družinskega cikla: mladi zakonski par, družina, ki se povečuje, ustaljena družina in družina, ki se zmanjšuje (12, 13). Sodobni arhitekti zagovarjajo idejo, da mora biti stanovanje odprto za razne funkcije in prilagodljivo za spremembe in bodoči razvoj. Zato naj konstrukcija omogoča spremembo opreme in ureditve. Pri gradnji stanovanj morajo odločati vsi udeleženci, predvsem pa uporabniki (12, 15—18).

Struktura stanovanja bi morala biti povezana z dejavnostjo, ki jo opravljajo v stanovanju posamezniki in družina kot celota. Če stanovanje ustreza potrebam in navadam družine, gospodinjstva, je zgrajeno funkcionalno. M. Baylon je izvedel klasifikacijo stanovanj, ki temelji na funkcionalni shemi osnovnih skupin prostorov. Tako obstajajo za družinska stanovanja osnovne skupine prostorov: skupina prostorov za dnevno bivanje, skupina prostorov za spanje in higieno in skupina prostorov za gospodinjstvo (17, 113—117).

* Zaradi pogostih in dolgotrajnih omejitev porabe električnega toka v lanskim (1983) poznojesenskih mesecih se je zlasti pri starejših osebah, stanujočih v visokih nadstropjih zagrebških stolpnic, pojavljala klavstrofobija.

Kmečkega doma, kmečke hiše, ne moremo enačiti z delavnico in stanovanjem obrtnika ali z delavskim stanovanjem v bloku. Osnovne stanovanjske potrebe so sicer skupne vsem gospodinjstvom, notranja razdelitev in namembnost prostorov pa je povezana z dejavnostjo družinskih članov. V kmečkih in polkmečkih domovih se je zaradi zmanjšanega števila delovnih moči, zaradi tehnološkega razvoja mehanizacije, tržno usmerjene specializirane proizvodnje spremenila uporaba in opremljenost stanovanjskih in gospodarskih prostorov. Nekateri sociologi priporočajo, da bi v čim večji meri odpravili togo delitev na dnevne in nočne prostore. Tudi spalnice naj bi uporabili za razna dnevna opravila. Načrtovalci in graditelji stanovanj bi morali predvidevati večje število samskih stanovanj, manjša začasna stanovanja, misliti bi morali na primerno ureditev stanovanj za invalide, za starejše osebe itd.

Če hočemo spremljati razvoj stanovanjskih potreb in stanovanjskih gradenj, se moramo seznaniti z dejanskim gibanjem prebivalstva od leta 1948 do leta 1981. V tem času se je število prebivalstva v občini povečalo za 23.120 ljudi ali za 56,8 %. Od 124 naselij so v tem pogledu samo 4 ostala nespremenjena, polovica je napredovala, druga pa so nazadovala. Da bi podrobneje prikazali naselitvena območja, smo se odločili za štiri višinske pasove: nižinski svet (240—280 m Nm), gričevnati svet (281—500 m Nm), nižji hribovit svet (501—700 m Nm) in hriboviti — sredogorski svet (nad 700 m Nm)*. Če ne upoštevamo upravne delitve pri nekaterih mestnih naseljih, je v nižinskem svetu (31 naselij) ena tretjina naselij nazadovala, dve tretjini pa sta naraščali. V nižini prebiva največ ljudi. Leta 1948 je živelo tu 67,4 % občinskega prebivalstva, leta 1981 pa že 78,3 % (indeks 1981/48 znaša 182,02 %). Tak razvoj nas ne preseneča, saj so na tem območju mestna naselja: Celje, Babno, Lava, Lisce, Ložnica pri Celju, Ostrožno, Polule, Spodnja Dobrova, Zagrad in Zgornja Hudinja. V mesto in njegovo bližnjo okolico so se v preteklih desetletjih doseljevali predvsem mladi ljudje s kribovskih vasi iz širšega celjskega zaledja ter iz drugih občin SR Slovenije in Jugoslavije. Ne vemo natančno, koliko ljudi se je od leta 1945 do 1981 v posamezno naselje priselilo ali se iz njega odselilo. Po popisu leta 1971 je v četrtini naselij celjske občine večina prebivalcev stalno živela v domačem kraju. V glavnem gre za manjša razložena naselja v višjih legah, ki so odmaknjena od magistralnih poti.

Gričevnat svet se širi predvsem severno od nasute ravnine Savinje in Voglajne. Zavzema razmeroma velik del po rekah in potokih razrezanega sveta z zaobljenimi slemenimi in bolj ali manj položnimi pobočji. Od tod ni daleč do Celja ali štor, a tudi za kmetijstvo so še ugodni pogoji. Seveda imajo prednost nižje uravnane površine blizu glavnih cest in oskrbnih središč. Na ta pas je leta 1948 odpadlo 28,5 % prebivalstva v občini, leta 1981 pa le še 19,7 %. Čeprav je število prebivalcev v marsikakšnem naselju nazadovalo, je bil indeks 1981/48 v celoti še vedno pozitiven (108,2 %). V nižjem hribovitem svetu, ki predstavlja prigorje Paškega Kozjaka (1273 m), Stecnice (1092 m) in Konjiške gore (1014 m), se je število prebivalcev v ome-

* Razmejitev naselij, zlasti razloženih, ni natančno določena po izohipsah, temveč se ravna po središču ali pretežnem delu vasi oziroma zaselka.

njenem razdobju zmanjšalo za 16,7 %. Pred triintridesetimi leti je znašal delež prebivalstva v tem pasu 2,6 %, pri zadnjem popisu komaj še 1,4 %. Od devetih naselij so, razen Črešnjic, vsa nazadovala (Loka pri Dobrni, Parož, Lipa pri Frankolovem, Velika Raven, Svetli dol, Črešnjevec, Šentjanž nad Štorami, Kanjuce in Javornik). Na severu omejuje Celjsko kotlino vzhodno nadaljevanje Karavank, na jugu pa Posavsko hribovje. Samotne kmetije segajo približno do 1100 m visoko, vendar jih večina leži nižje. Od leta 1948 do 1981 je prebivalstvo v vseh štirih naseljih (Lindek, Brdce nad Dobrno, Strmec nad Dobrno, Svetina), upadlo za 29,1 %, to je za 173 ljudi. Danes živi po hribovskih kmetijah le še okrog 420 ljudi (0,66 %).

Med nižinskimi naselji so se po osvoboditvi razmeroma najbolj povečala: Celje, Lava, Lopata, Prekorje, Šmiklavž pri Škofji vasi, Štore, Začret in Zadobrova (indeks se giblje med 783 in 181 %). Nekoliko manj je poraslo število prebivalstva v naseljih: Lokrovec, Ostrožno, Ljubečna, Gorica pri Smartnem v rožni dolini, Arclin in Vojnik. V gričevnatem pasu so se razmeroma najbolj okrepila naselja: Pristova, Kompole, Ilovca, Jankova, Ivenca, Strmec pri Vojniku, Kladnart, Laška vas pri Štorah, Čreskova in Škofja vas (indeks 254,7—126,3 %). Absolutno se je najbolj povečalo število prebivalstva v Kompolah, Škofji vasi in Laški vasi nad Štorami. Tu je na sončnih rečnih terasah in na položnejših pobočjih, blizu avtobusnih prog, zraslo mnogo novih delavskih domov. Nazadovali so zlasti kraji: Lokovina, Straža pri Dolu, Zabukovje, Lipovec pri Škofji vasi, Ogorevc, Bezovica, Gabrovec pri Dramljah in Hrastnik. Večinoma so to majhna naselja. Za več kot 25 % so v nižjem hribovitem svetu nazadovali kraji: Loka nad Dobrno, Velika Raven in Parož. V srednjegorskem svetu je imela samo Svetina manjši pozitivni indeks.

Znano je, da so bile družine nekdanje večje kot danes, da je bilo več otrok. V skupnem gospodinjstvu so zlasti na kmetih živeli tudi stari starši in drugi sorodniki, ki se niso poročili in niso našli zaposlitve drugje. Na voljo so nam podatki popisov iz let 1961, 1971 in 1981. Leta 1961 je bilo v nižinskih naseljih razmeroma največ gospodinjstev s tremi člani, malo manj je bilo samskih gospodinjstev, nato so sledile s pojemajočimi deleži štiričlanska in dvočlanska gospodinjstva. Polovico manj kot štiričlanskih je bilo petčlanskih gospodinjstev (9,7 %). Šestčlanskih gospodinjstev je bilo 4 %, sedem in veččlanskih pa le še 2,5 %. Leta 1981 se je delež samskih gospodinjstev nekoliko znižal. Narasel je delež štiričlanskih gospodinjstev, ki so na drugem mestu, za gospodinjstvi s tremi člani (27,4 %). Približno za polovico so upadli deleži pet in veččlanskih gospodinjstev.

Po višinskih pasovih je slika naslednja. V hribovskem območju je leta 1961 pripadel najvišji delež (22,4 %) petčlanskim gospodinjstvom. Za malenkost so zaostajala šestčlanska gospodinjstva, medtem ko so bili deleži gospodinjstev z enim do vključno štirimi člani precej izenačeni (od 9—11 %). Zelo visok (14,0 %) je bil delež gospodinjstev z osem in več člani. Dvajset let kasneje se je najbolj znižal delež gospodinjstev s petimi in šestimi člani (leta 1981 je znašal le še po 13 %), medtem ko so močno porasli deleži dvočlanskih, tričlanskih, štiričlanskih in samskih gospodinjstev (leta 1981 so dosegli 15 do 18 %). Delež osem in veččlanskih gospodinjstev je še vedno razmeroma visok (11 %). Število otrok vedno bolj načrtujejo. Število bolj ali manj osamljenih starih ljudi narašča. Sestava gospodinjstev v gričevna-

tem svetu kaže očiten prehod med nižino in hribovjem. Leta 1961 je imelo razmeroma največ gospodinjstev po štiri in tri člane, medtem ko je bilo samskih in petčlanskih gospodinjstev približno enak odstotek. Delež gospodinjstev z osem in več člani je bil sicer višji kot v nižini, a mnogo nižji kot v hribih. Do leta 1981 se je zvišal predvsem delež dvočlanskih gospodinjstev, pri drugih gospodinjskih pa so nastale le manjše razlike.

Popis stanovanj je bil doslej samo leta 1971 in 1981 (v skromnem obsegu tudi 1961). Skupno število stanovanj v občini je v desetih letih naraslo za dobro petino. Dvignilo se je predvsem v nižinskem svetu, mnogo manj v gričevnatem in sredogorskem svetu, medtem ko je v naseljih nižjega hribovja v glavnem nazadovalo. Normalno bi bilo, da bi vsako gospodinjstvo živelo v svojem stanovanju. Leta 1971 je v nižinskem pasu primanjkovalo 1277 stanovanj, v gričevnatem 66, v pasu nižjih hribov je bilo stanovanj toliko kot gospodinjstev, v hribovitem svetu pa je bilo stanovanj malo več kot gospodinjstev.* Deset let kasneje je v hribovitem območju znova primanjkovalo stanovanj (predvsem zaradi porasta gospodinjstev na Svetini), prav tako tudi v nižjem hribovju. Gospodinjstev brez lastnih stanovanj je po razloženih hribovskih domačijah neprimerno manj kot na gričevnatem in nižinskem območju, pa tudi tukaj so se razmere precej izboljšale. Največ gospodinjstev, ki čakajo na lastna stanovanja, je seveda v Celju.

V zvezi s temi ugotovitvami se zastavlja vprašanje, koliko stanovanj smo dokončali v preteklih štirinajstih letih, ko je bila gradbena dejavnost v zasebnem in družbenem sektorju na višku. Od leta 1967 do 1981 smo v celjski občini dogradili skupno 7111 stanovanj, kar je 3,88 % v Sloveniji zgrajenih stanovanj. Malo manj kot tri četrtine dokončanih stanovanj je v družbeni lasti. Najbolj uspešni so bili graditelji v letih 1980 in 1979, ko so dogradili skupno 1610 stanovanj. Že v naslednjem letu so dokončali spet samo 464 stanovanj, kar pa je še vedno precej več kot v večini preteklih let. V velenjski občini so zgradili v enakem obdobju precej manj stanovanj kot v celjski. V šentjurski občini so dogradili razmeroma malo stanovanj, toda dve tretjini sta v zasebni lasti. V celjski občini so zgradili največ eno in dvosobnih stanovanj, kar je spričo naraščajočega števila gospodinjstev z enim in tremi člani razumljivo. Tri, štiri in večsobnih stanovanj je manj in so po deležih skoraj enaka (po 20 %).

Po popisu leta 1981 je bilo od skupnega števila stanovanj največ dvo in trisobnih, sledijo garsonjere, štiri, pet in večsobna stanovanja. Zanimivo je, da je pet in večsobnih stanovanj samo 4,2 % in da sta dve tretjini v mestnih naseljih. V nizkem hribovitem svetu in v sredogorju jih skoraj ni. Stare kmečke in polkmečke hiše v osrednji Sloveniji niso imele veliko sob, razen »hiše« sta bili navadno še po ena ali dve kamri. Pozimi se je številna družina stiskala okrog peči v »hiši«, kjer sta bili ena ali dve postelji, prav tako v kamri. Razmeroma toplo je bilo tudi pri živini v hlevu, poleti pa je bilo najbolj prijetno na skednju. Danes je po hribovskih domačijah in kočah manj otrok in ni take prostorske stiske. Četrtnina vseh naselij v občini nima štirisobnih stanovanj, povečini so to majhna naselja.

* Verjetno gre za opuščene kočarije v Brdcah nad Dobrno.

Od skupnega števila stanovanj v celjski občini jih je bilo zgrajenih pred letom 1918 malo manj kot četrtina, med obema vojnoma so zgradili pičlo četrtino, po osvoboditvi pa dve tretjini stanovanj. Pred letom 1918 je bilo relativno več stanovanj zgrajenih na podeželju kot v mestnih naseljih. Mnoge stavbe so stare že več kot 100 let in so potrebne temeljite obnove ali pa se bodo morale slej ko prej umakniti nadomestnim hišam. Od leta 1918 do 1960 je indeks rasti stanovanj med mestnimi in podeželskimi naselji precej izenačen. S pospešenim gospodarskim razvojem in splošnim dvigom življenjske ravni dosežejo mestna naselja višek v letih 1961—1970. Takrat so v mestu in bližnji okolici zgradili neprimerno več hiš kot na podeželju. Nato je sledilo obdobje, ko je gradnja stanovanja začela pojemati, vendar bolj v mestu kot na podeželju, kjer je prišlo v letih 1975 do 1981 celo do ponovnega porasta. Ne smemo prezreti, da si ljudje na podeželju pri gradnji stanovanj med seboj pomagajo in so zato tudi stroški mnogo nižji. Če primerjamo starost stanovanj po višinskih pasovih, je občutna razlika zlasti med nižino in hribovitim svetom. Medtem ko je bilo v hribovskih naseljih pred letom 1918 več kot polovica vseh stanovanj, jih je bilo v mestnih naseljih komaj petino. V stari Jugoslaviji in med okupacijo so zgradili razmeroma malo stanovanj. Prva leta po osvoboditvi predstavljajo obdobje temeljitih družbenih, gospodarskih in socialnih sprememb, to je bil čas obnove v vojni opustošenih domov. Gradili smo tovarne, elektrarne, zadružne domove in družbena stanovanja, novih zasebnih stanovanjskih hiš je bilo malo. V šestdesetih letih je gradbena dejavnost oživela, v Celju so rasle nove stanovanjske soseske, a tudi podeželje v tem pogledu ni zaostajalo. Ljudje so množično gradili stanovanjske in počitniške hiše, sprva še bolj previdno, nato pa vedno bolj samozavestno. Število namenskih varčevalcev je naraščalo, najemali so ugodna posojila z dolgoročnim vračanjem in nizko obrestno mero. Vrednost denarja je padala, inflacija je naraščala, ljudje so kupovali nepremičnine in drugo blago, ki je imelo trajnejšo vrednost. Ponekod so dotrajane hiše porušili in sezidali nove, drugod pa so se stanovanja morala umakniti cestam, skladiščem itd. V letih 1975—1981 so v celjski občini porušili 184 stanovanj, med katerimi je bila le tretjina zgrajenih pred letom 1918.

Poseben problem pri načrtni izrabi in urejanju mestnih in kmetijskih površin so nedovoljene gradnje stanovanjskih hiš, gospodarskih poslopij, vikendov — zidanic, garaž, prizidkov, nadzidkov idr. V skladu z zakonom o urbanističnem planiranju je bil leta 1968 sprejet odlok o urbanističnem programu občine Celje, s katerim naj bi zagotovili kar najbolj smotrno gradnjo, varstvo površin z naravnimi in pokrajinskimi znamenitostmi ter območij, potrebnih za posebne namene. S kasnejšimi zakonskimi spremembami in dopolnili so skušali zaustaviti nedovoljene gradnje, vendar brez večjega uspeha. V času od 1954 do 1978 je število črnih gradenj hitro naraščalo in doseglo višek leta 1967, ko so ugotovili kar 105 nedovoljenih stanovanjskih hiš. Ljudje so sami reševali svoje stanovanjske probleme in se niso ozirali na drago, togo, počasno in nedosledno reševanje prošenj za lokacijo in gradbena dovoljenja. Po številu na črno zgrajenih stanovanjskih hiš so prednjačile krajevne skupnosti Trnovlje, Škofja vas, Pod gradom, Teharje, Ostrožno in Štore (8,8 %—14,4 % vseh nedovoljenih stanovanjskih hiš). Samo v šestih mestnih krajevnih skupnostih ni bilo črnih gradenj. Toliko stanovanj-

skih hiš niso mogli kar tako porušiti, nedovoljena gradnja pa se je še kar nadaljevala. Posebna terenska strokovna komisija in družbena strokovna komisija sta v soglasju z občinskim izvršnim svetom razdelili objekte brez lokacijskega dovoljenja na tri kategorije. Pri tem sta upoštevali večje ali manjše neskladje z urbanističnim načrtom oziroma urbanističnim redom. Večino črnih građenj so uvrstili v prvo skupino in so jih že ali pa jih še bodo legalizirali, ko bodo lastniki poravnali komunalne prispevke in druge obveznosti. Hiše druge skupine bodo pogojno priznali, vendar jih bodo morali lastniki sami porušiti, ko bodo le-te ovirale uresničevanje urbanističnega programa. Objekte tretje kategorije bodo morali lastniki odstraniti takoj, ko bo upravni organ izdal tako odločbo. V tej skupini je malo stanovanjskih hiš. Od leta 1954 do julija 1982 so evidentirali skupno 805 nedovoljenih stanovanjskih hiš in 111 vikendov — zidanic, kleti (30). Nedovoljene gradnje stanovanjskih hiš se pojavljajo tudi v odročnih razloženih naseljih, ki imajo malo možnosti za urbano ureditev in jih prostorski plan želi ohraniti kot tipična kmečka naselja. Pogosto v takih primerih ne gre za nadomestne hiše temveč za nove stavbe na podedovanih ali poceni kupljenih kmetijskih zemljiščih. Ljudje želijo ostati blizu doma in priti čim ceneje do lastnega sodobnega stanovanja. Komunalno urejeno zemljišče se jim zdi predrago. Vprašanje postane pereče, ko graditelji prosijo za komunalne priključke in kredite, ki jih za nedovoljene stanovanjske hiše ne morejo dobiti. Ko so leta 1980 ustanovili zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo, so odpadla mnoga pota in čakanje za potrebna uradna dovoljenja in soglasja.

Večjo ali manjšo zasedenost stanovanj lahko prikažemo z razmerjem med številom prebivalcev in številom stanovanj. Kakor smo predvidevali, je največja gostota (4,34 oseb na stanovanje) v sredogorju, nekoliko manjša (3,9 oseb na stanovanje) v nižjem hribovitem svetu in najmanjša v nižini (3,3 osebe na stanovanje). Med naselji z najmanjšo gostoto izstopajo: Lahovna, Polule in Glinsko (2,8 oseb na stanovanje), z najvišjo pa: Strmec nad Dobrno, Kanjuce, Lipa nad Frankolovim, Črešnjice, Svetina, Lindek, Velika Raven, Svetli Dol, Rožni vrh, Pepelno itd. (4,8 do 4,0 oseb na stanovanje).

Po deležu stanovanj s poprečno površino nad 20 m² na osebo je nižinski svet (46,8 %) daleč pred drugimi višinskimi pasovi. V Celju je takih stanovanj okrog 72 %. V to skupino smo uvrstili naselja: Lava, Ostrožno, Trnovlje pri Celju, Štore in Vojnik. V sredogorskem svetu pride na eno osebo precej manj velikih (nad 20 m²) stanovanjskih površin kot na območju nižjih hribov in gričevja. Na splošno vlada prepričanje, da je bolj pametno zidati večje stanovanjske hiše, saj je treba misliti tudi na prihodnost. Stanovanj s poprečno površino do 10 m² na osebo je v nižini in gričevju manj kot v hribovitem svetu. Na vseh višinskih območjih je dokaj izenačen delež stanovanj s poprečno površino 10 do 20 m² na osebo. Med obema popisoma je delež večjih stanovanj narastel, manjših pa upadel.

Na osnovi veljavnih občinskih stanovanjskih standardov, ki upoštevajo število družinskih članov, lahko ugotovimo, da primanjkuje v celjski občini (glede na popis leta 1981) okrog 52000 m² stanovanjske površine. V tem pogledu ni bistvenih razlik med stanovanji v hribovitem, gričevnatem ali nižinskem svetu. Povsod je poprečna stanovanjska površina manjša, kot bi bila po sprejetih normativih za družbena stanovanja. Seveda obstajajo

razlike med starimi in novimi stanovanjskimi stavbami ter med družbenimi in zasebnimi hišami oziroma stanovanji. V skrajevni skupnosti Lava so številna nova družbena in zasebna stanovanja, zato je presežek razmeroma skromen (0,49 %). Precej večji je v krajevni skupnosti Ostrožno (8,1 %), kjer so povečini nove eno in dvostanovanjske zasebne hiše. Glede na sedanje normative preseneča visok presežek (11,4 %) stanovanjske površine v krajevni skupnosti Center. Ne smemo prezreti, da so stanovanja v starih mestnih hišah po površini velika, a za današnjo uporabo manj primerna. Manjših sob in drugih prostorov je v novih zasebnih hišah več kot v starih stanovanjih. Po naseljih se stanovanjske površine precej razlikujejo. Medtem ko ima Celje v tem pogledu majhen presežek, imajo npr. Brdce, Čreskova, Male Dole, Razdelj (gričevnati svet), Parož, Črešnjice (nižji hriboviti svet), Brdce nad Dobrno, Svetina (hriboviti svet) večji ali manjši primanjkljaj.* Nekdaj so stanovanjske razmere pri veliki večini občanov zahtevale več skromnosti, potrpežljivosti, samoodpovedovanja in družinske solidarnosti.

Po zadnjem popisu je prišlo na občana poprečno 18,6 m² stanovanjske površine (za stalno prebivanje), na poprečno 2,97 člansko gospodinjstvo pa 55,24 m², kar je manj kot znaša sedanji normativ za družbeno stanovanje. Če naj bi leta 2000 prišlo na 72640 občanov po 20 m² stanovanjske površine, bi potrebovali okrog 265 000 m² novega stanovanjskega prostora. V šestnajstih letih bi morali zgraditi na leto povprečno 16562 m² stanovanjske površine. To je manj kot znaša povprečna letna površina (1975—1983) dograjenih stanovanj v družbeni lasti. Ta ocena ne zajame zelo pestre kvalitete obstoječih stanovanj (starost, komunalna opremljenost, funkcionalnost itd.) in iz njih izhajajočih posledic. Na zavodu občine Celje za planiranje in izgradnjo sodijo, da bi za rešitev trenutnih stanovanjskih zadreg potrebovali okrog 2000 stanovanj. Največ stanovanj bi potrebovale delovne organizacije EMO, Cinkarna in Železarna Store. Posebno družbeno pozornost in veliko finančnih sredstev bo zahtevala prenova starega mestnega jedra. Potrebno bo prenoviti stanovanja, izidati podstrešja, zgraditi ustrezno število otroških vrtcev, zaustaviti širjenje poslovnih prostorov na škodo stanovanj, urediti celotno infrastrukturo itd. Tako obsežna in dolgotrajna dela bomo lahko uresničili le postopoma. Za ta namen se v občini združujejo sredstva v višini prispevka 0,7 % od bruto osebnih dohodkov, čistega dohodka in tudi iz drugih virov. Prenova se ne izvaja samo v starem delu mesta, temveč v manjši meri tudi na drugih območjih, kjer so možnosti, da pridobijo dodatne stanovanjske površine. V zvezi s prenovo stanovanjskega sklada bo potrebno poskrbeti tudi za cenejši in primernejši energetski vir (premog, plin) ter za daljinsko oskrbo s toploto (toplarna ali toplovod iz šoštanjske TE).

* Po klasifikaciji naselij, kakor jo uporabljajo načrtovalci prostorskih razvojnih možnosti v celjski občini, je razmerje med skupinama A, B ter D, E glede stanovanjskih razmer podobno razmerju med naselji hribovskega (na splošno) območja in mestnimi naselji nižinskega območja. Skupino A in B sestavljajo manjša vaška naselja, kjer se prebivalstvo ukvarja izključno ali pretežno s kmetijstvom. To je območje praznjenja ali zastajanja rasti prebivalstva. Naselja so komunalno in infrastrukturno slabo opremljena, novih gradenj je razmeroma malo. Naselja D in E so izrazito mestna naselja (45, II—15—18).

Stanovanjski standard najprej ocenjujemo po stanovanjski okolici, po njeni ekološki in komunalni urejenosti in zunanjem videzu stanovanjske stavbe. Stanovanje je v redu takrat, ko se v njem in bližnji okolici dobro počutimo, ko zadovoljuje naše življenjske potrebe in ustreza našemu načinu življenja. Mnogi priseljenci s podeželja, zlasti z oddaljenega hribovitega sveta, so se v mestu, kljub sodobno urejenim stanovanjem, dolgo časa počutili kakor tujci. Sociologi ugotavljajo, da se priseljenci šele po desetih, dvajsetih letih udomačijo v novem okolju (npr. Titovo Velenje), se bolj poglobljeno zanimajo za probleme novega kraja ipd. Nekdanje razlike med mestom in podeželjem vedno bolj izginjajo tako v zunanjem videzu stanovanjskih hiš kakor v notranji ureditvi in opremljenosti stanovanj. V širši okolici mesta rastejo stanovanjska naselja, npr. Vojnik, Prekorje, Strmec pri Vojniku. Stanovati v svoji hiši v zdravem okolju, pridelati nekaj hrane, se s fizičnim delom duhovno svežiti, to so želje mnogih starejših in mlajših slovenskih družin.

Danes si že težko predstavljamo stanovanje brez električnega toka, vodovoda in kanalizacije, vendar je v celjski občini še vedno nekaj (135) takih stanovanj. Razmeroma več jih je v Celju in v krajih: Košnica, Novake, Rove, Loka pri Dobrni, Zavrh nad Dobrno, Stražica in Vojnik. Samo električni tok (brez vodovoda in kanalizacije) ima 5 % stanovanj. Pičla tretjina takih stanovanj je v mestnih naseljih, zlasti v starejših in začasnih stanovanjih krajevne skupnosti Center, Aljažev hrib, Pod gradom in Gaberje. Čeprav se je stanje glede opremljenosti z napeljavo med obema popisoma (1971—1981) precej izboljšalo, z razmerami ne moremo biti zadovoljni. Podobno velja za stranišča brez izpiranja in za kopalnice. Stanovanj s kopalnicami je na območju nizkih hribov in sredogorja samo dobra četrtina, v vsej občini pa tri četrtine. Razmerje je vzročno povezano s starostjo stanovanj, oziroma gradnjo novih hiš, saj so sodobno urejene sanitarije pogoj za uradno dovoljeno bivanje.

Zaradi dobre naravne osvetlitve in toplote priporočajo, da so okna dnevne in otroške sobe obrnjena na jug, kuhinjsko okno lahko gleda na vzhod ali severovzhod, spalnica naj bo obrnjena na zahod, shramba, sanitarni prostori in stopnišče na severno stran. V večstanovanjskih stavbah taka razporeditev prostorov ni vedno mogoča. Iz registra družbenih stanovanj je razvidno, da je v Celju samo šest kletnih stanovanj. Verjetno je takih primerov več, saj zlasti za zasebne stanovanjske hiše ni strogega nadzora, kje kdo začasno ali stalno stanuje. Tudi ni pravega pregleda, koliko je podstrešnih stanovanj. Mnogi, ki stanujejo v zadnjem nadstropju ali v razponu podstrešja, a zaradi tega nimajo okrnjenega stropa in sten, zmotno mislijo, da stanujejo v podstrešnem stanovanju. V zadnjem času so marsikje prostornejša podstrešja izzidali ter v streho vgradili okna. Seveda se s tako racionalno izrabo podstrešij spremeni zunanji videz stavbe.

Stanovanjska hiša se navzven predstavlja tudi s svojo prostornino in višino. Kako ubrano deluje npr. staro mestno središče in kako neusklajene so višine stanovanjskih hiš Na otoku ob Trubarjevi ulici. Pri našem ogledu smo zajeli stavbe (3191) na območju krajevnih skupnosti: Aljažev hrib, Center, Dečkovo naselje, Gaberje, Hudinja, Karel Destovnik-Kajuh, Lava, Nova vas, Ostrožno in Slavko Šlander. Polovica stavb je enonadstropnih, malo

manj kot četrtnina je pritličnih, desetina je dvonadstropnih, desetina tri in štirinadstropnih, okrog 4 % stavb je pet do desetnadstropnih in pičila 2 % enajst in večnadstropnih. Pred dvaindvajsetimi leti, ko je imelo Celje mnogo manj pretežno stanovanjskih stavb, je bilo višinsko razmerje drugačno kakor danes.* Več je bilo pritličnih stavb (36,3 %), medtem ko je bilo visokih hiš, zlasti eno in dvonadstropnih ter pet in večnadstropnih precej manj kot sedaj. Višinski presek mesta je bil takrat bolj izenačen. Če spregledamo vzhodni industrijski del mesta s tovarniškimi zgradbami, je po višini najbolj enotna krajevna skupnost Center, kjer je več kot tri četrtnine eno in dvonadstropnih stavb. Pet in večnadstropne stavbe so izjeme, ki skupaj s cerkvenimi zvoniki presegajo višinsko poprečje in pomagajo pri razgledovanju z obrobnih vzpetin. V krajevni skupnosti Lava so enonadstropne stanovanjske stavbe daleč najbolj množična oblika hiš. Med nje so pomešane pritlične hiše ter nekaj pet in večnadstropnih stanovanjskih blokov. V krajevni skupnosti Slavko Šlander je največ stanovanj v stanovanjskih blokkih s tremi in več nadstropji, zlasti med savinjsko železnico, Ljubljansko cesto in Čopovo ulico. Podobno velja za stavbe krajevne skupnosti Karel Destovnik-Kajuh med Trubarjevo in Ljubljansko cesto. Na Ostrožnem so že dvonadstropne hiše redkost. Po deležu visokih stolpnic izstopa osrednji del krajevne skupnosti Nova vas, okrog katerega so razvrščene starejše in nove enonadstropne in pritlične stanovanjske hiše. V nekoliko okrnjenem obsegu krajevne skupnosti Hudinja odpade na enonadstropne stanovanjske vrstne in razmaknjene hiše več kot dve tretjini vseh stavb.

Na podeželju so večnadstropne stanovanjske stavbe le v centralnih vaseh, kjer so občina, krajevna skupnost, kmetijska zadruga, zdravilišče ali druge delovne organizacije zgradile stanovanja za svoje delavce in nameščence. Velika stanovanjska poslopja že na daleč opozarjajo na prisotnost ene ali več delovnih organizacij oziroma ustanov. Med taka naselja spadajo v celjski občini zlasti Dobrna, Vojnik in Store. Posebej naj omenim stare gradove, župnišča in šole, kjer običajno prebivajo socialno šibke družine. Stanovanjske hiše na podeželju so večinoma pritlične, visokopritlične in enonadstropne. Malokje še opazimo nespremenjen osrednji slovenski tip hiše. Ponekod so podstrešja povsem usposobili za stanovanje ter z večjimi okni, prizidki in nadzidki spremenili prvotno zunanjo in notranjo podobo hiše. Trdne kmetije često spoznamo že po večji, enonadstropni stanovanjski stavbi z dvignjenim pritličjem. Na nagnjenem svetu so hiše marsikje vkopali v breg, tako da so s spodnjih strani videti višje in lahko razločimo klet, osrednji stanovanjski del in visoko podstrešje. Nove delavske in polkmečke hiše so večinoma visokopritlične ali enonadstropne z izžidanim podstrešjem, balkonom ali teraso. Stare trške hiše imajo v pritličju pogosto obrtne, gostinske

* M. Polič navaja v svoji razpravi, da so ljudje, ki živijo v enodružinskih hišah, manj nevrotični od tistih, ki prebivajo v stolpnicah ter da so ljudje v višjih nadstropjih bolj odtujeni kot v nižjih. Precej krivde za to odpade na slabo zvočno izolacijo. Prav tako odtujujejo stanovalce temni in neprivlačni hodniki. Tema lahko vpliva na anonimnost in zmanjšuje psihične zavore. V visokih stavbah se ljudje navadno srečujejo le v dvigalih. Medsebojni odnosi ljudi iz »nizke vodoravne ulice« vaških ali predmestnih naselij so mnogo bolj polni človeške topline kot med ljudmi iz »navpične ulice deset in večnadstropnih stolpnic« (23, 88–90).

ali trgovske prostore, nad njimi pa so stanovanja. To velja tudi za starejši del mesta Celja.

Z učenci srednje pedagoške šole v Celju smo ugotavljali izrabo stavb na mestnem območju.* Zajeli smo celotno poslovno središče Celja s stanovanjskim osredjem. V tem obsegu je 58,9 % čisto stanovanjskih stavb, 21,4 % stanovanjsko poslovnih in 19,7 % čisto poslovnih stavb (sekundarne, terciarne in kvartarne dejavnosti). Razmerje bi se povsem spremenilo, če bi vključili tudi zunanje mestne stanovanjske soseske, saj predstavljajo le-te tri četrtine vseh stavb v mestnih naseljih in je velika večina namenjena samo stanovanjem. Najmanj povsem stanovanjskih stavb je v poslovnem središču starega mestnega jedra. Stanovanjsko okolje Na otoku je v ekološkem pogledu neprimerno bolj zdravo in prijetno kot v vzhodnem industrijskem območju med tovarnami EMO in Cinkarno.

Stanovanje je običajno najdražja trajna potrošna dobrina, ki jo posameznik rabi v življenju, zato je po sodbi strokovnjakov potrebno v stanovanjskem gospodarstvu uveljaviti poseben sistem, ki bo upošteval tako ekonomske kot socialne humane prvine (8, 58). Stanovanje je hkrati kapitalna in potrošna dobrina. Če prinaša lastniku ali nosilcu stanovanjske pravice dobiček (visoke stanarine, pridobitvena obrt), je kapitalna dobrina, če pa samo zadovoljuje osnovne človeške potrebe, je potrošna dobrina. Glede na trenutne gospodarske in socialne razmere bo tudi v bližnji prihodnosti stanovanje pretežno potrošna dobrina (8, 44–45). Glede lastništva razlikujemo družbena in zasebna stanovanja. V skupini zasebnih stanovanj ločimo lastnike etažnih stanovanj v družbenih stanovanjskih stavbah in lastnike zasebnih hiš. Prvi razpolagajo s svojim stanovanjem, morajo pa vzdrževati in upravljati tudi skupne prostore stanovanjske stavbe, drugi pa nosijo vsa bremena in pravice, izhajajoče iz svoje lastnine. Stanovalci v družbenih stanovanjih niso doslej sami neposredno ničesar prispevali k izgradnji hiše, v kateri stanujejo, zato imajo v primerjavi z zasebniki tudi manj pravic. V celjski občini je bilo po popisu 1981 (od skupno 21.015 stanovanj) 48,3 % stanovanj v družbeni lasti. Velika večina družbenih stanovanj je v mestnih naseljih.

Iz dela M. Jezernika in njegovih sodelavcev: Samoupravni sistem v stanovanjskem in komunalnem gospodarstvu povzemamo nekatere zaključke. »Stanovanjsko vprašanje je po naših družbeno političnih opredelitvah eno najpomembnejših razrednih in političnih vprašanj, učinkovitost in uspešnost pri njegovem razreševanju pa v veliki meri vpliva na celoten gmotni in socialni položaj delovnih ljudi, na njihovo politično razporejenost, ter na rast individualne in družbene produktivnosti dela.« Do stanovanja se moramo obnašati kot do ekonomske dobrine. Obstaja dualizem med elementi administrativnega obravnavanja stanovanja in samoupravljanjem. Administrativno določena stanarina ni polna cena za uporabo stanovanja. Stanarina mora pokrivati stroške enostavne reprodukcije stanovanjskega sklada. Namesto o ekonomski stanarini bi morali govoriti o bolj jasno opredeljeni stroškovni stanarini. Poseben problem predstavljajo visoki stroški in zamude pri urejanju zemljišč za gradnjo stanovanj. Zemljiške politike ne oblikujejo samo

* Na severu predstavlja mejo Dečkova cesta, na jugu Savinja, na vzhodu Hudinja, Teharska cesta in Voglajna ter na zahodu Čopova ulica.

zastopniki enega interesnega področja, podrejena pa je urbanističnemu planu. Pri zasebni posamezni gradnji lahko lastnik vpliva na načrte, na potek dela, na stroške idr., pri družbeni gradnji pa teh možnosti bodoči stanovalec nima. Za administrativno urejanje in posredovanje na stanovanjskem področju porabimo veliko preveč sredstev. Skrb za stanovanje bi morali v večji meri prenesti na posameznika. Družba naj bi mu z ustrezno politiko in gospodarskimi ukrepi (neposredno kreditiranje) pomagala, da bi se nasproti gradbenemu podjetju uveljavil kot organiziran in enakopraven soudeleženec. Načelno bi moral imeti vsak občan možnost, da si pridobi svojemu družbenemu položaju in dohodkovnim sposobnostim primerno stanovanje (14).

Načelo socialistične solidarnosti izvajamo tako pri združevanju sredstev za stanovanjsko gradnjo kakor pri vzdrževanju in obnavljanju stanovanjskega sklada v občini. Stanovalci v skupnosti stanovalcev niso odgovorni le za gospodarjenje s stanovanjsko hišo, v kateri stanujejo, ampak so odgovorni tudi za vsa stanovanja v družbenem upravljanju. Stanovanjske hiše niso enako stare in vzdrževane ter imajo zato različne potrebe in možnosti oblikovanja in porabe sredstev. Stanarina je v novejših hišah mnogo višja kot v starih, potrebe pa so obratne (36, 78—79). Delavci, delavni ljudje in občani namenjaajo za stanovanjsko izgradnjo sredstva organizacij združenega dela in delovnih skupnosti iz čistega dohodka in dohodka. Za ta namen združujejo sredstva tudi delovni ljudje, ki samostojno opravljajo dejavnost, ter kmetje, ki združujejo delo in sredstva s kmetijskimi zadrugami idr. Vsakdo je dolžan prispevati določeno lastno udeležbo za pridobitev stanovanjske pravice in za pridobitev posojila za gradnjo ali nakup stanovanja ali stanovanjske hiše v zasebni lasti (36, 50—56).

Da bi dobili pravo vrednost stanovanjskega sklada, ga je treba vsakih deset let pretočkovati. Vse stanovanjske hiše so razporejene na desetletna starostna obdobja. Na tej osnovi ugotavljamo tudi vzdrževalne stroške stanovanjskega sklada. Spremenjen sistem točkovanja bo povzročil več premikov med posameznimi kategorijami stavb, ki upoštevajo različno starost in opremljenost stanovanj (27).

Zaradi rastoče inflacije in padanja realnega življenjskega standarda se vsiljuje vprašanje, kako pomagati tistim, ki si nameravajo stanovanje sami kupiti ali si ga zgraditi.

Že zdaj opažamo, da mnogi ne morejo več privarčevati niti za lasten delež pri posojilu za nakup stanovanja. Bančni strokovnjaki menijo, da sedanja dopustna odplačilna doba presega ekonomsko sposobnost varčevalcev in da je odplačevanje v prvih letih po najemu posojila najtežje. Daljša odplačilna doba do neke mere nadomešča padec realne vrednosti privarčevanega denarja (26).

Zasebniki gradijo svoje hiše razmeroma počasi in skušajo opraviti čim več dela sami po lastnem preudarku in iznajdljivosti. V tej smeri iščejo racionalnejše rešitve tudi na občinskem zavodu za planiranje in izgradnjo.

V letu 1984 moramo sprejeti dokončen program prehoda na stroškovne stanarine, ki jih bomo na osnovi srednjeročnega plana in drugih sklepov dosegli leta 1985.

Od takrat dalje naj bi stanarine pokrivala stroške enostavne reprodukcije družbenih stanovanj, s tem pa bi tudi na stanovanjskem področju začele veljati ekonomske zakonitosti.*

Celje ima v širši celjski pokrajini in v Sloveniji osrednjo prometno lego. Tudi po gospodarski razvitosti sodi med vodilna mesta SR Slovenije. Njegov dolgoročni razvoj usmerjene poselitve temelji na medobčinski zasnovi na decentraliziranem zraščanju mest s pripadajočim širšim zaledjem. Za nadaljnjo poselitev bodo lahko uporabili samo slabša kmetijska in gozdna zemljišča. Na osnovi pedosekvenca in kategorizacije zemljišč občine Celje predlagajo strokovnjaki za poselitev obrobne pleistocenske terase v okolici Trnovelj, Zadobrove, Bukovžlaka in Žepine ter gričevnat svet Lahovne, Prekorij in Prešnika. Tla sestavljajo psevdogleji, za katere so značilne slabe fizikalne in kemične lastnosti, velika kislost in neprimerna talna klima za delovanje mikroorganizmov. Sedaj izrabljajo tla za travnike in slabši borov gozd. Svet je dvignjen in ga poplave ne dosežejo.

Da bi zaščitili kmetijske površine pred prostorsko zelo razsežno, ponekod že kar potratno individualno gradnjo zasebnih stanovanjskih hiš, bi morali z boljšimi posojilnimi pogoji spodbujati etažno lastništvo v stanovanjskih blokii. Sedaj imajo graditelji zasebnih hiš več možnosti in boljše pogoje za najemanje posojil kot etažni lastniki. Število namenskih varčevalcev se v zadnjih letih ni znižalo, saj morajo biti vsi, ki prosijo za stanovanjsko posojilo v delovni organizaciji ali v banki, obvezno namenski varčevalci.

Med zasebnimi graditelji stanovanjskih hiš je precej tistih, ki gradijo nadomestne hiše. Doslej je marsikje ostala poleg nove hiše še stara, poslej pa bodo lahko zidali nadomestno hišo v neposredni bližini stare, ki jo bodo morali porušiti. Za desetletno družbeno usmerjeno stanovanjsko gradnjo so že ali pa še bodo pripravili prostor na območju Dolgega polja, Ljubečne, Strmca pri Vojniku, zapolnili pa bodo tudi zazidalni prostor na Ostrožnem do avtoceste. Trenutno se kupci bolj zanimajo za Strmec pri Vojniku, kjer lahko dobijo večje parcele. Območje Lave je za gradnjo zaključeno, saj so v neposredni bližini rodovitna kmetijska zemljišča in talna voda, s katero se napaja Celje. Visokih stolpnic in blokov, ki so v Novi vasi ali na Otoku III, ne bodo več gradili in tudi ne ravnih streh, ki se v našem področju ne obnesejo. Kaže, da so strokovnjaki, ki načrtujejo in proučujejo stanovanjske pogoje in medčloveške odnose, spoznali negativne posledice množičnih stanovanj v visokih stavbah. Vedno bolj se zavzemajo za stanovanja v nižjih do štirinadstropnih stanovanjskih hišah. Ko bo sprejet dolgoročni družbeni plan, bodo načrtovalci lahko ugotovili, katera vodilna naselja v občini se bodo razen Celja še močneje razvijala. Takoj bodo lahko prešli na razlastitev kmetijskih zemljišč, tako da ne bo nepotrebnega čakanja, stroškov in zapletov okrog uresničevanja zazidalnega načrta, kar se je doslej večkrat dogajalo.

* Skupnost stanovalcev in Samoupravna stanovanjska skupnost občine Celje nista v stanju, da bi racionalno in kvalitetno vzdrževala stanovanjski sklad in reševala stanovanjsko vprašanje. Manjkajo jim potrebna denarna sredstva ter ustrezna organiziranost in strokovna usposobljenost vzdrževalcev. Skupnosti stanovalcev porabijo preveč sredstev za ogrevanje stanovanj (nesolidno grajene stanovanjske stavbe) in imajo tudi zaradi tega še manj denarja za minimalno vzdrževanje stanovanjskega sklada. Tako kot drugod v SR Sloveniji tudi v celjski občini kasnijo pri predvidenem prehodu na ekonomske stanarine (INDOK št. 3, 1984, str. 3—6).

LITERATURA IN VIRI

- ¹ Engels F. 1976. O stanovanjskem vprašanju. I. zvezek. Ljubljana. Str. 576—568.
- ² Engels F. 1963. Izvor družine, privatne lastnine in države. Predgovor k prvi izdaji leta 1884. Ljubljana.
- ³ Ilešič S. 1979. O pojmu resničnega »geografskega okolja«. Pogledi na geografijo. Ljubljana. Str. 285—292.
- ⁴ Ilešič S. 1979. Široko in aktivno »varstvo« življenjskega okolja. Pogledi na geografijo. Ljubljana. Str. 319—328.
- ⁵ Klemenčič V. 1972. Geografija prebivalstva Slovenije. Geografski vestnik. Ljubljana. Str. 133—142.
- ⁶ Ruppert K. 1970. Der Urbanisierungsprozess aus der Sicht der Sozialgeographie. Geografica slovenica. Št. 1. Ljubljana. Str. 163—180.
- ⁷ Schaffer F. 1970. Die Stadt als Prozess. Geografica slovenica. Št. 1. Ljubljana. Str. 163—180.
- ⁸ Rupret F. 1969. Osnovne dileme v stanovanjski politiki SR Slovenije. Gradbeni center Slovenije. Ljubljana.
- ⁹ Kokole V. 1971. Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik XII. Ljubljana. Str. 5—112.
- ¹⁰ Sore A. 1977-81. Cestni režim na celjskem prometnem križišču. Celjski zbornik. Str. 471—500. Celje.
- ¹¹ Kalčič I., Perossa M. 1982. Kriteriji za vrednotenje in načrtovanje stanovanj in stanovanjskih zgradb ter predlog nove tipologije. Univerza E. Kardelja v Ljubljani. VTOZD Arhitektura.
- ¹² Ilić D. 1983. Stan i porodica. Gradina.
- ¹³ Vovk M. 1977. Razširjeno stanovanje v usmerjeni stanovanjski gradnji. Urbanistični inštitut SR Slovenije. Ljubljana.
- ¹⁴ Jezernik M. 1977. Samoupravni sistem v stanovanjskem in komunalnem gospodarstvu. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri univerzi v Ljubljani.
- ¹⁵ Krstić B. 1982. Čovjek i prostor. Sarajevo.
- ¹⁶ Pjanić L. 1975. Stanovanje. Aktuelni problemi teorije i prakse. Ekonomski inštitut — Beograd.
- ¹⁷ Baylon M. 1961. Stambene zgrade. Građevinska knjiga. Beograd. Str. 113—117.
- ¹⁸ Korač Z. 1979. Čovjek i grad. Glas. SAN. Beograd.
- ¹⁹ Krstić B. 1982. Čovjek i prostor. Sarajevo.
- ²⁰ Ivković V. 1975. Analiza arhitektonskih karakteristika prefabrikovanih sistema. Materializacija SAR metoda. Postdiplomske študije kurs — stanovanje. Univerzitet u Beogradu. Arhitektonski fakultet.
- ²¹ Trstenjak A. 1980. Ekopsihološka navzkrižja urbanizacije. Posvetovanje psihologov Slovenije. Portorož. Str. 81—105.
- ²² Polič M. 1979. Psihološka vprašanja odnosa človek—okolje in možnosti njihovega razreševanja. Posvetovanje psihologov Slovenije. Portorož 1978. Str. 81—93.
- ²³ Polič M. 1978. Psihologija in človekovo okolje: Kaj in zakaj ekološke psihologije. Posvetovanje psihologov Slovenije. Portorož 1977. Str. 31—56.
- ²⁴ Blumenau I., Rupret F. 1969. Tehnično-ekonomski parametri stanovanjske graditve v SR Sloveniji. Gradbeni center Slovenije. Ljubljana.
- ²⁵ Wagner T., Oset F., Stritar A. 1982. Pedosekvenca in kategorizacije kmetijskih zemljišč občine Celje. Poročilo. Zavod za planiranje in izgradnjo. Celje.
- ²⁶ Nerad I. 1983. Draginja prehiteva gradnjo. Aktualen pogovor. Delo 5. nov. 1983. Str. 16. Ljubljana.
- ²⁷ Zitko M. S. 1983. Stanovanja se točkujejo vsakih deset let... Delo. 20. okt. Str. 4. Ljubljana.
- ²⁸ Zitko S. Enotneje do višjih stanarin. Delo. 27. dec. 1983. Str. 2. Ljubljana.
- ²⁹ Zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo 1983. Analiza razvojnih možnosti stanovanjske izgradnje v občini Celje do leta 2000. Tipkopis. Str. 1—29. Celje.
- ³⁰ Občinski komite za urejanje prostora in varstvo okolja 1982. Poročilo o nedovoljenih gradnjah in razvrščanje objektov. Tipkopis. Str. 1—9. Celje.

³¹ Delegatov poročevalec 1983. Analiza uresničevanja plana za leto 1983 in usmeritve za plan 1984. Št. 18. Glasilo občinske skupščine Celje za delegate. Celje. Str. 10—16.

³² Delegatov poročevalec 1981. Samoupravni sporazum o skupnih osnovah in merilih za urejanje nekaterih pravic in obveznosti delavcev pri dodeljevanju družbenih stanovanj. Celje 22. 9. Str. 13—15.

³³ Komisija zveznih družbenih svetov za probleme ekonomske stabilizacije 1982. Dolgoročni program ekonomske stabilizacije stanovanjskega in komunalnega gospodarstva. Delavska enotnost. Ljubljana. Št. 6.

³⁴ Samoupravna stanovanjska skupnost občine Celje 1983. Pripombe k osnutku dolgoročnega plana stanovanjskega gospodarstva. Celje 22. 6. 1983.

³⁵ Zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo 1983. Dolgoročni družbeni plan občine Celje. Strokovno gradivo II. Analiza razvojnih možnosti.

³⁶ Uradni list SR Slovenije 1983. Zakon o stanovanjskem gospodarstvu s komentarjem (Bajc, Furlan, Horvat, Jerkič). Ljubljana.

³⁷ Zvezni zavod za statistiko. 1972. Stanovi. Preskrba gospodinjstev s pitno vodo. Godina izgradnje i kvalitet. Veličina, svojina, domačinstva. Korišćenje i nastanjena lica. Beograd.

³⁸ Zvezni zavod za statistiko. 1973. Stanovanja za počitek in rekreacijo. Beograd.

³⁹ Zavod SR Slovenije za statistiko. 1981. Stanovanje in stanovalci, napeljava in pomožni prostori. Stalna in občasna stanovanja za počitek in rekreacijo. Ljubljana.

⁴⁰ Zavod SR Slovenije za statistiko. 1967—1983. Gradbeništvo. Statistični podatki po občinah. Ljubljana.

⁴¹ Zvezni zavod za statistiko. 1965. Popis stanovništva. Knjiga XVI. in X. Beograd.

⁴² Zvezni zavod za statistiko 1973. Prebivalstvo. Migracijska obeležja. Beograd.

⁴³ Zavod SR Slovenije za statistiko. 1981. Popis prebivalstva in gospodinjstev po naseljih in krajevnih skupnostih. Občina Celje.

⁴⁴ Savezni zavod za statistiku. 1961. Stambene zgrade u naseljima pretežno gradskog karaktera prema popisu stanova. 1961. Beograd.

⁴⁵ Urbanistični inštitut SR Slovenije 1980. Prostorski vidik srednjeročnega in dolgoročnega družbenega plana občine Celje. Osnutek, strokovno gradivo VII. Celje.

ANTON SORE

GRAVITACIJSKO OBMOČJE CELJSKE TRGOVINE NA DROBNO

Gravitacijsko območje celjske trgovine na drobno presega občinske meje. Celje privlači predvsem potrošnike iz laške, šentjurske in šmarske občine, medtem ko je njegov vpliv v žalski, velenjski in mozirski občini precej upadel. Zgradili smo številne nove trgovine, uvedli sodobne oblike prodaje, nekoliko pa smo zanemarili kvalitetno postrežbo. Razumljive so razlike v izbiri blaga med mesti oziroma centralnimi naselji ter podeželjem.

THE GRAVITATIONAL AREA OF THE RETAIL SALE OF CELJE

The gravitational area of the retail sale of Celje reaches over the communal borders. Celje attracts customers from the communities of Laško, Šentjur and Smarje. Its influence in the communities of Zalec, Titovo Velenje and Mozirje, on the other hand, has decreased considerably. While numerous new shops have been built and modern methods of sale have been introduced, a thoroughly satisfactory service is still to be desired. There is a noticeable difference in the choice of goods between towns and central settlements on one side and the country on the other.

VLOGA TRGOVINE V SODOBNI DRUŽBI

Blagovni promet je po temeljnem zakonu o blagovnem prometu vsak nakup in vsaka prodaja blaga ne glede na to, kdo je v njem udeležen ter v kakšnem obsegu in v kakšni smeri se opravlja (22, 13)*. Blagovni promet ima

* Prva številka v oklepaju pomeni zaporedno številko v seznamu literature, druga pa stran.

Blagovni promet je proces stalnih nepretrganih menjav in spremljajočih dejavnosti (prevozi, skladiščenja itn.) med proizvajalci in potrošniki. V blagovnem prometu sodelujejo različne organizacije in gospodarske enote: proizvajalne, trgovske, storitvene, ustanove, gospodinjstva ali posamezni potrošniki (5, 1).

širši pomen kot trgovina, s katero ga pogosto istovetijo. Trgovina je specializirana gospodarska dejavnost, ki posreduje v blagovnem prometu, povezuje proizvodnjo in potrošnjo in s svojimi organizacijskimi oblikami osredotoča ponudbe in popraševanja (23, 32). B. Deželak prisoja trgovini zelo pomembno, mnogostransko vlogo: »Dviguje povprečno življenjsko in kulturno raven, narodni dohodek, bogastvo države, pomaga k napredku mest in prometne mreže, posreduje izkoriščanje dobrin in povečuje njihovo uporabno vrednost itd.« (7, 5).

Pri notranji trgovini ločimo trgovino na debelo in na drobno. Trgovina na drobno opravlja zadnjo fazo menjave. Prodaja večino blaga za široko potrošnjo in del reprodukcijskega blaga (2, 141). Na eni strani se mora prilagajati gibanjem v proizvodnji in v trgovini na debelo, na drugi strani pa popraševanju končnih potrošnikov. Trgovina na drobno je neposredno ali posredno odvisna od mnogih gospodarskih in negospodarskih dejavnikov, kot so npr.: družbeni proizvod, narodni dohodek, uvoz in izvoz blaga, kupna moč prebivalcev, cene blaga, spolna, starostna, poklicna in izobrazbena sestava prebivalstva. deagrarizacija, urbanizacija, etični izvor, okus, moda, pravni red, socialna politika itd. Čim večji del družbenega proizvoda je namenjenega osebni porabi, tem bolj se to navadno pozna v rastočem blagovnem prometu na drobno. V zadnjih dveh desetletjih se je tudi pri nas razmeroma hitro dvignila življenjska, zlasti materialna raven prebivalstva. Naraščajoče zaposlovanje prebivalstva, zlasti žensk, uporaba tehničnih pridobitev v vsakdanjem življenju (avtomobili, gospodinjski aparati itd.), sodoben razgiban način življenja in zadoščevanja potreb porabniške družbe nalagajo tudi trgovini vedno bolj zahtevne naloge.

Človekove potrebe so neizčrpne in jih nikdar ne moremo povsem zadošiti, ker se porajajo vedno nove.* »Lov za časom,« pravi A. Trstenjak v Temeljih ekonomske psihologije, »je lov za denarjem. Lov za denarjem pa prehaja v lov za srečo. V čem pa je sploh sreča ravno na področju ekonomije v industrijski družbi?« (12, 255) V Psihologiji ustvarjalnosti ugotavlja isti avtor da »je človek lahko ob kvantitativnem napredku srečen le, če s kvantiteto raste tudi kvaliteta življenja, in to v širšem (materialnem) in ožjem (etičnem) pomenu besede« (11, 24). Spremembe osebnih dohodkov imajo velik vpliv na blagovni promet, na trgovino na drobno. Če se spremeni splošna raven cen potrošnega blaga, ima to za gospodinjstva enake posledice kot spremembe njihovih osebnih dohodkov, le da v nasprotni smeri. Zvišanje splošne ravni cen potrošnega blaga pomeni padec realnih osebnih dohodkov (15, 53). V normalnih razmerah ustvarjata ustrezna cena in kvaliteta optimalno povpraševanje po blagu, vendar se tudi pri tem postavlja za porabnika mejna mera, preko katere ne vidi več sorazmerno zvišane kvalitete. Večkrat ima pri uporabniku prednost okus. Razen tega je treba upoštevati socialno psihološki dejavnik prestiža (12, 167).

Potrošniška posojila povečujejo kupno moč prebivalstva in pospešujejo blagovni promet na drobno, zlasti nakup blaga večjih vrednosti (gradbeni

* »Kadar govorimo o porabi nekega predmeta, je le-ta prenehal obstajati kot predmet z določeno obliko in določenimi lastnostmi (vino, salama) ... Pri procesu potrošnje izkoriščamo le koristne lastnosti obstojnih predmetov (npr. miza, stol).« (15, 7)

material, avtomobili, razni gospodinjski aparati idr.). Varčevanje za nakup trajnih potrošnih dobrin povečuje promet čez leto, dve in več (varčevanje za zasebno gradnjo stanovanj). Število prebivalcev se v prodaji na drobno občuti predvsem pri oskrbi z nujnimi dobrinami. Po Engelevem zakonu se z naraščanjem kupne moči količinska poraba nujnih dobrin bistveno ne poveča, pač pa se izboljša njihova kakovost. Čim revnejša je družina, tem večji delež skupnih dohodkov porabi za hrano (15, 25). Razlike v spolu, starosti in izobrazbi morajo v večji meri upoštevati npr. v tekstilnih trgovinah, knjigarnah, pri prodaji prevoznih sredstev, pri nakitu in drugod. Naraščajoče število gospodinjstev rojeva povečan nakup stanovanjske, gospodinjske opreme. Samska gospodinjstva imajo drugačne potrebe kakor gospodinjstva z večjim številom otrok različnih starosti. Tudi ni vseeno, koliko članov gospodinjstva ima lastne dohodke in kolikšni so njihovi osebni dohodki, kajti vsi člani sredstev ne trošijo enako. Osebni dohodki in sredstva za potrošnjo so često povezana s poklicem, ki ga potrošniki opravljajo. Po izobrazbi in poklicu pogosto presojamo razgledanost in okus potrošnikov.

Ponudba in povpraševanje sta v mestu drugačna kot na podeželju. Kmečka in mešana gospodinjstva si v večji ali manjši meri sama pridelujejo hrano, medtem ko morajo nekmečka večino živil ali vsa živila kupovati v trgovini, na tržnici ali pri kmetu. Na splošno se delež kmečkega prebivalstva zmanjšuje, kmetijstvo se vedno bolj specializira, samooskrbe je vedno manj, promet s kmetijskimi pridelki (tudi kruh) v mali prodaji narašča.

Razen z gospodarskimi in finančnimi zmogljivostmi je povpraševanje po blagu vzročno povezano tudi s porabnikovim zaupanjem ali nezaupanjem v gospodarsko stanje in denarno vrednost (12, 169). Močna inflacijska gibanja v svetu in doma usmerjajo premožnejši sloj potrošnikov k nakupu trajnejših dobrin, nepremičnin. Manj premožni kupujejo v strahu pred pomanjkanjem le večje količine vsakdanjih življenjskih potrebščin.

Vsak nakup pomeni odločanje, ki ga spremlja neko tveganje. Da bi bila odločitev lažja, se radi zatekamo pod okrilje znanega, preizkušenega, še zlasti, kadar gre za večji izdatek. Večina psiholoških razprav o vedenju potrošnika je pod vplivom ponudnikov. Poznavanje, razumevanje in napovedovanje potrošnikovega vedenja omogoča in pospeši racionalno potrošnjo, po drugi strani pa nam daje pravo osnovo za vzgojo potrošnikov in zaščito potrošniških interesov (24, 132). Zakon o združenem delu (člen 78) našteva najpomembnejše dejavnosti, ki lahko bistveno izboljšajo sedanje odnose med trgovino na drobno in potrošniki. Naj navedemo nekatere: izbor asortimentov, kakovost proizvodov, določanje pogojev in načina prodaje (npr. delovni čas v prodajalnah, kakovostne servisne storitve, preprečevanje zapiranja tržišča), ugotavljanje meril, po katerih se izbira blago itd. Če bi bili potrošniki ustrezno organizirani in če bi bolj učinkovito sodelovali v procesu družbene reprodukcije, bi tudi proizvodnja in trgovina dosegali boljše poslovne rezultate (9, 186).

Nagel razvoj tehnike in množična proizvodnja postavljata tudi pred proizvajalce vrsto problemov in tveganj, zato morajo temeljito proučiti možnosti prodaje svojih izdelkov, kar je hkrati podlaga za sestavo proizvodnih načrtov (6, 15). Trgovina in proizvajalci uvajajo na trgu nove proizvode in

sprejemajo od potrošnikov povratne informacije o dobrih in slabih lastnostih izdelkov. Pri novih proizvodih moramo računati na zaviralno vlogo potrošniške tradicije, ki jo premagujemo z ustrezno učinkovito gospodarsko propagando. Bolj kot demografske spremembe so danes pri porabnikih ekonomskega blaga odločilne osebne vrednostne usmerjenosti, motivacije, načini uporabe, estetski okusi, navade, običaji, moda, čustvo ipd. (12, 172).

Trg ni enoten, prav tako ne proizvodi in kupci, le-te bi lahko razdelili na skupine z enakimi povpraševalnimi in kupovalnimi značilnostmi (10, 63). Razen že navedenih osnov za segmentacijo trga naj poudarimo še geografske. Razdelimo jih na naravno-geografske: relief (gorski, nižinski svet), podnebje (submediteransko, gorsko-alpsko in subkontinentalno-subpanonsko), vodovje (bližina morja), rastje (obsežni gozdovi) in družbeno-geografske: različna gospodarska usmerjenost (rudarstvo, industrija, drobno gospodarstvo, razne panoge kmetijstva, pomorstvo, turizem), velikost mest, mestno središče, predmestje itd. Če je mesto npr. kulturno-prosvetno središče za široko pokrajino, bi se to moralo poznati tudi v segmentacijski strukturi.

Doba trajanja industrijskih izdelkov se vedno bolj krajša (oblačila, obutev, razni gospodinjiski aparati, prevozna sredstva, stanovanjska oprema itd.). Iz nekdanje varčevalne družbe smo neopazno prešli v porabniško, industrijsko družbo. Industrijsko gospodarstvo uspeva le, če se proizvodnja nadaljuje, zato daje prednost množini in zanemarja kakovost. Proizvodnja teče, če ima dovolj veliko potrošnjo. Ta je odvisna od splošnih družbeno-gospodarskih razmer, od kupne moči prebivalstva. »Sodobna porabniška družba,« ugotavlja A. Trstenjak, »je posledica gospodarskega sistema, ki pa je nastal po zakonitosti tehnokratskega razvoja. Zato pa so manj razvite družbe še zmeraj izrazito varčevalne.« (12, 217)

Spremenjenemu načinu življenja potrošniške družbe se trgovina na drobno prilagaja z novimi načini dela in poslovanja, z novimi tipi organizacij, s sodobnimi metodami hranjenja, skladiščenja in konzerviranja blaga, z novimi metodami transporta in informativnimi sistemi. Med sodobne oblike trgovanja na drobno uvrščamo: veleblagovnice, blagovnice, mnogofilialna podjetja, supermarkete, diskontne hiše, potujočo trgovino modernega tipa, trgovino z avtomati, nakupovalne centre idr. Na celjskem območju so veleblagovnice samo v Celju, Žalcu in Titovem Velenju, več pa je blagovnic. V razvitih deželah lahko po prometu v veleblagovnicah in blagovnicah presojajo konjunktura gibanja v gospodarstvu (5, 52—53). Na podeželju in v mestih prevladujejo samopostrežne trgovine, marketi in klasične trgovine z mešanim blagom. Razlika med samopostrežno trgovino in marketom je predvsem v večji površini prodajnega prostora in v širšem asortimentu. Zaradi nižjih poslovnih stroškov (skromni prostori, brez servisa ipd.) lahko diskontna trgovina prodaja večino svojega blaga po nižjih cenah kot v drugih oblikah trgovine na drobno. Nekatere tovarne in kmetijski kombinati prodajajo svoje izdelke in pridelke v lastnih trgovinah (KONUS, EMO, TOPER, HMEZAD). Potujoča trgovina izgublja svoj pomen, ohranja se samo v nekaterih branžah, npr. akviziterstvo v prodaji knjig, prodaja tekstilnih izdelkov. Pravega nakupovalnega centra — shopping centra na celjskem območju ni, lahko pa bi bil zametek takega središča v Levcu, kjer so se na

mejnem pasu med celjsko in žalsko občino naselili v novih zgradbah prodajni center Lesnina Ljubljana, blagovnica NAMA Ljubljana z diskontnim oddelkom, restavracija in Beograjska banka. Klasični način prodaje v trgovinah na drobno izgublja svojo vlogo, izpodriva ga predvsem sistem samopostrežbe in samoizbire. Samopostrežni način prodaje živil in blaga vsakdanje potrošnje (povečini že znanega) je zasnovan na predhodnem razvoju prehrabene in drugih industrij ter na vnaprejšnjem pakiranju v ustaljene prodajne količine, ki ga opravijo proizvajalci in grosisti. Neposredni stik med kupcem in blagom ima v ustrezno urejeni prodajalni mnoge prednosti, zlasti pa večji in hitrejši promet kot pri klasični postrežbi. Tudi samoizbirni način postrežbe pomeni razbremenitev prodajalcev in s tem zniževanje stroškov.

Pri smotrni in funkcionalni organizaciji celotnega mestnega življenja, v katerem imajo pomembno vlogo oskrbne dejavnosti, morajo sodelovati strokovnjaki različnih strok: urbanisti, ekonomisti, geografi, sociologi, umetnostni zgodovinarji, gradbeniki idr. Na osnovi njihovih raziskovalnih analiz lahko načrtujejo sedanje in prihodnje potrebe ter razvoj naselja ali pokrajine. Pri načrtovanju trgovskih zgradb se smernice urbanistov in ekonomistov večkrat križajo. Tako v novem kakor v starem naselju morajo objekti predstavljati arhitektonsko celoto z okoljem. Urbanisti planirajo za daljše razdobje, ekonomisti pa želijo doseči takojšnji gospodarski uspeh. Kompromisna rešitev je v etapni gradnji objekta ali v postopnem zmanjševanju gravitacijskega okoliša. Tako ima n. pr. blagovnica v Novi vasi v Celju trenutno mnogo širši trgovski okoliš, kot ga predvidevajo v prihodnosti.

Da bi čim več iztržili, so trgovci že v starih časih iskali stalni ali začasni prostor na čim bolj prometnem kraju. Tudi danes je trgovina bolj osredotočena na določene mestne dele, od koder skuša zajeti čim širše tržno območje in doseči čim boljši prodajni učinek. Poseben problem predstavljajo male trgovine na redko naseljenem podeželju, ki so na meji rentabilnosti ali pa poslujejo z izgubo. Izkušnje kažejo, da mora biti organizacija v takih prodajnih enotah zelo racionalna; poleg ozkega poslovnega uspeha je treba upoštevati tudi širši družbeni interes. Obstajajo različna merila za ocenjevanje tržnega območja. Nekateri ekonomisti omejujejo tržno območje na okoliš, v katerem ustvarja trgovino 50 % svojega prometa, drugi ga omejujejo z 90 % tržnega prometa. V pokrajini, kjer prevladujejo naselja in samotne kmetije, ki gravitirajo na trgovino v centralnem naselju, bi bil delež ustvarjenega tržnega prometa pomanjkljiv kazalec tržnega območja. Morda bi ga lahko z določeno previdnostjo uporabili na območjih gravitacijskega prekrivanja. Pri presojanju gravitacijske moči celjske trgovine na drobno smo uporabili metodo anketiranja potrošnikov. Z anketo smo zajeli 746 oseb, od tega jih je bilo 48 % iz celjske občine, predvsem iz Celja, drugi so bili iz drugih občin celjske pokrajine. Znano je, da so tržna območja za blago srednjeročne in dolgoročne potrošnje veliko širša kot pri blagu vsakdanje potrošnje. »Širina tržnega območja mesta ali središča je pogojena s privlačno silo najmočnejše trgovine in z blagom, ki ima najširši trg.« (1, 36)

Kjer je družbeni in gospodarski razvoj pokrajine prerasel tržne zmogljivosti starega mestnega jedra, so nastale na obrobju mesta nova naku-

povalna središča s prostornimi parkirišči, skladišči in drugimi prednostmi, medtem ko manjša mesta težijo k nadaljnji koncentraciji oskrbnih dejavnosti v središču naselja. Nove trgovske hiše gradijo v ulicah blizu starega mestnega središča ali ob glavnih mestnih vpadnicah. Trgovine in uradi so marsikje zasedli opuščene obrtne lokale in se razširili v prejšnja stanovanja. V hitro razvijajočem se mestu so take rešitve, pa čeprav so le začasne, precej tvegane, saj pospešujejo upadanje prebivalstva starega mestnega središča. Tržna območja se oblikujejo v mestih v skladu z zazidalnimi področji ter smermi cest in ulic. Če se ulice in trgi križajo bolj ali manj pravokotno, kot npr. v Celju, ima tudi tržno območje pravokotno obliko. Robovi detajlističnih tržnih območij so gibljivi in se na terenu pogosto prekrivajo (1, 38).

NEKATERI KAZALCI V RAZVOJU TRGOVINE NA DROBNO IN POTROSNJE

Med številnimi kazalci večje ali manjše uspešnosti trgovine na drobno smo izbrali razmerje med prodajno površino, skupno s površino priročnih skladišč, in številom občanov. Zavedamo se, da je povpreček bolj zanesljiv za vsakdanjo oskrbo z živili in drugimi drobnimi potrebščinami kot za potrošnjo trajnejšega blaga, ki ga potrošniki iz manj razvitih občin često kupujejo v večjih trgovskih središčih, v drugih občinah.

Prodajna površina s priročnimi skladišči na 1 občana

Občina:	Leto: 1966	Leto: 1980
Celje	2,67 m ²	1,57 m ²
Laško	4,85 m ²	3,09 m ²
Mozirje	4,54 m ²	2,29 m ²
Slovenske Konjice	4,34 m ²	2,42 m ²
Šentjur pri Celju	8,41 m ²	2,83 m ²
Šmarje pri Jelšah	5,51 m ²	2,64 m ²
Velenje	2,94 m ²	1,71 m ²
Žalec	4,76 m ²	2,07 m ²

Navedeni podatki nam kažejo, da je celjska občina s Celjem obdržala prvo mesto in v štirinajstih letih še izboljšala povpreček, čeprav se je število prebivalstva povečalo za dobro četrtino. Velenjska občina je s Titovim Velenjem dosegla še večji vzpon in se je tako glede naraščajočega prebivalstva kakor glede skupne prodajne površine močno približala celjski občini. V žalski občini so trgovski prostor povečevali dokaj enakomerno v različnih krajih, najbolj pa v Žalcu. Izreden napredek opazimo v šentjurski občini, predvsem v občinskem središču, kjer so odprli več novih trgovin. Laška občina ima najslabši povpreček in ne kaže hitrejšega razvoja, čeprav se je v minulih dveh desetletjih število prebivalstva povečalo le za 2,7 %. Druge občine so si v tem pogledu precej podobne.

Iz naraščajočega števila prodajaln lahko sklepamo na povečano število potrošnikov in na večjo blagovno specializacijo. Največ novih trgovin so odprli (1966—1980) v občinah: Celje, Žalec in Slovenske Konjice (29 do 11), najmanj pa v občini Laško (4). Samo število prodajnih enot ne pove, ali so to majhne podeželske trgovine ali veleblagovnice in blagovnice. Večjo ali manjšo specializirano prodajo lahko okvirno spoznamo iz števila prodajaln po blagovnih panogah. Republiški zavod za statistiko razlikuje 60 trgovskih panog, na celjskem območju jih je zastopanih manj kot polovica. Leta 1966 je bilo v velenjski občini 14 različnih trgovskih panog, v šentjurski samo 5, a že v naslednjih štirih letih se je njihovo število močno zvišalo. Nato je njihovo število nihalo, nekatere panoge so se pojavile na novo, druge so prenehale. V štirinajstih letih (1966—1980) se je število trgovskih panog najbolj dvignilo v občinah Celje (od 13 na 27) in Žalec (od 14 na 22), najmanj pa v občini Šentjur pri Celju (od 5 na 9). Večjo specializacijo trgovin v starih mestnih središčih narekuje tudi prostorska stiska, ki zavira nadaljnje širjenje lokalov. Male prodajalne ponujajo navadno veliko vrst blaga, a z majhno izbiro, ki zahtevnega kupca ne more pritegniti. Podobne so bolj podeželskim trgovinam z mešanim blagom kot pa pravim specializiranim prodajalnam.

Zaradi skokovitega dviganja cen in inflacijskih gibanj nasploh je težko primerjati realne vrednosti prodanega blaga v daljših časovnih razmakih.* Preostane nam primerjava vrednosti prodanega blaga po posameznih panogah za leto 1980. Živila in gospodinjske potrebščine so bile razen v mozirski občini povsod na prvem do tretjem mestu, njihov delež je znašal od 11,69 % (Šentjur pri Celju) do 30,62 % (Slovenske Konjice). V SR Sloveniji je odpadlo na enake vrste blaga 28,10 % vrednosti prodanega blaga. Takrat so v celjski občini poleg živil prodali razmeroma največ mešanega blaga, tekočih goriv in naftnih derivatov. Za njimi so sledili: Motorna vozila, deli in pribor za motorna vozila, tekstilna konfekcija in perilo, železnina, drugo neživilsko blago, pohištvo itd. V velenjski, žalski, laški in mozirski občini je bil vrstni red nekoliko drugačen, razen tega sta bila med desetorico blagovnih skupin še obutev in električni material.

Ker je trgovina tesno povezana s potrošniki in z njihovimi socialnimi razmerami, si oglejmo strukturo mesečnih izdatkov tričlanske delavske družine v SR Sloveniji leta 1971 in 1981. Dobro tretjino izdatkov so porabili za hrano. V primerjavi z letom 1971 so leta 1981 zmanjšali delež za hrano za 0,3 %, enako za pijačo in tobak, nekoliko več za obutev. Pri oblačilih so zmanjšali izdatke za 3,2 %, pri stanovanjski opreми za 5,7 % medtem ko so delež izdatkov za kurjavo, za izobrazbo (knjige, pribor za šolo in pisanje), za higieno in kozmetiko povečali. Upoštevali smo samo potrošnjo v trgovinah na drobno. Pri štiričlanski družini so deleže trgovskih izdatkov v večji meri znižali pri hrani (za 2,0 %), obleki (2,9 %) in stanovanjski opreми (1,5 %) nekoliko manj pri obutvi, ostalo je podobno kot pri tričlanski družini. Tričlanska družina je v letu 1981 potrošila v trgovini na drobno 54 % razpolo-

* Za boljše razumevanje sedanjih razmer in problemov v trgovini bi morali temeljito analizirati povojne družbene, politične in gospodarske tokove v svetu in doma. To je zahtevna naloga za strokovnjake različnih znanstvenih panog.

žljivih sredstev, štiričlanska pa za poldrugi odstotek manj. Naraščajoča draginja nas sili k večjemu varčevanju zlasti pri srednjeročnih in dolgoročnih nakupih. Še iz časov živilskih nakaznic nam je znano da so se v dobro organiziranih veččlanskih gospodinjstvih lažje prehranjevali kot v manjših družinah. V zadnjem času je med Celjani v stanovanjskih blokih in stolpnicaх močno naraslo zanimanje za zanemarjene obdelovalne površine, za vrtove, na katerih bi si lahko sami pridelali nekaj hrane.

Delež trgovine v družbenem proizvodu občin in SR Slovenije

Občine:	Leto 1961	Leto 1971	Leto 1981
Celje	10,13 %	27,43 %	21,47 %
Laško	5,07 %	7,37 %	6,90 %
Mozirje	10,68 %	11,52 %	14,20 %
Slovenske Konjice	4,65 %	9,81 %	9,78 %
Sentjur pri Celju	6,80 %	11,89 %	11,92 %
Šmarje pri Jelšah	6,00 %	11,96 %	16,88 %
Velenje	3,43 %	7,90 %	10,48 %
Žalec	9,70 %	9,53 %	12,34 %
SR Slovenija	10,44 %	21,36 %	17,35 %

Iz razpredelnice je razvidno, da je bil leta 1961 delež celotne trgovine (na debelo in na drobno) v družbenih proizvodih občin celjske pokrajine precej pod republiškim povprečjem. Izstopali sta samo mozirska in nekoliko manj celjska občina. Verjetno je k nadpovprečnemu deležu mozirske občine precej pripomogla prodaja lesa. Preseneča nizek delež trgovine v velenjski občini. Takrat je imela trgovina v Titovem Velenju in drugih naseljih občine še malo prodajnega prostora, mnogi so trajnejše blago kupovali v Celju. Zlasti po letu 1965 (družbena in gospodarska reforma) je z dviganjem življenjske ravni prekomerno naraščala množična blagovna potrošnja. V Celju in še nekaterih večjih središčih so se takrat navduševali nad tako imenovanim »čistim gospodarstvom« in za nove trgovske hiše pripravili prostor v starejšem delu mesta. V mnogih krajih so rasle nove samopostrežne trgovine, marketi, blagovnice, ponekod celo v prevelikem obsegu. Ljudje so kupovali najrazličnejše uvoženo in domače blago za gotovino, a še v večji meri za ugodna potrošniška posojila. Pri zadolževanju so nekateri računali na devaluacijo dinarja in nadaljnjo inflacijo. Ker je domač denar izgubljal vrednost, so ga mnogi vlagali v trajnejše dobrine in menjavali v trdnejše valute. Naraščalo je povpraševanje po gradbenem materialu, opremljanje za nove stanovanjske in počitniške hiše, po avtomobilih, izdelkih bele tehnike idr. Število zasebnih prevoznikov se je v celjski občini izredno povečalo, medtem ko so nekatere druge storitvene dejavnosti izginjale. Zlasti v zadnjih dveh letih so cene blaga skokovito naraščale, potrebni so bili nujni omejitveni ukrepi. Omejili so uvoz razkošnega blaga, uvedli polog za potovanja v tujino, omejili in podražili tekoča goriva, zmanjšali kupovanje s potrošniškimi posojili ipd. Smo v obdobju, ko moramo nujno uskladiti cene in neobrzdana potrošnjo, ki ne temelji na večji delovni storilnosti. Vsi se zavedamo, da samo z omejitvami

osebne in družbene potrošnje ne bomo premagali obstoječih gospodarskih težav. S pravičnim, spodbudnim nagrajevanjem, s povečano in kvalitetnejšo proizvodnjo in z izvozom blaga bomo lahko poravnali velika finančna bremena v tujini in doma. Delež trgovine v družbenem proizvodu celjske občine je dosegel višek (27,7 %) leta 1973, a že v naslednjem letu je upadel za 3,2 %. Nato se je od leta do leta počasi zniževal ali rahlo dvigal in leta 1981 pristal pri 21,47 %. Podobno kakor v celjski občini je nihal tudi družbeni proizvod v trgovini SR Slovenije. Medtem ko je v večini občin celjske pokrajine delež trgovine v družbenem proizvodu od leta 1971 do leta 1981 naraščal (najbolj v šmarnski in mozirski občini), je v laški in konjiški nekoliko upadel.

RAZPOREDITEV TRGOVIN PO OBČINAH

Osnovnega pomena za vsakodnevno oskrbo z blagom je oddaljenost trgovine od potrošnikov. Trgovina je lahko prometno odmaknjena zaradi slabih poti ali zaradi premagovanja višinske razlike med hribovskimi razloženimi in dolinskimi prodajalnami. V obeh primerih povzroča premagovanje poti izgubo časa in večje prevozne stroške.* Pri tem moramo upoštevati tudi dobre ali slabe prometne zveze. Osební avtomobilski prevoz zaradi drugega bencina in omenjene porabe goriva za vsakdanjo drobno oskrbo skoraj ne pride več v poštev. V celjski občini so najbolj odročna naselja na Paškem Kozjaku in na Svetini, to je svet na mejnem območju štirih oziroma treh občin. Razložene kmetije Paškega Kozjaka so prometno bolje povezane s Titovim Velenjem kot s Celjem. Trgovine z živili, gospodinjskimi potrebščinami in z drugim mešanim blagom so v dolinskih krajih: Socka, Dobrna, Vinska gora, Paka, šentflorjan in Vitanje. Globoke grape s strmo se dvigajočimi pobočji ne omogočajo hitre hoje navzgor ali počez. Vse obstoječe ceste razen paške ne pripeljejo do vrha razvodnega slemená, poleg tega še niso dovolj utrjene in med seboj povezane. Nekoliko bolje je na Svetini, kamor vodi iz Štor lokalna deloma brezprašna cesta, ki se pod Tolstim vrhom (838 m) spušča proti Laškemu. Glede osnovne oskrbe so Svetinčani na boljšem, saj imajo v kraju svojo trgovino. Komaj petina naselij v celjski občini ima prodajalne z živili. Malo je krajev, ki bi bili od najbližje trgovine oddaljeni več kot 4 km, povečini so to obmejní zaselki med celjsko in šentjursko občino. Depopulacija hribovskih predelov in gravitacijska moč mesta sta očitni tudi v obstoječi trgovinski mreži. Nad 70 % prodajaln z živežem v občini je v Celju in njegovem predmestju.

Žalska občina je po površini in po številu prebivalcev na tretjem mestu v celjski pokrajini ter ima razmeroma majhno število naselij. Bolj kot število naselij je za prodajo pomembno število potrošnikov, tip naselja, njegova sklenjenost ali razloženost in medsebojna oddaljenost naselij. Na ravnini Spodnje Savinjske doline prevladujejo obcestna in gručasta naselja, ki so marsikje že precej urbanizirana. Za gričevnato in hribovito obrobje so značilni predvsem majhni gručasti zaselki in samotne kmetije. Večina naselij v

* Izkušnje so pokazale, da potrebujemo tudi zasebne trgovine. Trenutno jih je na širšem celjskem območju še zelo malo. Poznamo jih v odročnih hribovskih vaseh, npr. v Kalobju, v Zavodnjah nad Šoštanjem in v Andražu nad Polcelo.

občini leži na pretežno ravnih nižinskih tleh. V ravninskem svetu oddaljenost med trgovinami ne presega 4 km, razdalje se povečujejo šele na hribovitem obrobju. Po številu občanov na eno prodajalno z živili je žalska občina v primerjavi z drugimi občinami nekako v sredini. Precej večje število prebivalcev na eno prodajalno z živili pride v šentjurski (1151), v velenjski (1081) in celjski občini (951). Vplivno območje vranskih, braslovskih trgovin in letuške trgovine se širi na malo poseljene Dobrovlje, medtem ko Ponkovsko planoto obvladujejo trgovine na Polzeli, Gotovljah, Veliki Pirešici, na Ponikvi in pri Andražu. Nekoliko večja je razdalja med Polzelo in Šmartnim ob Paki, kjer je na sončnih bregih, med redkimi polkmečkimi domovi, zraslo precej novih stanovanjskih in počitniških hiš. Bolj razmaknjene so tudi trgovine med Pirešico, Ponikvo, Dobrno in Vinsko goro, k sreči pa so med Titovim Velenjem in Celjem dobre prometne zveze. Zaradi številnih novih gradenj, zlasti v Dobriši vasi, je močno narasel promet v petrovški prodajalni, kjer se ob prodajnih konicah občuti stiska, saj sta Žalec in Levec precej oddaljena. Posavsko hribovje žalskega občinskega območja oskrbujejo z najpogostejšim blagom trgovine na Vranskem, v Taboru, Preboldu, Šeščah, Grižah, Zabukovici in Libojah.

V šentjurski občini pride precej manj kupcev na prodajalno z živili kot v širši okolici Celja. Občutne so razdalje med kraji Dobje, Gorica pri Slivnici, Loka pri Zusmu, Prevorje ali na drameljskem območju. Bližnjice čez vrhe in doline, čez potoke in gozdove so tudi za utrjene domačine, zlasti v slabem vremenu, utrudljive in zamudne. Za lastno trgovino z mešanim blagom se zavzemajo krajani Slivnice pri Celju in bližnjih naselij.

V šmarski občini pride na eno prodajalno z živili in mešanim blagom okrog 900 občanov, kar je znatno manj kot v celjski ali šentjurski občini. Ob Sotli in njenih pritokih, npr. Bistrici, Šmarskem in Mestinjskem potoku, je bilo več možnosti za večja strnjena naselja in živahno trgovino. Sodobni promet, industrija, zdraviliški turizem in upravne funkcije so pripomogle nekaterim krajem do večje trgovinske veljave, npr. Rogaški Slatini, Šmarju pri Jelšah, Kozjem in Rogatcu. Na gosteje naseljenih območjih ni večjih vrzeli v razporeditvi trgovskih poslovalnic. Morda bi lahko odprli še kakšno prodajalno na gričevnatem svetu med Šentvidom, Šmarjem pri Jelšah, Mestinjem, Zibiko in Vinskim vrhom. Iz razloženih in gručastih zaselkov ter samotnih kmetij z južnih strani Plešivca (832 m), Boča (980 m), Rogaške gore (883 m) in Macolja (715 m) prihajajo polkmetje in kmetje kupovat vsakdanje potrebščine v Dobovec, Rogatec, Stojno selo, Rogaško Slatino, Zgornjo Kostivnico in Sladko goro.

Občina Laško ima manj prebivalcev kot šentjurska, vendar pride na eno prodajalno z živili precej manj prebivalcev (668). Trgovine so osredotočene predvsem v obeh malih mestih, v Laškem in Radečah. Ker se morajo trgovine redno oskrbovati z blagom in morajo biti čim bližje potrošnikom, je razumljivo, da so nastale ob cestah na dnu razširjenih delov dolin. Samo tretjina prebivalcev živi v nižinskih krajih. V hribih prevladujejo razložena naselja, zlasti zaselki ter posamične ali dvojne kmetije. Ponekod so zrasla naselja na razvodnih slemenih, čez katere vodijo prečne poti, npr. Vrh nad Laškim in Breze. Malo poseljeno Veliko Kozje in Lokavec se usmerjata v precej oddaljen Jurklošter, Radeče, Zidani most, Loko ali Breg. Redki mo-

stovi čez Savo in Savinjo precej podaljšujejo pot, zato se prebivalci iz vasi blizu rek prevažajo čez vodo z žičnico ali lastnimi čolni. Lansko jesen so odprli novo samopostrežno trgovino v Debru in s tem izboljšali oskrbo v Rečiški dolini in bližnji okolici.

Povprečno enako število občanov kot v laški občini pride na prodajalno z živili v občini Slovenske Konjice. Večji del občine je med podaljški Karavank: Konjiško goro (1014 m), Stenico (1092 m), Paškim Kozjakom (Basilišče 1273 m) in jugovzhodnim delom Pohorja. Prometno je območje Dravinje še dokaj dobro povezano, saj se po gozdnih cestah lahko pripeljemo do marsikatero samotne kmetije na Resniku, v Skomarju, Hudinji, Paki in Breznu. Do najbližje trgovine imajo mnogi po uro hoda in več. Navadno se odločajo za mesečni nakup. Takrat vprežejo traktor in nakupijo vse, kar potrebujejo. Izrazitih jesenskih nakupov za zimo je vedno manj.

Občina Mozirje je na celjskem območju po površini največja, po nadmorskih višinah naselij pa najvišja. Vsa večja naselja so se razvila ob glavnih cestah, ob Savinji in Dreti ali nekoliko stran od njiju. Od nekdanjih trgov je obdržalo največ oskrbovalnih funkcij Mozirje, za njim Ljubno in Gornji grad, precej manj Rečica ob Savinji. Glavno gospodarsko središče občine so Nazarje, ki so se razvile v močnejše urbanizirano naselje šele po osvoboditvi. Predvsem v turistično smer se razvijajo Luče. V dolinah so vasi večinoma gručaste, na gričevnatem svetu in v predgorju Golt prevladujejo zaselki, za hribovje alpskega in predalpskega sveta pa so značilne samotne kmetije. Tudi do samotnih kmetij se danes lahko pripeljemo s traktorji in avtomobili, zato je oskrba boljša kot pred leti. Od skupno 61 naselij ima domala vsako četrto prodajalno z živili, večina med njimi nudi tudi drugo mešano blago. Na eno prodajalno z živili pride v mozirski občini povprečno 607 občanov, kar je najmanj v celjski pokrajini. Razdalje med višinskimi kmetijami in tržnimi kraji se še vedno merijo, zlasti v slabem vremenu, v urah, saj znaša višinska razlika 500 do 700 m in je vožnja, posebno pozimi, težavna in počasna. Višinske kmetije se zato še pred snegom oskrbijo z živežem za zimske mesece. Pot do trgovine je često povezana še z raznimi drugimi opravki v dolini.

Velenjska občina je po površini najmanjša. Od 42 naselij jih je četrtna v nižini, v njih živi tri četrtine prebivalcev občine. Po številu prebivalcev na eno trgovino z živili je velenjska občina takoj za šentjursko. Na položnih slemenih goric in na nižjih hribovih prevladujejo razložene kmetije in polkmečki domovi, ki so marsikje strnjeni v zaselke. Samotne kmetije so se ohranile predvsem na visokem severozahodnem obodu. Pred zadnjo vojno sta bili v Saleški dolini dve središči: malo mesto Šoštanj in trg Velenje. Povojni družbeni in gospodarski razvoj je pogojil širokopotezno urbanizacijo vzhodnega dela doline s središčem v Titovem Velenju. Šoštanj je v prostorskem razvoju omejen, a tudi število prebivalstva v zadnjem desetletju občutno pada. Da bi olajšali dnevni dotok delovne silge s hribovskih naselij, so zgradili ali posodobili mnoge ceste in s tem izboljšali oskrbo z blagom tudi bolj oddaljenim vasem. Trgovine z živili in drugimi gospodarskimi potrebščinami so razporejene dokaj enakomerno, najvišja majhna prodajalna je v Zavodnji. Večje razdalje med trgovinami so na območju med Pesjem, Šoštanjem, Šmartnim ob Paki, Sentiljem in Andražem.

NASELJA PO STOPNJI TRGOVINSKE OSKRBE IN NJENI STROKOVNI USMERJENOSTI

Da bi lažje opredelili trgovinsko funkcijo posameznih krajev, smo jih razdelili na pet razredov. Upoštevali smo predvsem število različnih blagovnih skupin in število prodajaln v posameznih skupinah. Težje je bilo razdeliti na blagovne skupine ali oddelke veleblagovnice in blagovnice. V vseh blagovnicah oddelki niso zasnovani po enakih kriterijih in blagovnih skupinah, zato smo obiskali vse blagovnice celjskega območja in jih razdelili glede na njihov pomen v okviru poslovne enote in v primerjavi z enakimi oddelki v drugih prodajalnah (blagovnicah ali specializiranih prodajalnah). Primerjava temelji na številu kupcev, na prihodkih in večji ali manjši izbiri blaga. Tako smo npr. v trgovinah s tehničnim blagom upoštevali oddelek s kovinskimi proizvodi in oddelek z elektrotehničnim materialom ipd. Tekstilnih oddelkov nismo ločevali na moško, žensko in otroško konfekcijo, na prodajo metrskega blaga, na oddelek z volno, na oddelek z ostanki itd. Če ima trgovina nekaj parov čevljev in torbic, nekaj malega gradbenega materiala, steklene in porcelanske posode, nekaj električnih gospodinjskih aparatov, športnih potrebščin ali malo nakita, še ne pomeni, da predstavlja vsaka skupina blaga samostojni oddelek. Trgovine, ki imajo zelo pestro sestavo potrebščin za kmetijstvo, smo uvrstili v samostojno skupino. Na podeželju je še veliko malih trgovin z mešanim blagom, prišteli smo jih k živilski stroki, ker je ta najpomembnejša. Kioskov z raznoterimi drobnimi izdelki (časopisi, tobak, razglednice, znamke ipd.) nismo zajeli kot enakovredne prodajne enote. Lekarn in prodajaln naftnih derivatov nismo obravnavali kot običajno trgovinsko oskrbo, čeprav za kraj veliko pomenijo, vrednotili smo jih le na splošno.

Celje spada v najvišji — peti — oskrbovalni razred z več kot dvajsetimi različnimi blagovnimi skupinami.* Ima razmeroma visoko število specializiranih prodajaln, blagovnic in veleblagovnic. Razen tega je v mestu več prodajaln naftnih derivatov in lekarn ter veliko malih trgovin s tobaknimi izdelki, časopisi in drugim drobnim blagom. Kako obvladujoč položaj ima mestna trgovina, se vidi po tem, da v celjski občini ni nobenega kraja v četrtem ali tretjem razredu. Samo nekdanje tržno naselje, sedaj stanovanjsko naselje Vojnik, spada v drugi razred (tri do vključno pet različnih blagovnih skupin). Drugi kraji, ki imajo prodajalne, sodijo v prvi razred (ena do dve različni blagovni skupini). V mestu je 98 % vseh prodajaln v občini za srednjeročno in dolgoročno oskrbo in 52 % trgovin z živili, kar je nekaj več kot v SR Sloveniji.

Titovo Velenje smo uvrstili v zgornji del četrtega oskrbovalnega razreda (enašt do vključno dvajset različnih blagovnih skupin). Za Celjem zaostaja predvsem po skupnem številu raznovrstnih prodajaln. Titovo Velenje je mlado mesto z zelo hitrim in močnim naraščanjem prebivalstva. Velika večina

* Živila, tekstil, obutev, usnjena in plastična galanterija, usnjena in krznena oblačila, kovinsko blago, električni aparati in material, steklo, porcelan in keramika, kurivo in gradbeni material, barve in laki, optika, fotoaparati in fotomaterial, akustika, kozmetika, nakit, spominki, knjige in pisarniški material, kmetijska preskrba, cvetličarne, športni in rekreacijski pripomočki ter druge trgovine z neživilskim blagom.

majhnih in velikih trgovin je dobila svoje prostore v samostojnih zgradbah ali v pritličjih novih stanovanjskih blokov in stolpnic. Od vseh prodajaln z živili v občini jih odpade na Titovo Velenje 58 %, na prodajalne za srednje-ročno in dolgoročno oskrbo pa skoraj tri četrtine. Trgovski pomen Šoštanja je občutno manjši, uvrstili smo ga v spodnji del tretjega oskrbovalnega razreda. Šoštanj je na sami meji izkopavanja premoga, zato nima možnosti za nadaljnje širjenje. Šmartno ob Paki je oskrbovalno središče za spodnjo Paško dolino. Njegovo drugorazredno trgovinsko območje sega tudi na paške vrhove ter do žalske in mozirske občinske meje. Druga naselja s trgovinami v velenjski občini ne presegajo prvega razreda.

V Žalcu je le dobra desetina trgovin z živili in malo več kot tretjina vseh trgovin v občini. Po blagovni sestavi in številu trgovin sodi Žalec v zgornji del četrtega razreda, podobno kot Titovo Velenje. Zanimiv primer novega oskrbovalnega središča izven večjega naselja je Levec z dvema blagovnicama, z različnimi blagovnimi skupinami; uvrstili smo ga v tretji oskrbovalni razred (od pet do vključno deset različnih blagovnih skupin). V drugi oskrbovalni razred smo uvrstili Šempeter v Savinjski dolini, Polzelo, Prebold,* Parížlje in Vransko. Naselja: Ponikva, Sešče, Galicija, Letuš, Gotovlje, Liboje, Vinska gora, Trnava, Ločica, Kasaze, Pirešica, Petrovče, Gomilsko, Prekopa, Zabukovica, Griže, Šentrupert, Andraž in Dolenja vas so v prvem oskrbovalnem razredu.

Mozirska občina nima kraja v četrtem oskrbovalnem razredu. Mozirje je z desetimi različnimi blagovnimi skupinami na zgornji meji tretjega razreda, stari tržni naselji ob Savinji, Ljubno in Gornji grad sta v drugem razredu, Rečica ob Savinji, Bočna, Nazarje, Ljubija, Šmartno ob Dreti, Luče, Radmirje, Kokarje, Solčava, Okonina, Varpolje, Nova Štifta, Konjski vrh in Nizka pa so v prvem razredu. Za marsikatero navedeno naselje prvega razreda so značilne majhne trgovine z mešanim blagom, ki imajo tudi kmetijske potrebsčine. Na Mozirje in Ljubno odpade malo manj kot polovica vseh trgovin v občini, pri oskrbi z živili ima Ljubno prednost pred Mozirjem.

Glede trgovinske oskrbe je Mozirju zelo podobno Laško. Nekoliko šibkejše so v tem pogledu Radeče, ki smo jih skupno z Laškim uvrstili v tretji oskrbovalni razred. Rimske Toplice, Marija Gradec, Tevče, Vrh nad Laškim, Breze, Jurklošter, Marof, Njivice, Jagnjenica, Vrhovo, Zidani most, Loče, Sedraž, Huda jama in Rečica imajo povečini po eno trgovino z mešanim blagom in spadajo v prvi oskrbovalni razred. Od skupnega števila trgovin v laški občini jih je 39 % v Laškem in 25 % v Radečah, kar kaže na dokaj enakovredno vlogo obeh malih mest. Povsem izenačen je njun pomen pri deležu trgovine z živili. V laški občini prevladujejo manjše trgovine, blagovnic ni.

Šentjur pri Celju je po številu prebivalstva ter po gospodarski in upravni funkciji osrednje naselje občine. To mesto mu pripada tudi v trgovini, saj je tu osredotočenih 39 % vseh prodajaln v občini. V kratkoročni oskrbi Šentjur ni posebno izrazit. V Šentjurju je devet različnih blagovnih skupin, vendar večinoma samo s po enim samostojnim prodajnim oddelkom. Kraj smo uvrstili v tretji trgovski oskrbovalni razred. V prvem razredu so naselja

* Tudi v Preboldu gradijo novo blagovnico.

Gorica pri Slovnic, Planina pri Sevnici, Dobje pri Planini, Dramlje, Lipoglav, Ponikva, Šentvid pri Planini, Kameno, Jakob, Prevorje, Nova vas in Kalobje.

Po številu trgovin je v šmarski občini Rogaška Slatina pred Šmarjem pri Jelšah. Oba kraja sodita v tretji oskrbovalni razred, medtem ko sta Rogatec in Kozje v drugem razredu. Skoraj polovica trgovin v šmarski občini prodaja živila in drugo mešano blago, četrtnina trgovin pa je usmerjenih v kmetijsko preskrbo. Nekatere trgovine s kmetijskimi potrebščinami so odprte samo tri dni v tednu. Naselij z dvema trgovinama je v šmarski občini več kot drugod, tako da prodajajo marsikje enako blago v dveh sosednih trgovinah, ki pripadata različnim delovnim organizacijama. Naselja prvega oskrbovalnega razreda so: Šentvid pri Grobelnem, Pristva pri Mestinju, Bistrica ob Sotli, Polje ob Sotli, Zibika, Sladka gora, Buče, Imeno, Podsreda, Lesično, Kristan vrh, Ratanska vas, Zgornja Kostrivnica, Virštanj, Grobelno, Podplat, Dobovec pri Rogatcu, Stojno selo, Vinski vrh pri Šmarju, Polana, Drensko rebro, Pečica, Tekačevo in Zagorje. V šmarski občini nimajo blagovnice, ki bi lahko nudila občanom in turistom večjo izbiro raznega blaga. Zanj se zavzemajo v Rogaški Slatini, kjer predvidevajo urediti novo poslovno središče.

Pomemben razvoj pri oskrbi s trgovinskim blagom so v zadnjih desetih letih dosegli v Slovenskih Konjicah, kjer so med drugim zgradili blagovnico Dravinjski dom in veliko trgovino kmetijske zadruge z raznovrstnim blagom. Novi blagovnici so pozidali tudi v Zrečah in Vitanju. Od skupnega števila prodajaln v občini jih je nad polovico v Slovenskih Konjicah. Po blagovnih skupinah je največ (45 %) prodajaln z živili. Slovenske Konjice spadajo v

Del blagovnice v Slovenskih Konjicah

spodnji del četrtega oskrbovalnega razreda, Zreče in Vitanje v drugi razred, Loče, Draža vas, Žiče, Jernej pri Ločah, Zbelovo, Stranice, Gorenje, Tepanje, Spitalič in Boharina pa v prvi razred.

Ce razvrstimo naselja v celjski pokrajini po trgovinskih oskrbovalnih razredih, ugotovimo, da je v najvišjem petem razredu samo Celje. V četrtem razredu so tri mesta: Titovo Velenje, Žalec in Slovenske Konjice. V tretjem razredu so večinoma mala mesta: Laško, Mozirje, Šentjur pri Celju, Radeče, Šoštanj, Rogaška Slatina in Šmarje pri Jelšah; izjema v tej skupini je Levec. Skupno je v tretjem razredu osem naselij. V drugem razredu je na celjskem območju trinajst naselij, največ jih je v žalski občini, v laški in šentjurski občini pa jih ni.*

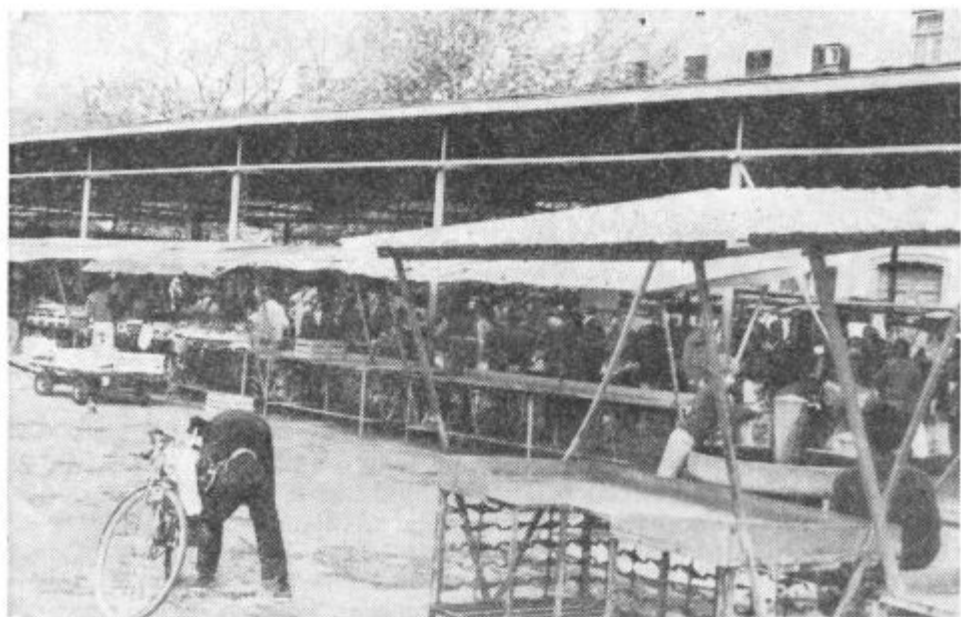
GRAVITACIJSKO OBMOČJE CELJSKE TRGOVINE NA DROBNO

Najbolj razpredena je mreža trgovin z živili, s katero smo se deloma že seznanili. Po rezultatih anketiranja** med njimi ni bistvenih razlik. Mestne trgovine so na splošno bolj založene z blagom kot majhne podeželske prodajalne. Živila še vedno povečini kupujejo ženske. Kupujejo jih v najbližjih prodajalnah. Če iskanega živila v domačih trgovinah ni, se napotijo v sosednji večji kraj. Polovica anketiranih kupcev ni zadovoljna s pojasnili o blagu, ki so ga kupili. Skoraj dve tretjini vprašanih raje kupuje v blagovnicah ali veleblagovnicah kot v ločenih specializiranih prodajalnah. To velja predvsem za podeželje, medtem ko Celjani lažje izbirajo prodajalne. V mestu je več specializiranih trgovin z živili (prodajalne kruha, sadja in vrtnin, mesa, rib, pijač ipd.). Nekatere prodajalne sadja in vrtnin dopolnjujejo svojo ponudbo tudi z drugimi živili, ki ne spadajo v njihovo ozko specializacijo.

Posebno mesto v trgovini na drobno pripada tržnicam. O prostorskem razvoju in problemih celjske tržnice, o socialnem in krajevnem izvoru prodajalcev in kupcev, o tržnem in prometnem režimu na tržnici idr. smo poročali že v razpravi »Preskrba Celja z vrtninami« (19). Razen v Celju so manjše tržnice še v Titovem Velenju, Žalcu in Slovenskih Konjicah. V nekaterih drugih občinskih središčih in večjih naseljih so se ohranili le okrneli sejmi. V Slovenskih Konjicah so uredili prostor za stalne in občasne stojnice ter za parkiranje motornih vozil šele pred nedavnim. Tržni prostor je povsem zaseden samo ob sejmskih dneh, sicer pa so na njem le kioski s sadjem in povrtnino in nekaj napol praznih stojnic. Vsakega prvega in petnajstega v mesecu razstavljajo suho robo, tekstilno konfekcijo in bižuterijo prodajalci iz Dolenjske, iz Medjimurja in okolice Zagreba. Večina meščanov ima lastne vrtove ali pa kupujejo vrtnine v trgovinah. Podobno velja za Šoštanj in Laško, kjer bi imeli dovolj primerne prostora za tržnico, vendar za stalno

* Po stopnji opremljenosti z določenimi terciarnimi in kvartarnimi dejavnostmi razlikuje V. Kokole med podeželskimi centralnimi kraji v Sloveniji ruralne centre, centralne vasi in subcentralne vasi (31, 87—100). Naša razdelitev se nanaša samo na stopnjo trgovinske oskrbe na drobno.

** Pri anketiranju so sodelovali učenci Srednje pedagoške šole v Celju.

Na celjski tržnici

prodajo vrtnin in sadja, razen avgusta in septembra, ni večjega zanimanja. Po videzu je zelo mična žalska tržnica, ki pa zaradi nefunkcionalne razporeditve stalnih zidanih razstavnih prostorov ni usposobljena za večji promet. Dva stalna prodajalca iz sosednjih republik ter tri do šest polkmetov in vrtničarjev iz bližnjih naselij (Vrbje, Zgornje Grušovlje, Šempeter v Savinjski dolini, Dobriša vas, Žalec) predstavljajo bolj ali manj redno zasedbo na tržnici. Kramarji se ustavijo v Žalcu le enkrat ali dvakrat na mesec. Savinjskim kmetom, hmeljarjem, živinorejcem se drobna prodaja, ki traja na tržnici od aprila do konca oktobra, ne izplača. Razmeroma več zanimanja za sveže vrtnine je ob sobotah dopoldne in jeseni, ko kupujejo ozimnico. Dve tretjini Žalčanov ima lastne vrtove, drugi se oskrbujejo z vrtninami in sadjem pri sorodnikih ali v samopostrežnih trgovinah. Na tržnici je razen manjše trgovine z živili tudi ribarnica, a je malo obiskana. Odkar so zgradili mestno obvoznico, je na glavni žalski ulici precej manj prometa in je dohod na veliki parkirni prostor za tržnico lažji.

Velenjska tržnica obsega okrog 400 m² zaprte in okrog 600 m² odprte površine, ki se ob sejmskih dneh razširi na Cankarjevo ulico. Na pozidanim delu tržnice so samopostrežna trgovina z živili, mesnica, dokaj obiskana ribarnica, okrepčevalnica in priročna skladišča. Pod skupno streho je premalo miz za vse prodajalce, zato so vzporedno z njimi postavili stojnice in dodatne mize za sadje, vrtnine, bižuterijo, lončeno posodo, suho robo, konfekcijo, obutev idr. Najbolj živahen promet je ob petkih in sobotah, zlasti avgusta in septembra ter ob sejmskih dneh. Poleg treh stalnih prodajalcev (dve družbeni kmetijski organizaciji in en zasebnik) ima redne rezervacije na

tržnici še okrog 22 oseb. Od druge polovice avgusta do srede oktobra, ko je tržnica najbolj bogato založena, je število prodajalcev precej večje. Svoje pridelke prodajajo predvsem mali kmetje iz Šentilja, Podkraja, z Vinske gore, iz Pirešice, Galicije, Celja in drugod. Prodajajo večinoma starejše ženske. Nekatere imajo doma samo vrt, ki jim prinaša dodaten dohodek k skromni pokojnini. Stalni prodajalci iz drugih republik so mlajši moški, ki prenočujejo kar na tržnici in s tem hkrati pazijo na stalno razstavljene pridelke. Blago jim po potrebi pripeljejo rojaki iz Celja. Drugi prodajalci pripeljejo svoje pridelke s kombiji, osebnimi avtomobili, avtobusi, z vozički, malokdo pride od doma peš. Sveža skuta, smetana in jajca iz Obsotelja imajo vedno dovolj kupcev, prav tako domači šopki cvetja (iz celjske okolice), lončnice, sadike, med ipd. (iz sosednjih naselij). Kmetijskih pridelkov iz severnih više ležečih in razmeroma hladnejših kmetij velenjske in slovenjgraške občine na tržnici skoraj ni opaziti. Nestalni prodajalci razstavijo svoje pridelke poleti že ob šesti uri in se vračajo domov okrog enajste, dvanajste ure; če so vse prodali, tudi prej. Zadnji dve leti je opaziti na tržnici več prodajalcev in manj kupcev kot poprej. Med kupci prevladujejo ženske. Mnoge zaposlene žene kupujejo med tednom živila v samopostrežnih trgovinah v popoldanskem času, za tržnico se odločijo ob sobotah, pa še to ne redno. Cene na tržnici so kljub navadno boljši kvaliteti blaga za marsikoga previsoke. Kramarji se v večjem številu pojavljajo v Titovem Velenju vsakega petnajstega v mesecu, ko dobi večina zaposlenih osebne dohodke. Takrat pripeljejo blago razni obrtniki in sejmarji iz okolice Zagreba, Varaždina, Čakovca, Ribnice, iz Celja, Slovenj Gradca in od drugod. Za sejmsko kramo danes ni več toliko zanimanja kot nekdanj, ko je bil življenjski standard in okus prebivalcev rudarskega mesta precej nižji. Če primerjamo celjsko tržnico s tržnicami v drugih omenjenih mestih, lahko ugotovimo podobne razlike kakor pri trgovini na drobno nasploh. Gravitacijska območja tržnic so povsod širša za prodajalce kot za kupce.

Po številu prodajaln je tekstilna stroka takoj za živilsko. Največ trgovin s tekstilnimi izdelki (trgovin z mešanim blagom nismo upoštevali) je v Celju, sledijo Titovo Velenje, Zalec, Slovenske Konjice itd. Tekstilne izdelke prodajajo v Celju v številnih specializiranih trgovinah. Tako poznamo prodajalne za različno žensko, moško in otroško težko in lahko konfekcijo. Vemo, kje prodajajo obleke za slovesne priložnosti, kje za šport in rekreacijo, kje za močnejše postave, kje lahko kupimo izdelke z manjšimi tovarniškimi napakami, kje ostanke metrskega blaga itd. Večja industrijska podjetja iz vse SR Slovenije in iz drugih republik Jugoslavije imajo v Celju lastne prodajalne, zaradi česar je ponudba na splošno bolj pestra. Izbira posameznih vrst izdelkov je marsikje omejena le na manjše število primerkov istih števil. Čeprav nam število prodajaln ne pove dovolj o pomenu te ali one blagovne skupine, nam primerjava vendarle pokaže večjo ali manjšo ponudbo neke vrste blaga, za katero je v širši okolici večje zanimanje. Če ne upoštevamo številnih podeželskih trgovin z mešanim blagom, je v Celju ena tretjina vseh trgovin s tekstilnim blagom v celjski pokrajini. druga tretjina tovrstnih prodajaln je v velenjski in žalski občini, druge prodajalne so v drugih petih občinah. Očitno je, da ima celjska trgovina močnejše potrošniško zaledje predvsem v šentjurski, šmarski in laški občini, medtem ko se je oskrba v

Slovenskih Konjicah, Zrečah in Vitanju v zadnjih letih precej popravila. O preskrbi s tekstilnimi izdelki smo vprašali za mnenje 220 kupcev v Celju, Zalcu, Levcu, Polzeli, Laškem, Sentjurju pri Celju, Šmarju pri Jelšah, Rogaški Slatini, Slovenskih Konjicah, Vitanju, Mozirju in Titovem Velenju. Velika večina vprašanih občanov iz šentjurske, šmarske in laške občine je odgovorila, da v domačih trgovinah ne dobijo ustreznih oblačil za odrasle in otroke ter da zato kupujejo konfekcijo, metrsko blago, volno, gumbe, zadrge in podobno v Celju, posamezniki tudi v Mariboru in Ljubljani. Pričakovali smo večjo usmerjenost občanov Slovenskih Konjic proti Mariboru, vendar večina kupuje tekstil v domačih trgovinah ali v Celju. Razmeroma veliko število Velenjčanov izjavlja, da v tamkajšnjih trgovinah ne dobijo ustreznih oblačil in jih kupujejo v Celju, Ljubljani in Zagrebu. Vodilni uslužbenci blagovnic v Titovem Velenju se zavedajo, da so njihovi občani postali zahtevni kupci, zato morajo izbiro blaga obogatiti in popestriti.

Prebivalci Zgornje in Spodnje Savinjske doline kupujejo v večjem številu obleke in perilo v Zalcu, Celju in Titovem Velenju, za posebne nakupe izberejo Ljubljano ali Maribor. Že bežen pogled po tekstilnih oddelkih nas prepriča, da ljudje kupujejo predvsem industrijsko izdelana oblačila, ker so le-ta cenejša kot obrtniški izdelki in ker je v trgovinah z oblačili večja izbira in možnost prirojanja. Samostojnih obrtnikov, krojačev in šivilj, je v mestih in na podeželju že zelo malo, nekateri imajo popoldansko obrt ali pa šivajo za znane stranke. Cene obrtnih storitev so v zadnjih letih močno porasle, zato ni čudno, da je zanimanje za metrsko blago precej upadlo, kar opazimo tudi v skromni izbiri blaga v blagovnicah. Tako kot ročno pletenje postaja znova bolj zanimivo domače šivanje ženskih in otroških oblačil, zato šivalne stroje znova bolje prodajajo pa tudi prijav za šivalne tečaje je več. Težava je predvsem v tem, da imajo zaposlene žene, matere in gospodinje zase zelo malo prostega časa. V Celju se je 88 % kupcev tekstilnih izdelkov odločilo za nakup šele potem, ko so pregledali še druge tovrstne trgovine. Podobno je v Titovem Velenju in Zalcu, medtem ko občani šentjurske, šmarske, laške in mozirske občine nimajo takšnih možnosti, saj imajo tudi večja naselja samo po eno ali dve trgovini s tekstilom. V Titovem Velenju je 60 % vprašanih odgovorilo, da ne kupujejo v najbližji trgovini. V Celju je bilo takih odgovorov nekoliko manj. Anketo smo izvedli prvi teden v mesecu, takrat v trgovinah ni bilo toliko podeželjanov kakor ob plačilnih dneh sredi meseca. Prebivalci iz spodnjih krajev laške občine se peljejo, zlasti po perilo, v bližnjo Sevnico, kjer sta tovarni Lisca in Jutranjka. Med anketiranimi kupci prevladujejo domala povsod ženske. Morda so vzroki za to ustaljene navade, večja potrpežljivost pri iskanju in izbiranju blaga, premajhno zanimanje moških za modne spremembe ženskih in otroških oblačil, ki v družinah prevladujejo, in še kaj. Več kot polovica anketiranih kupcev raje kupuje tekstilno blago v veleblagovnicah kot v drugih specializiranih trgovinah. Verjetno je razen praktičnih strani (celovit nakup) prisoten tudi psihološki učinek (množice različnih vrst blaga). Na splošno so potrošniki zadovoljni s pojasnili o blagu, ki so ga kupili v tekstilnih trgovinah. Seveda obstajajo večje ali manjše razlike med posameznimi prodajalnami. Nekoliko nas preseneča manj zadovoljiva postrežba v nekaterih blagovnicah in specializiranih prodajalnah. Prodaja tekstilnih izdelkov za-

hteva bolj poglobljeno strokovno znanje, izostren okus, uglajen, obziren in nevsiljiv odnos do kupcev. Ljudje ne kupujejo oblačil vsak dan in nimajo toliko lastnih izkušenj o kakovosti, primernosti, uporabnosti, pranju ipd. raznih vrst tekstilnega blaga. Povprečen potrošnik lažje dojema ustrezen nasvet prodajalke kot v kraticah izraženo tovarniško navodilo.

Tudi obutev spada med srednjeročne potrebe in jo oblikujejo po modi. Samostojnih čevljarских mojstrov je vedno manj in se večinoma omejujejo na popravila ali na izdelovanje ortopedskih čevljev. Večina prodajaln s čevlji se imenuje po znanih tovarnah obutve v Sloveniji ali v drugih republikah. V Celju je enajst samostojnih prodajaln oziroma oddelkov obutve, kar predstavlja tretjino tovrstnih trgovin na celjskem območju. Enako kot pri tekstilu se tudi pri oskrbi z obutvijo Celju najbolj približujejo Titovo Velenje s Šoštanjem, medtem ko Žalec in Mozirje v tem pogledu daleč zaostajata. Šentjur pri Celju nima samostojne prodajalne čevljev, ima pa tovarno lahke obutve in industrijsko prodajalno copat. V šmarni občini prodajajo obutev v štirih samostojnih prodajalnah, v Slovenskih Konjicah v dveh, prav tako v Laškem. Trgovine s čevlji so v Celju med najbolj obiskanimi prodajalnami, saj prihajajo kupovat čevlje domala iz vseh krajev celjskega območja. Za povečan promet ob sezonskih konicah so nekatere prodajalne občutno pretesne in niso prostorsko primerno urejene. Kljub razmeroma dobri izbiri in založenosti celjskih prodajaln iščejo nekateri zahtevnejši kupci obutev v Ljubljani, Zagrebu ali Mariboru.

V Celju je več prodajaln z usnjeno galanterijo ter z usnjeno in krzveno konfekcijo. Razumljivo je, da spomladi in poleti ni toliko zanimanja za krznena oblačila, zato prodajo dopolnjujejo s tekstilno konfekcijo.

Za športno rekreacijsko opremo, otroške igrače in druge pripomočke skrbijo v Celju samostojne specializirane trgovine in oddelki v veleblagovnicah, podobno je v Titovem Velenju, manj izbire je v Žalcu, Slovenskih Konjicah in v drugih središčnih krajih, kjer pač imajo blagovnice.

V posebnem skupino smo združili trgovine s tako imenovanim tehničnim blagom. V Celju so specializirane prodajalne z železnino, vodovodno instalacijskim blagom, električnim materialom, gradbenim materialom in kurivom, s kemikalijami, barvami in laki, s keramiko, steklom in porcelanom, s kmetijsko strojno opremo in s kmetijskim reprodukcijskim blagom. Na splošno je takih prodajaln z večjo ali manjšo izbiro in založenostjo blaga razmeroma veliko in niso samo v občinskih središčih, ampak tudi v manjših naseljih. V mislih imamo zlasti trgovine s kmetijskimi potrebščinami. V novih združnih trgovinah v Šmarju pri Jelšah ali v Slovenskih Konjicah lahko dobimo domala vse blago, ki ga potrebuje kmečki dom. Druga trgovska podjetja vidijo v taki celoviti ponudbi nepravilno delitev dela in blaga. Široko izbiro kmetijskih potrebščin nudita žalska in celjska blagovnica. Velenjska in celjska občina se po deležu ustvarjenega prihodka v kmetijstvu ne moreta meriti z žalsko, vendar je Celje s trgovinami za oskrbo kmetijstva še vedno privlačno tudi za vzhodno zaledje. Morda bi morali bolj prisluhniti potrebam vrtnarstva in cvetličarstva. Kupci iz drugih občin se v Celju zanimajo predvsem za kmetijsko mehanizacijo in rezervne dele ter za razna škropiva in semena. V Ljubiji pri Mozirju je prodajalna s cvetličarskimi potrebščinami, ki ima dobre osnove za nadaljnji razvoj.

Trgovine s kovinskim in električnim blagom so v vseh občinskih središčih v okviru kmetijske oskrbe, najpotrebnejše blago pa lahko kupimo tudi v drugih krajih. Brez dvoma ima Celje v tej skupini prednost, saj je v mestu kar ducat takih prodajaln in oddelkov. Bolj kot pomanjkanje ustreznih trgovin je občutiti občasno pomanjkanje nekaterih proizvodov. Porabniki večjih količin različnih vrst blaga se zato raje napotijo v kraj, kjer je večja verjetnost, da blago dobijo. Prebivalci moziške občine iščejo potrebno blago v trgovinah na območju med Celjem, Titovim Velenjem in Zalcem. Ljubljana jim je bližja kot Maribor. Spodnji Savinjšani dajejo prednost Celju in Ljubljani, prav tako Velenjšani. Občani šentjurske in šmarske občine iščejo razne stroje, gospodinjske aparate, ključavnice, dele za traktorje, gradbeni material, razne kable, orodje, žarnice in drug material v domačih ali celjskih trgovinah, če ga ne dobijo, potujejo v Maribor ali Ljubljano, nekateri tudi v Zagreb. Laščani so bolj navezani na Celje in Ljubljano. Zaradi enakih potreb se vozijo tudi Celjani v Zalec, Titovo Velenje, v Ljubljano, Maribor, in če ne gre drugače, tudi v Avstrijo. Občani Slovenskih Konjic obiščejo najprej domače trgovine, nato se usmerijo v Celje ali v Maribor. Polovica v Celju anketiranih kupcev (110) raje kupuje v velikih trgovskih hišah kot v manjših specializiranih prodajalnah.

Zaradi velike gradbene dejavnosti so tudi nekatere manjše trgovine na podeželju prevzele oskrbo z gradbenim materialom, čeprav zanj nimajo primerno urejenega prostora. Pred leti so stekleno in porcelansko posodo prodajali v Celju v specializiranih prodajalnah, sedaj je razložena po oddelkih blagovnic in veleblagovnic, često poleg kovinske posode, okrasne keramike ter drugih predmetov za dom in gospodinjstvo. Domala vsaka trgovina z mešanim blagom ima tudi nekaj steklenih, porcelanskih in keramičnih izdelkov, brez dvoma pa je večja izbira tega blaga v Celju, Titovem Velenju, Zalcu in v Slovenskih Konjicah. Posebej bi poudarili steklene izdelke iz Rogške Slatine, ki pritegujejo mnoge obiskovalce zdraviliškega kraja.

Samostojnih prodajaln barv, lakov in kemikalij je na celjskem območju malo, imajo pa to blago marsikje razstavljeno poleg kovinskih izdelkov. Povpraševanje po tem blagu je naraščalo vzporedno z gradnjo novih hiš ter z obnavljanjem in vzdrževanjem starih poslopij in stanovanj. Zaradi vnetljivih snovi so potrebni v skladiščih posebni varnostni ukrepi. Vrstni red oskrbovalnih središč je podoben kot pri steklu, porcelanu in kovinskih izdelkih. Zidne in talne bloge polagajo mnogi stanovalci sami po lastnem okusu. Večja množina različnih vzorcev v eni ali dveh specializiranih prodajalnah je za kupce bolj ugodna kot drobna raztresena prodaja. Specializirana prodaja tega blaga daje Celju prednost.

Posebne pomena za širše območje je prodaja avtomobilov, motorjev in rezervnih delov. Takih trgovin je v Celju več, v drugih občinah pa je samo po ena ali dve in še te so navadno slabo založene. Tudi v celjskih trgovinah kupci često zamaš sprašujejo po rezervnih delih in upajo, da jih morda dobijo v Ljubljani, Mariboru ali Zagrebu.

Kozmetična sredstva, foto material, glasbene instrumente ter aparate, gramofonske plošče, kasete, več vrst nakita (bižuterija), ure, optične izdelke itd. prodajajo v večjih trgovinah. Ponudba je dokaj različna. Ponekod ima

jo nekatere vrste blaga zato, da ga pač imajo, drugod je ponudba bolj pestra in globoka. V nekaterih blagovnicah in veleblagovnicah bi lahko bil del prodajnega oddelka glede na bogato izbiro blaga (foto materiala, akustičnih in lepotilnih sredstev) tudi samostojni oddelek ali specializirana prodajalna, kot jih poznamo v Celju in drugih večjih mestih. Posebno mesto med njimi ima prodajalna celjske zlatarne. Prodajaln z optičnimi pripravami je v Celju več, take obrtno trgovske poslovalnice so tudi v Rogaški Slatini, Žalcu, Titovem Velenju in Slovenskih Konjicah.

Na podeželju so redki poklicni cvetličarji, prodajaln pa skoraj ne poznajo. Lahko bi dejali, da cvetličarne nastajajo z urbanizacijo in z dvigom življenjske ravni. Ker je Celje največje mesto Savinjsko-Sotelske pokrajine, prodajajo tu tudi največ cvetja urejenega v raznih okrasnih izvedbah za različne namene. Dodajmo, da v celjski Srednji kmetijski-živilski šoli že vrsto let izobražujejo mladino za vrtnarski in cvetličarski poklic.

Knjige kupujemo redno ali občasno. Medtem ko prodajajo najnujnejše pisarniške in šolske potrebščine v marsikateri trgovini, prodajajo knjige v glavnem v Celju, Titovem Velenju in Žalcu. V knjigotrštvu Celje nima občutnejše konkurence v regiji. Tu imajo svoje prodajalne štiri založbe. Po izsledkih ankete pogrešajo kupci iz širše okolice (tudi iz Spodnjega Posavja) v celjskih knjigarnah predvsem več strokovne literature in nekaterih revij, ki jih naročajo v tujini, a jih sedaj zaradi finančnih zadreg ne uvažamo. V Celju so dislocirani oddelki visoke tehnične in ekonomske-komercialne šole ter pedagoške akademije. Za omenjene šole je v celjskih knjigarnah razmeroma malo strokovnih učnih pripomočkov (knjig, skript). Osnovni problem knjigarn je prostorska stiska. Papirnice imajo več prometa kot knjigarne. Tudi knjige postajajo vedno dražje, tako učbeniki kot leposlovje. Knjigarnarji so prepričani, da bi bil antikvariat v Celju potreben in bi se vzdrževal z lastnimi dohodki. Mladinska knjiga predvideva tak oddelek, če bodo pridobili dodatne poslovne prostore. Naj omenimo, da je bilo pred vojno v Celju pet povečini manjših knjigarn in da so v vseh prodajali tudi starejše rabljene knjige (učbenike).

V času, ko postaja denar znova cenjen, je tudi v Posredniku občutiti večje zanimanje za rabljeno blago. Kupci kupujejo predvsem proizvode bele tehnike, razne električne aparate, radijske in televizijske sprejemnike, kolesa, motorje, otroške vozičke, zimsko-športne pripomočke, težko konfekcijo ipd.

Pohištvo kupujemo za daljšo dobo. Ker potrebuje to blago zelo veliko razstavnega in skladiščnega prostora, so si trgovska podjetja zgradila nove prostore tudi zunaj mestnega središča oziroma v sosednji žalski občini. V Celju poslujejo štiri trgovska podjetja s pohištvom, tako da prevladujejo na večjem delu celjskega območja, kar potrjujejo tudi odgovori anketirancev. Večji prodajni center za pohištvo je razen v Celju in Levcu še v Titovem Velenju, drugod prodajajo pohištvo v blagovnicah. V velikih trgovinah lahko kupimo poleg stanovanjskega tudi stavbno pohištvo, keramiko, različne obloge, dekorativno blago, gradbeni material, gospodinjske aparate itd.

VPLIV TRGOVINE NA FIZIOGNOMIJO NASELJA

Izložbeno okno je pogosto prvi neposredni stik potrošnika s trgovino. Prvi vtis je lahko tudi v poslovnem vsakdanjem življenju zelo pomemben, saj lahko mimoidočega, zlasti neodločnega, porabnika pritegne ali odvrne. Sodobna estetsko urejena izložba, preračunana na življenjski standard in potrebe večjega dela potrošnikov, je lahko vsaj v domačem okolišu prvovrstna reklama. Prodajalna ima lahko odprt ali zaprt, od ostale prodajalne ločen razstavni prostor. Najboljše izložbeno okno je tisto, skozi katero lahko vidimo čim več blaga v prodajalni. Če izbrano blago razstavimo, mu s tem poudarimo njegov trenutni pomen in privlačnost. Izložbe prilagajamo sezonskemu ritmu, prazniku ali drugemu pomembnejšemu dogodku, kot je npr. v Celju teden domačega filma. Priprava izložbe je navadno skupno delo aranžerjev in vodij oddelkov ali poslovodij. Njihovi interesi bi morali biti usklajeni. Razstavljeno blago mora postati zanimivo tako z ekonomskega kot dekorativnega vidika. Pritegnilo naj bi predvsem tiste kupce, ki blago še iščejo in izbirajo. Odveč je poudarjati, da okusno urejene izložbe pospešujejo turizem. Od 620 anketiranih kupcev jih je 70 % izjavilo, da jih okusno urejene izložbe spodbujajo k nakupu. Znano je, da trgovine s svojim zunanjim videzom ustvarjajo svojsko podobo in pospešujejo utrip trgovskega dela mesta. Posebno pozornost bi zaslužila notranja ureditev prodajnih prostorov in razsvetljava. Betonske trdnjave z malimi okni in z »varljivo« neonsko razsvetljavo sredi sončnega dne gotovo niso najboljša arhitektonska rešitev za sedanjí čas.

Celjske trgovine v mestnem središču so povečini v zgradbah nekdanjih trgovskih družin. Veliki trgovci so imeli prodajalne v svojih hišah, manjši so bili najemniki. Tri četrtine prodajaln je v starejšem delu mesta,* predvsem ob notranjem prometnem križu, ki ga sestavljajo Tomšičev trg, Stanetova ulica, Prešernova cesta in Trg 5. kongresa; dodali bi lahko še Zidanškovo ulico in del Ljubljanske ceste. Čeprav samo število prodajaln ne pove veliko o poslovnem učinku le-teh, nam pa njihova gostota in razporeditev pokažeta razvojno pot in mestotvorne funkcije celotnega mesta, kakor tudi njegovih sestavnih delov. Trgovine v mestnem središču so povečini namenjene srednjeročni oskrbi mesta in širšega celjskega območja.

Ker je večina trgovin osredotočenih v starem mestnem jedru, za katero je izdelan načrt prenove, nas zanima zlasti trenutna namembnost zgradb v Zidanškovi, Stanetovi in Prešernovi ulici ter na Tomšičevem trgu in Trgu 5. kongresa. Od skupnega števila hiš jih samo 5 % uporabljajo zgolj za stanovanja, 24 % je povsem poslovnih zgradb, preostalih 71 % hiš je poslovno-stanovanjskih. V pritličjih so večinoma trgovine in obrtne delavnice s prodajalnami. Pod marsikatero hišno številko sta po dve prodajalni. Trgovina uporablja večino pritličij. Vse hiše, kjer so sedaj prodajalne, prvotno niso bile namenjene trgovini. Ko je prodaja naraščala, so potrebovali dodatne prostore tudi za priročna skladišča. Če v pritličju ni bilo pro-

* Ljubljanska cesta, Gregorčičeva, Levstikova, Aškerčeva ulica, Titov trg, Ulica 14. divizije, Savinja in Trg svobode.

Osrednja trgovska ulica
v Celju

stora, so si ga poiskali v prvem nadstropju. Takšnih posegov v stanovanjski del hiše je bilo v zadnjih dveh desetletjih več, ponekod jih še načrtujejo. Pri spremembah namembnosti stanovanjskih hiš ni sodelovala samo trgovina, ampak tudi druge gospodarske in družbene organizacije. Posledice praznjenja stanovanjskih hiš in izseljevanja ljudi iz starega mestnega jedra v nove stanovanjske soseske se kažejo med drugim v starostni in socialni sestavi prebivalcev krajevne skupnosti Center. V tej krajevni skupnosti je znatno višji delež starejših ljudi (nad 65 let starih) kot v drugih mestnih krajevnih skupnostih. Tu je podpoprečno nizek delež aktivnega prebivalstva in nadpoprečno visok delež nedružinskih samskih gospodinjstev. Glede šte-

vila oseb z višjo in visoko izobrazbo je krajevna skupnost Center sicer pred krajevno skupnostjo Aljažev hrib, močno pa zaostaja za drugimi krajevnimi skupnostmi na območju mesta. Poprečna površina stanovanja in stanovanjska površina na enega stalnega stanovalca ne daje stvarne podobe o stanovanjskem standardu prebivalcev v starem mestnem jedru. Naj navedemo, da je razmeroma največ stanovanj, v katerih stanujeta po dve gospodinjstvi, v krajevnih skupnostih Gaberje in Center. Razmeroma višje je tudi število oseb, ki živijo v takih stanovanjih.

Iz »Prenove Celja« povzemamo, da mestno središče privlači poslovne in trgovske dejavnosti zato, ker imajo tam najboljše materialne pogoje za lastno rentabilnost: lego, komunalno opremljenost, bližino odjemalcev, transportnih in komunikacijskih sredstev itd. Vzrok za tako stanje je tudi v stanovanjski politiki, v pomanjkanju sredstev za prenovo že amortiziranih zgradb, zaradi česar prihaja do razprodaje stanovanjskega prostora (27, 6). Cilj prenove je zaustaviti nadaljnje odtujevanje površin in zbrati sredstva za enotno in celovito prenovu mestnega središča ter s tem bistveno izboljšati bivalne pogoje za obsoječe prebivalstvo (21, 14).

Da bi v celoti izkoristili dolgo in ozko zemljišče srednjeveške parcelne delitve, so stare meščanske hiše pozidali v značilnem prostorskem zaporedju: glavna stavba, dvorišče, dvoriščna stavba, vrt. Prvotni nizi pročelij so bili v starih ulicah in na trgih bolj razgibani, stavbe so stale v zamikih, bile so različnih višin, strešna čela so bila obrnjena na ulico. Od 17. stoletja dalje se začelja proces poenotenja uličnih fasad, stavbe so dobivale strešna slemena vzporedno z ulico, hiše so razvrščali v ravni ulični črti. Od druge polovice 19. stoletja nastajajo namesto starejših meščanskih hiš, ki so jih izkoriščali za proizvodnjo, prodajo izdelkov in stanovanja, novi tipi hiš, namenjenih zgolj stanovanjem (27, 22). Poleg tega so domala vse fasade v starem delu mesta prenovili v slogu takratnega časa. V mestnem središču prevladujejo eno in dvonadstropne hiše, le redke imajo po tri in več nadstropij. Po višini in strukturi je med najbolj skladno oblikovanimi mestnimi deli vzhodna stran Tomšičevega trga. Ko so v moderni dobi predelali pritličja ob prometnih ulicah in trgih v trgovske prostore, so marsikje brez znanja in posluha za zgodovinske vrednote bolj ali manj iznakazili podobo starih hiš (27, 22). Večina izložbenih oken in vhodov v trgovine ter izveskov je neustrezno oblikovanih. To velja tako za starejše predvojne lesene »škatlaste« izložbene okvirje, kakor tudi za novejše velike steklene površine v aluminijastih okvirjih (27, 42). Vprašanje je, kako povezati historične slogovne vrednote s poslovnimi potrebami sedanjega trenutka.

V zadnjih petnajstih letih so zgradili v Celju mnoge sodobno urejene trgovine, predvsem v novih stanovanjskih soseskah, a tudi v mestnem središču so marsikaj spremenili. Blagovnico TEKO, ki po videzu spominja na močno utrdbo, so pozidali v severovzhodnem delu srednjeveškega mesta blizu nekdanjega obzidja. Nekatere trgovine v Miklošičevi, Stanetovi in Levstikovi ulici ter na Mariborski cesti so dobile svoje prostore v pritličjih novih stanovanjskih in poslovnih zgradb. Malo pred sedanjo gospodarsko recesijo so načrtovali v Celju še dve blagovnici, manjšo v Gledališki ulici in veliko na vogalu Stanetove in Levstikove ulice; tam sta sedaj parkirišči.

Iznakaženo pročelje trgovske hiše v starem delu Titovega Velenja

Za nemoteno oskrbo trgovin in porabnikov z blagom je potrebna tudi ustrezna prometna ureditev. Ker smo o cestnem režimu že pisali v Celjskem zborniku, naj se tukaj omejimo samo na nekatere ugotovitve. V starem mestnem jedru poteka pretežno enosmerni motorni promet, ki omogoča optimalno izkoriščanje prometnih sredstev. Že sedaj so Stanetova in Prešernova ulica ter Tomšičev trg namenjeni samo pešcem in v določenem času dostavnim vozilom. Večina prodajaln je razvrščenih na pešaškem območju. S tem je trgovina dobila velike prednosti, saj se obiskovalci, potencialni kupci, lahko povsem posvetijo ogledovanju izložb in nakupovanju. Čeprav mnogi kupci izjavljajo, da je treba staro mestno središče zaščititi pred hrupom in strupenimi plini motornih vozil, bi se večina rada pripe-ljala do same trgovine. Osnovni problem je bil in je še sedaj, kje parkirati vozila, da blaga ne bi predaleč nosili. Za tako imenovani mirujoči promet že obstajajo urejena in zasilna parkirišča ter parkirni pasovi, še vedno pa je v samem mestu veliko nedovoljenih parkirišč. Večje parkirne prostore bo potrebno zgraditi ob mestnih vpadnicah na robu mestnega jedra. Pred-lagajo tudi krajši parkirni čas in višje cene za parkiranje v bližini mestnega središča. Brez ustreznega rednega nadzora parkirnega režima ne bo pra-vega uspeha. Nekatere trgovine so že doslej z doplačilom ali kot poslovno uslugo dostavljale blago do naročnika oziroma do njegovega prevoznega sredstva. Na novo smo odkrili prednosti kolesarjenja. Na več krajih v mestu bi morali pred površinami za pešce urediti primerne kolesarnice za shra-njevanje koles. Nekatere nove trgovine zunaj mestnega središča so zgradile obsežne parkirne površine pred samo prodajalno, saj večina kupcev prihaja

po blago s tovarnimi in osebnimi vozili (npr. Kovinotehna Hudinja, samopostrežna trgovina Ostrožno, Lesnina in Nama v Levcu).

Poglejmo si, kako so razporejene trgovine v drugih malih mestih in pomembnejših naseljih na celjskem območju. V Laškem je več malih trgov (Valvazorjev, Orožnov, Aškerčev), vendar so trgovine za srednjeročno oskrbo povečini v Kraigherjevi in Kidričevi ulici, od koder se nadaljuje cesta proti Marija Gradcu in naprej. Mesto se je lahko v omejenem obsegu razvijalo le proti jugu in vzhodu (na terasah Savinje in ob pritoku Žikovca). Za široko sklenjeno gradnjo na dnu večkrat poplavljene doline Savinje ni bilo dovolj ravnega prostora. Nekoliko več primernih tal za večnadstropne hiše je v sosednjem Debru.

Malokatero mesto na širšem celjskem območju ima tako skladen videz enako visokih tesno se prilegajočih hiš, razvrščenih na obeh straneh ceste in potočka, kot Slovenske Konjice. Očitno gre za razmeroma mlajše po načrtu zgrajeno tržno naselje, medtem ko naj bi bilo prvotno tržno središče v Konjiški vasi vzhodno od Slovenskih Konjic (21, 351). Prometno razpotje, upravna in obrtnoindustrijska funkcija ter živahna trgovina so Slovenskim Konjicam določili središčno vlogo v zgornjem in srednjem Podravinju. Večina malih trgovskih poslovalnic je v starem delu mesta ob Partizanski cesti. Pročelja pretežno enonadstropnih trgovskih hiš so ohranila precej historičnih slogovnih prvin. Kaže pa, da so meščani in drugi občani potrebovali večje moderne trgovine. Pred nekaj leti so jih uredili v pritličjih visokih stanovanjskih blokov in v novi zgradbi kmetijske zadruge. Transitni promet proti Slovenski Bistrici, Oplotnici in k hitri cesti so prestavili iz tesne Celj-

Trdnjavski videz veleblagovnice v starem delu Celja

Trgovina v stanovanjski stavbi

ske ceste v starem delu mesteca na novo prečnico, na levi strani Dravinje. Tu sta v nekaj letih zrastle stanovanjski soseski Škalce in Prevrat. Dravinja loči sedaj stari in novi del mesta, staro in novo trgovsko središče. Ostre meje med njima ni, saj se naselje širi tudi na desnem bregu Dravinje v smeri vzhod—zahod k Pristavi in Blatu. Novo blagovnico in hotel so pozidali tudi sredi mladega naselja južno od Zgornjih Zreč na terasi Dravinje, na Dobravi.

Zalec je med najmlajšimi mesti v Sloveniji. Osrednji del naselja tvori v obliki razširjene ceste zasnovan tržni prostor — Šlandrov trg, ki proti zahodu prehaja v Kardeljevo cesto. Dokler niso zgradili obvoznice, je ves krajevni in tranzitni promet med Mariborom, Celjem in Ljubljano potekal po magistralni cesti skozi mestno središče. Zalec je gospodarsko (zlasti hmeljarsko), politično in kulturno središče vzhodne Savinjske doline. Prostorsko se je razmahnil predvsem proti zahodu, v zadnjih desetletjih pa tudi proti severu do obvoznice. Železniško progo na jugu presega le ob cesti proti Grižam in Vrbju. Naselje je nastalo sredi nižine med polji in travniki in, kakor kaže razvoj, se bo tudi v prihodnje razraščalo na njihovo škodo. Večina starejših trgovin je na južni strani Šlandrovega trga in na severni strani Kardeljeve ceste, torej ob glavni mestni prometnici. Trgovine so povečini v enonadstropnih hišah, medtem ko so druge zgradbe v precejšnjem številu pritlične. Tržnica, samopostrežna trgovina, veleblagovnica in druge novejšje zgradbe podaljšujejo mestno simetralo. Med novo stanovanjsko sosesko na zahodu in starim sklenjenim tržnim naseljem se je raz-

vilo drugotno krajevno središče — Titov trg, kjer so avtobusna postaja, že omenjena veleblagovnica, hotel, gasilski dom in športni center. Tudi na vzhodni strani ob Celjski cesti se predstavlja Zalec z novo blagovnico tehničnega blaga.

Kako pomaga trgovina oblikovati središče kraja, nam pokaže tudi polzelski primer. Kraj spada med večja naselja v Spodnji Savinjski dolini, vendar še pred desetimi leti ni imel pravega središča. Za ta namen so izbrali ravnino na terasi med osnovno šolo, kulturnim domom in graščino Komendo. Pozidali so nekaj večstanovanjskih hiš, zdravstveno postajo, otroški vrtec in blagovnico z restavracijo in banko.

Novi del Mozirja se širi med Mozirsko strugo in bregovitim kotlinskim obrobjem, ki ga razčlenjata Trnava in Mozirnica. Medtem ko prevladujejo v novem delu Mozirja enodružinske hiše z vrtovi, sestavljajo staro trško naselje ob razširjeni glavni cesti tesno sklenjene, tudi enonadstropne hiše. Trgovine so razporejene dokaj enakomerno na obeh straneh trga, nekoliko več jih je na zahodu. Odkar so zgradili novo blagovnico v smeri proti Nazarjam, uporabljajo nekatere prejšnje prodajne prostore za skladišča.

V Titovem Velenju so oskrbne dejavnosti upoštevali že v urbanističnem načrtu novega mesta. Kljub temu so morale trgovine v starem Velenju še več let skrbeti za stari in hitro rastoči novi del Velenja. Druga polovica sedemdesetih let in osemdeseta leta pomenijo velik napredek v razvoju trgovin. V pritličjih visokih stanovanjskih blokov in stolpnih so uredili številne velike in male prodajalne ali pa so nanje pozidali samostojne stavbe. Stanovanjske, poslovne in stanovanjskoposlovne zgradbe v mestnem središču niso stisnjene druga k drugi, niso nanizane v vrstah in obrnjene strogo v eno smer, kot je to primer v starem mestnem jedru Celja. Med njimi so široki prehodi, zelenice in cvetlični nasadi. Vhodi v prodajalne so iz različnih smeri. Tudi v tem mladem mestu opazimo razlike med kratkoročnimi in dolgoročnimi zazidalnimi načrti, med starejšimi in najbolj sodobno zasnovanimi deli mesta ter med bolj ali manj funkcionalno izkoriščenimi zgradbami (»Stara« NAMA in »Nova« NAMA). Največ trgovin za srednjo in dolgoročno oskrbo je v bližini osrednjega Titovega trga in ob Šaleški cesti, ki povezuje Celjsko, Velenjsko in Slovenjgraško kotlino.

Soštanj se je razvijal kot obrtno, industrijsko, trgovsko, upravno in prometno središče zahodnega dela Šaleške doline in njegovega hribovitega obrobja. Po osvoboditvi ga je v vsakem pogledu prehitelo Titovo Velenje. Bližnje naselje Družmirje so zaradi jamskih del porušili, prebivalce pa preselili v nove domove v bližnji ali bolj oddaljeni okolici. Prodajalne so razvrščene ob Kajuhovi cesti, Trgu svobode in Glavnem trgu, to je na starem stičišču cest iz lokoviške, skornjske, topolske, zavodniške, ravske in družmirske smeri.

Šentjurske trgovine so večinoma v novih poslopih Spodnjega trga ob križišču cest Celje—Rogaška Slatina—Ponikva (Dramlje)—Jakob in blizu cestnega odcepa proti Kozjemu in Planini pri Sevnici. Če ima srednjeveški Zgornji trg v glavnem stanovanjsko, kulturnospomeniško in cerkveno-upravno funkcijo, ima Spodnji trg upravopolitično, industrijskoobrtno, trgovsko in prometno vlogo, s katero vpliva na širši občinski prostor. Mnogim občanom, zaposlenim v štorah in Celju, je bil Šentjur do nedavna samo pri-

jetno bivalno ali prehodno naselje, kjer so se oskrbovali z vsakodnevnimi potrebščinami, medtem ko so blago trajnejše uporabe kupovali v Celju. Z novo blagovnico se je stanje precej izboljšalo. Čeprav je Sentjur komaj 11 km oddaljen od Celja in ima z njim zelo ugodne prometne zveze, ne smemo pozabiti na bolj oddaljeno hribovito zaledje. Število prebivalstva se je v Sentjurju v dveh desetletjih dvakrat povečalo, okrepila pa so se tudi bližnja naselja: Podgorje pod Resevno, Nova vas pod Rifnikom, Hruševce, Vrbo in druga.

Šmarje je predvsem upravopolitično središče občine, v gospodarskem pogledu pa je pomembnejša Rogaška Slatina. Po osvoboditvi se je Šmarje pri Jelšah zelo razširilo predvsem proti zahodu. Na položnih bregovih so zrasle številne družinske hiše in nekaj stanovanjskih blokov. Od leta 1961 do 1981 se je število prebivalstva podvojilo. Potres na Kozjanskem je povzročil veliko materialno škodo. Močno prizadete zgradbe so porušili, druge manj poškodovane so temeljito obnovili in zgradili nove. Male prodajalne so večinoma ostale v prejšnjih stavbah, medtem ko sta dve trgovini s tehničnim blagom dobili nove prostore na spodnji strani naselja. Tudi v Rogaški Slatini so s širjenjem naselja proti Ratanski vasi, Tekačevemu in Tržišču narasle potrebe po novih večjih trgovskih poslovalnicah. Razen marketa je na ožjem zdraviliškem območju še več manjših specializiranih prodajaln, nekatere med njimi ne prispevajo k ugledu priznanega zdravilišča. Tako kakor hoteli in zasebne hiše so tudi trgovine med seboj precej razmaknjene. Tu ni trgovskih in obrtniških ulic, poudarek je na zdraviliškem okolju, na okrasnih drevesih in cvetličnih nasadih, na zdraviliški klimi, miru (ki ga v Rogaški Slatini moti predvsem tranzitna cesta) ter predvsem na zdravljenju in zdravi rekreaciji.

KADRI IN PRODAJNI REŽIM

Eden izmed poglavitnih dejavnikov v trgovini je prodajalec. Pregovor: »Dobro blago se samo hvali« ne opravičuje ravnodušnega odnosa trgovca do blaga in kupca. Pomanjkljivo poznavanje blaga ne moremo dolgo prikrihati samo z izgovorom o večjem ali manjšem številu reklamacij. Novi tehnološki procesi, nove snovi, moda, različna kvaliteta in uporaba blaga zahtevajo tudi od prodajalca več znanja in pojasnjevanja kot nekdanj. Delo trgovca postaja vedno bolj svetovalno in manj fizično opravilo, zlasti v samopostrežnih in samoizbirnih trgovinah. V minulih treh desetletjih se je življenjska raven potrošnikov hitro dvigala, vzporedno s tem pa tudi zahtevnost. V ceni blaga je zajeta tudi solidna postrežba. Sodeč po odgovorih (359 anketiranih) kupcev jih je 78,8 % zadovoljnih s postrežbo celjskih prodajalcev. Manj ugodno so ocenili njihovo strokovno razgledanost, saj tretjina anketiranih ni dobila potrebnih pojasnil o blagu, ki so ga kupili. Čeprav smo anketirance predhodno opozorili na trenutne gospodarske težave, se verjetno niso mogli znebiti slabe volje zaradi občasnega pomanjkanja nekaterih vrst blaga in kratkih togih odgovorov prodajalcev. Res je tudi, da so bili odgovori pri enakih vrstah trgovin precej različni. Zaradi precejšnjega odhajanja starejših prodajalk v druge službe, zlasti v banke in upravo, so

v preteklih letih zaposlili v trgovinah več mladih moči, ki še nimajo dovolj delovnih izkušenj, nekatere pa tudi ne kažejo posebne prizadevnosti in veselja za ta poklic. Senčne strani trgovskega poklica so med drugim razmeroma nizki osebni dohodki, izmenično delo, deljen delovni čas in sobotno delo. Na splošno prevladujejo v prodajalnah ženske, mlade matere, le v kovinski stroki je več moških. Po sodbi vodilnih uslužbencev porabijo trgovci precej časa za razne poslovne sestanke, premalo pa za pripravo dela. Prostega časa imajo nasploh malo.

V drugih občinskih središčih in večjih naseljih so občani s postrežbo povečini zadovoljni, saj je 85,2 % odgovorov (od skupno 387) pozitivnih. Manj pohval (72,8 %) so izrekli njihovi strokovni rasti in poglobljanju. Kaže, da bi odgovorni v trgovinah morali posvetiti več pozornosti stalnemu strokovnemu izpopolnjevanju svojih ljudi in jih sproti in v večji meri obveščati o kvaliteti blaga, o proizvajalcih, o tehnologiji ipd. Precej kritike je slišati na račun novega šolskega sistema, češ da nudi preveč splošne izobrazbe in premalo praktičnih strokovnih izkušenj in znanja. Z druge strani očitajo združenemu delu, da so marsikje s prakso učencev nadomeščali manjkajočo delovno silo v času dopustov in se niso dovolj posvečali mentorstvu. V Celju že vrsto let izobražujejo kader za trgovino. Sedaj se šola imenuje Srednja šola za trgovinsko dejavnost in je po stopnjah izobrazbe razdeljena na naslednje smeri: blagovni manipulant, prodajalec, komercialni tehnik. Izobraževanje ob delu je možno za vse navedene smeri in za nadaljnji program (trgovinski poslovodja). Po uspešnem zaključku programa četrte in pete stopnje lahko absolventi nadaljujejo študij na višjih in visokih šolah. Nekateri vidijo posledice za razmeroma slabšo kadrovsko zasedbo v neposredni prodaji tudi v veliki odprtosti šolskega sistema. Dejstvo je, da trgovina ne potrebuje več toliko novih moči, kot jih zdaj konča šolanje, in da bo v prihodnje možna pri zaposlovanju večja izbira.

Število zaposlenih v trgovini na drobno

Občine:	Indeks 1980/66 %	Delež občine v celjski pokrajini	
		Leto 1966 %	Leto 1980 %
Celje	169,35	47,50	39,39
Laško	188,68	5,00	4,61
Mozirje	213,73	4,81	5,03
Slovenske Konjice	202,99	6,31	6,28
Šentjur pri Celju	259,49	3,72	4,73
Šmarje pri Jelšah	174,23	9,14	7,80
Velenje	289,05	10,60	13,89
Zalec	267,56	12,91	18,27
Vseh zaposlenih	—	2122	4334

Iz razpredelnice razvidimo, da je število zaposlenih od leta 1966 do 1980 relativno najbolj naraslo v občinah Velenje, Zalec, Šentjur pri Celju in Mozirje. Naj opozorimo, da je v navedenih štirih občinah delala leta 1966 v

drobni prodaji tretjina manj oseb kot v Celju. Delež zaposlenih v trgovini na drobno je bil v celjski pokrajini vedno najvišji v celjski občini, pa čeprav je stalno upadal zaradi relativno večjega zaposlovanja v drugih občinah, zlasti v žalski in velenjski.

Delo in vpliv potrošniških svetov se pri vsakdanji preskrbi marsikje premalo občuti. Čas odpiranja in zapiranja prodajaln je v različnih občinah, pa tudi v isti občini, precej različen. Večina trgovin v Celju ima sklenjen prodajni čas od jutra do večera. Prodajni režim je v različnih trgovskih strokah dokaj različen. Povsod občutijo največji promet sredi meseca in nekoliko manjšega v začetku meseca. V živilski stroki je prodaja tekom meseca bolj enakomerna kot v trgovinah z blagom srednje in dolgoročne oskrbe. Občasno pomanjkanje nekaterih vrst blaga povzroča nepredvidena nihanja v ponudbi in povpraševanju, medtem ko neprestanemu zviševanju cen poprečen potrošnik ne more več slediti. Med tedenskimi dnevi prodajo največ blaga ob petkih popoldne in sobotah dopoldne, ko imajo ljudje več sklenjenega prostega časa za preudarni nakup. Vsi poznamo predpraznične nakupe in posezonske razprodaje, inventurna zatišja itd. Tekom dneva občutijo trgovci dva viška: dopoldanskega med deveto in enajsto uro in popoldanskega med šestnajsto in osemnajsto uro. Več kupcev je v času dopoldanskih malic in po končanem pouku, ko se učenci vračajo domov. Nekateri oddelki v velikih trgovskih hišah in v različnih specializiranih trgovinah se glede na letni čas bolj ali manj dopolnjujejo (gradbeni material in kurivo, krznena, usnjena in tekstilna oblačila, športni pripomočki itd.).*

* Več o prodajnem režimu v trgovinah z živili smo napisali v razpravah Preskrba Celja z vrtninami in Pridelovanje pšenice in preskrba s kruhom v celjski občini (CeZb. 1977—1981, 1982—1983).

LITERATURA IN VIRI

¹ Exel-Skerlak S. 1966: Tržno območje v detajlistični trgovini in nekatere izmed glavnih metod njegovega merjenja. *Ekonomska revija*. Ljubljana. Št. 1, str. 32—47.

² Exel-Skerlak S. 1966: O nekaterih značilnostih v prostorski razvrstitvi omrežja trgovin na drobno in o prostorski konkurenci na detajlističnem trgu. *Ekonomski zbornik*. Ljubljana. Str. 141—169.

³ Exel-Skerlak S. 1974: Razvoj organizacijskih oblik v blagovnem prometu in trgovini. Ljubljana. *Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča*.

⁴ Exel-Skerlak S. 1966: Distribucija kao faktor stabilizacije. *Ekonomist*. Št. 1—4, str. 223—243.

⁵ Kotnik D., Exel-Skerlak S., Petrin T. 1979: *Ekonomika notranjega blagovnega prometa*. Ljubljana. *Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča*.

⁶ Deželak B. 1969: *Teorija in praksa raziskave tržišča*. Maribor.

⁷ Deželak B. 1974: *Organizacija in politika blagovnega prometa*. Maribor.

⁸ Potočnik V. 1979: *Oblike in način povezovanja trgovine na drobno z organizacijami potrošnikov*. Ljubljana.

⁹ Kardelj E. 1978: *Sodobno združeno delo*. DZS. Ljubljana, str. 186.

¹⁰ Kotnik D. 1978: *Prodajna politika*. *Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča*. Ljubljana.

- ¹¹ Trstenjak A. 1981: Psihologija ustvarjalnosti. Slovenska matica. Ljubljana.
- ¹² Trstenjak A. 1982: Temelji ekonomske psihologije. Ljubljana. CGP Delo — Gospodarski vestnik.
- ¹³ Mecanović I. 1978: Trgovina u novim društvenim odnosima. Informator. Zagreb.
- ¹⁴ Tomašević B. 1969: Uloga trgovine u društveno-ekonomskom razvoju Jugoslavije s posebnim osvrtom na proces urbanizacije. Zagreb I. in II. dio.
- ¹⁵ Turk I. 1962: Uvod v empirično analizo potrošnje. Maribor.
- ¹⁶ Pak M. 1981: Trgovina in obrt kot dejavnik centralnosti naselij na Gorenjskem. 12. zborovanje slovenskih geografov. Kranj—Bled. Str. 228—235.
- ¹⁷ Trilar V. 1981: Organizacija mreže trgovskih drobno-prodajnih kapacitet z vidika oskrbe prebivalstva Gorenjske. 12. zborovanje slovenskih geografov. Kranj—Bled. Str. 221—227.
- ¹⁸ Vrišer I. 1969: Mala mesta v SR Sloveniji. Problemi njihovega obstoja in nadaljnega razvoja. Ljubljana. Inštitut za geografijo. Univerza.
- ¹⁹ Sore A. 1977—1981: Preskrba Celja z vrtninami. Celjski zbornik. Celje. Str. 501—521.
- ²⁰ Sore A. 1977—1981: Cestni režim na celjskem prometnem križišču. Celjski zbornik. Celje. Str. 471—500.
- ²¹ Melik A. 1957: Stajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenija II. Ljubljana.
- ²² Šega M., Špendal F. 1974: Priročnik o blagovnem prometu. ČZP. Gospodarski vestnik. Ljubljana. Str. 1—290.
- ²³ Hercog R., Radunović D., Renko F., Zlatković Z. 1976: Ekonomika unutrašnjeg robnog prometa. Beograd.
- ²⁴ Klinc M. 1980: Razširjeni koncept psihologije potrošnika ali psihologija potrošnika tudi na strani potrošnika. Posvetovanje psihologov Slovenije. Portorož 1979. Str. 131—137.
- ²⁵ Orožen J. 1957: Posestna in gradbena zgodovina Celja. Bilten. Celje. Št. 11—12.
- ²⁶ Orožen J. 1980: Oris sodobne zgodovine Celja. Str. 266—291. Celje.
- ²⁷ Razvojni center Celje TOZD Planiranje 1981: Prenova Celja. Skupščina občine Celje. Izvršni svet.
- ²⁸ Razvojni center Celje TOZD Planiranje 1980: Strokovno gradivo za pripravo družbenega plana občine Celje 1981—1985.
- ²⁹ Razvojni center Celje 1980: Prostorski vidik srednjeročnega in dolgoročnega družbenega plana občine Celje. Osnutek. Strokovno gradivo.
- ³⁰ Razvojni center Celje 1982: Dolgoročni družbeni plan občine Celje. Strokovno gradivo I. Konceptija razvoja.
- ³¹ Kokole V. 1971: Centralni kraji v SR Sloveniji. Problemi njihovega omrežja in njihovih gravitacijskih območij. Geografski zbornik XII. Str. 5—112. Ljubljana.
- ³² Zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo 1983: Dolgoročni družbeni plan občine Celje. Strokovno gradivo II. Analiza razvojnih možnosti.
- ³³ Skupščina občine Celje 1981: Temelji plana občine Celje za obdobje 1981—1985.
- ³⁴ Skupščina občine Celje 1981: Družbeni plan občine Celje za obdobje 1981—1985. Priloga 5. št. Delegatovega poročevalca.
- ³⁵ Zavod SR Slovenije za statistiko: TRG — 41. Prodajalne po občinah in panogah prodajal na leta 1970 in 1980. Ljubljana.
- ³⁶ Zavod SR Slovenije za statistiko 1982: Anketa o družinskih proračunih delavskih družin v letu 1981. Mesečni statistični pregled št. 8. Ljubljana.
- ³⁷ Zavod SR Slovenije za statistiko 1977 in 1982: Statistični podatki po občinah SR Slovenije VIII. (1977) zv. in II. zvezek (1982). Ljubljana.
- ³⁸ Zavod SR Slovenije za statistiko 1972: Letopis. Potrošnja prebivalstva. Ljubljana.
- ³⁹ Zavod SR Slovenije za statistiko 1981: Popis prebivalstva in gospodinjstev v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Ljubljana.
- ⁴⁰ Savezni zavod za statistiku 1970, 1976, 1978, 1980: Unutrašnja trgovina. Statistički bilten 731, 1077, 1191, 1293. Beograd.

ALOJZ MUSIČ

**VPRAŠANJE GOSPODARJENJA Z NAŠIMI
VIŠINSKIMI SMREKOVIMI GOZDOVI**

Tudi v našem višinskem gozdnem prostoru so marsikje kritični ali problematični čisti smrekovi gozdovi, ki kličejo po spremeni (konverziji) v bolj naravne gozdne združbe.

Avtor kar le mogoče poljudno obravnava to tudi za nestrokovno javnost zanimivo vprašanje — kompleksno v 8 poglavjih. Začenja z opisom gospodarjenja v smrekovih gozdovih v preteklosti, osvetljuje značilnosti smreke in njenih gozdov ter naravne zakonitosti gozda kot takega, a po orisu dosedanjih načinov izkoriščanja gozdov preide na obravnavanje ključnega načina obratovanja z višinskimi smrekovimi gozdovi, nato pa opiše premeno kritičnih in problematičnih smrekovih monokultur z ustreznimi postopki ter zaščito pomlajevalnih površin pred divjadjo.

THE PROBLEM OF MANAGING OUR MOUNTAIN FIR FORESTS

In our mountain forest areas there are unmixed forests which are critical or questionable and call for a conversion to more natural forest mixtures.

The author deals in a popular manner with this question in eight chapters — a problem which is of interest to the lay public as well. He begins with the description of management of fir forests in the past; he elucidates the significant features of the fir-tree and its forests and the natural lawfulness of the forest as such and, after outlining the ways of exploiting forests up to the present day, he turns to explaining the key to managing the fir-tree forests in mountainous areas; finally, he gives a description of how to convert critical and problematic fir-tree mono-cultures by means of suitable procedures and how to protect replanted areas from wild life.

Avtor: Alojz Mušič, višji gozdarski tehnik v p., Celje

UVOD

Premena monokultur v naravni gospodarski gozd stabilizira ekosistem in gošpodarjenje z gozdom.

Mayer — Zupančič, 1981—1982

Tudi v višinskem območju Slovenije najdemo bodisi strnjeno ali raztreseno čiste smrekove gozdove, ki kličejo po premeni. Večjih površin so taki gozdovi po južni strani in planotah Pohorja, v predelih od Smrekovca do Uršlje gore pa preko Ludranskega vrha v koroško stran, tudi na nekdanjem 'novinskem' področju Gornje Savinjske doline, v raznih predelih Gorenjskega ter še marsikje. Mnogi izredčeni doraščeni enodobni smrekovi sestoji s slabim pomlajevanjem se z zaporednimi svetlitvami ali nekakim prebiranjem kar praznijo in kot taki zbujaajo vtis, da je gošpodarjenje z njimi zašlo v 'slepo ulico'.

V prvi polovici 19. stoletja pri nas še ni bilo povpraševanja po mehkelem lesu iglavcev. Takrat so na veliko izkoriščali bukove gozdove za drva in pepeliko — za steklarne (glažute) in za oglje za železarne (plavže) i. t. d. Šele v drugi polovici prejšnjega stoletja, ko se je odprla konjunktura za rezani les smreke in jelke — za italijanski trg in Levanto, so pričeli na veliko premenjati naravne bukove in mešane gozdove v smrekove monokulture. Z uveljavljanjem načela o največji zemljiški renti — od srede prejšnjega v naše stoletje — se je smreka razširila tudi daleč preko meja njenih naravnih rastišč. »Zasmrečevanje« se tedaj ni omejevalo samo na gorski svet, ampak je iz mnogih — graščinskih i. dr. — žarišč zajelo tudi gozdnato gričevje in nižavje. Prvotna ali prava domovina smreke pa je le alpsko-srednjegorsko klimatsko področje.

1 — SO RAZLOGI TUDI ZA PREORIENTACIJO V GOSPODARJENJU S SMREKOVIMI GOZDOVI

Pri normalnem razvoju in pravilni negi izgubljaajo tudi enodobni smrekovi sestoji videz enoličnosti. Odtenki v razlikovanju po rastiščih in raznih dejavnikih žive in mrtve prirode prihajaajo do veljave v sami zgradbi sestojev. Zato velja tudi za čiste smrekove sestoe pravilo: različni sestoji — različni sestojni cilji in načini gošpodarjenja. Gošpodarjenje po šabloni sicer zelo olajša delo; s tem, da ovrže to pravilo, razblinja in zabriše smotrnost gošpodarjenja, pa zabriše ali razkrije tudi spoznavne znake med še dobro rastnostjo in že nastopivšo degradacijo. To pa je posebno v čistih smrekovih sestojih najbolj neugodno. Za sestoe, ki kažejo kakršne koli znake degradacije, more biti pravi sestojni cilj samo premena.

V splošnem je bilo gošpodarjenje s smrekovimi gozdovi pogosto bodisi z ekstenzivno nego ali pa s pretiranimi seki. V praksi tudi danes srečujemo sledeče glavne napake, ki so težke prav zato, ker otežkočajo premeno v ustrezno mešane sestoe ali jo napravijo celo problematično:

a) v fazah redčenja, svetlitve in končnega poseka je premalo racionalne intenzivnosti;

b) ponavljajoče se premočne svetlitve v gospodarsko starih, slabo pomlajenih sestojih brez polnilnega sloja oziroma predolgotrajna njih odpr-tost, ki optimalno pogojuje zaborovničenje, zamahovljenje ali zatravljenje, razen tega pa še vetro- in snegolomne ter druge škode;

c) premalo intenzivno redčenje mladih smrekovih kultur s primesjo listavcev in drugih iglavcev oziroma premalo intenzivno reševanje te pri-mesi iz smrečnega sklepa;

č) malone splošna napaka pa je gozdnogojitveno gospodarska brezcilj-nost naravnih pomlajevanj in nege v mladostni fazi sestojev — v starostnem razredu od 1 do 20 let.

POSLEDICE:

a) donosi zaostajajo za dejanskimi možnostmi. Samo s kompleksno siste-matičnim odpiranjem »smrekovih blokov« je moč doseči večje sečne mase in hkratno smotrno naravno pomladitev sestoja — SKUPINSKO POSTOPNO POMLA-JEVALNO IZKORIŠČANJE — strogo po načelu TRAJNOSTI gozdnega gospodar-jenja —;

b) gosta zarast borovnice (*Vaccinium Myrtillus*) s spremljajočim mahovnim slojem zapira gozdna tla — z zakisavanjem pospešuje njih degradacijo ter pro-blematičnost pomlajevanja;

c) izredna dinamika v sklepanju krošenj je značilna za smreko. Neupošte-vanje tega pri čiščenjih in redčenjih ima za posledico izgubo biološko dragocene sestojne primesi, pa tudi degradacijo tal;

č) če manjka pomlajevalni in sestojni cilj — z izostankom poseganja v razvoj mladja, gošče in drogovnjaka — zrastejo večinoma zopet čisti smrekovi sestoji, često tudi slabše kakovosti.

Življenjska moč nedoraščene smrekovega sestoja se ne pokaže samo v priraščanju, ampak predvsem v slojevanju. Če kak sestoj pozitivni izbor (selekcijo) slabo prenaša, to pomeni, da se nagiblje k degradaciji, če že ni degradiran. Redkokateri smrekov sestoj v mladosti slabo prirašča, zato je vsaka sodba o sestoju pred stadijem slojevanja pre nagljena.

Razlogi za preusmeritev gospodarjenja s smrekovimi sestoji pa utegne-jo postati tehtni tudi v primerih, ko iz navadnega redčenja zaidejo v pre-biranja ali obratno, ko se z negativnim izborom — vse do svetlitev — izo-blikujejo enoslojni — »dvoranski« sestoji.

Z uresničevanjem premene čistih sestojev oziroma s preusmeritvijo gospodarjenja z enodobnimi smrekovimi sestoji v skupinsko postopno po-mlajevalni sistem trajnosti gospodarjenja — pri pravilnem izvajanju tega — ne bo prizadeta. Nasprotno: s povečanjem vrednostnega prirastka se donosi gozdov — trajno — lahko samo povečujejo.

Krizni časi — s povečanim pritiskom na gozdove — dajejo nakazani preorientaciji gospodarjenja — s sistematičnim kompleksno postopnim odpiranjem smrekovih »blokov« — le večjo aktualnost in še poseben po-udarek.

2 — ZNAČILNE LASTNOSTI SMREKE IN DELOVANJE ČISTIH SMREKOVIH GOZDOV NA GOZDNA TLA

Način gospodarjenja z gozdom, tudi njegova premena, lahko tudi znatno vpliva na spreminjanje talnih horizontov. Tako preide podzolni horizont v melaniziranega (regradacija) in obratno (degradacija). Npr. dolgotrajna smre-

kova monokultura neogibno stopnjuje podzoliranje tal. »Lastnosti gozdne stelje sicer dajejo povod za razvrstitev drevesnih vrst v tla izboljšujoče in poslabšujoče, podzolitajoče vrste, vendar je treba tako klasifikacijo sprejemati previdno. Podzoliranje namreč še ne mora pomeniti nujno že poslabšanje rodovitnosti gozdnih tal, v mnogih primerih je ravno nasprotno: na podzolu najdemo tudi sestoje z izredno veliko lesno zalogo [1]* Po teh spoznanjih lahko sklepamo, da spreminjanje gozdnih tal že samo po sebi govori za spreminjanje sestave sestojev — in obratno.

Praviloma se senčne in polsenčne vrste pomlajujejo pod zastorom dreva. Le tako lahko dajejo kvaliteto. Med polsenčne vrste spada tudi smreka. Njena razmeroma hitra rast v mladosti in krepko prebojna moč njenega vršiča ter hitro razkošatenje vej, t. j. tesno sklepanje krošenj, daje smrekovi združbi neizbežno ekskluzivnost, torej nagnjenje k tvorbi čistih sestojev — »blokov«.

Čeprav kaže videz krepke vzrasti, pa je smreka občutljiva vrsta: od korenin do vrha je proti škodam malo odporna. Pogled na glavne tri tipe koreninskih sistemov pri gozdnem drevju nas sili k sklepu, da dobro uspevanje smrekovih monokultur — načelno — ne more biti trajno. S tipično plitko ploščatim površinskim koreninjem namreč smreka težko doseže globlji »obogatitveni« talni horizont in je zato primoran iskati hranilne snovi pretežno v surovem humusu.

So pa optimalna naravna smrekova rastišča tudi s stanovitno čistimi smrekovimi gozdovi — na pomembnih alpskih predelih. Vendar ta pojav, kakor je zgovoren, ne omaja tehtnosti zaključka, da zaradi različnih in uskladjivih koreninskih sistemov lahko trajno najbolje korišča jo tla ustrezno mešani gozdovi.

Glede na prikazane značilnosti je pri smreki le treba dati prednost gnezdnemu skupinskemu mešanju. To pa ne izključuje tudi možnosti za doseganje prav dobrih kvalitet tudi s posameznim mešanjem, še posebno velja to za poprečna ali manj dobra rastišča.

Razpon od optimalnega do slabega rastišča je velik. S slabšanjem rastišča vselej dobiva na pomenu posamezno mešanje drevesnih vrst. Vendar (zopet) samo do nekih meja. Na mejah skrajnosti namreč bolj ali manj hitro pojema prilagodljivost raznih vrst drevja določene gozdne združbe in rastišče (končno) obvlada v glavnem le ena sama vrsta — tako v klimaksu kot na bonitetnih skrajnostih, n. pr. rušje (*Pinus montana* var. *mughus* W.) na vegetac. meji, macesen in smreka na alpskih višinah, zelena in siva jelša in breza ter bori na tipično kraških — vegetacijsko mejnih — pasovih.

Tla brez globljega obogatitvenega horizonta, kakor na neprepustnih prodorninah, prakameninah in glini s plitkim preperinskim slojem, sicer ustrezajo koreninskemu sistemu smreke, ki takšna tla tudi rada porašča, vendar so taka tla ravno zaradi kopičenja surovega humusa tudi za smreko sčasoma neustrezna. Mrzla in prekisla tla tudi smreki presedajo. V takšni krizni situaciji je prisotnost vsakega listavca meliorativno izrednega pomena, (četudi gre le za brezo ali jelše).

* Številka v oklepaju opozarja na literaturo, navedeno v seznamu na koncu članka.

3 — ZAKONITOST NARAVNE MENJAVE DREVESNIH VRST IN KLIMAKSNA STALNOST — V LUČI FITOSOCIOLOŠKIH SPOZNANJ — S POSEBNIM OZIROM NA SMREKO

»Rastišču ustrezni mešani gozd z ugodno oblikovanim stranskim (pomnim) oziroma polnilnim slojem* daje najboljše možnosti za trajno proizvajalno moč zemljišča in za proizvodnjo lesa največje možne kakovostne vrednosti« [2]. Končno, »čim bogatejši je sestoj z drevesnimi vrstami in slojevitostjo, tem ugodnejše so v splošnem tudi možnosti za pomlajevanje po pravih gozdnovzgojne umetnosti« [3]. Spričo različnih rastišč ter različnih lastnosti in zahtev drevesnih vrst se te v naravi mešajo bodisi skupinsko ali posamično, pogosto tudi oboje hkrati. »So pa drevesne vrste, ki po naravi težijo za čisto združbo in lahko dosežejo tudi najboljšo obliko in kvaliteto, če odrastejo nadstojno — v čistem sestavu. Za bukev npr. so zato ustreznejše večje skupine« [2].

Na neiznakaženih ali še količkaj normalnih rastiščih oziroma tleh narava sama ponuja opozorila: Tendencia naravne menjave vrst je očitna: Lahka krilata semena raznosi veter na daleč. Težja nekrilata semena pa raztrosijo glodalci in ptice, jih naplavlja voda ali pa se skotale nizzdol po strmih tleh. Pomlajevanje drevesnih vrst z lahkim semenom se širi v različno širokih kolobarjih okrog semenskih dreves. Osvajanje novih prostorov je prepričljivo tudi pri vrstah s težjim semenom. Npr., največ želoda pade s perifernih delov košate krone; po oplodni sečnji napolni hrastov mlaj predvsem pospravljene prostore stranskega sestaja, gabrov ali bukov mlaj pa se razbohoti po končnem poseku najbolj okrog panjev posekanih hrastov. Stare bukove šture obkroži nadobuden jelkov in smrekov mlaj. Z naletom semena se pojavi na poseki borov, brezov i. dr. pomladek. Padajoči kostanji se odbijajo tudi daleč od vej itd.

Velika stvarnica NARAVA je neprestano na delu. Brezmejna je v spreminjanju in prerajanju. Med stihijo in 'igro slučaja' poraja novo. Dozdevno nikdar ni na tekočem, vendar nas vsekdar prevzame s svojimi zakonitostmi. Ena od zakonitosti v naravi gozda je menjava drevesnih vrst v določeni gozdni združbi. V ciklični izmeni si sledijo vrste, da menjajo prostor. Dò te menjave pride lahko že po prvi generaciji, lahko tudi šele po preteku niza generacij. Če se ta zakonitost poruši, jo je treba zopet vzpostaviti. Druga plat 'te zakonitosti' je klimaksna stalnost določene drevesne vrste v določeni gozdni združbi; ta sega do vegetacijskih meja obeh skrajnosti. Klimaksna stalnost smreke je FENOMEN ALPSKEGA SVETA in MRAZNIH DOLIN (vrtač) visokega KRASA pa hladnih pasov nasploh.

V mejah zmernih klimatskih območij je naravna menjava vrst posebno izrazita in pestra. Smreka je na osojah razgibanega talnega reliefa zelo prilagodljiva vrsta. Tako si je lahko pojasniti njeno razširjenost deloma tudi po našem nižjem hribovju in gričevju. Z razvojem smreke kot vrste in njenih klimatsko rasnih različkov — od neznanih geoloških davnin pa od zaledenitvenih dob pleistocena dalje — se je izoblikovala tudi njena nižin-

* »polnilni« — dodano po avtorju tega gozdnovzgojnega termina.

ske klimatske rasa s svojsko prilagojeno široko obliko krošnje. V predalpskem in dinarskem klimatskem prostoru — pri nas — se je smreka udomačila predvsem po osojah in hladnih in vlažnih dolinah in kotih ter v mraznih kotlinah in vrtačah. Na našem nižavju in gričevju nasploh pa je smreka za naravno uspešno gozdno združbo kritična ali večidel problematična vrsta, pa zaradi tega sodobno napredno gozdno gospodarstvo ne dopušča več njenega širjenja na račun ali v škodo naravno ustrezajočih drevesnih vrst.

Za opredeljevanje naravnih gozdnih rastišč so pomembne fitosociološko opredeljene gozdne združbe. Za tako opredeljevanje pa služijo kot kazalci (indikatori) določene značilne rastlinske vrste (tipične rastline) kakor *luzula albida*, *galium*, *asperula* od., *erica* car., *bazzanium* (musci), *ostrea* i dr. Če fitosociološko analizo gozdnega rastišča dopolnjuje še pedološka analiza tal, nakazuje tako opredeljevanje tudi proizvodno moč rastišča. Ključ za opredeljevanje naravnih rastišč daje sistematski razpored gozdnih združb. V našem primeru — za smreko — nas predvsem zanima razred *Vaccinio-Piceetum*, ki sestoji — po dr. M. Wrabru — iz naslednjih asociacij [4]:

A) Na silikatni podlagi:

1) *Luzulo* — *Abietetum*, 2) *Galio* — *Abietetum*, 3) *Bazzanio* — *Abietetum*, 4) *Luzulo* — *Piceetum* (v najvišjih legah), 5) *Myrtillo* — *Pinetum austroalpinum*, 6) *Deschampsio* — *Piceetum*;

B) Na apnenčasto — dolomitni podlagi:

7) *Adenostylo* — *Piceetum* (v najvišjih legah), tej se pridruži še pionirska vegetacija *Erico* — *Piceetum*.

Smreka pa se more pogojno uveljaviti — kot bolj ali manj udeležena — tudi v razredu *Querceto* — *Fagetum*, in to v asociacijah *Abieti* — *Fagetum* (na apnenčasto-dolomitni podlagi), *Luzulo* — *Fagetum* (na silikatni podlagi) in morda v združbi *Aceri* — *Fraxinetum* (na apnenčasto-dolomitni podlagi). Na degradacijskem kompleksu razreda *Erico* — *Pinetea* pa za smreko ni mesta (vresišče).

Vsaka gozdna združba ima svoj karakteristični in tipični rastlinski sloj, »indikator« zanj pa je vselej »določena« rastlinska vrsta. Podrobnejše obravnavanje tega bi nas zavedlo predaleč. Pri obravnavi in obdelavi talne degradacije je posebnega — praktičnega — pomena grmovni sloj. Ta je v splošnem bolj bogat in pester na apnenčasto-dolomitni kakor na silikatni podlagi. Dve vrsti »gozdnega plevela« sta pri obnovi gozda in negi mladja v veliko nadlogo: navadni srobot (na apnenčasto-dolomitni podlagi) in robidje (posebno na silikatnih tleh). Te in podobne ugotovitve so važne pri ocenjevanju naravne ekskluzivnosti (izključevalnosti) nekaterih vrst.

Ob zaskrbljujočem pojavu »propadanja (umiranja) jelke« postaja čedalje bolj aktualno vprašanje odstopanja jelkinega prostora drugim drevesnim vrstam. Kjerkoli je jelka na umiku, bo prevladovala bodisi bukev ali smreka. V biološkem pogledu bukev sama ne more jelke povsem nadomestiti, z drugimi listavci vred pa to zmore. Ko se po posekah vetro- in snegolomov večajo pleše, rada vskoči vanje smreka in kmalu obvlada prostor. Divjad smrekovega mlaja ne ogroža ali vsaj daleč ne tako kot mlaj večine listavcev in jelke. Zato lahko

pričakujemo, da bo večidel jelko zamenjala smreka. Že bežen pogled s hitre ceste med Vrhniko in Postojno, pa tudi drugod, nas prepriča o tem, da smreka že močno prevladuje, prehitevamo pa bržkone premislek, koliko je na ustreznem ji naravnem rastišču.

»A« Shematični prikaz
zasmrečevanje z naravnim izborom

Dreves - vrste	IZLOČANJE v razdobjih	Let
smreka jelka bukev		61-80
smreka jelka bukev		41-60
smreka jelka bukev		21-40
smreka jelka bukev		do 20

Startna črta naravnega mlaja

Narisal: A. Mušič

4 — DOSEDANJI NAČINI IZKORISČANJA ENODOBNIH SESTOJEV — S POSEBNIM OZIROM NA SMREKOVE

Pri klasičnem gospodarjenju z enodobnimi visokimi gozdovi sta bila v rabi v glavnem dva obratovalna načina: postopno oplodni in golosečni. Sicer je bilo še nekaj načinov, predvsem prehodnih oblik in inčic: praktično tedaj še nedognano skupinsko postopno pomlajevalno obratovanje s popularno podobliko: sečnje na luknje in vrzeli. Nadalje so bila obratovanja: z robnimi sečnjami z inačicami: v zaporednih ozkih progah bodisi z oplodnim ali prebiralnim pomlajevanjem — oplodno robne sečnje, robno skupinsko postopne in prebiralno robne sečnje. Od teh — robnih sečenj — se razlikujejo stalno napredujoče ali stanovitne robne sečnje v 2 inačicah: enorobni in mnogorobni postopek. Pri prvem se začenja sečnja na robu sestoja in se pomlajevanje nadaljuje v isti smeri. Izbira izhodiščnega roba se ravna po vetrovno zaščiteni legi in po ugodnih pogojih za vzkalitev semen ter za razvoj naraščaja. Na severno izpostavljenih pobočjih je treba nadomestiti ravno sečno linijo z ustrezno lomljeno (stopničasto). Pri drugem postopku napreduje sečnja robno na več mestih sestoja. Pri tej oplodno klinasti sečnji se zaradi pomlajevanja združuje oplodni sek na veliki površini z robnim končnim posekom v obliki klina. S tem je ustrezno najprej pomlajevanju senčnih in nato še svetlobnih drevesnih vrst. Glede na nevarnost vetrolomov napreduje razširjanje napadnih robov v obliki klinov: konice klinov na bolj ravnih legah so obrnjene v nevarno vetrovno — zahodno — stran, na strminah pa v smeri padca, torej s konico navzdol. Od prehodnih načinov sečnje velja omeniti še: oplodne svetlitvene sečnje s končnim posekom (pri smreki), poseke s semenjaki (pri boru, macesnu...), golorobne sečnje — v zaščiti robnega sestoja in poseke s pričuvci — dvoobhodnji visoki gozd.

Velikim golim sečnjam v preteklosti je sledilo umetno pogozdovanje — redoma s smreko, bodisi s semenom ali sadikami. Ker na splošno niso posebno pazili na provenienco semena, so bile smrekove kulture na splošno genetično slabe. Če se je goloseku pridružilo še gozdnopoljsko gospodarjenje s »požganico« — »fratarjenje« — so nosile te večidel že v prvi generaciji kal degradacije.

Enolična postopno oplodna sečnja smrekovih, pa tudi s smreko mešanih sestojev na velikih površinah je dajala večinoma zopet čiste smrekove sestoje. Ker so naravno pomlajeni, kažejo ti sestoji na še ustrezajočih rastiščih genetično in rastno na splošno še ugoden videz. Ker pa je ta obratovalni način na velikih površinah za gorske lege neprimeren, ne ustreza smreki. Za enolično postopno oplodno sečnjo so pač najprimernejše senčne drevesne vrste (bukev, jelka). Velja pa ta način tudi za pomlajevanje sestojev svetlobnih vrst (bori, hrast, i. dr.), seveda mora biti tem prilagojen. Za smreko, kot polsenčno vrsto, je torej ta enolični način neprimeren — s tem da ji na stežaj odpira prostor, preprečuje naravno menjavo vrst oziroma ovi-
ra nastanek mešanega sestava sestojev.

Na splošno so zaradi forsiranja smreke že v zgodnji razvojni dobi sestojev sistematično iztrebljali listavce, zlasti bukev. Gozdarji smo se srečevali s to tendenco tudi v kmečkih gozdovih, predvsem v hribih, kjer je udomačena raba smrečne stelje. (Na zahodnem Pohorju pa sploh na slovenjgraško koroškem območju — klasičnem področju smrekovih gozdov — je malone sleherni kmečki posestnik pospremil strokovne nasvete s svojim ugovarjajočim mnenjem, rekoč: »Kjer je bukev, tam ne bo 'koša' (smrehovega mlaja)« ali »bukav zatopi 'koš', zato proč z njo!«). V nižinskih kmečkih gozdovih pa je že od nekdaj vpeljana delitev gozdne posesti na listnik in gospodarski gozd; v slednjem si je lastila prednost smreka, ne glede na rastišče.

Pri maloposestniškem gozdarjenju navadno ni enoličnih načinov sečnje. Če je gozdni posestnik — iz ekonomske nuje — že odstopal od običajnega prebiranja, mu je najbolj kazalo kombiniranje raznih načinov sečnje, kakor »na luknje«, neenako oblikovane »robne sečnje« in »skupinsko prebiranje«. Tako so »prebrani« — nekoč prebiralniki — postajali enodobni, a sčasoma spet raznodobni. Pri vseh navedenih načinih so se kmečki gozdovi izdatno odpirali iglavcem, še posebno smreki.

Po videzu tedaj ni manjkalo načinov sečnje, vendar je bila stvarno občutna vrzel v obratovanju, takem namreč, ki naj bi zagotavljalo trajno kakovost sestojev. Posebno velja to za višinsko velikoposestniško področje s smrekovimi gozdovi, kjer sta bili v rabi skoro izključno le sečnja na golo in postopna oplodna sečnja. Taka vrzel je obstajala — v nedogled — predvsem zaradi tega, ker kak nov — sodobnejši ali naprednejši — način obratovanja z enodobnimi visokimi gozdovi ni našel mesta v gozdnogospodarskih načrtih.

Enoličnost — uniformnost ni naraven pojav. V naravi gozda ni nič absolutnega, vse je relativno. V samem razvoju gozda ni in ne more biti nič dovršenega, dokončno usklajenega, marveč je v vsem samo vztrajna rastna in prilagoditvena težnja in dosledno nenehno iskanje usklajene raznoličnosti. Zato bomo iskali take načine gospodarjenja z gozdovi, ki bodo negacija enoličnosti in šablone. Potem tudi ne bo pretežko odločiti se za svobodni slog s hkratnim intenziviranjem gojenja gozdov.

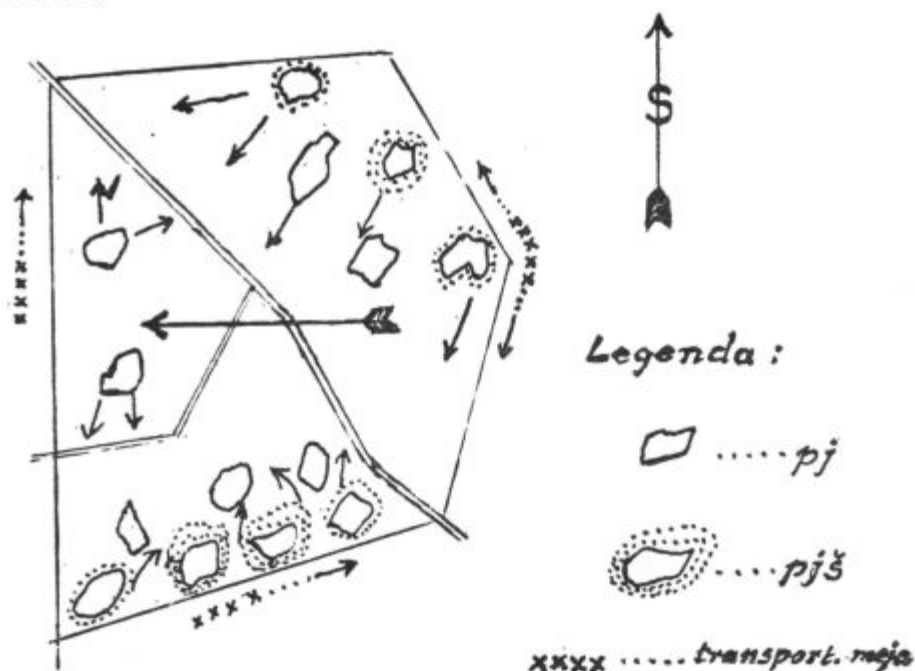
5 — SKUPINSKA POSTOPNA POMLAJEVALNA METODA — KLJUČNI NAČIN OBRATOVANJA Z VIŠINSKIMI SMREKOVIMI SESTOJI

Ideja o skupinskem postopnem pomlajevalnem sistemu — s kratico »sppo« — je prihajala v prakso ob meni stoletja — 1900. Slučajno pobudo zanj je dalo gojitveno obdelanje lukenj, ki so nastajale v sestojih po vetroin snegolomih. »Sppo« pomeni hkratno izkoriščanje in pomlajevanje enodobnih sestojev — namesto klasičnega postopnega oplojnega načina sečnje. Cilj novega sistema je postopno izoblikovanje skupinsko raznodobnih mešanih sestojev.

Odpiranje zasnovanih pomlajevalnih skupin ali ploskev — imenovali jih bomo pomlajevalna jedra — »p j« — se vrsti postopno, počenši od transport-

nih meja — (meja spravičnih poti ali gozdnih prometnic) — skozi vso pomlajevalno dobo »P« v mejah določenega sestoja ali gospodarske enote. Po velikosti in obliki so »pj« različna — ravnaajo se po ekološki in topografski situaciji sestojev. Velikost »pj« se giblje od poprečno 5—50 arov in je odvisna v glavnem od drevesne vrste in rastišča. Smiselno neenakomerna raztresenost teh »pj« naj bi ustrezala ustrezni skupinski zgradbi hotenega sestoja. Pri iskanju lokacije za »pj« velja predvsem izzvzeti drevesne skupine s še rastočim vrednostnim prirastkom; v deležih s pojemajočim prirastkom pa velja obdelati predvsem že obstoječa pomlajevalna »gneзда«. Pri odpiranju in širjenju »pj« — »pjš« — v vetrovnih legah se je treba ozirati na smer najbolj nevarnega vetra. Temu primerna naj bo oblika »pjš« in zastora. Na najbolj izpostavljeni (vetrovni) strani sestoja naj ne manjka dovolj širok zaščitni sestojni pas (vetrobran).

SKICA 1.

Skupinsko postopno pomlajevalno obratovanje — »sppo«
 Shema poteka pomlajevanja — proti smeri zahodnega vetra — počenši od transportnih meja

Narisal: A. Mušič

Posebna pomlajevalna doba za »pj« — »p« traja od začetnega odpiranja — zasnovanja — pa do izpraznitve »pj«, to trajanje je odvisno od zaporedja drevesnim vrstam, rastišča in pomlajevalnega tempa ustrezajočih sekov. Pri svetlobnih vrstah je »p« kratka, pri senčnih daljša. Sečnja se

deli na nasemenitveni, svetlitveni in pospravni sek; pri že danem podrastku je samo končni posek.

Po izpraznitvi enega zasnovanega »pj« glede po določenem času periodične razširitve — »pš« — v poprečni velikosti od 1—10 arov na leto; velikost teh je zopet odvisna od pomlajevalne drevesne vrste, rastišča in pomlajevalnega tempa. Z napredujočim širjenjem in odpiranjem novih »pj« nadaljujemo skozi celo obdobje — »O« —, dokler sestoj ni dosegel zopetno pomlajevalno starost na prvo — izhodiščno — zasnovanem »pj«. Kolobar — »P« — je tedaj sklenjen — celoten sestoj obnovljen, seveda v skladu z gospodarsko zastavljenim ciljem: neprisiljeno skupinsko mešanim sestojem, zasnovanim bodisi samo z naravnim pomlajevanjem ali tudi s spolnitvijo oziroma z vnašanjem rlovih vrst. V splošnem so pri vrstno bogatih sestojih največje možnosti gojitvenega vplivanja na hitrost pomlajevanja. Dolgim pomladitvenim razdobjem ustrezajo majhni površinski deleži — »pjš«.

»Prostorni red« (doseženo pregledno stanje pri sestojnem obratovanju) je odvisen od prostorne razdelitve vseh »pjš« in od števila ter lege transportnih meja. Potek pomlajevanj je torej bolj ali manj različen. Če so površinski deleži z enakim življenjskim stadijem majhni in zaradi tega številni, potem pride razmeroma mnogo krajevno ločenih delcev več ali manj istočasno v stadij pomlajevanja. »Totalen pomlajevalni tempo« je poudarjen, če pride do pomlajevanja na več mestih v istem obdobju. Obratno je pri maloštevilnih, a zato velikih površinskih deležih [3].

Razporejanje »pj« poteka neregularno, to je brez kakega vnaprej določenega ali predpisanega reda. »Pjš« so tedaj bolj ali manj neenakomerno raztresena po vsej površini določenega sestoja (g. e.) — s početkom od transportnih meja. »Prostorni red« pri »spgo«, ki je odvisen od mešanja drevesnih vrst, prirastih in kvaliternih razmer ter od pomlajevalnih postopkov, je torej gozdno-gojitvena zadeva z naslednjimi nalogami:

1. zagotovitev stanovitnega poteka posameznih gojitvenih funkcij: (nega — vzgoja — pomlajevanje);

2. omogočanje urejenega sestojnega pomlajevanja brez prirastnih in vrednostnih izgub na matičnem sestoj;

3. povečanje preglednosti zaradi poenostavljenja in racionalizacije obratovanja;

4. preventivno ukrepanje zoper elementarne škode (po vetru, snegu, soncu i. dr.);

5. poenostavljeno zaščitno ukrepanje proti škodam po divjadi;

6. vključenje škodnih mest v pomlajevalni potek;

7. izogibanje škodam pri sečnji in spravilu — z olajšanim dobivanjem lesa (zmanjšane razdalje vlake i dr. v mejah transportnih poti) in

8. omogočenje ekonomičnega krojenja tehničnega lesa« [5].

Tako pri prebiralnem kot pri »SPPO« velja pravilo izkoriščanja posameznih dreves na vsej površini in pravilo presoje sečne zrelosti. Odločilne so: kvaliteta, količinski in vrednostni prirastek ter razmerje do sosednjih dreves ali do pomlajevanja. Za razliko od neprestanega obnavljanja in vzdrževanja optimalne uravnoveženosti pri prebiralnem obratovanju se pri

urejevanem »sppo« jasno pokaže harmonično koordinirani življenjski potek posameznih »pjš«. Pri »sppo« sovpadajo različne gojitvene glavne dejavnosti — krajevno — ponajveč mimogrede, tako da je to obratovanje — za razliko od prebiralnega — stalno vezano na določen prostorni red [5].

Pri obeh načinih obratovanja ne more biti pravega izračuna poseka. Obstaja samo prognoza poseka na osnovi presoje zaloge, strukture, prirastka in gojitvenih potreb. Tako kot uporabne metode s formulami (Mantel, Heyer) postanejo tudi starostni razredi iz sestojne tablice odveč [5].

V »sppo« so dane večje možnosti gospodarsko gojitvenega ukrepanja kot v prebiralnem gozdu. Prav v sistemu »spp« se pokaže trajno najboljši možni izbor drevesnih vrst ter zagotovljeno najboljše možno in najhitrejše pomlajevanje. Poleg tega je mogoče pri majhnih obratih, kjer se izkaže prebiralno gospodarjenje za nesmotrno, proizvajalno moč vseh gozdnih rastišč najbolje ohranjati in izkoriščati samo na način »sppo« [3]. Pri intenzivnem obratovanju na ta način prihaja največji del napadlega lesa iz vzgoje sestoja (medužitek), torej od negovalnih sekov. (Po končani premeni kritičnih smrekovih sestojev bo v Švici medužitek celo presegel 75 % napadle lesne mase [5].

Stanovitnost dohodka je zagotovljena samo, če je mogoče sekati — trajno — vsako leto ali periodično približno enake lesne mase — ob redčenju ali pomlajevanju sestojev. Za trajno ohranitev in najboljše izkoriščanje proizvodne moči vseh gozdnih rastišč pa se neogibno zahtevajo obratovalno gospodarske minimalne površine — »mp« —. Na velikost teh in na pomlajevalni tempo vpliva predvsem potreba po svetlobi. Npr. za bukev in smreko zadostuje zasnovana ploskev od 5—10 arov in poprečna letna razširitev od 1—2 ara, medtem ko se giblje za svetlobne vrste velikosti »pj« od 30—50 arov in »pš« od 6—10 arov. Ekstremne vrednosti med senčnimi in svetlobnimi vrstami so v razmerju 1:10. Nadaljnji najvplivnejši dejavnik za velikost »mp« (= pj + pš) je poprečna sečna zrelost dreves — nosilcev vrednosti sestoja. Drevesne vrste z visoko gospodarsko starostjo dopuščajo velike »mp«. Če so pomlajevalna razdobja dolga, so »mp« (zato) majhne. Kratke transportne razdalje dopuščajo izrecno majhne »mp«. Zaščitne ograje proti divjadi vplivajo na povečanje »mp« (ekonomičnost)... [3].

Čisto teoretična obravnava »mp« oziroma »obratovalnih razredov« v ta sestavek ne sodi in ni zajeta. Zaradi celovite jasnosti in boljšega razumevanja pa je vse navedeno, vključno vrednosti, potrebno, saj je namenjeno predvsem praksi.

Gozdna rastišča so različna — kakor mozaik; lahko se hitro spreminjajo, a z njimi tudi gojitveni ukrepi in načini sečnje. Pri problematični rastišči rodovitnosti se je treba držati srednje poti — med »sppo« in prebiralnim gospodarjenjem. Podobno velja za zagotovitev in ohranitev trajne primesi senčnih drevesnih vrst, itd.

6 — NARAVA IN EKONOMIKA —
PREMENA CISTIH SMREKOVH SESTOJEV V MEŠANE —
UVODNO — NASPLOŠNO

»Mislite si bitje, kot je narava: brezumno razsipna in ravnodušna, brez namenov in obzirnosti, brez usmiljenja in pravičnosti, rodovitna in pusta ter negotova hkrati; zamislite si indiferentnost kot silo — kako bi mogli živeti po tej indiferentnosti? Živeti — ali ni to hoteti biti ravno drugačen, kot je ta narava?...« Tako je opredelil bistvo narave filozof Nietzsche ob zatonu 19. stoletja [6].

Podobno se lahko vprašamo: ali naj gospodarimo po zgledu narave? Pa le kako bi gospodarili po njenem zgledu spričo njene indiferentnosti (brezbriznosti), saj se gospodarjenje začena šele z zlomom indiferentnosti...

Znajdemo se v začaranem krogu polarnosti: gospodarskega računa in narave, v dilemi: največja zemljiška renta in naravni gozd, sprememba naravnega stanja in sprememba po naravnem stanju. Oboje je moč gospodarsko utemeljiti, le merila se spreminjajo. Sodobno — pravšno je v drugem primeru: trajno gospodarsko uravnavanje in izkoriščanje naravnih zakonitosti gozda ustreza strnitvi vidikov gospodarskega računa in narave gozda.

»Gojitev gozdov izgublja sleherni smisel, če mu manjka gospodarska smotrnost. Človekove potrebe, nanašajoče se na gozd, predstavljajo edino gonilno vzmet za gozdnogojitveno ravnanje« [5]. Zmotno bi bilo misliti, da so ekonomski interesi danes in v bodoče manj v ospredju kot nekoč. Spremenilo se je samo gledanje na gojenje gozdov. To je postalo zahtevnejše in bo vedno zahtevnejše, ker se bo — sledeč svobodnemu stilu — prilagajalo vsakokratnim spremenjenim ciljem in oblikam. Skratka, pokazali se bodo vedno novi interesi pri gojenju gozdov, skladni z obstoječimi gospodarskimi interesi.

Kakor zdravnik prisluhne utripu srca in pazljivo spremlja vsako spremembo na njegovem delovanju, tako gojitelj gozdov ugotavlja in spremlja prirastek ter iz njega presoja ekonomsko upravičenost obstoječega stanja in sklepa o nadaljnjem oblikovanju sestoja. »Za trajno najboljše možno gospodarjenje služijo trajno 'temeljite diagnoze', ki odkrivajo gozdnogojitveni praksi za vsak konkreten sestoj tri podobe: prvotno naravno ali prapodobo, današnjo ali stvarno podobo in bodočo ali ciljno podobo« [7].

Odčitanje prirastka na vladajočem drevesnem sloju sestoja pokaže bodisi pozitivno, to je zadovoljivo stanje, ali negativno stanje, zastoj. Šele s periodičnim opadanjem prirastka nastopa sečna zrelost. Sestoje, ki so s prirastkom v zastoji, bi morala pomlajevalna sečnja že zajeti. Čas pomlajevanja pade praviloma v zadnjo četrtino obhodnje. Čisti sestoji, ki pokazujejo kakršne koli znake degradacije, pa so problematični sestoji in sodijo v kategorijo pravočasne premene — ne glede na njih starost.

Izjeme seveda potrjujejo pravilo tudi v pogledu normalne sečne zrelosti. Doba te se lahko podaljšuje ali pa skrajšuje. Poseben primer za to so zelo iskani lesni sortimenti, zlasti taki, ki notirajo na svetovnem trgu kot rariteta. N. pr. resonančnemu furnirskemu smrekovemu lesu s Poklju-

ke daje priznано visoko vrednost enakomerna izredna gostota rasti (branik). Takim sestojem se lahko podaljšuje obhodnja do skrajne meje. V drugem primeru zopet dovoljuje izredno ugodna — hitra — vzrast sestoja, n. pr. za dolgi gradbeni les, tudi skrajšano obhodnjo itd. Sestojem, ki naj bi služili predvsem pokrajinsko lepotnemu in zdravstveno rekreacijskemu namenu, se normalno podaljša obhodnica do fizične meje. Iz varovalnih razlogov se izvaja sečnja v zaščitnih in zaščitnih gozdovih vseh vrst na konservativno prebiralen način.

Za gospodarske gozdove nasploh, ki so po ureditvenih načrtih določeni za redno črpanje etata, velja ekonomski princip po reku »čas je denar«. Neekonomično bi bilo torej zamujanje pravočasne premene čistih sestojev. Pri sedanjih, za gozdnogojitvena dela dokaj omejenih sredstvih ne bi kazalo dajati prevelike prednosti ekonomsko in tehnično zelo kompliciranim ali celo problematičnim primerom premene — melioracije smrekovih monokultur. Kajti tako bi bilo premnogo lažjih primerov — predvsem — pravočasne premene zamujenih. Velja vodilo: bolezen je treba zdraviti na samem začetku.

Vzvratna premena (konverzija) čistega sestoja je namenska in načrtna, gospodarsko in biološko utemeljena postopna njegova nadomestitev z mešanim sestojem, ki ustreza naravnemu rastišču prvobitnega naravnega gozda.

Trajanje premene je od sestoja do sestoja lahko zelo različno — daljše ali kratko. Odvisno je od degradacijske stopnje spremenjenih talnih in mikroklimatskih razmer ter od zastavljenega sestojnega smotra. V celoten niz postopkov spadajo smotrno prilagojeni seki — zastorni in nezastorni in, če potrebno, agrotehnično pa celo biološko meliorativna priprava tal, vnašanje novih — po sestojnem cilju predvidenih — drevesnih vrst, njih zaščita pred divjadjo, začetna nega naraščaja (mlaja), se pravi dejavno spremljanje smotrno zasnovanega mešanega sestoja z uravnavanjem zmesi vse do končane premene. Pri pravočasni premeni se niz postopkov omejuje na stvarno potreben minimum: Meliorativna priprava tal je praktično odveč, faza ustreznih postopnih sekov pa je enostavno včlenjena v sistem »SPPO«, ki je v splošnem najpripravnější osnova za vnašanje vseh smotrno določenih detajlov.

Prvi pogoj za uspešno obratovanje je pozorno opazovanje sestojev skozi vso razvojno dobo. Le-to omogoča, da ob pravem času ugotovimo, kdaj so ti problematični. »Ravnanje pri takem opazovanju bo gospodarsko kreativno samo, če si bomo zastavili za cilj nego tal ter prizadevno delovali proti nazadovanju donosnosti in proti velikim škodam.« Prav v tem trojnem cilju se torej pokaže ekonomska nujnost pravočasne premene [8].

EKONOMSKA IN TEHNIČNA PREDNOST PRAVOČASNE PREMENE — TEHNIKA IZVEDBE —

Osnovno pri načrtovanju in izvedbi vzratne premene je znanje o naravnih gozdnih združbah. Od teh in njih rastišč je namreč odvisno, za kakšnimi sestojnimi cilji naj bi v bodoče težili, kakšne dre-

vesne vrste bi bilo treba vnašati in kakšne postopke bi kazalo uporabiti. »Ne kaže pa upoštevati samo raziskave tal in preučitve rastiščno domačih gozdnih združb, često namreč že narava sama neposredno pokaže primere za pravilno presojo premene« [8].

Ker pri nas še nimamo takih izkušenj, smo navezani na rezultate raziskav v »Gornješvabskih smrekovih gozdovih«. Te so pokazale, da je delovanje čistih smrekovih gozdov na različnih tleh zelo različno. Na omenjenem območju ostane smreka po premeni najvažnejša vrsta. Izmenoma — po rastiščih — prihaja do premene z močno in majhno udeležbo smreke, pa tudi brez nje [8]. Podobno velja za naše alpsko-srednjugorsko klimatsko območje smrekovih gozdov.

»Izkušnje povedo, da se smrekovi gozdovi premeni nekako protivijo, medtem ko se ji borovi gozdovi, za katere je premena tudi zelo aktualna, naravnost ponujajo. Za prakso je to poučno, zakaj premena se ne nanaša samo na smrekove, ampak na vse vrste čistih gozdov« [7].

Preučitvi programa premene določenega sestoja sledi odločitev, kakšna naj bo razčlemba sestoja, katere načine pomlajevalnih sečenj bi najbolj kazalo uporabiti, v katerih površinskih deležih naj bi se najprej pričelo s premeno ter kako dolga naj bi bila pomlajevalna razdobja, oziroma koliko časa naj bi trajala premena v posameznih delih razčlenjenega sestoja.

Razčlemba se ravna po konfiguraciji terena, sestavi in zgradbi tal, po smeri nevarnega vetra, po zasnovani sestavi drevesnih vrst, pa tudi po možnostih spravila. Tam, kjer mora biti nastajajoči sestoj zavarovan proti hudemu mrazu, naj bi ostali severni in vzhodni robovi matičnega sestoja zaprti. Obnesle so se tri vrste razčlembe smrekovih »blok«:

1. postopno zaporedne manjše skupine (in luknje) — za vnašanje drevesnih vrst —, navadno tudi z vnaprejšnjo saditvijo bukev (tudi mladice iz naravnega podmladka);

2. postopno nanizane skupine zelo različne velikosti in oblike, z umetnim in naravnim osnovanjem mešanega sestoja — s čistimi in mešanimi skupinami — mozaična podoba;

3. postopno odpiranje sestoja v obliki bolj ali manj vzporednih lijakov — v 2 do 3 etapah ter postopno snovanje mešanega sestoja med pomlajevanjem s smreko.

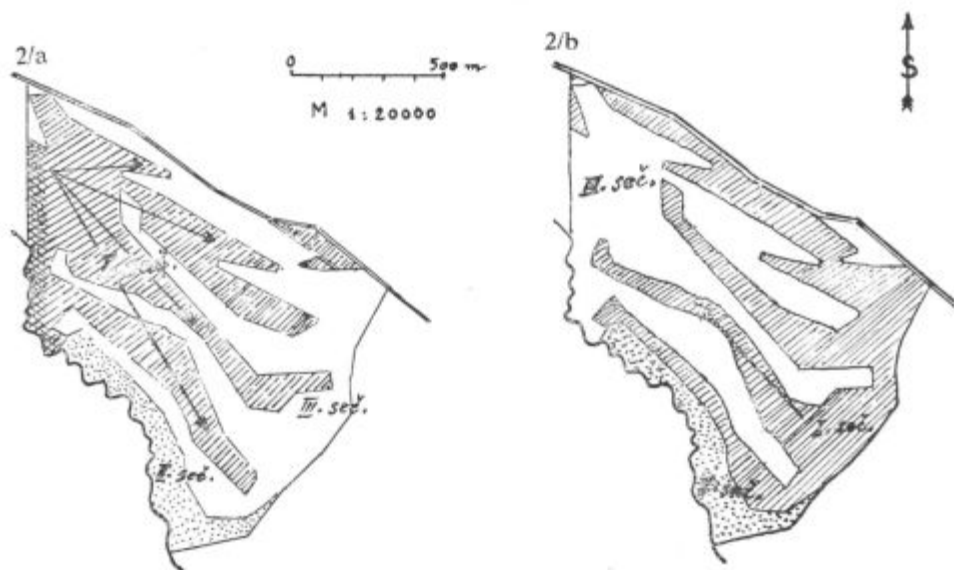
Razčlembo pod 1 in 2 si je lahko predstavljati — brez skice: Skupine iz glavnih in meliorativnih vrst se navezujejo zverženo v pasovih in osredkih in kažejo skladno mozaično podobo. Za tretjo od navedenih razčlemb, ki se je pokazala posebno uspešna, so potrebna še pojasnila:

Vzhodni gozdni rob ostane. Postopna sečnja ima obliko lijakov, ki segajo od ene do druge strani sestoja in se odpirajo proti zahodu. Po potrebi se ti lijaki podaljšujejo in robno širijo. Vnašanje predvidenih drevesnih vrst poteka postopno: bukev in jelka pod prerahljani zastor matičnega sestoja, ostale vrste pa po smrekovem pomlajevanju. V prvi etapi se lijaki usmerjajo proti zahodu, v drugi se robno odpirajo preostali deli sestoja — v lijakih, usmerjenih proti vzhodu, vse do končnega poseka. Če se pokaže

za bolj primerno obratno odpiranje sestoja, se lijaki usmerjajo v prvi etapi proti vzhodu, v drugi pa proti zahodu. V tem primeru je potrebno zavarovanje sestoja proti zahodnim vetrovom. Pri premeni v treh etapah se v drugi etapi posamejno južni in vzhodni robovi sestoja postopno v obliki klinov in pasov. V prvi in tretji etapi se ravnamo po gornjem opisu.

Potek premene od etape do etape traja ok. 30 let. V vsako etapo se vključujeta intenzivna nega in zaščita nastajajočega mešanega sestoja. Pri problematičnih smrekovih sestojih pa ne kaže odlagati premene do visoke starosti sestoja, temveč jo velja uvesti že v dobi drogovnjaka. Zgodnja premena je ekonomsko ugodnejša in tehnično enostavnejša. Treba pa je upoštevati dejstvo, da se mlad smrekov sestoj trdovratno upira razpustu. »Ob pasivnosti gozdarjev se mnoge premene mlajših sestojev ne ohranjajo — sestoj enostavno uide premeni [8]«.

Razčlemba smrekovih blokov
v 2—3 etapah

Legenda:

	> 61 let	} 0,5 smreka 0,5 mešano: bukev, hrast, ostali listavci, bor, macesen
	28—60 let	
	< 28 let	
	zaščitni pas proti vetru	

Narisal: A. Mušič

Z zgodnjo premeno naj bi se pričelo že v starosti od 40 do 50 let. Pri vztrajni težnji k zastavljenemu cilju pa tudi pri sestojih višje starosti uspeh ne more izostati. Strokovna literatura navaja mnoge primere uspešno izvedene premene sestojev, starih tudi preko 100 let — z vnaprejšnjo podsaaditvijo bukve ali jelke (pod prerahljani zastor) se je premena dejansko že pri-

čela. Trajanje postopne premene je torej različno dolgo, navadno traja več desetletij, v enostavnih, lahkih primerih pa je končana seveda dosti prej. V izredno težkih primerih, kakor bomo videli v naslednjem poglavju, pa premena lahko traja tudi skozi celo generacijo gozda ali še dalje.

Za razvoj novega sestoja — po premeni — je ključnega pomena nega tal. Tej dajeta jelka in jesen s svojim globinskim koreninjem izredno kvaliteto. Če pa se nega tal opira na polnitev z bukvijo, kar bo v gorskih, zlasti prisojnih legah pogostejše, je treba že pri začetni negi in še v dobi poznejših redčenj dejavno skrbeti za to, da ostaja bukev v določenih mejah, predvsem v srednjem in spodnjem sloju sestoja. Seveda je treba računati z ekspanzivnostjo bukve in smreke ter z njuno težnjo po nadstojnosti, pa tudi z dejstvom, da smreka lažje prenaša zakisana tla kot bukev. V ugodnih razmerah bo udeležba smreke v novem sestoju od 50 do 70 % — zanj o ž e v e l i k a u d e l e ž b a v s e s t o j i h p o p r e m e n i .

RAZMEJITEV MED PRAVOČASNO PREMENO IN TEŽAVNO MELIORACIJO SMREKOVIH MONOKULTUR — TEHNIKA TEŽAVNE PREMENE — MELIORACIJE —

Cisti smrekovi sestoji — razen redkih primerov na ustreznih naravnih rastiščih in pogostih primerov na protivnih rastiščih — sodijo načelno v kategorijo pravočasne premene. Zaradi bolj ali manj zamujenih primerov premene bi prav lahko zamenjali označbo »pravočasna« z »normalno«. Že s samega vidika naravne menjave drevesnih vrst bi bila taka označba na mestu. Zakaj normalni pojavi v življenju gozda izhajajo iz naravne zakonitosti, abnormalni pojavi te vrste pa so predvsem posledica protinaravnega ravnanja z gozdom. Da se izognemo vsakršnemu kompliciranju, kaže torej sestoj razdeliti v dve osnovni kategoriji.

Ko bi razvoj čistih sestojev spremljali z diagrami od generacije do generacije, bi pokazale krivulje zelo različne kulminacijske točke. Pri čistih smrekovih sestojih bi prevladovale očitno upadajoče krivulje. Zato se za premeno ne bi smeli odločiti na poljubni točki upadajoče krivulje; po načelih »dobrega gospodarja« naj bi zato začeli s premeno že na začetku upadajoče krivulje. Zakaj čim bolj se oddaljujemo od tega začetka, se pravi, z a m u j a m o , tem bolj bo premena — melioracija komplicirana.

Degradacijski proces najbolje ponazarja razdelitev problematičnih čistih smrekovih sestojev v dve strnjene skupini: v prvo sodijo sestoji, v katerih komaj še najdemo redko podrast — ostanke prvotne gozdne združbe — in značilne floristične kazalce prvotnega naravnega rastišča. V drugo skupino pa sodijo sestoji, v katerih ni najti pravnobenih ostankov in kazalcev, značilnih za prvotno naravno gozdno združbo. Z nalaganjem surovega humusa se zmanjšuje aktivnost gozdnih tal — progresivno (od skupine do skupine). Degradacijski proces se končuje neogibno z občutno, če že ne popolno degradacijo gozdnih tal.

Ko pokaže nedorasli smrekov sestoj že očitne degenerativne znake, kakor so zastoj v slojevanju in višinskem priraščanju (z zakrnelostjo vršičev), očitna koničavost, debelovejnatost, zastarčena skorja, popolna zališajenost, predčrna rodnost ali očitna jalovost, pa tudi, kadar so tla že dolgo in skrajno degradirana (pod pokrovom *Myrtillus* Schreb. Typ., *Sphagnum*, *Nardetum* i. dr.), je premena morda že dolgo EKO-NOMSKA NUJNOST. Prav v tem kompleksu pa najdemo razmejitve med pravočasno premeno in težavno premeno — melioracijo smrekovih monokultur.

Da bi mogli pravilno določiti mejo med normalno (pravočasno) premeno in nenormalno (nepravočasno) premeno — melioracijo, moramo predvsem razločevati nego tal od zopetnega vzpostavljanja pokvarjenih ali (zelo) degradiranih tal v normalno stanje. Ustrezna gozdna obrast že sama po sebi pomeni nego tal. Zdrav, rastišču ustrezajoči mešani gozd najbolje ohranja in vzdržuje aktivnost in proizvodno moč gozdnih tal. Če pa so tla pokvarjena, jih je treba popravljati — z meliorativnimi deli in sredstvi. Daljnosežnost vlaganja le-teh je odvisna od stopnje degradacije. Melioracija po takem zajame niz postopkov, kot jih pokaže potreba: od brananja ali odpiranja in rahljanja tal, raznoglobinskega prekopavanja ali oranja in drenaže pa do apnjenja in raznovrstnega gnojenja — biotičnega in abiotičnega, itd.

Pri odločanju za premeno — ene ali druge kategorije — je nujno sočlenje s kriterijema: 1. ali je samo priporočljiva in 2. ali je že potrebno zdravljenje. V prvem primeru gre (predvsem) za preventivo, v drugem za kurativo (terapijo). Nasledstvene smrekove generacije spadajo deloma še v kategorijo preventive deloma pa že v kategorijo zdravljenja. Za prakso je torej jasno razpoznavna meja med izrazito melioracijo in pravočasno ali normalno premeno.

V svojem elaboratu »Melioracija smrekovih monokultur« [9] MIKLAVŽIČ (GIS Ljubljana) deli premeno na pet obravnavnih tipov, in to: 1. neupoštevni, 2. skrbstveni, 3. uravnavni, 4. tip neposredne (direktne) premene in 5. tip posredne (indirektne) premene. Prva dva tipa se nanašata na skrajno degradirana tla posebne vrste in bi zanju melioracija iz finančnih razlogov za enkrat povsem izostala. Ostali upoštevni tipi: »uravnavati« (U): Ta uravnavna skupina se ujema — po naši obravnavi — z načelno utemeljeno »pravočasno« premeno. Omejuje se na uravnavanje deležev gradečih drevesnih vrst, vključno popravljanje deležev obstoječih vrst, hkrati postopno menjanje enodobne strukturne oblike v skupinsko raznodobno. Tip »neposredne« premene (NP): Po naši obravnavi ta tip še spada v široko skupino (kategorijo) »pravočasne« premene. Ta tip zajame vse smrekove monokulture, ki še niso popolnoma degradirane, in obsega vse tiste gozdnorastiščne tipe oz. skupine sestojev, ki jih je treba sestavno in strukturno spremeniti. Tip »posredne« premene (PP): Po naši obravnavi sodi ta tip po skrajni potrebi zdravljenja tal v široko skupino (kateg.) bolj ali manj nujne melioracije. Ta tip zajame sestoje, ki so že tako močno degradirani, da je njih izboljšanje možno le v dveh ali več zaporednih stopnjah. V prvi se združujeta

agrotehnična (AM) in — po potrebi — biološka (BM) melioracija često tudi drenaža (D); s temi se pripravljajo tla drugi oziroma tretji stopnji, vnašanju gospodarsko važnih drevesnih vrst [9].

V gozdarski praksi — pri nas — je premena čistih sestojev še vedno nekaj novega, torej zanjo še nimamo uporabnih ali izčrpnih opisov. Navezani smo bolj ali manj na vire s tujih, a podobnih področij, kjer se premena že dolgo izvaja in so že vidni ter dokumentirani rezultati. Lahko zaključimo, da se bo pri premenah kreativno uveljavljal »svobodni slog« gojitve gozdov, zakaj (posebno) naši gozdovi se od primera do primera razlikujejo. Prepričani pa moramo biti tudi o tem, da se bo SVOBODNI SLOG [10] mogel uveljaviti šele z odklanjanjem shematizma in dogmatizma v reševanju gozdno gojitvenih problemov. [8].

Sledi nekaj splošnih vodil za izboljšanje po smrekovih monokulturah pokvarjenih gozdnih tal oz. rastišč:

Fizikalna in kemična predelava tal naj potekata združeno. Globina prekopavanja ali oranja se ravna po karakteristiki talnih horizontov. Podobno velja za apnjenje. Bistvenega pomena je mešanje humusa z rudninsko zemljo. Odločitve, ali surovi humus samo posneti ali ga podkopati (podorati), so odvisne od debeline humusa, od njegove kakovosti in od talne podlage. Izprani talni horizont — »izpranec« — je treba pregnojiti, torej je treba surovi humus podorati (podkopati). Tudi način vkopavanja (dodajanja) apna in drugih gnojil je od primera do primera različno potreben. Na zelo pokvarjenih ali opustelih tleh ne zadostuje apnjenje: upoštevaje rezultate analize tal dodajamo zemlji ustrezna umetna gnojila. Za dušičo pognojenje se na gozdnih tleh najbolj obnese »zeleno gnojenje« — z lupino i. dr. metuljnicami. Tudi za setev lupine je treba tla pripraviti, in če so ta zanjo prekisla, bo potrebno apnjenje — s CaO. Za kombinirana gnojila velja raba »tomaževe žlindre« — kot cenejše —, sicer pa ustrezne mešanice (N, P, K, Mg i. dr.). Za organsko gnojenje je treba uporabiti vse, kar je količkaj pri rokah: dračje (sesekano), steljo, sečne odpadke, pepel, cestno blato, zidne odpadke, a po možnosti še kompost ali blagi humus s primešanimi gnojili — pripraven posebno pri sajenju občutljivih sadik.

Od objavljenih — melioracijsko — poskusnih objektov v ZRN [8] si oglejmo le tri primere:

»1. Na zelo kislih tleh (z rjavo ali sivo gozdno zemljo) z gostim borovničjem — po izkrcanju panjev — je treba posneti vegetacijski pokrov in zgoščena tla globoko prekopati (preorati), vkopati CaO ali $2 \times$ količino CaCO_3 , nato posejati lupino; nato sejati ali saditi pionirske drevesne vrste, bodisi skupaj z ustreznimi gospodarskimi vrstami ali — po potrebi — kot predkulturo. Obstoječe (naravne) vrste drevja in grmovja (jerebiko, jelše, trepetliko, brezo, bezeg i. dr. je treba ohraniti. Nujno je ograditi (mrežno) nasad proti divjadi.

2. Na tipično rjavih gozdnih tleh na silikatni preperini oziroma peščeni ilovici obvladuje osvetljene prostore šopulja (*Agrostis* vulg.) in šašulica — »ojstrika« (*Calamagrostis* Epig.). Za star sestoj smreke s primešanim gozd. borom je primerna robna skupinsko postopna sečnja. Globlje prekopljemo zatravljena tla, odstranimo rušo in jo zložimo — s hkratnim apnjenjem — v kupe pod druga rastoča drevesa. Vkopljemo CaO. Sledi jesenska setev lupine na odprtih prostorih in pomlajevanje po SP načinu s pomaganjem boru. Skupinsko vnašamo bukev i. dr. ustrezne listavce — z gosto sadnjo (1×1) na raz-

tresene krpe po 3 do 4 are; zgradimo proti divjadi. Med smrekov in borov mlaj posadimo krepke macesnove sadike — primesno, pri kopanju jamic zopet raztrosimo CaO . Kupe travne ruše ponovno posipljemo s CaO . Objekt varujemo pred požari.« Ta primer se lahko prilagojeno uporabi za celjski in štorski po SO_2 opustošeni gozdni pas — s trstikasto stožko (*Molinia arudinaceae*).

3. Zelo degradirana zakisana tla z debelim slojem surovega humusa s pogostnim mahovnim slojem... Nepreredčeni smrekov sestoj je treba močno prerediti — s podpiranjem najboljših smrek. Zaradi večje osvetlitve tal je potrebno tudi obejevanje. Blazine *Sphagnuma* odstraniti (odluščiti). Na razgaljena mesta je vkopati CaO , pozneje sledi raztros CaCO_3 (prodec, odpadni zidni material i. dr.). Zagnojilni material kot kompost raztrosimo skupaj s semeni. Celotno drobno dračje (stelja) ostane v sestoji razgrnjena. Dodajanje apna naj bo zmerno. V teku 30 let se sestoji po takim ravnanju spremene v dobrem smislu.

Hitro se menjajo primeri, kjer se nahaja pod slojem surovega humusa sloj sivo humozne ilovice brez strukture, v presledkih šotišča. Po močnem prereditvi smrekovega sestoja vnesemo $\text{CaCO}_3 = 75 \text{ qu/ha}$. Najboljši uspeh: z dodajanjem cestnega in zidnega odpadnega materiala = $26 \text{ m}^3/\text{ha}$. Sledi hitri pojav bujne flore in naravni mlaj oz. nasad ni običal... [8].

Že na podlagi teh primerov bo gojitelj gozda lažje praktično presojal potek težavne premene — melioracije, pa tudi lažje našel svoje variante za AM in BM ter konkretno najustreznejše načine celovite premene.

Premena — od najlažje do najtežje izvedljive melioracije — spada v širok okvir nege tal. Za gojitelja gozdov naj bi ta bila vselej osnovna zadolžitev. V sodobni (tuji) gozdnogojitveni literaturi [8] »je« karakterizirano mešanje drevesnih vrst z razdelitvijo v dve kategoriji: 1.) s tendenco siromašenja (z »osiromašenim tipom«) in 2.) z obogatitveno tendenco (z »obogatitvenim tipom«). Če n. pr. iz glavnega tipa zmesi jel-smr-bu izpade bu, pomeni to že tendenco siromašenja; ta se z zmanjševanjem deleža jel še stopnjuje. Nasproti osiromašenim tipom lahko postavimo obogatitvene tipe, to je, glavni zmesi bur-smr-jel se pridružijo nadaljnje vrste, tako izmed iglavcev mac-bo-dugl, izmed listavcev pa jes-jav-hr i. dr.«

Podobno porabna je — po mojem mnenju — navedena karakteristika pri biomelioracijah: S tem, da se pridružijo n. pr. brezi in ivi vrste jelše, je že podana meliorativno obogatitvena tendenca, zlasti je to upoštevano pri »novinskih grmiščih« z raznorazno sestavo vrst. S premeno teh v gospodarske ustrezno mešane sestoje — s smreko (tudi) kot glavno vrsto — zamenja meliorativno gospodarsko obogatitvena tendenca.

Zaman pa bi bilo vse prizadevanje za ti »obogatitveni tendenci«, če pomlajevalnih površin ne zavarujemo dovolj pred divjadjo in živino.

ZASČITA POMLAJEVALNIH POVRŠIN PRED DIVJADJO — POSEBEN EKONOMSKI PROBLEM —

Problematika zaščite

Zaman so negovalni ukrepi v mladju in pozneje, če se to prepušča uničenju ali poškodovanju po divjadi. Ker je v čistih smrekovih gozdovih za srnjad, jelenjad in zajce najmanj hrane, ta divjad, tudi če je maloštevilna — a vedno lačna — lahko uniči ali pohabi gozdni naraščaj vse do smreke ter vse naokoli popase in sčasoma iztrebi sladko zeliščno in travno

floro. Zato je brez ustrezne zaščite pomlajevalnih površin premena čistih smrekovih sestojev v mešane nemogoča.

S skrbjo za prirastek in s čedalje bolj poudarjenim biološko meliorativnim ukrepanjem pa je postala zaščita proti divjadi predpostavka ključnega pomena za uspešno gojenje gozdov nasploh. Ker so se pokazala kemična in mehanična posamična zaščitna sredstva kot nezadostna in nedognana, preostane edino povsem uspešno zaščitno sredstvo: ogrevanje.

Ostro se loči pritalna vegetacija v starem smrekovem gozdu zunaj ograde od one v ogradi, kamor niti zajec nima dostopa. V prvem primeru je videti samo mahovni pokrov s posameznimi šopi praprotnic, kislih trav in zelišč ter reven smrekov pomladek, v drugem primeru pa je očitno mešanje naravnega naraščaja raznih drevesnih in grmovnih vrst ter drugega rastlinstva. »Raziskave glist (deževnikov) so pokazale, da je zunaj ograde deževnik prava redkost, medtem ko so jih našli v ogradi 10 gramov na m²; preračunano na 1 ha gozdne površine je to kar pomembna talno predelovalna sila« [8]. Posebno v zgoščenih (zbitih) ilovnatih tleh je njihova prisotnost za uspevanje drevja naravnost odločilna.

Likvidacija naravnih prvobitnosti ali rušenje ravnovesja v biocenozah gozda je v nasprotju z znanostjo. Tudi kompleksni gozdarski vidiki izključujejo iztrebljanje katerekoli vrste divjadi. Glede škodljivosti srnjadi so ostali interesi gozdnega gospodarstva in lovstva neusklajeni in nerazčiščeni. Sodobno gospodarsko vrednotenje gozdarstva in lovstva namreč še ni predrlo v zadevno zakonodajo. Njena nezadostnost je v tem, da zaščita gozdov pred škodljivo divjadjo stvarno — še vse preveč — bremeni gozdno gospodarstvo. Pravno bi se morala škoda od divjadi knjižiti samo v odškodninsko breme lovcev. V gozdnih predelih, zelo ogroženih po divjadi, ne bi bilo dosti pomagano samo z zmanjšanjem staleža najbolj škodljive vrste divjadi, ampak bi morale biti lovske organizacije (družine) v izdatno pomoč pri zadevni zaščiti.

Menim, da ne bo odveč, če povzamem nekaj stavkov iz »Desetih ekoloških zapovedi« priznanega strokovnjaka modernega gojenja gozdov, prof. dr. H. Mayer-ja (1981):

»...4) V naravnem gozdu sta gozd in divjad v ekološkem ravnotežju.

5) Pri številčnosti divjadi, ki ustreza lovskemu gospodarstvu, izgubi naravni gozd ekološko odločilno zmožnost samoreguliranja... Tudi gorskim varovalnim gozdovom grozi nevarnost postopnega razpadanja, ker divjad preprečuje njihovo obnavljanje...

6) Brez reševanja vprašanja divjadi ni možno sonaravno, trajno in donosno gozdarstvo...

7) Sonaravno lovsko gospodarstvo rešuje problem GOZD—DIVJAD, zagotavlja znosne škode in zdrave populacije divjadi... Samo stanje gozdnega rastlinja je objektivni kriterij za presojanje razmerja GOZD—DIVJAD. Ekološko prilagojena številčnost divjadi zagotavlja zdrave populacije divjadi in znosne škode na gozdnem rastlinju.

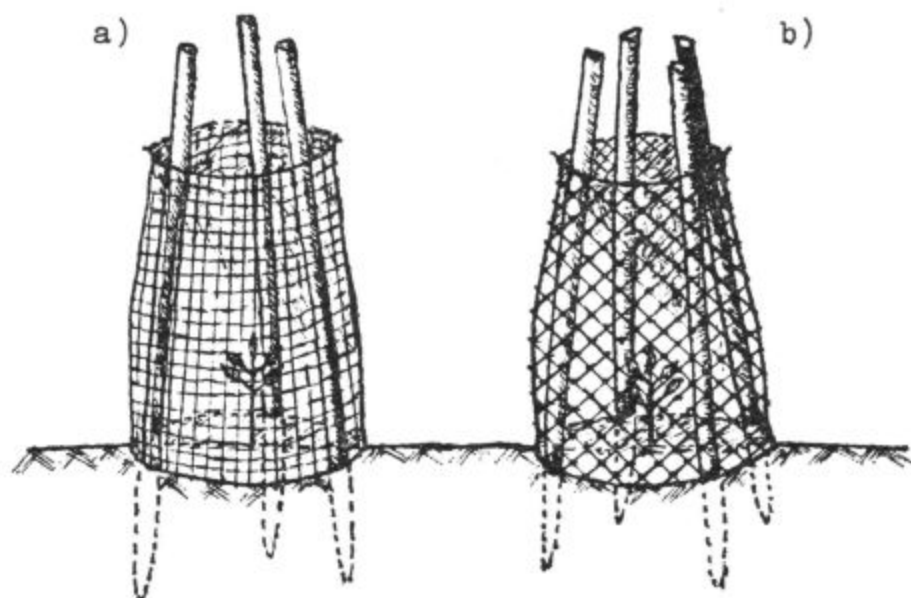
8) Ekološka usmerjenost lovskega gozdarstva je nujna naloga... Velik del lovcev so športniki, ki se zanimajo predvsem za strel in trofejo, ne pa za biološka in ekološka dogajanja... Sicer so škode divjadi postale že tako velike, da ne moremo čakati na novo generacijo lovcev z večjo ekološko zavestjo. Pri lovskem izpitu je poleg znanja o biologiji divjadi treba zahtevati tudi poznavanje gozdne življenjske združbe...

9) Problem GOZD—DIVJAD morejo rešiti le povezani gozdnogojitveni ekološki ukrepi in ukrepi na področju biologije divjadi in lovske tehnike, predvsem pa ekološko usmerjeno zmanjšanje številčnosti divjadi... [12].

Potreba finančnih sredstev za premeno — melioracijo ni kratkoročna kot pri klasičnem obnavljanju gozdov. Za dolgoročno postopno premeno čistih gozdov je treba zagotoviti sredstva na podlagi dolgoročnega načrta in predračuna stroškov. Če kaže, da bo kaka investicija zelo zahtevna — draga, operativna prizadevno išče, kako bi jo pocenila. Prav tako je tudi pri ograjevanju. Spričo sedanjih izredno visokih cen za žični material smo torej primorani najti najzadovoljivejše rešitve in načine, da bi dosegli z manjšimi stroški večji učinek.

Pri naših gozdnih razmerah — manjša strnjenost kritičnih smrekovih monokultur — bo potreba ograjevanja mnogo manjša kot, denimo, v južni Nemčiji, »kjer predvidevajo za racionalno obratovanje ograditev ok.

»B« Navadni način zaščite posameznih sadik

Popolno omreženje proti zajcu, srni i. dr. s plaščem iz ustrezne mreže okrog kolov

- a) žično (plastično) tkivo,
- b) žično (plastično) pletivo.

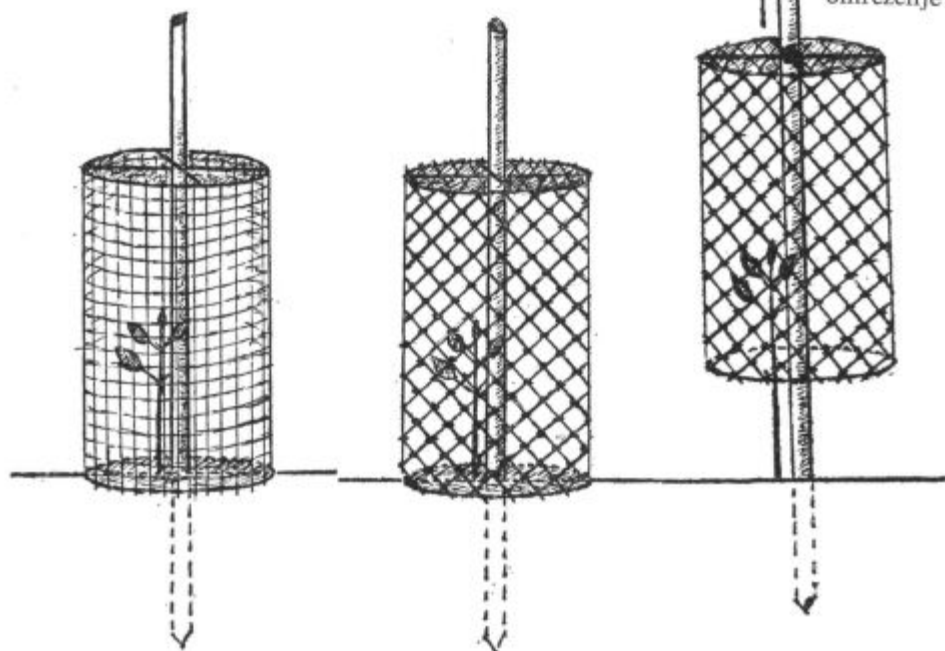
Narisal: A. Mušič

»B1« Zaščita posameznih sadik

a) žično tkivo

b) žično pletivo

c) popolno omreženje

a) b) c): enostavno s tulcem

delno omreženje (samo krošnje)
(ko ne ogroža sadike zajec, pač pa
srnjad i. dr. visoka divjad)

Narisal: A. Mušič

7 do 15 % gozdno obratovalne površine« [8]. Zaradi pestro menjajoče se strukture gozdov — spričo osredkovno številnih kmetij — so pri nas tudi večje možnosti za uporabo raznih načinov zaščite pred divjadjo, predvsem z večjo uporabo lesa. Postopna premena — melioracija se bo izvajala na raznih mestih na periodično menjajočih se deležih gozdnih kompleksov. Ponekod bodo še uspešni najenostavnejši načini, bodisi s piramidalnimi zakoličenjem ali posamičnim zamreženjem ogroženih sadik — ali kakšnim drugim sredstvom, ki se krajjeveno še obnese...

Pri zelo zahtevnih — težavnih — premenah — melioracijah, kakor z vnaprejšnjo podsadnjo bukve ali jelke in s poznejšim vnašanjem drugih gospodarskih drevesnih vrst pride v poštev samo izbira med razpoložljivimi načini ograjevanja. Pred obravnavanjem tega bi opozoril na predlog, ki ga imam že dolgo v mislih: V zelo ogroženih predelih s kritičnimi smrekovimi monokulturami naj bi se zunaj teh — v okolju, po možnosti ob vodi (z jarkom) — izločila zemljišča ustrezne velikosti — »pašni rezervati« za divjad, kjer bi ta v vseh letnih časih našla potrebno

hrano na načrtno osnovanih in vzdrževanih kulturah — iz zmesi: jelke, jesena, javora, trepetlike, jerebike idr. ustreznega drevja ter grmovja, pa maline, robide, sladkih trav itd. Tudi krmišča z jaslimi, koriti in solnicami naj bi se prestavila na robove takega rezervata. S tem bi divjad odvrčali od škode in potreba ograjevanja pomlajevalnih površin v kritičnih sestojih bi se znatno zmanjševala.

Krmilne jasle sredi smrekove monokulture v Rakovcu, G. o. Vitanje
(Foto: Ciglič)

Interesni skupnosti gozdarjev in lovcev naj bi se sporazumno dogovarjali: Skrb za opisane stalne krmilne kulture bi spadala med obveznosti obeh interesnih skupnosti. Na tem so živo zainteresirani tudi kmetovalci — sadjarji. Sporazumno naj bi tudi lovci trajno prispevali svoj delež tudi za ograjevanje določenih gozdnih in kmetijskih objektov — zaradi posebne zaščite pred divjadjo.

Ni več dvoma o tem, da je pri razdiralni sili v naših smrekovih gozdovih udeležena ena izmed močnih komponent — naša brezbriznost: v nedogled namreč dopuščamo divjadi vse preveč vloge aktivnega preusmerjevalca vzgoje in nege naših gozdov. V primerjavi s sredstvi za izboljševanje gozdov, ki gredo leto za letom »skozi vamp divjadi« stroški potrebnega ograjevanja niti ne bi bili tako zelo visoki! Možnosti racionalizacije torej tudi na tem področju niso ravno majhne.

Jamstvo za celovito in trajno obvladanje obravnavane problematike pa bi bilo doseženo šele s sprejemom naslednjega predloga: Celotna zaščita gozdov pred divjadjo naj bi postala specializirana gozdarsko-lovska dejavnost pri GG; zajemala bi vsa zaščitna sredstva oziroma celotno varstvo od divjadi ogroženih gozdov — tako: načrtno odpiranje in vzdrževanje stalnih krmilih kultur, ograjevanje, reševanje odškodninskih zadev, kreativno kontaktiranje in sodelovanje gozdarjev z lovskimi družinami itd. Gozdarski strokovnjak, zadolžen s to kompleksno dejavnostjo, naj bi bil lovsko visoko kvalificiran in lovec.

Ograde in ograjevanje

Ograde delimo na stalne (stabilne) in začasne (prestavljive). Po kalkulaciji stroškov in po gozdnih razmerah v kraju ograjevanja se odločamo bodisi za enostavne lesene ali žične mrežne ograde ali tudi za kombinirane — mrežne in lesene ograde. V krajih z lažje dosegljivim drobnim lesom imajo prednost lesene ograde. Sicer pa so stroški za vse vrste ograd približno izravnani. Se živemu izročilu o zagrajevanju pašnikov, gozdov in obdelovalnih površin na alpskem, posebno koroško-savinjskem območju, so potrebne samo tehnične dopolnitve in izboljšave raznih takih lesenih ograd.

Za pomlajevalne površine (kulture), ki so brez pomembnih ostankov starega drevja, so primerne stalne ograde na istih mestih.

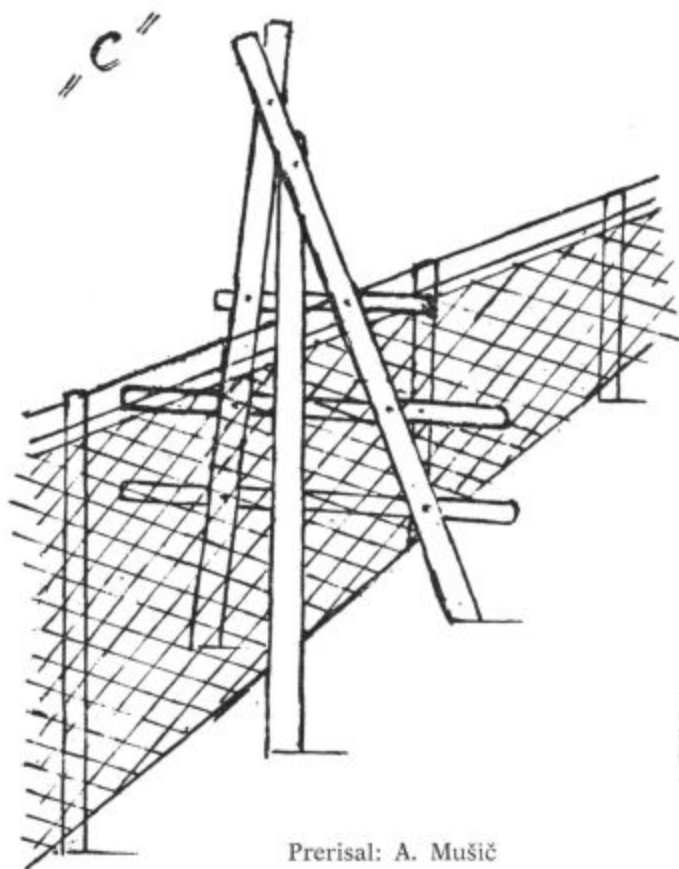
Ograde iz »sestavljenih les« pa so primerne za začasna ograjevanja, predvsem za skupinsko postopna pomlajevanja — zaradi neoviranega poteka sečnje in spravila — z več strani sestoja. Lese je mogoče na katerem koli mestu hitro odpreti in enostavno prestavljati. Za »leso« — bodisi leseno ali mrežno — skica ni potrebna.

Praktično optimalna poprečna ograditvena površina bi bila 3 ha. Na 1 ha površine nanese ograda pri posameznih majhnih površinah, npr. 0,05 ha v obliki kvadrata ok. 1800 m², pri enkratni površini 1 ha pa le 400 m². Na porabo ne vpliva samo velikost površine, ampak tudi njena oblika; najugodnejši sta krog in kvadrat. Zaradi olajšanega varstva prevelike površine niso priporočljive: v preglednih starih sestojih pa je ta lahko precej večja kot v nepreglednih goščavah [11].

Če je pomlajevanje oziroma vnašanje 'ogroženih' drevesnih vrst bolj intenzivno, gosteje zasnovano, je gospodarnejša ograditev celotne pomlajevalne površine ali delov sestoja — »v celem«. Nasploh je boljše ograjevanje večjih površin. Pri manjših površinah je poraba žice potratna in efekt neznaten. Najbolj racionalno je tedaj ograjevanje v celem in v kar naj-

bolj ravnih dolgih premicah [8]. Pri majhnih — posamičnih — vnašanjih... pa je gotovo cenejše posamezno omreženje.

Mere ograde se določijo po vrstah divjadi. Gostota mreže (razpon žic in drogov) se ravna po najmanjši, debelina žice in višina ograde pa po najmočnejši oziroma najvišje skočni divjadi. Proti zajcem je potrebno zamreženje tesno pri tleh, proti divjim svinjam pa prizemno ojačenje z drogovi ali bodečo žico. Največja razdalja stebrov je pri štirikotnem pletivu 4 m, pri 6-kotnem pa samo 3 m. Pri pletivu na vozle lahko znašajo razdalje med stebri do 10 m, po potrebi proti divjim svinjam so priporočljivi dodatni vmesni stebri [11].

Enostaven prestop
mrežne ograde
(po Winterju)

Prerisal: A. Mušič

Lese so cenejše kot stabilne lesene ograde. Drogovi zoper preskok niso samo dražji od žice, marveč so tudi bolj vidni, zato vabljivi za preskok. Na strmih pobočjih in za visoki sneg je treba predvideti višje ograde, vzdolžne žice je treba povezati z navpičnimi žicami. Proti spodlezu je treba pletivo (žice) zavarovati pri tleh z drogovi ali dovolj globokim vkopanjem pletiva [11].

Ostale podrobnosti, tudi o merah stebrov, drogov, prečnikov, opornikov i. dr. ter o konserviranju podzemnih in nadzemnih delov lesa, ne spadajo v to obravnavo.

— — —

V naši državi sta dve pomembnejši tovarni žičnega pletiva. »ŽICNA« v Celju izdeluje štirikotno pocinkano pletivo »UNIVERSAL« in šestkotno pocinkano pletivo »MERKUR«. Informacije o podrobnostih in cenah daje tovarna. Na tovarniško ceno vpliva seveda količina nakupa; cene se določajo po dogovoru. Novost so žične mreže iz aluminija ($AlMg_3$ s 5 % primesjo Mg, ki daje aluminiju večjo trdoto). Izdeluje jih — po naročilu — podjetje »IMPOL« v Slovenski Bistrici; v manjšem obsegu tudi zasebni obrat gozd. inž. Lojze Kocmur, Podgorje h. št. 29, p. Šentjur pri Celju. Štirikotno pletivo gostote 50×50 mm je iz 2,5 mm debele žice. Debelina vodilne žice je 4 (ali 5) mm, vezalne žice pa 1,2 mm. Višina mreže — po želji kupca. Tovrstne mreže iz garantirano nerjaveče žice bodo trajale svojih 50 let, torej najmanj 10-krat trpežnejše od kakovostne pocinkane žice. Samodejna oksidna prevleka (patina) po 2 letih rabe štiti mrežo proti mehničnim in kemičnim vplivom. Pri dotiku žice z železom pa je potrebno barvanje železa (z minijem). Zaradi čim daljše trpežnosti je treba tudi lesene dele ograde kar najbolje konservirati (s karbolinejem ali dr.).

Pri iskanju racionalizacije ne kaže spregledati še tako prikritih možnosti. Novost so tudi plastične cevi, uporabne tudi za stebre pri mrežnih ograjah. Take cevi raznih mer izdeluje podjetje »MINERVA« v Zalcu. Vse bolj se ponujajo tudi »plastične« mreže. Pri izbiri mrežnega materiala se je treba ozirati tudi na najugodnejšo shranljivost (skladiščenje) tega.

SKLEPNE MISLI

Vzgoja gozdov naj bi bila orientirana na naravna rastišča. Intenzivnost gospodarjenja — s težiščem na izbiralnem redčenju, ustreznem polnilnem sloju in pravilni pomlajevalni sečnji — naj bi bilo trajno v skladu z nego tal. Kjerkoli bi se pokazalo pešanje rodovitnosti, je nujno doseči zopetno rodovitnost. Zatorej: zagotovitev največje možne proizvodjalne moči rastišč je glavna gozdarjeva naloga.

Premena čistih sestojev v mešane, kjerkoli se pokaže potrebna, naj bi postala trajni gojitveni cilj; ta sodi v posebno področje gojenja gozdov. Trajno zadovoljivi potek pravočasne premene ne bi smel predstavljati ekonomsko nerešljivega problema. Za izboljševanje naših gozdov nasploh, a še posebej za povečanje vrednostnega donosa naših smrekovih sestojev se morajo najti sredstva.

Vsaka racionalizacija gozdnega obratovanja prinaša dodatna finančna sredstva, ta naj se vračajo gozdu. Če so posamezna GOZDNA GOSPODARSTVA tudi v združenih sektorjih — družbenem in zasebnem — ekonomsko prešibka in bi tudi z zgledno racionalizacijo ter dohodkovnim sodelovanjem velikih porabnikov lesa ne mogla sproti ustvarjati zadostnih finančnih sredstev za sodobno intenzivnejšo gojitev gozdov, preostane samo regio-

nalna združitev dveh ali več GG v eno ekonomsko dovolj močno gospodarsko organizacijo.

Gozdnourejevalna služba pri GG že kaže znatne premike od klasično shematiziranega k življenjsko sodobnemu načrtovanju. Kontrolna analiza stvarnih gozdnih razmer oziroma dejanskega stanja sestojev naj bi bila v vsakem primeru podlaga za sestavljanje ureditvenih elaboratov, katerih namen je usmerjanje in informiranje operative.

Usmerjanje in spremljanje gojenja gozdov pri GG postaja vedno širše delovno področje, vse bolj se odpira delitvi na specializirane dejavnosti. Da bi bilo sodelovanje na tekočem in da bi bila realizacija načrtovanega oziroma programiranega zajamčena, naj bi bili UREJEVANJE in GOJENJE gozdov kar najbolj povezani področji. Obe ti ključni gozdarski dejavnosti bi bilo priporočljivo organizirati tako, da bi bilo trajno zagotovljeno stalno poslovno kontaktiranje in samodejno evidentiranje. Računalniška raba to olajšuje.

S trajnim izpopolnjevanjem evidenčne in informativne dejavnosti pri GOZDNIH OBRATIH in GOZDNIH GOSPODARSTVIH bo dosežen tudi napredek v kvaliteti zbranih podatkov. Kakor podatki o realizaciji programiranih del in ukrepov po oddelkih in odsekih tako so potrebna tudi natančno podana opažanja in odkrivanja pomembno zanimivih pojavov in problemov, kot jih sproti prinaša gozdarska praksa. Vsak problemsko zanimiv gozd naj bi dobil svoj življenjepis. V tem smislu zbrani podatki bodo zanesljiva podlaga tudi za strokovne publikacije. Ko prebiramo tujo strokovno literaturo, prihajamo do sklepa, da avtorji ne bi dosegli takih kvalit, če jim ne bi bili na voljo viri iz zapisov in kronik, kot jih vodijo mnoga gozdna gospodarstva že dobrih dvesto let. Pri nas smo v tem pogledu na začetku.

Vendar je bil v informatiki v povojnih desetletjih dosežen napredek. Vsakoletni zaključni račun GG dopolnjuje izčrpno poročilo o realizaciji in problematiki za vse področne dejavnosti. Trajno pričujoča gozdarska statistika se je v letih od 1956 do 1964 posluževala tudi podatkov iz 'gospodarske knjige' in kronike. Že 20. leto redno izhaja pri celjskem GG mesečno glasilo »RASTJE«; splošno informativnemu delu glasila so redno pridruženi dopisi s terenov in strokovni članki.

Celotno varstvo od divjadi ogroženih gozdov naj bi postalo specializirana dejavnost v sestavi gojenja in varstva gozdov pri GG. Zajemala bi vsa zaščitna sredstva: ograjevanje, načrtno odpiranje in vzdrževanje krmilnih kultur (za divjad) z u n a j monokultur in objektov premene, odškodninske zadeve, skrb za tvorno sodelovanje gozdarjev z lovskimi družinami itd.

Delegati INTERESNE SKUPNOSTI GOZDARSTVA naj bi se vztrajno zavzemali za ustrezna zakonita določila za zagotovitev trajno sonaravnega lovskega in gozdnega gospodarstva, se pravi: za pozitivna, sankcijsko oprta zakonita določila, ki bi zagotavljala enako-pravno vrednotenje lovskih in gozdarskih interesov in trajno tvorno sodelovanje med gozdarji in lovci — med GOZDNIH OBRATI in LOVSKO ORGANIZACIJO. Le tako bo moč doseči trajno uskladitev in tvornost gozdarske in lovske politike.

Summary

THE PROBLEM OF MANAGING OUR FIR FORESTS

The fir-tree in lowland isn't widely spread, it is mostly not autochthonous. Its forests came into being artificially — mostly by means of cultivation. In many places in mountainous areas, too, the fir forests sprang up artificially — after clearing or rooting out the original natural forest mixture. Everywhere, whether in a lowland or in a mountainous area, where the fir-tree culture proves unsuitable or wrong, its conversion to the original natural state is necessary. The practice of such conversion in the lowland areas is more or less well-known; less well-known and less accounted for, however, is the problem of many a fir-tree mono-culture in the mountainous areas and, accordingly, its conversion to a healthy, tough and more productive forest.

The author deals with this problem in a complex and sufficiently popular manner as it is interesting for the lay public as well.

LITERATURA

- ¹ Wilde — Parey: Forstliche Bodenkunde, 1961—1962. Gozdno tloznanstvo.
- ² Schädelin — Pataky (Sarajevo): Selektivna proreda kao uzgojni metod za postizanje najveće vrijednosti, 1942—1956.
- ³ Bosshard: Die Mindestfläche für einen nachhaltigen Femelschlagbetrieb, 1954. Najmanjša površina za trajno skupinsko postopno pomlajevalno obratovanje.
- ⁴ Wraber: Sistematski raspored gozdnih združb. Povzetek iz fitosocioloških razprav in elaboratov pri Gozdnem gospodarstvu Celje.
- ⁵ Leibundgut: Rolle und Grundlagen der Planung beim schweizerischen Femelschlag- und Plenterbetrieb, 1952. Vloga in osnove načrtovanja v švicarskem skupinsko postopno pomlajevalnem in prebiralnem obratovanju.
- ⁶ Nietzsche: Jenseits von Gut und Böse. Zur Genealogie der Moral, I. 1885. Onstran dobrega in zlega. K rodoslovju morale, pogl. 9.
- ⁷ Köstler: Der Bestockungsaufbau in der waldbaulichen Bestandsdiagnose, 1954. Zgradba sestoja v gozdnogojitveni sestojni diagnozi.
- ⁸ Köstler: Waldpflege, 1953. Nega gozda.
- ⁹ Miklavžič: Melioracija smrekovih monokultur na Pohorju, 1958.
- ¹⁰ Mlinšek: Sproščena tehnika gojenja gozdov na osnovi nege, 1968.
- ¹¹ Sommer: Waldbau durch Zaunschutz, 1956. Gojenje gozdov z ograditveno zaščito.
- ¹² Mayer — Župančič (Ljubljana): Die 10 ökologischen Wald-Wild. Gebote für naturnahen Waldbau und naturnahe Jagdwirtschaft, 1981—1982. Deset ekoloških zapovedi za sonaravno gojenje gozdov in za sonaravno lovsko gospodarstvo.

JANEZ RIHTERŠIČ

**PRIDOBIVANJE MINERALNIH SUROVIN
V CELJSKI KOTLINI
V PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI
(s presojo možnosti za bodočnost)**

V sestavku so obravnavane mineralne surovine iz Celjske kotline s poudarkom na pomen, ki so ga imele pri naselitvi prostora, kot vir preživljanja in pri nastajanju širših trgovskih povezav na geografsko ugodnem prostoru.

V novejšem obdobju pridobivanje mineralnih surovin kljub razvoju tehnike in industrije upada delno zaradi premajhnih zalog, v glavnem pa zato, ker je videti nabava surovin in polizdelkov iz večjih pridobivalnih središč zunaj Celjske kotline ugodnejša.

Pri tem pa bi se bilo verjetno potrebno zamisliti nad tem, da predstavlja trgovanje le majhen del celotne cene surovine in prevoza ter da bi zato bilo pridobivanje interesantnih domačih surovin ekonomsko bolj upravičeno.

1. UVOD

Če primerjamo živahno, skoraj tritisočletno zgodovino rudarjenja v Celjski kotlini z današnjim stanjem ter tehniške zmogljivosti minulih dob s sedanjimi, lahko ugotovimo le velik korak nazaj.

Ko bo izkoriščeno ležišče lignita v Saleški dolini, se bomo verjetno poslovili tudi od rudarskega stanu, ki je pomenil domačinom še pred nekaj leti vzor za pogumno in moško delo podobno kot gozdarsko delo v planinah in splavarjenje.

V Celju, središču Celjske kotline s širšim zaledjem, je delovala do okupacije leta 1941 prva rudarska šola na slovenskih tleh.

Prav tako je bil tu tudi sedež Rudarskega glavarstva.

Avtor: Janez Rihteršič, dipl. geol., »Montana« Zalec

2. GEOGRAFSKA OMEJITEV CELJSKE KOTLINE

Celjsko kotlino omejujejo proti severu, zahodu in jugu sredogorski nizi, le proti vzhodu skoraj neopazno prehaja v zahodno obrobje Panonskega nižavja.

Izrazita ravnina je le severno od sotočja Savinje z Voglajno in Hudinjo v Celju ter ob toku Savinje po Spodnji Savinjski dolini od Celja do Letuša.

Nadmorska višina ravnine ob Savinji naraste od 240,0 m v Celju na 280,0 m pri Letušu, vrhovi obdajajočega sredogorja pa segajo nad 1200 m visoko. Razvodje, ki omejuje Celjsko kotlino proti vzhodu, pa doseže z najnižjo koto le 300,0 m nadmorske višine.

Na zahodu omeujeta Celjsko kotlino slabo razčlenjen masiv Dobrovelj, ki se vzpne skoraj brez prehoda iz ravnine ob Savinji, in višje gričevje do Karavanškega niza.

Južno obrobje sestavlja od zahoda proti vzhodu potekajoča vrsta z vmesnimi sedli prekinjenih višjih vrhov, ki jo loči od osrednjega dolinskega dna niz nižjega gričevja, razčlenjen s hudourniškiimi dolinami.

Le severno obrobje predstavlja postopen prehod iz nižin ob Savinji do grebenastega sredogorja, potekajočega v smeri zahod — vzhod.

Savinja je s svojimi glavnimi pritoki vrezala globoke soteske v severno in južno obrobje Celjske kotline ter tako ustvarila ugodne možnosti za prehodnost ozemlja od severa proti jugu.

3. NASELITEV CELJSKE KOTLINE

Ugodna razčlenjenost površja je omogočila kontinuirano naselitev od neolitika dalje. Večja selišča so nastajala na celotnem obrobju dolinskega dna že pred tremi tisočletji. Za kulturo tedanjih naseljencev je predvsem značilen razvoj oblikovanja keramike, ki so jo izdelovali iz domačih glin, in pojav okrasnih predmetov iz bakra, ki so ga kasneje legirali s cinom v bron. Za pridobivanje bakra in cina v takratni dobi v Celjski kotlini ni dokazov. Ti dve kovini so verjetno prinesli trgovci iz severnejših pokrajin, kjer so bili v zadnjih letih zasledeni številni bakreni rudniki iz tega obdobja na meji med Zgornjo Štajersko in Spodnjo Avstrijo.

Za razvoj pridobivanja in predelave kovin je pomemben pojav Ilirov; ti so namreč že poznali železo, ki je okoli 800 let pred našim štetjem začelo nadomeščati bron.

Iz tega obdobja obstojajo številni arheološki dokumenti na podlagi izkopavanj. Marsikje v Celjski kotlini najdemo ostanke žlindre iz tedanjih topilnic železne rude. Tradicijo pridobivanja železa so nadaljevali po zavojevanju naših krajev Rimljani, ki so posebno cenili »noriško železo«, izdelano na širšem ozemlju, vključujočem tudi Celjsko kotlino.

4. UPORABA RUDNIN

Železarska tradicija se je sicer ohranila do današnjih dni, domačo železno rudo pa je koncem prejšnjega stoletja že povsem nadomestila ruda iz večjih in kvalitetnejših tujih nahajališč. Občasno so pridobivali in prede-

lovali tudi svinčene rude, nastopajoč v manjših nahajališčih na obrobnih sredogorjih.

Ponovno oživitev rudarske dejavnosti pa je povzročilo odkritje premo-ga ob koncu 18. stoletja.

Sredi 19. stoletja postavljena železarna v Štorah je povzročila tudi pridobivanje naravnih livarskih peskov iz nahajališč v bližnji okolici.

To pa je pomenilo poleg starejšega kopanja glin za lončarstvo in opekarne ter manjšega pridobivanja bentonita za potrebe suknarske obrti začetek pridobivanja nekovinskih surovin za industrijske namene.

5. PRIDOBIVANJE MINERALNIH SUROVIN V PRETEKLOSTI

5.1. Lončarske gline, okrasne kamenine

Če odštejemo kameno orodje praprebivalcev, lahko štejemo gline kot prvo mineralno surovino, ki so jo uporabljali ljudje za ročno oblikovanje posode in kulturnih predmetov. Na obrobjih dolinskega dna Celjske kotline nastopajo velika ležišča pretežno diluvialnih glin, uporabnih za lončarstvo in grobo keramiko. Najstarejša na lončarskem vretenu izdelana lončevina izvira iz ilirskih grobov. Izdelovali so posode vseh velikosti — od majhnih lončkov za mazila do metrskih pokopnih žar.

Kvalitetno žgano opeko poznamo šele iz rimskega obdobja, ravno tako umetniško izdelane nagrobne in gradbene elemente iz belega pohorskega marmorja. Lončarstvo, opekarništvo in kamnoseštvo se je neprekinjeno ohranilo v Celjski kotlini do današnjih dni. Vendar pa se je število lončarjev zmanjšalo od 150 ob koncu preteklega stoletja na vsega 3.

Od povojnih petih industrijskih opekarn deluje danes le še ena, neupoštevaje opustitev številnih poljskih peči za žganje kvalitetne ročno oblikovane zidne opeke in strešnikov.

Na tuje surovine se je morala že pred leti preusmeriti libojska keramična tovarna, ki je pred 150 leti začela delovati na nahajališču bele talninske gline v Libojah.

Po vojni je bila ukinjena tudi prva tovarna šamotnih izdelkov v jugovzhodni Evropi, ki je nastala kmalu po štorski železarni južno ob njej ter uporabljala dolgo časa domače surovine iz okolice. Tudi celjska cinkarna ne uporablja več domačih glin pri izdelavi predločk in ognjavarnih izdelkov.

5.2. Kovinske rudnine

5.2.1. Železne rude

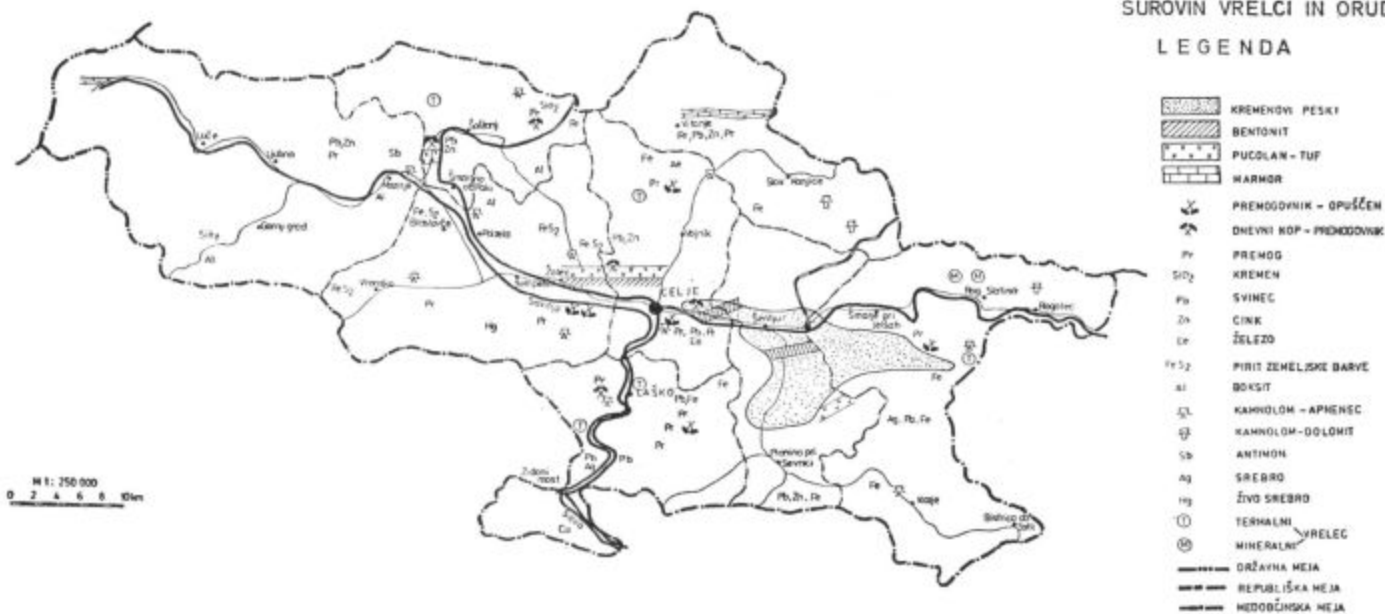
Uporaba železa se prične okoli leta 800 pred našim štetjem in vpelje po njem imenovano železno dobo.

Za pridobivanje po takratnem postopku je bilo potrebno močno dova-janje zraka, zato so postavljali talilne peči na vzpetinah ter tako izkoristili pobočne vetrove.

Eno najpomembnejših selišč južno od Alp iz tega obdobja je Rifnik nad Šentjurjem pri Celju. Tu so bili odkriti ostanki naselbin in številni žarni grobovi v višini od 400 do 570 m nad morjem. Zaradi slabega gradbenega materiala in rušenja naselij od zavojevalcev niso ohranjeni popolni ostan-ki topilnic, ampak nanje lahko sklepamo na podlagi analognih najdb od

NAHAJALIŠČA MINERALNIH SUROVIN VRELCI IN ORUDENJA

LEGENDA

drugod. Na Rifniku najdemo številne kose ožgane železne rude in žlindre. Po Rifniku poteka tanjša orudenela žila z limonitom na kontaktu wengenskih prodornin in drobe, ki je verjetno vsaj delno zadoščala za takratne potrebe.

Večja nahajališča žlindre, ki je bolj steklasta kot rifniška in govori za kvalitetnejši način pridobivanja železa, pa so v bližini Galicije severozahodno od Celja. V širši okolici Galicije so še po zadnji vojni pridobivali limonitiziran pirit za zemeljske barve, zato je ta predel nedvomno eden redkih v alpskem rudnem območju, kjer se je kontinuirano pridobivala železna ruda od začetka uporabe pa do današnjih ni.

Najstarejši pisani dokument o železu kot »plačilni vrednosti« na naših tleh pa je odlok mejnega grofa Otokarja VII. iz leta 1164, s katerim dodeljuje Žički kartuziji letno 20 mer železa iz »leobenskih cerkvenih dajatev«.

Pisani viri navajajo na območju Celjske kotline 3 predele, kjer so še v drugi polovici preteklega stoletja pridobivali in delno tudi topili železne rude, surovo železo pa prodajali ali celo uporabljali za izdelavo polizdelkov in odlitkov.

Najvažnejši je bil tako po razsežnosti kot tudi po orudenjenju predel med Žičami na vzhodu in dolino Velunje na zahodu, kjer poteka po južnih pobočjih severnega obrobja Celjske kotline ožji pas s sideritom obogatenih paleozojskih kamenin. Rudo so predelovali delno v Vitanju, delno pa v Mislinjskih fužinah, ki so pripadale konec 18. stoletja Zoisovi družini. Glede na vztrajnost pridobivanja pa nedvomno prednjači predel med Galicijo, Hramšami, Železnim in Studencami na severnem obrobju Spodnje Savinjske doline. Tu nastopa na kontaktu wengenskih prodornin s krovninskimi apnenici limonitizirana piritna orudenitev. Pridobivali so v glavnem limonit za topilnice v Mislinji, v začetku tega stoletja pa tudi pirit za izdelavo žveplove kisline in še do nedavna drobljiv rumeno rjav razpadel limonit za zemeljske barve.

Tretje orudenjenje nastopa že na skrajnem jugovzhodnem obrobju Celjske kotline ter sega še preko njenih mej v Posotelsko gričevje. Železno rudo so pridobivali predvsem na kontaktnih orudenjenjih Rudnice (pomen imena!) ter v lokalnih kopih na severnih pobočjih Bohorja (Fužine pod Planino!) ter med Kalobjem in Laškim.

Topilnica je bila v Zagorju, zahodno od Lesičnega ter je delovala še v drugi polovici preteklega stoletja. Izdelovali so tudi železno litino za domačo rabo.

Po minuli vojni so še nekaj časa manj uspešno raziskovali na južnih pobočjih Rudnice.

Železno rudo so občasno pridobivali tudi v okolici Vranskega in Vitanja.

Orudenjenje med Žičami in dolino Velunje, ki ga Ramovž v novejši dobi opiše kot »vitanjsko sideritno formacijo«, je zaradi tektonskih delovanj neenotno, ruda je nastopala v obliki kot pest velikih gomoljev pa do leč z vsebnostjo tudi do 10.000 ton. Ob koncu 18. stoletja so v mislinjskih fužinah natopili iz te rude letno od 500 do 600 ton surovega železa ter ga v glavnem prodali v Italijo. Fužine v Mislinji so delovale še nekaj časa po ustanovitvi železarne v Štorah ter tudi tej prodajale surovo železo.

Štorská železarna pa je na primer v letu 1885 izdelala v pečeh pudlovkah 9000 ton železa.

5.2.2. Ostale kovinske rudnine.

Na območju Celjske kotline so znana tudi orudenjenja s svincem, cinkom in srebrom. Nastopajo v dolini Pake južno od Šoštanja, pri Zavrhu severno od Celja, blizu Svetine ter pri vitanjskih Fužinah. Najpomembnejša pa so že v južnem obrobju Celjske kotline, kjer predre struga Savinje starejše gorstvo. Med Rimskimi Toplicami in Zidanim mostom je bilo več kopov. Zaradi občasnega pridobivanja svinčenih rud še v obdobju med obema vojnama naj omenim še Lokavec južno od doline Gračnice.

Tudi znano nahajališče s sledovi živosrebrnih rud, kjer so bila pred in po zadnji vojni še izvajana rudarska sledilna dela, pri Mariji Reki južno od Prebolda, leži v starejšem gorstvu južnega obrobja Celjske kotline.

5.3. Premog

Premog naj bi bil odkril prvič na ozemlju avstrijskega cesarstva vladni svetnik plemeniti Lierwald leta 1726 pri Leobnu na Gornjem Štajerskem. Verjetno pa so ga ljudje poznali že poprej, saj nastopajo običajno pri vseh ležiščih terciarne starosti, ki prevladujejo na alpskem območju, površinski izdanki. Najbrž pa zanj ni bilo prave uporabnosti ter na odprtih ognjiščih za les tudi ni prišel do veljave.

Po njegovem uradnem odkritju pa so kmalu ugotovili »da ta koristna okamenina ni uporabna samo za kurjavo, ampak se lahko porabi tako pri izdelovanju galuna, topljenju svinca in bakra, obdelavi železa, izparevanju žvepla, izdelavi galice in žganju opeke« kot navaja avtor iz leta 1822.

Oblast je pospeševala iskanje premogovnih nahajališč z nagradami in raznimi ugodnostmi za srečne najditelje. To seveda ni ostalo brez posledic in tako je bilo v manj kot 100 letih po odkritju premoga znanih že 55 bolj ali manj izdatnih ležišč premoga na ozemlju takratne Štajerske, od tega 13 na današnjem slovenskem Štajerskem. V Celjski kotlini so na primer leta 1822 poznali naslednja nahajališča premoga: Celje, Liboje, Zabukovica in Šoštanj.

Premogovnik Zabukovica, ki je deloval do leta 1967, sta odkrila leta 1791 žalska obrtnika kovač Matija Oblak in ključavničar Puher. Premog iz Zabukovice sta tudi sama uporabljala pri svojem delu.

40 let pozneje so kopali rjavi premog, ki so ga takrat imenovali še »črni ali svetleči se premog«, v Celjski kotlini pri naslednjih krajih: Šoštanj, Škale, Tratna pri Šentjurju, Ojstrica (pri Taboru), Podkamnik, Zabukovica, Sv. Neža (Liboje), Pečovnik, Pečovje (Štore), Dobrna in v okolici Socke.

Seveda so bila v tistem času odkrita tudi največja slovenska nahajališča rjavega premoga v Zasavju ter manjša v okolici Motnika ter vzhodno od Celjske kotline proti Hrvaški.

Sledenje premoga je postavilo zaenkrat nekoliko ob stran starejšo rudarsko dejavnost na železno rudo.

Premog je bil po takratnem opisu »trden, zbit, črnega videza« in je nastopal v plasteh, debelih »do 20 sežnjev«. Najboljši premog, imenovan »črni premog«, je nastopal v južnem pasu, v katerega so uvrščali ležišča južno

Peskokop Vrhe. Etažni odkop kremenovega peska

od mej Celjske kotline s premogovniki Zagorje, Trbovlje, Ojstro, Hrastnik, Govce, Laško, Trobni dol, v debelejših plasteh kot pa v severnem pasu, potekajočem ob vznožju južnega obrobja Celjske kotline in so mu pripadali premogovniki Ojstrica, Podkamnik, Zabukovica, Sv. Neža, Pečovnik in Pečovje.

Podatki iz sredine 19. stoletja navajajo, da so premogovne plasti zelo ugodno odložene v goratem svetu ter zato pri večini premogovnikov sploh ni potrebno postaviti izvoznih naprav, ker se lahko večina premogovnih plasti doseže in odkopava z rovi, gnanimi s površja. Le pri redkih nahajališčih so potrebni jaški ali vpadniki. Zato je tudi zunanja podoba rudniških naprav »skromnejša«. Ta slika je ostala v spominu z izjemo Velenja, Zabukovice, Liboj in Pečovnika pri ostalih številnih manjših premogovnikih v celjski okolici izpred minule vojne. Manj verjetno pa je, da je bil opisani začetni način odkopavanja premoga ugoden tudi za kasnejše rudarjenje, ko so ležišča že natančneje raziskana, odkopavanje pa zaradi v začetku »ugodno«¹ zastavljenih del otežkočeno.

To so ugotovili tudi v premogovniku Zabukovica, kjer so zaradi nezadostne raziskanosti ležišča postavili zunanje obrate in naselje ob izvoznem jašku na debeli plasti kvalitetnega premoga, ki je tako ostal pod zemljo kot varnostni steber za površinske objekte.

Ugodne pogoje za odkopavanje premoga v tistem času potrjujejo tudi podatki iz leta 1857, po katerih so bile takrat na celotnem tedanjem šta-

jerskem v uporabi pri premogovnikih samo tri lokomobile za pogon izvoznih strojev. Od osmih, z živalsko močjo gnanih izvoznih strojev pa sta bila le dva v okolici Celja. Ohranjen je tudi podatek o proizvodnji premoga v libojskem premogovniku iz 19. stoletja. Tako so v letu 1817 nakopali 400 ton, v letu 1818 pa samo 170 ton premoga.

Premog pa je postal pomembna industrijska surovina šele po letu 1832, ko so vpeljali pridobivanje surovega železa v pečeh pudlovkah. Pri tem procesu je premog nadomestil do takrat uporabljano lesno oglje, železarne — topilnice pa so se začele seliti iz odročnih, z bukovimi gozdovi bogatih grap na bolj prometne kraje bliže k premogovnikom in tekočim vodam. Izkop premoga je začel tudi hitreje naraščati in na tedanjem štajerskem je delalo v premogovnikih 10.000 ljudi, ki so letno izkopali 2 milijona ton premoga!

5.4. Nekovinske mineralne surovine.

Po ohranjenih podatkih lahko sklepamo, da so do sredine 19. stoletja pridobivali od nekovinskih mineralnih surovin le manjši meri bentonit za potrebe suknarske obrti. Če odštejemo nekatere vrste kamenin, uporabnih v gradbeništvu in za kamnoseško obdelavo, kot na primer pohorski marmor, apnenice, skladovite peščenjake in kremenove konglomerate za mlinske kamne, so začeli uporabljati kremenove peske miocenske starosti v livarstvu kot prvo nekovinsko mineralno surovino za industrijske namene. Po zgraditvi štorske železarne v sredini preteklega stoletja so našli v bližnji oko-

Zaloška gorica: Ročni odkop bentonita (1958)

Dnevni kop Zaloška gorica. Odkop bentonita

lici za izdelavo livarskih modelov in livarstvo uporabne kremenove peske, ki se uporabljajo še danes. Izkop teh peskov je dosegel svoj višek v dvajsetih letih po minuli vojni, ko je znašala letna količina 50.000 ton. Zaradi nove livarske tehnologije se je odjem teh naravnih livarskih peskov zmanjšal, uporabljajo pa ga v livarstvu na celotnem območju Jugoslavije.

V vzhodnem delu Celjske kotline nastopajo največja ležišča kremenovih peskov v Sloveniji. Peski so terciarne starosti. Vsebujejo lahko tudi glineno vezivo. Odloženi so v debelejših plasteh kot sipki, dobro uležani in polvezani kremenovi peski.

Po letu 1954 so ponovno pričeli z odkopavanjem bentonitov vzhodno od Štor, kjer so bila poznana nahajališča še izpred vojne. Dela so izvajali dolgo časa nestrokovno, ker je bil glavni namen čim lažja pridobitev surovine za prodajo. Pri geoloških raziskavah v letih 1955 do 1957 so bili bentoniti skupaj z andezitnim grohom prvič pravilno stratigrafsko uvrščeni v oligocen. Pri sistematičnem sledenju so bila nato po letu 1957 tudi zahodno od Celja odkrita velika kontinuirna nahajališča bentonita.

Zaradi pomanjkanja cementa se je po letu 1957 začelo s poizkusi za izdelavo pucolanskih cementov z andezitnim grohom. Najprej je bil odprt manjši kop severno od Štor, nato pa v letu 1961 sedanji dnevni kop v Zaloški Gorici severno od Petrovč. Kasneje je bil odprt tudi dnevni kop v Gorenju pri Smartnem ob Paki. Grobo zmlet andezitni groh iz obeh ome-

njenih dnevnih kopov uporabljajo slovenske in istrske cementarne kot dodatek pri izdelavi pucolanskih cementov.

Močno zeleno obarvane različke andezitnega groha so do nedavna tudi uporabljali v fino zmletem stanju kot naravne zemeljske barve.

6. ZAKLJUČEK

Zaradi razdrobljenosti in nehomogenosti majhnih, večinoma že izkoriščenih nahajališč železne rude v Celjski kotlini verjetno ni smiselno nadaljnje vlaganje v raziskovalna dela.

Podobni pogoji so tudi v dosedaj znanih najdiščih drugih kovinskih rudnin.

V produktivnem premogovnem pasu pod južnim obrobjem Celjske kotline je več v zadnjih desetletjih opuščenih premogovnikov, v katerih je postalo pridobivanje premoga bodisi zaradi neugodne geološke zgradbe in hidrogeoloških razmer ali pa že delnega izkopa kvalitetnejših plasti nerentabilno. Zato je ponovno odpiranje takšnih premogovnikov gospodarsko neupravičeno.

Poleg tega predstavlja oviro za obnovo opuščenih premogovnikov tudi neurejena urbanizacija površin, pod katerimi so še možne zaloge premoga ter bi predstavljali odškodninski zahtevki prevelik strošek.

Peskopop Vrhe. Pripravljalna dela za odkop kremenovega peska

Dnevni kop Zaloška gorica. Odkopna stena v dnevnem kopu pucolana

Lokacije za raziskavo verjetnih še neizkoriščenih premogovnih plasti so južno do jugo-vzhodno od Štor ter južno od Šentjurja proti Loki pri Žusmu. Vendar je potrebno poudariti, da so ta ležišča geološko in tektonsko zelo težavna ter se zato ne more pričakovati velike proizvodnje.

Od nekovinskih rudnin so ležišča bentonitov pri Celju dalj časa geološko raziskana do take mere, da bi lahko odkopavali to še vedno deficitno surovino, če bi bila domača industrija že usposobljena za njeno predelavo.

Kremenovi peski so v naravnem stanju uporabni za industrijske namene v manjši količini.

Z oplemenitenjem naravnih kremenovih peskov pa bi se pridobila kvalitetna surovina za steklarstvo, livarstvo in gradbeništvo. Zato so upravičena nadaljnja vlaganja v raziskave nahajališč.

Ležišča pretežno diluvialnih glin na obrobjih dolinskega dna Celjske kotline so zelo razsežna, vendar je večina glin uporabljena v naravnem stanju le za manj kvalitetne izdelke pri klasični tehnologiji.

Da pa bi iz teh mladih glin izdelovali lahko tudi kvalitetnejše izdelke, dokazujeta v zadnjih letih nastala obrata Gorenja in Ljubečne.

Iz navedenega sledi, da imajo od dosedaj znanih nahajališč mineralnih surovin v Celjski kotlini gospodarski pomen le tiste nekovinske rudnine, za katere bo že v bližnji prihodnosti na razpolago ustrezna predelovalna tehnologija.

LITERATURA

- Carl SCHMUTZ: Historisch topographisches Lexicon von Steyermark. I.—IV, Teil. Gratz 1822—1823.
- W. G. DUNDER: Stiriens Eden. Das Sannthal und die Umgebungen von Neu-Cilli in der Untersteiermark. Wien 1847.
- Fr. HLUBEK: Ein treues Bild des Herzogthums Steiermark. Gratz 1860.
- Joseph Andr. JANISCH: Topographisch-statistisches Lexicon von Steiermark. I.—III. Bd. Graz 1878—1885.
- Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. — Steiermark. Wien 1890.
- Albert MUCHAR: Geschichte des Herzogthums Steiermark. I.—IX. Bd. Gratz 1844—1874.
- Danilo JELENC: O raziskovanju mineralnih surovin v LR Sloveniji. Geologija 1. knjiga. Ljubljana 1953.
- Janez RIHTERŠIČ: Bentonitna nahajališča severno od Celja. Celjski zbornik 1957.
- Janez RIHTERŠIČ: Bentoniti v Celjski kotlini. Geologija 4. knjiga. Ljubljana 1958.
- Anton RAMOVŽ: Razvoj mlajših paleozojskih skladov v Vitanjskem nizu. Geologija 6. knjiga. Ljubljana 1960.
- Die Kelten in Mitteleuropa. Salzburg 1980.
- Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich Aspern an der Zaya, razstavni strokovni vodič. Wien 1976.

ZORAN TRATNIK

MLADI RAZISKOVALCI V CELJSKIH OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH V LETU 1982

V Celjskem zborniku 1977—1981 smo objavili naslove raziskovalnih del in inovacij, ki so jih učenci celjskih šol izdelali v letih 1979, 1980 in 1981. To dejavnost smo nadaljevali. Navajamo naloge in inovacije v letu 1982.

1. »Delegatski sistem v občini Celje«, marksistični krožek Ekonomskega šolskega centra Celje. Mentorica: Dragica Zabukovšek, prof. Učenci so na podlagi razpoložljivih gradiv opisali delovanje delegatskega sistema občinske skupščine, delovanje delovnih teles in organov skupščine ter sodelovanje z drugimi družbeno-političnimi skupnostmi in organizacijami.

2. »Življenje in delo slikarke Darinke Pavletič-Lorenčak«, Alja Skalin in Mateja Grat iz Gimnazije. Mentor: Dane Hriberšek, prof. V študiji sta učenki prikazali in opisali življenje in delo slikarke. Obiskali sta umetnico, pregledali sta vse kritike, članke in ilustracije o njej.

3. »Spominske plošče in spomeniki kulturnih delavcev na celjskem področju«, Tanja Vorina in Andreja Babič iz Gimnazije. Mentorica: Božena Orožen, prof. V nalogi sta učenki s pomočjo posebne metodologije popisali in obdelali spominske plošče in spomenike na celjskem področju. Naloga je obširna in zajema okrog 60 spominskih plošč in spomenikov z vseh osmih občin celjskega področja.

4. »Poskus razlage pesniške zbirke Svetlane Makarovič: Sosed gora«, Tadej Zupančič s Pedagoškega šolskega centra Celje. V delu je učenec opisal svoja razglabljanja in misli ob posameznih pesmih navedene zbirke. Opisal je tudi delo in življenje pesnice. Zanimiv je svojevrsten pristop k analizi pesniške zbirke. Delo ima bolj značaj literature kot raziskave.

5. »Fighting hunger and our care for children and aged people — Boj proti lakoti in naša skrb za otroke in ostarele«, Biserka Orlovič, Janja Piki, Jasna Rode in Boštjan Zupančič iz Gimnazije Celje. Mentorica: mag. Tatjana Lešničar, prof. V nalogi so ob Steinbeckovem romanu »Sadovi jeze« in noveli »Biser« skušali prikazati prizadevanja naprednih ljudi, da bi ustvarili dobre življenjske razmere za vse ljudi na svetu. Naloga je napisana v angleškem jeziku.

6. »Invalidnost na celjskem območju (Celje, Laško, Sevnica, Zalec)«, Klub OZN Gimnazije Celje. Mentorica: Majda Omahen-Zlatolas, prof. Učenci so s pomočjo anketiranja in razgovorov v nekaterih delovnih organizacijah, v društvih

Avtor: Zoran Tratnik, dipl. ing. metalurg., Občinska raziskovalna skupnost Celje

invalidov ter s posameznimi invalidi ugotavljali značilnosti invalidnosti na našem področju.

7. »Vrednote in moralne norme mlade generacije«, Marko Lampe iz Gimnazije. Mentor: mag. Jože Hudales, etnolog. Z anketo v šestih razredih Rudarskega šolskega centra v Titovem Velenju (140 učencev) in obdelavo rezultatov ankete je prikazal mnenja ter odgovore te populacije mladine.

8. »Kraški ovčar — edina slovenska pasma«, Eva Vipotnik iz Gimnazije. Mentorica: Bibijana Grobelnik, prof. V nalogi je v prvem delu opisala, v nadaljevanju pa je sistematično zbrala in opisala lastne ter izkušnje drugih pri vzgoji in vzreji te slovenske pasme. V nalogi je tudi bogato ilustrirano gradivo.

9. »Uporaba zdravilnih rastlin v Celju in Zalcu«, ekološki krožek Gimnazije. Mentorica: Mira Križnik-Gričar, prof. V raziskavi so učenci s pomočjo ankete in statistične obdelave prikazali razširjenost uporabe zdravilnih rastlin. Nalogo odlikuje soliden in prepričljiv prikaz rezultatov.

10. »Prehrana učencev ZŠC«, raziskovalni krožek Zdravstvenega šolskega centra Celje. Mentorica: Marta Hrustel, dipl. ing. Učenke so poleg teoretičnega dela naloge izvedle tudi obširno anketo, s katero so ugotovile resnično stanje prehranjevanja učencev na tej šoli.

11. »Vpliv Slivniškega jezera na okolje«, Polona Selič iz Gimnazije. Mentorica: Zvezdana Knez-Sterbenc, prof. Učenka je vsestransko obdelala značilnosti obravnavanega področja in posledice potopitve. Obdelala je rezultate posebne ankete, interpretirala rezultate in podala svoje zaključke. Naloga je v celoti objavljena v Celjskem zborniku 1982/83.

12. »Škodljivci v skladiščih«, biološki krožek Gimnazije. Mentorica: Bibijana Grobelnik, prof. V nalogi so učenci raziskovali vpliv škodljivcev v osmih skladiščih žitaric na celjskem območju. Opisali so razmere v teh skladiščih in načine zaščite pred škodljivci.

13. »Ekstrakcija alkaloidov pri krvavem mlečniku in njihova ločitev s papirno kromatografijo«, biološki krožek Ekonomskega šolskega centra Celje. Mentorica: Majda Kamenšek-Gajšek, prof. Učenci so poskušali s posebnim postopkom ločiti alkaloidne krvavega mlečnika. S poskusi so ločili štiri vrste alkaloidov.

14. »Kaljivost semen nekaterih zdravilnih rastlin in gojitve le-teh v lončkih kot sobne rastline«, biološki krožek Ekonomskega šolskega centra Celje. Mentorica: Majda Kamenšek-Gajšek, prof. V nalogi so učenke opisale poskuse kaljivosti na 10 izbranih zdravilnih rastlinah in ugotovile, da so velike možnosti, da te rastline gojimo tudi doma v lončkih.

15. »Priprava droge zdravilnih rastlin«, biološki krožek Ekonomskega šolskega centra Celje. Mentorja: Majda Kamenšek-Gajšek, prof., dr. Tone Wagner. Učenke so pripravile iz šestih znanih zdravilnih rastlin droge, ki so jih v nekaj primerih uporabile kot domače zdravilo.

16. »Test s kvasovkami na bios rastne substance pri strupenih rastlinah«, biološki krožek Ekonomskega šolskega centra Celje. Mentorica: Majda Kamenšek-Gajšek, prof. Učenci so na 14 zdravilnih rastlinah ugotavljali vpliv njihovih ekstraktov na rast kvasovk. Nekateri ekstrakti so pospeševali rast, večina je rast zavirala in so delovali kot strupi.

17. »Odpadne arome pri prajenju kave«, kemijski krožek Pedagoškega šolskega centra Celje. Mentorji: Dušan Jarh, dipl. ing., Peter Pavlič, dipl. ing. in Angela Križnik. V nalogi so ugotavljali možnosti zajemanja odpadnih aromatičnih snovi, ki se sproščajo pri prajenju kave. Rezultati nakazujejo možnosti uporabe odpadnega kondenzata kot dodatke drugim aromam.

18. »Raziskava možnosti kvalitativnega in kvantitativnega določanja metanola v etanolu s pomočjo spektralnega fotometra SPEKOL«, kemijski krožek Tehniške šole Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing. V tej nalogi so raziskovali posebno metodo določanja metanola v etanolu. Ugotovili so, da je ta metoda primerna le za kvalitativno določanje metanola.

19. »Problemski pristop k proučevanju osnovnih problemov korozije«, kemijski krožek Tehniške šole Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing. V tem delu

je poleg teoretičnega uvodnega dela prikazana vrsta poskusov, ki so praktično pokazali na vplive korozije ob različnih pogojih z različnimi gradivi.

20. »Programski paket za vodenje datoteke — data«, Robert Stepanič in Leon Mlakar iz Tehniške šole Celje. Mentorja: Branko Leskošek, dipl. ing., Bojan Šuster, dipl. ing. Avtorja sta razvila dober programski paket za vodenje kartoteke v skladišču. Izkoristila sta možnosti poznavanja računalniške obdelave podatkov, programskih jezikov in mikroračunalniške opreme.

21. »Zaščita proti nevarni napetosti dotika«, Matjaž Primožič in Matej Mauer iz Tehniške srednje šole Celje. Mentor: Ivan Ravnikar, dipl. ing. Naprava oziroma demonstracijska plošča lahko prikaže napake pri projektiranju in okvare v času delovanja. Z napravo se lahko preverijo tudi znanja s področja varstva pri delu.

22. »Elektronska stoparica«, fizikalni krožek Gimnazije Celje. Mentorica: mag. Jožica Dolenšek, prof. Učenci so izdelali uporabno napravo za merjenje časov pri smučarskih tekmovanjih in jo opisali. Naprava je sestavljena iz stikala, fotosenzorja, oscilatorja, procesorja in enote za prikazovanje časa.

23. »Digitalni števec«, Borut Slemenšek in Robert Stepanič iz Tehniške šole Celje. Mentorja: Bojan Šuster, dipl. ing. in Gorazd Breznik, dipl. ing. V nalogi sta avtorja opisala delovanje, zgradbo in možnosti uporabe elektronskih števcov. Pripravljen je bil tudi izdelek.

24. »Hibridni audio ojačevalec STK 050«, Aleš Podpečan iz Tehniške šole Celje. Mentorja: Bojan Šuster, dipl. ing. in Gorazd Breznik, dipl. ing. Učenec je v študiji razložil tehnologijo izdelave, način gradnje in dajanje navodil za gradnjo teh naprav. Pripravljen je bil tudi izdelek.

25. »Dvižno izpraznjevalna naprava«, Marjan Podbreznik iz Tehniške šole Celje. Mentor: Beno Robič, strokovni učitelj. S to napravo je avtor rešil problem dviganja in izpraznjevanja vozička z odpadnim materialom v kontejner za odpadke. (Inovacija).

26. »Priprava za struženje ležajev«, Rok Šribar iz Tehniške šole Celje. Mentor: Janez Trotošek, strokovni učitelj. Priprava omogoča struženje ležajev v večjih količinah, delo je enostavnejše in ga sedaj opravljajo učenci. (Inovacija).

27. »Vpenjalna priprava za ročni brusilni stroj«, Milan Jazbec s Šolskega kovinarskega centra v Štoreh. Mentor: Silvo Krumpak, strokovni učitelj. Z vpenjalno pripravo je omogočil kvalitetno brušenje vpenjalnih čeljusti na stružnici. (Inovacija).

28. »Vpenjalna priprava za vrtnanje podložk«, Anti Košir s Šolskega kovinarskega in industrijskega centra v Štoreh. Mentor: Avgust Koštomaj, strokovni učitelj. S to rešitvijo lahko vrtajo sedaj podložke v paketih, z večjo obremenitvijo stroja in višjim delovnim učinkom. (Inovacija).

29. »Naprava za struženje zaskočnih koles«, Miroslav Breznik in Franc Jakopič iz Tehniške šole Celje. Mentor: Janez Trotošek, strokovni učitelj. S to napravo je omogočil hitrejše vpenjanje obdelovanca, s tem prihranil čas in zvišal storilnost. (Inovacija).

30. »Upogibna priprava«, Boris Čuček s Šolskega kovinarskega in industrijskega centra v Štoreh. Mentor: Franc Rakuša, strokovni učitelj. S to pripravo, ki so jo učenci izdelali v učnih delavnicah, je delo lažje in hitrejše. (Inovacija).

JOŽICA DOLENŠEK

RAZISKOVALNA DEJAVNOST CELJSKE MLADINE V LETU 1983

V šolskem letu so učenci srednjih in osnovnih šol pripravili 38 raziskovalnih nalog in inovacij. Poleg teh sta bili nosilki dveh nalog študentki.

Največ nalog so pripravili učenci Srednje tehnične šole (11), sledijo jim učenci Gimnazije skupaj z učenci Srednje družboslovne šole (9). Učenci osnovne šole Štore so pripravili 6 nalog. Po dve raziskovalni nalogi so naredili učenci Pedagoške šole, Ekonomske srednje šole, Zdravstvene srednje šole in učenci celodnevne osnovne šole Fran Roš. Po eno nalogo pa so pripravili učenci Kmetijsko-živilske šole, Šolskega kovinarskega in metalurškega centra Štore, učenci osnovne šole I. Kovačič-Efenka in učenci Kluba mladih raziskovalcev.

Med nalogami je bilo 44 % nalog iz tehničnega področja, med njimi sedem inovacij, 34 % iz biološko-agronomskega področja, 19 % iz družbeno humanističnega področja, 3 % pa iz ekonomskega področja.

Pri nalogah je sodelovalo okoli 180 učencev in 30 mentorjev iz šol in iz organizacij združenega dela.

V tem letu je bilo zelo dobro sodelovanje med mladimi raziskovalci in raziskovalci v združenem delu. ORS je že več let prosila razvojne oddelke v celjskih podjetjih za raziskovalne teme, ki bi bile primerne za učence srednjih in osnovnih šol. Letos smo dobili prvič take predloge iz Cinkarne in iz EMA. Pred leti je že izdelala tak seznam Knjižnica E. Kardelja. Več mladih raziskovalcev je delalo del svojih nalog v laboratorijih celjskega združenega dela. Pri tem so jim pomagali strokovnjaki v laboratorijih. Posledica je, da je veliko nalog aplikativnih. Dobro je bilo sodelovanje z razvojnimi oddelki Cinkarne, EMA, Libele, Aera, z laboratoriji Zdravstvenega centra, Tima Laško, Uniora Zreče, z vodnogospodarsko organizacijo NIVO, s Komunalo Celje, s Hmeljarskim inštitutom Zalec, z inštitutom J. Štefan

Avtorica: Jožica Dolenšek, mag. fiz. znanosti, Srednja tehniška šola Celje

v Ljubljani, s Knjižnico E. Kardelja, z Zgodovinskim arhivom, z Muzejem revolucije ter z Zavodom za spomeniško varstvo.

Zanimivo je, da sta nastali dve inovaciji med proizvodnim delom, ki ga opravljajo obvezno učenci v OZD.

Navajamo naslove in nosilce letošnjih (1983) raziskovalnih nalog.

1. »Poraba kuriv po kuriščih«, Mateja Žohar, OŠ Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
2. »Onesnaževanje stor in višina dimnikov«, Tomaž Pevcin, OŠ Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
3. »Sestava smeti v smetnjakih«, Mitja Dečman in Andrej Kranjc, Osnovna šola Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
4. »Uporaba zdravilnih zelišč na Lipi in na Svetini«, kemijski krožek Osnovne šole Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
5. »Primerjava kaljivosti kumine in janeža na vlažnem filtrirnem papirju«, Mateja Žohar, Osnovna šola Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
6. »Dnevni metulji iz Celja in okolice«, biološki krožek, Osnovna šola Frana Roša Celje. Mentor: Bojan Kmecl, predmetni učitelj.
7. »Toplotna prevodnost nekaterih materialov in prepustnost sevanja infra žarkov«, fizikalni krožek, Osnovna šola Frana Roša Celje. Mentor: Robert Gajšek, predmetni učitelj.
8. »Mladina v obnovi«, zgodovinski krožek, Osnovna šola Ivan Kovačič Efenka. Mentorica: Suzana Tratnik, predmetna učiteljica.
9. »Priprava droge zdravilnih rastlin«, Nataša Čagalj in Rasta Vrečko, Osnovna šola Store. Mentor: Marjan Koše, predmetni učitelj.
10. »Kaljivost semen zdravilnih zelišč«, biološki krožek Srednje kmetijske živilske šole Celje. Mentorica: Milena Zupan, profesor.
11. »Kemična analiza herbicidov, fungicidov, insekticidov ter njihov vpliv na okolje«, kemijski krožek, Srednja zdravstvena šola Celje. Mentorica: Marija Salobir, profesor.
12. »Vitalna kapaciteta pljuč«, Mitja Četina in Milan Rajtmajer, Srednja družboslovna šola (Gimnazija), Celje. Mentorica: Mira Gričar-Križnik, prof.
13. »Življenje in delo akademskega slikarja Antona Zavolovška«, Al Sayegh Ambeer, Ksenija Kardoš, Zora Kumer, Mateja Trunkl, Srednja zdravstvena šola Celje. Mentorica: Marta Hrustel, dipl. ing.
14. »Kajuh v svojih matematičnih zvezkih«, Marko Lampe, Srednja družboslovna šola (Gimnazija) Celje.
15. »Udejstvovanje mladih na vseh področjih življenja in dela skozi tri generacije«, Klub OZN, Srednja družboslovna šola (Gimnazija), Celje. Mentorica: Majda Omahen-Zlatolas, prof.
16. »Analiza delovanja finančne in računovodske službe v 22 organizacijah združenega dela celjske občine«, ekonomski krožek, Srednja ekonomska šola Celje. Mentorica: Dragica Zabukovšek, prof.
17. »Parazitski vplivi pri gradnji ojačevalnih stopenj ter njihovo odpravljanje«, Aleš Podpečan, Tehniška srednja šola Celje. Mentor: Bojan Šuster, dipl. ing. in Gorazd Breznik, dipl. ing.
18. »Raziskava absorpcijskih in emisijskih sposobnosti različnih nanosov«, skupina učencev naravoslovno matematične in kemijske usmeritve, Tehniška srednja šola Celje. Mentorica: mag. Jožica Dolenšek, prof.
19. »Elastična vpenjalna priprava za povrtala«, skupina učencev III. letnika strugarjev SKSMŠ Store. Mentor: Silvester Krumpak, učitelj praktičnega pouka.
20. »Postopek za hitro ugotavljanje napak pri galvanizaciji«, kemijski krožek Tehniške šole Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, prof. in Dragica Sebung.

21. »Priprava za spraznjevanje sipkih materialov«, Andrej Primožič in Simon Erjavec, Tehniška srednja šola Celje. Mentor: Martin Derstvenšek, učitelj praktičnega pouka.

22. »Položaj žensk v naši družbi«, marksistični krožek Gimnazije Celje. Mentor: Ivan Grobelnik, prof.

23. »Živi svet Slivniškega jezera«, Darja Jonko, Irma Gračner, Srednja družboslovna šola (Gimnazija) Celje. Mentorica: Mira Gričar-Križnik, prof.

24. »Uporaba kemičnih zdravil in njihov vpliv na celice«, Karin Končan, Saša Peperko, Srednja družboslovna šola (Gimnazija) Celje. Mentorica: Mira Gričar-Križnik, prof.

25. »Vpliv nekaterih biocidov na kaljivost in razvoj semen fižola«, biološki krožek, Srednja ekonomska šola Celje. Mentorica: Majda Gajšek-Kamenšek, prof.

26. »Onesnažene vode in mikroflora v bioloških čistilnih napravah v Celju«, Urša Drugovič in Mojca Plevnik, Srednja pedagoška šola Celje. Mentorji: Dušan Jarh, dipl. ing., Alenka Strgar, prof., Ana Herlah, tehn.

27. »Bakterije v šolski učilnici in propolis«, Katarina Kavšek, Tehniška srednja šola. Mentorica: Mira Gričar-Križnik, prof.

28. »Izolacija proteinskih inhibitorjev cisteinskih proteinaz iz svinjskih jeter«, Damjana Brečko, Klub mladih raziskovalcev. Mentorica: Brigita Lenarčič, Inštitut Jožef Stefan Ljubljana.

29. »Pesnica Meta Rainer«, Anita Berglez, Saša Gorenc, Zalika Rančigaj, Srednja družboslovna šola (Gimnazija) Celje. Mentorica: Božena Orožen, prof.

30. »Portali v Zidanškovi ulici«, Andrej Mohorič s součenci Tehniške srednje šole Celje. Mentorica: Cveta Sadar, dipl. ing.

31. »Smučarska stoparica«, Tomaž Petaver, Peter Zaveršek, Urban Prelog, Srednja družboslovna šola (Gimnazija) Celje. Mentor: Matjaž Krašovec, ing. (Ljubela).

32. »Dvovretenska stružna naprava«, Anton Stoklas, Tehniška srednja šola Celje. Mentor: Janez Trotovšek.

33. »Elektronski vžig«, Roman Nosan, Robert Stepanič, Tona Veber, Tehniška srednja šola Celje. »Elektronski merilci za avtomobile«, Borut Slemenšek in Matjaž Jekl, Srednja tehniška šola Celje. Mentor: pri obeh nalogah — Bojan Šuster, dipl. ing.

34. »Elektrolitsko zrnjenje Al-pločevine za izdelavo ofsetne tiskarske plošče«, Robert Jedlovčnik in Sonja Kroflič, Tehniška srednja šola Celje. Mentor: Dušan Zbogar, dipl. ing. (Cinkarna).

35. »Možnost gradnje malih hidroelektrarn na potoku Bistrica pri Libojah«, fizikalni krožek Srednje družboslovne šole (Gimnazija) Celje. Mentorica: mag. Jožica Dolensek, prof. in Stane Petrič, dipl. ing. (Nivo).

36. »Raziskave železovih rud iz bližnjih nahajališč in njihova uporaba«, Marjan Bele, Branko Ilotič, Andrej Zupan, Tehniška srednja šola Celje. Mentorja: mag. Silva Koklič, dipl. ing. in Dimitrij Veber, dipl. ing. (Cinkarna).

37. »Barvice in barve«, Janko Hriberšek in Vera Klepej, Srednja pedagoška šola Celje. Mentor: Stane Pirnat, prof.

38. »Ekspandiranje polistirena« in »Laboratorijska naprava za ekspandiranje polistirena z vodno paro in infrardečimi žarki«, Matjaž Lesjak, Tehniška srednja šola Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing.

39. »Schifferjeva freska in njena konzervacija v Marijini cerkvi v Celju«, Darja Povše, študentka. Mentor: Viktor Povše, akademski slikar.

40. »Razvoj kmetijstva in pomen kmetijske dejavnosti v občini Celje«, Marta Hrustel, študentka.

Celjski raziskovalci so sodelovali tudi na republiških in zveznih srečanjih mladih raziskovalcev. Junija 1983 so Celjani predstavili sedem raziskovalnih nalog na republiškem srečanju gibanja Znanost mladini v Ljubljani. Ob zaključku srečanja je dobila celjska mentorica Mira Gričar-Križnik posebno priznanje za večletno raziskovalno delo z učenci na biološkem področju.

Istega meseca je bilo v Kumrovcu zvezno srečanje gibanja Znanost mladini. Na njem so naši raziskovalci predstavili dve nalogi:

Onesnaženje vode in mikroflora v biološko-čistilnih napravah v Celju in nalogo Izolacija proteinskih inhibitorjev cisteinskih proteinaz iz svinjskih jeter. Obe nalogi sta bili dobro sprejeti. Na srečanju sta dobili ORS Celje in predstavnica gibanja Mladi za napredek Celja Jožica Dolenšek plaketo — najvišje priznanje gibanja za večletno spodbujanje mladih k raziskovalnemu in inovacijskemu delu.

Decembra 1983 je bilo v Kumrovcu III. zvezno srečanje mladih raziskovalcev Nikola Tesla iz tehničnega in naravoslovnega področja. Med 42 nalogami, ki jih je posebna komisija izbrala za predstavitev, je bilo devet celjskih. Celjski raziskovalci so bili edini slovenski predstavniki na srečanju. Tudi tukaj so bile celjske naloge lepo sprejete.

Objavljamo povzetke osmih raziskovalnih nalog (zap. št. 24, 25, 26, 30, 35, 36, 38, 39), katerih rezultati bodo najbrž zanimivi za širšo celjsko javnost.

UPORABA KEMIČNIH ZDRAVIL IN NJIHOV VPLIV NA CELICE

Raziskovalna naloga je pokazala, da ne uporabljamo veliko zdravilnih rastlin. Verjetno uporabljamo več kemičnih zdravil. Zato sva skušali dognati, kako je z uporabo tablet na naši šoli.

Anketirali sva 421 učenk in učencev v štirinajstih oddelkih od prvega do četrtega letnika. Stari so bili od štirinajst do devetnajst let. Podatke sva obdelali ločeno za fante in dekleta.

Ugotovili sva, da uporabljajo učenci 68 različnih vrst zdravil. Večino vrst uporablja le po en učenec, 1 % ali več učencev pa uporablja naslednja zdravila: brufen (1 %), bisolvon (1 %), baralgin (1,5 %), stediril (1,8 %), spasmex (2,3 %), aminopirin (2,3 %), plivadon (3 %), andol (12,7 %), ospen (18,9 %) in aspirin (33,9 %).

Več zdravil uporabljajo dekleta (65,5 % vseh anketiranih) kot fantje (44,7 %). Mlajši učenci in učenske uporabljajo več zdravil kot starejši. Glede hkratnega uživanja več zdravil ni bistvene razlike med spoloma. Dekleta uporabljajo več zdravil za pomirjanje bolečin kot fantje. Skoraj ena tretjina uživa zdravila brez zdravniškega nadzora, pri tem pa prebere navodila, ki so priložena zdravilom, le dobra polovica.

Mnogo učencev ne ve nič o stranskih učinkih zdravil. Naju je pa zanimalo, kako vplivajo najpogostejše uporabljana zdravila na celice. Izbrali sva nežne celice rastnih vršičkov korenin šalotke. Nekaj dni stare korenine šalotk sva izmerili, potem pa pustili, da so rastle tri dni v 0,5 in 1 % raztopini aminopirina, andola, aspirina, baralgina, bisolvona, plivadona in stedirila. Po treh dneh sva pregledali korenine in izmerili njihovo dolžino ter primerjali vse s kontrolnimi koreninami, ki so rastle v vodi. Večina zdravil je močno ovirala rast korenin. V obeh koncentracijah stedirila so pa korenine rastle hitreje kot v kontrolni, kar tudi ni primerno: povprečna prirast korenin v kontroli: 17 mm, v 0,5 % raztopini 22 mm in v 1 % raztopini 18,5 mm. Zelo sva bili presenečeni nad aspirinom. Obe koncentraciji sta popolnoma uničili vse korenine.

Iz navedenih rezultatov vidiva, da moramo biti pri uživanju tablet previdni in to celo pri aspirinu, ki ga tako radi zaužijemo pri glavobolu.

VPLIV NEKATERIH BIOCIDOV NA RAST IN KALITEV FIŽOLA

Vemo, da biologija doživlja izreden razvoj, tako da o biologiji kot sistematiki organizmov že dolgo ne moremo več govoriti. Ni naključje, da je ta sodobna biologija, ki zajema vsa področja človekovega delovanja, tudi eden splošno izobraževalnih predmetov na šoli za ekonomsko usmeritev. V starih programih se biologija ni poučevala. Nova spoznanja pa prinašajo vedno tudi kopico novih vprašanj, ki jih je potrebno rešiti.

Danes sodobno kmetijstvo sploh ne more več brez številnih biocidov (bios: gr. življenje, caedere: lat. usmrtiti). Kdo bi preštel številne fungicide, pesticide in druge, ki jih propagira hitro se razvijajoča kemična industrija. Po drugi strani pa spoznavamo, da je življenje s temi snovmi zelo nevarno. Nove neznane bolezni človeka, rastlin in živali pričajo, da vnašanje teh strupov v naravo ni preprosta stvar. Posledic še ne znamo ne predvideti ne popraviti. Vsak dan smo priča napakam, ki jih ravno v kmetijstvu povzročajo nepravilno uporabljeni biocidi. Da bi dobili vpogled v delovanje biocidov, smo na navadnem fižolu testirali nekatere biocide. Pri tem smo semena fižola med kalitvijo in rastjo obravnavali s fungicidoma Sumilex in Bayleton, insekticidoma Metasixtox in Folimat ter herbicidoma Goltix in Alaclor. Uporabili smo od proizvajalca predpisano, desetkrat manjšo in desetkrat večjo koncentracijo. Rezultati uporale vseh naštetih biocidov so pokazali zaviranje kalitve in rasti. Zaviralen učinek kažejo že koncentracije, ki so bile desetkrat manjše od predpisanih. Najhujši strupi so gotovo herbicidi. Kar težko je verjeti, da z njimi škrope njive.

Rezultati poskusov nam vsiljujejo misel, da kemijska sredstva niso rešitev problemov uničevanja škodljivcev v kmetijstvu. Pojav škodljivcev je namreč čisto ekološki fenomen, posledica gojenja velikih površin z monokulturami. Zato bo rešitev tega problema potrebno iskati drugje. Veliko možnosti nudita prav ekologija in genetika v izbiri odpornih sort rastlin, v vzgoji le-teh, v naravnih sovražnikih škodljivcev ter prenosu genov z najrazličnejšimi lastnostmi.

ONESNAŽENE VODE IN MIKROFLORA V BIOLOŠKIH ČISTILNIH NAPRAVAH V CELJU

Raziskovalna naloga zajema 79 tipkanih strani. Po izčrpnem podajanju zakonskih določil in teoretičnih osnov klasifikacije ter čiščenja odpadnih voda preide naloga na konkreten opis dveh čistilnih naprav v Celju: manjše pri domu za ostarele občane na Grmovju ter večje kombinirane naprave za industrijsko in komunalno odpadno vodo v KS Škofja vas.

S kemijskimi analizami sta avtorici potrdili, da učinkovitost obeh čistilnih naprav ni velika, kar je končno znano dejstvo tudi pri drugih bioloških čistilnih napravah v Sloveniji.

Osnovni princip delovanja takšnih čistilnih naprav je čiščenje odpadnih voda s pomočjo aktivnega mulja in je bil zato glavni poudarek obeh avtoric ravno v preučevanju mikroorganizmov, ki predstavljajo »delavce« v procesu čiščenja. Identificirali sta preko 30 vrst mikroorganizmov in ugotavljali številčna razmerja med osebki posameznih vrst v različnih stopnjah čiščenja oziroma v pritoku in iztoku.

Prav ti rezultati predstavljajo prvi prispevek k spoznavanju delovanja čistilnih naprav. V zaključku ugotavljata avtorici, da je njuno delo izhodišče za temeljit študij odkritih mikroorganizmov v odpadnih vodah, kar bo v prihodnosti omogočilo pravi izbor najuspešnejših »delavcev« in vodenih pogojev obratovanja bioloških čistilnih naprav kot je to primer v razvitejših deželah.

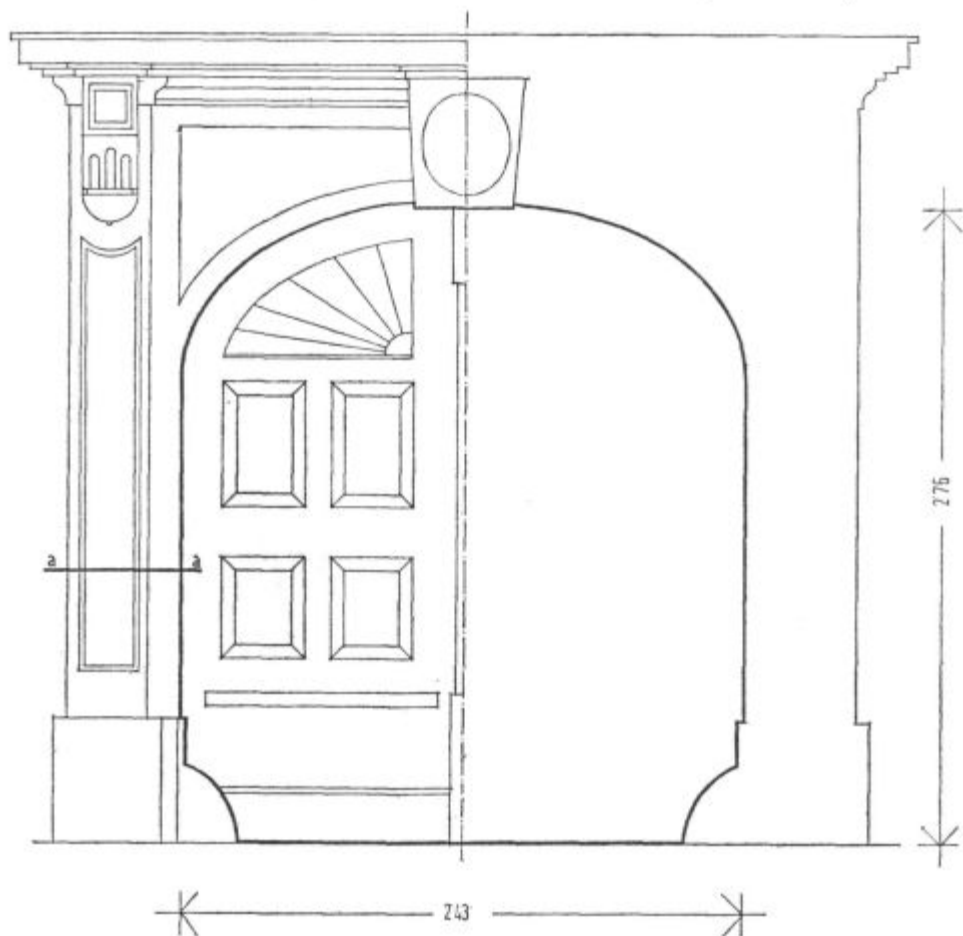
Raziskovalna naloga je bila predstavljena v akciji »Mladi za napredek Celja«, z zagovorom naloge pa sta se avtorici uspešno uveljavili v republiškem gibanju »Znanost mladini« in III. srečanju jugoslovanskih mladih raziskovalcev »Nikola Tesla« v Kumrovcu.

Avtorici: Urša Drugovič in Mojca Plevnik, Srednja pedagoška šola v Celju 1982/83. Mentorji: Dušan Jarh dipl. ing., Alenka Stergar prof., Ana Herlah, tehn. Strokovno sodelovanje in podpora: »NIVO«, »ETOL«, »KOMUNALA«.

PORTALI V ZIDANŠKOVI ULICI V CELJU

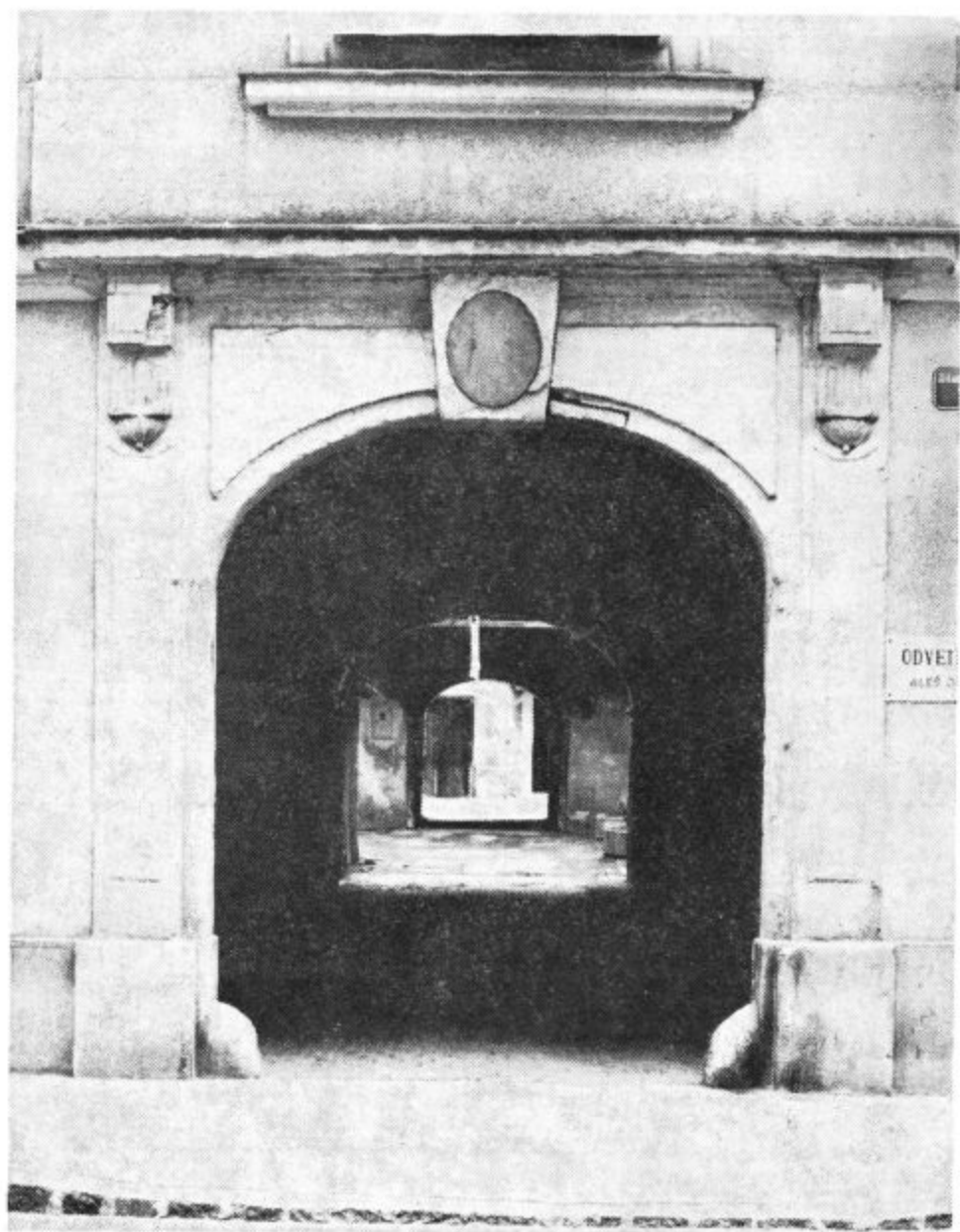
Odločili so se za temo Portali v Zidanškovi ulici v Celju, kar po vsebini in obsegu ustreza predznanju avtorjev, njihovi usmeritvi in je aktualna.

Za območje obdelave so si izbrali Zidanškovo ulico, ker spada med najstarejše predele starega mestnega jedra in je do danes zadržala arhitekturno enotnost in prvobitno podobo. Naloga obsega tekstualni in grafični del. Tekstualni del vsebuje širši oris mestne stavbne zgodovine s posebnim

POGLED M 1:20

Avtorji: Učenci 2. in 3. letnika Srednje tehniške šole Celje — gradbene usmeritve 1982/83. Mentor: Cveta Sadar, dipl. ing. arh.

poudarkom na pomenu in vlogi arhitekture Zidanškove ulice v podobi in organizacijski strukturi starega mesta. Kot najizrazitejši in oblikovno najčistejši arhitekturni elementi so se ohranili kamniti portali z lesenimi vratnicami, ki so v nalogi tudi natančno opisani. Grafični del pa vsebuje pregledno situacijo z vrisanimi in z zaporednimi številkami označenimi portali. Vsak portal pa je še prikazan v risbi s karakterističnim pogledom, detajlom in fotografskim posnetkom. Risbe so izdelane v ustreznih merilih na podlagi natančnega tehničnega posnetka. Naloga je bila zahtevna in obsežna. Učenci so jo vestno izvršili in je zbrano gradivo gotovo prispevek k dokumentiranju arhitekturne dediščine starega mesta. Pri delu so se srečali z osnovnimi raziskovalnimi metodami. Podatke so črpali iz dosegljivih pisnih virov, izvršili so natančne meritve in samostojno izdelali grafične prikaze. V veliko pomoč jim je bilo svetovanje strokovnjakinje iz Zavoda za spomeniško varstvo iz Celja.

MOŽNOST IZGRADNJE MALIH HE NA POTOKU BISTRICA V LIBOJAH

V zadnjem desetletju svet močno pretresa energetska kriza. Ob pomanjkanju goriv dobiva vedno večji pomen vodna energija. Veliko manjših vodnih tokov je še neizkoriščenih. V raziskavi je bilo leta 1955 ugotovljeno, da je bilo nekoč na slovenskih rekah 2350 mlinov in 1320 žag. Pri tem niso zajeti vsi manjši potoki. Poleg tega je bilo na slovenskem ozemlju pred II. svetovno vojno tudi okoli 600 malih HE. Večina teh objektov je po zadnji vojni propadla, nekateri pa že prej. Republika Slovenija si je zadala nalogo, da bo do leta 1985 zgradila 100 malih HE. Te elektrarne bi bile velikega pomena tudi za SLO.

Na potoku Bistrici, ki teče skozi Liboje, je bilo pred II. svetovno vojno, med njo in še po njej več mlinov in žag. Danes je vse to opuščeno. Odločili smo se, da bomo ugotovili, ali bi bila na tem potoku možna in umestna zgraditev male HE. Da bi to ugotovili, je bilo treba izmeriti padec in pretok vodotoka. To doslej še ni bilo izmerjeno. Pretok smo merili v spomladanskem obdobju, ko je najnižji. Podatek o najnižjem vodotoku je potreben za določitev moči turbine.

Najmanjši pretok je znašal $0,2 \text{ m}^3/\text{sek}$.

Hitrost vode smo merili z metodo plovcev in s hidrometričnim krilom. Padec smo določili s pomočjo topografske karte v merilu 1:5000 ter z nivo-lirjem na terenu samem. Merili smo na mestih, kjer so bili nekoč že locirani vodnoenergetski objekti. Obrnili smo se tudi na proizvajalce turbin malih moči. Ugotovili smo, da bi bile za Bistrico najbolj primerne turbine Banky.

Poseben problem bi predstavljal dovod vode na turbino, saj za večjo akumulacijo ni primerne prostora. Potreben padec bi najlažje dobili z dovodom vode po cevovodu. Po naših meritvah bi bilo možno dobiti na sponkah generatorja na Bistrici od 3—4 kW moči. To bi bilo dovolj za oskrbo stanovanjske hiše. Menimo, da bi lahko na Bistrici postavili 2 do 3 take elektrarne.

Pri našem delu smo naleteli na veliko zanimanje občanov. Če bi bil postopek za pridobitev lokacijskega dovoljenja bolj enostaven, bi gradnja malih HE bolj zaživela. Z večjim obsegom gradenj bi se zmanjšali tudi stroški gradnje.

RAZISKAVA ŽELEZOVIH RUD IZ BLIŽNJIH NAHAJALIŠČ IN NJIHOVA UPORABA

Naravne pigmente imenujemo intenzivno in enakomerno obarvane minerale in rude, ki imajo to sposobnost, da po mehanični obdelavi skupaj z vezivom pokrivajo različne površine v neki enakomerni barvi. Naravni pigmenti se uporabljajo brez kemične obdelave, so netopni v vodi, alkoholu in raznih oljih.

Naravni pigmenti imajo veliko prednosti pred umetnimi:

- so nenevarni,
- odporni so na dejstvo svetlobe in atmosferilij,
- izboljšujejo antikoroziivnost barve,
- sam premaz (film) barve je bolj čvrst in neprezračen,
- so zelo različnih in intenzivnih barv,
- sposobnost absorpcije pa jim omogoča povezovanje z vezivnimi sredstvi v plastično homogeno maso ali barvo.

Naravne okre so najstarejši pigmenti, ki jih je uporabljal človek. Še danes so zelo uporabne ne samo zaradi lepih barvnih tonov, temveč tudi zaradi ekonomičnosti. Kot vse surovine naravnega izbora pa imajo to lastnost, da se jim kvaliteta celo v enem samem nahajališču zelo spreminja.

Pobudo za raziskavo naravnih Fe-pigmentov smo dobili v Cinkarni Celje, kjer se v razvojni službi intenzivno ukvarjajo z raziskavami na področju sintetičnih naravnih Fe-pigmentov.

Vzorci, ki smo jih preiskovali, izvirajo iz območja Studence—Železno—Galicija, kjer so že več kot pred 100 leti rudarili. Odkopavali so limonit in pirit. Prvega so nekaj časa topili v visoki peči v Mislinji, pirit pa so pošiljali rudniku Škofje za proizvodnjo žveplene kiseline, na Češko in kemični tovarni v Hrastniku. Vendar so okro (limonit) mnoga leta, za stare Avstrije, izkoriščali kot naravni pigment. Po II. svetovni vojni pa so okro izkoriščali pod imenom »satinober« kot surovino za potrebe tovarne barv v Mozirju.

— Osnovni namen raziskovalne naloge je pred nas postavil ugotoviti možnosti uporabe naravnih Fe-oksido.

— Dobljeni rezultati nam kažejo, da ima najslabše lastnosti rumena okra. tj. vzorec II. Šele kalciniranje na 800°C kaže nekoliko večjo pokrivno moč, vendar ne zadostno za kakšno zahtevnejšo uporabo.

— Vzorec I. in III. nam po preiskavah, ki smo jih opravili, kažeta možnosti za nadaljnjo predelavo in uporabo v gradbeništvu.

Žal je bilo na razpolago premalo časa, da bi opravili še nadaljnje poizkuse, predvsem z vzorcem III.

Rezultati bi verjetno bili še bolj ugodni, če bi lahko izvršili mletje in odločanje posameznih frakcij na laboratorijskih in polindustrijskih napravah. Premazi pigmentov kažejo na smiselnost nadaljnjih raziskav, preden bi lahko vzpostavili trditev, da so pigmenti z določeno predelavo uporabni.

Avtorji: Marjan Bele, Branko Ilotič, Andrej Zupan, Srednja tehniška šola, Celje 1982/83. Mentorja: Mag. Silva Koklič, dipl. ing., Dimitrij Veber, dipl. ing.

EKSPANDIRANJE POLISTIRENA

Ekspandiranje polistirena sem spoznal in začel po svoji zmožnosti raziskovati s prihodom na delovno prakso v laboratorij v tovarni TIM Laško (Tovarna izolacijskega materiala Laško), ki ima velik del proizvodnje namenjen izdelavi stiropora (ekspanziji polistirena). Tu me je zelo privlačil problem kontrole ekspandiranja polistirena v laboratoriju. Do sedaj so v laboratoriju za takšne namene uporabljali napravo za ekspandiranje polistirena z vrelo vodo, medtem ko se je v proizvodnji uporabljala metoda ekspanzije z vodno paro. Po logičnem razmisleku sem dognal, da bi bila najkvalitetnejša in najbolj uporabna metoda za kontrolo ekspanzije polistirena prav takšna metoda ekspandiranja, kot se uporablja na ekspandirnih strojih v neposredni proizvodnji. Tako so bila vsa moja prizadevanja namenjena k temu, da bi skonstruiral laboratorijsko napravo, ki bi uporabljala vodno paro za ekspanzijo polistirena, kar mi je čez nekaj časa tudi uspelo narediti.

Po končani delovni praksi sem z eksperimenti nadaljeval na Srednji tehniški šoli pod strokovnim vodstvom mag. prof. Koklič Silve. Poleg eksperimentov na prvotni laboratorijski napravi in moji novi laboratorijski napravi sem v zadnjem času izvajal tudi poizkuse na napravi za ekspandiranje polistirena z infra rdečimi žarki, ki je prav tako moje konstrukcije. Potek raziskave lahko gledamo iz več zornih kotov. Namen same raziskave je bil, testirati lastnosti na novo skonstruiranih napravah za ekspanzijo, v primerjavi z že obstoječim. Namen takšne raziskave pa je vsekakor bil, izbrati izmed treh naprav najprimernejšo, ki bi tudi ob takojšnji uporabi v proizvodnji dala zadovoljive in predvsem uporabne rezultate. Takšne raziskave so bile potrebne predvsem zaradi tega, ker sta laboratorijski napravi moje konstrukcije (ekspandiranje z vodno paro in infra rdečimi žarki) popolna novost na tem področju.

Iz rezultatov, dobljenih v tej raziskovalni nalogi, bi lahko podal naslednje zaključke:

— Za laboratorijske meritve oziroma kontrolo kvalitete polistirena za ekspanzijo je najprimernejša metoda z vodno paro.

— Metoda z infra rdečimi žarki je primerna za kontrolo surovine takrat, kadar je tudi v proizvodnji ekspandiranje urejeno po tej metodi.

Metoda z vrelo vodo je sicer enostavna, vendar ne daje uporabnih rezultatov.

SCHIFFERJEVA FRESKA IN NJENA KONSERVACIJA V MARIJINI CERKVI V CELJU

Razprava je nastala kot rezultat študija umetnostnozgodovinskih virov o celjski Marijini cerkvi ter spremljanja konservatorskih del na Schifferjevi freski.

V prvem delu opisuje naloga nastanek in zgodovino stavbe, drugi del pa je posvečen freski in njeni konservaciji. Freska je delo graškega slikarja Mathiasa Schifferja iz l. 1813. Naslikana je na apsidalni steni, ki pa statično ni najboljše zgrajena. Predstavlja le nekakšno lupino, kuliso, ki zaključuje enoladijski cerkveni prostor. S stenami cerkve ni organsko povezana. Zgrajena je bila namreč naknadno. Zato so bile poškodbe freske in stene ob eksploziji, ki se je zgodila 29. januarja 1979 v sosednji stavbi, še večje, kot bi sicer bile. Apsidalna stena je bila močno zrahljana, pojavile so se številne razpoke, odpadal je omet. Treba jo je bilo na novo vezati, injicirati. Zato so fresko sneli, steno statično temeljito popravili in pozneje fresko nanjo spet vrnili.

Fresko je reševal akad. slikar in konservator — specialist Viktor Povše. Med delom je ugotovil, da je bila freska kar dvakrat preslikana. Prvič jo je l. 1881 obnovil Schwach, drugič pa Sternem l. 1935. Izkazalo se je, da je bila že od vsega začetka tehnično zelo slabo narejena, zato je bila verjetno že tolikokrat popravljana.

V zgornji polovici je freska Schifferjevo delo, v spodnji pa se čuti Sternenova roka. O Jelovškovi freski, ki naj bi bila po mnenju nekaterih umetnostnih zgodovinarjev naslikana pod to, pa ni nobenih sledi. Obstaja pa možnost, da je Jelovšek res naslikal podobno kompozicijo, ki je Schifferju služila za vzor.

Tako je to konservatorsko delo poleg rešitve umetnine razjasnilo tudi dvome in nejasnosti glede nastanka freske.

JOŽE ZUPANČIČ

UKINITEV GIMNAZIJE IN RAST NOVE DRUŽBOSLOVNE ŠOLE V CELJU

V tem letu, t. j. v letu 1984, so šolske klopi celjske gimnazije zapustili zadnji maturanti. Zadnji gimnazijci. Gimnazij v Sloveniji ni več. Ostali sta samo dve, in to ena v Celovcu ter druga v Trstu.

Celjska gimnazija kot vzgojno-izobraževalna institucija ni kar tako. Pri tem ne gre samo za to, da smo imeli v Celju gimnazijo že od l. 1808, da je gimnazijske prostore doživljalo več tisoč maturantov, da je večina celjske in regijske inteligence obiskovala stare gimnazijske prostore, da so gimnazijci dosegli na nekaterih področjih dela izjemne rezultate, tako v kulturi, umetnosti, znanosti, politiki, gospodarstvu itd., da je bilo med borci NOB veliko gimnazijcev, niti ne, da je zaradi zahtev celjske gimnazije v preteklem stoletju padla in odstopila avstrijska vlada, ampak bolj zato, da je bila ta šola dolga, dolga desetletja resnični sestavni del življenja Celja, regije in širše Slovenije. Lahko bi zapisali, da je bila šola neke vrste živ organizem, ki ni bil nikoli zaprt v svoj okvir, ampak se je zelo živahno odzival na vse napredno, koristno in dobro Celja, okolice in slovenskega naroda.

Zaradi te svoje odzivnosti je ukinitve gimnazije srce šole, to je učitelje, pretekle in sedanje učence, starše in druge, močno čustveno prizadela. Dogodki so bili burni. Zlasti še takrat, ko je šlo za nove programe, ko je šlo za ožje in širše interese, ko smo gledali kratko in dolgoročno, primerjali objektivne možnosti, se strinjali in nestrinjali itd. Zato je prav, da nekatere misli, predloge, stališča in sklepe zapišemo tako, kot so se pač odvijali v tistih najbolj burnih dneh na različnih sejah, razgovorih, sestankih v Celju in republiki. Marsikaj, kar bomo zapisali, bo za večino bralcev novo. Za nekatere bo le suhoparno gradivo. Posamezniki pa bodo videli tudi tragedijo in lepšo prihodnost. Življenje pa teče. Kot reka brez povratka.

Gimnazije so bile na Slovenskem dolga desetletja najbolj razširjene srednje splošno izobraževalne šole. V zgodovini našega šolstva so obdržale pomembno vlogo kot nositeljice vzgojno-izobraževalnih nalog med osnovno šolo in univerzo. Ščasoma se je spreminjala njihova vsebinska in organizacijska podoba, s tem v zvezi pa tudi njihove funkcije v okviru celotnega področja vzgoje in izobraževanja.

Avtor: Jože Zupančič, profesor — ravnatelj,
Srednja družboslovna šola Celje

PREDVOJNA GIMNAZIJA

Nobena skrivnost ni, da je bila celjska gimnazija ustanovljena že leta 1808. Tako praznujemo letos 176-letnico. Castitljivo. Ni kaj. Pouk je bil v nemškem jeziku, težišče pa na humanističnih vedah, posebno na latinščini in grščini. Število učencev je dokaj hitro raslo, saj jih je bilo v 1. letniku le 19, v šolskem letu 1847/48 že 170, 1894/95 pa že 320! K dokaj konstantnemu številu nemških učencev predvsem v drugi polovici 19. stoletja je poraslo število slovenskih učencev. S tem pa je prišlo do nacionalnih borb, saj so med učitelji prevladovali nemški profesorji. Ponemčevalnemu pritisku so slovenski učenci uspešno kljubovali, saj so mnogokrat po uspehu presegali svoje nemške sošolce. Proti nemškemu značaju celjske gimnazije so v 90-letih začeli težko borbo slovenski poslanci v dunajskem parlamentu. Šele 1895 leta je bil sprejet sklep o ustanovitvi slovenske nižje gimnazije v Celju. Višji razredi gimnazije so bili tudi od tedaj dalje popolnoma nemški, slovenščina pa je bila samo učni predmet. Mladi so kljub nemškemu pritisku rasli na celjski gimnaziji v slovensko nacionalnem zavednem duhu. To lahko vidimo in spoznamo tudi ob velikem številu celjskih gimnazijcev, ki so ob koncu I. svetovne vojne odšli braniti slovenske meje in Koroško.

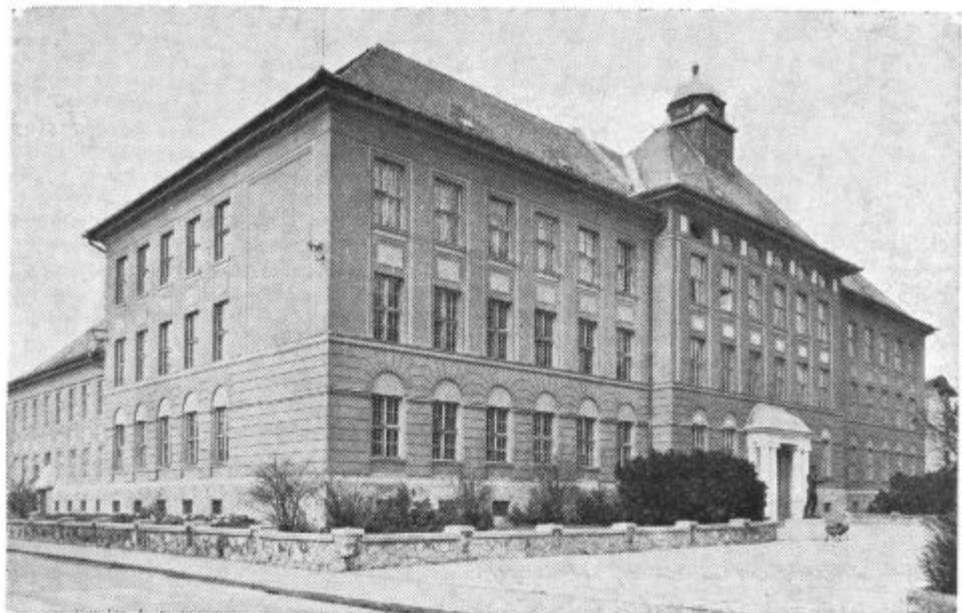
Razpad Avstro-Ogrske v I. svetovni vojni in nastanek jugoslovanske države je povsem spremenil tudi organizacijo in vsebino dela gimnazije. Njen učni načrt in predmetnik sta bila izenačena v vsej državi. Celjska gimnazija je postala realna gimnazija, učni jezik je postal slovenski, nemščina se je učila kot učni predmet od 3. razreda dalje, latinščina se je premaknila v višje razrede, grščino pa so sploh odpravili. Šele zadnji dve leti, tik pred II. svetovno vojno so na celjski gimnaziji uvedli klasično paralelko, kar je predstavljalo nekak zarodek nove klasične gimnazije, ki pa se zaradi vojne ni mogla razviti. To leto, torej leto 1938/39, bi lahko označili tudi kot neke vrste zametek sedanje jezikovne usmeritve.

V realni gimnaziji, ki je delovala od leta 1919/20, se je število učencev hitro povečalo. Tako je bilo prvo leto 319 učencev, 10 let kasneje (1928/29) 508 učencev, še 10 let kasneje (1939/40) pa že kar 1278 učencev. Kot zanimivost moramo izpostaviti, da je v teh letih občutno poraslo tudi število dijakinj, saj jih je bilo v prvem letniku (1918/19) le 20, v zadnjem pa že 420. V tem medvojnem obdobju je celjska gimnazija dala 653 maturantov, ki so se večinoma posvetili visokošolskemu študiju. Ne brez ponosa moramo zapisati, da je bil med dijaki celjske gimnazije močno razširjen vpliv komunistične partije, ki je imela v delavskem Celju veliko privrženecv.

Okupacija je celjsko realno gimnazijo hudo prizadela. Nemški učitelji so hoteli nasilno ponemčiti slovensko mladino, streti njen nacionalni ponos ter preko šole širiti nacistično miselnost o podrejenosti manjvrednih slovenskih učencev. Na šoli je bila uporaba slovenskega jezika prepovedana. Nemci so tudi oplenili nekdanj bogate učne zbirke ter dragocenejši stvari odpeljali s seboj in uničili tudi nekdanj bogato gimnazijsko knjižnico. Gimnazijska mladina pa se ni dala. Vključevala se je v najrazličnejše oblike narodnoosvobodilnega odpora. Več kot 300 partizanov je bilo iz celjske gimnazije in več kot 90 učencev je postalo žrtev nacističnega terorja. Iz vrst celjskih gimnazijcev sta izšla najbolj znana partizanska pesnika Karel Destovnik-Kajuh ter Vladimir Pavšič-Matej Bor ter vrsta herojev in pomembnih revolucionarjev ter političnih in diplomatskih delavcev, kot so Dušan Finžgar, Vera Slander, Blaž Röck-Biba, Olga Vrabčič, Aleš Bebler, Darko Černej, Jože Brilej, Jože Goričar itd; številni književniki in kritiki kot Anton Aškerc, Ksaver Meško, Fran Roš, Miloš Mikeln, Janez Zmavc, Dane Debič, Andrej Inkret, Vasja Predan itd; režiserji kot Fedor Gradišnik st., Andrej Stojan, Andrej Mlakar; slikarji kot Dore Klemenčič, Jelica Žuža, Albert Sirk, Avgust Laurenčič, oba Lorenčaka itd; glasbeniki Anton Švab, Gustav Ipavec, Mojmir Sepe, Hinko Haas itd; ter drugi.

GIMNAZIJA PO OSVOBODITVI

Po zmagi narodnoosvobodilnega boja in revolucionarnih spremembah v družbenoekonomskem, kulturnem in javnem življenju so se s procesom demokratizacije našega šolstva začele globoke in daljnosežne spremembe tudi na področju

GIMNAZIJSKO POSLOPJE (Kajuhova 2), dozidano do I. svetovne vojne, a jo je med vojno (1914—1918) zasegla vojaška oblast in uporabila za vojno bolnico. Nekdanji lastnik zemljišča, na katerem poslopje stoji, Danijel Rakusch, je stavbišče odstopil pod pogojem, da se v novi šoli ne bo poučevalo slovensko. S šolskim letom 1919/20 se je zgodilo nasprotno...

(Janez Mlinar, 150 let celjske gimnazije. CeZb 1958, str. 5)

Foto Viktor Berk

vzgoje in izobraževanja. Dostop do šolanja in izobrazbe je bilo treba zagotoviti vsej mladini pri enakih pogojih ter omogočiti vsem učencem po njihovih sposobnostih in prizadevnosti nadaljevanje šolanja vključno do najvišje stopnje. Zato je bilo treba najprej odpraviti dualizem v dotedanjem šolskem sistemu in šolo-obvezni mladini omogočiti pod enakimi pogoji nadaljevanje šolanja na srednji stopnji. Zato so ukinili nekdanje meščanske šole in spremenili v samostojne nižje gimnazije, ki so imele enak učni program kot nižje gimnazije v okviru dotedanjih popolnih osemletnih gimnazij.

V Celju se je število srednjih šol naglo pomnožilo. Poleg naše gimnazije je zrasla še popolna druga gimnazija, ekonomska srednja šola, učiteljske, tehnična srednja šola, srednja šola za medicinske sestre ter vajenska šola raznih strok. Število učencev celjske gimnazije se je naglo večalo. V prvem povojnem šol. l., to je v šol. l. 1945/46, je bilo na gimnaziji 754 učencev. V šol. l. 1948/49 jih je bilo 843, 1958/59 722. Zanimivo je, da med gimnazijsko mladino vse močnejše prevladujejo dekleta. Bilo jih je že 60 %.

V šol. l. 1958/59 so se štirje razredi osnovne šole organizacijsko združili z nižjo gimnazijo v enotno 8-letno obvezno šolo. S to reformo 8-letne osnovne šole, ki naj bi dala vsej šoloobvezni mladini zaključeno splošno izobrazbo in jim hkrati omogočila prost prehod in vključevanje v najrazličnejše šole druge stopnje — strokovne, poklicne šole in gimnazije, vključno z univerzo, je nastala nujna potreba po prvi reformi gimnazije, ki je postala štiriletna šola. Po naročilu Sveta za šolstvo LRS je Zavod za napredek šolstva v sodelovanju z Univerzo, z ustreznimi strokovnimi društvi in nekaterimi gimnazijami pripravil teze o reformi gimnazije. Rezultat tega je bil predlog resolucije o vlogi in nalogah gimnazije v

vzgojno-izobraževalnem sistemu, ki ga je nato sprejela Ljudska skupščina LRS 19. 12. 1961. leta. Svet za šolstvo LRS je bil z resolucijo pooblaščen, da določi pogoje glede predmetnika in učnega načrta ter da določi postopek za verifikacijo gimnazij. Zato je izdal navodilo o pogojih za verifikacijo gimnazij ter v zvezi s tem minimalni obseg snovi za predmete, ki se poučujejo v gimnaziji, in sicer za slovenski jezik s književnostjo, zgodovino, sociologijo, temelje filozofije, psihologijo, osnove umetnostne vzgoje, prvi tuji jezik, drugi tuji jezik in latinščino, geografijo, telesno vzgojo, predvojaško vzgojo, tehnično vzgojo z delom v proizvodnji in praktična znanja.

Republiško navodilo za verifikacijo gimnazije je leta 1962 postavilo pred gimnazijo vrsto nalog glede spremembe organizacije in vsebine vzgojno-izobraževalnega dela, izpolnitev kvalifikacije učnega kadra in vrsto materialnih zahtev. Do 1. septembra 1965 je celjska gimnazija izpolnila vse pogoje za verifikacijo. Razen učnih načrtov in kadrovske strukture je reorganizirala pouk, vključila seminarska in laboratorijska dela v redni izobraževalni proces, tehnično vzgojo z delom v proizvodnji, istočasno pa se učenci seznanijo tudi z življenjem in upravljanjem v delovnih organizacijah. V redni pouk so bila vključena tudi praktična znanja, v prostem času pa organizirani krožki, organizacije in tekmovanja.

V teh letih so bile tudi izvršene pomembnejše modernizacije in adaptacije gimnazijskih klasičnih učilnic v sodobno urejene kabinete. Poleg denarne pomoči družbe so bili zelo prizadevni predvsem učitelji strokovnih predmetnih aktivov. Takrat so na gimnaziji uredili ob kemijski učilnici tudi laboratorij, nov laboratorij in učilnico za biologijo, laboratorij za fiziko, učilnico za tuje jezike, dve delavnici ter številne kabinete za strokovne predmete. Z verifikacijo, na celjski gimnaziji so jo dobili z odločbo Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo z dne 22/10—1967 pod številko 022-39/65, je dobila šola status splošnoizobraževalne srednje šole, v kateri sta enakovredno zastopani družbeno-jezikovna in prirodoslovno-matematična skupina predmetov, kot nove predmete so uvedli v 1. in 2. razred osnove umetnostne vzgoje in tehnično vzgojo z delom v proizvodnji, s tem da dijaki v 3. razredu opravijo 14-dnevno proizvodno delo v proizvodnih organizacijah, v 3. in 4. pa sociologijo ter kot izbirni predmet praktična znanja. Šola je tako postala tudi formalno pripravljalnica kadrov za visokošolski študij.

Izpostavimo še dvoje: Najprej to, da je število učencev v vseh petih letih ponovno poraslo. Tako je bilo na celjski gimnaziji v šol. l. 1964/65 418 moških in 606 žensk. S tem številom je bila celjska gimnazija med zelo velikimi srednjimi šolami v Sloveniji. V tem šolskem letu je bilo na šoli zaposlenih 54 učiteljev.

Kot drugo pa spremembe pri zaključnih izpitih. Po osvoboditvi je bilo teh več. Do šol. l. 1958/59 so učenci po končanem 8. razredu gimnazije morali opraviti zaključni izpit iz naslednjih predmetov:

1. pismeni in ustni izpit iz slovenskega jezika,
2. pismeni in ustni izpit iz matematike in tujega jezika,
3. ustni izpit iz zgodovine,
4. ustni izpit iz predmeta po izbiri.

S šolskim letom 1959/60, ko se je gimnazija reorganizirala v 4-letno splošno izobraževalno šolo II. stopnje, se je spremenil tudi karakter zaključnega izpita, na katerem naj bi učenec pokazal, da si je pridobil samostojne delovne navade, znanje slovenskega jezika, s seminarsko nalogo pa naj bi samostojno obdelal določeno tematiko iz izbranega predmetnega področja, ki ga vsebuje gimnazijski učni načrt.

Od šol. l. 1959/60 do 1963/64 so torej učenci po končanem 4. razredu opravili zaključni izpit, ki je obsegal:

1. pismeni izpit iz slovenskega jezika,
2. seminarsko nalogo iz izbranega predmetnega področja,
3. ustni zagovor seminarske naloge, kjer je moral kandidat dokazati, da obvlada snov in problematiko izbranega področja.

V letu 1964 je Republiški sekretariat za šolstvo izdal nova navodila o minimalnih zahtevah in drugih pogojih, ki jih morajo izpolniti šole II. stopnje glede zaključnih izpitov. Po teh navodilih je zaključni izpit na gimnazijah bil spremenjen in je obsegal:

1. pismeni in ustni izpit iz slovenskega jezika,
2. pismeni in ustni izpit iz matematike ali tujega jezika,
3. seminarsko nalogo iz izbranega učnega predmeta iz družbeno-jezikovnega ali naravoslovno-matematičnega predmetnega področja z obrazložitvijo in ustnim izpitom iz tega predmeta.

Ta oblika zaključnega izpita je veljala do šol. l. 1967/68.

Od šolskega leta 1968/69 dalje je veljal spremenjen zaključni izpit ki je obsegal:

1. pismeni in ustni izpit iz slovenskega jezika s književnostjo,
2. pismeni in ustni izpit iz matematike ali tujega jezika,
3. ustni izpit iz novejše zgodovine narodov Jugoslavije (NOV in razvoj) in družbenopolitične ureditve SFRJ,
4. ustni izpit iz predmeta, ki si ga izbere učenec izmed naslednjih predmetov: matematika, fizika z astronomijo, kemija, biologija z geologijo, geografija, zgodovina, uvod v sociologijo, temelji filozofije, psihologija, osnove umetnostne vzgoje, tuji jezik.

Seminarske naloge so bile izločene iz zaključnega izpita in postale sestavni del pouka.

Pri zaključnem izpitu, ki je bil zadnji ravno ob izteku letošnjega šol. l., t. j. v šol. l. 1983/84, so bile po letu 1968/69 le manjše spremembe. Namesto družbenopolitične ureditve SFRJ imamo predmet samoupravljanje s temelji marksizma, pri ustnem izpitu pa so dodani še drugi predmeti, ki so v predmetniku gimnazije. O zaključnem izpitu smo pisali nekoliko več ravno zaradi tega, ker z ukinitvijo oziroma usahnitvijo gimnazije tudi zaključnega izpita na sedanjih šolah ni več.

Pri samem pouku, značilnem za to obdobje, moramo izpostaviti, da so že tudi takrat opozarjali, da kljub izboljšanim materialnim pogojem individualizacija pouka poteka zelo počasi. Učitelji so zlasti poudarjali, da so razredi preštevilni ter da so učni načrti prenatrpani. Ugotovitev, ki velja praktično še danes! Zanimiva je tudi ugotovitev, da je šola resnično slovela kot zelo dobra pripravljavnica za študij naprej, vendar pa je bilo tudi res, da so imeli absolventi gimnazije na visokih šolah mnogokrat precejšnje težave, ker niso obvladali individualnih oblik dela, zlasti še ne dela z učbenikom in seminarskih oblik. O mnogih metodah in oblikah je bilo tako že takrat veliko povedanega. Razumljivo je, da je to uvajanje postopno in dolgotrajen proces, ki zahteva ne samo zavest in pripravljenost učitelja, temveč tudi obilo pomoči učitelju v njegovem strokovnem in metodičnem usposabljanju. Že takrat so tudi ugotavljali, da je primanjkovalo učbenikov, zlasti za literarno zgodovino in tuje jezike. Nekateri učbeniki so bili zastareli in niso ustrezali. Uporabljali so tudi srbohrvaške učbenike, kar gotovo ni v prid znanju materinščine. Kako so bili učbeniki takrat metodično zastareli, ne bi pisali. Bili so preobsežni, preobremenjeni z nepotrebnimi podatki, s premalo vajami, pisani so bili v prezahtevnem jeziku. Ustrezali so bolj učitelju kot učencu. Zaradi pomanjkanja in neustreznosti učbenikov so izgubljali tako učenci kot učitelji dragocen čas. Učenci so morali učiteljeva predavanja pisati, na šoli pa niso bili redki primeri, ko so pisali po nareku.

Znanje so pridobivali učenci pri 17 različnih predmetih. Pouk, so takrat ugotavljali učitelji, je bil raztresen in razdrobljen. Med predmeti ni bilo precizno določenih odnosov, zlasti ne pri sorodnih, kjer se je čutila pomanjkljivost snovne in problemske razdelitve. Tako npr. tehnična vzgoja ni našla potrebnega stika s fiziko in kemijo, proizvodno delo je bilo bolj improvizirano, onemogočena je bila sinteza, zlasti med sorodnimi predmeti, pri praktičnih znanjih izbira področij ni bila vedno rezultat posebnega zanimanja učencev, in še bi lahko naštevali.

V obdobju med letom 1970 in 1975 na vzgojno-izobraževalnem področju celjske gimnazije ni bilo bistvenih sprememb. Vzgojnoizobraževalno delo je potekalo ustaljeno. Kvalitetni učitelji so se trudili podajati učno snov v okviru predmetnika, ki smo ga opisali, kljub nekaterim materialnim težavam izredno korektno in kvalitetno. Učenci so sodoživljali vzgojno-izobraževalni proces in se izkazali na številnih vzgojno-izobraževalnih, kulturnih in športnih področjih. Pomembno je, da se je gimnazija 24/12—1973 konstituirala v delovno organizacijo in sprejela svoj novi statut (prvega leta 1964) ter izvolila organe upravljanja. Statut iz leta 1973 je predvsem opredelil vlogo sveta šole, ki pa ni sprejemal končnih odločitev,

pač pa predloge za zbor delovnih ljudi. V svetu je bilo 15 članov (enako kot leta 1964), od tega je bilo 8 članov delovne skupnosti, trije so bili člani skupnosti učencev (prej dva) in štirje člani sveta staršev (prej dva). V letu 1974 so na šoli sprejeli vrsto samoupravnih aktov, med katerimi bi zlasti izpostavili »Sporazum o položaju in odnosih učencev«, ki je bil osnova za številne sorodne sporazume, sprejete na številnih slovenskih srednjih šolah.

PREDMETNIK

gimnazije s petdnevним delovnim tednom 1970/71

Predmet	1. R	2. R	3. R	4. R	Skupno	Skupno letno ur
Slovenski jezik	4/4	4/3	4/3	4/4	15	600
Zgodovina	3/2	3/2	3/2	3/2	10	400
Sociologija	—	—	1/2	2/2	3,5	140
Temelji filozofije	—	—	—	2/3	2,5	100
Psihologija	—	—	2/2	—	2	80
Osnove umetnostne vzgoje	2/2	2/2	—	—	4	160
Prvi tuji jezik	4/3	3/3	2/3	3/2	11,5	480
Drugi tuji jezik	3/3	2/3	2/2	2/2	9	380
Geografija	2/2	2/2	2/1	2/1	7	280
Fizika za str.	—	2/3	2/3	3/4	8,5	340
Kemija	2/2	3/2	2/2	—	5	260
Biologija	3/3	2/2	3/2	—	7,5	300
Telesna vzgoja	2/3	2/2	2/2	2/2	8,5	340
Tehnična vzgoja	2/3	2/3	—	—	5,5	200
Praktična znanja	—	—	1/1	1/1	3	100
Predvojaška vzgoja	—	—	1/2	2/1	3,5	120
Skupaj	30	30	30	30	120	4.800

Ob zaključku šol. l. 1974/75 je bila posebna pozornost posvečena 30-letnici gimnazijskega pevskega zbora, ki je bil ustanovljen takoj leta 1945, ko se je pričel redni pouk. Največ zaslug za ustanovitev imata brez dvoma takratni ravnatelj dr. Pavle Blaznik in profesor Egon Kunej, ki sta tudi z osebno agitacijo po razredih uspela pridobiti številne mlade pevce, ki jih je odlični zborovodja kmalu organiziral v izjemno homogeno enoto in kvaliteten zbor. Začetno delo je bilo nadvse težavno, saj pevci niso bili šolani, niso poznali slovenskih pesmi in je zato bilo potrebno mnogo vaj in potrpežljivosti. Triglasni mladinski zbor je imel prvi nastop 2/2—1946 v gimnazijski telovadnici, prvi samostojni koncert pa 28/6—1946 v Narodnem domu. V šol. l. 1946/47 se je zbor preuredil v 4-glasni mešani zbor, ki je v javnosti pridobil iz leta v leto večji sloves. S kvaliteto zbora se je širil tudi krog gostovanj. Zbor so radi poslušali v Celju, v Sloveniji, v Jugoslaviji, pa tudi širom po Evropi. Pevci so posneli tudi več plošč. Po 10-letnem prizadevnem in vztrajnem delu je imel zbor za seboj že 105 nastopov, od tega 33 samostojnih koncertov in 160 naštudiranih pesmi.

Reforma leta 1958 se je odražala tudi v šolskem zboru. Zbor se je okrepil, saj sta se v Celju združili obe gimnaziji. Maja 1961 je zbor sodeloval na mladinskem pevskem festivalu v Celju in v svoji skupini zasedel 1. mesto. Zelo slovesno je zbor praznoval svojo 20-letnico, saj so imeli za seboj že 25 nastopov in 80 koncertov. Ze četrtrič pa so v letu 1964/65 dosegli na republiškem tekmovanju mladinskih pevskega zbora 1. mesto. Po 20 letih neumornega in izjemnega dela je dirigentsvo zapustil prof. Egon Kunej. V začetku leta 1967 je zbor prevzel prof. Ciril Vertačnik. Kvalitetna pot se je nadaljevala. Kljub številnim težavam, ki so bile sopotnice dela tega zbora. Pri tem menimo predvsem dvoizmenski pouk, ki je onemogočal skupne vaje, težave pri motivaciji mladih, različni interesi, številne šolske in druge obveznosti učencev itd. Šol. l. 1973/74 pomeni v zgodovini pevskega zbora najbolj plodno sezono pomembnih nastopov in priznanj. Z zlato

plaketo s festivala v Celju je zbor odprl pot na najpomembnejše manifestacije mladinske zbornice pesmi. Tako je sodeloval na mednarodnih festivalih v Olo-moucu (CSSR), kjer je želel nedeljeno priznanje publike in strokovnjakov, v Neer-peltu (Belgija), kjer se je udeležil tekmovanja in v skupini mešanih zborov dosegel priznanje 1. mesta. Jubilejni koncert zbora je bil 18. 4. 1975.

Ob zaključku šol. l. 1974/75 so ob ravnatelju prof. Ivanu Grobelniku učili naslednji profesorji: Vera Babšek, Milan Čepin, Slavko Deržek, Milan Dobnik, Jožica Dolenšek, Ivan Erklavec, Majda Fischer, Kazimira Gričar-Križnik, Bibijana Grobelnik, Albina Horvat, Dane Hriberšek, Irma Jerič, Marija Kastelic, Blaženka Kene-Lebar, Marija Knez, Zvezdana Knez-Sterbenc, Slavko Kokot, Dubravka Košutnik, Ivan Kozinc, Marija Kranjc, Tatjana Lešničar, Julka Marinič, Jožica Mikac, Majda Omahen-Zlatolas, Božena Orožen, Vida Pavliha, Ivana Povše, Tatjana Predan-Knez, Ivan Rebek, Matej Rode, Jože Rotar, Martin Silvester, Zdenko Stojan, Nika Silc, Dragica Stojis, Jelena Tomanič, Meta Turk, Frida Vrbančič, Alojz Zlatolas, Vanda Zyder, Slavko Zerjav, Ivica Žerovnik, Vid Marcen, Ernest Pikel, Anton Primožič, Ivan Sambol, Flora Šunko, Ciril Vertačnik, Jože Zupan; asistentki: Darinka Ašič, Julijana Karner. V računovodstvu je bila Mila Loibner, tajnica pa Dana Pirkmajer.

Za zaključek tega obdobja je verjetno prav, da zapišemo še naslednje. Tako po reformi l. 1958 so se pojavili glasovi, da ta reforma ni celovita, saj je uveljavila tipični šolski dualizem. Ene šole so izobraževale in vzgajale za fizično delo (modre halje), druge za pisarne (bele halje), ene za poklic, druge za nadaljnje šolanje, eni učenci so se morali odločiti takoj po osnovni šoli za poklic in s tem za celotno življenjsko delovno pot, drugi so lahko še premišljevali cela štiri leta. Nekateri so celo govorili, da je v tem kal družbenega razlikovanja. Zato ni presenetljivo, da je bil, in to sedaj velikokrat pozabljamo v svoji površni značilnosti, da je bil že leta 1966 dan v javno razpravo predlog zakona, katerega bistvo je bila odprava gimnazij, izenačenje sistema srednjih šol z razdelitvijo na dve po dveletni etapi in z bistveno omejitvijo »splošnih« predmetov na račun »proizvodnotehničnega« področja. Po burni reakciji, nekateri sedaj zatrjujejo, da je bila to edina dosledna in povsem odprta razprava, je bil predlog umaknjen. Pošteno je, če zapišemo, da je v tem letu Vlado Schmith objavil razpravo, v kateri je strokovno opredeljena metodologija šolske reforme. Na to smo kasneje pozabili, ne pa na predlog.

Po resoluciji Zvezne skupščine o razvoju vzgoje in izobraževanja v letu 1971 in po resoluciji Skupščine SRS o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja iz leta 1972 in tudi na posvetu v Mariboru l. 1973, ki ga je vodila dr. Kornhauserjeva kot sekretarka za šolstvo, še ni nič kazalo na bistvene reforme. Še več, povsod so bili ohranjeni trije tipi šol s tem, da bi se splošna izobrazba na poklicnih šolah čimbolj dvignila in da bi ob ustreznih diferencialnih izpitih omogočili vertikalne in horizontalne prehode.

Zanimivo je, da so v šol. l. 1971/72 predlagali spremembe, tako predmetne kot organizacijske, na gimnazijah širom Slovenije. Omenimo le, da je bil že izdelan osnutek predmetnika za družboslovno in naravoslovno gimnazijo, da so bili predlogi o samostojnih šolah in šolskih centrih. Žal pa je iz vsega tega izšla le pedagoška gimnazija, ki je sama po sebi preživljala tudi neverjetne spremembe.

Pomembne spremembe pa so nastale po X. kongresu ZKJ in VII. kongresu ZKS l. 1974. V resolucijah o samoupravnih preobrazbi vzgoje in izobraževanja je bila jasno izpostavljena zahteva po preobrazbi srednjega šolstva. Resolucija je sklep. Po resoluciji pa ni več mogoče razpravljati o bistvenih in načelnih zadevah. Razpravljaš lahko le še o izvedbi sklepov.

V resoluciji X. kongresa ZKJ (1974) je v II. poglavju, točka 3.3. napisano:

»Vse ravni in oblike izobraževanja po osnovnem morajo izobraževati za vključevanje v delovni proces in za nadaljnje permanentno izobraževanje. Nobena šola in nobena oblika izobraževanja ne more pripravljati mladih izključno za študij.

Zato je treba v učnih načrtih in programih na začetku usmerjenega izobraževanja zagotoviti vsem skupno vzgojnoizobraževalno osnovo, ki zajema splošno kulturne, družbenoekonomske, prirodoslovno-matematične in proizvodno-tehnične vsebine s politehnično usmeritvijo. Na to skupno vzgojnoizobraževalno osnovo se navezuje usmerjen in prožno zasnovan sistem vsebin, trajanja in organizacije izobraževanja, ki upošteva zahteve in spremembe v strukturi dela tako v temelj-

nih poklicih kakor v osebnih in družbenih potrebah po permanentnem izobraževanju.

Zato bo potrebno spremeniti koncept in strukturo izobraževanja, učne načrte tesneje povezati z združenim delom... obdobja učenja in dela se bodo menjavala... upoštevati različno predizobrazbo... delo naj bo zasnovano na dosežkih sodobne znanosti... izobraževanje je pravica in obveznost delavcev v združenem delu...»

1976

V letu 1976 je bil izdelan v SRS (v drugih republikah so že pričeli delati po novem!) prvi osnutek reforme srednjih šol. Govorili in razmišljali so o desetletki, o enakih predmetno in časovno dveh letih, o centrih, ki bodo nastali v vsakem občinskem središču itd. Ti predlogi kljub obsežni razpravi kasneje niso bili sprejeti. Na gimnaziji pa so vseeno pripravili in sprejeli med učitelji in učenci kot tudi v samoupravnih organih »Predlog preobrazbe gimnazije v Celju v izobraževalni center«, v skladu s temi razmišljanji.

Kako nedovršena, pa tudi komplicirana so bila razmišljanja, pove nekaj stavkov iz predloga.

Ker gradivo za javno razpravo, ki je bilo objavljeno v aprilski številki Prosvetnega delavca, predvideva, da bo programska osnova v 1. fazi skupna na vseh šolah usmerjenega izobraževanja, bo lahko novi izobraževalni center (današnja gimnazija) v okviru 30 % učnih ur (izbirni program) dal poudarek tisti vzgojno-izobraževalni vsebini, ki pomeni predvsem pripravo za razne usmeritve v finalnem izobraževanju v 2. fazi. Zato je primeren za ta del programa takšen koncept kombinacij vzgojno-izobraževalne vsebine, ki izhaja iz jezikovne, naravoslovno-matematične, umetnostne in družbenoekonomske usmeritve, ki bi bile temelj za izobraževanje skupin poklicev, ki se finalizirajo v 2. fazi. V tej drugi fazi, v tako imenovanem finalnem izobraževanju, pa bo prej omenjeni del programske zasnove razširjen. V tej fazi bodo poleg skupnega splošno-izobraževalnega programa vključeni še skupni specialni programi, ki bodo ozko vezani na ustrezne specialne programe specialnih poklicev, ki bodo pripravljali tako neposredno za delo kot za nadaljnje izobraževanje. V tem smislu bi lahko dajal novi center dokončno izobrazbo vrsti poklicev tehnikov (elektro, likovni, veterinarski, kemijski, grafični tehnik ipd.). Za poklice inženirja, profesorja, sociologa, politologa, zdravnika itd. pa bi se študij razširil na več semestrov ter povezal z ustreznimi višjimi in visokimi šolami. Pri tem bi veljalo premisliti, katero višjo šolo bi v skladu z družbenimi potrebami po delavcih lahko organizirali v okviru novega centra. Zato naj bi novi izobraževalni center zajemal predvsem družbene vede, jezikovno, matematično-fizikalno, biološko-kemijsko smer. Za to predvidevamo vsaj 12 do 15 oddelkov. Računamo pa, da bi lahko vzgajali delavce tudi za tiste stroke, ki jih bodo družbeno-politične skupnosti potrebovale in niso zajete v druge centre, ker so na razpolago ustrezni učitelji. Čeprav bodo temelj posameznih programskih smeri zahteve določenega profila poklica, bo potrebna diferenciacija po zahtevnosti in sorodnosti poklicev, s tem pa prevzem dela programa, ki ga bodo predvidele višje in visoke šole.»

Tako kot druge srednje šole v Celju so tudi na gimnaziji na pobudo Občinskega sveta zveze sindikatov Slovenije Celje na roditeljskih sestankih seznanili starše s predlogom preobrazbe. Zapišimo, da so bili roditeljski sestanki dobro obiskani. Med sklepi oziroma ugotovitvami in stališči, ki jih je 2. junija 1976 sprejelo Predsedstvo sindikatov in Izvršni odbor občinskega odbora sindikata delavcev vzgoje in izobraževanja delavcev Celja, je bila izražena podpora osnovnim izhodiščem reform, da bo to najtemeljitejša reforma šolstva, da mora postati združeno delo aktiven načrtovalec in soustvarjalec novega izobraževalnega sistema, da se morajo pospešeno konstituirati posebne izobraževalne skupnosti, da je nomenklatura poklicev pogoj za izdelavo programov 2. faze usmerjenega izobraževanja, da mora načrtovanje usmerjenega izobraževanja temeljiti na stvarnih potrebah združenega dela, da je potrebno poenotiti izobraževalne sisteme v jugoslovanskem prostoru, da je premalo predstavljeno izobraževanje odraslih itd. Posebej je bila omenjena tudi gimnazija v 7. točki stališča, kjer piše v zvezi s potre-

bami kadrov v združenem delu naslednje: »Zlasti v gimnazijah splošne smeri naj se vpis novincev omeji le na tolikšno število letnikov prvega oddelka, kolikor oddelkov bo izpraznjenih z odhodom zadnjega letnika.« Pri ugotovitvah in stališčih so podpisani: Venčeslav Zalezina (kot predsednik), Igor Ponikvar, Vlado Novak. Ta dokument omenjamo, ker je tu prvič gimnazija v Celju konkretno omenjena, da se bo njen obseg vpisa počasi krčil in bo s tem počasi usahnila, da so v Celju tudi učitelji, vključeni v ZS, podprli, kar je seveda normalno, reformna prizadevanja, ter, da smo v tem času govorili o centrih, ki bi bili z drugo fazo Uj to je s tretjim in četrtem letnikom, povezani z višjimi oziroma visokimi šolami.

V letu 1976 so vsi trije zbori skupščine občine Celje obravnavali in sprejeli »Srednjeročni načrt razvoja izobraževanja v občini Celje za obdobje 1976–1980«. V kvalitetnem gradivu so podani ocena razvoja srednjih šol v preteklem obdobju, stanje ter cilji bodočega razvoja celjskih srednjih šol. Kot zanimivost zapišimo, da je bilo sprejeto, da je potrebno v tem obdobju uvesti v naš izobraževalni sistem prvo fazo usmerjenega izobraževanja, da so že takrat pričeli opozarjati na organizacijske in samoupravne spremembe in na potrebne nove gradnje ter stališče, da bo najmanj 85 % osnovnošolcev ene generacije uspešno zaključila eno od faz usmerjenega izobraževanja, da bo ob ukinitvi periodičnega pouka potrebno pridobiti 36 novih učilnic ter da bo v letu 1980 potrebno zagotoviti v Celju šolanje 2.930 učencev v prvem razredu! Pri bodočih usmeritvah in razvoju usmerjenega izobraževanja v Celju pa je namesto gimnazije napisano naslednje: »Tu bo center za usmerjeno izobraževanje, ki bi razen lastnih usmeritev (matematično-fizikalna, klasična) bil na razpolago tudi za potrebe šolanja 1. in 2. letnika drugih centrov usmerjenega izobraževanja«. V tem času je bil predsednik SOB Celje Jože Marolt, predsednik IS Marjan Ašič, podpredsednik IS, ki je odgovarjal za družbene dejavnosti, pa Mitja Pipan.

O preobrazbi srednjega šolstva je razpravljalo tudi predsedstvo OK SZDL Celje, kjer so bili dokaj zadovoljni z udeležbo in razpravami o preobrazbi srednjega šolstva v usmerjeno izobraževanje, pogrešali pa so razprave o oblikovanju prve podobe nove organiziranosti usmerjenega izobraževanja v celjski občini, ki mora biti usklajeno s politiko celotne regije, da je potrebno z razpravo nadaljevati, jo bolj konkretizirati ter razširiti. Predsedstvo SZDL je v celoti podprlo predloge sindikata.

V letu 1976 je na šoli potekalo delo in življenje utečeno in uspešno. V okviru tega dela moramo posebej omeniti oblikovanje in delo SVETA STARŠEV, ki je bil konstituiran jeseni l. 1976. Svet staršev je imel svoj delovni program, vodil pa ga je Božo Jurak. Jeseni tega leta so na gimnaziji pričeli tudi z OCENJEVALNIMI ODELECNIMI KONFERENCAMI. Te nove oblike dela so demokratizirale odnose in prinesle na šoli pomembne premike v soustvarjalnem delu. Zapisati tudi moramo, da so bili sprva proti novim oblikam dela precejšnji odpori in nerazumevanje, kasneje pa so bile izjemno dobro sprejete, saj so tudi opravičile svoj obstoj. Gimnazijske ocenjevalne oddelčne konference so postale kmalu vzor številnim šolam v Celju in Sloveniji. Jeseni tega leta se je po 13 letih trdega dela invalidsko s polovično delovno obveznostjo upokojil dotedanji ravnatelj prof. Ivan Grobelnik. Novi ravnatelj je postal prof. Jože Zupančič, ki je pred leti že učil na gimnaziji, pred imenovanjem pa je bil 5 let ravnatelj velike osnove šole v Storah.

1977

V tem letu so aktivnosti za srednješolsko preobrazbo porasle. Tako tudi v zvezi z gimnazijo. Za vse gimnazije, s tem pa tudi za celjsko, je bil zelo pomemben 5. sklep Predsedstva CK ZKS iz meseca februarja, ki je opredelil funkcijo in vlogo gimnazij. V tem sklepu piše:

»Pristopiti je treba čimprej k preobrazbi gimnazij kot doslej le splošno izobraževalnih šol, v šole, ki bodo kot druge šole vključene v sistem usmerjenega izobraževanja in vzgajale ter usposabljalale za delo in poklic.

Te šole bodo v prihodnje z ustrezno družbeno humanistično vsebino svojega pouka služile usposabljanju nekaterih poklicnih profilov, ki so nujno potrebni

v delu in razvoju posameznih področij družbenega dela in ki se formirajo dalje na visokošolski ravni. Obenem pa naj bi dajale svojim učencem tudi ustrezna praktična znanja s politehnično usmeritvijo, potrebna za vključitev v delo in delovne procese v posameznih področjih družbenega dela.

Na podlagi teh stališč so na gimnaziji izdelali »2. OSNUTEK PREUSMERITVE GIMNAZIJE CELJE V USMERJEN ŠOLSKI CENTER«. V tem osnutku so dokaj podrobno razčlenjeni vsi dosedanja predlogi preobrazbe gimnazije, nove osnove za preobrazbo, ker je bilo prvo opuščeno, kadrovske potrebe v regiji, usmerjenost maturantov in uspeh na univerzi, kadrovske in prostorske zmogljivosti šole, notranja usmeritev šole glede na pedagoško delo, samoupravne aktivnosti ter družbeno ekonomski odnosi.

Iz te analize zapišimo nekaj značilnosti, ki so v bistvu kasneje opredeljevale nastanek nove šole.

»Po podatkih potrebuje celjska regija v tem srednjeročnem načrtu 432 delavcev z višjo in 244 delavcev z visoko izobrazbo. Pri tem ugotavljamo, da v regiji potrebujejo kmetijcev 8 + 8 (pri tem pomeni prvo število delavce z višjo, drugo pa z visoko izobrazbo), kemikov 9 + 11, strojnikov 25 + 21, elektroinženirjev 9 + 13, gradbenikov 22 + 20, arhitektov 5, lesarjev 4 + 5, tekstilcev 10 + 2, zdravstvenih in socialnih delavcev 41 + 38, ekonomistov 121 + 59, učiteljev 104 + 23, pravnikov 27 + 20, organizatorjev dela 33 + 7 itd.

Zanimive so tudi ugotovitve, kam se usmerjajo gimnazijci po končani gimnaziji. Po podatkih Centra za razvoj univerz Ljubljana, za zadnja tri leta, je bilo ugotovljeno, da odhajajo absolventi gimnazije na naslednje višje in visoke šole (po odstotkih): na filozofsko fakulteto 12,6 %, na pravno fakulteto 12,6 %, VEKS 10,8 %, ekonomsko fakulteto 7,2 %, medicino 6 %, šolo za zdravstvene in socialne delavce 5,4 %, biotehnično in naravoslovno fakulteto 11,4 %, elektro in strojno fakulteto 5,4 %, PA Ljubljana in Maribor 4,8 %, višjo pravno šolo 3 %. Izjemno ugodno je spoznanje, da je bila uspešnost dijakov celjske gimnazije v teh letih na slovenskih višjih in visokih šolah nadpovprečna. Več kot 70 % jih redno izde-luje, njihove povprečne ocene pa so nadpovprečne na višjih in visokih šolah.

Kadrovskih problemov na šoli niso imeli. Prostorska stiska glede na število učencev je bila znana. Na šoli so razmišljali o ustanovitvi ENOTE ter o ustanovitvi družbenega usmerjenega centra. Za pričetek preusmeritve so predlagali že šolsko leto 1978/79! O družbeno-ekonomskih odnosih ne pišemo, saj je bila vloga enaka kot prej. Povezava z Republiško izobraževalno skupnostjo in svobodna menjava dela sta bili formalni, proračunski odnos na podlagi izdelanih meril pa dejstvo.

Na osnovi te ocene je bilo izredno veliko različnih sestankov. Najprej je o tem že 6. 4. razpravljala učiteljski zbor, 21. 4. pa Svet staršev. Aktivni so bili tudi učenci, saj so o tem osnutku razpravljali dvakrat, in to 8. 4. in 9. 4. O osnutku so razpravljali tudi zunaj šole. Tako 6. 5. na Komisiji za idejna vprašanja MS ZKS Celje in Komisiji za usmerjeno izobraževanje pri občinski izobraževalni skupnosti 8. 6. 1977. Posebno vrednost so temu osnutku dale razprave 23. 6. 1977, ko so se predstavniki gimnazije pogovarjali s predstavniki združenega dela. Rezultat teh razgovorov so bile ugotovitve, da za nekatere srednješolske profile, ki bi jih lahko izobraževali v gimnazijskih prostorih, sploh ni poklicnih profilov (npr. rekreator, kulturni animator, referent za obrambo in zaščito, ekolog) ter da bi lahko na šoli izobraževali, ker tega izobraževanja ni na drugih celjskih srednjih šolah, številne profile. Tako so našli:

- pravnik, organizator dela, upravni delavec, novinar,
- zdravnik, socialni delavec, kadrovski delavec,
- zunanje trgovski delavec, bančni delavec,
- elektroinženir, agroživilski inženir, prometni urbanist, arhitekt, kemik, gozdar, tekstilec,
- ekologija, umetnost (vse smeri),
- delavci v kulturi, telesni kulturi, za obrambo in zaščito,
- računalništvo — informatika,
- biotehnična usmeritev ter nekatere usmeritve na filozofski fakulteti.

Vsa ta razmišljanja, ki so dobila še večjo dimenzijo v novembru in decembru tega leta, saj so o teh zadevah ponovno razpravljali učitelji in starši v vseh od-

delkih, so jasno kazala, da želijo na šoli utemeljiti v prihodnje takšno vzgojnoizobraževalno usmeritev in to zaradi resnično objektivnih razmer, ki bo podobna starem gimnazijskemu programu. Na to kažejo tudi predlogi, kakšne oddelke naj bi imeli na šoli. To so biološko-kemijski, matematično-fizikalni, jezikovni, družboslovni, telesno-kulturni, obrambni, kulturni, računalniško-informativni in kadrovske.

Kako delavni so bili na šoli, je možno razbrati tudi iz predloga za športni oddelek, ki so ga opredelili na širšem sestanku z vsemi zainteresiranimi že 19. 2. 1977. Pošte in aktivnosti je bilo veliko. Uspeh pa slab. Verjetno zaradi prehitevanja časa in republiškega zavlačevanja.

V občinskem merilu pa je potrebno zapisati, da je bila 24. 5. 1977 imenovana Komisija za usmerjeno izobraževanje pri občinski izobraževalni skupnosti Celje. S tem je dobilo srednje šolstvo samoupravni organ za dogovarjanje ter vodenje politike, ki je bilo do takrat zapostavljeno in preskromno v povezavi z Republiško izobraževalno skupnostjo. Komisija je pričela s svojim delom 8. 6. 1977.

V regijskem okviru pa je potrebno v zvezi z gimnazijo zapisati tudi sklepe in stališča razširjene seje Komisije za idejna vprašanja prosvete, znanosti in kulture pri MS ZKS, ki je bila 6. 5. 1977 v Celju. V drugem sklepu pod točko b) je napisano:

»Gradivu je treba dodati analizo preusmeritve obeh gimnazij (Celje, Velenje), pri čemer lahko služi za osnovo delovno gradivo, ki so ga pripravili v okviru Gimnazije Celje.« Med nalogami pa v 4. sklepu točka b) še:

»Posebej velja za obe gimnaziji, da morata že pred vpisom učencev v šolskem letu 1977/78 imeti jasno izoblikovan koncept poklicnega izobraževanja tistih profilnih poklicev, ki jih druge šole ne izobražujejo in ki jih v perspektivi potrebuje združeno delo.

O usmerjenem izobraževanju v celjski regiji je razpravljal tudi Svet občin celjskega območja. Gradivo, ki je bilo pripravljeno v mesecu novembru 1977, je predvsem ocenjevalo stanje, kakršno je bilo, novih usmeritev pa ni dalo. Še več, nekatere ugotovitve, ki so bile v tem gradivu, so bile že v nasprotju z dogovori.

Kot zanimivost zapišimo še, da so v tem letu v Sloveniji pričeli širše razmišljati o decentralizaciji republiške izobraževalne skupnosti tako, da bi bilo po panogah in po uporabnikih več posebnih izobraževalnih skupnosti. V teh naj bi se uporabniki in izvajalci pogovorili o potrebah po delavcih ter o učnih načrtih in delu na šolah, ki so za te poklice najboljši. Celjska gimnazija je bila v tem času predlagana v »Kovinsko-predelovalno posebno izobraževalno skupnost«. V to, kaj takšna opredelitev pomeni, se v tem zapisu ne bi spuščali.

Na šoli so v tem letu s samoupravnimi statutarnimi sklepi spremenili samoupravno organiziranost na šoli, sprejeli vrsto samoupravnih splošnih aktov, vse v skladu z Zakonom o združenem delu iz I. 1976. Vzgojno-izobraževalno delo je kljub številnim razpravam potekalo uspešno v vsestrano zadovoljstvo. V tem letu so pripravili tudi prvi maturantski ples, ki je bil skupen za vse maturante v veliki dvorani Golovec. Skoraj 2000 obiskovalcev s plesnim ansamblom »Zabe« je bilo nadvse zadovoljnih.

1978

V resoluciji 8. kongresa ZKS (aprila 1978) v 36. točki, v 3. odstavku piše: »Na temelju dosedanjih spoznanj ter strokovnih rešitev za reformo vzgoje in izobraževanja za delo je treba takoj začeti z uvajanjem programskih zasnov usmerjenega izobraževanja zlasti v dosedanje poklicne šole in gimnazije. Zastavljeno preoblikovanje gimnazij naj bo predvsem povezano z izobraževalno kadrovske potrebe združenega dela ter odvisno od zahtevnosti posameznih poklicev oziroma delovnih nalog in opravil, ki so nujno potrebna v delu in razvoju posameznih področij združenega dela in ki se formirajo dalje na visokošolski ravni. Obenem pa morajo dati tudi ustrezna praktična znanja s politehnično usmeritvijo, potrebna za vključitev v delo in delovne procese v posameznih področjih združenega dela.«

Ta opredelitev, ki je bila v osnutku znana že pred sprejemom resolucije, je usmerjala vsa dejavnike v Celju pri razmišljanjih, kako ukiniti staro gimnazijo in postaviti nekaj novega, kar bo v skladu z vsemi reformnimi prizadevanji. Do

ločeno je bilo, da se bo reforma pričela s šolskim letom 1979/80. Gledano nazaj, je zanimivo pa tudi presenetljivo, kako so v zvezi z gimnazijo dopolnjevali in spreminjali besedilo v gradivu: »Smeri razvoja usmerjenega izobraževanja v celjski regiji za obdobje 1976—1980«, ki je bilo sprejeto v letu 1978. V predlogu gradiva meseca januarja piše:

»Osnovni nosilec za izobraževanje kadrov v sociološki, socialni, kadrovski, politološki, organizacijski, računalniško-informativni, umetnostni in kulturni, telesno-kulturni, obrambni in ekološki smeri je Gimnazija Celje v nekoliko zmanjšanem obsegu. Menimo, da se bodo na tem družbenem usmerjenem in izobraževalnem centru usposabljali predvsem tisti kadri, ki nimajo poklica tehnik, in nekateri s poklicno osnovo.«

6. 2. 1978 in 28. 2. 1978 sta bila na OK SZDL dva sestanka, kjer je bilo gradivo dopolnjeno v zvezi z gimnazijo samo:

»Gimnazija Celje se bo morala navezati na centre v Celju.« Predlagatelji so bili predsedniki OK SZDL Jože Volfand in podpredsednik IS Sob Celje Mitja Pipan. Enako stališče je zavzel tudi IS Sob Celje na svoji 130. seji dne 22. 2. 1978, ki je dodal še naslednje:

a) Osnovni kriterij za organiziranost centrov naj bo njihovo vključevanje v PIS. Usmeritve izven PIS naj bi bile le izjemne. Znotraj centrov, ki bi imeli usmeritve v več PIS, naj bi se ti organizirali praviloma v TOZD. Stališče OIS glede velikosti centrov zato ni sprejemljivo. Upoštevati je potrebno organiziranost v TOZD in njihovo velikost.

b) Izhajajoč iz navedenega predlagamo, da se gimnazija vključi bodisi v TŠC (glede na to, da je predlagana sedaj v PIS kovinsko predelovalnega kompleksa) ali v pedagoški center (glede na predlagane usmeritve gimnazije). Usmeritve gimnazije bo potrebno tudi konkretizirati glede na predmetnike in usmeritve, ker večina predlaganih usmeritev nima poklicnega profila na tej stopnji (npr. ekologija, računalništvo ipd.).

Takšna stališča so bila sprejeta tudi na 38. seji POK SZDL Celje in 23. 3. 1978 na seji vseh treh zborov skupščine občine Celje. Zanimivo je, da je v tem predlogu pod točko d/6 zapisano: »Osnovni nosilec izobraževanja za poklic administrativni delavec, trgovsko-komercialni delavec in finančni delavec je ekonomski šolski center skupaj s šolskim centrom za blagovni promet.« V letu 1978 še torej nihče ni razmišljal o prenosu upravno-administrativne šole v gimnazijske prostore.

V jesenskih dneh leta 1978 so se razgovori o prihodnosti gimnazije nadaljevali. Tako je o tem vprašanju bilo govora tudi na politični koordinaciji občine Celje 28/8—1978. Na tem sestanku je bilo poudarjeno, da je kolektiv celjske gimnazije vložil veliko naporov pri opredeljevanju strukture usmeritve.

Posamezniki so celo menili, da v Celju nekoliko prehitavamo, saj dogovori v okviru Slovenije še niso sprejeti. Pomembno pa bo opredeliti delitev dela med pedagoško srednjo šolo, tehnično srednjo šolo in gimnazijo. Ponovno so bile vzpostavljene samoupravne povezave, medtem ko o vsebinskih vidikih na tem razgovoru ni bilo povedanega kaj novega. Na seji koordinacije so razpravljali: Jože Volfand, Stane Seničar, Mitja Pipan, Stane Mele in Jože Marolt.

Na osnovi resolucije 8. kongresa ZKS je bilo v republiki in regiji več posvetov v preobrazbi vzgoje in izobraževanja. Zapišimo, da je izvršni sekretar PCK ZKS tov. Emil Rojc še 20. 4. 1978 podprl kot zanimiv predlog preobrazbe gimnazije v Celju; Majda Poljanšek, predsednica republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje, ter Jože Deberšek, predsednik Izvršnega odbora ISS, pa sta se v septembru bolj navduševala za popolno ukinitve gimnazije, ker bo vsaka stroka skrbela za sebe.

Za nadaljnjo usmeritev gimnazije je tudi pomemben razgovor Emila Rojca za Delo 4/11—1978 na strani 24, kjer je precej prostora namenjenega vprašanju gimnazij. Po njegovem pri nas odstopamo od tradicionalne zasnove gimnazije, nekatere njene funkcije pa so potrebne. Te funkcije je potrebno urediti v sistem usmerjenega izobraževanja, da ne bo zunaj sistema. Gre predvsem za to da bi bile te zmogljivosti namenjene tistim profilom, za katere ni strokovnega usposabljanja na predhodnih stopnjah. Ti oddelki bi se konceptualno povezovali v druge izobraževalne centre, npr. družboslovne, pedagoške, ekonomske, tehnične in znotraj njih opravljali študij poklicev, ki dobivajo končno podobo šole na visokošolski ravni.

Učenci se bodo v štirih letih usposobili za določena delovna opravila v proizvodnji, npr. v turizmu, računalništvu, družbenih dejavnostih, knjižničarstvu itd. Tako se bo lahko prihodnji gimnazijec ustvarjalno vključil v delo.

Zelo živahno je bilo proti kraju tega leta. Po seji MS ZKS dne 27. 10. je Komisija za idejna vprašanja vzgoje in izobraževanja, kulture in znanosti ter idejno političnega usposabljanja OK ZKS, ki jo je vodil Jože Zupančič, pripravila celovito »Oceno preobrazbe našega šolstva s težiščem na preobrazbi srednjega v usmerjeno izobraževanje«. Oceno so obravnavali ravnatelji in sekretarji vseh šol 18/12—1978 ter člani občinske konference ZKS na svoji 6. seji dne 25/12—1978. V oceni je o prihodnjih usmeritvah na 6. strani napisano: Na področju srednjega šolstva, ki postopoma prerašča v usmerjeno izobraževanje, smo dosegli z okvirnim dogovorom o usmeritvah izobraževanja na posameznih šolah veliko. Tako bo nosilec izobraževanja kmetijskih kadrov KŠC Celje, nosilec izobraževanja pedagoških delavcev PŠC Celje; za izobraževanje poklicev v metalurgiji, kemiji, kovinski stroki, strojniški, elektro in gradbeniški stroki pa Tehniška šola Celje, skupaj s ŠKIMC in Šolskim centrom B. Kidriča. Nosilec izobraževanja za poklice administrativni, finančni, trgovsko-komercialni delavec ESC skupaj s Šolskim centrom za blagovni promet. Nosilec izobraževanja za poklice v gostinstvu, turizmu in uslužnostni obrti Gostinska šola in delno Šolski center B. Kidriča. Zdravstveni delavci se bodo izobraževali v Zdravstvenem šolskem centru, medtem ko se bodo kadrovski, pravni in politološko-organizacijski delavci šolali na Gimnaziji Celje, ki bo imela še oddelke z obrambno-telesno-vzgojno, jezikovno-kulturno, biotehnično ter računalniško-informativno usmeritvijo. Takšna razdelitev in usmeritev ne podvaja kapacitet, je v skladu s potrebami združenega dela v občini in regiji ter je možno oblikovanje takšnih centrov, ki omogočajo najboljše izkoriščanje kadrovskih in prostorskih kapacitet, ki so na razpolago v celjski občini, in vertikalno ter horizontalno prehodnost. Med stališči in sklepi te seje pa so tudi ugotovitve, »da je preveč odprtih (predmetniki, proizvodno delo, tehnični pouk, delavnice, kadri, prostori, poklicna nomenklatura, itd.) vprašanj, da niso dogovorjene nekatere vsebinske spremembe med republikami v Jugoslaviji ter institucijami v SRS, ki delujejo na področju vzgoje in izobraževanja itd. To otežuje konkretno aktivnost v Celju«. Med nalogami pa je v 7. sklepu tudi zapisano naslednje: Ker v srednjem šolstvu, kljub dogovorom v OIS in na seji občinske skupščine Celje, usmeritve zaradi nedorečenosti vsebine dela gimnazije v Sloveniji — v Celju smo to delo delno opravili — obstajajo določena razhajanja v tolmačenju, se je potrebno o tem med vsemi zainteresiranimi (izvajalci in uporabniki) v Celju in SRS čimprej dogovoriti.

Mirno lahko zapišemo, da so se na tej seji čutile nedorečenosti, ki so jim botrovale nerazčiščena vprašanja v SRS, ter pričetek ostrejših konfrontacije v Celju med tistimi, ki so bili za popolno ukinitvev gimnazije, in tistimi, ki bi ohranili v stari gimnazijski zgradbi pametne vzgojnoizobraževalne programe.

Na gimnaziji pa je bilo v tem letu delo uspešno in obsežno. V okviru vzgojnoizobraževalnega dela so bili rezultati dobri. Oddelčne ocenjevalne konference so se uveljavile. Pričeli so tudi z oddelčno kulturno aktivnostjo, ki je demokratizaciji odnosov dala novi zagon. Mladinski mešani pevski zbor je vodil Edvard Goršič. Celotno delo je bilo ponovno pristno. Zapišemo sama dvojce, kar je bilo za celjsko gimnazijo v tem letu najpomembnejše: 1. Svet BIOTEHNIŠKE FAKULTETE univerze Ljubljana je sprejel sklep, da se dodeli JESENKOVO PRIZNANJE Gimnaziji Celje. Na slovesnosti dne 14. 3. 1978 je bila dana naslednja utemeljitev: »Že sama izbira celjske gimnazije za eksperimentalno izvedbo projekta »Svobodna biologija« nam dokazuje, da je bil pouk biologije na tej šoli do takrat izredno uspešen in visoko cenjen. Odlični učitelji biologije so namreč že sami vnašali v zastareli učni načrt sodobnejšo stvarino in uporabljali sodobnejšo stvarino in uporabljali sodobno metodo in obliko dela. Analiza triletnega dela v eksperimentalnih in kontrolnih razredih, ki jo je predložila gimnazija na zaključku eksperimenta, nam je pokazala, da program ni bil izveden samo v skladu z določili projekta, temveč je aktiv učiteljev biologije na tej šoli poleg odličnih analiz in predlogov za uporabo dobljenih rezultatov tudi posredoval izkušnje, ki so izhajale iz izvedbe samostojnega programa, ki je temeljil zgolj na iznajdljivosti uči-

teljev in njihove izjemne zavzetosti za uveljavljanje novih, naprednih pogledov v biološkem izobraževanju. Sprejetje in uvajanje novega učnega načrta v vse slovenske šole v šolskem letu 1975/76 je temeljilo na izkušnjah in analizi eksperimentalnega pouka, h kateri je prav celjska gimnazija prispevala izjemen delež. Pri tem je treba izrecno omeniti, kako pomemben je bil pri tem tudi delež vodstva šole in celotnega učiteljskega kolektiva, saj je bilo uvajanje novih organizacijskih oblik in oblikovanje materialne baze omogočeno le z največjim razumevanjem in aktivno udeležbo vodstva šole, organov samoupravljanja in članov kolektiva. Po končanem eksperimentalnem uvajanju programa »Sodobna biologija« je celjska gimnazija prevzela pomembne naloge pri strokovnem usposabljanju učiteljev biologije. Na strokovnih seminarjih so posredovali svoje delovne izkušnje učiteljem, ki poučujejo na vsem območju severne Slovenije. Pri tem so s hospitacijami, laboratorijskim delom in s celotnim prikazom strokovnega ter organizacijskega dela omogočili učiteljem, da so nazorno spoznali bistvo novega pouka in biologije in hkrati prejeli neposredno pomoč za njegovo uvajanje. Tudi učbeniki, delovni zvezki in pripomočki, ki so bili izdelani za program sodobne biologije, vključujejo kot najpomembnejše konzultante ali recenzente učitelje biologije celjske gimnazije. Omeniti moramo tudi priznanje, ki so ga izkazali dijaki celjske gimnazije učiteljem biologije za njihovo strokovno in pedagoško delo pri uveljavljanju sodobnega pouka biologije. Nadpovprečni učni uspeh učencev in njihove tehtne sodbe, ki so bile vključene in upoštevane v analizi projekta, nam nazorno dokazujejo, kako uspešno je bilo zastavljeno delo. Podelitev Jesenkove nagrade celjski gimnaziji izhaja iz prepričanja, da je prispevek, ki so ga dali učitelji biologije te šole, izjemno delo in zelo pomembno za razvoj bioloških znanosti; s tem pa je tudi v celoti izpolnjen pogoj za podelitev tega priznanja.

Kot zanimivost zapišimo, da je ravnatelj Jože Zupančič, ki je sprejel priznanje, to takoj vprico celotnega slovesnega auditorija izročil učiteljem biologije, ki so bili na podelitvi. Pozornost vredna posnemanja.

Drugo, kar moramo zapisati, pa je delo na programski zasnovi prihodnje gimnazije. Gimnazijskemu kolektivu je bila osnova študija iz leta 1977. Usmeritve, ki so jih že zapisali, so bile potrjene in še razširjene na specializiranih razgovorih s predstavniki družbenega dela, interesnih skupnosti in specializiranih društev, ki so bili 21. 3., 23. 3. in 27. 3. O tem so ponovno razpravljali na učiteljski konferenci in Svetu šole.

Predlogi in usmeritve so bili naslednji:

— *Dva oddelka* z biotehnično usmeritvijo. Tu gre za splet usmeritev od živilske tehnologije preko agronomije, gozdarstva, lesarstva in veterine do ekologije. Delna usmeritev in preusmeritev je lahko še v 3. letniku. Odlične kadre in odlično opremljene prostore imamo.

— *Dva oddelka* z usmeritvijo v informatiko. V tej usmeritvi bi usposabljali vse kadre od tajnikov samoupravnih organov, preko urejanja dokumentacije, do računalništva, za katerega so se dogovorili (sklep skupščine OIS Celje), da bodo na gimnaziji in ne na kateri drugi šoli, kot je še vedno bilo slišati posamezne glasove. Uporabniki so zagotavljali, da je v okviru računalništva možnih že več kot 15 poklicnih usmeritev.

— *Dva oddelka* z usmeritvijo na kadrovskem socialnem — sociološkem in politološkem delovnem področju. Tu bi se usposabljali vsi bodoči kadrovski delavci, socialni delavci in tisti, ki bi nadaljevali šolanje na pravnih in upravnih visokih šolah. Uporabniki so menili, da bi v tem oddelku usposabljali pravnike in upravne delavce in ne tako, kot so ponovno slišali glasove, na kakšni drugi šoli, ki ima več drugih možnih izobraževalnih usmeritev. Ozke, nestrokovne interese so odločno zavračali.

— *En oddelek* z usmeritvijo obrambne in telesnovzgojne usmeritve. V tem oddelku bi usposabljali bodoče delavce na obrambnih pripravah; tu bi bila tudi možna večja usmeritev v vojaške akademije; delavce za družbeno zaščito in tudi varstvo pri delu, ki je specifična kadrovska funkcija ter bodoče referente za rekreacijo in odlične celjske športnike, ki bi lahko preko specialnega režima dela na šoli dosegli poklicno in športno uspešnost.

— *En oddelek* s kulturno-jezikovno usmeritvijo. V tem oddelku, ki se bistveno razlikuje od pedagoške usmeritve, bi se šolali bodoči ljubitelji in profesionalni

delavci na jezikovnem, likovnem, glasbenem, literarnem, gledališkem itd. delovnem področju, brez katerega ne more napredovati naša družbena zavest. Glasbena šola podpira sodelovanje z gimnazijo. Obeh zadnjih usmeritev ni mogoče povezovati s PŠC, ker gre tu za specifični profil.

Takšna usmeritev, ki se razen v prvem primeru (biotehniška!), ni v bistvu spuščala nikjer v drugi šolski okvir, je bila glede na potrebe in vse drugo upravičena. Res pa je, da so bila številna odprta vprašanja. Tako: prehodi, povezovanja s PIS, poklicna nomenklatura itd., kar ni dajalo preveč rožnate prihodnosti.

Na šoli so bili tudi to leto proti povezovanju s katerokoli celjsko srednjo šolo v okviru centrov, kar so dokazovali s celo vrsto argumentov kljub številnim pritiskom; iskali pa so tudi vezi z visokimi šolami, ko bodo po štirih letih srednjega šolanja sprejele gimnazijske absolvente. Uspehi so bili spodbudni. Na šoli so to leto sprejeli novi statut.

1979

V tem letu je bila posvečena velika pozornost razpravi o osnutku in predlogu Zakona o usmerjenem izobraževanju v SRS, ki je bil sprejet aprila 1. 1980, in vsebinskemu dograjevanju ter prvim razporeditvam novih vzgojno-izobraževalnih programov na osnovi osnutka zakona. Razprava o Zakonu je bila v Celju izredno široka. Na gimnaziji so o osnutku razpravljali v vsaki oddelčni skupnosti. Težje je bilo s programsko razporeditvijo.

Za nadaljnja razpuščanja gimnazij je bil izredno pomemben posvet, ki ga je 19. marca 1979 pripravil Republiški komite za vzgojo in izobraževanje. Osnova temu posvetu je bilo gradivo »Izhodišča in predlogi za preobrazbo gimnazije«. Po razpravi, v kateri pa nismo sodelovali, so bili oblikovani naslednji stališča, sklepi in zaključki:

1. Pri snovanju reformirane gimnazije in njenih vzgojnoizobraževalnih programov je potrebno upoštevati vsa načela, na katerih temelji preobrazba celotnega vzgojno-izobraževalnega sistema, in sicer:

— vsak vzgojno-izobraževalni program v srednjem usmerjenem izobraževanju mora vsebovati takšne vzgojno-izobraževalne vsebine, ki omogočajo tako vključitev v delo na posameznem področju družbenega dela kot vključevanje v nadaljnje izobraževanje;

— noben vzgojno-izobraževalni program v srednjem usmerjenem izobraževanju ne more imeti izključene funkcije splošne pripravljalnice za visoko izobraževanje v vseh usmeritvah ali smereh oziroma v isti ali podobni usmernitvi oziroma smeri, temveč mora hkrati usposablјati za začetek dela po končani srednji šoli;

— vsak vzgojno-izobraževalni program v srednjem usmerjenem izobraževanju mora vsebovati tudi proizvodno-tehnično področje, praktična znanja, delovno prakso z značajem splošnih, posebnih in posameznih znanj usposablјanja za začetek dela.

2. Na podlagi teh načel je potrebno v procesu preobrazbe gimnazije opraviti naslednje naloge:

2.1. opredeliti področja združenega dela, za katera so potrebni vzgojnoizobraževalni programi, podobni gimnazijskim oziroma programom predvidenih usmeritev (družboslovno-jezikovne, naravoslovno-matematične);

2.2. opredeliti poklicne profile, ki bi jih izobraževali po takih vzgojnoizobraževalnih programih;

2.3. opredeliti vzgojnoizobraževalne programe družboslovno-jezikovne, naravoslovno-matematične in pedagoške usmeritve na stopnji srednjega usmerjenega izobraževanja;

2.4. opredeliti vzgojnoizobraževalne vsebine gimnazije, ki bi jih vgradili v programe drugih usmeritev in smeri;

2.5. koncipirati vzgojnoizobraževalne programe umetniških usmeritev na srednji stopnji izobraževanja;

2.6. oblikovati načela in predloge za vključevanje teh programov v posebne izobraževalne skupnosti;

3. Posebej je potrebno opredeliti načine uresničevanja takih vzgojnoizobraževalnih programov. Pri tem naj se razdelijo naslednje variante:

3.1. oblikovati koncept izobraževalnih centrov oziroma srednjih šol, ki bi samostojno uresničevale programe predvidenih usmeritev (izobraževalni centri naravoslovno-matematične, družboslovno-jezikovne, pedagoške in umetniške usmeritve oziroma smeri);

3.2. oblikovati koncept razgrajevanja gimnazije kot institucije in sicer tako; — da se vzgojnoizobraževalni programi predvidenih usmeritev uresničujejo kot paralelni programi drugih, predvsem tehničnih in družboslovnih usmeritev. Z njimi naj se tesneje povezujejo v organizacijskem in vsebinskem smislu;

— da se deli vzgojnoizobraževalnega programa gimnazije oziroma predvidenih usmeritev vgradijo v vzgojnoizobraževalne programe drugih usmeritev in smeri in s tem prenehajo obstojati kot samostojni vzgojnoizobraževalni programi.

Na podlagi teh stališč so bile imenovane komisije z vrsto nalog. Žal pa komisije niso delale uspešno in je tako celotno pripravljanje in usmerjanje gimnazije po novem bilo bolj administrativno kot demokratično.

O problematiki usmerjenega izobraževanja je aprila 1979 razpravljala tudi Skupnost gimnazij SRS. Zapisati moramo, da je bil to edini sestanek, ki ga je Skupnost sploh sklicala v zvezi s problematiko gimnazij. V objektivne in subjektivne razloge zato se ne moremo spuščati. Dejstvo je, da v zvezi s tem ni bilo opravljeno nobeno delo in je tako tudi Skupnost sokriva za ukinitve gimnazij. Zapišimo še, da je do zanimivega dialoga prišlo po posvetu o preobrazbi gimnazij, ki sta ga sklicala Komite za vzgojo in izobraževanje ter Zavod SRS za šolstvo v Ljubljani 7/5—1979. Šlo je predvsem za to, katere so predvsem tiste stroke, ki bodo imele v družboslovju in naravoslovju svoje srednješolsko izobraževanje. Isti dan je bila tudi prva seja Komisije za družboslovno in jezikovno usmeritev, ki pa ni imela dolge življenjske dobe.

Iz vsega zapisanega je bilo jasno, da se reforma ne bo pričela jeseni 1979, saj so bile priprave vse preskromne in v marsičem bolj načelne kot konkretne.

Za Celje in gimnazijo je bilo leto izjemno pomembno, saj so prevladovala ekstremne usmeritve, pri čemer so javno ali prikrito, nikakor pa ne v kontaktu z delavci gimnazije, prevladovala tiste, naj bi naravoslovno-matematično področje prešlo na Tehniško šolo ali na Zdravstveno šolo, tako, da bi zdravstvena šola zasedla prostore gimnazije, družboslovje pa bi prestavili na Pedagoško šolo. Takšne ideje so klicale po totalni ukinitvi gimnazije. Kljub kratkemu odmiku od teh dogodkov bi sedaj težko opredelili vse tiste posameznike in institucije oziroma organe, kjer so te ideje, ki smo jih zapisali, prevladovala. Pri tem je treba upoštevati več činiteljev, ki so se povezovali. Najprej gre za kasno vseslovensko dogovarjanje o prihodnosti gimnazij, potem so tu regionalni in lokalistični interesi. Nenazadnje pa tudi osebni, ker je šlo včasih tudi za pretirano privatizacijo, prestižnost in s tem do neke mere nestrokovnost. Pri tem pa moramo biti poštene. Upoštevati moramo naš politični vsakdan, demokratični centralizem in pomen in vpliv posameznikov, ki so uveljavljali ideje po ustaljeni politični praksi.

V mesecu maju 1979 so v Celju v okviru Zveze komunistov dobobra ogledali uresničevanje zelo konkretnih stališč, ki jih je Občinska konferenca ZK sprejela ob zaključku leta 1978. Ugotovljeno je bilo, da so bili v šolah storjeni pomembni premiki, zlasti v demokratizaciji odnosov (pri tem je bila posebej kot pozitivni primer izpostavljena celjska gimnazija), ter da nekaterih odprtih vprašanj, ki se nanašajo na celotno preobrazbo vzgojnoizobraževalnega sistema, ne moremo rešiti sami, ker teh rešitev še ni v republiki.

V prvi polovici tega leta so na pobudo Občinske izobraževalne skupnosti, sekretar je bil Marjan Turčnik, vse šole pričele z izdelovanjem svojih »razvojnih načrtov«. Pri tem je bilo veliko lažje opisati stanje in oceniti razvoj kot sprejeti kratkoročno in dolgoročno usmeritev na šoli. Zlasti še, če vemo, kakšno kadrovsko planiranje je bilo takrat v združenem delu.

Na gimnaziji je bilo delo na izobraževalnem in vzgojnem področju izjemno obsežno. V letnem poročilu so za to leto zapisali, tako pa je bilo ocenjeno tudi širše, da tolikšnega kulturnega življenja v vsem povojnem obdobju še ni bilo, saj so celo samostojno organizirali seminar »Človek, delo, kultura«, pevski zbor je bil na Nizozemskem, posamezni oddelki pa so uprizorili nekaj odličnih predstav. Posebej bi lahko omenili predstave francoskega krožka. Sodelovali so tudi v raziskovalnih dejavnostih in številnih tekmovanjih v znanju.

V zvezi s preobrazbo so na gimnaziji skupaj z delegati v Svetu šole ter delegati Sveta staršev zavrnili razgraditev gimnazije. Opredelili so se za to, da bi imeli v vsakem večjem regionalnem središču samostojne gimnazije — šole z dvema usmeritvama: z naravoslovno-matematično in družboslovno-jezikovno. Kot samostojne delovne organizacije! Pri tem so na šoli upoštevali dvojje. Razumeli so, da bo potrebno krčiti šolo, da bo mogoče v prihodnje samo 5 oddelkov, pri čemer so menili, da bi bili trije družboslovni in dva naravoslovna, kar je pomenilo, da je na šoli preveč učiteljev in da se bo potrebno zaradi možnih izhodov pred zaključkom šolanja povezati s tehnično ali pedagoško šolo pri preusmerjanju učencev. Oboje pa zaradi dobrega sodelovanja med šolami naj ne bi predstavljalo večjega problema. V tem letu so na šolo uredili toplovod iz novega dijaškega doma in s tem popravili dotrajano centralno kurjavo.

1980

V tem letu so bile ob sprejemu Zakona o usmerjenem izobraževanju številne razprave in posveti o vsebini družboslovno-jezikovnega in naravoslovno-matematičnega programa. Spoznano je bilo, da drugače ne bo mogoče razgraditi dosežanih splošnih gimnazij. Eden od posvetov o pripravi vzgojno izobraževalnega programa za družboslovno-jezikovno usmeritev je bil 6. 1. 1980 na Zavodu SRS za šolstvo v Ljubljani. Na tem posvetu so bile izdelane in sprejete osnovne značilnosti družboslovno-jezikovne usmeritve. V obrazložitvi piše med drugim:

»Temeljne značilnosti podlage za vzgojno-izobraževalni program družboslovno-jezikovne usmeritve so sledeče:

— družboslovno-jezikovna usmeritev je samostojna na ravni srednjega usmerjenega izobraževanja;

— tvorijo en sam enoten vzgojno-izobraževalni program II. stopnje;

— ta program vsebuje dve smeri: družboslovno in jezikovno;

— družboslovna smer daje splošnoizobraževalna, strokovna in posebna strokovna znanja, ki dajejo pogoje za začetek dela za inokorespondenta in turističnega vodiča.

Družboslovno-jezikovni program je osnova za tiste vzgojno-izobraževalne programe v usmerjenem izobraževanju višje in visoke stopnje, ki nimajo lastnih ustreznih programov na srednji stopnji. Teh je veliko.

Že v naslednjem mesecu je bilo tudi dorečeno, naj se prvotni koncept o samostojni programski zasnovi upravno-administrativne usmeritve priključi v družboslovni vzgojno-izobraževalni program. Ta uskladitev in povezava je bila nujna zaradi zahtev vertikalne in horizontalne povezanosti. V gradivu, ki ga je Zavod SRS za šolstvo posredoval 21. 2. 1980 Izobraževalni skupnosti Slovenije, piše:

»Komisija za oblikovanje vzgojno-izobraževalnih programov družboslovno-jezikovne usmeritve in Strokovni svet Izobraževalne skupnosti (v ustanavljanju) za upravno-pravno področje sta na svojih sejah 18. februarja 1980 uskladila koncepte programskih zasnov s predlogom zakona o usmerjenem izobraževanju zlasti glede zahtev vertikalne in horizontalne povezanosti. Taka uskladitev je bila potrebna, ker sta obe usmeritvi upoštevani kot izhodišče za nadaljnje izobraževanje na višjih in visokih šolah večinoma iste smeri (FSPN, Pravo, FF, VUS, VSOD, Višja šola za socialne delavce in še nekatere druge).

Zato se je izoblikoval predlog programske zasnove družboslovne usmeritve, ki vključuje vse doslej predvidene programe oziroma smeri v družboslovno-jezikovni in upravno-administrativni usmeritvi. Glavna značilnost programske zasnove je, da se oblikuje en program zaradi enakih oziroma zelo enakih, sorodnih zahtev po oblikovanju temeljnih strokovno-teoretičnih in praktičnih znanj. Ker se sfera uporabnikov največjega števila teh kadrov močno prepleta, sta obe komisiji mnenja, da se program za družboslovje izvaja v okviru posebne izobraževalne skupnosti za družboslovje, ki je v ustanavljanju.

Sočasno je nastajala tudi podlaga za naravoslovno-matematični program. V gradivu Zavoda SRS za šolstvo z dne 29. 1. 1980 Izobraževalni skupnosti Slovenije piše v obrazložitvi naslednje: »Predlog podlage za to usmeritev je nastajal na Zavodu SR Slovenije za šolstvo na osnovi izhodišč in okvirne zasnove koncepta

preobrazbe sedanjih gimnazijskih programov Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje (19/6—1979), razširjene seje Sekretariata sveta za vzgojo in izobraževanje pri predsedstvu republiške konference SZDL (12/7—1979) in ob odločitvah ob spremembah osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju ter ob razmejitvi s samostojno pedagoško in kulturno usmeritvijo.

Glavne značilnosti predloga podlage so:

— Naravoslovno-matematična usmeritev je samostojna na ravni srednjega usmerjenega izobraževanja in temelji na strokah matematike, fizike, kemije in biologije na osnovi tehnologije za razliko od sorodnih osnov, ki gradijo na tehnični ali pedagoški smeri.

— Program omogoča na osnovi izbire smeri usposobitev za začetek dela, in sicer na osnovi fizike za fizikalnega tehnika in osnovi biologije-kemije biološko-kemijskega tehnika.

Matematično-računalniški tehnik lahko prične z delom na različnih področjih računalniške programske dejavnosti. Fizikalni tehnik je usposobljen za začetek dela v raznih fizikalno-tehnoloških laboratorijih mehanske, toplotne elektrotehnike ter na področjih, kjer imajo delavci opraviti z radioaktivnimi materiali. Druge skupine poklicev so na področju meteoroloških merenj. Tretja smer usposabljanja za začetek dela na raznih področjih biološko kemičnih dejavnosti v sklopu zdravstva, varstva okolja in raznih laboratorijih v OZD.

Program na srednji stopnji je zasnovan interdisciplinarno in omogoča vsem trem smerem opravljati nadaljevalni izpit za zahtevnejše programe na visoki stopnji, kateri so navedeni v tabelarnem prikazu (fizik, kemik, matematik, biolog).

O teh treh vzgojno-izobraževalnih programih je bilo potrebno napisati nekaj več, saj so to osnove, na katerih je kasneje zrasla na eni strani Srednja družboslovna šola, na drugi pa en program v okviru precejšnjega števila drugih, to je naravoslovno-matematični na Tehnični srednji šoli. Res je, da v tem letu še ni bila do kraja izdelana mreža novih lokacij za nove vzgojno-izobraževalne programe namesto prejšnjih šol, res pa je tudi, da smo v tem letu v Celju še kar precej govorili o možnosti, da bi bila v stari gimnazijski zgradbi dva programa, in to družboslovno-jezikovni ter naravoslovno-matematični. Vsi pa smo tudi vedeli, da bo takšna zasnova težko izvedljiva, saj oba programa nimata predčasnih izhodov, kar onemogoča preusmerjanje, nista sorodna ter izobražujeta predvsem za nadaljevanje šolanja in ne za poklic in delo, s tem pa bi v bistvu ohranili staro gimnazijo v novi preobliki.

V Celju in regiji pa je bilo v tem letu še veliko različnih sestankov, dogovarjanj, spreminjanj in premišljevanj. Med temi bi opisali in zapisali le nekaj najpomembnejših, ki so povezani na eni strani z nedorečenostjo, na drugi pa z delom gimnazije.

Med sklepi 40. redne seje Komiteja ZKS Celje, na kateri so obravnavali »Vprašanja ob uveljavljanju usmerjenega izobraževanja v Celju«, je npr. zapisano (glede na predloge):

1. Komite OK ZKS Celje ocenjuje, da smo v ZKS ter drugih družbenopolitičnih organizacijah občine Celje, občinske skupščine Celje, občinske izobraževalne skupnosti ter nekaterih drugih interesnih skupnostih in organizacijah združenega dela, zlasti pa z usposabljanjem delegatov uspešno spremljali načrtovanje in izvedbo projekta preobrazbe srednjega šolstva v srednje usmerjeno izobraževanje. Kljub nekaterim še nerešenim vprašanjem ugotavljamo, da smo bili v konkretni aktivnosti manj učinkoviti. Tako nekaterih dogovorov nismo uresničili v Izvršnem svetu (medobčinsko usklajevanje, ojačanje kadrovskih služb in delo z njimi), Občinski izobraževalni skupnosti (povezava dela delegatov uporabnikov v posebnih izobraževalnih skupnostih, izdelava analiz), v Občinskem svetu zveze sindikatov (povezovanje združenega dela s šolami, planiranje kadrov, nagrajevanje po delu), pa tudi v medobčinskih družbeno-političnih organizacijah (konkretno regijsko dogovarjanje).

1.2. Pred nami je vpis v srednje šole. Ker kasnimo, to povzroča določene politične probleme. Vsi odgovorni se morajo potruditi, da bodo ovire premagane. Posebno skrb moramo posvetiti vpisu novincev v proizvodne usmeritve.

1.3. Komite bo enkrat mesečno pregledoval realizacijo predloženih sklepov, neposredno odgovornost nalaga Komite OK ZKS Celje tov. Jožetu Zupančiču.

V mesecu marcu je o poteku priprav na usmerjeno izobraževanje razpravljali tudi Izvršni svet Skupščine občine Celje. V informaciji za to sejo je med drugim zapisano tudi naslednje:

»Ob ugotovljenih dejstvih in pripravah na prehod pa se vsi, ki se kakorkoli vključujejo v preobrazbo, prav tako že navedena delovna skupina pri OIS, srečujejo z nekaterimi vprašanji, na katera v tem času še ni bilo jasnega odgovora, in sicer:

— vsebinske priprave; učno-vzgojni programi za posamezne VIP in SVIO še niso dostopni vsem strokovnim delavcem, ki operativno delajo na reformi v občini. To pogojuje neučinkovite razprave z združenim delom, ki mu nobena šola ali kdorkoli v občini ne more konkretno povedati, kako se naj vključi v izvajanje tistega dela VIP, ki bo vezan v OZD; neučinkovito je sodelovanje med samimi šolami o izvajanju SVIO,

— v kakšni smeri (konkretno) se bo gospodarstvo v občini in regiji v naslednjih nekaj letih razvijalo; kakšne kadre bo potrebovalo, kar je osnovni pogoj za realno planiranje VIP oziroma mreže šol v občini in regiji;»

S citati teh dveh dokumentov želimo opozoriti le na to, da je bilo v začetku tega leta kljub nameravanemu pričetku reforme jeseni, še veliko neobdelanega in odprtih vprašanj. Nekaterih žal še nismo rešili v letu 1984, ko smo do kraja prenehali s starim srednjim šolstvom.

To, kakšna so bila razmišljanja o tem, kateri programi naj bodo v starih gimnazijskih prostorih, je najbolj razvidno iz zapisnikov Komisije za usmerjeno izobraževanje pri Občinski izobraževalni skupnosti, ki jo je vodil novoizvoljeni podpredsednik Izvršnega sveta Marjan Turičnik ter sej nekaterih medobčinskih družbeno-političnih organizacij. Tako je 21. 2. 1980 na Komisiji za usmerjeno izobraževanje predstavnik Zavoda SRS za šolstvo OE Celje Jože Gluk povedal:

»Usmeritve so opredeljene, ne pa smeri. Pojavljajo se še dileme: na primer kam uvrstiti družboslovno-upravno smer, ali je smotrna naravoslovno-matematična usmeritev na gimnaziji itd. Pogosto so na informativnih sestankih tudi podane napačne informacije.« Na tretji seji iste komisije, dne 27. 2. 1980, ki so jo sestavljali s predsednikom še naslednji člani: Jože Geršak — TSC Celje, Ivan Kapš — PSC Celje, Jože Gluk — Zavod za šolstvo, OE Celje, Dane Tovornik — SC BK Celje, Bojan Korent — Skupnost za zaposlovanje Celje, Edo Gaberšek — Gospodarska zbornica Celje, Jože Zupančič — Gimnazija Celje, Franc Zelič — Železarna Store, Jože Randl — AERO Celje, Drago Horvat — Libela Celje, Mitja Veber — Cinkarna Celje, Janez Kapun — SO Celje, Marija Hudej — SO Celje, Franc Erjavec — OIS Celje, so še razmišljali (zapisano iz zapisnika!):

Tov. Erjavec Franc: Nujno je tudi razčistiti dileme glede usmeritev pri gimnaziji, šole pa bi morale opredeliti tudi smeri v usmeritvah.

Tov. Kapun Janez: V združenem delu se pojavlja bojazen, da ne bodo dobili dovolj delavcev na poklicni stopnji. Reforma ne bo spremenila sposobnosti učencev, zato bi kazalo populacije tako usmerjati, da bi vsaka šola imela tudi dobre učence. Zanima me, ali bo gimnazija izobraževala tudi do poklicne stopnje in ali je smotrno prenašati administrativno usmeritev iz ekonomske šole na gimnazijo.

Tov. Loibner Drago: Reformna prizadevanja se prehitro spreminjajo. Ekonomska šola in SC za blagovni promet bosta vpisovala skupaj v usmeritev za blagovni promet, nosilec pa bo Ekonomski šolski center. Po tej logiki bi morala gimnazija vpisovati za celotno družboslovno usmeritev, izobraževanje administrativne smeri pa bi lahko ostalo pri nas.«

Na tej seji, torej 29. 2. 1980, pa so bila sprejeta tudi stališča, neke vrste prvi samoupravní dokument v občini Celje, katere programe bodo na posameznih šolah vpisovali v šol. l. 1980/81. Za gimnazijo so bile pomembne prve tri alineje stališč. Te so:

— Družboslovna usmeritev — predlagamo 5 oddelkov — 150 učencev, v Celju 3 in v Velenju 2.

— Upravno-administrativna — 4 oddelki, vpisuje Ekonomski šolski center Celje; izobraževanje v Žalcu je možno le glede na strukturo učencev pri vpisu. Komisija ne podpira razvoja administrativnega šolstva v Velenju.

Naravoslovno-matematična — 3 oddelki v Celju pri sedanjí gimnaziji. Ob zaključku sta bila sprejeta tudi naslednja dva sklepa:

1. Predlagane vpisne kapacitete bodo dokončno opredeljene in usklajene v koordinacijskem odboru za usmerjanje vpisa pri Občinski izobraževalni skupnosti Celje.

2. Vse srednje šole pošiljajo na OIS Celje vsebinske pripombe, seznam usmeritev in smeri ter predloge vpisanih kapacitet.

Tega dne, t. j. 29. 2. 1980, se je sestal tudi aktiv ravnateljev srednjih šol, ki ga je vodil prof. Ivan Kapš. Pogovorili so se o vpisu novincev za šolsko leto 1980/81, saj je bilo potrebno že do 12. 3., ko bo skupna seja Koordinacijskega odbora za vpis in Komisije za usmerjeno izobraževanje v Celju, ter do 15. 3., ko bo regijska koordinacija, sklicati Svete šol, ki sprejmejo po zakonu sklep o vpisu. Na tem sestanku je bilo predlagano isto kot na Komisiji za usmerjanje in izobraževanje. Dejstvo je tudi, to pa se je izkazalo tudi na razgovoru, ki ga je 3. 3. 1980 pripravil Medobčinski svet SZDL, da so vsi že takrat načrtovali nekoliko več oddelkov in učencev, kot so bile dejanske potrebe in glede na število učencev osnovnih šol.

Izobraževalna skupnost Slovenije je 7. marca 1980 objavila »informacijo« o uvajanju usmerjenega izobraževanja v šolskem letu 1980/81 kot gradivo za javno razpravo, v kateri so bile opredeljene ob vzgojno-izobraževalnih programih še smeri izobraževanja, značilni poklici oz. dela in naloge, ki jih lahko začnejo opravljati učenci po končanem izobraževanju v posamezni smeri, ter možnost nadaljevanja izobraževanja v usmeritvah na višjih in visokih šolah. Zapišimo, da je bila že tu opredeljena dokaj omejena možnost nadaljevanja iz naravoslovno-matematičnega programa (brez medicine), torej direktno samo fizika, astronomija, meteorologija, matematika, kemija in biologija, v družboslovnem programu pa so bile možnosti nadaljevanja iz programa upravni tehnik na dveh višjih oz. visokih šolah, iz družboslovno-jezikovnega pa na številnih višjih šolah (pravo, politologija, sociologija, novinarstvo, upravno kadrovske, socialna, obramba itd. ter praktično na vsej Filozofski fakulteti) kar daje resnično velike možnosti za nadaljevanje šolanja in s tem vpisa v Srednjo družboslovno šolo.

Ker je bilo na različnih sestankih ugotovljeno, da so v celjski regiji prisotni pri oblikovanju nove šolske mreže tudi lokalni interesi, zapišimo še predlog iz Velenja, ki so ga podpisali na OS in SZDL dne 20. 3. 1980, po katerem predlagajo v Velenju en program oz. oddelk upravno-administrativne dejavnosti in en program z dvema oddelkoma družboslovno-jezikovne dejavnosti.

Velenjčani so takrat predlagali tudi en oddelk kulturno-umetniške smeri, pa so predlog kasneje umaknili. Pobudo pa smo sprejeli Celjani.

Dne 18. 3. 1980 je Izvršni svet skupščine občine Celje pripravil posvet za direktorja DO in TOZD ter vodje kadrovske službe, na katerem je bilo prvič javno predloženo, da bodo v starih gimnazijskih prostorih upravno-administrativni, družboslovno-jezikovni in naravoslovno-matematični programi. Takoj naslednji dan, t. j. 19. 3. 1980, je bila skupna seja Komisije za usmerjeno izobraževanje in Koordinacijskega odbora za usmerjanje vpisa novincev pri OIS Celje. Na tej seji je bilo potrjeno že zapisano ter v zvezi z izobraževanjem v kulturni usmeritvi sprejeto stališče, ki ga je predlagala gimnazija. Sprejet je bil sklep: »Koordinacijski odbor za usmerjanje vpisa Celje bo na regijskem posvetu kot idejno predlagal uvedbo izobraževanja kulturnih animatorjev v Celju.«

Tako lahko zapišemo datum, t. j. 19. 3. 1980, tudi za uradni pričetek prizadevanj — Celja za pridobitev kulturološke smeri v Celju.

Dne 21. 3. 1980 je bila v svojstvu regijskega koordinacijskega odbora seja Komisije za vzgojo in izobraževanje, kulturo in telesno kulturo pri svetu občin celjskega območja. Na tej seji, ki jo je vodil Vlado Zakošek, so bili v zvezi s programi, značilnimi za našo šolo sprejeti naslednji sklepi:

A/2. Predlagane rešitve v okviru naravoslovno-matematične usmeritve so potrjene. To je matematično-fizikalni tehnik. 2 oddelka.

5. Regijska komisija podpira idejo o izobraževanju kulturnih animatorjev organizatorjev v Celju. 1 oddelk.

B/4. Pri družboslovni usmeritvi ugotavlja komisija, da se v Velenju predvidevata 2 oddelka družboslovno-jezikovne smeri in 1 oddelk upravno-administrativne, kar pomeni 1 oddelk več, kot ga predvideva osnutek RIS. Komisija podpi-

ra ta predlog, vendar s pogojem, če bo pri nadaljnjem usklajevanju v RIS prišlo do zmanjšanja oddelkov v tej usmeritvi v regiji, da se v Velenju zmanjša en oddelok. Tako ostanejo v Celju 3 + 2 oddelki.

Po tej regijski koordinaciji je bilo dokaj jasno, da bo v bivši gimnaziji družboslovna šola, ki bo imela družboslovno-jezikovne, upravno-administrativne ter za naslednje srednjeročno obdobje tudi naravoslovno-matematične oddelke. Za naravoslovno-matematične oddelke sta še vedno veljala dva predloga, in sicer, da bi po prvem bili ti oddelki pri elektro usmeritvi na tehnični šoli ali po drugem v novi zgradbi srednje zdravstvene šole. V Celju so bili tako dokaj daleč pri razgrajevanju gimnazije. Zato je prav, da zapišemo še usmeritve z 51. seje Predsedstva CK ZKS, kjer piše tudi naslednje:

»Pozorno je treba spremljati proces sporazumevanja in dogovarjanja o mreži vzgojno-izobraževalnih programov tudi z vidika predlaganih programskih zasnov programov usmerjenega izobraževanja. Z njimi postopoma, z uvajanjem družbeno-jezikovne ter naravoslovno-matematične usmeritve, razgrajujemo obstoječo gimnazijo. Zato omenjenih usmeritev ni mogoče razvijati samostojno, ampak v povezavi s sorodnimi tehniškimi in družboslovnimi srednjimi šolami oziroma izobraževalnimi centri. Pripraviti je treba pedagoške delavce v sedanjih gimnazijah, da bodo sprejemali dela in naloge tudi v drugih vzgojno-izobraževalnih usmeritvah oziroma poklicnih šolah, s katerimi se bosta v bodoče povezovali omenjeni novi usmeritvi.« V Celju so bili v prvem polletju številni posveti tako v regijskem kot občinskem merilu. V okviru regije moramo omeniti posvet na MS ZKS, ki se ga je udeležil tudi Emil Rojc, in je bilo opozorjeno na številne ozke interese, zlasti na področju kmetijstva, opredeljene pa so tudi bile potrebe po družboslovnem in kulturološkem izobraževanju. V občini pa so bili najbolj aktivni v SZDL, kjer so v pripravi poročila o realizaciji nalog na prehod srednjega v usmerjeno izobraževanje za sejo predsedstva OK SZDL dne 24. 3. zapisali, da bi naj v gimnazijskih prostorih bili kar štirje UA oddelki, trije družboslovno-jezikovni oddelki, ter tri do dva naravoslovno-matematična. O mreži šol je razpravljal tudi aktivni ravnatelj 16. 4., ki ga je vodil Jože Geršak ter ponovno politična koordinacija občine Celje 4. 5. 1980. Posebej moramo omeniti obravnavo poročila o uvajanju usmerjenega izobraževanja v Celju, ki je bilo objavljeno v Delegatovem poročevalcu občine Celje, ter obravnavano na seji vseh treh zborov 29. 4. 1980. V tem kvalitetnem poročilu je tudi predlog mreže bodočih šol, kjer je ponovno izpostavljeno, da naj bo v gimnaziji vpis v osem oddelkov, in to v 2 naravoslovno-matematična, 3 družboslovno-jezikovne in 3 upravno-administrativne. Glede na stanje, kakršno je bilo, je bilo jasno, da z novim vpisom in z reformo že v š. l. 1980/81 ne bo nič.

Jeseni 1. 1980 smo v Celju nadaljevali z usklajevanjem mreže šol in urejanjem najnujnejših pogojev, kadrovskih in prostorskih, za pričetek preobrazbe. Za ureditve na gimnaziji sta bili pomembni dve seji, in sicer 5. seja Komisije za usmerjeno izobraževanje, ki je 30. 9. predlagala ureditev specializiranih učilnic na gimnaziji, ki naj bi jih uporabljali tudi učenci srednje šole Borisa Kidriča in Srednje zdravstvene šole. Izvršni odbor OIS, ki ga je vodil Jože Geršak, je 17. 12. odobril šoli za adaptacijo specializiranih učilnic 625.000,00 dinarjev. V teh jesenskih dneh je bila 7. 10. tudi 61. razširjena seja Sekretariata MS ZKS v Rogiški Slatini, 12. 11. je bila seja Komisije za idejna vprašanja in idejno usposabljanje pri MS ZKS, 19. 11. pa je bila tudi 17. razširjena seja MS ZKS Celje. Na teh sejah so imeli pripravljena zelo kvalitetna gradiva, v katerih o spremembi na šoli ni bilo kaj novega. Šlo je predvsem za sprejem konkretnih aktivnosti, da bi reforma čimbolj uspeša. Tudi na seji oz. posvetu o mreži šol v celjski regiji, ki ga je sklical MS SZDL dne 20. 10., ni bilo novosti. 29. 10. je Izobraževalna skupnost Slovenije objavila predlog razmestitve izvajanja vzgojno-izobraževalnih programov in števila oddelkov 1. letnika srednjega usmerjenega izobraževanja v SRS. Po tem predlogu naj bi v gimnazijskih prostorih izvajali programe za 2 družboslovno-jezikovna oddelka, 3 upravno-administrativne oddelke in 2 naravoslovno-matematična oddelka. Takšna usmeritev je bila podprta tudi na seji celjske politične koordinacije 3. 11. 1980. To leto je bilo praktično pri kraju. Nekako prepričani smo bili ne glede na število oddelkov, koliko katerih bo v gimnazijskih pro-

stori, da je prihodnost šoli zagotovljena. Pa ni bilo tako. Dne 24. 12. 1980 je bila 8. seja Komisije za usmerjeno izobraževanje in koordinacijskega odbora vpisa novincev. Na tej seji je bila obravnavana pisna pripomba ekonomskega šolskega centra Celje glede razmestitve vzgojno-izobraževalnih programov. Verjetno je prav, da iz zapisnika te seje zapišemo nekaj odstavkov:

Tov. Turičnik: »V zvezi s predlogom Ekonomskega šolskega centra Celje, da ostane upravno-administrativna usmeritev v sklopu ekonomske šole, želim opozoriti, da je sedanji predlog razmestitve pogojen z vsebino reforme in da predlagana sprememba pomeni vračanje na stare pozicije, oz. tako reformo, kjer se bo spremenil le napis, ne pa vsebina. Tudi PIS za družboslovje je bila ustanovljena zato, da se spremeni v osnovi izobraževanja tovrstnih kadrov.«

Tov. Loibner: »Večina ekonomskih šol v Sloveniji je obdržala upravno-administrativno usmeritev, izjema je le Celje in Ljubljana. Ekonomske šole imajo ustrezno opremljene učilnice in tudi kadre, program obeh usmeritev pa je precej podoben, saj je od 9 strokovno teoretičnih predmetov 7 skoraj povsem enakih.«

Tov. Gluk: »Ko še ni bil znan predmetnik, je bilo tudi naše mnenje, da se upravno-administrativna smer ne ohranja pri ekonomskih šolah, sedaj pa menimo, da ni umestno ločevati obe usmeritvi.«

Tov. Ponikvar: »Problem je bil obravnavan tudi na sindikatu, ker pa je mnenje družbeno-političnega zbora podobno, menimo, da bi tudi v Celju ravnali podobno kot v drugih šolah v Sloveniji, še posebno, če se tako dosega večja racionalizacija. Gotovo pa za tako rešitev ne more biti ovira, da ne bi mogli učitelji učiti na dveh šolah. Zaprtost šol bomo morali odpraviti.«

Tov. Erjavec: »Ob predlagani spremembi usmeritve na sedanji gimnaziji ne bodo omogočale izstopa na 4. stopnji zahtevnosti, s čimer se bo šola ponovno pojavila kot pripravljavnica za visokošolski študij.«

Tov. Zupančič: »Upoštevati moramo šolski prostor gimnazije, ki ga je treba izkoristiti. Po sedanjem konceptu je bilo mišljeno, da postane to družboslovna šola, prirodoslovna usmeritev v njej pa bi bila le toliko časa, dokler ne bo zgrajena zdravstvena šola.«

Tov. Korent: »Za usmerjanje vpisa je zelo pomembno, da čimprej določimo lokacijo vpisa in smeri znotraj usmeritev.«

Po razpravi je bil med drugim sprejet naslednji sklep:

K predlogu razpisa vpisa novincev za šol. leto 1981/82 predlagamo amandma:

1. Predlagamo, da se v Celju razpišejo za družboslovno usmeritev namesto predlaganih dveh oddelkov družboslovno-jezikovne in treh oddelkov upravno-administrativne smeri trije oddelki družboslovno-jezikovne in dva oddelka upravno-administrativne smeri.

2. Predlagamo, da se upravno-administrativna usmeritev razporedi k Ekonomskemu šolskemu centru Celje, kjer je že organizirano tovrstno izobraževanje, in ne h Gimnaziji Celje, kot je predvideno v predlogu razmestitve vzgojno-izobraževalnih programov.

Tako oblikovani predlogi so bili takoj posredovani Izobraževalni skupnosti Slovenije. Mreža šol (programov) je bila sprejeta 25. 12. 1980. Na gimnaziji naj bi vpisovali v 3 družboslovno-jezikovne programe in v 2 naravoslovno-matematična.

1981

V letu 1981 smo v Sloveniji pričeli frontalno z usmerjenim izobraževanjem. Vpis v šol. leto 1981/82 je bil po novem. V vzgojno-izobraževalne programe in ne v šole. Takšna sprememba, ki je pomembna za ves narod, ni enostavna. Pri tem ne gre samo za sprejem predmetnikov in učnih načrtov za posamezne vzgojno-izobraževalne programe, niti ne za zahtevnost pri ureditvi in dotiskanju učbenikov in drugih pripomočkov, da bi bil pouk čim bolj kvaliteten, niti ne za usposobljenost učiteljev za delo po novem, ampak predvsem za zavestno usvajanje preobrazbe in nov odnos ne samo v šolah, ampak predvsem v združenem delu, katerega del je tudi vzgojno-izobraževalno delo. Takšne spremembe pri oblikovanju družbene zavesti pa zahtevajo silne napore in dobro izvedeno koordinirano aktivnost. Zapišemo lahko, da so aktivnosti potekale nekako na dveh nivojih. Na re-

publiškem nivoju je bilo izjemno veliko dela pri oblikovanju vseh sistemskih vprašanj, ki so se nanašala na pričetek novega dela. V regiji ter v občini pa smo se pogovarjali predvsem o mreži programov ter o samoupravni organiziranosti. O najpomembnejših zadevah, t. j. o vsebini dela, o večji učinkovitosti šole, o novih odnosih v šoli in združenem delu pa smo razpravljali v tem času bolj poredko. Če pa že, so to bile bolj teoretične razprave, ki se učiteljev zaradi formalističnih pristopov niso tako oprijele, kot smo si želeli. Za gimnazijo je bilo to leto nedvomno najbolj burno. Te dogodke skušajmo zabeležiti kronološko vsaj okvirno.

Kljub jasno opredeljenim sklepom in stališčem, ki so bila sprejeta na MS ZKS in OK ZKS Celje v preteklem letu, v prvih treh mesecih tega leta ni bilo večjih aktivnosti. Tako se je 8. 1. na pobudo Zavoda SRS za šolstvo OE Celje sestal aktivni svet, kjer je bilo govora o načrtih priprav šol in učiteljev na usmerjeno izobraževanje. 4. 2. se je sestal Svet za vzgojo in izobraževanje pri OK SZDL, ki je kasneje skupaj z IO OIS (5. 3. 1981) pripravil poročilo o poteku priprav na prehod na usmerjeno izobraževanje v občini Celje. To poročilo je obravnavalo in odobrilo tudi predsedstvo OK SZDL Celje 16. 3. 1981.

V mesecu aprilu pa so se z bliskovito naglico pričeli odvijati številni dogodki, ki so bili povezani z gimnazijo. 10. 4. 1981 je bila 10. seja Komisije za usmerjeno izobraževanje in koordinacijskega odbora za usmerjanje vpisa novincev, na kateri so obravnavali osnutek predloga racionalne izrabe obstoječih prostorskih kapacitet z možnostmi in potrebami po predstavitvi programov ob upoštevanju možnosti povezovanja sorodnih vzgojno-izobraževalnih usmeritev. Predloženih je bilo več variantnih rešitev. V prvi varianti je bilo zapisano:

GIMNAZIJA: Uvajanje naravoslovno-matematične usmeritve in družboslovno-jezikovne ter izpeljava dosedanjega programa, zmanjšan obseg vpisa. Del učilnic se preuredi v specializirane učilnice. Kadrovskih sprememb ne bo v večjem obsegu, samoupravna organiziranost se v bistvu ne spremeni.

V tretji varianti je bilo pri Zdravstvenem šolskem centru napisano: Namesto novogradnje možna zgraditev prizidka pri Gimnaziji. Do dograditve prizidka zdravstvena šola rešuje prostorsko stisko z gostovanjem. Po dograditvi prizidka se zdravstvena šola preseli in kompleksno souporablja prostor gimnazije. Samoupravno ostane status šole nespremenjen. Osnovni vidik take rešitve je cenejša izvedba naložbe.

Izredno problematična pa je bila četrta varianta, ki je gimnazijo do kraja razgradila. V tej varianti so bili predloženi trije predlogi:

A. Iz gimnazije se prestavi družboslovno-jezikovna usmeritev na pedagoški šolski center in istočasno upravno-administrativna usmeritev iz ekonomskega šolskega centra v pedagoški šolski center. Cilj je združevanje celotne družboslovne in pedagoške usmeritve, pogojen pa je z gradnjo prizidka pri pedagoškem šolskem centru. Gradnja prizidka pri gimnaziji za zdravstveni šolski center ni več nujna, potrebna je le preureditev gimnazijske stavbe. Pri ekonomskem šolskem centru se pojavi prostorska rezerva, ki jo lahko namenimo za potrebe Delavske univerze in višjega šolstva.

V varianti nujno prehaja del kadra iz gimnazije in ekonomske šole na pedagoški šolski center. Varianta narekuje na gimnaziji združevanje zdravstvene in naravoslovne usmeritve. Samoupravna organiziranost dopušča možnost ustanavljanja TOZD ali enovite delovne organizacije z enotami.

B. Iz gimnazije se prestavi na pedagoški šolski center družboslovno-jezikovna usmeritev. Prestavitev ne pogojuje prizidka pri pedagoškem šolskem centru, vendar se močno poveča zasedenost. Nujna je prestavitev dela kadra iz gimnazije na pedagoški šolski center. Samoupravna organiziranost je možna v obliki enovite delovne organizacije z enotama ali OZD z dvema TOZD.

Finančne možnosti zdravstvenega šolskega centra narekujejo gradnjo prizidka pri gimnaziji, vendar se pojavi prostorska rezerva.

C. Iz gimnazije se prestavi na ekonomski šolski center družboslovno-jezikovna usmeritev s ciljem združitve obeh programov te usmeritve. Prestavitev je pogojena s pridobivanjem dodatnih učilnic v Kajuhovem domu (adaptacija telovadnice) in izločitev gostovanja gostinske šole iz stavbe šolskega centra za blagovni promet.

Samoupravno je smotrna povezava družboslovno-jezikovne in obeh programov ekonomske usmeritve. Možna je enovita delovna organizacija z enotami ali OZD s TOZD po usmeritvah. Del kadra iz gimnazije prehaja na ekonomski šolski center, organiziranost pri gimnaziji ostaja kot v točki A in B.

D. Z vidika povezovanja sorodnih usmeritev in zagotavljanja nadaljnje možnosti razvoja posameznih usmeritev je smotrna v smislu katerekoli variante A, B ali C naslonitev kemijske usmeritve na naravoslovno-matematično, v kateri je tudi predviden program biokemije. Prestavitev pomeni prostorsko sprostitev tehniške šole in predvsem možnost širjenja elektro usmeritve. Samoupravno se lahko naravoslovna, zdravstvena in kemijska usmeritev povežejo v enovito delovno organizacijo, delovno organizacijo s TOZD ali ostanejo kot samostojne organizacije.

Na osnovi predlaganih variant in v skladu s potrebnimi združenega dela ter nadaljnega razvoja gospodarstva v celjski regiji je možno ob predlaganih rešitvah upajati še dislocirane oddelke oziroma dodatne programe ob sorodnih usmeritvah v Celju, npr. ob pedagoški usmeritvi — kulturna.

V razpravi na tej seji je bilo poudarjeno, da so pri pripravi gradiv upoštevali stališča republiške in občinske konference SZDL, obstoječe stanje s prostorskimi omejitvami ter težnjo po izenačevanju standarda šol, ob upoštevanju dejstva, da so zelo majhne možnosti za gradnjo novega srednješolskega objekta. Uporabniki ali boljše funkcionarji so se zavzemali za četrto varianto, predstavniki šol pa za prvo oz. za večjo preudarnost. Na seji je sodeloval tudi Emil Rojc. Po dolgotrajnih razpravljanih so bili sprejeti štirje sklepi, kjer je zapisano, da je predloženo gradivo primerno za začetek razprave, da se morajo šole v roku enega tedna sestati in predložiti svoja stališča ter da bo posebna delovna skupina izdelala na osnovi vseh teh razprav dokončen predlog.

Takoj naslednji dan se je pod vodstvom Ivana Kapša, t. j. 13. 4. 1981, sestal aktiv ravnateljev celjskih srednjih šol, ki je obravnaval prostorsko problematiko in samoupravno organiziranost. Med sklepi tega sestanka so tudi naslednja stališča:

1. Novo smoupravno organiziranost bomo izpeljali postopoma, saj sprememb ni mogoče izpeljati v roku, ki je z zakonom opredeljen za usklajevanje samoupravnih aktov šol z zakonom o usmerjenem izobraževanju. Že dogovorjeno povezovanje šol pri skupnem koriščenju prostorov ob prehodu v usmerjeno izobraževanje zato ne moremo jemati kot osnovo za trajnejše reševanje prostorske problematike oziroma kot izhodišče za samoupravno povezovanje šol.

2. Ob natančnejši analizi prostorskih kapacitet posameznih šol in z upoštevanjem sedanjih in prihodnjih prostorskih potreb teh šol se je izkazalo, da varianta IV, z dne 10. 4. 1981, Občinske izobraževalne skupnosti, ki nakazuje razreševanje prostorske problematike in samoupravno organiziranost šol, premalo upošteva realne podatke ter s tega vidika prognoza o premeščanju posameznih smeri, oziroma usmeritev z ene na drugo šolo ni preprosto izvedljiva.

3. Za jesen 1981 ostajajo v veljavi že sprejeti dogovori o skupnem koriščenju specializiranih učilnic za pouk SVIO. (Gimnazija — Zdravstvena šola — SCBK; PSC — Gostinska šola, ESC — SCBP v bivšem Kajuhovem dijaškem domu).

Po tej seji se je aktiv ravnateljev celjskih srednjih šol sestal še enkrat, in to 17. 4. 1981. Na tej seji je bilo opredeljeno, da je potreben širši razvoj usmerjenega izobraževanja, da bo treba odpirati nove smeri (kulturološka) ter proučiti obseg vpisa v družboslovno usmeritev, še posebej v upravno-administrativno, da ne bodo v regiji v prevelikem kadrovskem suficitu. V tretji točki sklepov je tudi zapisano:

3. Investicije v srednješolski prostor so skrajno negotove in po programu odmaknjene v leto 1983 (pričetek). Razpoložljiva finančna sredstva (pri Zdravstveni šoli, PSC, Gimnaziji, ESC—SCBP) ne omogočajo pomembnejših posegov za izboljšanje prostorskih pogojev. Brez širše družbene podpore, še posebej v občini Celje, ni mogoče realizirati niti najnujnejših posegov za izboljšanje prostorskih pogojev dela.

V mesecu aprilu razen konference ravnateljev celjske regije ter da je Občinski komite za družbene dejavnosti poslal vsem članom Politične koordinacije

gradivo o samoupravni preobrazbi celjskih srednjih šol, ni kaj dodati. Ugotavljamo le, da se je s tem mesecem pričela v Celju močna konfrontacija med dvema zahtevama, ki se je kasneje spremenila v močan konflikt z nekaterimi političnimi posledicami. Na eni strani so bili tisti, ki so videli uspešnost preobrazbe predvsem v novi organiziranosti, pri čemer so se posluževali zlasti v tem pogledu vseh sklepov višjih forumov in tako prispevali k reformi bolj z upravno-administrativnih, birokratskih kratkoročnih vidikov, na drugi pa tisti, ki so videli v reformi vsebinske spremembe, bitko za nove odnose v šoli, v združenem delu, v celovitosti itd. Vmes je bilo tudi nekaj sopotnikov in oportunistov. To stanje je prišlo izjemno do izraza na 22. seji Občinske konference ZKS Celje, ki je bila 15. maja 1981. Za to sejo je komite pripravil posebno poročilo z oceno, akcijski program in uvodno besedo, ki jo je podal Jože Zupančič. V celotnem partijskem gradivu so izstopale vsebinske opredelitve, na konferenci pa so razpravljali poudarjali organizacijske in samoupravne vidike. Med sklepi in stališči te seje, ki je ne moremo oceniti drugače kot mučne, je tudi zapisano: »Konferenca daje podporo tistim pobudam, ki iščejo boljše, strokovno-pedagoško in samoupravno organiziranost srednjih šol v Celju, vendar ocenjuje, da je stopnja združbljenosti teh razprav, poenotenja pogledov in stališč bistveno premajhna, da bi omogočala učinkovito reorganizacijo srednjih šol pred pričetkom novega šolskega leta. Konferenca zahteva od komunistov v šolstvu, Občinski izobraževalni skupnosti, da nadaljujejo s prizadevanji za takšno organiziranost srednjega šolstva, ki bo zagotavljala najboljšo realizacijo koncepta usmerjenega izobraževanja v skladu s potrebami združenega dela in ki bo presegala ozka razmišljanja in zaprtost sedanjih izobraževalnih organizacij in bo zagotavljala realizacijo v tem srednjeročnem obdobju.

Zaradi teh stališč daje konferenca polno podporo in prednost vsem tistim aktivnostim, ki bodo zagotavljale organiziran, celovit in kakovosten pričetek vzgojno-izobraževalnega procesa prvim vpisanim učencem v posamezne oddelke usmerjenega izobraževanja.

Občinska konferenca ZKS Celje ocenjuje, da so stopnja dosedanjih priprav v občini Celje, sprejeta ocena in akcijski program, vključno z uvodnim referatom na konferenci dovolj močna podlaga, da se ob večjih aktivnostih omogoči uspešen pričetek preobrazbe srednjega šolstva. Zato konferenca predlaga naslednje operativne sklepe, med katere zapišimo, da daje konferenca podporo Komisiji za usmerjeno izobraževanje, da se oblikuje akcijska konferenca komunistov srednjih šol, da je potrebno sklicati posvet z vsemi sekretarji OO ZKS iz šol ter da se oblikuje 13 posebnih odborov, ki bodo sestavljeni iz delavcev šol, ki prevzamejo neposredne delovne operativne naloge, da bi bilo novo šolsko leto čim manj moteno.

Aktivnosti številnih odborov, ki so pričeli takoj z delom bi verjetno zaslužile posebno oceno, saj smo ravno s temi odbori v Celju aktivirali številne prosvetne delavce za neposredno delo pri reformi. S takšno aktivnostjo se ne morejo pohvaliti nikjer drugje po Sloveniji, zato tudi rezultati niso izostali.

1. 6. 1981 je bila napisana ocena dela Komisije za usmerjeno izobraževanje. V tej oceni je med predlaganimi izhodišči kljub stališčem ZK v občini še vedno zapisano tudi naslednje:

— Osnovni pogoj za uspešnost izvedbe reforme srednjega šolstva je ustrezna samoupravna organiziranost srednjih šol. Ker je ob uvajanju usmerjenega izobraževanja, ob opuščanju starih in uvajanju novih programov idealna prilika za samoupravno reorganizacijo srednjih šol, moramo še do pričetka šolskega leta izdelati in sprejeti predlog bodoče organiziranosti srednjih šol. Predlog mora zagotoviti vsebinsko in samoupravno povezanost srednjih šol ter zagotoviti postopen prehod, ki pa se mora pričeti že v letošnjem šolskem letu.

— V bodoči organiziranosti srednjega šolstva v Celju moramo zagotoviti odpravo dualizma in preprečiti elitizem tako, da bomo v vsaki usmeritvi zagotovili najmanj dve različni stopnji zahtevnosti v izobraževalnem procesu (III—V; IV—V itd.), naravoslovno-matematično usmeritev pa moramo vključiti v vzgojno izobraževalno organizacijo s sorodnimi usmeritvami in tudi učencem te usmeritve zagotoviti možnost prehoda v manj zahteven program.

V tej oceni pa je zapisano še tudi naslednje: V zvezi s pobudo, ki jo je v imenu Komiteja za vzgojo in izobraževanje podal na občinski konferenci ZKS Celje Emil Rojc in je bila obravnavana ter potrjena na regijskem posvetu predsednikov koordinacijskih odborov za vpis novincev ter predsednikov komitejev za družbene dejavnosti, predlagamo, da komisija obravnava in podpre naslednji predlog bodoče samoupravne in vsebinske organiziranosti usmerjenega izobraževanja v Celju:

1. Družboslovna usmeritev z družboslovno-jezikovnim in upravno-administrativnim programom v stavbi sedanje gimnazije — enovita DO z dvema enotama.

V nadaljevanju so našteje še druge šole, tako da bi v skrajni stopnji imeli v Celju 8 šol. Pri tem je zanimivo, da je bila naravoslovno-matematična usmeritev dodana k elektro usmeritvi, kemija pa k srednji šoli za zdravstvene delavce. Zapišimo še, da je tu opredeljena naravoslovno-matematična usmeritev, ki se lahko začasno izvaja v stavbi gimnazije. Komisija za usmerjeno izobraževanje je to oceno obravnavala na svoji 11. seji dne 4. 6. Na njej je sodeloval tudi predsednik MS SZDL Jože Veber. Iz zapisnika te seje zapišimo nekatera mnenja:

Tov. Kapš Ivan: Realizacija samoupravne reorganizacije je pogojena z naložbami, predvsem v specializirane učilnice. Odbor za naložbe je ugotovil, da bi potrebovali v ta namen vsaj 5 milijonov sredstev.

Tov. Geršek Jože: Tu je še marsikaj nejasno in ni rešeno v celotni Sloveniji. Šole same nimajo sredstev, zato tudi združevanje sredstev ne more rešiti problema. Krivda je tudi v tem, da niso bili projekti za opremljanje pravočasno izdelani.

Tov. Veber Jože: Izhodišča v današnjem gradivu zelo jasno opredeljujejo, kaj je potrebno še narediti in kakšni so pogoji za uspešnost reforme. Eden osnovnih problemov je ustrezna samoupravna organiziranost. Stališča do tega in predlogi so bili podani na občinski konferenci ZK v Celju in potrjeni tudi na regijskem posvetu, znana pa so tudi stališča RK SZDL. Zavedati se moramo naše odgovornosti, politične in strokovne.

Tov. Simonič Erika: Odbor za samoupravno organiziranost ne more narediti čudeža, in to v kratkem času, če se tudi v tej komisiji in drugih organih toliko časa ni bilo mogoče dogovoriti o bodoči organiziranosti srednjih šol.

Tov. Gradišnik Karel: Postavlja se vprašanje, kakšna je funkcija te komisije. Ta vprašanja se morajo reševati v šolah, ne mimo šol, ki so sposobne, da to same uredijo. Na partijski konferenci je bilo v bistvu predlagano, kaj ohranimo od starega in kaj je potrebno na novo. Pomembna pa je vsebina reforme, ki jo samoupravna organiziranost ne bo rešila.

Tov. Kapun Janez: Vsebinsko reforme ni mogoče ločiti od samoupravne organiziranosti. Razprava o tem se že predolgo vleče. Odbor za samoupravno organiziranost bi moral ob tem predlogu dati svojo oceno in izpostaviti še druge probleme, npr. kadrovska zasedbo.

Tov. Štojs Dragica: Ne moremo se strinjati z oceno, da šole niso ničesar naredile. Predvsem moramo zagotoviti, da bo pouk v jeseni normalno stekel, vse drugo je manj pomembno. Vprašanje je tudi, kaj je kadrovska služba v občini storila glede kadrov v šolstvu.

Tov. Zupančič Jože: Ob koncu leta je veliko dela, zato taki sestanki niso primerni ob 8. uri zjutraj. Pri današnjem gradivu tudi ni podpisan avtor. V zvezi z dosedanjimi diskusijami odklanjam kritiko, da šole niso ničesar naredile, seveda pa v šolah ne more biti primarno delo na drugih stvareh, osnovna preokupacija je vendarle delo v razredu. Ne strinjam se tudi z načinom dela regijskih organov. Na zadnji posvet sem prišel, ne da bi bil povabljen. Ne strinjam pa se, da bi o problemih šol razpravljali brez prisotnosti šolnikov. Kar zadeva predlog, ki nam je danes ponudjen, mislim, da ga mora najprej obravnavati odbor za samoupravno organiziranost in tudi drugi odbori in šele po tem gre lahko v razpravo. Poudarjam, da ta predlog ni predlog občinske konference ZKS Celje.

Tov. Loibner Drago: Danes se moramo opredeliti, kako bomo startali v jeseni. Opozoril bi, da je današnji predlog spet nova varianta, ki se razlikuje od dosedanjih in ni dovolj utemeljena. Glede predloga pod tč. 1 sprašujem, ali je tu osnovno načelo, da se programa družboslovne usmeritve združita v eni šoli, glede tč. 2 pa menim, da ni sprejemljiva združitev v DO z dvema enotama, ampak morata biti dve TOZD.

Tov. Geršak Jože: V zvezi s prenosom kemije v zdravstveno šolo menim, da je predlog nesprejemljiv.

Tov. Erjavec Franc: Prenos upravno-administrativnega programa k družboslovnemu na gimnaziji je v skladu s tendenco združevanja programov iste usmeritve. Prenos naravoslovne usmeritve v sklop tehniške šole je v skladu s tendenco povezovanja sorodnih usmeritev in težnjo reforme, da omogočimo učencem prehod v manj zahteven program sorodne usmeritve. Prenos kemije k zdravstveni šoli predlagamo, ker menimo, da gre tudi tu za povezovanje sorodnih usmeritev, želimo tudi zmanjšati heterogenost tehniške šole in s prostorsko razbremenitvijo zagotoviti razvoj drugih usmeritev na tehniški šoli, zdravstvena šola pa bo skupaj s kemijo lažje realizirala načrtovano novogradnjo.

V nevezani razpravi je bilo ugotovljeno, da imajo nekatere šole že razpisane referendume za sprejem samoupravnih aktov in da v jeseni niso mogoče spremembe.

Po tem prikazu nekaterih posameznih razprav ni presenetljivo, da kljub nekaterim čustvenim in koleričnim prispevkom niso bili sprejeti takšni sklepi, kot so si jih nekateri želeli. Med njimi zapišimo naslednje:

1. Komisija za usmerjeno izobraževanje sprejema predlagana izhodišča in predlog samoupravne organiziranosti srednjih šol v Celju kot enotni temelj za nadaljevanje procesa preobrazbe srednjega šolstva.

2. Komisija ugotavlja, da predlagane rešitve ne bo mogoče realizirati v celoti do 1. septembra 1981, vendar je potrebno z delom nadaljevati in zaključiti samoupravno reorganizacijo še pred izvedbo razpisa za vpis novincev za šolsko leto 1982/83.

3. Komisija daje predlog v obravnavo odborom v srednjih šolah in združenemu delu. Odbori morajo gradivo obravnavati in z vidika nalog, za katere so zadolženi, oceniti pozitivne in negativne strani predloga. Svojo oceno posredujejo odborom do 20/6—1981 strokovni službi OIS.

V mesecu juniju 1981 je bilo kljub intenzivnemu zaključku šol. leta, ko je bilo veliko ocenjevanja in ko so potekali zaključni izpiti, še kar precej sestankov in razgovorov. Med temi moramo omeniti sklepe Skupščine OIS Celje, med katerimi je zelo pomemben tisti, ki zadolžuje organe OIS, da do skupščine v oktobru t. l. pripravijo predloge vsebinske in samoupravne organiziranosti srednjih šol v Celju, predlog racionalne izrabe prostorskih kapacitet, predlog prednostne liste naložb. Zelo pomemben je tudi sklep, ki se glasi: Skupščina OIS posebej zadolžuje srednje šole, da s predstavitvijo posameznih usmeritev in programov zagotovijo tudi prehajanje zaposlenih učiteljev in njihovo socialno varnost.

23. 6. se je sestal tudi koordinacijski odbor za usmerjanje vpisa, ki je ugotovil, da se je v 1. letnik družboslovne usmeritve vpisalo 93 učencev, v naravoslovno-matematično usmeritev pa 70 učencev. Učenci upravno-administrativne usmeritve so se vpisali v ESC.

Zelo presenetljive predloge je sprejel tudi Odbor za izvajanje kadrovske politike v OZD kot organ SOB Celje. Tako so zapisali, da je najboljša povezava, da se združijo družboslovna, pedagoška in ekonomska usmeritev. Predsednica tega odbora je bila Ana Špat.

30. 6. je bila 12. seja Komisije za usmerjeno izobraževanje. Ta seja v bistvu ni bila sklepčna, na njej pa so se dogovorili, da šolski kolektivi niso bili seznanjeni s sklepi MS ZKS Celje, da je v času počitnic težko voditi konkretne in ustvarjalne razprave, da je bilo delo učiteljev dokaj zagreto in da bo potrebno z javno razpravo o samoupravni organiziranosti nadaljevati še v mesecu septembru. 29. 6. je bil tudi prvi sestanek na gimnaziji o konkretnem izkoriščanju specializiranih učilnic treh šol, saj so bile adaptacije v polnem teku.

Pred pričetkom počitnic je Občinski komite za družbene dejavnosti razposlal dopis o pripravljenosti šol na pričetek dela po novem, v katerem opozarja predvsem na družbeni interes, ki ga je treba zastopati v vseh samoupravnih organih, stališča izvršnega sveta SOB Celje, kjer je gimnazija posebej omenjena, da tu prehod ni v celoti izpolnjen, za kar so bili baje tudi subjektivni razlogi (seja je bila 24. 6.) ter predlog samoupravne in vsebinske organiziranosti vzgojno-izobraževalnih VIO Celje. V tem predlogu z dne 2. 7. piše naslednje: Družboslovna usme-

ritev z družboslovno-jezikovnim in upravno-administrativnim programom v stavbi sedanje gimnazije.

Predlog združitve obeh programov družboslovne usmeritve v stavbi gimnazije izhaja predvsem iz težnje po združitvi programov ene usmeritve v enotno šolo in hkrati zagotavlja uvedbo dveh različnih stopenj zahtevnosti (4. in 5. stopnja), s čimer je dana učencem možnost izbire nivoja zahtevnosti. Družboslovna usmeritev pomeni tudi nadaljevanje dela izobraževalnega programa, ki ga je že sedaj izvajala gimnazija, saj bo ta usmeritev izhodišče predvsem za študij na družboslovnih fakultetih, kamor je že doslej odhajal precejšen del maturantov gimnazije. Usmeritev tudi ne zahteva kakih večjih naložb v opremljanje učilnic, ker pa je v neposredni bližini ekonomski šolski center, je možna tudi souporaba funkcionalno opremljenih učilnic. Družboslovna usmeritev je mišljena kot enovita delovna organizacija, kar pa ne izključuje možnosti povezovanja s šolami sorodnih usmeritev (ekonomska, pedagoška).

Srednja tehnična šola ima med drugimi štirimi enotami tudi izobraževalno enoto za elektro-kemijsko in naravoslovno-matematično usmeritev.

Ta predlog so razposlali 2. 7. 1981, pisne in verificirane odgovore šol s stališči samoupravnih organov pa so zahtevali do 5. 9. 1981. Razumljivo je, da do tega roka, zlasti že, ker so bila stališča skupščine OIS drugačna, ni bilo odgovorov.

Ker teh poročil ni bilo, si je Občinski komite za družbene dejavnosti privoščil klasično birokratsko urgenco pisnih sporočil, v kateri so zahtevali... »da v roku 2 dni, to je do 8. 9. 1981, do 10. ure nepreklicno dostavite pismena stališča v zvezi z zgoraj navedeno zadevo na OIS (tov. Erjavcu)«. V nadaljevanju pa še piše: »Rok je neodložljiv, ker je bil pravočasno dogovorjen in je pogojen s pravico kompletnega poročila o izvajanju usmerjenega izobraževanja, ki bo obravnavano na zborih občinske skupščine ter skupščini OIS. Opozarjamo vas, da bomo v primeru, da te obveznosti ne boste opravili do navedenega podaljšanega roka, prisiljeni javno izpostaviti vašo osebno in kolektivno odgovornost.«

Na gimnaziji je bil pisni odgovor pripravljen 4. 9. 1981. V njem so že takrat opozorili na to, da ni celovitih ocen dosedanjega in prihodnjega dela na vsebinskem in samoupravnem področju. Obstajajo le ideje v zvezi z organiziranostjo, pa je prav, da pripišemo naslednja stališča, ki so jih posredovali:

Delavci naše šole se strinjamo, da bi izvajali v naših prostorih ob družboslovno-jezikovnem programu še upravno-administrativni vzgojno-izobraževalni program. Tako smo predlagali že pred več leti in tudi pred enim letom. Na to vas verjetno ni potreba posebej spominjati. V zvezi s tem je bilo med vodilnimi delavci gimnazije in ekonomskega šolskega centra že več razgovorov, o teh razgovorih pa so seznanjeni tudi delavci obeh šol. Prestavitev programa verjetno ne bi predstavljala težjega problema, saj bo možno ne samo prostorsko, ampak tudi kadrovsko celotni premik ustrezno rešiti.

Delavci gimnazije predlagamo, da v sklop družboslovja uvrstimo v Celju tudi oddelek kulturne smeri, ki bi bil povezan z glasbenim programom. Ta oddelek bi lahko v sodelovanju z glasbenimi šolami v Celju in Velenju vpisovali redno ali ciklično.

Glede naravoslovno-matematičnih oddelkov pa delavci gimnazije menijo, da je prestavitev na tehnično šolo, ki jo zelo cenimo, preuranjena, neustrezna in do neke mere tudi škodljiva. To stališče utemeljujemo z naslednjim: Na naši šoli so za ta program ustrezni kadri, prostori, dolgoletna tradicija in številna priznanja, ki smo jih na naravoslovnem področju prejeli.

Mirno lahko trdimo, najnovejši rezultati pa na to ponovno kažejo, da smo med najuspešnejšimi šolami v Sloveniji. Učni uspeh naših absolventov na visokih šolah je nadpovprečen, saj po ocenah Centra za razvoj univerze v Ljubljani izdekujejo naši študentje med 70 in 80 %! Opozarjamo tudi na primerno velikost šole za najbolj učinkovito vzgojno-izobraževalno delo. Po prestavitvi bo majhna skupina učencev v sklopu velikanskega centra, kjer kljub številnim prizadevanjem v nekaj naslednjih letih ne bodo mogli tako učinkovito delati, kot je bilo to do sedaj na naši šoli. Tako se bodo ti mladi zaradi objektivnih razlogov v tem pedagoškem policentru več ali manj izgubili. Posledice tega so lahko neizmerne, zato je odgovornost za vsestrano neproučeno odločanje brez širših analiz na eni strani velika in konkretna, na drugi pa škodljiva za naš nadaljnji družbeni razvoj.

Prestavitev se nam trenutno zdi tudi preuranjena, ker so verjetno naravoslovno-matematični oddelki le prehodna oblika in bodo usahnili ali se razrasli. S tem do neke meje krčimo tudi možnosti za širjenje nekaterih prepotrebni srednješolskih oddelkov, ki nam jih ponuja predvsem prihodnost. Pri tem mislimo na informatiko in računalništvo.

Izhode, ki so sedaj najmočnejši in tudi edini razlog za premik na tehnično šolo, lahko uredimo s posebnim dogovorom s prizadeto šolo.

Ker smo že v uvodu zapisali, da je pri nas pristen soustvarjalni odnos, smo pripravljeni ob strokovno argumentiranih razlogih naše mnenje o preuranjenosti premika naravoslovno-matematičnih oddelkov na tehnično šolo spremeniti. O tem pa se morajo izreči tudi starši in delavci, ki so zainteresirani za uspešnost svojih otrok in teh kadrov. Kar tako na hitro tega seveda ni mogoče sprejeti.

Ta dopis sta podpisala predsednik Zbora delavcev Ivan Rebek in predsednik Sveta šole Dane Hriberšek.

V mesecu septembru je Občinski komite za družbene dejavnosti pripravil obsežno »Poročilo o dosedanjih pripravah na uvedbo usmerjenega izobraževanja in ustvarjenih pogojih za začetek šolske reforme v šol. l. 1981/82.« V obsežnem, skrbno sestavljenem poročilu na skoraj 30 straneh v več poglavjih je ocenjeno delo v Celju po sprejemu Zakona o usmerjenem izobraževanju aprila 1980 in od 25. 12. 1980, ko je bila sprejeta mreža VIP. Kot zanimivost iz tega poročila zapišimo, da je med sedmimi poglavji dogovarjanje o samoupravni organiziranosti srednjih šol v skladu z določili Zakona o usmerjenem izobraževanju na sedmem mestu ter da je za gimnazijo jasno opredeljena družboslovna usmeritev z oddelkom splošne kulturne usmeritve. V poročilu je pri predlogu organiziranosti srednjih šol v Celju napisano naslednje:

1. Družboslovna usmeritev z družboslovno-jezikovnim in upravno-administrativnim programom v stavbi sedanje gimnazije.

(Sledi prepis predloga z dne 2. 7. 1981)

Ob zaključku tega predloga je zapisano še naslednje:

Do 10. 9. 1981 so predlog obravnavali zbori delavcev v srednjih šolah v Celju in so ga v načelu podprli, z izjemo kolektiva Gimnazije, ki se ne strinja s predstavitvijo naravoslovno-matematične usmeritve v tehniško šolo, ker meni, da je glede na dosedanjo uspešnost v vzgojnoizobraževalnem delu, kadrovsko sestavo in opremljenost gimnazija najbolj primerna za izvajanje pouka v naravoslovno-matematični usmeritvi.

O tem poročilu so razpravljali na številnih organih Občinske izobraževalne skupnosti, na Svetu za vzgojo in izobraževanje, pri OK SZDL, na Komiteju za družbene dejavnosti, na Izvršnem svetu in v vseh srednješolskih vzgojno-izobraževalnih organizacijah. Razprave so bile zelo različne, od zelo zagretilih do dokaj pasivnih. Od razumevanja bistva do dodajanja nekaterih obrobni vprašanj. Dokaj poštena je ugotovitev, da so vsi forumi dosegli veliko stopnjo soglasnosti ter oceno in predloge podprli, razen v Komisiji za usmerjeno izobraževanje in Svetu za kulturo in izobraževanje, kjer zaradi odklonilnega stališča delegatov Gimnazije, Ekonomskega šolskega centra in Šolskega centra za blagovni promet ni bilo doseženo soglasje. Pomisleke glede povezovanja ekonomske in blagovne šole tu ne bi naštevali. Dejstvo je, da je bila izražena težnja in tako je bilo tudi delegatom preko delegatovega poročevalca celjske občine predstavljeno, da bi v 1. fazi imeli 10 samostojnih srednjih šol, v končni fazi, t. j. v okviru srednjeročnega načrta 1980—1985, pa samo štiri, in to eno za proizvodno-tehnično področje, drugo za družboslovno, tretjo agroživilsko in četrto zdravstveno področje. Kasneje so dodali še Dom učencev.

Razprave, ki so bile v tem letu do zasedanja skupščine občine Celje, so bile v marsikaterem delu pomembne za gimnazijo. Zapišimo dve skrajnosti. Tako je bilo na 45. seji IO OIS opredeljena pomoč srednjim šolam in s tem tudi gimnaziji pri dokončni ureditvi specializiranih učilnic, na 20. seji Sveta za vzgojo in izobraževanje, ki je bila 16. 10. 1981, torej le en dan za sejo IO OIS, pa smo doživeli napad predstavnice Komiteja za družbene dejavnosti, ki je zahtevala, da je potrebno kolektiv gimnazije moralno politično obsoditi ter da jim je dovolj samohvalisanja, kaj in koliko je storila gimnazija v preteklosti. Za celjske

razmere so razveseljive ugotovitve, da se je pričel pouk po novem 1. septembra 1981 brez večjih težav in da je le prišlo počasi tudi na Komiteju za družbene dejavnosti do spoznanja, da so morali na šolah izredno marljivo delati, saj so 3. 11. v zaključnih ugotovitvah zapisali:

»Na pobudo občinske konference ZK so bili ustanovljeni tudi posebni odbori, ki so še dodatno vključili v priprave delavcev v vzgojnoizobraževalnih in drugih organizacijah združenega dela«.

Pri predhodni obravnavi tega pa je bilo ugotovljeno:

— da so šole vložile maksimalne napore za normalen začetek pouka v 1. letnikih usmerjenega izobraževanja, čeprav je pri uvajanju pouka novih predmetov (naravoslovni predmeti, umetnostna vzgoja in OTP) prisotnih še precej težav,

— da so učiteljski kolektivi uspešno izpeljali akcijo preskrbe z učbeniki za I. letnik UI,

— da začetek reforme pomeni in zahteva povečan obseg dela učiteljev (novi učni programi, usmerjanje, preusmerjanje, dodatno izobraževanje, obvezno sodelovanje z združenim delom, več medsebojnega usklajevanja med šolami ipd.), ob enakih ali celo slabših materialnih pogojih.

V zvezi z vsebinsko in samoupravno organiziranostjo pa so še napisali:

Ob sprejemanju odločitev o bodočem razvoju usmerjenega izobraževanja ni mogoče prepustiti vso odgovornost učiteljem; saj predstavlja vzgoja in izobraževanje najširši interes celotne družbe, zato je prav in nujno, da razpravljajo o bodoči vsebinski in samoupravni organiziranosti usmerjenega izobraževanja v Celju vsi delovni ljudje in občani, organizirani v delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih in družbenopolitičnih organizacijah, ter zbori skupščine občinske izobraževalne skupnosti in skupščine občine Celje

Pričetek novega šol. leta 1981/82 1. 9. na gimnaziji kljub pričetku novega obdobja ni bil slab. Prvo leto pričetka dela po novem smo imeli v 1. razredu namesto nekdanjih 8, kasneje pa samo 6, to pot le 5 oddelkov. Prva miselna sprememba, t. j., da bo šola manjša, nekoč je imela skoraj 1000 učencev, sedaj jih bo pa le 600, je bila sprejeta. Druga bistvena sprememba, t. j., da bo v prihodnje na tej šoli bolj diferencirano delo zaradi večje heterogenosti učencev, pa še ni bila prisotna, saj so se vpisali v 3 družboslovne in 2 naravoslovna oddelka zelo uspešni učenci osnovnih šol! Tako je bilo možno s starim gimnazijskim načinom dela tudi v tem šolskem letu nadaljevati. Tudi sestav učencev glede na posamezne občine se ni bistveno spremenil. V starem gimnazijskem programu je bilo največ učencev iz Celja (292), sledijo občine Zalec (112), Smarje (44), Slovenske Konjice (40), Šentjur (39), Mozirje (36), Laško (36), Sevnica (16), Velenje (11), Hrastnik (5). Vseh učencev v starem gimnazijskem programu je bilo v tem letu 635. V novem programu pa je bilo ponovno največ učencev iz Celja, in to 56, sledijo občina Zalec (19), Slovenske Konjice (17), Smarje (14), Velenje (14), Laško (15), Šentjur in Hrastnik po 7, Sevnica in Mozirje po 6. Vseh je bilo 154. Tako je bilo jeseni 1. 1981 na šoli 799 učencev. Vse te učence je učilo 34 učiteljev, ki stalno delajo na šoli. To so bili ob ravnatelju Jožetu Zupančiču še Cankar Marija, Deržek Slavko, Dobnik Milan, Dolenšek Jožica, Erklavec Ivan, Fischer Majda, Galoič Zlatko, Gričar-Križnik Kazimira, Grobelnik Bibijana, Grobelnik Ivan, Grosek Martin, Horvat Albina, Hriberšek Dane, Kastelic Marija, Kene-Lebar Blaženka, Knez Marija, Knez-Sterbenc Zvezdana, Kozinc Ivan, Leskovšek Milena, Lesničar Tatjana, Mikac Jožica, Omahen-Zlatolas Majda, Orožen Božena, Pavliha Vida, Povše Ivana, Prašnikar Bojan, Predan-Knez Tanja, Rebek Ivan, Silc Nika, Tomanič Jelena, Turk Metka, Žerjav Slavko, Žerovnik Ivica. Tem učiteljem so pomagali še pogodbeni sodelavci: Goršič Edvard, Jazbinšek Olga, Kodrun Mira, Koren Žvone, Kranjc Maja, Ostruh Tončka, Rotar Jože, Silvester Martin, Stojs Dragica, Tacol Alenka, asistentki Ašič Darinka in Gojković Dušanka, tajnica Pirkmajer Dana in računovodkinja Štor Angela.

Delo na šoli je potekalo nekako v dveh smereh. Na eni strani je bilo predvsem delo v oddelku, na drugi pa delo na samoupravnem področju in s tem aktivnosti navzven. Oboje je bilo povezano in ločeno. Učitelji so skušali, in to jim moramo priznati, da so v celoti uspeli ločiti v delu z učenci čustvene komponente. Vzgojno-izobraževalno delo v oddelku je bilo še bolj uspešno. To lahko ocenjujemo s tem, da so učenci osvojili številna priznanja na najrazličnejših tekmovanjih. Pri tem

moramo posebej izpostaviti, da smo kot edina šola v vsej Sloveniji izvedli 5 naravoslovnih dni, ki so pomembna novost nove reformirane šole. Odras kvaliteta dela v oddelku je tudi obsežno raziskovalno delo, ki postaja na šoli del pouka in ne toliko prostih aktivnosti. Prostovoljne aktivnosti so v tem letu še obsežnejše. Res je, da je v nekaterih oddelkih to delo bolj izrazito kot v drugih, res pa je tudi, da se iz leta v leto pojavljajo nove ideje, ki prihajajo vedno bolj do izraza, čim bolj so ti učenci samostojni in svobodni. Klasičnega mentorstva na gimnaziji skoraj ni bilo več.

Na samoupravnem in zunanjem področju pa je potrebno zapisati nekatere aktivnosti. Mednje bi uvrstili naslednje:

Dne 14. 10. 1981 so se sestali predstavniki tehnične šole in gimnazije. Tega sestanka so se udeležili iz tehnične šole: Jože Geršak, Karel Gradišnik, Dane Tovornik, Ljubo Šega, Marjan Zumer, Marvot Marija in Milan Pivec. Iz strani gimnazije pa Jože Zupančič, Janez Erklavec, Mira Kriznik, Jožica Dolensek, Zvezdana Knez-Sterbenc, Metka Turk, Ivan Rebek ter članica Sveta šole Antonija Zatler ter učenka Medeja Kregar. Na tem sestanku so skupaj ocenili pozitivne in negativne učinke predstavitev naravoslovno-matematičnih oddelkov iz gimnazije na tehnično šolo. Na podlagi številnih argumentov je bila podprta ugotovitev, da je predstavitev oddelkov preuranjena in do neke mere tudi škodljiva. Med enajstimi stališči zapišimo le dve, in to:

6. V primeru, da argumenti, ki jih upoštevamo oboji, proti predstavitvi naravoslovno-matematičnega VIP ne zadoščajo in bi morali premik vseeno opraviti, delavci gimnazije zahtevajo, delavci TS pa to zahtevo sprejemajo, da se s premikom oddelka premakne iz gimnazije na TS tudi nekaj učiteljev, ki že sedaj poučujejo v teh oddelkih. Zato so neposredno odgovorni nosilci funkcij v samoupravnih organih, političnih organizacijah in oba ravnatelja obeh šol.

9. Zaradi že omenjenih razlogov predlagamo, da se primernost premika naravoslovno-matematičnih oddelkov na tehnično šolo oceni v sedanjem srednjeročnem obdobju, ko bomo lahko ob dejanskem delu ugotovili pozitivne ali negativne učinke celotnega premika. Menimo, da razen formalnih razlogov, za katere pa niso krivi na Gimnaziji Celje, nimamo objektivnih pokazateljev za koristnost takojšnjega premika naravoslovno-matematičnih oddelkov na tehnično šolo.

Specializirane učilnice za naravoslovne predmete so bile praktično z nekaterimi drobnimi elementi pripravljene za pouk. Lahko mirno zapišemo, da so bile naravoslovne učilnice na gimnaziji jeseni 1981 najbolj opremljene tovrstne učilnice v Celju. Zato so na šoli sklenili posebno pogodbo o koriščenju teh učilnic s šolo za zdravstvene delavce in šolskim centrom Boris Kidrič. Verjetno je prav, da v zvezi s temi učilnicami zapišemo še dvoje. Celotna adaptacija je stala skoraj 4 milijone dinarjev. Od tega je 2 milijona din prispevala IS Slovenije, 1 milijon OIS Celje, 1 milijon pa gimnazija sama. Kot drugo pa, da so učenci Zdravstvene šole redno uporabljali učilnice in s tem učitelji izvajali kvaliteten pouk, medtem ko so učenci iz šole Borisa Kidriča prišli le nekajkrat.

Poročilo o dosedanjih pripravah na uvedbo usmerjenega izobraževanja in ustvarjenih pogojih za začetek šolske reforme, ki ga je pripravil Komite za družbene dejavnosti občine Celje, je tudi na gimnaziji sprožil val razgovorov. O tem poročilu so razpravljali 23. 10. na sestanku OO ZKS gimnazije, 20. 10. na 3. učiteljski konferenci, 3. 11. se je ravnatelj udeležil sestanka politične koordinacije občine Celje, 5. 11. koordinacijskega odbora pri MS SZDL, 12. 11. na MS ZKS, 13. 11. je problematiko obravnavala skupnost učencev, 19. 11. MS ZKS itd. Na vseh teh sestankih je bilo poudarjeno z gimnazijske strani dvoje. Najprej to, da so na gimnaziji ustvarjeni vsi pogoji za pouk naravoslovja, ter nadalje to, da bi premik predstavili na zaključek srednjeročnega obdobja. Ker ni bilo odziva na predloge gimnazije kljub vztrajnemu dokazovanju o preuranjenosti zahteve premika, so se odločili za javno akcijo, ki je imela v Celju dokajšen odmev. Verjetno je prav, da prepišemo iz teh dokumentov osnovne značilnosti. To so trije dokumenti, in sicer najprej pismo, ki ga je gimnazija dne 4. 12. 1981 poslala v zvezi z naravoslovno-matematičnimi oddelki predsednikom zborov SOB Celje in nekaterim članom Izvršnega sveta. V tem pismu piše:

Na podlagi sklepa sveta šole, zbora delavcev, zbora staršev naravoslovno-matematičnih oddelkov ter učencev naravoslovno-matematičnih oddelkov se v

zvezi s predlogom, ki ga je sestavila posebna komisija, potrdil pa Izvršni svet občine Celje ter ga kot sestavino ocene o aktualnih nalogah na področju usmerjenega izobraževanja posredoval delegacijam vseh treh zborov, ki naj bi jo obravnavali na zasedanju vseh treh zborov 25. 12. 1981, se moramo oglasiti in povedati, da je predlog v oceni, ker gre predvsem za samoupravno organiziranost in s tem za prestavitve dveh naravoslovno-matematičnih oddelkov, v katerih je 71 učencev iz širšega celjskega okolja, iz dosedanjih gimnazijskih prostorov v prostore tehniške šole, odločno *preuranjen*, do neke mere *nestrokovno* ovrednoten, pa tudi *nesamoupravno* predlagan, saj pri tem predlogu niso sodelovali ne naši delavci, ne starši naših učencev, niti ne učenci sami. Te naše trditve, ki so tudi opozorilo, bi radi podkrepili z naslednjimi ugotovitvami:

1. V dosedanjih prostorih gimnazije imajo učenci naravoslovno-matematičnih oddelkov vzorno organiziran pouk. Imamo strokovno in pedagoško usposobljene kadre, ki so se že do sedaj izkazali s svojim delom. Za pouk imamo štiri nove specializirane učilnice, med njimi so tri naravoslovne, t. j. za pouk kemije, biologije in fizike, ki so vse odlično opremljene in v skladu z vsemi normativi dokončno urejene v mesecu decembru 1981. Med učitelji imamo že sedaj tri magistre, nekaj pa jih še študira ob delu na tretji stopnji.

2. Z ohranitvijo treh družboslovnih oddelkov, ki se jim bosta priključila še dva upravno-administrativna iz ESC, ter dvema naravoslovno-matematičnima bi bile šolske kapacitete v celoti izkoriščene, šola sama pa bi imela primerno število učencev, s katerimi bi lahko resnično dosegali odlične vzgojno-izobraževalne rezultate. Dognano je in nesporno, da so lahko šolski kolektivi najbolj uspešni, če imajo od 650 do 850 učencev.

3. V dosedANJI gimnazijski zgradbi bi tako po dveh vzgojnoizobraževalnih programih v 27 oddelkih usposabljali okrog 800 učencev. Takšna rešitev je tudi najbolj primerna glede na sedanje finančne stiske, saj v okviru svobodne menjave dela, pa tudi neposredne menjave dela, ni mogoče pričakovati v prihodnjih letih kakršnekoli bistvene spremembe. Menimo, da je potrebno v sedanjem času, ko gre resnično za vsak dinar, pomisliti tudi na to, kaj je racionalno in kaj v okviru tega racionalnega da najboljše vzgojnoizobraževalne rezultate, ki pridejo do izraza šele z nekaj leti.

4. Menimo, da smo z dosedanjim delom delavci in učenci dokazali, da pravljamo dober kader za nadaljevanje študija, pa tudi kot delavci so se naši učenci že lepo izkazali. Ob tem je prav, da pomislimo na dokaj neugodno kadrovsko strukturo celjskega združenega dela, na nujnost prestrukturiranja celjskega združenega dela v tiste gospodarske panoge, ki jih načrtujemo v naših srednjih in dolgoročnih resolucijah, kar ne bo možno brez dobro in kvalitetno usposobljenih kadrov. Vsi podatki, s katerimi razpolagamo, jasno dokazujejo, da je bilo delo na tej šoli dobro in da se mu za dobro Celja, za celjsko združeno delo ne moremo in ne smemo kar tako odpovedati.

5. Vsi očitki, to je, da še vedno pretežno vzgajamo in izobražujemo za nadaljnje šolanje, da ni izhodov za manj uspešne učence ter da naravoslovno-matematični oddelki po svoji strukturi bolj sodijo na tehnično šolo, ne vzdržijo nobene prave ocene. Dejstvo je, v to pa se ne bi spuščali podrobno, da je to delna sistem-ska napaka programerjev usmerjenega izobraževanja, da v naravoslovno-matematičnem programu ni izhodov pred zaključkom 4. letnika. Sedaj bodo imeli vsi profili, ki bodo ta dva programa zaključili, tudi svoj poklic; naravoslovno-matematično znanje pa je osnova ne samo za tehnične poklice, kjer gre bolj za operativna znanja, ampak za celotno znanost v najširšem pomenu besede, kjer so zasedena vsa osnovna fundamentalna znanja iz naravoslovja in matematike. Prepričani smo, da takšna usmeritev, kot jo predlagajo v Celju, ozi možnosti naravoslovja in matematike kot znanosti za vse tiste oblike gospodarskega razvoja, ki ga pri nas v Celju tudi dolgoročno načrtujemo. Prestrukturiranje, dolgoročni razvoj in uskladitev vzgojnoizobraževalnih programov so v tem primeru v obratnem sorazmerju, s čimer seveda prvega ne bomo mogli nikoli doseči.

Ob teh jasno izrečenih stališčih, ko menimo, da je v širšem družbenem interesu, da naravoslovno-matematični vzgojnoizobraževalni program ostane v dosedanjih prostorih gimnazije, pa je potrebno opozoriti še na naslednje:

1. Od 71 učencev naravoslovno-matematičnega vzgojnoizobraževalnega programa je samo 27 učencev iz celjske občine. Zato je nujno, da se o premiku izrečejo najmanj še v občinah Velenje, Zalec, Slovenske Konjice in tistih občinah, iz katerih je velika večina učencev.

2. Starši so enoglasno poudarili, da v celoti podpirajo težnje učiteljev in učencev, da naravoslovno-matematični oddelki ostanejo v dosedanjih prostorih.

3. Svet šole je enoglasno podprl ohranjanje sedanjega stanja v srednjeročnem obdobju.

4. Na skupnem sestanku so predstavniki družbeno-političnih organizacij in samoupravnih organov tehniške šole in gimnazije ugotovili, da je takšno stanje, kot je sedaj, najbolj primerno vsaj za ta srednjeročni načrt.

5. Komite za vzgojo in izobraževanje je izdal začasno odločbo o verifikaciji in ustreznosti naših prostorov in kadrov za opravljanje naravoslovno-matematičnega vzgojnoizobraževalnega programa.

6. Še vedno niso do kraja opredeljeni razvoj, oženje ali širjenje naravoslovno-matematičnih oddelkov v SRS.

7. V skladu z zakonom o usmerjenem izobraževanju smo začasno z referendumom sprejeli statutarna sklepa o spremembah statuta in samoupravnega sporazuma o združevanju dela delavcev Gimnazije Celje, v katerih smo opredelili razvoj in okviru družboslovja in naravoslovja.

8. Na naša stališča smo opozarjali komisijo za usmerjeno izobraževanje pri OIS Celje in komite za družbene dejavnosti SOB Celje, ki pa na naša stališča nista odgovorila pisno, niti nas ni obiskal nihče iz teh dveh samoupravnih organizmov.

Delavci ugotavljamo, da bi bil premik naravoslovja na tehniško šolo dokaj zapleten tudi zaradi kadrovskih premikov in kljub temu, da so bila o tem izrečena pozitivna stališča na skupščini OIS in seji IS SOB Celje. Gre namreč za premeščanje 5—6 delavcev in za dejstvo, da bomo ob premiku oblikovali še eno pretežno dekliško šolo in s tem ukinili tudi izredno uspešen pevski zbor s 35-letno tradicijo, ki je zastopal ne samo Celje in Slovenijo, ampak tudi Jugoslavijo, ter za sklep, da bomo vse sile vložili za doseganje boljših uspehov. Dejstvo je, da smo na naši šoli naučili učence vztrajnosti in pridnosti ter da so ob primernem znanju izkoristili svoje intelektualne sposobnosti, ki so osnova za nadaljnji študij in delo. Tako torej ni intelektualna elitnost v ospredju, kot nam marsikdo na hitro očita, ampak predvsem način dela in nove metode, ki so potrebne za uspehe pri nadaljnjem delu.

Zaradi vsega tega predlagamo naslednje:

a) da se prestavita oba oddelka upravno-administrativnega programa v gimnazijske prostore;

b) da ostane v srednjeročnem obdobju naravoslovno-matematični vzgojnoizobraževalni program še v gimnazijskih prostorih in da se v tem času ob reorganiziranju tehniške šole, kot so to na tej šoli sprejeli, ugotovi in strokovno oceni primernost ali neprimernost prenosa tega izobraževanja na tehniško šolo. Tako predlagamo torej, da se predloženi roki, ki so v poročilu, spremenijo in zapiše namesto »s 1. 9. 1982« — »ob zaključku srednjeročnega načrta ob primerni strokovni oceni.«

Te naše predloge pa utemeljujemo tudi z ugotovitvijo, da bo v tem obdobju potrebno opredeliti celoten splet samoupravnih odnosov v srednjem usmerjenem izobraževanju, za katerega pa se morajo najprej opredeliti delavci, učenci in drugi soustvarjalci, zatem pa šele vsi drugi zunaj šol. V sedanjem primeru je to bilo brez dvoma obratno, zato ni skoraj nikakršnih možnosti, da bi bilo takšno prestavljanje tudi uspešno. Zgledov za to pa je v Celju kar precej.

Na to pismo so v občini hitro reagirali. Tako je Občinski komite za družbene dejavnosti občine Celje razposlal 9. 12. 1981 naslednje vabilo, ki ga je podpisal predsednik izvršnega sveta in predsednik občinskega komiteja za družbene dejavnosti Marjan Turičnik:

Vljudno vabimo na razgovor o predlogu samoupravne organiziranosti sedanje gimnazije Celje v družboslovno šolo z dvema usmeritvama (družboslovno-jezi-

kovna in administrativno-upravna) s tem, da se naravoslovno-matematična usmeritev prenese na Tehniško šolo v Celju v elektro usmeritev.

Na razgovoru bi ponovno proučili »(ne)pravilnost« in predlagane rešitve, ki so nakazane v Delegatovem poročevalcu št. 20 z dne 3/12—1981. Pri prebiranju gradiva prosimo, da ste pozorni na strani 21 v uvodnem tekstu, na strani 24, točka 6 (samoupravna organiziranost) v predlogu pod prvo točko in sedmo točko in na strani 27 zaključne ugotovitve in predlogi sklepov.

Razgovor bo v *petek, 11. decembra 1981 ob 7. uri* v zgornji stranski dvorani Narodnega doma Celje, Trg svobode 9.

V prilogi vam pošiljamo tudi fotokopijo pisma sveta šole in zbora delavcev Gimnazije Celje.

Vabljeni so bili: Marolt Jože, predsednik SO Celje, Zalezina Venčeslav, predsednik IS SO Celje, Pungartnik Oto, predstojnik Zavoda za šolstvo SRS, organizacijska enota Celje, Geršak Jože, predsednik IO OIS Celje, Veber Jože, predsednik Medobčinskega sveta SZDL Celje, Zahrastnik Janez, sekretar Medobčinskega sveta ZKS Celje, Zakošek Vlado, predsednik komisije za vzgojo in izobraževanje sveta občin celjskega območja, Ilc Aleš, sekretar OK ZKS Celje, Lenasi Janez, predsednik MGZ Celje, Pesar Franc, predsednik sveta za vzgojo in izobraževanje pri OK SZDL, Rojc Emil, izvršni sekretar CK ZKS Ljubljana, Kapš Ivan, vodja aktivna ravnateljev srednjih šol Celje, Erjavec Franc, strokovni delavec OIS Celje, Zupančič Jože, ravnatelj Gimnazije Celje, zunanji član sveta Gimnazije Celje Prislani Marija, naknadno pa so bili na intervencijo gimnazije še povabljeni: Antonija Zatler, Jelka Vrtačnik, Alojz Šturbej, Viktor Opaka in J. Veninšek, vsi zunanji člani delegatske sestavljenega Sveta gimnazije.

Za razvoj celjskega šolstva je bil ta posvet zelo pomemben. Zato je prav, da zapišemo osnovne značilnosti, ki so dokumentirane z zapisnikom, ki sta ga podpisala Franc Erjavec in Marijan Turičnik.

Tega posveta so se udeležili: Jože Marolt, predsedujoči, Ilc Aleš, Zalezina Venčeslav, Mravljie Ivan, Veber Jože, Pesar Franc, Turičnik Marijan, Ocvirk Sonja, Rojc Emil, Zakošek Vlado, Klepej Franc, Pungartnik Oto, Zupančič Jože, Kapš Ivan, Erjavec Franc, Vertačnik Jelka, Hribovšek Dane, Gradišnik K., Kramer Ivan, Toplak Jure, Znuderl Rasti.

Sejo je otvoril tov. Marolt.

Skupščina občine Celje bo na zasedanju 24/12—1983 pripravljala o poročilu in predlogih sklepov o usmerjenem izobraževanju, ki ga je pripravil Izvršni svet. Gradivo je objavljeno v Delegatovem poročevalcu, izdelano pa je bilo na osnovi dolgotrajnih razprav o vsebini in organiziranosti usmerjenega izobraževanja v občini Celje in celjski regiji. Ocena in sklepi, ki jih je pripravil Izvršni svet, so bili predhodno usklajeni v organih družbenopolitičnih organizacij in družbenopolitične skupnosti v Celju in na medobčinskem svetu ZK celjske regije. V pripravi gradiva so seveda sodelovale ustrezne strokovne službe Zavoda za šolstvo in občinske izobraževalne skupnosti Celje. Zaradi dolgih in polemičnih razprav ob pripravi gradiva prihajamo s poročilom v skupščino s precejšnjo zakasnitvijo.

Že v razpravah in pripravi gradiva si nismo delali iluzij, da bodo z dogovorjenimi stališči in predlogi vsi zadovoljni, vendar pa razprave ne moremo nadaljevati v nedogled. Minimum soglasja in sklepov moramo vendarle doseči, zato smo tudi gradivo predložili v razpravo in sprejem občinski skupščini.

Te dni smo prejeli dopis delavcev gimnazije, v katerem sporočajo, da se ne strinjajo s 7. tč. sklepov, da naj se prirodozlovno-matematična usmeritev prenese k elektro usmeritvi v tehniško šolo. Tak ugovor delavcev gimnazije ne bi bil nič posebnega, saj so v skupščinskem delu taki primeri pogosti, nenavaden je le postopek. Gimnazija svojega ugovora ni naslovila na predsedstvo skupščine, kot je običajen postopek, ampak je bilo gradivo razposlano precej na široko. Ta poteza pomeni v bistvu poizkus ožitve celotne razprave. Predsedstvo skupščine je zato moralo reagirati s klicem današnjega posveta, ker navedbe v dopisu niso točne, nesprejemljiv pa je tudi način in ton dopisa. Vendar o vsebini dopisa danes ne želimo razpravljati. V skladu s poslovnikom skupščine želimo sporne zadeve razčistiti, da se ne bi neskončne razprave prenašale v skupščino, ker to ne bi bilo dobro. Da bi pred sejo skupščine razčistili sporno vprašanje, predlagamo ponoven razgovor s:

— predstavniki samoupravnih organov in DPO gimnazije,
— predstavniki strokovnih služb in organov in z
— udeleženci današnjega posveta, ker navedeno problematiko poznate, saj ste sodelovali v razpravah in oblikovanju stališč in zanje nosite tudi odgovornost. Danes ne mislim začeti novih razprav, ker jih je bilo dovolj in preveč. Današnji posvet tudi ni pristojen za kakršnokoli spreminjanje sprejetih sklepov in stališč. Želimo le še enkrat oceniti:

1. ali je predlagano gradivo Izvršnega sveta v skladu z večino mnenj iz javne razprave in s stališči, ki so jih sprejeli organi DPO in DPS;

2. ugotoviti, kaj je potrebno storiti pred sejo skupščine občine in po njej da se ne bi razprave podaljševale in bi lahko čimprej prešli k neposrednim ukrepom in naporom, da bi osnovne cilje reforme usmerjenega izobraževanja tudi hitreje uresničevali.

V razpravi so sodelovali:

Ilc Aleš: Občinski komite ZK je na včerajšnji seji obravnaval dopis gimnazije. Komite ocenjuje, da bodo v javni razpravi verjetno še pripombe, pisne in ustne in je potrebno vse obravnavati na isti način. Ne glede na neobičajen postopek gimnazije, je potrebno zagotoviti možnost razprave.

Sklepi komiteja so naslednji:

1. Občinski komite ZK zavrača in se ograjuje od postopka delavcev gimnazije. Izjava v dopisu gimnazije, da je predlog v gradivu do neke mere nestrokoven in nesamoupravno predlagan, je nesprejemljiva, saj ni dvoma, da je zagotovljena večja samoupravnost, če o nekem predlogu razpravlja namesto 250 delavcev 15.000 delegatov.

2. Občinski komite v celoti podpira gradivo in vse predloge izvršnega sveta, s tem da se 7. točka predlaganih sklepov dopolni: Tehniška šola in gimnazija skleneta sporazum, da se s prestativijo naravoslovnih oddelkov zagotovi tudi prehod ustreznih učiteljev iz gimnazije na tehniško šolo.

3. Za vse komuniciranje komiteja navzven v zvezi z usmerjenim izobraževanjem je zadolžen Franci Pesar.

Zalezina Venčeslav: V skladu s programom dela je Izvršni svet moral pripraviti gradivo za skupščino. S pripravami v Celju zamujamo zaradi dolgotrajnih razprav, delo pa je bilo zelo zahtevno, saj gre za obsežne spremembe. Srednje šole bi morale do maja 1981 uskladiti svojo organiziranost z zakonom o usmerjenem izobraževanju, vendar tega niso storile. Tudi priprave, ki so tekly v Komisiji za usmerjeno izobraževanje, niso bile uspešne, saj je tudi končnemu predlogu nasprotovala gimnazija. Po sklepu je bila imenovana posebna delovna skupina, ki je pripravila za Izvršni svet dokončen predlog. Ta predlog je Izvršni svet sprejel, v njem pa je predvidena tudi predstavitev naravoslovne usmeritve. Izvršni svet je ocenil, da je v tej fazi to minimum spremembe, saj vsako odlaganje pomeni ohranjanje obstoječega sistema. Ob svoji odločitvi je Izvršni svet upošteval tudi stališča Republiške konference SZDL in stališča Medobčinskega sveta ZK. Izvršni svet ugotavlja, da je samoupravna reorganizacija nujna, saj nas čaka še vrsta nalog, ki so povezane z realizacijo predlaganih sklepov.

Veber Jože: V SZDL smo zelo odgovorno vodili razpravo o reformi usmerjenega izobraževanja. Stališča RK SZDL so bila dobra podlaga za uveljavljanje reformnih načel. Predlagano gradivo je zelo konkretno in temelji na stališčih RK SZDL in medobčinskega sveta ZK. Predlagani sklepi so jasni, zato jih je treba v celoti realizirati. Ocenjujemo, da je bilo s pripravo gradiva opravljeno obsežno delo. Vsebina gradiva posega v širši prostor, zato predlagamo, da ga obravnavajo tudi ostale občinske skupščine v celjski regiji.

Zakošek Lado: V celoti podpiramo stališče tov. Vebra. V imenu regijske komisije za vzgojo in izobraževanje izražam zadovoljstvo, da so predlogi v celoti usklajeni s stališči komisije.

Kapš Ivan: Aktiv ravnateljev srednjih šol še ni obravnaval predloženega gradiva, delavci večine vzgojnoizobraževalnih organizacij pa so že v predhodnih razpravah potrdili predlagane sklepe. Vprašanje gimnazije je bilo že v pripravah reforme idejno rešeno, v praksi pa se te rešitve težko uveljavljajo. Stališča RK SZDL potrjujejo, da ne bodo podprte take oblike organiziranosti, ki podaljšujejo obstoj sedanjih gimnazij.

Pungartnik Oto: Zavod za šolstvo potrjuje, da je predlog v celoti usklajen s strokovnimi opredelitvami realizacije reforme.

Zupančič Jože: Ko se je zbor delavcev gimnazije opredelil za to pismo, je želel le izraziti svoje mnenje, saj doslej ni imel te možnosti. Pismo ni bilo posredovano širšemu krogu, le članom predsedstva skupščine in izvršnega sveta. Postopek je bil res nekoliko neobičajen, tu smo storili napako, morda pa je v tem vendarle nekaj dobrega. Delavci gimnazije tudi nikoli nismo sprejeli kakega dokumenta, ki bi bil usmerjen proti reformi. Vedno smo si prizadevali za realizacijo vseh ciljev reforme, menimo le, da jih bo v zaostrenih pogojih težko uresničiti. Naš namen ni bil ohranjati elitnost, sprejeli bomo upravno-administrativno usmeritev, čeravno ugotavljamo, da v nekaterih regijah tega niso storili. Delavci gimnazije smo se le vpraševali, če je sedanjí čas najbolj primeren za take spremembe, z našim predlogom, da ostane naravoslovna usmeritev na gimnaziji, smo želeli le zagotoviti racionalno organiziranost in proučiti v tem srednjeročnem obdobju, ali so take spremembe smotrne.

Na gimnaziji smo tudi storili, kar je bilo od nas zahtevano, sestali smo se s tehniško šolo itd. in menim, da na gimnaziji ni vse tako črno, kot je videz.

Rojc Emil: Taki zapletí in nesporazumi se pojavljajo povsod, kjer so reformo pravilno dojeli z iskanjem novih kvalitet. V bistvu je to preizkus naše privrženosti reformi, spopad starega z novim. Zato tak konflikt ni nič tragičnega. Res je, da v drugih regijah s pripravami niso tako daleč kot v Celju, vendar zato ni potrebno počasi hiteti. Zavedati se moramo, da so v drugih krajih tudi slabše možnosti (manj šol itd.). Delavci gimnazije imajo gotovo velike zasluge za vzgojo mnogih strokovnjakov, ki so jih vzgojili v preteklih letih. Očitno pa znotraj kolektiva ni bilo dovolj storjeno, da bi delavci globlje doumeli vsebino reforme in nujnost sprememb. Poleg politične konfrontacije bi morali delavcem gimnazije zagotoviti več strokovno teoretične razlage. Tako bi bolje doumeli, da hočemo v usmerjenem izobraževanju nov režim, usmerjen v neposredno proizvodnjo. To pa pomeni, da bo tak režim učencem naravoslovne usmeritve zagotovljen le v povezavi z elektro — ali kako podobno proizvodno — tehnično usmeritvijo. Nedvomno naša pomoč kolektivu gimnazije ni bila zadostna, saj izpeljava takega reformnega koncepta zahteva kompletno spremembo miselnosti.

Predlagan skupščinski material je zelo kvaliteten in konkreten, naša naloga je sedaj le realizacija predlaganih sklepov. Poudaril bi še, da je šola skupaj z družbo soodgovorna, da slehernega učenca usposobi za delo, za realizacijo te naloge pa je potrebna tudi ustrezna organiziranost.

Marolt Jože: Ker ni več razpravljalcev, predlagam naslednje sklepe:

1. Razprava je potrdila, da je gradivo Izvršnega sveta o pripravah na začetek usmerjenega izobraževanja in predlogih sklepov o nadaljnjih nalogah usklajeno z vsemi predhodnimi razpravami v DPO občine Celje in regije. Sprejeli pa so ga tudi kolektivi šol z izjemo gimnazije.

2. Izvršni svet ne odstopa od predlaganih sklepov in vztraja pri njihovi realizaciji. Na predlog občinskega komiteja ZK se dopolni sklep pod tč. 7: »Gimnazija in tehniška šola skleneta sporazum, da se s prestavitvijo naravoslovnih oddelkov zagotovi tudi prehod ustreznih učiteljev iz gimnazije na tehniško šolo.

3. Zavod za šolstvo SRS, enota Celje organizira v sodelovanju s predstavniki komiteja za družbene dejavnosti, občinske izobraževalne skupnosti in medobčinske gospodarske zbornice strokovni posvet s predstavniki gimnazije o vsebini predlaganih sklepov. Na posvetu pa morata sodelovati še Občinski komitej ZKS in Občinski svet zveze sindikatov Celje.

4. Gradivo o usmerjenem izobraževanju se posreduje svetu občin celjskega območja, da o njem razpravlja in oceni, ali je potrebno, da ga obravnavajo tudi občine na svojih organih.

Zapišimo iz zapisnika o razgovoru o prestavitvi naravoslovno-matematične usmeritve iz prostorov Gimnazije na Tehniško šolo v Celju, ki je bil 18/12—1981 ob 12. uri v sejni sobi Občinske izobraževalne skupnosti Celje, Cankarjeva 1.

Razgovor je sklical Zavod za šolstvo SRS — organizacijska enota Celje.

Prisotni:

— predstavniki Gimnazije: Zupančič Jože, Kene-Lebar Blaženka, Erklavec Jože, Fišer Majda, Prašnikar Bojan, Dolenšek Jožica, Knez-Sterbenc Zvezdana, Gričar-Križnik Mira, Tevž Nika, Randl Mojca, Dobnik Milan, Hriberšek Dane,

— zunanji člani sveta šole na Gimnaziji: Prislan Marija, Zatler Antonija, Šturbej Alojz,

— drugi: Turičnik Marijan, Zakošek Lado, Puncer Franc, Pucar Franc, Erjavec Dušica, Končan Darko, Pungartnik Oto, Klepej Franc, Erjavec Franc, Građišnik Karli, Hudej Marija.

Sestanek je vodil predstojnik organizacijske enote Zavoda za šolstvo v Celju tov. Pungartnik Oto.

Namen sestanka je bil naveden že v obvestilu za sestanek, vendar za kratko predstavitev problemov je predstojnik prebral vsem navzočim pismo kolektiva gimnazije, ki je bilo posredovano vsem odgovornim družbenopolitičnim delavcem v občini in vsebuje pripombe ter argumente kolektiva, ki naj opravičijo ohranitev naravoslovno-matematične usmeritve na tej šoli do izteka tega srednjeročnega obdobja.

Predsedujoči tov. Pungartnik je tudi ugotovil, da so vsi navzoči seznanjeni z gradivom, ki bo obravnavano 24/12—1981 na občinski skupščini in je objavljeno v Delegatovem poročevalcu št. 20/81.

Glede na poznavanje obeh navedenih gradiv (pismo gimnazije in gradivo za skupščino) so bili vsi prisotni pozvani na razpravo in razčiščevanje še nejasnih vprašanj.

1. Predstavniki gimnazije so med drugimi izpostavili naslednje pripombe, vprašanja in predloge:

Kolektiv gimnazije nima proti zastavljenemu projektu-gradivu bistvenih pripomb, predlaga le, da se predstavitev naravoslovno-matematične usmeritve izvrši konec tega srednjeročnega obdobja, to je v letu 1985/1986. Argumenti za takšen predlog so po njihovih trditvah naslednji:

— izpolnjujejo vse pogoje za izvajanje programa naravoslovno-matematične usmeritve,

— spreminjanje odnosov in navad je dolgotrajen proces, zato se tak prehod ne da opraviti z dekretom,

— ni jim jasno, kaj je glavni argument za predstavitev naravoslovno-matematičnih oddelkov k TSC,

— učencem 2., 3. in 4. letnikov gimnazije ni jasno, kaj bo z njimi, če se ta usmeritev prestavi, gre za problem menjave učiteljev,

— na gimnaziji je kolektiv s svojo kvaliteto in strokovnostjo dokazal, da bi tudi v tej usmeritvi to lahko potrdili, in če to ne bi bilo ugotovljeno, naj bi po tem izvedli predstavitev te usmeritve,

— za takšen predlog reorganizacije je še preveč nedokazljivih hipotez, zato kolektiv predlaga in se bori, da bi še v tem srednjeročnem obdobju skupaj ugotovili pluse in minuse in bi tako vsi skupaj imeli argumente za stališča in sklepe, ki jih zdaj zagovarjamo.

2. Drugi prisotni so v razpravi skušali odgovoriti na postavljene dileme predstavnikov Gimnazije, in sicer v tem smislu:

— 7. točka v 6. poglavju gradiva DP št. 20/81 se mora dopolniti s tem, da se bodo vse zadeve, ki jih pogojuje predstavitev naravoslovno-matematične usmeritve na TSC, uredile med obema šolama s posebnim sporazumom,

— osnovno izhodišče in argumenti, ki so vodili sestavljalce skupščinskega gradiva, da je pripravil omenjen koncept samoupravne reorganizacije srednjih šol v Celju, so:

— zakon o usmerjenem izobraževanju,

— konkretna navodila o bodoči samoupravni organiziranosti srednjih šol, ki jih je pripravila Republiška konferenca SZDL (povezava sorodnih usmeritev, razgraditev gimnazije),

— vidik nadaljnjega razvoja srednjega šolstva (kakšne usmeritve, kje, kaj in koliko),

— sklepi in stališča občinskih in regijskih družbenopolitičnih organizacij.

— TSC ima zagotovljene vse pogoje za prevzem te usmeritve (prostorske, materialne, kadrovske) in s tem tudi prevzema vso odgovornost glede zagotavljanja kvalitete, premeščanja kadrov, idr.

— tudi najboljše učence moramo »pripeljati« v proizvodne usmeritve, vsi programi pa morajo imeti izhod na višjih stopnjah,

— potrebno bo spreminjati meje med šolami in zagotavljati vse oblike medsebojnega sodelovanja in povezovanja šol, kolektivov, izkoriščanja kapacitet idr.,

— projekt UI je šele na začetku, v razvoju, se še dograjuje in zato se bo še spreminjal, dejstvo, da se združujejo sorodne usmeritve, pa drži in bo veljalo v vsakem primeru,

— v združenem delu še premalo poznajo vsebine reforme in bo potrebno tu še marsikaj narediti, niso še izkazane potrebe po kadrih (srednjeročne, dolgoročne), kar upamo, da se bo v dokumentih, ki se pripravljajo (razvoj do leta 2000!), opredelilo, nekaj sicer je že narejenega šol, kolektivov, zato skušamo bodoči razvoj vsaj približati tem intencijam razvoja (izvoz, prestrukturiranje),

— za združeno delo je samo važno, da mu zagotavljamo ustrezne kadre, da imamo v Celju potrebne usmeritve, da je izobraževanje teh kadrov kvalitetno, ni pa pomembno v tem okviru, kje so posamezne usmeritve locirane in kako se bodo izvajalci za doseg te ciljev samoupravno organizirali.

Ob koncu razprave so bili sprejeti naslednji **zaključki**:

— Razgovor je uspel, saj smo lahko obojestransko izmenjali poglede, stališča ter navedli vse argumente, ki so privedli do predlaganih rešitev o bodoči organiziranosti srednjih šol v Celju.

— Vsi ugotavljamo, da so vsake spremembe boleče, zato razumemo kolektiv gimnazije in prizadevanja, da ohrani celovitost obstoječega kolektiva, vendar so realna dejstva takšna, ki zahtevajo spremembe obstoječega stanja.

— Vse spremembe, ki jih predvideva predlog projekta, nujno zahtevajo tesno sodelovanje med šolami in ob tem je potrebno prvenstveno skrb posvetiti učencem in delavcem na šolah.

— Kolektiv Gimnazije naj čimprej izdela svoj projekt prehoda naravoslovno-matematične usmeritve na TSC in projekt prevzema v družb. usmeritev upravno-administrativne smeri iz EŠC.

Pri tem je potrebno upoštevati vse dosedanje sugestije, predloge in sklepe. Sedaj ni več časa za odlaganje nalog, malodušje in sprenevedanje. Vse naloge je potrebno opraviti na human in pravičen način, strokovno utemeljeno in v dobrobit delavcev in učencev na šoli in celotne družbe.

Vse te razprave so bile strnjene na seji Izvršnega sveta 23. 12. 1981 s predlogom sklepa o predstavitvi naravoslovno-matematičnih oddelkov na tehnično šolo ter s preselitvijo upravno-administrativnih oddelkov na gimnazijo v Celje. Dne 24. 12. 1981 je bil torej dokončno sprejet sklep na vseh treh zborih Skupščine občine Celje o novi vsebini in obliki gimnazije. Dodati še moramo, da so vsi trije zbori soglasno sprejeli tudi naslednja dva sklepa.

»Gimnazija in EŠC skleneta sporazum o načinu in vsebini predstavitve oddelkov upravno-administrativne smeri in v sporazumu zagotovita prehod ustreznih učiteljev iz EŠC na Gimnazijo.«

»Gimnazija in TSC skleneta sporazum o načinu in vsebini predstavitve oddelkov naravoslovno-matematične usmeritve in v sporazumu zagotovita prehod ustreznih učiteljev iz Gimnazije na TSC.«

1982

Težišče dela v preteklem letu je bilo na gimnaziji Celje posvečeno vsebinski in samoupravni organiziranosti nove šole. To leto, to je leto 1982, pa lahko označimo, kljub temu, da se je pouk v družboslovju že pričel 1. 9. 1980, za rojstno leto nove Srednje družboslovne šole v Celju. Vzgojno-izobraževalno delo, to moramo posebej izpostaviti, je v drugem polletju potekalo nemoteno. Verjetno je pravilna tista trditev za ta čas, da so se vsi tako učenci kot učitelji še posebej trudili. Zato so bili učni rezultati ob zaključku II. polletja še boljši kot preteklo leto, raziskovalne naloge še številnejše, pridobljena priznanja na različnih področjih pa nedeljiva.

Na šoli so bile številne aktivnosti. Med temi zapišimo zelo uspešne razgovore s predstavniki Ekonomskega šolskega centra ter predstavniki Tehnične šole o sodelovanju na kadrovskega in materialnem področju pri premikih programov oziroma usmeritev z ene na drugo šolo. Tako sta zbor delavcev in Svet gimnazije dne 15. 2. 1982 sprejela naslednje sklepe v zvezi z Ekonomskim šolskim centrom:

1. Zbor delavcev in Svet šole se strinjata s prestavitvijo upravno-administrativnega VIP, ki je sedaj na ESC, v celoti v prostore dosedanje gimnazije Celje. Tu bo v prihodnje celovita družboslovna šola. V ta premik so zajeti učenci 1. letnika upravno-administrativnega VIP šol. leta 1981/82, ki se šolajo sedaj v prostorih ESC Celje.

2. Vpis za šolsko leto 1982/83 bo na dosednji gimnaziji v okviru družboslovnega VIP. Tako bo gimnazija vpisala 3 oddelke družboslovno-jezikovnega in 2 oddelka upravno-administrativnega VIP.

3. Delavci gimnazije so zainteresirani, da vse strokovne predmete upravno-administrativnega VIP še nadalje poučujejo delavci ESC Celje. Ta del pouka bo v celoti v prostorih ESC.

4. Ravnatelj sta soodgovorna za pravilno koordinacijo dela ter za pripravo ustreznega urnika. Vsa izhodišča dela morajo biti znana v mesecu februarju, dokončno pa meseca maja 1982.

5. Delavci ESC, ki bodo delali v okviru upravno-administrativnega VIP, bodo nagrajeni v skladu s pravilniki ESC in je to sestavni del njihovega dela. Gimnazija Celje bo celotno refundacijo opravila mesečno v skladu s posebno pogodbo.

6. Delavci Gimnazije Celje so zainteresirani, da opravijo tudi del splošnega pouka (tuji jeziki) v prostorih ESC.

7. O medsebojnih odnosih je potrebno izdelati poseben dogovor — sporazum, ki bo opredelil podrobno medsebojno pomoč, naloge in obveznosti. Ta dogovor sprejmeta oba sveta šol.

Dogovor med predstavniki Tehnične šole in Gimnazije o prenosu naravoslovno-matematične usmeritve pa je dal naslednje sklepe:

1. Razpis novincev naravoslovno-matematične usmeritve izvrši TŠ Celje. Rok do 16. 2. 1982.

2. Na TŠ preidejo tudi učenci, ki obiskujejo v šolskem letu 1981/82 naravoslovno-matematično usmeritev na Gimnaziji.

3. Naravoslovno-matematična usmeritev bo v okviru izobraževalne enote elektrotehniška-kemijska usmeritev. Zaradi velikega števila oddelkov v tej enoti bo potrebno na TŠ izvršiti prerazdelitev prostorov.

4. Na TŠ preidejo naslednji učitelji: ma, fi — 2; sl — 2; tv — 1; bio — 1, skupaj 6 učiteljev. Pogojno pride v poštev laborant biologije, če bo izobraževalna skupnost financirala laborante.

5. Učiteljev, ki bodo prišli z gimnazije na TŠ, ne bodo preveč obremenjevali, da bodo eventualno lahko pomagali še na gimnaziji.

6. Učitelji naravoslovno-matematične usmeritve bodo imeli pouk dopoldne in popoldne v okviru dogovora na šoli oziroma v enoti (2 dopoldne, 2 popoldne).

7. TŠ predlaga gimnaziji, da tista učila biologije in fizike, ki jih ne bi več potrebovala pri pouku fizike in biologije, ponudi TŠ, ki jih ta odkupi za potrebe naravoslovno-matematične usmeritve.

Na seji Sveta šole dne 15. 2. pa sta bila sprejeta še dva pomembna sklepa. Svet šole je namreč prvič razpisal po novem in tako se 4. sklep glasi:

Svet šole razpisuje:

- 3 družboslovno-jezikovne oddelke,
- 2 upravno-administrativna oddelka za mladino in
- 1 upravno-administrativni oddelek za odrasle,
- 1 oddelek splošno kulturnega programa samostojno ali kot dislocirana enota, če to sprejme PIS za kulturo.

V 6. sklepu pa je naslednja ugotovitev: Svet ugotavlja, da so delavci gimnazije, samoupravni organi gimnazije, družbeno-politične organizacije gimnazije ter tovariš ravnatelj napravili vse, da bi ostali naravoslovno-matematični oddelki na dosednji gimnaziji, s čimer bi lahko zagotavljali kvaliteto vzgojnoizobraževalnega dela v Celju in širši regiji. Svet tudi ugotavlja, da so ostali delavci gimnazije

osamljeni v Sloveniji in pod pritiskom številnih silnic, pod katerimi so se morali tudi sami umakniti.

V mesecu marcu je šola prejela dve soglasji od Skupščine občine Celje. V obeh soglasjih je uvod enak, in sicer: V skladu s sprejetimi sklepi na občinski skupščini, dne 24/12—1981 in 136. členom Zakona o usmerjenem izobraževanju (Uradni list SRS št. 11/80) daje občinska skupščina Celje soglasje (v nadaljevanju pa v zvezi s premikom naravoslovno-matematičnih oddelkov na Tehnično šolo piše): »za prenehanje izvajanja naravoslovno-matematične usmeritve na gimnaziji v Celju ter o prestavitvi te usmeritve na Tehniško šolo v Celju«.

Ker gre na obeh šolah za statusne spremembe, in sicer na gimnaziji za ukinitve izvajanja programa naravoslovno-matematične tehnologije v naravoslovno-matematični usmeritvi, na Tehniški šoli v Celju pa za razširitev dejavnosti naravoslovno-matematične usmeritve, morata obe VIO o tem obvestiti Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturno in Republiško izobraževalno skupnost ter uskladiti svoje samoupravne akte s sklepom občinske skupščine.

(V zvezi s prenosom upravno-administrativnega programa iz ESC pa naslednje): »o prenehanju izvajanja upravno-administrativnega programa na Ekonomskem šolskem centru v Celju ter o prestavitvi le-tega na Srednjo družboslovno šolo v Celju (Gimnazijo v Celju).«

Ker gre na obeh šolah za statusne spremembe, in sicer pri Ekonomskem šolskem centru za ukinitve družboslovne usmeritve (upravno-administrativni program), pri bivši Gimnaziji pa za razširitev dejavnosti — družboslovne usmeritve (z upravnoadministrativnim programom), morata obe VIO o tem obvestiti Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo in Posebno izobraževalno skupnost za družboslovno usmeritev ter uskladiti svoje samoupravne akte s sklepom občinske skupščine.

Po razpisu, ki ga je pripravila Izobraževalna skupnost za vse srednje šole, je bil 4. 3. informativni dan za osnovnošolce. Prišlo je nekaj več kot 120 učencev. Pri tem sta bili opazni 2 spremembi. Prva je ta, da so bile v večini dekleta, druga pa, da za upravno-administrativni program ni stoo odstotnega zanimanja. Z novimi učenci so se na šoli ponovo pogovorili 17. 6., ko je bil opravljen dokončni vpis. Sicer pa so na tej šoli že nekaj let ustaljeni trije razgovori z prvošolci, kar daje dobno osnovo za začetno delo.

V mesec februar sijo tudi izredno obsežne strokovne in organizacijske priprave za pridobitev KULTURNISKEGA ODDDELKA. Utemeljitev, ki so jo pripravili na gimnaziji, je bila obsežna, strokovna ter v razpravi v številnih občinskih in regijskih institucijah. Povsod je bila podprta. Iz te študije bi zapisali le nekatere ugotovitve. Po prikazu splošnega gospodarskega in kulturnega razvoja Celja in regije ter pomena kulture za splošen dvig zavesti so potrebo za ta oddelek utemeljili z naslednjimi elementi:

a) Ljubiteljska dejavnost: Celjsko in regijsko združeno delo bo v prihodnje kulturni rasti namenilo še več pozornosti. To obvezujejo sklepi Republiškega pa tudi Občinskega sveta zveze sindikatov, ki poudarjajo, da bi morali imeti v OZD na 800 delavcev po enega organizatorja kulturnega življenja. Glede na število zaposlenih bi morali imeti v Celju in regiji od 55—60 organizatorjev. Sedaj ni niti enega! Izboljšanje lahko v nekaj letih pričakujemo le z lastnim oddelkom. Posebej bi morali ovrednotiti potrebe v občinskih Zvezah kulturnih društev. Poklicni ali polpoklicni organizatorji morajo izhajati iz svoje domače sredine. Takšni so najbolj uspešni.

b) Poklicna dejavnost: Kljub sedaj dokaj velikemu številu poklicnih kulturnih delavcev občutimo dvoje:

— za nekatera dela (igralec, spomeniško varstvo, organizator) ni nobenega pravega zanimanja. Razpisi so neuspešni;

— med kulturnimi delavci je vedno več delavcev, ki niso iz Celja oziroma regije. Ta odnos povzroča veliko fluktuacijo in dodatne socialne probleme (stanovanje, prevoz), da o odnosu do razvoja v Celju in regiji ne pišemo posebej.

Zato je jasno, da moramo v Celju in regiji takoj poskrbeti za rast svojih kadrov, ki bodo delali na področju kulture, saj bodo lahko posledice slabega dela dolgoročno izjemno negativne. Na tem področju bomo torej potrebovali vsako leto

nekaj splošnih in specialnih profilov. V Celju kot regijskem središču pa še posebej!

c) Šole: Na šolah je ob novem predmetniku v srednjem usmerjenem izobraževanju v Celju in regiji ljubiteljska kultura zelo razvita. Med mentorji jih je le malo specialno izobraženih za kulturno dejavnost. Na tem področju so potrebe velike in se s samimi številkami težko izrazijo. To število se bo z reformo osnovne šole še občutno povečalo.

č) Zanimanje učencev: Vsako leto je po osnovnih šolah v Celju in regiji zanimanje za izobraževanje na kulturnem področju večje. Manj opazno je bilo to v preteklosti. Sedaj je bolj izrazito. Tako je bil pred tremi leti izražen interes med 18 učenci, lani 24, letos 28. Zaradi oddaljenosti šol (Maribor in Ljubljana) pa se tega izobraževanja udeleži le majhno število učencev. Znani so podatki, da mariborska in ljubljanska šola postajata šoli Mariborčanov in Ljubljančanov. Tako se večja socialno razlikovanje. Nastajajo elitniška, privilegirana področja in tista, ki se bodo v prihodnje počasneje razvijala ali celo nazadovala. Prepričani smo, to se pa da dokazati, da je srednješolski študij v Ljubljani in Mariboru DRAŽJI od visokošolskega, da se starši težko opredelijo za odhod petnajstletnika od doma, da so stroški večji itd. Veliko je ovir, pozitivnih motivov pa praktično ni! Zato menimo, da koncentracija v dveh središčih ni prinesla nobene poštene ocene. Policentризem na tem — vseslovenskem delovnem področju — je nujen.

d) S tem oddelkom razmerja dogovorjene mreže srednjih šol v Celju ne bi rušili.

3. POGOJI ZA DELO ODDDELKA

V Celju smo se zaradi tradicije in sorodnosti programa opredelili, da bi bil oddelk (samostojen ali dislociran) na bivši gimnaziji, sedaj Srednji družboslovni šoli, Kajuhova 2. V zgradbi bivše gimnazije so za delo vsi pogoji:

a) *Sorodnost predmetnika*. Ni potrebno posebej poudarjati, da sta si predmetnika in učni načrti posameznih predmetov v družboslovno jezikovnem in splošno kulturnem VIP izjemno sorodna. Sorodnost je razbrati tudi iz tega, da oba programa srednje stopnje usposobita učence za pričetek dela v kulturi. Vpisno je opredeljeno, tako pa je tudi srednje in dolgoročno, da bomo imeli glede na potrebe v regiji v Srednji družboslovni šoli v Celju tri oddelke družboslovno-jezikovnega in dva oddelka administrativno-upravnega VIP. Tako bi en oddelk — splošne kulturne usmeritve, smer organizator kulture, lepo zaokrožil šolsko delo.

b) *Kadri*. Na dosedanji šoli imajo vsi kadri ustrezno visoko izobrazbo za splošne predmete. Za pouk specialnih predmetov, ki jih pa ni veliko, ni posebnih težav. Dovolj učiteljev je v poklicnih (glasbenih, gledaliških, bibliotekarskih itd.) kulturnih delovnih organizacijah. V dosedanjih razgovorih so vsi potrebni »kadri« za specialne predmete zagotovili svojo udeležbo in pomoč.

c) *Prostori*. Na dosedanji šoli je dovolj prostorov še za en oddelk. Pri tem bi poudarili, da smo uredili primerno knjižnico, da imamo odlično opremljene učilnice in da sodelovanje s poklicnimi kulturnimi organizacijami ni vprašljivo. Res je, da nimamo večjega osrednjega prostora za prireditve (zgradba je že iz leta 1917), kar pa verjetno v okviru našega oddelčnega kulturnega dela niti ni najpomembnejše, saj je možno s pogodbo pridobiti ustrezen prostor v glasbeni šoli ali kakšni drugi šoli.

č) *Dosedanje kulturno delo na šoli*. Dosedanja gimnazija in sedanja SDS slovi po Sloveniji po odlični oddelčni kulturi. V letnem delovnem programu šole je, da vsaka oddelčna skupnost pripravi v šolskem letu 3 kulturne prireditve (učenci so sami organizatorji, režiserji, scenaristi, izvajalci...) in da izdajo dva oddelčna lista ter pripravijo po eno razstavo. Ob tem so še osrednje prireditve in osrednje literarno glasilo »Brstiči«. Vsi učenci so člani Kulturnega društva Anton Aškerc (800), imamo dva gledališka abonmaja, koncertnega itd. Redno sodelujemo pri vseh kulturnih in političnih manifestacijah. Kulturni utrip na šoli je res množičen.

d) *Velikost šole*. Na šoli bi imeli v končni fazi 24 oddelkov. Na šoli bi bilo od 700 do 800 učencev. Takšna velikost je brez dvoma najboljša ne samo za izo-

brazevalno, ampak predvsem za vzgojno delo. S tem bi lahko zagotavljali kvaliteto delo pri izobraževanju za poklic oziroma nadaljevanje študija.

e) *Samoupravna organiziranost*. V enoviti delovni organizaciji smo v statutu, ta pa je potrjen na Skupščini občine Celje, že zapisali, da izobražujemo v kulturnem VIP. V neposredni bližini šole je sodobno in lepo urejen Dijaški dom, ki sprejme vsako leto skoraj 200 novincev. Tudi prometne povezave s Celjem so zelo ugodne. Tako ni problemov ne za dopoldanski ne za popoldanski pouk. Šola je tako blizu doma, kar je za učence nadvse pomembno. Pouk bo verjetno dopoldne.

f) *Sodelovanje šole z OZD in KS*. Šola je odprta v OZD in KS. Posamezni oddelki pripravljajo kulturne slovesnosti za OZD oziroma organizacije v KS. Veliko učencev dela v KD in v KS. Tako imajo precejšen regijski vpliv.

V prvem delu tega koledarskega leta je pet Celjskih, v bistvu družboslovnih srednjih šol, med katerimi je bila tudi Gimnazija, sprejelo poseben samoupravni sporazum o poslovnem sodelovanju. Najpomembnejša značilnost tega sporazuma je, da bi vzajemno izboljšale pogoje za delo in poslovanje, uskladile kadrovske potrebe ter racionalizirale izrabo šolskih prostorov in opreme. V samoupravnem sporazumu med srednjo šolo za ekonomsko in družboslovno usmeritev Tone Grčar Celje, Srednjo pedagoško šolo Celje, Srednjo šolo za trgovinsko dejavnost Celje, Srednjo zdravstveno šolo Celje ter Srednjo družboslovno šolo Celje (prej Gimnazijo), je opredeljeno tudi naslednje:

- Skupno bomo ugotavljali in planirali kadrovske potrebe za kratkoročno in srednjeročno obdobje na osnovi predvidenega gibanja števila oddelkov.

- Dogovarjali se bomo o dopolnjevanju delovne obveznosti učiteljev in strokovnih sodelavcev na VIO podpisnic.

- Skupno bomo reševali izpad učiteljev za daljši čas (bolniški stalež, porodniški dopust ipd.).

- Podpisnice bomo skupno objavljale prosta dela in naloge učiteljev.

- Skupno bomo načrtovali strokovno usposabljanje in družbenopolitično izobraževanje učiteljev.

- Skupno bomo načrtovali in izvajali didaktično izobraževanje učiteljev.

- Medsebojna hospitacija pri uvajanju novosti.

- Po potrebi bomo skupno določali mentorje pripravnikov.

Kadrovsko problematiko bo reševala skupna komisija šol podpisnic.

Zapisati moramo, da ta samoupravni sporazum, ki je bil deležen podpore v vseh šolah, kasneje se je temu sporazumu priključila še Srednja gostinska šola, v Komiteju za družbene dejavnosti za sejo politične koordinacije, ki je bila 22. 3. 1982, ni bil ugodno ocenjen. V pisni oceni, ki so jo pripravili 19. 3. 1982, piše tudi naslednje:

3. SS predvideva, da bodo šole reševale skupne naloge s pomočjo ustanavljanja posebnih komisij (gl. 9. člen). Nesporno je, da so naloge takih komisij vezane na obsežno strokovno delo, ki ga ni mogoče opraviti s pomočjo takih volonterskih komisij, ampak je tako delo lahko učinkovito le z vzpostavitvijo skupnih strokovnih služb, ki bi morale za take komisije pripravljati ustrezna gradiva.

4. V obrazložitvi k SS predlagatelj tudi ugotavljajo, da je v sedanjem času najbolj sprejemljiva taka oblika sodelovanja, saj bi konkretno združevanje v DO povečalo stroške. Menimo, da je povsem jasno, da boljšega in učinkovitega strokovnega dela ni mogoče doseči z manjšimi stroški, če to zadeva delo strokovnih služb na področju sodelovanja, kot je navedeno v 9. čl. SS.

Seveda pa ostaja odprto vprašanje samoupravne organiziranosti šol, ki s procesom povezovanja ne bi smelo biti dražje, saj bi bilo možno uvesti tako obliko, ki ne bi povečevala obsega vodstvene strukture. Z združevanjem administrativnih služb v skupne službe pa bi morali doseči večjo učinkovitost in zmanjševanje stroškov. Končni cilj združevanja je nesporno doseganje boljše kvalitete in racionalne organiziranosti. Menimo, da je sedanji način vodenja šol, ko mora ravnatelj obvladovati poslov, menedžersko in strokovno pedagoško delo, neučinkovit in nekvaliteten, zato bi kazalo uvesti tako organiziranost, v kateri bi poslovodni organ opravljal poslov, menedžersko delo, ostali vodstveni delavci pa predvsem strokovno pedagoško delo. Ta ugotovitev je še toliko pomembnejša,

ker so vse navedene šole po obsegu dejavnosti manjše, kar povezuje večje režijske stroške.

Za primerjavo navajamo, da bo TŠ v svojem sestavu imela sama približno enako število oddelkov, kot vseh 5 navedenih šol predloženega sporazuma. (TŠ ca. 90–95 oddelkov, 5 navedenih šol okrog 105 oddelkov).

5. Povsem nesprejemljivo pa je, da ohranjamo v eni usmeritvi 2 šoli v poslovno-finančni usmeritvi (EŠC, ŠCBP), saj to pomeni ne le ohranjanje obstoječega stanja, ampak se to lahko ponovi tudi v drugih usmeritvah (kovinarstvo).

Tudi v informaciji, ki jo je isti komite pod vodstvom Marjana Turičnika pripravil za Izvršni svet o realizaciji sklepov Občinske skupščine z dne 24/12—1981 in v kateri je 24 sklepov jasno opredeljenih, ugotavlja v zvezi s tem samoupravnim sporazumom naslednje:

Navedeni sporazum ni realizacija sklepov OS, kot te šole navajajo v preambuli tega dokumenta, daje le določene možnosti sodelovanja med VIO, vendar tovrstno sodelovanje je med šolami že doslej potekalo bolj ali manj uspešno. Če naj ta sporazum predstavlja realizacijo sklepa, da se EŠC in ŠCBP povežeta v DO že letos, je treba jasno povedati, da ta sporazum ne daje te rešitve niti je ne nakazuje.

Za našo šolo pa je zanimiva tudi ugotovitev v zvezi z realizacijo 6. sklepa, v katerem je bil predlog vsebinske in samoupravne organiziranosti srednjih šol. Ugotovljeno je naslednje:

— Družboslovna usmeritev z družboslovno-jezikovnim in upravno-administrativnim programom bo z naslednjim šolskim letom (1982/83) združena. Razpis in priprave novincev za šolsko leto 1982/83 je že izvedla Gimnazija Celje. Iz poročila Gimnazije in EŠC je razvidno, da so sporazumno uredili tudi prestavitev dveh oddelkov sedanjih 1. letnikov upravno-administrativnega programa z EŠC na Gimnazijo.

— Oddelki naravoslovno-matematične usmeritve na sedanji gimnaziji se predstavijo v tehniško šolo k elektro usmeritvi. Tudi ta sklep je realiziran, saj sta obe šoli, gimnazija in TŠ, storili vse potrebno, da se sedanji 1. letnik naravoslovno-matematičnega VIP premakne z naslednjim šolskim letom na TSC, prav tako je razpis za naslednje šolsko leto za ta VIP izvedla TSC.

Poročilo, ki je bilo na komiteju za družbeno dejavnost, podpisal pa ga je 13. 5. 1982 že novi predsednik Janko Poklič, se precej razlikuje od dosedanjih. Ugotovljeno je izredno marljivo delo na šolah, prizadevanje vseh nosilcev v občini ter da so rezultati dela dokaj spodbudni. Ocenjeno je bilo tudi, da uspešno potekajo spremembe v samoupravni in vsebinski organiziranosti. V zvezi s samoupravnim sporazumom o poslovnem sodelovanju med družboslovnimi šolami pa je zapisano, da ta predlog pomeni uresničevanje vsebinskih nalog reforme. Prav je, da zapišemo iz tega poročila 1. zaključek:

Uvajanje reforme in izvajanje zakona o usmerjenem izobraževanju je zahtevalo od vseh šol, predvsem učiteljev, ogromno dodatnih naporov in dela. Ugotavljamo, da so šole kljub temu uspele realizirati tudi dogovorjene sklepe občinske skupščine, ki so zahtevali še dodatno angažiranost posameznih šolskih kolektivov.

Za gimnazijo pa je v tej polovici koledarskega leta pomembno še dvojje. Dne 2. 4. 1982 so v zvezi z izpolnjevanjem pogojev 220. čl. Zakona o usmerjenem izobraževanju prejeli od republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo naslednjo ugotovitev: Na podlagi prvega odstavka 18. čl. pravilnika o postopku verifikacije izobraževalnih organizacij ter o vsebini in načinu vodenja razvida izobraževalnih organizacij (Ur. list SRS, št. 5/81) in predloženih dokazil ugotavljamo, da vaša izobraževalna organizacija izpolnjuje pogoje 3. odstavka 220. čl. zakona o usmerjenem izobraževanju (Ur. list SRS, št. 11/80) za izvajanje

— programa srednjega izobraževanja, družboslovno-jezikovne smeri: družboslovna-jezikovna;

— programa srednjega izobraževanja administrativna dejavnost smeri: administrator, upravni tehnik.

Na podlagi te ugotovitve lahko izvajate zgoraj navedene programe do 1. septembra 1983. Do tega roka morate predložiti našemu komiteju zahtevek za verifi-

MEŠANI MLADINSKI PEVSKI ZBOR — zadnjič prepeval in nastopal v šol. letu 1981/82 (zborovodja Edvard Goršič). Naslednje šolsko leto je bil ustanovljen mladinski mešani pevski zbor celjskih šol, ki so ga pretežno sestavljali gimnazijci oziroma njihovi sošolci z nove srednje družboslovne šole.

Foto Viktor Berk

kacijo in dokazila o izpolnjevanju vseh pogojev za vpis v razvid izobraževalnih organizacij.

Drugo pa je bil sprejem statuta. Tako so o statutu razpravljali delavci 6. 5. in 25. 5., učenci 18. 5. in kasneje še po oddelkih, Svet šole pa 26. 5. Z referendumom sprejeti novi statut je potrdila Skupščina občine Celje na Zboru združenega dela 27. 5. 1982. Statut je prinesel dve pomembni novosti. Prva je naslov šole, ki od tega dne ni več Gimnazija Celje, ampak Srednja družboslovna šola Celje, ter predmet poslovanja, saj je bil ta predmet l. 1978 še splošno izobraževalni z enotno organizacijo in usmeritvami v naravoslovno in družboslovno smer (10. člen). V tem členu je sedaj napisana nova vsebina, ki se glasi:

Dejavnost šole je: V skladu s 5. čl. Zakona o usmerjenem izobraževanju izvaja šola programe za pridobitev srednje strokovne izobrazbe v družboslovni in kulturni usmeritvi, in sicer za naslednje poklice:

- v družboslovni usmeritvi: družboslovni in jezikovni tehnik,
- v upravno-administrativni usmeritvi: administrator oz. upravni tehnik,
- v kulturološki: splošni kulturni tehnik.

Šola lahko v skladu s potrebami združenega dela, družbenopolitičnimi skupnostmi, družbenopolitičnimi organizacijami itd. organizira druge oblike vzgoje in izobraževanja. Tako:

- jezikovne tečaje,
- družbenopolitično usposabljanje,
- kulturniško usposabljanje,
- študij ob delu za višje oziroma visoke šole družboslovnega programa.

Za šolo je pomembno, da je bila 8. 4. 1982 prva seja Skupnosti družboslovnih šol Slovenije ter da so se znotraj kolektiva obsežneje pripravljali na metodične in didaktične spremembe. Zelo zanimiva je bila problemska konferenca o samoupravnem položaju učencev, ki je bila 23. 4. na Tehnični šoli in so se je udeležili tudi učenci SDS.

V letnem poročilu ob zaključku šol. leta 1981/82 je ravnatelj Jože Zupančič tudi zapisal: »Vsebinske spremembe so imele več posledic. Najobčutljivejše in polne grenkobe so bile posledice na kadrovskem področju. Zmanjšanje obsega in števila ur je najbolj prizadelo dosedanje naravoslovno-matematične področje, pa tudi druga, saj je padlo število nekdanjih paralelk od 8 na 5, število oddelkov od 32 na 20. Tako se je zaradi preobrazbe zmanjšal kolektiv za 9 učiteljev in enega laboranta, kar predstavlja 1/4 pedagoškega kolektiva. Vsem delavcem je potrebno izreči veliko priznanje za njihov dosedanj trud, ki so ga posvetili resnično številnim generacijam, in to v svojem deset-, dvajset- ali celo še večletnem delu na gimnaziji. ZAHVALO za razumevanje stisk in tegob ter ISKRENE ZELJE, da bi svoje zavidanja vredno uspešno pedagoško poslanstvo opravljali z enako zagnanostjo kot na dosednji šoli tudi na novih delovnih mestih, v novih delovnih okoljih.«

Grenkoba preobrazbe se ni bistveno odražala v vzgojno-izobraževalnem delu. Delovni načrt je bil uresničen, ocene pa nadpovprečno dobre. Vzgojnost je naprčila še en korak dlje. Soustvarjalnosti je bilo več.

Mentorji in učenci so dosegli na najrazličnejših tekmovanjih lepe uspehe. V to delo pa je kanila grenčica, saj je s tem letom tiho in pretresljivo usahnil MLADINSKI MESANI PEVSKI ZBOR GIMNAZIJE CELJE, ki je v preteklosti resnično odmeval in popeljal slavo šole in Celja širom po svetu. Jeseni 1. 1982 je šola v bistvu pričela delati po novem. V 3. in 4. letniku so bili v 12 oddelkih še učenci starega gimnazijskega programa. V 1. in 2. letniku pa so izvajali program po novem. V vsakem letniku so bili trije družboslovno-jezikovni ter dva upravno-administrativna oddelka. Torej je bilo deset oddelkov z novim programom. Temu moramo še prišteti 2 skupini 1. in 2. letnika smer administrator v okviru izobraževanja odraslih. Lahko bi zapisali, da je bilo 12 starih in 12 novih oddelkov. O bivšem monolitnem gimnazijskem programu ni več duha ne sluha. Te vsebinske spremembe so imele vrsto posledic. Zaradi starih programov je bilo potrebno prositi vse tiste učitelje, ki so ob zaključku preteklega šol. leta odšli, da so še pomagali pogodbeno pri uresničevanju pouka. Zaradi novih programov in predmetov in majhnega števila ur pa je bilo potrebno pridobiti nekaj novih kadrov za pogodbeno delo. Tako je bilo jeseni 1. 1982 ob 28 rednih učiteljih tudi 21 pogodbenih sodelavcev. To nenormalno stanje je bilo brez dvoma odraz preraščanja stare v novo šolo. Druga posledica je, da je šola postala močno dekliska, saj je bilo med 177 družboslovci le 20 moških, med 111 učenci upravno-administrativnega programa 2 moška, med 399 gimnazijci pa 155 moških. Zapisati moramo, da so se učenke, ki so prišle v drugi letnik upravno-administrativnih oddelkov z Ekonomskega šolskega centra, na šoli izredno hitro vživele v delo in da je postopno podcenjevalni odnos v eni ali drugi smeri usahnil. K temu so pripomogli tudi roditeljski sestanki ter številni razgovori v okviru učiteljskega zbora. Na področju soustvarjalnosti na šoli je pomemben sprejem pravilnika o ocenjevanju, ki so ga sprejeli učenci 2. 12. 1982, učitelji pa 8. 12. 1982. Kakšnih pomembnejših aktivnosti v občini ni bilo, razen da so ponovno vsi trije zbori občinske skupščine ter skupščine OIS 23. 12. ocenili dosežke na področju usmerjenega izobraževanja kot zelo ugodne. Izvajalci, t. j. prosvetni delavci, pa zaradi svojega družbeno-ekonomskega položaja niso bili več zadovoljni. Poseben razgovor ravnatelj, sekretarjev in predsednikov sveta, ki je bil 17. 12. 1982, je odobril posebno pismo vsem pristojnim forumom v republiki in občini, v katerem so zelo ostre zahteve glede položaja prosvetnega delavca v našem enotnem združenem delu.

1983

V tem letu so se reformne težave, ki so bile povezane z vsebinsko in samoupravno spremembo, umirile. Nastajale pa so nove, ki so bile povezane predvsem s samim vzgojno-izobraževalnim delom. Osnovno načelo individualizacije in dife-

renciacije zahteva izjemno dobro usposobljenost učitelja, primerne učbenike in zadostno učno tehnologijo. Ker vsega tega ni bilo v zadostni meri, bistvenih sprememb v načinu dela, kljub trudu posameznikov, ni bilo opaziti. Spremembe v navadah so počasne. V republiškem okviru izpostavimo le nekaj pomembnih vzvodov za učinkovitejšo preobrazbo. To sta dve uspešni sekciji RK SZDL o usmerjenem izobraževanju v Cankarjevem domu v mesecu januarju; zatem problemska konferenca CK ZKS o usmerjenem izobraževanju, ki je bila 14. 4., ter dvodnevno delo na Brdu pri Kranju, kjer so najodgovornejši predstavniki šolstva 11. in 12. 11. 1983 pregledali rezultate 2-letnega šolanja srednješolcev po novem. V občini Celje so tudi v tem letu posvečali obilo pozornosti usmerjenemu izobraževanju. Zelo aktivna je bila socialistična zveza, ki je na konferenci 9. 6., enako kot zbori združenega dela v mesecu decembru, pregledala in ocenila rezultate usmerjenega izobraževanja. Na sami srednji družboslovni šoli je vzgojno-izobraževalno delo potekalo ob pomoči pogodbenih sodelavcev in prizadevnosti učencev nemoteno in uspešno. Učitelji in učenci so bili v svojem delu prepuščeni kar precej sami sebi. Res je, da so družboslovno-jezikovni oddelki bili zajeti v evalvacijski program in so tako zlasti učitelji prejeli nekaj več navodil za svoje delo. Res je tudi, da je bil ravnatelj šole član strokovnega sveta PIS za družboslovje, res pa je tudi, da je bilo za učitelje premalo seminarjev, zlasti na nekaterih področjih, da se skupnost družboslovnih šol ni niti enkrat sestala in da se je sestel samo enkrat aktiv ravnateljev upravno-administrativnih šol Slovenije.

V tem letu je na podlagi samoupravnega sporazuma o poslovnem sodelovanju med srednjimi družboslovnimi šolami bilo več aktivnosti. Zlasti na kadrovskega področja. Sodelovali pa so tudi mladi. Odraslega je skupni mešani mladinski pevski zbor, v katerem je bila večina učencev Srednje družboslovne šole, ter prva skupna proslava v počastitev 1. maja 26. 4. v veliki dvorani Golovec.

Jeseni 1. 1983 je bil na Srednji družboslovni šoli še samo v 6 oddelkih četrti letnik stare gimnazije. V njem je bilo 123 žensk in 66 moških. Prvi trije letniki pa so družboslovni. V teh je bilo 272 učencev, od tega samo 47 moških. Tako je bilo ob zaključku koledarskega leta 1983 608 učencev, od tega samo 114 moških. S tem seveda poudarjamo, da je šola še bolj dekliška in da bo ob zaključku naslednjega leta skoraj brez moških. Na šoli so imeli tudi jeseni 1983 oddelke odraslih, ker pa niso napravili večje propagande zaradi družbeno-ekonomskih razmer, so delovali le po skupinah in na seminarski način. Po začetnih težavah ob pričetku šol. leta je delo kvalitetno zaživel v skladu z letnim delovnim načrtom, ki ga je Svet šole sprejel 18. 10. 1983. 27. 10. 1983 je Zbor združenega dela potrdil nekatere spremembe v statutu, saj so morali na šoli uvesti Svet staršev, ki je nekoč na šoli zelo dobro delal, pa so ga morali zaradi Zakona o usmerjenem izobraževanju ukiniti, po pritožbi na ustavno sodišče pa je bil Svet staršev ponovno dodan v zakon in s tem smo morali opraviti spremembo statuta.

1984

V tem letu so meseca junija v bistvu zaključili šolanje dosedanja gimnazijci. Bili so aktivni, tako da ni bojazni, da ne bi bili uspešni v okviru nadaljnega šolanja. Za četrtošolce, za gimnazijce je bil posebno slovesen zadnji maturantski ples, ki je bil 2. 3. 1984, 9. 3. so bili na obisku na visokih in višjih šolah, 5. 6. pa so se na zelo slovesen način poslovili od Gimnazije. S tem odhodom, zlasti še po slovesni razdelitvi maturantskih spričeval 23. 6., je bila zaključena 176-letnica Gimnazije v Celju. Tega slovesa so se udeležili pomembni politični in gospodarski delavci Celja, regije in republike.

Družboslovci pa nadaljujejo s svojim kvalitetnim delom. V mesecu februarju je šoli po številnih sestankih in utemeljitvah uspelo pridobiti splošno-kulturniški oddelk. Tako bo od leta 1984 dalje šola popolna in, lahko bi zapisali, sodobno klasično usmerjena. Od učiteljev in učencev lahko pričakujemo le dobre rezultate. Saj so predmetniki in učni načrti zelo zahtevni. Pri tem ne gre samo za novosti, ki so v okviru dejavnosti (naravoslovne, kulturne, družboslovne, telesne vzgoje in obrambe) in proizvodnega dela, ampak za notranje delo, ki ga morajo glede na dekleta posebej poiskati in iz vrednotiti in uveljaviti novosti v delu. V letu 1984

PROFESORSKI ZBOR V ZADNJEM ŠOLSKEM LETU GIMNAZIJE 1983/84. Z leve na desno — 1. vrsta: Nika Silc, Bibijana Grobelnik, Albina Horvat, Ivan Grobelnik, Jože Zupančič, Tanja Lešničar, Ivica Žerovnik, Zvezdana Knez-Šterbenc, Tanja Predan-Knez; 2. vrsta: Dane Hriberšek, Dragica Štojs, Jožica Mikac, Marija Knez, Ivanka Povše, Jelena Tomanić, Majda Fischer, Majda Omahen-Zlatolas, Marija Kastelic, Janez Erklavec; 3. vrsta: Metka Turk, Vida Pavliha, Blaženka Kene-Lebar, Marina Skataro-Peganc, Milena Leskovšek, Slavko Žerjav, Duška Veronek; 4. vrsta: Slavko Deržek, Zdenko Stojan, Milan Dobnik, Igor Topole

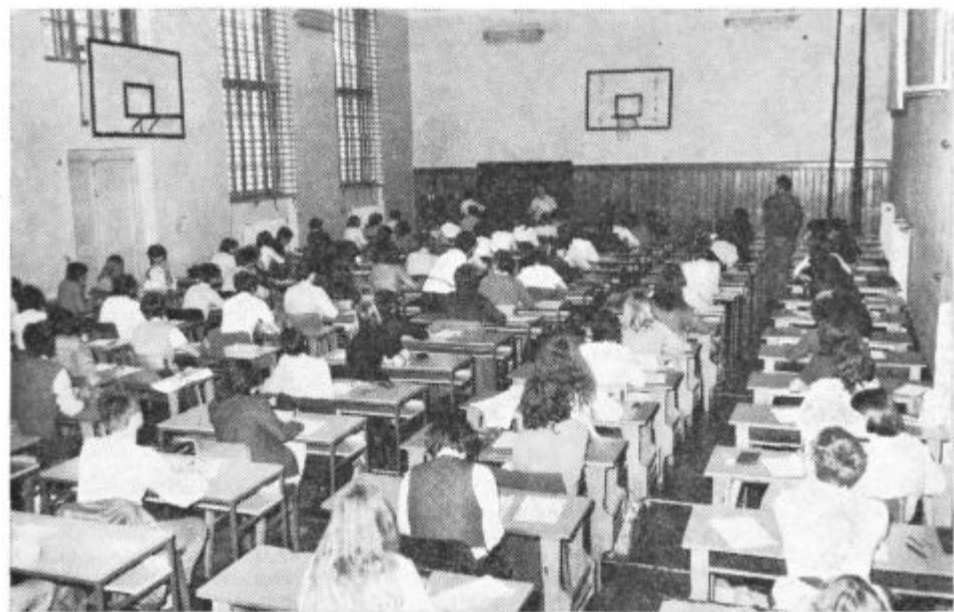
so ob ravnatelju Jožetu Zupančiču redno poučevali naslednji profesorji: Cankar Marija, Deržek Slavko, Časl Darinka, Dobnik Milan, Erklavec Ivan, Erklavec Jana, Ferlež Irena, Galoič Zlatko, Grobelnik Bibijana, Grobelnik Ivan, Horvat Albina, Hriberšek Dane, Kastelic Marija, Kene-Lebar Blaženka, Knez Marija, Leskovšek Milena, Lešničar Tanja, Male Duška, Mikac Jožica, Omahen Majda, Pavliha Vida, Povše Ivana, Silc Nika, Škataro Marina, Tomanič Jelena, Turk Metka, Topole Igor, Žerjav Slavko, Zerovnik Ivica ter pogodbeni delavci: Deržek Carmen, Dolensek Jožica, Fidej Alojz, Fischer Majda, Grobelnik Gustav, Klemen Maks, Kubale Sandra, Poglajen Darja, Požlep Bora, Repovž Martina, Simonič Erika, Stefanović Gordana, Skok Ivica, Vrečar Marta, Zabukovšek Alojz, Zlatolas Alojz. V tajništvu je bila Dana Pirkmajer, računovodkinja pa Angela Štor.

Jeseni leta 1984 so nekateri pogodbeni sodelavci prešli v stalno delovno razmerje, tako Carmen Deržek, Alojz Fidej, zaradi upokojitve Bibijane Grobelnik pa je to delovno mesto v skladu s samoupravnim sporazumom zasedla Alenka Strgar.

Jeseni se je tudi bistveno spremenil sestav učencev glede na programe, saj je bila od 1. 9. 1984 dalje družboslovna šola praktično popolna. Tako je bilo v 1. letniku 165, v 2. letniku 160, v 3. letniku 135 in v 4. letniku 115 učencev. T. j. skupaj 575 učencev, med katerimi je samo 57 moških. Takšna sestava učencev nujno narekuje nove oblike dela, nove vzgojne metode ter aktivnosti, saj lahko iz tega zraste, da bodo po desetih oziroma dvajsetih letih celotne družbene dejavnosti vse delovne skupnosti skupnih služb sestavljale samo ženske.

Tudi predmetnik je bistveno drugačen, kljub temu da so že v teku reforme bili številni predlogi po spremembi predmetnika, tako da je prav, da za zaključek predstavimo, kateri predmeti so vse v družboslovni šoli in koliko ur je bilo namenjenih posameznemu predmetu na teden v celotnem šolskem letu, ki je po novem tudi dolg 40 in ne več 35 tednov kot prej.

Zapisati je še treba, da je sedaj bistveno več predmetov, da je več tistih predmetov, ki imajo majhno število ur na teden ter da je obremenjenost zaradi vrste razlogov sedaj večja kot prej. Učinek pa je, pošteno povedano, v primerjavi s preteklostjo vprašljiv. O tem bo možno več pisati čez pet ali deset let.

Pisni del zaključnega izpita iz slovenskega jezika 1983/84

Srednja družboslovna šola Celje: PREDMETNIK IN STEVILO UR TEDENSKO

Predmet	1.RAZRED			2.RAZRED			3.RAZRED			4.RAZRED					
	DJ/3UA/2	K/1		DJ/3U/1A/1K/1	D/2	J/1	U/1A/1K/1	D/2	J/1	U/1	K/.				
1. Slov.jezik	4	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
2. Bibliotekarstvo-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-	-
3. Angl./nem.j.I	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	5	3	3
4. Franc.jez.II	2	-	2	2	-	-	2	2	4	-	-	2	2	5	-
5. Nemš.jez.II	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-
Fakultat.-lat															
-ital.															
6. Umet.vzgoja	1	2	2	1	-	-	2	1	1	-	-	2	1	1	-
7. STM	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
8. Org.kult.dej.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
9. Sociologija	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	2	-	-
10. Sociolog.kult.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
11. Psihologija	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	3	-	-	-
12. Ped.prost.časa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
13. Filozofija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-
14. Zgodovina	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	2	2	2	-
15. Zemljepis	2	2	2	2	-	-	2	1/2	1/2	-	-	-	2	2	-
16. Infor.-arhiv.	-	-	-	1	-	-	-	2	2	-	-	-	1	1	-
17. Zaščita gradiva	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
18. Obramb.in zašč.2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
19. Muzolog.in arh.-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3/4
20. Matematika	3	3	2	3	2	2	2	2	2	2	-	2	2	2	2
21. Računalništvo	-	-	-	-	-	-	-	2/1	2/1	-	-	-	-	2/1	2/1
22. Fizika	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. Kemija	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Biologija	2	2	2	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Zdrav.vzgoja	-	-	-	2/1	2/1	2/1	2/1	-	-	-	-	-	-	-	-
26. Statistika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
27. Pol.ekonomija	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	2	-	2	2
28. G.posl.z.osaknj.	-	-	-	-	3	3	-	-	-	2	2	-	-	-	-
29. Pisar.poslov.	-	-	-	-	2	3/4	-	-	-	2	3/4	-	-	-	3/4
30. Uvod v prav.ur.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	3
31. OTP	3	3	3	3/4	2	3	3	-	-	0/20/3	-	-	-	-	-
32. Strojepisje	-	2	-	-	3	5	2/1	2	2	6	11	2	2	2	2
33. Stenografija	-	-	-	-	3/4	-	-	-	-	3	-	-	-	6	-
34. Telesna vzgoja	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
SKUPAJ	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
Dejavnosti:															
-proizvodno delo	80	80	80	80	80	80	80	80	80	120	120	80	80	80	120
-kulture	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	60	30	30	60
-naravoslovne	30	30	30	30	30	30	30	30	30	-	-	-	-	-	-
-družboslovne	-	-	-	-	-	-	-	30	30	-	-	-	30	30	-
-tel.vzg.-obramb.	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

Legenda: DJ - Družbosl.-jezik.usmeritev (3)
 UA - Upravno-administr.usmeritev(2)
 K - Kulturna usmeritev (1)

D - družboslovec 2
 J - jezikoslovec 1
 A - administrator 1
 U - upravni tehnik 1
 K - organizator kulture 1

SLAVKO PEZDIR

PERSPEKTIVE RAZVOJA KULTURE V OBČINI CELJE DO LETA 2000

1. Sedanja razvojna stopnja kulture z nerešenimi vprašanji

Občina Celje pomeni nedvomno v slovenskem merilu močno tradicionalno kulturno središče celjske regije in širšega nacionalnega prostora, saj so v njej razvite dejavnosti ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih vrednot, ki delujejo na poklicni ali ljubiteljski način. Pomen regijskega središča dajejo Celju organizacije združenega dela v kulturi, ki opravljajo kulturne dejavnosti za več občin celjske regije (OZD s področja varstva naravne in kulturne dediščine, knjižničarstva), in tiste, ki izpolnjujejo programe, »ki so nepogrešljiva sestavina kulturnega življenja in umetniškega ustvarjanja slovenskega naroda« (gledališče), a tudi ostale poklicne in ljubiteljske dejavnosti, ki z obsegom odmeva na svojo ponudbo in z izvedbeno kakovostjo pogosto posegajo v širši kulturni prostor regije, republike in tudi izven nacionalnih meja.

Za samoupravno urejanje vprašanj kulturnega razvoja v občini je bila že leta 1971 ustanovljena Kulturna skupnost občine Celje. Od tedaj lahko sledimo naporom za podružbljanje kulturnega razvoja, za uveljavitev načel svobodne menjave dela in za utrditev položaja kulture kot integralne sestavine združenega dela in družbenega razvoja nasploh. Mnoge analize delovanja delegatskega sistema nasploh in še posebej delegatskega sistema v SIS kažejo, da zastavljeni cilji še niso doseženi. Res je v odločanje o vprašanjih kulturnega razvoja občine z uveljavitvijo delegatskega sistema pritegnjeno bistveno večje število delavcev in občanov, težko pa bi dokazali tudi njihov večji realni vpliv in učinek na razvoj tega področja. Zato lahko ugotovimo, da raznotere možnosti posrednega in neposrednega vplivanja delavcev in

Prispevek je povzetek naloge z naslovom Oris razvoja kulture v občini Celje, objavljene v interni publikaciji *Perspektive razvoja družbenih dejavnosti v občini Celje*, ki jo je izdal Zavod občine Celje za planiranje in izgradnjo julija 1983. Tam so navedeni tudi vsi viri in literatura.

občanov na njihov lasten in skupen kulturni razvoj niso še niti dobro začete, kaj šele učinkovito izkoriščene.

Najuspešnejši razvoj kulture lahko ugotavljamo v srednjeročnem obdobju 1976—1980, ko so dosegala sredstva za kulturo v družbenem proizvodu občine do 0,6 %, znotraj obsega sredstev za družbene dejavnosti pa do 5,8 % (v letu 1979, ki je v tem pogledu doslej rekordno). Posledice razmeroma ugodnega materialnega položaja so se odražale v organizacijskem utrjevanju dejavnosti (ustanovljen je bil Zavod za kulturne prireditve), v zaposlovanju strokovnih kadrov (leta 1976 je bilo v kulturi zaposlenih 138 delavcev, leta 1980 pa že 149), pa tudi na področju naložb in vzdrževalnih del (delna obnova stavbe SLG, začetek obnove in adaptacije pritličja Grofije, praktično novogradnja kulturnega doma v Trnovljah — s sredstvi II. samoprispevka, manjše adaptacije prostorov za kulturo v Zagradu, Socki, Škofji vasi, Vojniku in Dobrni). Iztekajoče se srednjeročno obdobje 1981—1985 je bilo že v začetku bistveno zamejeno s splošnimi ustalitvenimi prizadevanji družbene skupnosti, zato ni vsebovalo že na začetku nobenih bistvenih programskih in naložbenih širitev, ampak se je usmerjalo v ohranjanje in optimalno izkoriščanje obstoječih potencialov. V tekočem srednjeročnem obdobju delež kulture v družbenem proizvodu občine pade na 0,5 % (v letu 1982), v sredstvih za družbene dejavnosti občine pa na 5,0 % (v letu 1982). Ker hkrati pada tudi skupni delež sredstev za družbene dejavnosti v družbenem proizvodu občine (od 12,5 % družbenega proizvoda v letu 1977 na samo še 8,7 % družbenega proizvoda po oceni za leto 1983), lahko ugotovimo, da se delež sredstev za kulturo v tem srednjeročnem obdobju stalno realno zmanjšuje. Po spremembah in dopolnitvah temeljev plana KSOC za obdobje 1981—85 so se sredstva zmanjšala še za 15 %, kar ob skrajno selektivni politiki letnega načrtovanja kulture omogoča le stagniranje na doseženi stopnji kulturnega razvoja, ponekod pa tudi nazadovanje.

V občini imamo trenutno 9 delovnih organizacij, ki opravljajo kulturne dejavnosti, in sicer: Pokrajinski muzej in Muzej revolucije (67 % sredstev iz svobodne menjave zagotavlja zanj KSOC, 33 % pa KSS), Slovensko ljudsko gledališče (50 % sredstev KSOC, 50 % KSS), Zavod za spomeniško varstvo (sofinancira ga 11 občin in 11 OKS, delež Celja 36 %), Zgodovinski arhiv (sofinancira ga 14 občin in 14 OKS, delež Celja 41,2 %), Knjižnica Edvarda Kardelja, Zavod za kulturne prireditve in Zveza kulturnih organizacij (sredstva iz svobodne menjave dela zagotavlja samo KSOC) ter Kino podjetje (brez rednih sredstev in svobodne menjave dela). Večina ljubiteljskih kulturnih društev in sekcij je združena in enotno financirana preko Zveze kulturnih organizacij, ki združuje 44 kulturnih društev s približno 100 sekcijami in okoli 6000 aktivnimi člani. Društva so organizirana po osnovnih in srednjih šolah, v nekaterih OZD in KS. Izven ZKO opravljajo vidnejšo kulturno dejavnost še Klub kulturnih delavcev Ivan Cankar, Zgodovinsko in Slavistično društvo. Pomen močnejšega kulturnega središča dajejo Celju še razvita založniška dejavnost, saj KSOC redno izdaja revijo za kulturo in literaturo Obrazi (izhaja od leta 1969) in Celjski zbornik (izhaja od leta 1952), občasne kulturne manifestacije, kakor sta Mladinski pevski festival z mednarodno udeležbo ter Teden domačega filma kot osrednja slovenska filmska manifestacija jugoslovanskega pomena. Pestro in bogato kul-

turno ponudbo dopolnjujejo in zaokrožajo še samostojni kulturni delavci, ki so s svojim umetniškim ustvarjanjem živo navzoči v kulturnem dogajanju Celja, čeprav njihov družbenoekonomski položaj kljub novemu zakonu še ni ustrezno urejen.

Obseg in kakovost kulturnega življenja v veliki meri omogočajo prostorske možnosti za redno delovanje in predstavljanje posameznih kulturnih dosežkov. Večina ustreznih prostorov je v starem mestnem jedru, kjer deluje tudi večina poklicnih ustanov ter ljubiteljskih društev. Za zahtevnejše gledališke, operne in baletne predstave so primerni predvsem prostori Slovenskega ljudskega gledališča, za koncerte manjših in srednjih glasbenih sestavov velika dvorana Narodnega doma, za srednje obsežne razstave Likovni salon, prostori Muzeja revolucije in Pokrajinskega muzeja, za filmske predstave pa tri večje in ena manjša dvorana Kino podjetja (uporabne tudi za druge vrste manj zahtevnih kulturnih prireditev). Za množične in manifestativne kulturne prireditve je na voljo dvorana Golovec, ki pa za ustrezno izvedbo zahtevnejših kulturnih prireditev (simfonični koncerti, glasbeno in dramsko gledališče) ne daje minimalnih tehničnih pogojev (akustična in optična neustreznost). Od kulturnih domov izven mestnega jedra sta uporabna za filmske in skromnejše gledališke ali glasbene prireditve domova v Trnovljah in Štorah, delno tudi v Vojniku, medtem ko so ostali domovi primerni in opremljeni le za prireditve skromnejših tehničnih zahtevnosti.

Trenutno je najbolj pereče pomanjkanje ustreznih in funkcionalno opremljenih prostorov Zgodovinskega arhiva, ki deluje v najetih in popolnoma neprimernih prostorih, prav tako pa v Celju pogrešamo dvorano za koncerte večjih glasbenih sestavov (zasilna rešitev bi bila funkcionalna usposobitev odra in dvorane kina Union), ter ustrezno urejen stalni prostor za večje kulturne prireditve na prostem (možnosti bi bile v mestnem parku, na Starem gradu ali v kompleksu Spodnji grad). Nič manj zaskrbljujoče ni vprašanje delovnih prostorov za delovanje množice kulturnih društev in sekcij, ki pogosto kljub doseženi kakovosti delujejo v neprimernih prostorskih pogojih.

V Celju nam doslej ni uspelo konkretizirati modela kulturnega in družbenega centra v krajevni skupnosti, v katerem naj bi se odvijale vse družbenopolitične in društvene dejavnosti krajanov in ki naj bi postal temeljno žarišče kulturnega življenja v občini. Idejni projekt kulturnega centra Hudinja, ki bi lahko pomenil prototip takega modela (knjižnica, družbeni prostori, dvorana za prireditve), ni doživel uresničitve v nobeni od KS, s tem pa se objektivno ohranja predimenzionirana kulturna ponudba v mestnem središču in tako imenovane bele lise v neposredni mestni okolici. Hkrati manjka nujno potrebni prvi člen kulturne ponudbe, spodbude in vzgoje, zaradi česar prizadevanja na ravni občine ne dajejo željenih rezultatov (npr. prizadevanja v okviru seminarja Človek—delo—kultura, ali v okviru rednih dejavnosti posameznih izvajalcev).

Tudi za dosedANJI razvoj kulture v Celju v splošnem veljajo ugotovitve Komisije zveznih družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije, vendar velja ob teh opozoriti še na naslednje posebnosti. Nova samoupravna organiziranost kulture v okviru posebne interesne skupnosti je močno razširila število udeležencev v oblikovanju kulturne politike in nedvomno po-

zitivno vplivala na družbeno zavest o integralni vlogi kulture v družbeno-ekonomskem razvoju. Žal pa so velike potencialne možnosti učinkovitega dialoga in usklajevanja potreb in možnosti med uporabniki in izvajalci ostale večinoma neizrabljene, vsebinsko skromne. Pomanjkanje stvarnih podatkov, analiz in raziskav, alternativnih predlogov ter množica kratkoročnih ukrepov na osnovi voluntarizma in improvizacij, vse to je omogočalo le spontan in neselektiven razvoj, kar je v praksi vodilo v vedno očitnejše životarjenje vseh, brez upoštevanja kriterijev kakovosti gospodarjenja in rezultatov kulturnega delovanja.

Za Celje je v dosedanjem razvoju značilna tudi bistveno skromnejša ekspanzija kulturnih dejavnosti (prostorska, kadrovska, organizacijska in tehnološka) od drugih družbenih dejavnosti v občini (spomnimo se le naglega razvoja otroškega varstva, izobraževanja, zdravstva ipd.). V položaju že tako skromne razvitosti kulture so administrativni in nesamoupravni ukrepi države učinkovali lahko le negativno, celo antistabilizacijsko, toliko bolj zaradi tega, ker kultura iz minulega obdobja ekstenzivnega razvoja družbenih dejavnosti ni imela toliko rezerv, kot jih imajo tiste družbene dejavnosti, ki so se v tem času skokovito razvijale in si zagotovile ugodnejši izhodiščni položaj. Linearni državni ukrepi strmo zmanjšujejo materialne pogoje in možnosti za uspešno planiranje in samoupravno sporazumevanje na tem področju. Vedno bolj podčrtana težnja — obdržati že doseženo količino in kakovost — postaja vse bolj visoka in neprehodna ovira ambicioznejšemu, selektivnejšemu in realnejšemu planiranju kulturnega razvoja.

V takih okoliščinah ni nikakršne oprijemljive spodbude za količinsko in kakovostno rast dejavnosti, za uspešno iskanje gospodarnejših rešitev, za prodor kakovosti v organizaciji in izvedbi programov, za smotrno redukcijo manj uspešnih in učinkovitih delov kulturne ponudbe. Zato lahko še ugotavljamo negospodarnost poslovanja majhnih delovnih organizacij z značilno razpršenostjo strokovnih kadrov in s predimenzioniranimi administrativno-finančnimi službami. Integracijske pobude bi bilo potrebno strokovno prevrednotiti tako s stališča posamezne stroke oziroma dejavnosti ter prostorskega obsega delovanja posameznega zavoda.

Družbenoekonomski položaj delavcev v kulturi se vzporedno s padanjem deleža kulture v družbenem proizvodu občine stalno slabša, posebej zaradi strmo naraščajočih materialnih stroškov dejavnosti in zahtev, da dejavnosti kljub realnemu zmanjševanju sredstev ne smejo upadati ne količinsko ne kakovostno. Naraščajoči pritisk na delavca v kulturi, ki se kaže v padanju njegovega osebnega in družbenega standarda ter v slabšanju delovnih pogojev, vpliva na stopnjevanje konfliktnega razmerja z ostalimi delavci v združenem delu, ki se kaže v pojavih družbene apatije, samozadostnosti ali stopnjevanje družbene kritičnosti.

S koncentracijo materialnih sredstev za kulturo v Ljubljani (zlasti po uveljavitvi Cankarjevega doma, ki porabi samo za programe že skoraj 10 % vseh sredstev KSS) in z neizoblikovano vlogo regije v širši kulturni politiki je Celje kot regijsko kulturno središče prav v zadnjem času izgubilo precej razvojnih možnosti. Objektivna ovira slabemu sodelovanju v regiji je normativna praznina na tem področju, neenakomerna družbenoekonomska in kulturna razvitost teh občin ter različne stopnje in smeri njihovih ambicij

na področju kulturnega razvoja. Tak sredobežni družbeni razvoj tudi v kulturi ovira bolj usklajen in učinkovitejši kulturni razvoj širšega kulturnega prostora ter hkrati povzroča centralizacijo kulturne ponudbe v Ljubljani.

Sodelovanje med sorodnimi SIS družbenih dejavnosti je še izrazito šibko, zato pogosto KSOC pokriva tudi tiste dele programov posameznih izvajalcev, ki po vsebini nedvomno sodijo v izobraževalno, raziskovalno ali podobno dejavnost (primer knjižničarstva in založništva kot temeljev družbenega informacijskega sistema, osnov izobraževanja in raziskovalne dejavnosti).

Celje prispeva razmeroma velik delež sredstev za program Kulturne skupnosti Slovenije, del teh sredstev se v Celje tudi vrača (za programe SLG, Pokrajinskega muzeja in Muzeja revolucije, za spomeniško-varstvena dela na Starem gradu, Mladinski pevski festival in Teden domačega filma). V tekočem srednjeročnem obdobju je mogoče opaziti v okviru KSS tendenco večje koncentracije zbranih sredstev za programe kulturnih ustanov v Ljubljani, kar objektivno slabša položaj celjskih izvajalcev v programu KSS. Ker se obeta v naslednjem srednjeročnem obdobju še novogradnja ene »osrednje slovenske kulturne institucije« v Ljubljani (Muzej ljudske revolucije), bomo priče nadaljnji centralizaciji sredstev, institucij in samoupravnih moči na škodo policentričnega kulturnega razvoja Slovenije. V Celju se bomo morali novim razmeram hitro in uspešno prilagajati ter nove možnosti v bližini maksimalno izkoristiti kot spodbudo in sredstvo za lasten napredek. Samo s kakovostjo lastnih kulturnih programov in kulturnega življenja v Celju nasploh se bomo lahko razvijali kot regijsko in slovensko kulturno središče, padcu kakovosti bo neizbežno sledil tudi padec v vedno bolj oddaljeno provincialnost na pragu svetovnih informacijskih in kulturnih tokov.

2. Dolgoročne razvojne usmeritve kulture v Celju

2.1. Osnove dolgoročnega razvoja

Izhodišče kulturnega razvoja je zahteva po ustvarjanju pogojev za višjo kakovost življenja delovnih ljudi in občanov ter družbena usmeritev v prestrukturiranje gospodarstva, ki bo nujno temeljila na povečanju deleža strokovnega in raziskovalnega dela, s tem pa tudi na stalnem poviševanju izobrazbene ravni zaposlenih. S tem je povezana zahteva po enakopravnem vključevanju v mednarodno delitev dela na osnovi lastnega znanja in ustvarjalnosti, je nujen prodor novosti v organizacijo dela in tehnologijo proizvodnje, predvsem na osnovi močnega razvoja elektronike, računalništva in informatike.

Višja izobrazbena raven delavcev, bistveno hitrejši pretok najrazličnejših informacij in postopno vključevanje v planetarni informacijski sistem, vse to bo odločilno vplivalo na večanje interesa za izvirno kulturno ustvarjalnost in lastno kulturno dediščino, a hkrati tudi na bolj strokoven in ustvarjalno-kritičen odnos do teh vrednot. V človekovi potrebi po utrjevanju lastne in družbene identitete bodo izvirni umetniški rezultati okolja

in sodobnosti pomemben vir avtentičnih in izvirnih domačih vrednot v vedno bolj odprtem in živahnem soočanju s sodobnim kulturnim in civilizacijskim razvojem v svetu.

Razvoj socialističnega samoupravljanja in proizvodnih sil sta hkrati dialektično prepletena pogoja in posledici kulturnega razvoja družbe. Utrjevanju zavesti o integralni vlogi kulture v celovito pojmovanem razvoju celotnega združenega dela in družbenega življenja mora slediti krepitev in poglobitev svobodne menjave dela. Nujna posledica vsebinskega napredka na tem področju bo realnejše načrtovanje in doslednejše izpolnjevanje načrtovanega, bo opredelitev enotnih kriterijev in meril, normativov in standardov, na osnovi katerih bo mogoče objektivneje vrednotiti in izbirati posamezne kulturne programe in dosežke ter učinkoviteje omogočati in spodbujati kvalitetnejše kulturne dosežke.

Porast števila prebivalcev občine Celje na približno 72.500 ljudi v letu 2000, polna zaposlenost domačega delovnega kontingenta in nujno izboljšanje kvalifikacijske strukture zaposlenih, vse to bo gotovo pozitivno vplivalo na naraščanje kulturnih potreb in vzpenjanje njihove vsebinske zahtevnosti. Če k prebivalcem občine prištejemo še nad 250.000 prebivalcev celjske regije, ki tvorijo objektivno zaledje dejavnostim večine kulturnih ustanov, se potrebe po prostorski, kadrovski in organizacijski dograditvi kulturnih ustanov v Celju pokažejo v popolnejši luči.

Nadaljnja deagrarizacija prebivalstva v občini bo vplivala na nadaljnjo koncentracijo prebivalstva v mestnih naseljih, s tem pa tudi na potrebo po smotrni usposobitvi mreže osnovnih kulturnih središč v posameznih bivalnih jedrih (krajevnih skupnostih). Konkretizacija in uveljavitev koncepta družbenih kulturnih centrov v teh bivalnih jedrih bo z jasno in celovito vsebinsko usmeritvijo mogla preprečevati porajajočo se družbeno deviantnost v novih bivalnih okoljih, hkrati pa bo lahko odločilno prispevala k temeljni kulturni informaciji, animaciji in stalni vzgoji kulturnih potreb in navad med prebivalci. Koncentracija prebivalstva v trikotniku mesto Celje, Vojnik in Store bo morala postati temeljno vodilo pri prostorskem načrtovanju kulturnih središč občinskega pomena.

Družbenoekonomski pogoji za razvoj družbenih dejavnosti niso ugodni, saj je zadnja leta opazen izrazit družbeni pritisk z zahtevo po stalnem zmanjševanju sredstev za njihov razvoj. Znotraj družbenih dejavnosti je položaj kulture le še nekoliko neugodnejši, saj imajo v praksi prednost tiste dejavnosti, ki neposredno in očitno vplivajo na rast delavčeve produktivnosti (zdravstvo, izobraževanje, raziskovanje). Pričakujemo lahko, da bo že začeti projekt prestrukturiranja celjskega gospodarstva vlogo omenjenih družbenih dejavnosti še okrepil. Zato se zastavlja utemeljeno vprašanje, ali bodo kulturne dejavnosti v Celju ob pričakovanem razporejanju družbenih sredstev v občini še sposobne prostorsko, strokovno in organizacijsko ustreči nedvomno naraščajočim potrebam in interesom prebivalcev Celja in regije. Uspešen in učinkovit razvoj kulturnih dejavnosti smemo pričakovati le pod pogojem, da bodo trdno in dolgoročno vpete v enotne in skupne načrte razvoja občine in regije ter posebej kulturnega razvoja v občini, regiji in republiki. Samo tako bo mogoče v primerni pripravljenosti

dočakati ugodnejše družbenoekonomske razmere, ko bo na osnovi rezultatov učinkovitejšega družbenega gospodarjenja možno vlagati v kulturni razvoj tudi realno več materialnih sredstev.

2.2. Prednostne naloge kulturnega razvoja

Najprej bo treba optimalno usposobiti in izkoristiti zmogljivosti, ki jih v Celju že imamo. Večina dejavnosti danes upravičeno še ne daje pričakovanih in zahtevanih rezultatov prav zaradi svoje prostorske in tehnološke nedograjenosti, kadrovske in organizacijske neizpopolnjenosti ter ne dovolj smotrne vgrajenosti v širši kulturni razvoj regije in republike. Knjižničarstvo in založništvo bo treba vpeti v ambiciozne načrte na področju informatike, izobraževanja in raziskovalne dejavnosti ter jima bistveno okrepiti tudi materialne temelje. Izvirnim oblikam umetniške ustvarjalnosti in poustvarjalnosti bo treba znotraj kulture v širšem pomenu besede omogočiti prednostni položaj, saj dajejo prav te oblike ustvarjalnosti največ možnosti za živo, aktualno, idejno-estetsko in oblikovno-izvedbeno sodobno komunikacijo med ustvarjalci in občinstvom, med družbenimi skupinami in geografskimi območji. Ob bliskovitem razvoju množičnih medijev — video sistemi, satelitska televizija, računalništvo — bo domača umetniška ustvarjalnost konkurenčna le z izvirnostjo, odzivnostjo na aktualna vprašanja domačega okolja ter z obvladovanjem posameznih umetniških medijev na ravni kakovosti dosežkov razvitih kultur.

Varstvo naravne in kulturne dediščine in množične oblike kulturne vzgoje bo treba nasloniti na širše družbene temelje tudi preko izobraževalnih in raziskovalnih skupnosti ter upravnih služb. Zbrati bo treba interese, potrebe in sredstva za tiste vrste kulturnih dejavnosti, ki s svojimi rezultati in globljimi vsebinskimi učinki segajo tudi na področja drugih dejavnosti in njihovih financerjev, ter s tem prihraniti in usmeriti več materialnih sredstev za živo in izvirno umetniško ustvarjalnost na ljubiteljskem in poklicnem področju.

Spodbujati bo treba in se s popolno strokovno odgovornostjo vključevati v integracijske procese v širšem kulturnem prostoru, zlasti v celjski regiji, a tudi v SR Sloveniji. Na osnovi doseženega razvoja se bo treba dogovoriti o smotrnejši delitvi dela ter s skupnimi nalogami in cilji združevati razdrobljene strokovne zmogljivosti. Preseči bo treba razdrobljenost na občinske ustanove s skromnimi in širše neambicioznimi programi ter se dokopati do izoblikovanega enotnega dogovora o mreži kulturnih žarišč republiškega, regijskega, občinskega in ožjega pomena. S tem v zvezi bo nujno treba izoblikovati enoten in celovit slovenski kulturni program ter iz tega izhajajoče normative in standarde za posamezne dejavnosti.

Vztrajati bo potrebno pri odprtosti za kulturno dogajanje v ostalem svetu ter načrtno, usklajeno in stalno razvijati kulturno sodelovanje z ostalimi republikami v SFRJ ter zamejstvom in tujino na načelih recipročnosti izmenjav in enakopravnosti. Dosežki domače kulturne ustvarjalnosti morajo zaživeti v mednarodni menjavi kot kanal lažjega sporazumevanja in spoznavanja med pripadniki različnih narodov in ljudstev. Sedaj še naključne in nenačrtne mednarodne kulturne stike bo treba v najglobljem pomenu besede uskladiti z interesi slovenskega naroda in jih podružbiti.

V naložbeni politiki bo treba prednostno poskrbeti za primerno vzdrževanje in optimalno funkcionalno usposobljenje obstoječih prostorov za delovanje kulturnih dejavnosti ter v skladu s skupno projekcijo mreže kulturnih ustanov graditi nove objekte. Najbolj pereči prostorski problemi (prostor Zgodovinskega arhiva, Slovenskega ljudskega gledališča, Knjižnice Edvarda Kardelja, izgradnja mreže družbenih in kulturnih središč v krajevnih skupnostih) bodo rešljivi le na osnovi strokovno temeljito pripravljenih in v času smotrno razporejenih naložbenih načrtov, seveda ob polni materialni podpori vseh nosilcev planiranja. Večje naložbene posege smemo pričakovati šele po letu 1990.

Pridobivanju in dodatnemu izobraževanju ter usposabljanju strokovnjakov in umetnikov bo treba nameniti odločno več pozornosti, saj so prav ti temeljni razvojni dejavnik kulture in umetnosti. Za uspešnejše spodbujanje njihove učinkovitosti bo treba dosledneje uveljaviti vsa že znana načela kadrovske politike, še posebej pa vse oblike spodbujanja kvalitetnejših umetniških in strokovnih rezultatov, ustvarjanja možnosti dopolnjevalnega in dodatnega izobraževanja in usposabljanja doma in v tujini ter učinkovitega razreševanja njihovega družbenoekonomskega in socialnega položaja. Predvsem bo treba radikalno približati realno družbeno prakso priznanemu načelu o enakopravnosti delavcev v kulturi s tistimi v ostalih delih združenega dela, zlasti s tistimi v gospodarstvu.

Z uspešno uresničitvijo gornjih nalog bo mogoče doseči širjenje vseh oblik kulturnega življenja prebivalcev ter ustvarjanje realnejših pogojev za resnično podružbljanje kulture, s tem pa tudi ohraniti in naprej razvijati vlogo Celja kot pomembnega kulturnega središča slovenskega naroda.

EGON KUNEJ

XV. MLADINSKI PEVSKI FESTIVAL

XV. mladinski pevski festival je bil v Celju od 2. do 5. junija 1983. Poteklo je 37 let od dogodka, ki bi ga mogli imenovati rojstni dan festivala. Ob koncu junija l. 1946 je nastopilo na Trgu svobode v Celju okrog 3000 mladih pevcev, kar je bila prva in največja pevska manifestacija po osvoboditvi. Ze pred tem množičnim nastopom so se vrstile revije pevskih zborov širom celjskega območja. Ta atraktivni in mogočni prikaz pojoče množice ni bil zasnovan le kot propagandna prireditev, v katere senci naj bi vrhunsko koncertno petje posameznih zborov osvajalo lovorike, ampak gre za višji namen, gre za prizadevanje in dokaz, da je tak množični koncert tako akustično kot umetniško smiseln in mogoč. Na drugi strani pa naj bi pojoči otroci doživeli petje v taki množici kot edinstven, srca dvigajoč socialni dogodek, ki nepozabno gane. Vzgojni moment je bil torej naglašen že od vsega začetka. Celje, ki so mu naslednja leta prinesla ime festivalskega mesta, je bilo po prvem festivalu brez njega, če ne upoštevamo revije v ožjem in širšem celjskem območju oziroma v vsej Sloveniji. Vendar so v tem obdobju nekateri celjski mladinski zbori prirejali uspešne koncerte in tako vzdrževali kontinuiteto v vokalni glasbi. Z rednimi letnimi koncerti sta se vrsto let odlikovala zlasti mešani pevski zbor celjske gimnazije (zborovodja Egon Kunej) in mladinski zbor »France Prešeren« (zborovodja Jurče Vreže). Šele l. 1958. se je uresničil II. mladinski pevski festival ob srečni pritegnitvi družbenih organizacij k sodelovanju in podpori. Razgibal je mladinsko zborovsko dejavnost v republiki Sloveniji. Izredno je narastlo število mladinskih zborov, vendar o vidnih premikih kvalitete, razen pri posameznih zborih, v tistem času še ne moremo govoriti. Potrebna so bila leta, da je kvaliteta ob strokovnem poglobljanju na zborovodskih tečajih in ob povečanem zanimanju ter tekmovalnem vzdušju revij postopoma rastla.

III. festival mladinskega petja v Celju leta 1960. je pokazal velik napredek predvsem v množičnosti, pa tudi v kvaliteti. Tedaj se je pokazala ten-

denca k reviji zveznega značaja, kajti nastopili so tudi zbori iz drugih republik in nekateri zbori iz tujine.

V. festival štejeemo za zvezni, ker je od l. 1960. dalje pod vplivom festivalske misli bujno rastlo število zborov tudi v drugih republikah ter je bilo mogoče računati na primerno udeležbo zborov iz vseh republik Jugoslavije. Razen koncertnih nastopov posameznih zborov ter veličastnega nastopa združenih zborov iz širšega celjskega območja je prireditelj organiziral razstavo mladinske glasbene literature ter posvetovanje glasbenih pedagogov — pomembno akcijo, ki je postala odslej karakteristična za celjski festival.

Položaj festivala se je sedaj že tako utrdil, da smo še istega leta začeli s pripravami za naslednjo podobno prireditev. Poleg množičnosti festivalskega gibanja, ki se je simbolično manifestirala v vsakokratnem nastopu združenih zborov, je bilo najpomembnejše vprašanje kvalitete mladinskega zborovskega petja najprej v Sloveniji in pozneje v vsej Jugoslaviji. Na Hrvaškem, v Srbiji, Makedoniji in drugod se zgledujejo po celjskih izkustvih ter snujejo propozicije po našem vzoru. Prirejajo republiške revije ali smotre, na katerih izbirajo najboljše za udeležbo na celjskem festivalu.

Ta zavzema vse širši obseg: l. 1963 sodelujejo že prvi zbori iz inozemstva, udeležijo se ga tudi zbori iz vseh republik in pokrajin.

L. 1965 dobiva festival tekmovalni značaj. Prijavili so se številni zbori, ki so dosegli primerno visoko kvaliteto. Poleg 23 zborov iz Slovenije so se prijavi zbori iz Srbije, Hrvaške, Bosne, Makedonije in Črne gore. Ob tolikem razcvetu se je pokazala potreba prerešetati slovenske zборе z ozirom na njihovo kvaliteto. Tako se je rodila republiška revija v Zagorju ob Savi, ki jo od l. 1968 prirejajo vsaki dve leti (izmenoma s celjskim festivalom). Tam izberejo določeno število najboljših zborov za tekmovanje na celjskem festivalu.

L. 1973 se razvije iz zveznega še mednarodno tekmovanje, ki je odslej stalna oblika festivalskih prireditev. Predpisane so obvezne pesmi posebej za zvezno in za mednarodno tekmovanje. Zbore ocenjuje pet- do sedem-članska žirija, ki jo sestavljajo ugledni strokovnjaki iz Jugoslavije in iz zamejstva. Zbori tekmujejo v skupinah glede na starost: troglasni mladinski zbori so v skupini A, pomutacijski mešani zbori v skupini B, pomutacijski deklški zbori v skupini C.

Zbori lahko dosežejo zlato, srebrno ali bronasto plaketo, odvisno od doseženih točk. Najboljši zbori in zborovodje prejmejo tudi denarno nagrado.

Od l. 1975 do l. 1981 so se vrstili festivali (od VI. do XVI.) v obliki, ki je bila preizkušena in utrjena. Poleg izvrstnih jugoslovanskih zborov so prihajali najboljši iz Češkoslovaške, Madžarske, Bolgarije itd. Izvajali so najprej obvezno pesem, nato pa tri skladbe iz svoje domovine oziroma republike. Nerazdružno z visokimi cilji festivala se je pokazala potreba po izobraževanju zborovodij, ki bodo pridobivali mladino za umetnost lepega petja. Že l. 1946. je bil po prvem množičnem nastopu prvi seminar v Celju za zborovodje celjskega okrožja, ki se je odslej ponavljal vsako leto. Dolgoletna kontinuiteta in odlični predavatelji so pripomogli, da je sposobnost zborovodij rastle in s tem kvaliteta petja ter dosegla po nekaj letih vrh, ki se zlahka meri z najboljšimi zbori v Evropi.

Zanimiv je razvoj programov: prva leta so bile skladbe preproste, komaj se je pojavil kak tuj avtor. Le polagoma so posegali zborovodje po zahtevnejših skladbah in po tujih skladateljih. Poleg imen domačih kompozitorov Gobca, Kogoja, Liparja, Mihelčiča, Simonitija in drugih niso več redkost imena svetovnega slovesa: Palestrine, Bartoka, Brahmsa, Ebena, Kodalyja in drugih. Nemalo zaslug za to ima festivalski prireditveni odbor, ki je vsaki dve leti razpisal natečaj za nove skladbe za mladinske zборе. Tako se je z leti nabrala bogata zbirka literature za mladinske zборе v 15 zvezkih. Slednji in pa pestra literatura iz različnih evropskih držav (pa tudi iz Koreje), ki je bila predstavljena na vsakokratni razstavi mladinske literature, tvori osnovo za bogato knjižnico festivala, ki jo je z ljubeznijo uredil v zadnjih letih Jurče Vreže, dolgoletni steber celjskega festivala. Knjižnica je menda edina te vrste v Jugoslaviji, njena obsežna zbirka slovenske in mednarodne literature je široko odprta vsakemu zborovodji oziroma glasbenemu pedagogu.

Tudi XV. mladinski pevski festival (1983) je v bistvu obdržal svojo fizionomijo, ki izhaja iz izkustev in iz pridobitev prehojene poti. Obsegal je:

1. zvezno tekmovanje jugoslovanskih mladinskih zborov (kategorija A), dekliških (kategorija C) in mešanih mladinskih zborov (kategorija B) iz vseh republik in pokrajin;
2. mednarodno tekmovanje mladinskih zborov s kategorijami A, B in C;
3. mednarodno srečanje mladine s koncertom množičnega zbora in zaključnim rajanjem;
4. mednarodno razstavo glasbene literature, učbenikov in priročnikov za glasbeni pouk;
5. mednarodne koncerte gostujočih zborov po Sloveniji in Jugoslaviji.

Otvoritev festivala je bila v četrtek 2. junija s slavnostnim koncertom v Narodnem domu. Nastopili so trije otroški zbori iz Celja, Domžal in Titovega Velenja, za njimi mladinski zbor Maribor, dekliški zbor gimnazije iz Titovega Velenja ter mladinski mešani zbor »Kajuh« (gimnazija) Celje.

Vrstni red nastopajočih zborov ni bil slučajnost: glasbeni odbor festivala je želel predočiti razvoj in kategorije zborovskega petja, začevši z otroškim petjem pa vse do pomutacijske dobe, to je do vključno 21. leta starosti.

Predsednik festivalskega odbora dr. Emil Rojc je v festivalski koncertni brošuri med drugimi pozdravnimi besedami zapisal: »Letošnji festival, petnajsti po vrsti, ima poleg te svoje lastne obletnice še drugo, družbeno pomembno obeležje. Nekaj tisoč mladih pevcev iz vse domovine bo namreč zapelo na pragu 40. obletnice rojstva Titove Jugoslavije. Podarili ji bodo ob tem lepem jubileju najvrednejše, kar nosi v sebi, mlado življenje, odločnost, dobre želje, da bi ostala trdna in samo naša tudi vsa prihodnja desetletja. Mladinska zborovska pesem, ki ne pozna zastojev in samozadostnih lovorik glede kvalitete prav po zaslugi pevskega festivala v Celju, bo ostala tudi v prihodnje zvest spremljevalec vseh etap nadaljnje socialistične samoupravne graditve naše Avnojske Jugoslavije...«

Zvezno tekmovanje se je začelo istega dne popoldne. Nastopilo je 7 zborov. Nadaljevalo se je v petek, 3. junija, ves dan s tremi tekmovalnimi koncerti, pri katerih je konkuriralo še 6 mladinskih, 7 dekliških in 6 mešanih

zborov. Petčlansko ocenjevalno žirijo so sestavljali: predsednik Miran Hasi iz Kopra, Branko Djurković iz Šabca, Vladimir Kranjčević iz Zagreba, Vid Marcen iz Celja in Mihajlo Nikolovski iz Skopja. Žirija je imela delikatno nalogo oceniti vsak zbor po kvaliteti s številčno oceno od 1 do 100 točk ter podati vsakemu zboru pismeno strokovno oceno. Zbori, ki osvojijo najmanj 90 točk, prejmejo zlato plaketo in denarno nagrado; nagrado prejmejo tudi zborovodje. Zbori, ki osvojijo 85 do 90 točk, prejmejo srebrno plaketo, zbori, ki osvojijo 80 do 85 točk bronasto plaketo. Zbori, ki prejmejo zlato plaketo, imajo pravico konkurirati na mednarodnem tekmovanju.

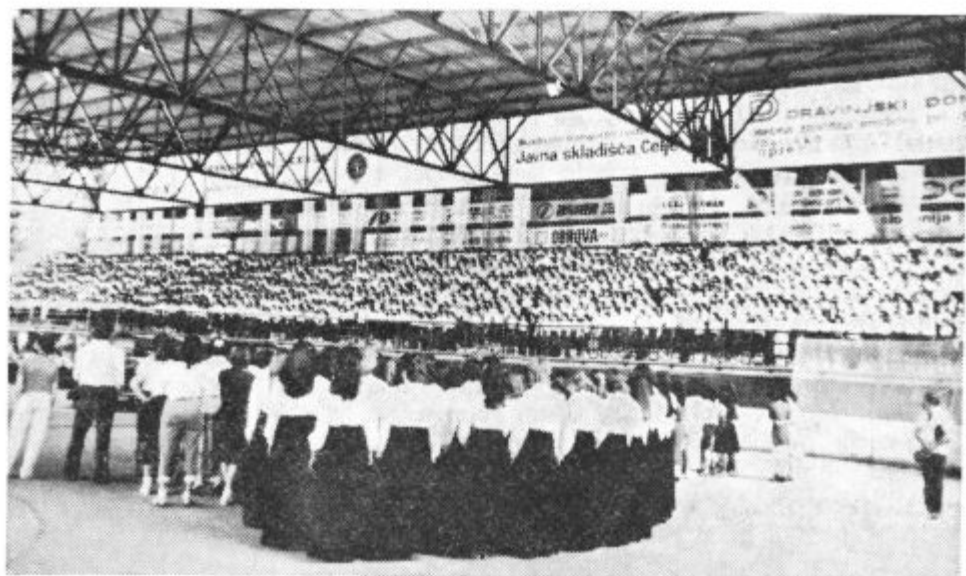
Vsak zbor je moral naštudirati obvezno pesem, poleg nje tri skladbe po prosti izbiri, ki jih je določil festivalski glasbeni odbor izmed prijavljenih pet. Obvezne pesmi so bile: za kategorijo A Maks Pirnik: Nočna arabeska, za kategorijo C Samo Vremšak: Čirik ci, in za kategorijo B Peter Bergamo: Bezimeni.

Rezultati so bili ugodni: od troglasnih mladinskih zborov (kat. A) sta osvojila zlato plaketo »Razvigorče« iz Skopja (92.6 točk) in MPZ Glasbene Matrice iz Trsta (90.1 točka); v kategoriji dekliških zborov (kat. C) je osvojil najvišje število točk in zlato plaketo zbor gimnazije iz Titovega Velenja (92.6 točk); v kategoriji mešanih zborov (kat. B) je zaslužil zlato plaketo »Koča Kolarov« iz Zrenjanina (90.1 točka).

Mednarodno tekmovanje je potekalo v soboto, 4. junija. Pristopilo je 15 zborov: zbor iz Šabca, RTV Ljubljana in zbor iz Bolgarije; v kategoriji B zbor iz Avstrije, »Kajuh« iz Celja, gimnazija iz Budimpešte in »Koča Kolarov« iz Zrenjanina; v kategoriji C so bili zbori iz Italije, iz Zvezne republike Nemčije, Poljske, Češkoslovaške in dekliški zbor iz Skopja.

Mednarodna razstava glasbene literature v Muzeju revolucije v Celju
Foto Viktor Berk

Blizu 2000 mladih pevcev je nastopilo v Mestnem parku

Foto Viktor Berk

Obvezne skladbe so bile: za kategorijo A G. P. Palestrina: Benedictus, za kategorijo B Giovanni Croce: Cantate Domino, za kategorijo C Radomir Petrovič: Canticum canticorum.

Mednarodna žirija je bila sestavljena takole: Egon Kunej — predsednik, Branko Rajšter (Maribor), Gyorgy Mihalka (Madžarska), Borivoje Popović (Beograd) in dr. Rudolf Schwarz (Avstrija).

Kriteriji so bili ostrejši kot oni za zvezno tekmovanje. Tako je bilo potrebno n. pr. za zlato odličje doseči najmanj 95 točk, za srebrno 90, za bronasto najmanj 85.

Kljub tako visokim zahtevam so bili rezultati odlični: vsi trije MPZ so prejeli zlata odličja — »ZORKA« iz Šabca 97 (najvišje število točk), RTV Ljubljana 95.3 in »Georgi Dimitrov« iz Bolgarije 96 točk. Od šestih dekliških zborov sta bili podeljeni dvema zlati plaketi: »25. maj« iz Skopja 95.3 točke, »Aureliani di Roma«, Italija, 95.

Od mešanih mladinskih zborov ni dosegel zlatega odličja nihče, vendar so se, razen avstrijskega, vsi dobro plasirali s srebnim odličjem.

Ne gre prezreti dejstva, da so v mednarodni konkurenci jugoslovanski zbori osvojili najvišje število točk v vseh kategorijah.

Po vsakokratnem tekmovanju sta bila 3. in 4. junija ob 20. uri dva mednarodna koncerta. Na vsakem so nastopili po trije zbori iz inozemstva, ki so izvajali pretežno skladbe avtorjev iz svoje domovine.

Na petkovem koncertu so se predstavili »Braunschweiger Jugendchor« (ZRN), dekliški zbor iz Ostrowa (Poljska) in mešani zbor gimnazije iz Budimpešte. Na drugem, v soboto, so se vrstili: mladinski zbor »Jambol« iz

Bolgarije, deklški zbor iz Rima (Italija) in deklški zbor »Levoča« iz Češko-slovaške. Ob koncu vsakega mednarodnega koncerta je sledila razglasitev rezultatov tekmovanja in podelitev priznanj.

Mednarodni koncerti gostujočih zborov so bili v organizaciji celjskega festivala tudi v drugih krajih Slovenije: v Mariboru, Ljutomeru, Storah, Novem mestu, v Dobrni, Vrhniku in Novi Gorici.

Vrhunec in zaključek festivala je bilo tradicionalno »Srečanje pojoče mladine« v nedeljo 5. junija ob 11. uri v Mestnem parku.

33 mladinskih zborov iz vseh krajev Slovenije, od Murske Sobote do Ljubljane, je prihitelo v Celje ter družno zapelo koncertni program z naslovom »Letni časi v slovenski narodni pesmi«. Izvedba, ki jo je dirigiral Edvard Goršič, je izredno dobro uspela. Skoro 2000-članski množični zbor je zapel enotno, intonacijsko korektno, z rahlimi dinamičnimi odtenki, muzikalno doživeto. Številni gostje, med njimi zborovodje in glasbeni strokovnjaki iz inozemstva, so bili očarani ter niso štedili s priznanji organizaciji in kvalitetnemu petju.

Množični zbor je uvodoma zapel Goršičevo »Življenje naše je veselo« ter zaključil pevsko manifestacijo z Gobčevo »Mi«. Vmes sta pozdravila pevce in zborovodje predsednik Skupščine občine Celje Edvard Stepišnik ter slavnostni govornik dr. Matjaž Kmecl, predsednik Republiškega komiteja za kulturo.

Razvrstili so se vsi zbori iz inozemstva v pestrih nošah ter izvedli po dve ljudski pesmi iz svoje domovine.

Razstava mladinske glasbene literature je bila v Muzeju revolucije, uredil jo je skrbno Jurče Vreže. Razstava je bogat prikaz domače in inozemske literature, posebna pozornost je bila posvečena umrlim prijateljem in sodelavcem festivala: Božu Antoniču, Gustavu Gonzi, Petru Liparju, Radu Simonitiju in Danilu Švari. Priobčene so bile njihove fotografije, razstavljeni njihova dela v rokopisih in v zbirkah.

Ni dvoma, da je XV. festival izpolnil pričakovanja, da je razgibal mladinske zборе iz ožje domovine. Tudi druge republike kažejo velik interes za udeležbo na celjskem festivalu, zlasti Makedonija in Srbija. Festival je popularen in cenjen širom Evrope bolj kot v Celju samem, n. pr., v Madžarski, Češko-slovaški, na Poljskem in drugod. Njegova tradicija je plod prizadevanj entuziastov, ki so stremeli za plemenitenjem mladinske zborovske kulture. Tu pa tiči nevarnost: ali bo med mlajšo generacijo najti entuziaste, ki bodo nesebično nadaljevali začrtano pot, jo poglobljali, širili z novimi idejami v svežo kvalitetno rast? Skrb vzbuja degradacija glasbene vzgoje v vseh vrstah šol, še zlasti v osnovnih. V tej zvezi se pojavlja vprašanje strokovnega pedagoškega kadra, ki je vse premalo stimuliran za glasbeno vzgojno delo ob minimalnem številu učnih ur. Res je, da še delujejo mladinski zbori, ki s pomočjo požrtvovalnih zborovodij dosegajo lepe, celo vrhunske rezultate. To je plod nesebičnega prizadevanja, visoke kulturne zavesti in strokovne usposobljenosti poedincev, ki prihajajo na celjski festival z veliko mero odgovornosti in odlično pripravljeni. Toda koliko časa in koliko bo še takih ljudi, ali pa bo entuziazem zamrl, ves dolgoletni trud zaman, ker bo festivalska misel obledela? Upajmo, da ne bo tako!

DRAGO MEDVED

ENAJST LET VZTRAJANJA ALI TEDEN DOMAČEGA FILMA

V zadnjih letih vse bolj stopa v ospredje potreba, da se kraji zunaj republiškega središča morajo vedno bolj boriti za uveljavljanje zasnove policentričnega razvoja kulturnega življenja. Ne da bi zlohotno primerjal to stanje s pojavom ali, bolje rečeno, z medijsko možnostjo Cankarjevega doma v Ljubljani, pa je vendarle v tem času potreba po policentrizmu morala postati močnejša, kot je bila to morda še včeraj.

Celje kot regijsko središče to še bolj čuti, in to ne le na področju kulturnega življenja in delovanja, ampak tudi na področju gospodarstva. Vse, kar je nastalo v Celju, ima svoje možnosti spontanega pa seveda tudi načrtovanega razvoja.

Naša beseda, kulturno gibanje mladih, je hvalevredno preraslo v vse slovenske kraje in to je bil tudi cilj takšne kulturne manifestacije mladih.

Pri mednarodnem Mladinskem pevskem festivalu je stvar nekoliko drugačna in pri Tednu domačega filma prav tako in je še kako res, če ne bi v Celju znali organizacijsko in vsebinsko dograjevati obeh omenjenih manifestacij, da bi se kaj hitro znašle v Ljubljani, saj enake težnje poznamo tudi pri Obrtnem sejmu in sejmu Vse za otroka.

Enajsti Teden domačega filma je živel v znaku utrjevanja vsebinske in organizacijske zasnove, prinesel pa je nekatere novosti. Ena od poglobitvenih je bila ta, da v okviru enajstega Tedna domačega filma ni bilo več Malega tedna domačega filma, torej celovitega prikaza del najmlajših filmskih ustvarjalcev v osnovnih šolah. Mali Teden domačega filma zdaj posebej pripravlja Zveza kulturnih organizacij Slovenije vsako leto v drugem kraju, v Celje pa pošljejo izbor najboljših del, kot to dela Foto kino zveza Slovenije za amaterske filme odraslih skupin in klubov.

Podružbljanje TDF

Vloga zbora podpisnikov Družbenega dogovora o financiranju in izvedbi Tedna domačega filma je odločilnega pomena pri njegovem izvedbeno-programskem delu. Za vsebinsko uveljavitev manifestacija skrbi sama s svojo vsebino in njeno odmevnostjo pri občinstvu. Enajsti Teden domačega filma, ki je trajal od 2. do 9. novembra 1983 in je s sporedom segal še v občine Zalec, Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Laško in Slovenske Konjice, je bil izveden v skladu s sklepi organizacijskega odbora in programskimi usmeritvami, ki jih je sprejel odbor podpisnikov. Tudi tokrat je spored potekal v dveh osnovnih programskih celotah, in sicer v filmski in v tako imenovanih spremnih prireditvah.

Vidiki podružbljanja Tedna domačega filma se kažejo v različnih oblikah. V združenem delu se o manifestaciji pogovarjajo takrat, ko teče beseda o financiranju. Na področju vzgoje in izobraževanja mu posvečajo pozornost po izteku filmskega sporeda, ko ugotavljajo primernost predstav za šolske otroke in mladino. V skupščini kulturne skupnosti se delegati pogovarjajo o Tednu domačega filma takrat, ko mu je treba odmeriti denar za izvedbo. V skupščini Kulturne skupnosti Slovenije so mu vsako leto sicer odprta vrata do blagajne, skupnost kot takšna pa noče biti podpisnica družbenega dogovora s pojasnilom, da se skupnost ne more s takšnimi samoupravnimi dokumenti vezati na posamezne izvedbene programe, jih pa sicer financira na osnovi programa in uspešnosti njegove izvedbe.

Vsekakor bo potrebno oblike podružbljanja Tedna domačega filma nenehno izpopolnjevati. Tudi zaradi tega, ker postaja film kot medijsko sporočilo posebne vrste vedno bolj zahteven, vedno bolj usmerjen v potrjevanje svoje specifike, in poudarjeno izpostavlja vse, kar mu je bistveno. Za našo družbo in za naš družbeni sistem pa je to izredno pomembno, kajti krize, ki jih nenehno pripisujemo predvsem scenariju, so tudi dostikrat posledica mnogih nedorečenosti in nedoslednosti v ravnanju družbenih subjektov do filma in predvsem na razumevanju njegove vsebine v smislu umetniškega prenosa simbolov v govorico medija in sporočilnosti do gledalca. Poenostavljanja na eni kot na drugi strani govorijo v prid še bolj poglobljenim oblikam podružbljanja filmske kulture in kulture sploh na vseh ravneh in v vseh okoljih. Teden domačega filma kot manifestacija ima v vseh letih svojega obstoja to zapisano kot prvo nalogo svojega vsebinskega programa, pa ne bi smelo biti vseeno delegatom zbora podpisnikov družbenega dogovora, kako in kdaj uveljavljajo interese svojih okolij, ki so jih delegirala v osrednji samoupravni organ Tedna domačega filma. Ko nastaja spored ob normalni filmski proizvodnji v Sloveniji in ko komisija po ogledu jugoslovanske filmske premiere v Pulju sestavi predlog za filmski spored Tedna domačega filma, bi morali delegati uveljavljati stališča svojih delegatov, ti pa morajo biti na to pripravljeni, seveda tudi estetsko in idejno. To pa pomeni, da bo treba tudi v samoupravnih in družbenopolitičnih organizacijah več delati na vsebinskih vprašanjih naše kulture v celoti in vseh njenih vsebinskih delov. Ker jih slabo poznamo, se tudi njenih rezultatov lotevamo površno, pragmatično, neusklajeno s teoretičnimi izhodišči marksistične prakse in še česa. Zato tudi delamo napake in s tem delamo slabe usluge tudi ustvarjalcem

samim. Vse oblike podružbljanja morajo biti torej odprte, kajti nerazumevanje filma kot medija dela neposredno škodo kulturni instituciji, ki ima izredno širok vpliv na množice, ob televiziji in videosistemi — najmočnejšega.

Filmski spored ali nekaj vmes

Že po tradiciji ima Teden domačega filma v filmskem sporedu več skupin in v letu 1983 jih je bilo pet. Filmski spored je vseboval 74 rednih in 70 izrednih predstav ali 33 predstav manj kot leto poprej. Na teh predstavah je bilo prikazanih 34 celovečernih filmov ali 12 manj kot leto poprej in 100 kratkih filmov. Projekcijam v samem Celju so se pridružile tudi premiere zunaj Celja in repriza celotnega premiernega sporeda v žalski občini.

V premiernem sporedu smo videli 9 filmov, in sicer Dih v proizvodnji Vibe filma 1983 in v režiji Boža Šprajca, Evo v proizvodnji Vibe filma 1983 in v režiji Francija Slaka, Balkan ekspres v proizvodnji Art film-Inex filma Beograd 1983 in v režiji Branka Baletića, Cifra mož v proizvodnji Sutjeska filma iz Sarajeva in Croatie filma iz Zagreba 1983 v režiji Bate Čengića, Nekaj vmes v proizvodnji Centar filma iz Beograda 1983 in režiji Srdana Karanovića, Medeni mesec v proizvodnji Adria filma in Croatia filma iz Zagreba 1983 v režiji Nikole Babića, Vonj telesa v proizvodnji Filma danas Beograd — Vibe filma Ljubljana 1983 v režiji Živojina Pavlovića, Trije prispevki k slovenski blaznosti v proizvodnji Vibe filma Ljubljana 1983 in v režiji treh avtorjev, in sicer Kronika zločina v režiji Zareta Lužnika, Kronika norosti v režiji Borisa Jurjaševića in Kronika upora v režiji Mitje Milavca. V premiernem sporedu smo videli tudi film Filipa Robarja Dorina z naslovom Opre Roma v proizvodnji Vibe filma 1983.

Kratek prelet vsebine govori o tem, da je slovenska filmska proizvodnja sicer začela loviti normalne proizvodne valove po krizi, ki jo je doživljala neposredno v času pa tudi po aferi z Dražgoško bitko, vendar ostaja na njej vsa teža odgovornosti pa seveda tudi posledično vsebinska in sporočilna zagnanost male nacionalne kinematografije, ki le težko lovi ravnotežje v formuli med nacionalnim rokopisom in nujnostjo občečloveškega komuniciranja s svetom kot celoto. Dih je s problematiko o politični (ne)moči nad vprašanji samoupravnih tokov v službi znanstveno etične in ekološke determiniranosti ostal na pol poti. Slakova Eva je bila sicer v puljski areni izžvižgana, celjsko občinstvo pa jo je sprejelo dobro in s tem potrdilo angleškega cineasta v Pulju, ki je dejal, da to ni film za areno, ampak za v dvorano. Je pa Slakova Eva ponovno osvetlila vprašanje, kaj lahko pomenijo slovenski kinematografiji in gledalcem filmi, ki so nekomunikativni in tako imenovani umetniški? Opre Roma Filipa Robarja pravzaprav ni igrani film, ampak dokumentarec o življenju Romov v Jugoslaviji, ki je edina država na svetu, ki ima ustavno in zakonsko rešeno vprašanje Romov. Kako je v praksi, pa nam je hotel pokazati avtor filma in s tistim, kar nam je pokazal, ne moremo biti zadovoljni. Ne z vidika kakovosti filma, ampak s kakovostjo izvajanja zakonodaje v praksi! Vonj telesa je koprodukcija, čudna koprodukcija, kjer ni znano razmerje med slovenskim in srbskim deležem. Film o razdvojenosti glavnega junaka, povedan z značilno Pavlovićevo govorico: folkloro »kafane«, kletvicami in brutalnim seksom. Balkan ekspres

režiserja Branka Baletića je film, ki nam je pokazal, kako se da opisovati obdobje med drugo svetovno vojno, ne da bi se nam na zahodu smejali, kakšni poceni agenti smo za lastno propagando! Subtilno gledanje mladega avtorja, rojenega po letu 1945, z distanco. To je film, ki je pokazal, da je tako imenovani umetniški film lahko tudi gledljiv in všeč občinstvu, ne da bi pri tem izgubil umetniško sporočilnost in vrednost. Cifra mož je kompromis Bate Čengića, režiserja iz generacije tako imenovanega črnega vala, ki so se pojavili v lanskem Pulju (Čengiće, Žilnik). S filmom Cifra mož je skušal pokazati razmerja v glavnem junaku, ko se spopade s kontrasti svoje preteklosti in mladosti iz ruralnega hercegovaškega krša in sodobnim mestom in urbanizacijo ter odnosi, ki vladajo v njej. Ostal je na pol poti in nedorečen, sam s priznanjem na tiskovni konferenci v Pulju, češ, še bi rad delal kakšen film... Nekaj vmes je film Srđana Karanovića, ki ga poznamo še iz filmov Vojni poljskega cvetja in Petrijin venec. Soočil nas je s projekcijo videnja Jugoslavije skozi prizmo gledanja mlade ameriške novinark. Solidno delo brez visokotelečnih ambicij po nesmrtni umetnosti. Medeni mesec Nikole Babića nas postavlja v svet jugoslovanske korupcije, zvez in zvezic. Mnogi so rekli, da bi takšno vsebino in sporočilo lahko režiser naredil popolnoma drugače, toda to potem ne bi bil več Babićev film.

Premierni spored je pokazal, da nam še vedno šepajo scenariji, da nam še vedno inanjka tudi delček obrtnega znanja, da smo pri vprašanjih, ki zadevajo našo zgodovino sodobnosti in revolucionarne polpreteklosti in izgradnje samoupravnega sistema socialističnih odnosov, premalo pogumni, v pogumu premalo argumentirani in zlasti umetniško nezreli in zato tudi nesuvereni. Madžarska kinematografija nam je v zadnjih letih lahko vzorec, kako umetnost, v našem primeru film, lahko in mora pokazati na nesmisle političnih muh enodnevnice, ki niso nikoli bile in tudi ne bodo v službi napredka človeške družbe. Premierni spored je dal mnoge priložnosti za razgovore o filmih, razgovore z mladimi, delavci, v krajevni skupnosti. Dobro bi tudi bilo, kar velja zlasti za slovenske filmske ustvarjalce, da bi znali bolj argumentirano zagovarjati svoje delo, oziroma se o njem pogovarjati, ne pa se z gledalci prepirali. Zlasti slovenski filmski delavci še v veliki meri niso spoznali bistva poslanstva Tedna domačega filma. Zato trgajo zgolj svojo problematiko na fragmentiran način iz celotnega programskega sistema in delajo med občinstvom poleg vsebine svojih filmov, ki so nekomunikativni, še s svojim načinom osebnega (ne)komuniciranja slovenski kinematografiji slabo reklamirajo. Enajsti Teden domačega filma je minil tudi brez pričakovanega filma Franceta Štiglica Strici, ker žal ni bil pravočasno narejen do začetka Tedna domačega filma...

Slovenska in jugoslovanska kinematografija še vse preveč niha med skrajnostmi. To pomeni tudi to, da še vedno ne morejo v zadovoljivi meri dobiti svojega mesta tisti, ki bi si ga po preverjeni poti in uspehu zaslužili, in še vedno so preveč pri besedi tisti filmski ustvarjalci, ki so že večkrat ali kar praviloma dokazovali, da nimajo gledalcu povedati nič kaj bistveno novega. Tudi v kinematografiji velja torej ključ: ko si zraven, si zraven, še premalo pa je v veljavi ključ do vrednot dela in uspeha le v rezultatih dela.

Kratki in ekološki filmi

V sporedu kratkih in ekoloških filmov smo videli v kinu Metropol naslednje filme: 2. novembra najboljše pionirske in mladinske filme slovenskih osnovnih in srednjih šol, torej predstavitev Malega tedna domačega filma, 3. novembra so bili na sporedu kratki filmi slovenskih producentov Vibe, DDU Univerzuma in Unical studia — vsi iz Ljubljane. 4. novembra smo videli retrospektivo filmov Metoda Badjura, o čemer nekaj več pozneje, 5. novembra so bili na sporedu ekološki filmi, kar predstavlja programsko sodelovanje s kranjskim festivalom športnih in turističnih filmov Interfilm. 7. novembra so bili na sporedu kratki filmi ŠKUC — študentskega kulturno umetniškega centra iz Ljubljane, 8. novembra smo videli izbor najboljših filmov slovenskih filmskih amaterjev in 9. novembra ponovno večer ekoloških filmov. Iz tega sporeda velja najprej omeniti retrospektivo filmov Metoda Badjura, človeka, ki zavzema v zgodovini slovenske kinematografije ključno mesto. Metod Badjura je eden od pionirjev slovenske kinematografije. Rodil se je 22. februarja 1896 v Litiji. Leta 1926 si je kupil filmsko kamero in na filmski trak ujel mnoge zanimivosti pa tudi zgodovinske dogodke. Posnel je tudi prvi slovenski celovečerni film Triglav-ske strmine. Že pred vojno je posnel po nepopolnem seznamu 30 filmov in po vojni 18, sedem filmov pa je posnel tudi za druge režiserje.

Enajsti Teden domačega filma je ob pomembni podpori njegove soproge Milke Badjura, ki je v tem času bila tudi na obisku v Celju in se je udeležila retrospektive filmov, videli naslednja dela: Revija narodnih noš na pokrajinski razstavi v Ljubljani 1927, Odkritje spomenika Napoleonu in Napoleonovi Iliriji v Ljubljani 1929, Bloke, pradomovina smuči 1932, Kozorogi, 1932, Iz naših krajev (Durmitor, Gadova peč) 1934, Naši Lipicanci 1951, Koledniki 1966, Fazani 1960 in Božidar Jakac 1968. Prav Teden domačega filma je pomenil spodbudo in motiv za vse tiste, ki jim ni vseeno, kako je z zapuščino Metoda Badjura, da so pravočasno in ustrezno pripravili nove kopije filmov, ki imajo ob dokumentarni vrednosti tudi posebno estetsko in študijsko ceno.

Vsi ostali kratki filmi pričajo o tem, to zlasti velja za amaterje, da ni vedno denar tisti, ki odloča o kakovosti. Še vedno je največ vredna ideja, izvedba pa je odvisna resda tudi od višine sredstev, ni pa to izključnega pomena.

Kratki filmi poklicnih filmskih delavcev govorijo o tem, da kratek film ne more biti nadomestek za celovečernega, predstavlja medij z lastnim svetom zakonitosti. Kratki filmi so tudi vedno predstavljali prvo preizkušnjo za začetnike, oziroma vse tiste, ki so hoteli opozoriti nase z govorico filmskega traku. Še posebno s tega dela sporeda Tedna domačega filma: tokrat je bil obisk zelo dober, posebno pozornost so pritegnili ekološki filmi, kjer so bile organizirane posebne projekcije za delovne organizacije celjske občine.

Preverjanje črnosti črnega vala

Na enajstem Tednu domačega filma je bila od nacionalnih kinematografij na vrsti srbska. Težak izbor so imeli organizatorji, kajti to je kinematografija, ki tudi sicer proizvede največ filmov na leto v primerjavi z

drugimi republikami in pokrajinami v Jugoslaviji. V sporedu smo videli naslednje filme: *Slavica* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1947 in v režiji Vekoslava Afrića. To je naš jugoslovanski povojni prvenec. *Nadštevila* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1962 in v režiji Branka Bauerja. *Prebujanje* podgan v proizvodnji Filmske radne zajednice Beograd 1967 v režiji Živojina Pavlovića. *Zbiralci perja* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1967 in v režiji Aleksandra Petrovića. *Ljubezenski primer poštna uslužbenke* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1967 in v režiji Dušana Makavejeva, *Radopolje* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1963 in v režiji Stoleta Jankovića, *Ko bom mrtev in bel* v proizvodnji Filmske radne zajednice iz Beograda 1967 in v režiji Živojina Pavlovića, *Jutro* v proizvodnji Dunav filma iz Beograda 1967, in v režiji Puriše Đorđevića, *Vonj poljskega cvetja* v proizvodnji Centar filma iz Beograda 1978 in v režiji Srđana Karanovića.

Filmski spored je uvrstil na platno torej prvi jugoslovanski povojni film, ki prikazuje delček zgodovine iz NOB. *Nadštevila* nam je pokazala čase brigadirskega življenja, *Prebujanje* podgan pa nam je na celuloidnem traku prikazal propadanje človeškega duha na robu družbe. *Zbiralci perja* so pobrali mnogo slave tudi v tujini s prikazom življenja Romov brez nostalgичnega folklornega pristopa do te tematike. *Ljubezenski primer poštna uslužbenke* je primer tudi ironičnega registriranja relacij med človekom in družbo in obratno. *Radopolje* nam govori o tragični borbi človeka za življenje in za njegove cilje. *Ko bom mrtev in bel* je zgodba o življenjskem poražencu, o mladeniču brez predsodkov, ki išče svojo identiteto. *Jutro* je film iz filmske trilogije Puriše Đorđevića (*Dekle*, *Sen*) in predstavlja sanjski pogled (literarni) na svet svojih spominov. *Vonj poljskega cvetja* je film sveta, ki nam skuša odpreti oči: ali so nove oblike življenja res nove in ali niso le nove zaradi obleke, po vsebini pa stare!

Kočija sanj v proizvodnji Avala filma iz Beograda 1960 in v režiji Soje Jovanovićeve je posrečena parodija na lahkovernost malomeščanske puhlosti. *Vzkipelo mesto* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1961 in v režiji Veljka Bulajića nam kaže junake dela in ob povojni izgradnji porušene domovine tudi rast junakov te izgradnje. *Človek ni ptica* v proizvodnji Avale filma iz Beograda 1965 v režiji Dušana Makavejeva (njegov prvenec) nam govori o posrečeni kombinaciji resničnosti s fikcijo, erotike z ljubeznijo in humorja z ironijo. *Hajka* v proizvodnji Centra FRZ SR Srbije Beograd 1977 in v režiji Živojina Pavlovića je film, posnet po istoimenskem romanu Mihaila Lalića. Na svojstven način nam prikazuje (komorno) usodo dveh partizanov. *Tri* v proizvodnji Avale filma 1965 v režiji Aleksandra Petrovića je omnibus po literarni trilogiji Antonija Isakovića.

Derviš in smrt v proizvodnji Avale filma Beograd, *Bosna* filma Sarajevo, *RZ Centra SR Srbije Beograd*, *Kosova* filma Priština, *Filmskega studia Titograd* in *Zeta* filma Budva 1974 v režiji Zdravka Veselinovića je film, ki nam prikaže dramo o prijateljstvu in ljubezni, dogmi in oblasti. Nastal je po istoimenskem romanu Meše Selimovića. *Kdo tam prepeva* v proizvodnji Centar filma iz Beograda 1980 in v režiji Slobodana Šijana je izvrstna groteska. Je način, kako mlada generacija režiserjev videva čas neposredno pred začetkom druge svetovne vojne. Vedno bolj je tudi vidno obrtno znanje. Čuvaj plaže pozimi v proizvodnji Centra FRZ Srbije Beograd 1976 v režiji Gorana

Paskaljevića je film, s katerim je režiser posredoval podobo dveh mladih, ki si iščeta svojo življenjsko pot po svoje in zunaj varno začrtanih klišejev doslej veljavne konvencije.

Srbska kinematografija oziroma spored v Celju je pritegnil precejšnjo pozornost tistih, ki film spremljajo z večjo mero zanimanja, saj so v njem videli imena avtorjev, kot so Makavejev, Petrović, Pavlović, torej imena tako imenovanega jugoslovanskega filmskega črnega vala. To preverjanje po petnajstih letih je pokazalo, da sta filmom ostala umetniška izpoved, vsebinsko sporočilo z vso karakteristiko aktualnosti in bi nemara kazalo dati pod sedanjí družbeni drobnogled še druge filme, ki so za zdaj še na »varnem« in javnosti nedostopni.

V kinu Metropol so bili na sporedu tudi filmi študentov Akademije za gledališče, film, radio in televizijo. Mladi avtorji so pokazali, kaj znajo, napovedujejo nekonvencionalne poti za razliko od nekaterih starejših slovenskih režiserjev, ne napovedujejo pa bolj komunikativnega slovenskega filma, takšnega, ki bi ob večji komercialnosti bil tudi umetniško in estetsko polnokrven.

V kinu Dom smo tudi tokrat videli mladinske filme, in sicer Kekca iz leta 1951 v proizvodnji Triglav filma in v režiji Jožeta Galeta, Sinjega Galeba v proizvodnji Jadran filma iz Zagreba 1953 in v režiji Branka Bauera, Zadnjo oazo v proizvodnji Centar filma iz Beograda 1983 v režiji Petra Lalovića, Kakršen ded, takšen vnuk v proizvodnji Filma danas Beograd 1983 v režiji Zorana Čalića, Ti loviš v proizvodnji Triglav filma iz Ljubljane 1961 v režiji Franceta Kosmača, Mah na asfaltu v proizvodnji Avale filma iz Beograda in Croatie iz Zagreba 1983 v režiji Jovana Rančića, Zadnjo dirko v proizvodnji Centar filma iz Beograda 1979 v režiji Jovana Rančića, Nevidni bataljon Vibe filma Ljubljana 1967 v režiji Janeta Kavčiča.

Premiere zunaj Celja

Bile so v Šentjurju, in sicer 3. novembra s filmom Dih, 5. novembra v Šmarju pri Jelšah s filmom Balkan ekspres, 7. novembra v Laškem s filmom Nekaj vmes in 11. novembra v Zrečah s filmom Vonj telesa. Pri večini predstav v omenjenih krajih so bili navzoči tudi ustvarjalci filmov, med gledalci in njimi pa je že po tradiciji stekel prisrčen razgovor o filmu. Repriza celotnega premiernega sporeda je bila tokrat v občini Zalec, in sicer Dih v Šempetru, Eva na Polzeli, Balkan ekspres v Žalcu, Cifra mož na Vranskem, Nekaj vmes v Žalcu, Medeni mesec v Šempetru, Opre Roma na Polzeli, Vonj telesa v Žalcu in Trije prispevki k slovenski blaznosti v Preboldu.

Od samoupravljanja do gledljivosti

Štiri posvetovanja so na enajstem Tednu domačega filma osvetlila mnoga pomembna organizcijska in vsebinska vprašanja jugoslovanskega filma. Prvo posvetovanje je bilo 4. novembra z delovnim naslovom Samoupravna organiziranost in materialni položaj jugoslovanske kinematografije. Soorganizator tega posvetovanja je bila Zvezna konferenca SZDL. Prišli so predstavniki vseh republik in pokrajin Jugoslavije in dali svoj ustvarjalni prispevek. Ugotovili so, da je samoupravna slika jugoslovanske kinematogra-

fije preslaba in ne ustreza času, proizvodni vidiki pa preveč ozko postavljene in je premalo povezave. Sklenili so, da bodo zaključek s posvetovanja posredovali vsem republiškim kulturnim skupnostim, komitejem za kulturo in hrvaški samoupravni interesni skupnosti za film (je edina republika, ki jo ima), da bi lahko ti organi vnesli problematiko v vsebinske okvire svojega delovanja, ker le tako bo možno rešiti nastale zagate na tem področju.

Mladi in nasilje v filmu je naslov drugega posvetovanja, ki je bilo na sporedu 5. novembra in sodi v tradicionalno obliko izpopolnjevanja filmsko vzgojnih delavcev Slovenije. Soorganizator tega posvetovanja je bil Zavod za šolstvo SR Slovenije. Filmi v sredstvih javnega obveščanja je bilo tretje posvetovanje, in sicer 7. novembra v soorganizaciji Gospodarske zbornice Slovenije — TOZD Kinematografije, 8. novembra pa je bilo zadnje, četrto posvetovanje z naslovom Gledljivost slovenskega filma v zadnjih desetih letih v soorganizaciji Društva slovenskih filmskih delavcev. Vsa štiri posvetovanja so pokazala da filmu kot proizvodu mnogih sestavin ne posvečamo dovolj pozornosti, še preveč ga prepuščamo inerciji gibanja, ki se porodi znotraj delovanja te stroke in tega medija, da so družbeni vzgibi za podružbljanje organizacije in načinov dela še prešibki, da je neustrezno materialno vrednotenje vedno bolj izrazito in da dobri rezultati nastajajo bolj po naključju kot pa na osnovi načrtnega dela. Med najbolj izpostavljenimi pripombami pri deležu samega Tedna domačega filma na področju posvetovanj pa so udeleženci izrekli podporo manjšemu številu posvetovanj, tista pa naj bodo še bolj strokovno pripravljena. Tak predlog je osvojil tudi zbor podpisnikov in organizacijski odbor pri načrtovanju vsebinske zasnove za leto 1984, ko sta v programu samo dve posvetovanji.

Bil je sklenjen tudi dogovor z Republiško konferenco SZDL oziroma njeno sekcijo za Slovenski jezik v javnosti, ta naj bi strokovno sodelovala na Tednu domačega filma vsaki dve leti s pregledom jezikovnih značilnosti tekoče letne slovenske filmske proizvodnje.

Srečanja med izvajalci in uporabniki

Kar štiri srečanja so bila v programu 11. Tedna domačega filma. Prvo je bilo 2. novembra med krajanji Vojnika in ekipo filma Dih. Krajevna skupnost Vojnik s svojim bogatim kulturnim življenjem, strnjenim v kulturnem društvu France Prešeren, ima še posebej aktivno kino sekcijo. Ta se vsako leto vključuje v program Tedna domačega filma s tem, da omogoči gledalcem ogled novega slovenskega filma in razgovor z ustvarjalci. Zanimanje za tovrstno obliko stikov med filmskimi ustvarjalci in gledalci nenehno raste. Drugo srečanje je bilo 3. novembra med ekipo istega filma in delavci celjskega Zdravstvenega centra, kjer so se pogovarjali o strokovnih, etičnih in estetsko umetniških vidikih filma, ki posega na področje odločanja, ekologije, medicinske stroke in prebujanja zavesti. Tretje srečanje je bilo 4. novembra in pomeni že tradicionalno obliko srečevanja slovenskih filmskih delavcev z delavci filmske vzgoje naših osnovnih in srednjih šol. Tokrat so si ogledali slovenski film Eva, žal ni bilo med ustvarjalci filma režiserja Francija Slaka, ki je znan po metodičnem in analitičnem pristopu pri analizah svojega dela. Četrto srečanje je bilo istega dne v Pre-

boldu, in sicer delavcev Tekstilne tovarne Prebold z ekipo filma Balkan Ekspres. Srečanje je dobro uspelo in takšnih si lahko le še želimo.

Razgovori po posameznih filmskih predstavah z ekipami filmov so pokazali, da se zlasti v Celju še premalo vključujejo v pogovore predvsem pedagoški delavci, ki bi izkušnje lahko izkoriščali pri pouku. Sodeluje pa precej mladih in neredko se zgodi, da na videz nekomunikativen film terja daljši čas za razgovor, ker gledalci hočejo od režiserja ali scenarista izvedeti, kakšne so bile njune ustvarjalne vizije in kako razumeta svojo vlogo na relaciji do gledalca, ki mu je film tudi namenjen. Da je po odličnem filmu težko začeti tudi dober pogovor, je dokazal film Balkan Ekspres, ko so po predstavi gledalci obsedeli brez besed in le počasi se je razvil dialog izredno zanimivih misli. Medeni mesec, ki je pri občinstvu vzbudil najbolj deljena mnenja in vtise, je tudi v razgovoru spodbudil zelo živahno razpravo o stopnji moralnega stanja naše družbe. Sploh so razgovori pokazali, da tudi število sodelujočih ni odločilno za samo kakovost razgovora. Praviloma je celo tako, da manj ko je udeležencev, boljši je razgovor. Nekaj let stara odločitev je pravilna in organizatorji bodo vztrajali pri njeni izvedbi.

Kako nas vidijo drugi

Med razstavami na Tednih domačega filma zbujaajo posebno pozornost vedno tiste, ki nam omogočajo širši vpogled v stanje naše domače kinematografije. To nam je na enajstem Tednu domačega filma omogočila razstava v soorganizaciji s Kinoteko Jugoslavije, govorila pa je o jugoslovanskih filmih s tujih filmskih plakatov. Zanimiva razstava nam je prikazala, kako so naše filme videli oblikovalci Poljske, Zvezne republike Nemčije, Francije, Italije, Madžarske in še nekaterih drugih držav. Primerjava je bila zanimiva zaradi tega, ker je bil ob razstavljenem plakatu tudi posnetek naše jugoslovanske inačice. Praviloma so bile tuje oblikovalske rešitve mnogo boljše, razbremenjene vsega tistega, kar po estetski in sporočilni plati še preveč bremeni naše oblikovalce. Sploh je razstava opozorila na neljubo dejstvo, da v Jugoslaviji propagandi filma posvečamo odločno premalo pozornosti in to počnemo na pamet, po sejmarsko. Dokaz za to je tudi lanski Vebin filmski program, ki ga ni pospremil v svet niti minimalen propagandni material. Niso tiskali plakatov, na voljo so bile le skope črno bele fotografije. O kakšnem marketingu ni govora. Razstava, ki je bila v Likovnem salonu od 27. oktobra do 9. novembra, je dala marsikomu misliti.

Tradicionalna razstava risb in slik celjskih osnovnošolcev in srednješolcev je tudi tokrat uspela. Osnovnošolci so risali svoje vtise po ogledu filma Opre Roma, srednješolci pa po ogledu filma Dih. Razstava je bila v veliki dvorani doma JLA od 2. do 9. novembra.

Večer z Bojanom Adamičem

V počastitev 70-letnice življenja mojstra Bojana Adamiča in 50-letnice njegovega ustvarjalnega dela je Teden domačega filma v sodelovanju z Glasbeno šolo pripravil večer z mojstrom v novi dvorani Glasbene šole. Večer je lepo uspel, mojster Adamič pa je po krajšem koncertu, ki so mu ga pripravili učenci Glasbene šole, pripovedoval in na klavirju improviziral na-

stajanje filmske glasbe, komentiral pa je tudi svoje poglede na glasbo sicer. Teden domačega filma bo nadaljeval s takšnimi srečanji.

Enajsti Teden domačega filma je pokazal na živo potrebo po tovrstnih manifestacijah delovnega značaja. Vedno bolj pridobivajo na pomenu srečanja in razgovori, tudi posvetovanja so imela širok odmev v javnosti. V tisku je bilo o Tednu domačega filma 91 prispevkov, TV Ljubljana pa se je omejila le na poročanje o dogodkih, ni pa se poglobljala v vsebinske probleme, ni tudi beležila delovnih oblik manifestacije. Ponovno, oziroma stalno se je v Teden domačega filma vsebinsko vključevalo prosvetno društvo Svoboda s Polzele, ki že vrsto let pripravlja na Polzeli in v Andražu mladinski Teden domačega filma.

Filme si je v rednih predstavah v Celju ogledalo 15.209 obiskovalcev, na izrednih predstavah 6.695 gledalcev in na šolskih predstavah 15.163 gledalcev, kar je skupaj 37.067 gledalcev, to je sicer 1000 manj kot leto poprej, toda v letu 1983 je bilo skupaj tudi 33 predstav manj.

V okviru 11. Tedna domačega filma je bila tudi interna projekcija filma Krste Škanate o pojavu Informbiroja, film je prikazal obdobje Stalinskih čistk v odnosu na Jugoslavijo in njene komuniste.

IVANKA ZAJC-CIZELJ

SPODNJEŠTAJERSKI NARODNI SVET

Čas nastanka Narodnega sveta sega v obdobje, ko se je Avstrija v zunanji politiki vse bolj navezovala na Nemčijo, njeni politični interesi pa so bili usmerjeni na Balkan. Na Slovenskem je bil glavni nosilec nemškega pritiska nemški kapital (delniške družbe, banke, hranilnice...). Slovenci so pod nemškim gospodarskim, političnim in kulturnim pritiskom začeli v vedno večji meri uporabljati nemščino in se prepuščati tujemu vplivu. Ta proces je predvsem zajel del delavstva, odvisnega od Nemcev, del inteligence, kmečkih in trških veljakov, ki so od tega imeli koristi. Podatki za Maribor, Celje in Ptuj, kažejo, da je 4/5 prebivalstva prostovoljno ali prisiljeno prijavilo nemščino kot občevalni jezik, čeprav je bila večina teh rojena v slovenskih krajih. Pri svojem delovanju so se med drugim Nemci posluževali tudi načrtne kolonizacije; že od leta 1886 je bila ustanovljena organizacija, imenovana Südmärk, ki se je ukvarjala s tem, da je kupovala posestva propadlih kmetov in nanje naseljevala Nemce in nemškutarje. (1) Zapostavljali so slovenščino in slovenske uradnike — enakopravnosti slovenščina v šolah, uradih in sodiščih ni nikoli dosegla. Za enakopravnost slovenskega jezika, slovenskega uradništva in proti načrtni kolonizaciji se je bil hud boj, katerega nosilci so bili med drugim tudi Narodni sveti, ki so se ustanavljali za pokrajine, kjer je bilo slovenstvo najbolj ogroženo — Štajerska in Koroška.

Začetki Narodnega sveta na spodnjem Štajerskem segajo v leto 1906, ko je bil tudi narejen osnutek statuta po češkem vzorcu. Sam ustanovni sestanek pa je bil v Mariboru 7. 2. 1907, kjer so se na zaupnem shodu zbrali za ta namen izvoljeni dr. Anton Korošec, dr. Vekoslav Kukovec in dr. Juro Hrašovec in potrdili pravila Narodnega sveta, ki jih tu v celoti navajam.

»Namen — družiti vse spodnje-štajerske Slovence v složno sodelovanje in enotno postopanje glede važnih vprašanj, ki se tičejo njih splošne oziroma skupne narodne koristi.

Delokrog — bavi se s kulturnimi, gospodarskimi, narodno-političnimi in socialnimi zadevami spodnje-štajerskih Slovencev in se pri tem ne dotika niti kompetence niti programa in taktičnega postopanja posameznih v Narodni svet združenih strank. Gmotna sredstva za dosego svoje naloge pridobiva s prispevki in darovi korporacij in posameznikov. Sestoji se iz sedmih članov, ki naj po posameznih krajih sestavijo zaupnike. Pri imenovanju zaupnikov naj se pazi, da so vse stranke in stanovi primerno zastopani, ako eden izmed članov umre ali odstopi, si ostali sami določijo namestnika do prihodnjih volitev. Narodni svet sklicuje k sejam predsednik oziroma njegov namestnik po potrebi ali na zahtevo dveh članov in je sklepčen, če so razen predsednika navzoči še trije člani. Vabljeni so vsi člani. Iz svoje sredine izvoli Narodni svet blagajnika in po potrebi še druge funkcionarje. Vsaj enkrat letno sklicuje Narodni svet shod zaupnikov — na njem se poroča o delovanju v preteklem letu, se dajejo navodila za nadaljnje delovanje ter se sklepa o dobavi gmotnih sredstev, se volijo trije pregledovalci računov, se voli Narodni svet za prihodnje leto in po potrebi spreminjajo in dopolnjujejo pravila.«

Člani Narodnega sveta so bili: dr. Anton Korošec, dr. Ludvik Pivko, dr. Franc Rosina, dr. Radoslav Pipuš, dr. Kukovec Vekoslav, dr. Juro Hrašovec, prof. Ivan Fon in dr. Franc Jurtela (2).

Na prvi seji Narodnega sveta, ki je bila 20. aprila 1907 v knjižnici celjske čitalnice, so se zbrali: dr. Hrašovec, dr. Kukovec, prof. Fon, dr. Pipuš, dr. Pivko in Verstovšek kot namestnik dr. Korošca. Soglasno so izvolili za predsednika Narodnega sveta dr. Jura Hrašovca, za podpredsednika dr. Radoslava Pipuša in za tajnika dr. Antona Korošca. Med drugim so na tej seji sprejeli tudi naslednje sklepe:

- da Narodnega sveta ne bodo prijaviли oblastem, ker ni društvo, ampak le neke vrste zveza,

- da bodo v vseh štajerskih časopisih in ljubljanskih dnevnikih objavili, da je ustanovljen Narodni svet, in apelirali na občinstvo za denarno podporo,

- da bodo seje Narodnega sveta v Celju, Mariboru in Ptuj,

- da je za delo Narodnega sveta zelo pomembno, da ima v rokah natančno statistiko vseh državnih in deželnih uradnikov, železniških uslužbenecv, dalje kataster zemljišč, vasi in trgov (posebno v obmejnih krajih), pregled vseh občin, ki so še v nemških ali nemškutarskih rokah, zasledovati mora vse volitve v občinske in okrajne zastoje, v krajevne in okrajne šolske svete ter mora imeti statistične podatke o dijakih in šolah.

Da bi dali poslancem v roke minimalni program zahtev slovenskega naroda na Štajerskem, so se dogovorili, da v ta namen izdela dr. Kukovec resolucijo z zahtevami Narodnega sveta, ki naj bi se prebrala na prihodnjem državnem zboru (3).

Resolucijo dr. Kukovca so obravnavali na seji dne 13. 6. 1907 in jo v celoti sprejeli. Ker je resolucija pomembna za nadaljnje delovanje Narodnega sveta in daje vpogled v takratno situacijo, jo v celoti navajam:

»I. Narodni svet za Štajersko je prepričan, da je za uspešno zastopanje pravic in koristi slovenskega naroda neobhodno potrebno, da se vsi jugo-

slovanski državni poslanci združijo v eden sam klub, in pričakuje od vseh jugoslovanskih poslancev, da delujejo na ustanovitev takega kluba.

II. Ker slovenski žitelj v spodnje-štajerskih mestih in trgih vsled krivičnega volilnega reda ni zastopan po lastnem zastopniku, pričakuje se od štajerskih poslancev, da bodo kakor do sedaj pozornost posvetili razvoju slovenstva v trgih in mestih ter Slovence v spodnje-štajerskih mestih in trgih najizdatneje podpirali v njih narodno-političnih in opravičenih gospodarskih težnjah ter zastopali tudi slovensko obrt in trgovino. Zlasti naj slovenski poslanci z vso odločnostjo zahtevajo pri vseh oblastvih in uradih, kateri se nahajajo v teh mestih in trgih, a so namenjeni slovenskemu kmetškemu ljudstvu na deželi, slovenske uradnike in uslužbence ter splošno slovensko uradovanje.

III. Narodni svet za štajersko pozivlja vse jugoslovanske poslance, da zastavijo vse sile za uresničevanje davne zahteve Slovencev po lastnem slovenskem vseučilišču v Ljubljani.

IV. Narodni svet za štajersko smatra za najnujnejšo potrebo vseh Slovencev, da se odpravi nesmiselna uredba naših srednjih šol ter, da se popolnijo obstoječe nižje slovenske gimnazije v popolne gimnazije s slovenskim učnim jezikom, da se, kar se tiče naših štajerskih razmer posebej, slovensko-nemški razredi v Celju popolnijo v popolno gimnazijo s slovenskim učnim jezikom, da se kar najhitreje mogoče reši zadeva ljudske šole za celjsko okolico ter ustanovi za štajerske Slovence nižja obrtna šola in učiteljske s slovenskim učnim jezikom.

Na isti seji so še določili članarino, ki je znašala za pol leta eno krono, in obravnavali vprašanje potovalnega učitelja (4).

Po drugi seji Narodnega sveta je dr. Anton Korošec, izstopil in izjavil, da mora Kmečka zveza odpoklicati svoje zaupnike, ker se Narodni svet vmešava v politiko slovenskih strank, in sicer v korist liberalcev (5). Kmečka zveza je izstopila zaradi tega, ker je Narodni svet izrazil željo, da bi bili vsi slovenski štajerski poslanci zbrani v enem klubu.

Leta 1908 sta se oba kluba v državnem zboru zbližala in ustanovila Narodno zvezo; tako je Narodni svet menil, da spornega vprašanja ni več, in ponudil Kmečki zvezi, da vstopi v Narodni svet in pošlje zaupnike (6). Kljub temu pa Kmečka zveza ni poslala svojih zaupnikov. Leta 1909 je imel Narodni svet 12 članov, in sicer: dr. Franc Jurtela, odvetnik, Ptuj; dr. Franc Rosina, odvetnik, Maribor; dr. Vladimir Sernec, odvetnik, Maribor; dr. Ludovik Pivko, c. kr. profesor, Maribor; Ludovik Poljanec, c. kr. profesor, Maribor; Anton Pesek, šolski vodja na slovenski šoli v St. Rupertu pri Velikovcu; Franc Thaler, veleposestnik in župan v Šentilju pri Mariboru; dr. Vekoslav Kukovec, deželni poslanec in odvetnik v Celju; Ivan Prekoršek, potovalni učitelj Ciril-Metodove družbe, Celje; Jakob Zemljič, načelnik okrajnega zastopa in veleposestnik v Radencih, Gornja Radgona; Josip Smertnik, uradnik posojilnice v Celju (7).

Člani so se udeleževali sej in opravljali naloge Narodnega sveta s pomočjo svojih zaupnikov na terenu in slovensko usmerjenih društev. Po podatkih iz leta 1909 je bilo v Sevnici 7 zaupnikov, v Rogaškem okraju 11, v Ljutomeru 29, v Slovenskih Konjicah 17, v Kozjem 12, v Hrastniku 2 in v Trbovljah 2 zaupnika (8). Za ostale kraje v gradivu ni podatkov.

Leta 1912 pa je imel že 15 članov: dr. France Rosina, odvetnik v Mariboru; dr. Ludovik Poljanec, c. kr. profesor v Mariboru; dr. Ludovik Pivko, c. kr. profesor v Mariboru; Ivan Kejžar, nadrevident južne železnice v Mariboru; dr. Anton Dolar, c. kr. profesor v Mariboru; Franc Thaler, veleposestnik in župan v Šentilju nad Mariborom; Ivan Zemljič, župan in posestnik v Radencih pri Gornji Radgoni; Franc Brinar, nadučitelj v Gotovljah pri Žalcu; dr. Vekoslav Kukovec, odvetnik in deželni poslanec v Celju; Josip Smertnik, ravnatelj posojilnice v Celju; Ivan Prekoršek, potovalni učitelj Ciril-Metodove družbe v Celju; dr. Ivan Fermevc, odvetnik v Ptuj; dr. Franc Jurtela, odvetnik v Ptuj; Franc Pišek iz Maribora (9). Oba navedena seznama članov Narodnega sveta sta bila priložena vabilu za sejo kot seznama vabljenih članov, zato tudi ni naveden dr. Juro Hrašovec, ki je deloval od ustanovitve do razpusta Narodnega sveta tudi kot dolgoletni predsednik in je seje skliceval.

Članstvo v Narodnem svetu se med letom ni moglo spreminjati, novega člana so lahko sprejeli le na izpraznjeno mesto (izstop, smrt). Povečalo se je lahko število članstva le na občnih zborih, kjer so obravnavali delo preteklega leta in sprejemali okvirne naloge za prihodnje leto. Podani so bili tudi obračuni prejemkov in izdatkov. Sredstva, ki jih je Narodni svet rabil za svoje delovanje, je pridobival kot letni prispevek članov — posameznik 2 kroni, kot neke vrste prostovoljne prispevke posameznih Narodnemu svetu naklonjenih Slovencev in kot prostovoljne prispevke organizacij. Prispevke posameznikov so zbirali zaupniki na terenu, na katere se je obrnil Narodni svet s posebnim dopisom, ki ga v celoti navajam, ker je iz njega tudi razvidno, kakšne so bile v glavnem naloge posameznih zaupnikov. »Podpisani Narodni svet Vas prosi, da izvolite nabirati pri Slovencih Vašega okraja, oziroma vsaj med Vašimi znanci prispevke za Narodni svet, ter nam poslati nabrano vsoto in priložiti polo, na kateri naj bodo oni podpisani, ki so kaj darovali in koliko. Brez sodelovanja nas vseh pač ne more Narodni svet ustreči vsem zahtevam; čim večji so prispevki, tem več in lažje bode deloval. Kadarkoli je v kakem ogroženem kraju razpisana učiteljska služba, kadarkoli je prazno mesto uradnika ali uslužbenca, bodisi pri okrajnem glavarstvu ali sodišču, pri davkariji ali finančni straži, služba poštarja, kadar je kje kako večje posestvo na prodaj ali bi bil potreben obrtnik te ali one stroke, treba bi bilo to naznaniti Narodnemu svetu.

Le sramotno malo je bilo do sedaj takih oseb, ki so se brigale za to podrobno delo.

Prosim Vas, da izvolite v naprej na vsako tako potrebo ali spremembo Narodni svet opozoriti.

Le na ta način bi imel potem Narodni svet tudi priliko, da posreduje, kadar in kjer je treba.

Ako se ne bomo za vsako stvar brigali, tudi ne bomo ničesar dosegli.«

Podpisani za Narodni svet: dr. Franjo Rosina, dr. Juro Hrašovec in dr. Vekoslav Kukovec (10) (dopis je iz leta 1913).

Tudi na posamezne slovensko usmerjene organizacije so se obračali z dopisi, v katerih so v glavnem poudarjali, da potrebuje Narodni svet denar

za svoje delovanje, čeprav osebe, ki ga vodijo, opravljajo dela zanj brezplačno. Apelirali so, naj ob delitvi dobička večji ali manjši znesek namenijo tudi Narodnemu svetu.

Celjska posojilnica je kot prva poklonila Narodnemu svetu 500 kron že takoj na začetku njegovega delovanja (11).

Obračuni dohodkov in izdatkov so le fragmentarno ohranjeni, vendar jih bom kljub temu nekaj navedla — predvsem zaradi orientacije, s kolikšnimi sredstvi je v posameznih obdobjih Narodni svet razpolagal.

3/3—1908 je znašala vloga v posojilnici 655 kron, 86 vinarjev; dohodki od 31/3—1909—20/6—1909 so znašali 195 kron, 60 vinarjev in izdatki 17 kron, 71 vinarjev — saldo 177 kron, 89 vinarjev; do novembra 1909 je bilo dohodkov 2300 kron in izdatkov 700 kron. Podatki kažejo, da je imel Narodni svet ob razpustu na vložni knjižnici Celjske posojilnice še 3628 kron 22 vinarjev. Ta znesek so namenili za agitacijo na Koroškem v času plebiscita (12). Iz dopisa, ki ga je poslal Narodni svet za Koroško, pa je razvidno, da so prejeli 3718 kron — iz česar sledi, da so razliko verjetno še naknadno zbrali. Ta denar je bil porabljen za poravnavo stroškov za tisk propagandnih letakov (13).

Samo delovanje Narodnega sveta proti ponemčevanju je potekalo v obliki posameznih akcij. Sredstva, ki so jih pri tem uporabljali, so bila različna glede na obliko akcije in okoliščine. Kljub hudemu pritisku nemštva so posamezne akcije le rodile uspeh. Akcij je bilo veliko in jih v tem kratkem prispevku ne morem vseh obdelati kot celoto, zato se bom omejila le na nekatere bolj pomembne.

CELJSKO ŠOLSKO VPRAŠANJE

Že pred nastankom Narodnega sveta je delovala skupina zaupnikov, ki so se v okviru možnosti borili za ohranitev in učvrstitev slovenstva, njihov predsednik je bil dr. Juro Hrašovec.

Na zborovanju zaupnikov januarja 1907 so se zbrali poleg vseh profesorjev še: dr. Hrašovec, dr. Josip Sernec, dr. Vrečko, dr. Kukovec, dr. Božič, dr. Janko Sernec, opat Ogradi in nadučitelj Gradišnik. Sestanek je bil posvečen vprašanju celjskega šolstva. Po ostri debati so se izoblikovali naslednji sklepi:

»1. Današnji shod zaupnikov se odločno izreče proti vsakemu junktinu (povezavi op. avt.) med mariborsko in celjsko gimnazijo. Oba zavoda sta enako potrebna. Celjski zavod naj se izpopolni v celo gimnazijo.

2. Naj se poizve pri poslancih, ali res misli vlada na ta krivičen način rešiti celjsko vprašanje. V tem slučaju naj bi šla deputacija Mariborčanov in Celjanov z odločnim protestom k ministerskemu predsedniku.

3. Delegati pri morebitni anketi naj se držijo principa: Iz mesta ne gremo, vendar imajo pravico, da sprejmejo premestitev gimnazije izven mesta, če se vlada zaveže:

- a) še isto leto otvoriti peti razred in stopnjevanje izpopolniti,
- b) da je novo poslopje v najbližji okolici mesta samega, ne pa morebiti v Žalcu ali Šentjurju, pa prostor, ki ga mi izberemo,
- c) ljudska šola ostane v mestu.

4. Poslanca dr. Vonšek in dr. Korošec se naprosita, da vzameta današnje sklepe na znanje, da preprečita vsako zahrbtno delovanje drugih poslancev in da ukreneta vsak svoj korak v dogovoru s celjskimi zaupniki.

Dr. Vrečko želi, da pridejo nekatere splošne stvari v časnike in da se tam kaže na kričeče krivice, ki se nam godijo v šolstvu. Ni prav, da vedno molčimo. Seve svojih načrtov ne smemo izdajati. Nadalje želi, da se omeni tudi prostore, ki bi prišli za stavbo gimnazije v poštev.

5. Za stavbo gimnazije naj se imenujejo prostori v temle redu: 1. Stegenšekov, 2. dr. Brečičev, 3. Maksimiljanov, 4. dr. Kukovčev, 5. Simov prostor. Prva dva sta v mestu, zadnji trije v najbližji okolici (14).«

26. januarja 1907 so imeli štajerski slovenski poslanci posvetovanje z min. predsednikom Beckom glede celjskega šolskega vprašanja in ob tem tudi poudarili, da med ljudskošolskim in gimnazijskim vprašanjem ni povezave. Beck se je s tem strinjal, vendar pa je kljub temu menil, da bi bilo morda lažje rešiti obe zadevi obenem. Kar zadeva ljudsko šolo, je bil mnenja, da ta v približno takratnem obsegu lahko ostane v Celju, in tudi ni oporekal zahtevi, da se ji v istem obsegu priključi še dekliška šola. Postavljeno pa je bilo tudi vprašanje, ali ne bi bilo potrebno poleg šole v mestu postaviti po potrebi še manjše šole v okolici — s tem naj bi se rešitev celotne zadeve olajšala, ker v mestu v tem primeru ne bi bila potrebna tako velika šola, obenem pa naj bi se ustreglo tudi interesom okoliškega prebivalstva. Kar tiče gimnazije, so stali poslanci na stališču, da bi se bili pripravljeni umakniti iz mesta v okoliško občino, če bi jim vlada sezidala posebno poslopje z zagotovilom, da se bo gimnazija polagoma razvila v popolno. Prostor za poslopje pa naj bi se določil v soglasju s Slovenci. Nikakor pa se niso strinjali, da bi se z gimnazijo umaknili dalj od mestne periferije (15).

Proti zidavi celotne ljudske šole v mestu so Nemci ostro nasprotovali in obenem zahtevali, da se eden od obeh zavodov, ali ljudska šola ali gimnazija, postavi izven mesta.

V zvezi s tem vprašanjem so se sestali v Plevni min. pred. Beck, dr. Hrašovec in dr. Vrečko. Min. pred. Beck je obljubil, da bo poskušal doseči, da bi se deška ljudska šola zidala na prostoru, ki je že kupljen, dekliška pa ne. Za dekliško šolo in gimnazijo je priporočal Simov prostor. Obljubil jim je definitivno spodnjo gimnazijo namesto dosedanje provizorične. Poslovje naj bi se zidalo skupaj s stanovanjem za ravnatelja, kjer bi se potem ob potrebi namestil peti in šesti razred. Na podlagi tega se je na seji zaupnikov septembra 1907 razvila razprava, iz katere so izluščili naslednji predlog:

»Zadovoljujemo se, da se šolsko vprašanje reši v smislu vladne ponudbe, da torej ostane deška šola v mestu in se zida na že kupljenem stavbišču, dekliška šola in gimnazija pa se zgradiata zunaj mesta, stavimo pa sledeče pogoje:

1. Gimnazija naj se zida kot popolna in naj se nam zjamči, da se bo s prihodnjim šolskim letom stopnjevale razširila v popoln zavod (. . .).

2. Ker moremo staviti za ljudsko šolo dvoje poslopij, zahtevamo, naj vlada dodeli znaten prispevek za zidanje dekliške šole.

3. Vlada naj preskrbi, da se deška ljudska šola lahko zida že prihodnjo pomlad na kupljenem stavbišču. Glede stavbišča za dekliško ljudsko šolo in za gimnazijo se je sklenilo, naj se torej stavi gimnazija na Simovem

zemljišču, vprašanje o stavbišču za dekliško ljudsko šolo, seve izven mesta, pa naj ostane odprto, ker vendar ni primerno, da bi stali gimnazija in deklišča šola skupaj (16).«

Na eni od naslednjih sej so se zaupniki dogovorili, da bodo napisali spomenico in jo predložili ministrskemu predsedniku, državnemu zboru in poslancem. Podpisale naj bi jo predvsem osebe višjih stanov kot na primer: duhovniki, odvetniki, zdravniki, uradniki, učitelji, trgovci, tovarnarji, večji obrtniki, poštarji, poslanci, župani, občinski odborniki, načelniki in odborniki šolskih svetov, veleposestniki... Bili so mnenja, če zberejo približno 1000 podpisov, da bodo lahko rekli, da je spomenica soglasna zahteva in želja vseh Slovencev ne glede na pripadnost stanu in strankam (17). Spomenica je bila napravljena in razposlana v podpisovanje. Glavne zahteve so bile:

»1. Takojšnja izpopolnitev c. k. samostojnih nemško-slovenskih gimnazijskih razredov v Celju v višjo gimnazijo pod samostojnim ravnateljstvom in definitivnim učiteljskim zborom.

2. Ureditev učnega jezika na tej slovenski gimnaziji, kakor je na kranjskih slovenskih gimnazijah.

3. Takojšnjo novo zgradbo za slovensko gimnazijo v Celju.

4. Da se za to potrebne vsote postavijo v državni proračun.«

Spomenico je podpisalo nad tisoč oseb, in sicer v okraju Brežice 67, Celje 241, Gornji grad 99, Konjice 69, Kozje 101, Laški trg 79, Rogatec 35, Sevnica 62, Slovenj Gradec 71, Šmarje 57, Šoštanj 57 in Vransko 77 (18).

V zvezi s šolskim vprašanjem je Narodni svet nastopil še leta 1913, toda tokrat v zvezi z oddajo del za gradnjo višje gimnazije v Celju samo nemškim obrtnikom. O tej akciji sta ohranjeni pritožbi Narodnega sveta na c. k. namestništvo in c. k. ministrstvo ter odgovor c. k. okrajnega glavarstva v Celju. Naj za orientacijo navedem oba dokumenta. Pritožba Narodnega sveta:

»Pri plačevanju davkov se ne dela nobena razlika med Slovenci in Nemci. Ako vlada sploh pri nas ravnopravnost, bi se moralo misliti, da se smejo Slovenci in Nemci enako udeležiti koristi in zaslužka, kadar država kaj stavi, to tembolj, ker ne da nobeden minister ali namestnik sam denarja za stavbo, le mi davkoplačevalci.

V Celju se bode kmalu začela staviti višja gimnazija.

Ako se poudari, da mesto slovenskim obrtnikom ne da ničesar zaslužiti, ravno tako ne dežela, da imajo pri mestnih in deželnih stavbah in podjetjih edinole zaslužek nemški podjetniki, mora biti vsaj država toliko nepristranska, da oddaja delo pri svojih stavbah obrtnikom obeh narodnosti, ne samo Nemcem.

Grajati moramo, da se je sploh samo v nemškem časopisu stavba, oziroma poziv za ponudbe objavil, da so se slovenski časopisi popolnoma prezrli in slovenski obrtniki niso ničesar izvedeli.

Pa tudi na drug način, posebno po mestnem uradu niso bili naši obrtniki pozvani, da stavijo svoje ponudbe.

Spodnještajerski »Narodni svet« protestuje proti takemu postopanju ter predlaga in zahteva, da se znovič poziv za ponudbe objavi in vsem obrtnikom, tudi onim slovenske narodnosti daje prilika, staviti svoje ponudbe.

Skratka slovenski obrtniki niso bili do sedaj od nobenega urada v nobenem slovenskem časopisu za to pozvani. Država sama ima škodo, ako se pozivi tako slabo objavijo, da se niti splošno ne izvedo. Da bi samo graška »Tagespost« zadostovala, menda ne bode »nikdor« trdil. Mislimo, da se tako z davkoplačevalci ne postopa (19).«

Odgovor c. k. okrajnega glavarstva v Celju:

»Oziraje se na c. kr. namesništvo v Gradec naslovljeno pritožbo z dne 4. sušca 1913 zadevajoč razpis stavbnega dela c. kr. državne višje gimnazije v Celju, se vsled razpisa c. kr. namestništva z dne 28. sušca 1913 opr. št. 15/11/21/1913 daje na znanje, da se je predmetni ponudbeni razglas priobčil v uradnem listu Grazer Zeitung ter v Österreichischen Zentralanzeiger für das öffentliche Lieferungswesen in konečno še v Wochenschrift für den öffentlichen Baudienst, vsled tega se je zadostovalo določbam člena 10 naredbe skupnega ministerstva z dne 3. aprila 1909 d. z. št. 61. Obmišljeni ponudbeni razglas v drugih dnevnikih se pa proti plačilu ni objavil (20).«

POTOVALNI UČITELJ

Vprašanje potovalnega učitelja je obravnaval Narodni svet že na eni od svojih prvih sej. Vprašanje je sprožil dr. Jurtela, ki je menil, da bi tak potovalni učitelj lahko zelo veliko naredil za ohranitev slovenskega jezika. Sčasoma so spoznali, da samo opozarjanje občinstva po časopisih na nevarnost nemškega prodiranja ne pomaga. Razmere bi bilo namreč potrebno proučiti na kraju samem, natančno bi bilo treba zasledovati prodiranje nemštva, imeti v evidenci izpraznjena mesta učiteljev, uradnikov itd., bedeti nad razpisi volitev v zastope in šolske svete... Zlasti naj bi tak potovalni učitelj deloval v narodnostno ogroženih krajih in bil stalno v stiku z Narodnim svetom, da bi ta lahko pravočasno ukrepal. Ker bi delal z ljudmi v posameznih krajih, bi lahko tudi svetoval, kako postopati glede na razmere. Ker Narodni svet ni imel sredstev, da bi takega učitelja nastavil, je zaprosil za pomoč Družbo sv. Cirila in Metoda. V dopisu ji je obrazložil, da bi tak učitelj za Družbo lahko opravljal delo potovalnega učitelja, ustanavljal bi nove podružnice, spodbujal obstoječe k aktivnejšemu delovanju, skrbel, da bi razna društva Družbi v korist prirejala veselice... Ob enem pa bi opravljal tudi posle tajnika za Narodni svet (21). Delovanje, pri katerem bi potovalni učitelj podpiral Narodni svet, naj bi bilo »pravzaprav jako nedolžno, zares narodno in tudi Družbi koristno. Pomagal bi nabirati gradivo za narodno statistiko in Narodnemu svetu poročal, kake uradnike in učitelje povsod imamo, kako se v uradih uraduje, na šolah poučuje, kje bi bilo dobro nastaviti slovenske obrtnike, nam poročati, kako posamezne občine poslujejo v narodnem oziru, v občinskem odboru. Seveda tam, kjer se na primer bojujeta dve politični stranki za nadvlado v občini, tam bi moral Narodni svet molčati (22).«

Družba sv. Cirila in Metoda je razpisala mesto potovalnega učitelja z letno plačo 2400 kron in dodatkom 8 kron dnevno, kadar bo na potovanju. Prvi tak učitelj naj bi bil nastavljen za Stajersko in Koroško, sedež pa naj bi imel v Ljubljani (23). Na razpisano delovno mesto se je javilo 6 kandidatov, od teh je bil izbran g. Prekoršek. Vendar pa je Družba stala na stališču, da njen potovalni učitelj ne more nastopati kot tajnik Narodnega sveta, »ker Družba sv. Cirila in Metoda ni politična ustanova, ampak šolska

družba, ki hoče po svojih zavodih slovensko mladino rešiti potujčevanja, razume se samo ob sebi, da se njen potovalni učitelj ne sme vmešavati v politične agitacije katerekoli slovenske stranke (24).« Narodni svet se je ponovno obrnil na Družbo z obrazložitvijo, da je njegovo delo nad strankami za ohranitev slovenstva in da se v delo strank ne vmešava, in prošnjo, da bi potovalni učitelj g. Prekoršek postal tudi tajnik Narodnega sveta. Odbor Družbe je na to soglasno izjavil, da formalno tega absolutno ne sme dovoliti, sme pa potovalni učitelj kot privatna oseba dajati obvestila o narodnih razmerah in potrebah (25).

VOLITVE V OBCINSKE ZASTOPE

Občinski zastopi (odbori) so bila samoupravna telesa z določenimi kompetencami. Pri volitvah je šlo za to, da bi ena ali druga stran imela čim več volilcev. Volilci so se delili v tri volilne razrede, glede na višino odmerjenih davkov. Volilne imenike so izdelovali na podlagi vpisov v zemljiški knjigi, davčnem katastru in na podlagi napovedi pri obrtni in davčni oblasti. Pri vsakih občinskih volitvah se je bil hud boj za že evidentirane volilce s politično agitacijo in prepričevanjem posameznikov, ki niso bili ostro opredeljeni, in s pridobivanjem novih volilcev, za kar pa so potrebovali velika finančna sredstva — saj je bilo potrebno recimo kupiti posestvo in ga razkosati na ustrezne dele, narediti pogodbe z »novimi lastniki«, kajti sprememba oziroma vpis v zemljiški knjigi se je naredila na podlagi pogodbe. Volilce iz obrtniških vrst pa so poskušali pridobiti na ta način, da so obrtniki prijavili filiale — davek zanje pa jim je plačevalo društvo ipd. Tega so se posluževali tudi, če so na primer želeli več volilcev v višjem razredu. Zelo izrazit primer pridobitve volilcev na ta način je bil leta 1914 v teharski občini. Od teharske soseske so trije celjski Nemci (J. Rakusch, G. Stieger, dr. F. Zangger) kupili zemljo in jo razdelili na 130 kosov, kar naj bi pomenilo 130 novih volilcev. Novopečeni »lastniki« so bili v glavnem nekmetje, odvetniki, uradniki in sploh osebe, ki te zemlje niso imeli namena uporabljati in v večini svojih parcel sploh poznali niso (26).

Ko je Narodni svet izvedel za akcijo celjskih Nemcev, je naslovil na javnost naslednji dopis:

»Javnosti menda še ni znano na kak način, da hočejo celjski Nemci skrbeti za naraščaj svojih volilcev v teharski občini.

Ker se jim le dozdeva, da bi morebiti štorovski delavci in od štorovskih fužin odvisni ljudje, ki imajo tam kaj zaslužka, pri volitvah ostali v manjšini proti pravim kmetskim volilcem, da tedaj prisiljeni glasovi ne bi več zadostovali, hočejo napraviti okrog 130 novih glasov...

Na ta način hočejo spodnještajerski nemškutarji in Nemci potisniti domače ljudstvo iz občinskega odbora, da bi mogli na ves glas vpiti, kako nemštvo napreduje. Mi pa mislimo, da je to napredek nepoštenosti. Mogoče, da nas nemškutarji na ta način še tu in tam iz občinskih odborov izrinejo, pa dolgo tudi taka nasilna sredstva ne bodo pomagala...

Kjer se pa ne dajo parcele razkosati ali pa tam, kjer vinarski volilci nič ne koristijo — npr. tam, kjer je treba v prvi vrsti delati za drugi razred, kakor npr. v Šoštanju, napovedujejo za svoje ljudi neresnične dohodke, da se njim predpiše dohodninski davek, ki ga plačuje Südmarka...

Dobro pa tudi razumemo, zakaj da govorijo Nemci vedno o svoji izobraženosti in gospodarski nadmoči, zakaj da nasprotujejo vsaki slovenski šoli in imenovanju vsakega slovenskega uradnika v slovenskih krajih. Za nič drugega jim ni, kakor za svoj žep, za svoje gospodarstvo. Dokler se jim Slovenci pokorimo in molčimo, smo mirni in pametni ljudje, s katerimi se da lepo in v miru živeti — seveda, ker vse to obvelja, kar oni hočejo; kakor hitro pa hočemo kje biti sami svoji gospodarji, hočemo imeti svoje lastne misli in biti v svojih občinah prvi ali vsaj enakopravni z njimi, že vpijejo, da smo rogovileži in da delamo nemir (27).«

Na tak ali drugačen način, z večjim ali manjšim uspehom se je boril Narodni svet za slovenske volilce tudi v drugih občinah, ki jih je pokrival s svojim delovanjem. V svojem prispevku bi se omejila le na občinske volitve v občini Celje-okolica, ki so bile 22. in 23. avgusta leta 1910. Ena od akcij volilnega odbora v pripravah za te volitve je bila, da je zaprosil njemu naklonjene trgovce in obrtnike, naj ob obiskih okoliških gostiln, predvsem tistih, na katere hočejo vplivati tudi Nemci, agitirajo za Slovence; enako naj postopajo tudi, kadar se pri njih ustavi kakšna stranka iz okolice Celja (28).

Volitve so potekale izredno mirno in prinesle Slovincem zmago v vseh treh razredih, vendar so Nemci in nemškutarji našli vzrok za pritožbo in volitve so bile razveljavljene. Narodni svet je nato napisal članek za vse takrat izhajajoče slovenske časopise z naslednjo vsebino:

»Cujte in strmite slovenski volilci. Razglas, ki bi moral biti po postavi celih osem dni nabit, je bil šele prvi dan osemdnevne dobe nabit, tako da je bil dr. Ambrožič, ki se je edini pritožil, menda za kako uro prikrajšan. Hvala bogu, da imamo tako pravične moze v Gradcu, ki se tako strogo ravna po postavi in volitev v tako veliki občini ovržejo, čeprav je jasno kakor beli dan, da volitev ne bi bila niti za en glas drugače izišla, ako bi bil tudi razglas pol ure dalje nabit. Da bi se le gospodje povsod hoteli ravnati do pičice po postavi!

Postava predpisuje, da se mora vsaka prošnja rešiti takoj, ali kakor hitro mogoče. Krajni šolski svet za celjsko okolico je prosil že pred desetimi leti, da se mu naj potrdi stavbišče za novo šolo; pa ta prošnja še do danes ni rešena in sicer zaradi tega, ker je stavbišče v celjskem mestu in si namestništvo ni upalo rešiti prošnje.

Zakaj pa v tem slučaju vlada ni tako tankočutna in vestna? Pomagalo to nič ne bo.

Slovenci hočemo se pri drugi volitvi pokazati, da smo samostojni in razumni možje, katerim mesto zapovedovalo ne bo.

Zavedno in pogumno bodo stopili slovenski volilci tudi drugič na volišče. Svojega namena vsi združeni naši nasprotniki ne bodo dosegli (29).«

SLOVENŠČINA IN SLOVENSKI URADNIKI

V uradih, sodiščih in celo na šolah je bila slovenščina zapostavljena; enako se je godilo tudi slovenskim uradnikom, ki niso bili nemško usmerjeni. Delo so zelo težko dobili, če so pa ga, so bile njihove možnosti za na-

predek zelo majhne. Dogajalo se je tudi, da so slovenske uradnike zaposlovali v čisto nemških krajih ali pa so jih pošiljali na Kranjsko. Na Koroškem in Štajerskem pa so zaposlovali Nemce, ki so obiskovali jezikovni tečaj za slovenščino, če pa teh ni bilo, pa nemškutarje. Enako se je dogajalo tudi praktikantom, ki so jih zavračali z izgovorom, da ni več prostih mest, medtem pa so vsakega nemškega praktikanta takoj potisnili v Celje ali Maribor, če je le obljubil, da bo obiskoval jezikovni tečaj. Dogajalo se je, da taki kurzovci niso več mesecev delali nič drugega kot, »da so pri kazenskih obravnavah poslušali, zato da bi se jim uho privadilo slovenskega jezika (30).«

Narodni svet si je s pomočjo narodnih društev prizadeval za enakopravnost slovenščine in slovenskih uradnikov na več načinov. Najbolj uspešno je bilo, če je zvedel za razpis in potem posredoval, da je bil v okviru možnosti postavljen za Slovence ugoden terno predlog. Eden od drugih načinov so bile tudi pritožbe samega Narodnega sveta ali ustreznega društva (npr. Zveze slovenskih odvetnikov v Ljubljani). Stanje se na sodiščih in nekaterih uradih kljub pritožbam ni veliko popravilo.

Razmere, ki so vladale v šolstvu, zlasti v krajih, kjer so hoteli Nemci doseči svoj prestiž, nam slikovito opiše dokument z zahtevami, ki je bil napravljen ob razpisu učiteljskih mest: »...Mi zahtevamo edino to, kar smemo in moramo zahtevati po postavi in kar velewa zdrava pamet, namreč, da mora in more slovensko deco v ljudskih šolah edinole uspešno podučevati učitelj, ki je njihovega jezika zmožen in ki z njimi čuti, tedaj le slovenski učitelj...«

Smejati se nam mora naravnost vsakdo, ko izve, da imamo v raznih trgih spodnje Štajerske tako imenovane slovenske šole, ki so pa sicer itak več nemške kakor slovenske ter poleg teh šol še samo nemške šole in da podučujejo na nemški dvojezični šoli dotičnega kraja nemški učitelji oziroma učitelji nemškega mišljenja...

Mi seveda ne odrekamo nobenemu državljanu pravice, da sme biti mišljenja kakršnegakoli si bodi. Še enkrat pa in sicer po pravici poudarjamo, da učitelji nemškega mišljenja in celo člani nemških društev, kakor nemškega »Schulvereina« in Südmarke, ne smejo biti nastavljeni na slovenskih ali dvojezičnih šolah.

Kak krik bi zagnali vsi Nemci in vse nemške stranke, ko bi kak učitelj na nemški šoli bil član slovenske šolske družbe ali sploh kakega slovenskega društva (31).«

Za uporabo slovenščine na železniških postajah so se borili na poseben način; dogovorili so se s posamezniki, da so vpisali v pritožno knjigo na posameznih železniških postajah pritožbo v smislu, da so zamudili vlak ali kaj podobnega, ker zaradi nerazumevanja nemščine niso vedeli, kaj je postajni uslužbenec klical. V zvezi s tem se je Narodni svet obrnil tudi na delavsko podporno društvo z željo, da bi podobne pritožbe prihajale tudi od delavcev, ker: »Delavca boli vsak krajcar, ki ga po krivici izda. Nemško klicana imena mu mnogokrat niso znana, mnogokrat pa je tudi treba uradnika ali sprevodnika vprašati za to ali ono, kar pa ni mogoče, ako dotični uradnik ni zmožen ali noče biti zmožen slovenščine (32).«

Uspeh te akcije se je najprej pokazal v Zidanem mostu, od kjer je prišel dopis 15. julija 1910, da se odhodi in prihodi vlakov kličejo tudi v sloven-

skem jeziku in tudi zamude vlakov so začeli pisati v obeh jezikih. Podobno so se razmere uredile tudi v Brežicah.

Leta 1913 se je Narodni svet obrnil na c. k. železniško ministrstvo s prošnjo: »... naj ukrene, kar je treba, da se bodo napravili dvojezični napisi na vseh postajah od Spielfelda naprej do Trbovelj na eni strani in od Maribora dalje po koroški železnici ter na Savinjski železnici od Celja do Velenja, da bodo tudi vsi razglasi in svarila, bodisi v ali na uradnih prostorih, bodisi v železniških vozovih, v kolikor so namenjeni občinstvu, dvojezični, in da bodo sprevedniki klicali postajna imena v obeh jezikih, kakor je to že itak predpisano (33).«

SLOVENSKE NACIONALNE BARVE

1914. leta je izbruhnila prva svetovna vojna in Narodni svet je začel delovati v smislu, da bi imeli slovenski in hrvaški ranjenci čtivo v domačem jeziku.

Kljub temu da so se Slovenci borili z ramo ob rami z drugimi narodi, so jim Nemci in nemškutarji tudi tedaj kratili njihove pravice — kako naj sicer drugače razumemo ukaz mestnega urada v Celju z dne 3. novembra 1914, s katerim so bile prepovedane narodne barve v Celju, češ da so podobne zastavam Rusov in Črnogorcev, s katerimi se vojskujejo (34).

Pritožbo proti takemu postopanju mestnega urada je Narodni svet naslovil na c. k. ministrstvo za notranje zadeve, c. k. ministrsko predsedstvo in c. k. namestništvo v Gradcu. V pritožbi je razložil, kakšna je razlika med slovenskimi narodnimi barvami in zgoraj omenjenimi zastavami, in med drugim tudi zapisal: »... Res je sicer, da imajo Srbi in Črnogorci barve »rudeče, modro, belo«; pa barve same gotovo niso odločilne.

Na črnogorski kakor na srbski zastavi se nahaja vladarsko znamenje v modri barvi, dočim ne nosijo slovenske barve, ki so samo narodne barve, nobenega daljnega znamenja in se potem takem pač očitvidno in za vsakega človeka razumljivo razlikujejo od srbskih in črnogorskih zastav. ... Sicer je pa vrsta naših slovenskih barv »belo, modro, rdeče«... Ruska vojna zastava je sploh popolnoma drugačna, edino le ruska trgovska zastava nosi barve »belo, modro, rdeče«... Poudarjati je pa še treba, da so naše slovenske barve zakonito priznane barve kranjske kronovine...

Nadštevilno vlakov vozilo se je skozi Celje, ki so bili vsi okrašeni s trakovi in zastavami v narodnih barvah dotičnih polkov ali posameznih čet...

Kar je odšlo vojaštva iz Celja, lahko se reče, od prvega do zadnjega moža so bili okrašeni z nemškimi ali slovenskimi traki ter je gotovo vsak drug ali tretji mož nosil malo zastavico z narodnimi barvami. Na čelu kompanije ali bataljona nosili so vojaki velikanske zastave v nemških ali slovenskih barvah...

Gotovo do sedaj še nikdo ni mislil, da nosijo vsi ti ljudje kako srbsko ali rusko zastavo. Povsod so te barve znane kot slovenske barve... Kak vtis pa naj napravi na človeka, če Slovenec v Celju (mestu) še niti sedaj ne sme kazati, da je Slovenec; Nemec bi smel kazati, da je Nemec...

Ta ukaz je sedaj naravnost nezakonit, mora pa tudi krvavo žaliti vsakega Slovenca, ki ima količkaj narodnega čuta. Mi protestujemo proti temu ukazu in prosimo, da se naj navedena prepoved takoj in sicer brzojavnim potem razveljavi in mestnemu uradu v Celju ukaže, da mora preklic te prepovedi takoj javno razglasiti« (35).

O nadaljnjem delovanju Narodnega sveta med prvo svetovno vojno in o njegovi ukinitvi v virih ni podatkov.

Gradivo se nahaja v Zgodovinskem arhivu v Celju v Fondu Spodnještajski Narodni svet.

OPOMBE

- ¹ Zgodovina Slovencev, CZ Lj. 1979, str. 547.
- ² Zapisnik seje Narodnega sveta 21/2—1907, fasc. 1.
- ³ Zapisnik seje Narodnega sveta 20/4—1907, fasc. 1.
- ⁴ Zapisnik seje Narodnega sveta 13/6—1907, fasc. 1.
- ⁵ Slovenski gospodar 1907, št. 32 in 33, fasc. 1.
- ⁶ Dopis Kmečki zvezi 17/12—1908, fasc. 1.
- ⁷ Vabilo za sejo Narodnega sveta 1909, fasc. 1.
- ⁸ Poročilo o zaupnikih 1909, fasc. 1.
- ⁹ Vabilo za sejo Narodnega sveta 1912, fasc. 1.
- ¹⁰ Dopis Narodnega sveta 15/12—1913, fasc. 1.
- ¹¹ Zapisnik seje Narodnega sveta 20/4—1907, fasc. 1.
- ¹² Dopis 23/9—1919, fasc. 1.
- ¹³ Dopis Narodnega sveta za Koroško, 3/8—1920, fasc. 3.
- ¹⁴ Zborovanje zaupnikov — zapis 3/1—1907, fasc. 1.
- ¹⁵ Dopis dr. Vonška 26/1—1907, fasc. 1.
- ¹⁶ Zapis seje zaupnikov 28/9—1907, fasc. 1.
- ¹⁷ Dopis J. Hrašovca s. d., fasc. 1.
- ¹⁸ Spomenica s. d., fasc. 1.
- ¹⁹ Koncept pritožbe s. d., fasc. 1.
- ²⁰ Dopis okrajnega glavarstva 10/4—1913, fasc. 3.
- ²¹ Dopis Družbe sv. Cirila in Metoda 11/7—1908, fasc. 1.
- ²² Dopis Narodnega sveta 9/1—1909, fasc. 1.
- ²³ Dopis Antona Peska 30/10—1908, fasc. 1.
- ²⁴ Dopis Družbe sv. Cirila in Metoda 8/1—1909, fasc. 1.
- ²⁵ Dopis Družbe sv. Cirila in Metoda 19/1—1909, fasc. 1.
- ²⁶ Dopis 3/9—1914, fasc. 1.
- ²⁷ Spis Narodnega sveta 1914, fasc. 3.
- ²⁸ Okrožnica slovenskega volilnega odbora 1910, fasc. 1.
- ²⁹ Prispevek za slovenske časopise 9/4—1911, fasc. 1.
- ³⁰ Dokument 29/11—1910, fasc. 2.
- ³¹ Dokument 17/10—1910, fasc. 2.
- ³² Dopis Narodnega sveta 13/9—1910, fasc. 1.
- ³³ Dopis Narodnega sveta 10/10—1913, fasc. 3.
- ³⁴ Deutsche Wacht 1914, str. 7, fasc. 3.
- ³⁵ Pritožba 14/11—1914, fasc. 3.

JANEZ CVIRN

**STAVBNA ZADRUGA DRŽAVNIH USLUŽBENCEV
1911—1957**

Z zakonom o ustanovitvi državnega zaklada za zgradbo malih stanovanj z dne 22. 12. 1910, sprejetega z namenom izboljšanja stanovanjskih razmer manj premožnega prebivalstva, je bila dana močna spodbuda za gradnjo stanovanj v celotni monarhiji (1).

Zaklad, v katerega so se stekala sredstva iz državnega proračuna (2), bi naj dajal kreditno pomoč tako samoupravnim in javnim korporacijam kot tudi in predvsem različnim občekoristnim združbam, katerih dejavnost je bila usmerjena k reševanju stanovanjske problematike (3). Kreditna pomoč, ki jo je nudil zaklad omenjenim pravnim osebam za gradnjo malih stanovanj (4), nakupe stavbnih zemljišč, pridobitev hiš z malimi stanovanji ali pa za odkupe hipotek, ki se drže takih hiš (5), se je izvajala v največji meri tako, da je zaklad prevzel poroštva za posojila, ki so jih imenovane pravne osebe najele pri bankah, zavarovalnicah in drugih kreditnih zavodih, v manjši meri pa tudi z neposrednim dajanjem posojil iz zaklada (6).

Višina kreditne pomoči, ki je bila glede na nizko obrestno mero za posojilojemalce izredno ugodna, ni smela presegati 90 % vštene vrednosti nepremičnine (7), in sicer ne glede na to, ali je bilo posojilo neposredno ali poroštveno (8).

S tem zakonom so se bistveno izboljšali pogoji za delovanje stavbnih zadrug, saj je pomanjkanje cenjenih kreditov v prvem desetletju dvajsetega stoletja njihov razvoj precej zavrlo (9). Od tega časa dalje pa je število stavbnih zadrug stalno raslo in lahko rečemo, da je prav zakon iz decembra 1910 pomenil odločilno spodbudo za ustanovitev stavbne in stanovanjske zadruge v Celju.

Seveda pa moramo vzroke za njeno ustanovitev poiskati tudi v splošni stanovanjski bedi širokih slojev mestnega prebivalstva in ne nazadnje v ostrih nacionalnih bojih med celjskimi Nemci in Slovenci (10).

»Gemeinnützigen Bau-und Wohnungsgenossenschaft in Cilli, registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung«, kot se je zadruga uradno imenovala, je bila ustanovljena na ustanovnem občnem zboru dne 25. 4. 1911, v prisotnosti 16 državnih uslužbencev, 2 privatnih uradnikov in 2 članov mestnega zastopa (11). Na njem je bil sprejet statut zadruge, ki se je v celoti naslonil na združni zakon iz 9. 4. 1873 (12), v uvodu pa vseboval tudi nekatera določila že omenjenega zakona iz decembra 1910. Statut, ki se je kasneje večkrat spreminjal, v glavnem pa veljal vse do konca obstoja zadruge (13), je natančno opredeljeval namen in način delovanja zadruge, njeno organizacijsko strukturo, pravice in dolžnosti članov ter posameznih organov zadruge. Po njem je bila zadruga ustanovljena z namenom skrbeti za zdrava in cenena stanovanja za svoje člane, bodisi z gradnjo stanovanjskih hiš ali nakupom stanovanj, bodisi z zagotovitvijo cenениh kreditov svojim članom, ki se nameravajo lotiti gradnje v lastni režiji (14). Njeno premoženje je bilo sestavljeno iz vplačil združnih deležev (na začetku je delež znašal 100 K), iz posojil z ali brez hipotekarnega varstva, iz morebitnih ostankov iz poslovanja, iz darov in nekaterih drugih prihodkov (15).

Zadruga je bila organizirana podobno kot številne druge zadruge na Slovenskem.

Njeni posli so se opravljali po občnem zboru, nadzornem svetu in načelstvu, ki so imeli vsak svoje pristojnosti.

V področje občnega zbora, ki je moral biti v prvi polovici vsakega poslovnega leta, so spadali sprejem letnih računov in poslovnih poročil, razdelitev dobička in kritje izgub, volitve članov načelstva in nadzornega sveta, sprememba pravil, vstop v združno zvezo (16), izključitve članov, odobritev predpisov glede prodaje lastnih (enodružinskih) hiš članom zadruge, razpust zadruge in še nekatere druge zadeve (17). Glasovalno pravico na občnem zboru so imeli vsi tisti člani zadruge, ki so vplačali poln znesek združnega deleža (18), vendar pa nihče ni mogel imeti več kot 5 glasov, ne glede na število polno vplačanih deležev (19).

Medtem ko je občni zbor predstavljal celotno članstvo zadruge, pa sta bila nadzorni svet in načelstvo njena izvršilna organa, ki sta skupno vodila njeno celotno poslovanje.

V njuno pristojnost je spadalo sklepanje o izključevanju članov, nastavljanju in odpustu urednikov ter pooblaščenecv zadruge, o stavbnih načrtih in pogodbah, o najemninskih predpisih, obremenitvi in prodaji najemninskih hiš, o sklepanju pogodb za nakup ali prodajo zemljišč, pa tudi o številnih drugih zadevah (20).

Pri vsem tem pa je imelo odločilno besedo načelstvo, ki je zastopalo zadrugo tudi navzven in bilo njen najpomembnejši organ. Sestavljeno je bilo iz načelnika, njegovega namestnika, blagajnika, knjigovodje in tajnika, kasneje pa sta bila v njem tudi dva dodatna člana. Na ustanovnem občnem zboru je bilo izvoljeno načelstvo v naslednji sestavi (21): Max Rauscher, načelnik, Wilhelm Klementsich, namestnik, Raimund Hübner, blagajnik, Avgust Pinter, knjigovodja in Jakob Mesarec, tajnik.

II

Zadruga je začela z gradbeno aktivnostjo že v prvem poslovnem letu — trajalo je od 24. 10. 1911 do 31. 12. 1912 (22) — potem ko so bili januarja 1912 na seji načelstva odobreni gradbeni načrti (23) in ko je zadrugi uspelo najeti potrebna posojila (24). Dvanajstega julija 1912 je zadruga kupila od celjske mestne občine tri gradbene parcele, ležeče ob južni železnici, ob takratni Hugo Wolfovi cesti (25) in še pred koncem istega meseca začela z gradnjo ene štiristanovanjske ter treh enodružinskih hiš za svoje člane Moritza Holzerja, Antona Gorinschegga in Josefa Kwedra (26). Gradbena dela, ki jih je v celoti prevzel celjski arhitekt in gradbeni mojster Alois Kaiser, so bila končana poleti 1913 in julija so se stanovalci lahko že vselili (27). Stroški gradnje vseh štirih hiš so znašali 76.578,93 K, za zemljišče pa je morala zadruga odšteti celjski občini 16.408,71 K (28).

STROŠKI GRADNJE ZADRUŽNIH HIŠ V LETIH 1912/1913

— štiristanovanjska hiša I.	33.200,00 K
— enodružinska hiša za M. Holzerja	15.435,41 K
— enodružinska hiša za A. Gorinschegga	11.667,18 K
— enodružinska hiša za J. Kwedra	16.149,63 K

Kljub precej velikim gradbenim stroškom pa finančne zmožnosti zadruge še niso bile izčrpane. Hkrati s predajo hiš oziroma stanovanj zadrुžnim članom se je njeno vodstvo namreč odločilo za gradnjo dveh novih štiristanovanjskih hiš. Alois Kaiser, ki je tudi tokrat prevzel celotna gradbena dela, je začel z gradnjo druge štiristanovanjske hiše že julija 1913 in jo dokončal konec junija naslednjega leta (29). Še v istem mesecu pa je začel graditi tudi štiristanovanjsko hišo III., ki pa je bila zaradi I. svetovne vojne (pomanjkanje gradbenega materiala, hitra rast cen, predvsem pa težave pri najemanju kreditov) in vpoklica Aloisa Kaiserja v avstrijsko vojsko končana šele spomladi leta 1917, ob mnogo višjih stroških in celo leto kasneje kot je bilo predvideno v načrtih (30).

STROŠKI GRADNJE ZADRUŽNIH HIŠ V LETIH 1913/1917

— štiristanovanjska hiša II.	34.518,77 K
— štiristanovanjska hiša III.	46.381,10 K

Prva svetovna vojna in njene posledice, ki so se pokazale že pri gradnji zadnje štiristanovanjske hiše, so za dalj časa zaustavile gradbeno aktivnost zadruge, čeprav njeni načrti še zdaleč niso bili realizirani. Zadruga, ki je že od vsega začetka želela graditi večje število večstanovanjskih hiš, je bila vse do konca vojne popolnoma pasivna, pa tudi po prevratu leta 1918 se njen položaj ni bistveno izboljšal.

III

V zadrugo, ki je bila po svojem članstvu popolnoma nemška, je v začetku in teku leta 1919 vstopilo precejšnje število Slovencev (31), ki so jo v skladu s tedanjo ideologijo slovenske buržoazije na ta način poskušali spraviti v slovenske roke (32). To jim je uspelo na občnem zboru 25. 11.

1919, ko so zadrugo po besedah Antona Cvahteta dobesedno iztrgali iz nemških rok (33).

Namesto dotedanjega je bilo izvoljeno novo načelstvo (načelnik je postal prof. Fran Mravljak, njegov namestnik Josip Brinar, blagajnik Anton Cvahte, knjigovodja Janko Smodiš, tajnik pa Janko Stanič) (34), ki si je že na svoji prvi seji zadalo nalogo spraviti zadružna pravila v sklad z novonastalo politično situacijo. Po večmesečnem delu je bil nov statut zadruge, ki se je od prvotnega — nemškega — razlikoval le v nekaterih podrobnostih, sprejet na občnem zboru 2. 7. 1920, ko se je zadruga tudi preimenovala v »Stanovanjsko in stavbno zadrugo v Celju, registrovano zadrugo z omejeno zavezo« (35).

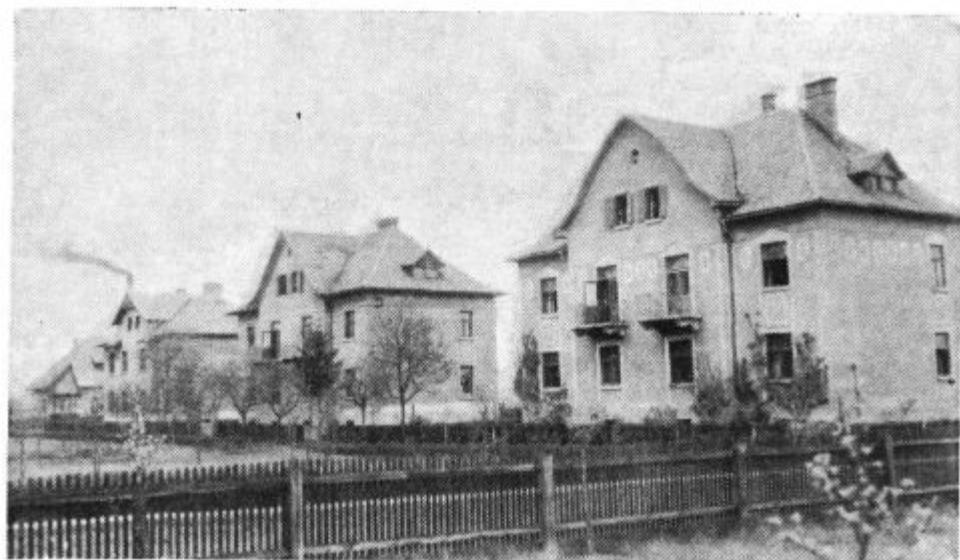
Prehod zadruge v slovenske roke in nekoliko prirejena zadružna pravila niso v ničemer spremenili njene organizacijske strukture, prav tako pa tudi nista vplivali na oživitev njene gradbene aktivnosti.

Zadruga, ki je prišla iz monarhije dodobra zadolžena, saj je prevzela vsa aktiva in pasiva svoje nemške predhodnice, je v težki gospodarski situaciji povojnega obdobja lahko samo životarila (36). Ker ji ni uspelo dobiti cenjenih kreditov, v novoustanovljeni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev pa v tem času še ni obstajal poseben stanovanjski fond za podpiranje gradenj (37), se je bila prisiljena omejiti samo na vzdrževanje svojih treh štiristanovanjskih hiš, enodružinske hiše pa so v letih 1921 oziroma 1926 postale last zadružnih članov, ki so vplačali njihovo polno vrednost (38). Zaradi vračanja kreditov in obresti je tako zadruga v letih 1922/23 poslovala z izgubo, ki pa jo je že v letu 1924 popolnoma pokrila (39). Pri tem ji je šla v veliki meri na roko tedanja menjava kron v dinarje (saj je bila večina njenega dolga v kronah), pomagala pa si je tudi s stoodstotnim zvišanjem najemnin (40).

Na občnem zboru 3. 7. 1924 se je zaradi strukture svojega članstva preimenovala v »Občekoristno uradniško stavbno zadrugo v Celju« in ponovno nekoliko spremenila pravila, da bi dosegla davčne olajšave (41). Vendar pa tudi te spremembe niso zadostovale za poživitev njene gradbene aktivnosti.

Vodstvo zadruge, ki je zaradi velikega števila interesentov ves čas mislilo na gradnjo nove štiristanovanjske hiše, zaradi visokih stavbnih stroškov in neugodnih kreditnih pogojev svojih načrtov ni uspelo realizirati. Anketa, ki jo je izvedla zadruga v letu 1925 med finančnimi strokovnjaki, in pa ugotovitve interesentov za gradnjo enodružinskih hišic, ki so v začetku leta 1926 na več sestankih razpravljali o tem, kako bi se dalo po navsvetih arhitekta ljubljanske zadruge »Stan in dom« Zupana stavbno gibanje ponovno oživeti, so namreč pokazale, da se ne gre lahkomiiselno spuščati v nove dolgove (42).

Ce odštejemo manjša vzdrževalna dela, je vse do leta 1926 zadruga popolnoma mirovala (43). Aprila istega leta pa se je njen položaj bistveno spremenil, ko ji je ob podpori celjske mestne občine uspelo dobiti od Mestne hranilnice Celje kredit v višini 1 milijona dinarjev (44). Posojilo, ki je bilo izredno ugodno, je bilo v celoti namenjeno kreditiranju individualne gradnje zadružnih članov, saj so kalkulacije pokazale, da bi bili stroški gradnje nove večstanovanjske hiše preveliki (45). Tako je v letu 1927 zadruga po-

Tri štiristanovanjske zadrुžne hiše zgrajene v letih 1913—1917

novno pričela z gradbeno aktivnostjo in do konca leta 1930 je dobilo gradbeno posojilo 12 zadrुžnih članov (44).

Leta 1931 je Mestna hranilnica Celje, po posredovanju kraljevske banke uprave v Ljubljani in ob jamstvu celjske mestne občine, odobrila zadruęi, ki se je v tem letu preimenovala v »Stavbno zadrugo državnih uslužbencev« (47), še 1 milijon posojila pod enakimi pogoji (48). Iz tega zneska je zadruga do konca leta 1933 odobrila kredite še 14 članom, ki so začeli z gradnjo lastnih hiš (49).

Leta 1934 se je gradbena aktivnost zadruge ponovno zaustavila, kajti Mestna hranilnica Celje je zaradi neugodnih gospodarskih tokov prenehala z dajanjem posojil članom zadruge, čeprav celotna odobrena vsota še ni bila dokončno izrabljena. Zato se je morala zadruga v obdobju do II. svetovne vojne — podobno kot v letih po prevratu 1918 — omejiti le na redno vzdrževanje svojih treh štiristanovanjskih hiš (50) in pa na občasno dajanje kreditov iz lastnih sredstev (51), saj so bili vsi naporii njenega vodstva za pridobitev novih cenениh kreditov popolnoma neuspešni (52). V letih 1936/39 je tako dobilo posojilo 8 zadrुžnih članov iz lastnih sredstev zadruge (53), nekaterim pa je zadruga pomagala tudi na druge načine.

IV

Med II. svetovno vojno, ko je okupator postavil na čelo zadruge posebnega »komisaričnega gospodarja«, sicer člana zadruge Mihaela Preloga, ki se je razkrinkal kot zagrizen nemčur (54), pa tudi v letih po njej, se je položaj zadruge iz leta v leto slabšal. Njena aktivnost se je tudi tokrat omejila le na najnujnejše vzdrževanje svojih treh štiristanovanjskih hiš ob

Kersnikovi oziroma Jenkovi ulici, ki v vojnem času sicer niso bile preveč poškodovane, pa vendar potrebne adaptacije. Ker zadruga ni imela potrebnih sredstev za adaptacijo, je morala prodati travnik — sadovnjak — pred svojimi hišmi, v petdesetih letih pa je bila prisiljena najeti tudi posojila (55). Tako je leta 1952 dobila od Narodne banke posojilo v višini 150.000 din, leta 1954 pa še 45.000 din od Komunalne banke Celje, s čimer ji je leta 1954 uspelo adaptirati svoje tri hiše, ki jih je prizadela poplava (56).

Ker pri sredstvih, ki jih je zadruga dobivala iz najemnin, ni bilo misliti na gradbeno aktivnost, je vodstvo zadruga že od leta 1947 razmišljalo o fuziji z novoustanovljeno »Stanovanjsko zadrugo« (57). Po letih zatišja je ta misel ponovno oživela v letu 1956, ko je začela v tem letu ustanovljena stavbna zadruga »DOM« z zidanjem stanovanjskih blokov (58). Vodstvo zadruga je prišlo do prepričanja, da je nadaljnji obstoj zadruga popolnoma nesmiseln, zato je v začetku leta 1957 stopil upravni odbor (načelstvo) (59) zadruga v stike z zadrugo »DOM«, da bi pripravil vse potrebno za združitve (60). Na občnem zboru dne 25. V. 1957 se je članstvo Stavbne zadruga državnih uslužbencev odločilo za združitve s stanovanjsko zadrugo »DOM«, enak sklep pa je sprejela tudi zadruga »DOM« na svojem občnem zboru (61). Do združitve je prišlo 10. 7. 1957, ko je bila celotna imovina Stavbne zadruga državnih uslužbencev predana v upravo stanovanjske zadruga »DOM« (62). Večina članov zadruga je podaljšala svoje članstvo in se vključila v delo stanovanjske zadruga »DOM«, nekateri pa so kljub ugodnostim iz nje izstopili (63).

POSLOVANJE ZADRUGE V LETIH 1911—1945

leto	št. članov	dolež	hr. vloge	vrednost nepremičnin	dolež	dobiček/izguba
1911/12	45	200 K	7.401,71 K	57.329,01 K	3.159,00 K	+100,31 K
1913	50	200 K	2.814,70 K	110.230,01 K	4.063,18 K	+914,54 K
1914	52	200 K	6.609,42 K	140.508,03 K	5.230,08 K	+1539,83 K
1915	53	200 K	8.456,23 K	148.080,77 K	6.469,00 K	+1424,49 K
1916	49	200 K	20.712,03 K	163.642,99 K	7.419,26 K	+1164,38 K
1917	50	200 K	9.960,90 K	176.769,46 K	7.972,93 K	+1454,43 K
1918	51	200 K	26.313,43 K	176.722,46 K	8.163,93 K	+542,30 K
1919	95	200 K	21.852,92 K	185.780,06 K	6.289,06 K	+2975,18 K
1920	88	200 K	3.939,83 K	185.660,06 K	15.882,26 K	+1288,11 K
1921	87	200 K	9.779,24 K	148.155,05 K	16.883,50 K	+898,08 K
1922	91	200 K	3.153,28 K	149.406,30 K	17.383,30 K	-6527,93 K
1923	88	50 Din	2.016,00 Din	37.374,08 Din	4.370,88 Din	-1853,87 Din
1924	87	100 Din	7.520,00 Din	39.787,78 Din	5.070,88 Din	+376,25 Din
1925	89	100 Din	463,01 Din	43.993,78 Din	7.421,73 Din	+3264,37 Din
1926	91	100 Din	2.747,17 Din	39.881,98 Din	8.423,53 Din	+3871,56 Din
1927	91	100 Din	6.076,47 Din	39.881,98 Din	8.464,53 Din	-2013,80 Din
1928	81	100 Din	18.500,07 Din	39.881,98 Din	10.287,63 Din	+8251,90 Din
1929	83	100 Din	15.284,47 Din	66.330,19 Din	11.972,03 Din	+13263,63 Din
1930	90	100 Din	23.927,12 Din	66.330,19 Din	16.322,03 Din	+15086,18 Din
1931	92	500 Din	15.389,97 Din	398.833,06 Din	21.397,76 Din	+16774,03 Din
1932	94	500 Din	18.203,10 Din	400.983,31 Din	32.720,91 Din	+12634,15 Din
1933	97	500 Din	33.337,40 Din	103.755,74 Din	35.426,39 Din	+17222,92 Din
1934	92	500 Din	33.430,10 Din	113.831,82 Din	34.593,38 Din	+10549,19 Din
1935	84	500 Din	46.476,19 Din	113.291,78 Din	34.836,93 Din	+57148,27 Din
1936	79	500 Din	78.173,04 Din	145.765,78 Din	37.290,65 Din	+48429,84 Din
1937	74	500 Din	47.597,32 Din	145.765,78 Din	38.549,87 Din	+20501,51 Din
1938	72	500 Din	20.154,89 Din	145.765,78 Din	36.420,50 Din	+25858,26 Din
1939	69	500 Din	- - - - -	145.765,78 Din	34.490,70 Din	+21773,61 Din
1940	70	500 Din	- - - - -	145.765,78 Din	35.688,32 Din	+14696,13 Din
1941	68	25 RM	- - - - -	7.288,29 RM	1.705,96 RM	+1007,81 RM
1942	70	25 RM	- - - - -	7.288,29 RM	1.683,56 RM	+862,99 RM
1943	70	25 RM	- - - - -	7.288,29 RM	1.696,03 RM	+1955,23 RM
1944	70	25 RM	- - - - -	7.288,29 RM	1.696,03 RM	+1910,14 RM
1945	70	500 Din	- - - - -	131.422,52 Din	35.688,32 Din	-2674,89 Din

OPOMBE

Pričujoči prispevek je v celoti napisan na osnovi gradiva v Zgodovinskem arhivu v Celju. Gradivo, ki je združeno v fondu Stavbna zadruga državnih uslužbencev, je Zgodovinskemu arhivu Celje daroval dipl. geol. Janez Rihteršič kot zapuščino po svojem očetu Alojzu Rihteršiču, dolgoletnem članu zadruga.

¹ Zakon z dne 22. 12. 1910, št. 242, o ustanovitvi zaklada, s katerim se skrbi za zgradbo malih stanovanj. Državni zakonik, letnik 1910.

² Ibidem. V zaklad bi se morali nakazati naslednji zneski: v letih 1911/12 skupaj 1.500.000 K, leta 1913 1.300.000 K, leta 1914 1.500.000 K, leta 1915 2.200.000 K, v letih 1916/18 po 2.500.000 K, v letih 1919/20 po 3.500.000 K, leta 1921 4.000.000 K.

³ Ibidem, člen 4.

⁴ Ibidem, člen 6. Za mala stanovanja so se štela: a) rodbinska stanovanja do 80 m², b) domovi za samce — 1 do največ 3 osebe v istem prostoru, c) spalne in stanovalne hiše — za prenočevanje samskih oseb v skupnih spalnicah.

⁵ Ibidem, člen 4.

⁶ Ibidem, člena 4 in 9.

⁷ Ibidem, člena 5 in 8. Zakon izrecno navaja, da za všteto vrednost v nasprotju s skupno vrednostjo velja: a) vrednost zemljišča, b) vrednost dela hiše, v katerem so mala stanovanja, c) ako je hiša določena le za pripadnike kmetijskega poklica, tudi vrednost gospodarskih poslopij (hlevov, skednjev).

⁸ Ibidem, člen 8.

⁹ Kljub dejstvu, da je bilo slovensko zadružništvo izredno razvito, pa v začetku 20. stoletja na Slovenskem skoraj ni bilo stavbnih zadrug. »Slovensko delavsko stavbinsko društvo«, ki so ga leta 1898 ustanovili krščanski socialisti ob sodelovanju J. E. Kreka, je bilo najbrž prvo društvo te vrste v Sloveniji. Leta 1900 pa je v Celju ustanovil dr. Ivan Dečko stavbno in stanovanjsko zadrugo »Lastni dom«. Poleg teh dveh na Slovenskem skoraj ni bilo drugih stavbnih zadrug.

¹⁰ Ustanovitev zadruga, ki je bila po svojem članstvu popolnoma nemška, je bil tudi nekakšen odgovor na slovensko zadrugo »Lastni dom«.

¹¹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letno poročilo za poslovno leto 1926.

¹² Postava z dne 9. 4. 1873 od pridobljenih in gospodarstvenih društvih in tovarištvih. Državni zakonik, leto 1873.

¹³ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Zbirka statuten zadruga, fasc. 2. Revizijsko poročilo iz leta 1927.

¹⁴ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Satzungen der Gemeinnützigen Bau- und Wohnungsgenossenschaft in Cilli, registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung, 25. 4. 1911, člen 1.

¹⁵ Ibidem, člen 2.

¹⁶ Na začetku je bila zadruga član »Allgemeiner Verband der auf Selbsthilfe beruhenden Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften in Österreich«, po prehodu v slovenske roke pa je postala član Zadružne zveze v Celju.

¹⁷ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Zbirka statuten zadruga — Statut zadruga iz 1911, členi 13—16.

¹⁸ Ibidem, člen 14.

¹⁹ Ibidem, člen 14, Pravila Stanovanjske in stavbne zadruga iz 1920, člen 13.

²⁰ Ibidem, členi 4—11.

²¹ kot v op. 14. (Načelnik zadruga je postal M. Rauscher, apotekar in podpredsednik občine Celje, njegov namestnik W. Klementsich, davčni upravitelj, blagajnik R. Hübner, poštni uradnik, knjigovodja A. Pinter, knjigovodja pri hranilnici, in tajnik J. Mesarec, vodja sodniškega urada.)

²² ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Rechnungsabschluss der Bau- und Wohnungsgenossenschaft in Cilli... für die Zeit: 24. okt. 1911 bis 31. XII. 1912.

²³ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letno poročilo za poslovno leto 1926.

²⁴ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 6. Popis posojil. (Zadruga je posojila najela pri: »Allg. Pensionsanstalt für Angestellte, Dunaj«, »Wechsel-

seitige Brandschaden Versicherungs-Anstalt, Graz» in »Kaiser Franz Joseph I. Regierings-Jubiläumsfond 1908«.)

²⁵ To so bile parcele: a) vl. štev. 514-št. parcele 366/11, b) vl. štev. 524-št. parcele 366/17, c) vl. štev. 532-št. parcele 366/20. Po prevratu leta 1918 se je Hugo Wolfgasse preimenovala v Kersnikovo.

²⁶ kot v op. 22.

²⁷ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. »Rechnungsabschluss« za poslovno leto 1913 in 1914.

²⁸ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. »Rechnungsabschluss« za poslovno leto 1911/12 in 1913.

²⁹ kot v op. 27.

³⁰ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. »Rechnungsabschluss« za poslovna leta 1914—1917.

³¹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Seznam članov zadruge 1911—56.

³² Zgodovina Slovencev, CZ 1979, str. 691.

³³ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Pismo A. Cvahteta »Savezu nabavljajčih zadruga« z dne 13. XII. 1939.

³⁴ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Seznam članov načelstva. (Načelstvo se je na občnem zboru 17. 5. 1922 nekoliko spremenilo: Fran Mravljak in Janko Stanič sta še vedno ostala na svojih funkcijah, Joško Požar je postal namestnik, Josip Bizjak blagajnik, Anton Cvahte pa knjigovodja. V taki sestavi je načelstvo delovalo v celotnem obdobju med obema vojnama.)

³⁵ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Pravila »Stanovanjske in stavbne zadruge v Celju, ustanovljene v občno korist, registrovane zadruge z omejeno zavezo«, 1920.

³⁶ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 5. Stanje hipotekarnih dolgov 31. XII. 1918. (Koncem leta 1918 je zadruga dolgovala navedenim trem kreditorjem 107.916,18 kron.)

³⁷ Takšen fond se je ustanovil šele z »Uredbo o ustanovitvi zaklada za gradnjo malih stanovanj« z dne 21. 11. 1928.

³⁸ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letna poročila za poslovna leta 1920, 1921 in 1926, fasc. 3. Pismo J. Kwedra z dne 30. 6. 1920, pismo A. Gorinscheggia z dne 3. 12. 1925.

³⁹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letna poročila za poslovna leta 1922—24.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Pravila »Občekoristne uradnice stavbne zadruge v Celju, r. z. z. o. z.«, 1924.

⁴² ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letno poročilo za poslovno leto 1926.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, tudi fasc. 5. Dopis zadruge na Mestno hranilnico Celje z dne 6. 4. 1926 in njen odgovor z 10. 4. 1926.

⁴⁵ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letno poročilo za poslovno leto 1927.

⁴⁶ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letno poročilo za poslovno leto 1930. (Ferdo Tkavc je zaradi prezadolženosti leta 1930 prodal hišo Andreju Turnšku, ki je od zadruge dobil še 24.000 posojila, tako da ji je dolgoval skupaj 84.000 din.)

⁴⁷ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Pravila »Stavbne zadruge državnih uslužbencev, r. z. z. o. z.«, 1931.)

⁴⁸ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 5. Dopis Mestne hranilnice z dne 28. 4. 1931.

⁴⁹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 3. Posojila članom zadruge — seznam.

⁵⁰ To so bile v letih 1913—17 zgrajene štiristanovanjske hiše, ki so stale v Kersnikovi oziroma Jenkovi ulici (glej op. 25).

⁵¹ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Kratek historiat zadruge, str. 1. (Poleg rezervnega sklada — ki je bil namenjen za kritje izgub, obnovega

sklada, ki je bil namenjen za vzdrževanje zadružnih hiš, I. stavbnega sklada, ki je bil namenjen za zidanje zadružnih hiš, je zadruga ob 15. letnici obstoja ustanovila še II. stavbni sklad, ki je bil namenjen izključno za posojila članom za zidanje lastnih hiš.)

⁵² ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 5. Dopis na Mestno hranilnico Celje z dne 19. 8. 1937.

⁵³ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 3. Posojila članom za druge — seznam.

⁵⁴ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 1. Zapisnik rednega občnega zbora z dne 29. 5. 1957.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 2. Letni zaključki in bilance 1945—56.

⁵⁷ kot v op. 54, tudi fasc. 6. Dopis na »Stanovanjsko zadrugo z. o. z.«, z dne 15. 1. 1947.

⁵⁸ kot v op. 54.

⁵⁹ Ibidem. (Na čelu upravnega odbora-načelstva je bil še vedno prof. Fran Mravljak, člani pa so bili: Ivan Prekoršek, Alojz in Ana Rihteršič, Fran Roš, Fran Voglar, dr. Josip Požar, Josip Bogovič.)

⁶⁰ kot v op. 54.

⁶¹ Ibidem.

⁶² ZAC, Fond St. zadruga državnih uslužbencev, fasc. 6. Zapisnik o primopredaji imovine St. zadruge državnih uslužbencev na st. zadrugo »DOM« z dne 10. 7. 1957.

⁶³ Ibidem.

ALEKSANDER VIDEČNIK

CELJSKI OKTET 1937—1941

Društveno življenje v predvojnem Celju je bilo zelo živahno. Po podatkih iz zapisa Mestni svet Celjski 1935—1938, ki ga je izdala takratna mestna občinska uprava in je bil tiskan v Celju 1939. leta, je ob koncu leta 1938 delovalo v mestu ob Savinji 121 raznih društev. Od teh je bilo 30 takih, ki so se ukvarjala s kulturnim delom. V istem viru je moč brati, da je bilo 1938 kar 150 društvenih shodov oziroma zborovanj. Zanimivo je opisano življenje celjskih Nemcev; takole beremo: »Nemška narodna manjšina živi lastno in kompaktno življenje. Le redki so primeri, da sodelujejo njeni pripadniki v večjem obsegu v naših društvih.« Za tiste čase značilna ugotovitev!

Kulturno življenje so popestrila tudi gostovanja vidnih skupin od drugod. Poročilo pove, da je bilo v sezoni 1937/38 v celjskem gledališču 14 predstav Narodnega gledališča iz Ljubljane. Ob tem ne gre spregledati prizadevnega dela domačih gledaliških skupin.

Še podatek o delu Mestne knjižnice. Delala je v nemogočih prostorskih razmerah (1), pa je kljub temu leta 1937 izposodila 16.872 slovenskih, 9.248 nemških in 1.630 znanstvenih knjig. Številke bodo razumljivejše, če upoštevamo, da je takratno število prebivalstva dosegalo le slabo tretjino današnjega.

Poleg tega je imelo Celje za seboj že zelo uspel Kulturni teden (2). Namen številnih prireditev v njegovem okviru je bil predstaviti domačo ustvarjalno in poustvarjalno umetnost, m. dr. glasbeno. V Celju je tiste čase delovalo več pevskih zborov. Značilna je bila njihova množičnost in prizadevnost, saj so vsi redno prirejali koncerte doma in v drugih krajih. Našteli bi le nekaj znanih zborov: Celjsko pevsko društvo, Celjski zvon, Moški pevski zbor Oljka, od leta 1937 dalje pa tudi Celjski oktet. Seveda so se v pevske zборе združevali še drugje; omeniti velja delavska pevska društva, ki so po ukinitvi »Svobode« (1935) delala pod raznimi imeni (3).

Avtor: Aleksander Videčnik, publicist, Mozirje

AVGUST CERAR, skladatelj in zborovodja (1908—1980). Rodil se je v Kamniku, kjer so ga poleti 1980 tudi pokopali. Že kot srednješolec je postal Celjan. Med obema vojnama je služboval v upravi celjske bolnišnice, po vojni pa bil z odločbo okrožnega odbora OF v Celju imenovan za prvega upravitelja Doma onemoglih v Vojniku in bil na tem položaju do konca septembra 1946.

V stari Jugoslaviji je vodil katoliški pevski zbor »Celjski zvon« ter Celjski oktet. Na Celjskem kulturnem tednu 1938 je sodeloval kot pevovodja obeh zborov in kot skladatelj: Sere-nada za bariton solo, Hrepenenje, V jutru.

Namen tega sestava je nekoliko bolj osvetliti delo Celjskega okteta, ki smo ga doslej kar radi prezrli. Znano je, da je že nekoč pel v Celju zelo dober oktet (4), zato je bila na dlani želja nekaterih ljubiteljev naše pesmi, da se podoben sestav spet oživi.

V Celjski bolnišnici je njega dni delal kot upravni delavec skladatelj in pevovodja Avgust Cerar (1908—1980). Kaj kmalu se je dejavno vključil v pevski krog prebivalcev. Postal je pevovodja Celjskega zvona (5). Vendar pa si je želel manjšo moško pevsko skupino. Željo je gojil skupaj z zdravnikom celjske bolnišnice dr. Marjanom Pogačnikom. Mlad kirurg je bil velik ljubitelj petja; kot študent je pel v Akademskem pevskem zboru pod vodstvom Franceta Marolta v Ljubljani, pozneje pa je med študijem medicine v Innsbrucku študiral še petje. Pogačnik je bil odličen tenorist. Tako sta s Cerarjem sklenila ustanoviti oktet. Prvi sestanek so imeli spomladi 1937, na njem sta poleg Pogačnika in Cerarja sodelovala še jurist,

MARJAN POGAČNIK,
dr. med., kirurg v celjski
bolnišnici, pevec in
soustanovitelj Celjske-
ga okteta. Umrl 1937,
pokopan v Ljubljani.

Franc Frece in Janez Žagar, ki je prišel iz Ljubljane za biljeterja v novem kinu Metropol, kjer ga je zaposlila lastnica kina Pavla Jesihova, ker kot elektrotehnik ni našel službe (pozneje se je zaposlil v celjski mestni elektrarni).

V prvem sestavu so peli: Marjan Pogačnik in Janez Žagar — prvi tenor, Franc Frece in Tone Vrabl — drugi tenor, Jože Humer in Miha Jerman — prvi bas, Karl Golob, Vili Korenčan in Ivan Lah — drugi bas. Že jeseni 1937 so prvič javno nastopili v dvorani Narodnega doma v Celju.

Žalostno naključje je zahtevalo smrt dr. Marjana Pogačnika (8. 12. 1937) in tako so oktetovci prvič na grobu zapeli prav enemu svojih ustanoviteljev. Pogreb je bil v Ljubljani, pel pa je tudi APZ, tako so oktetovci imeli med petjem še posebno nemirne občutke, saj so se predstavili velikim poznavalcem pevske kulture. Vsem pa je odleglo, ko je po pogrebu pri-

stopil k Cerarju France Marolt in ga povprašal, od kod da so. Ko je povedal, da so iz Celja in da je med njimi pel tudi pokojni dr. Pogačnik, je Marolt izrekel pohvalo petju, kar je bila velika spodbuda mlademu zboru, pa čeprav izrečena ob tako žalostni priložnosti.

Občasno so peli v Celjskem oktetu še drugi odlični pevci, npr. Jože Segedin, Jaka Hodžar, Anton Filipič idr. Sestav okteta je bil zelo pester — po izobrazbi in po poklicih, ki so jih pevci imeli. Bili so delavci, pravniki, tehniki, trgovski pomočniki, grafični delavci in uslužbenci. Nikoli niso motile ne izobrazbene razlike ne razlike v političnem smislu, kajti oktet se ni nikoli strankarsko opredeljeval. Vedno, vse do zadnjega dne obstoja je člane okteta družilo izredno prijateljstvo in ljubezen do naše pesmi. Treba je vedeti, da so si pevci sami plačevali potovanja v razne kraje, kjer so imeli koncerte, notno gradivo pa je največkrat pripravljajl kar Avgust Cerar sam. Že to, da so oktet vedno pogosteje vabili k sodelovanju, je pričalo o njegovi kakovosti in priljubljenosti. Ker ni bil pod vplivom nobene od političnih strank, je nastopal tako na državno pomembnih prireditvah kot pri uradnih verskih obredih ob državnih praznikih.

V letu 1938 je pripravil samostojne koncerte v Konjicah, na Vranskem in v Celju. Sodeloval je tudi na glasbeno-pevskem večeru Kulturnega tedna 7. maja 1938 v Mestnem gledališču (6). Časnik Jutro (7) je o tem nastopu zapisal: »Zapeli so Cerarjevo Hrepenenje in V jutro, Delakovo Balado, Slavka Mihelčiča harmonizacijsko komplicirano in učinkovito Tržaškim bratom in znano, že ponarodelo Alojza Mihelčiča Polje. Navdušeni aplavzi so veljali tako izvajalcem kot tudi celjskim skladateljem, ki spadajo med pomembne tvorce slovenske kulture in njene povzdige.« Istega leta 29. oktobra je bila v kinu Metropol velika narodna manifestacija »20 let svobodnega morja«. Tudi tokrat so nastopili oktetovci z vrsto narodno spodbudnih pesmi.

Po skupnem dogovoru med pevci in pevovodjo so tudi v letu 1939 pripravili vrsto koncertov doma in v drugih krajih. Tako so koncertu v Celju sledili še nastopi v Rogaški Slatini, v Rimskih Toplicah in v Laškem. Povsod so pesem Celjskega okteta lepo sprejeli. Posebno priznanje je bilo povabilo Radia Ljubljana za nastop v njegovem studiu. Teda j so oddaje bile še v živo, zato je nastop zahteval veliko mero pozornosti na obeh straneh. Odmev tega radijskega koncerta je bil v javnosti več kot ugoden.

Leta 1939 je bilo že močno pod vtisom mednarodne napetosti. Posamezni člani okteta so občasno morali k vojakom, zato je bilo delovanje omogočeno le v manjšem sestavu. Vendar pa je uspelo pripraviti zelo dober koncert v Celju 17. aprila 1939. Oktet je nastopil s programom, ki ga je naslovil »Slovanska pesem«. To je terjaj čas, saj je bilo prav slovanstvo takrat najbolj ogroženo. Poslušalci so do kraja zasedli malo dvorano Celjskega doma (današnji Union oziroma Dom JLA). Takratni spored pesmi predstavljamo s ponatisom koncertnega lista.

Vojna se je vse bolj bližala. Nemirni časi so razen priložnostnega nastopanja zavrli tudi delo Celjskega okteta. Zaradi pogostih vpoklicev posameznih članov — večina so bili rezervni častniki — ni bilo mogoče pripra-

SLOVANSKA PESEM

PONEDELJEK 17. APRILA 1939
OB 8 ZVEČER V MALI
DVORANI CELJ-
SKEGA DOMA

VSTOPNINA:
SEDEŽI 10, 8, 6,
STOJIŠČE 3 DN

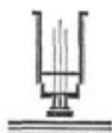
PREDPRODAJA
V SLOMSKOVI
TISK. ZADRUZI

- L. Horvat Bog Oče, poj z nam!
E. Adamič Vanč zalezna jake
Z. Prelovce O, da je rola moje srce.,
S. Savinšek Rdeča jarka
F. Marolt Pajdem v roto
Slovaška narodna Zabužalo gore
Z. Prelovce Sedem si rač poročala mi...
F. Marolt Kaj bi jaz tobi dal
P. Jereb Pisemca
Ruska narodna Dvranjci razbojnikov
V. Klafč Srečanje
Z. Prelovce Nageljni rdeči
J. Aljaž Soči
Z. Špoljar Malo je, malo ti
J. Bojč Vianka pjevna
P. Kervjak Jaha, pojedmo v škofč
E. Adamič Mara v jezera
Slovaška narodna Pasol Janko
P. Jereb O kresu
V. Novak Gorski kraj

CELJSKI OKTET

SODELUJE: SOPRAN-SOLO
GOŠPA MARJANCA
DR. KALANOVA

Koncertni list s sporedom pesmi

CELJSKI OKTET 1938/39 — njegova zadnja in najboljša zasedba. Od leve proti desni: sedijo Marjan Petrak, Janez Zagar, Avgust Cerar, Julč Gorič; stojijo Sandi Videčnik, Ivan Lah, Jože Jurač, Jože Pezdir, Franc Frece in Franc Kopač

viti novih koncertov. Leta 1940 je oktet imel v načrtu koncert v Arclinu, na katerem bi prvič nastopil v enotnih novih oblekah, ki jim jih je obljubil oktetov prijatelj in dobrotnik odvetnik dr. Rihard Pintar (8). Žal do koncerta zaradi prej omenjenih zadržkov ni več prišlo.

Vedno prijazno so bili oktetovci sprejeti tudi v hotelu Evropa, čigar restavracijo je takrat vodila Ana Plešivčnikova, velika ljubiteljica lepega petja. Sicer je bilo še več drugih Celjanov raznih političnih prepričanj, ki so pomagali Celjskemu oktetu, kadar je to bilo potrebno.

Narodno zavedno naravnost Celjskega okteta kaže predočiti tudi z njegovim namernim petjem narodnih budnic (Hej Slovani ipd.) v celjskih javnih lokalih, zlasti v tistih, kjer so se shajali celjski Nemci (kavarna Merkur — današnji Mignon, restavracija Roze Zamparutti — današnja restavracija Koper), med njimi odkriti simpatizerji Hitlerjevega nacionalsocializma. Dejansko je šlo za organizirano nastopanje po Cerarjevi povezavi z ilegalnim Odborom za obrambo severne meje... Zadnji nastop Celjskega okteta je bil v že okupiranem Celju, zato nenapovedan in skrivoma organiziran. To je bilo petje pri neki nedeljski maši v župnijski cerkvi maja 1941 (9).

Okupacija in vojna vihra je oktetovce razpršila; oktetovec Jaka Hodžar, že pred okupacijo promoviran za dr. iur., je padel kot partizan v Tuhinjski dolini 24. decembra 1944 pri napadu Nemcev in vlasovcev. Po osvoboditvi je ostalo le pri poskusu, da bi oživel tradicijo Celjskega okteta (10).

OPOMBE
(Zbral Gustav Grobelnik)

¹ Mišljena je Javna mestna knjižnica, ki jo je leta 1927 kot naslednico knjižnice Splošnega slovenskega ženskega društva utemeljila Vera Levstik (1890—1967). (Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 560.) Javna mestna knjižnica je poslovala do okupacije 1941 v pritličju bivšega magistrata (danes poslopje Muzeja revolucije). Kar se je njenih knjig med okupacijo rešilo, so po osvoboditvi prešle v knjižni fond Študijske knjižnice, sedaj knjižnice Edvarda Kardelja.

² Prvi Celjski kulturni teden je bil leta 1938; 1939. mu je sledil drugi in 1940. še tretji. O Celjskih kulturnih tednih beri Fran Roš, *Celjska kulturna tedna 1938 in 1939* (CeZb 1975/76, str. 5) in Vlado Novak, *Celjski kulturni tedni 1938, 1939 in 1940* (CeZb 1977/81, str. 223).

³ Celjsko pevsko društvo (1895), naslednik današnji mešani pevski zbor ZPD »France Prešeren«; pevsko društvo »Oljka« — prvotno »Primorski zbor« (1919—1920), danes moški pevski zbor »Ivan Cankar«; »Celjski zvon«, mešani pevski zbor v okviru katoliškega Prosvetnega društva izza ustanovitve stare Jugoslavije; pevski zbor »Svoboda«, naslednik pevskega zbora Delavskega podpornega društva (1900—1905) oziroma Delavskega pevskega društva »Naprej« (1919).

⁴ Gl. Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II* (CeZb 1974, str. 527).

⁵ Tu je Avgust Cerar nasledil gimnazijskega tajnika prof. Mavricija Berganta, ta pa študenta filozofije Mirka Močana, kasneje profesorja v Murski Soboti.

⁶ Celjski kulturni teden 1938 (Uredil Bogomil Gerlanc) str. 49.

⁷ »Jutro«, dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko. Izhajal od 1920 do 9. maja 1945. Ustanovili so ga »mladoliberalci« pod vodstvom Gregorja Zerjava. »Jutro« je bilo dobro urejevano in je imelo od takratnih slovenskih dnevnikov najvišjo naklado. (Mala splošna enciklopedija II, DZS 1975, str. 253.)

⁸ Dr. Rihard Pintar, v Celju odvetnik od 1927; umrl 1972. Pri njem bil nekaj časa (pred letom 1940) za koncipienta Dušan Kraigher, politični delavec, narodni heroj (1908—1943).

⁹ O tem je pisal A. V. v Novem tedniku z dne 4. 6. 1981.

¹⁰ Poskus, da bi oživel tradicijo Celjskega okteta, je prevzel leta 1949 osnovani Komorni moški zbor. Vanj so se dejavno vključili oktetovci Anton Filipič, Ivan Lah (†1979) in Marjan Petrak, Avgust Cerar pa kot skladatelj in njegov prvi ocenjevalec. Po prvem koncertu KMZ (4. in 7. oktobra 1950, dvorana današnjega kina Metropoli) se je Cerar oglasil v Celjskem tedniku 1950, št. 42. V KMZ je videl naslednika predvojnega Celjskega okteta rekoč, »da se je s kombiniranim dvojnim oktetom izpolnitev vzeli posrečila«. KMZ je tedaj štel 19 pevcev. V nadaljevanju je Cerar priporočil »uravnovesiti prvi tenor z ostalo zasedbo«, češ da »ji prvi tenor ne sledi, ker je prešibek ali pa premalo sproščen«, zakaj KMZ »mora postati reprezentativen zbor v Celju«. In zaključuje: »Program je bil smiselno porazdeljen na pesmi čitalniške dobe, pesmi iz NOB (med njimi je bila Cerarjeva uglasbitev Kajuhove Kmetove pesmi — op. ur.), in narodne pesmi. Vse točke so bile podane dovršeno, brez umetničenih priveskov in so žele zasluženo priznanje poslušalcev. Izredno pohvalo je dati zboru, da skrajno obzirno spremlja soliste, tako da ti vseskozi pridejo do veljave, kar je sicer pri zborih redek pojav.«

S skladbo Kajuhove Kmetove pesmi je Cerar ostal v repertoarju Komornega moškega zbora celih osem let 1950—1958.

Junija 1951 je Avgust Cerar zopet nastopil kot dirigent, tokrat kot dirigent glasbenega aranžmaja Cirila Rakuše (†1962), ki so ga izvajali člani godalnega orkestra »Ivan Cankar«, godb. ZPD »France Prešeren« in »Ivan Ključar« ter solisti zbora »France Prešeren« in Komornega moškega zbora, pri uprizoritvi Govekar—Gradišnikove dramatizacije Jurčič—Kersnikovih Rokovnjačev v izvedbi Mestnega gledališča (premiera 8. junija 1951).

MILKO MIKOLA

**ADMINISTRATIVNA ŠOLA V CELJU
1960—1969****Ustanovitev šole, njen položaj in naloge**

Administrativna šola Celje (v nadaljnjem besedilu »šola«) je bila ustanovljena 8. julija 1960 (1) s posebno ustanovitveno odločbo OBLO Celje, v register zavodov s samostojnim financiranjem pri Oddelku za finance OBLO Celje pa je bila vpisana 1. februarja 1962 (2). Po določilih ustanovitvene odločbe je šola imela položaj samostojnega zavoda OBLO Celje, z odločbo o spremembi odločbe o ustanovitvi Administrativne šole v Celju, ki jo je OBLO Celje izdal 25. novembra 1960, pa je šola dobila položaj samostojnega družbenega zavoda (3). Osnovne naloge šole so bile opredeljene že v ustanovitveni odločbi, kjer se navaja, da je naloga šole, da strokovno izobražuje učence za pisarniško poslovanje v javnih službah in v gospodarstvu. Konkretnije in natančneje pa so bile naloge šole opredeljene v njenem statutu, ki je bil sprejet leta 1964. Po določilih statuta so bile naloge šole naslednje (4):

a) da izobražuje in usposablja mladino za poklic administrator, ki je poklic širokega profila v birotehnični stroki,

b) da nudi raznovrstne oblike strokovnega izobraževanja in izpopolnjevanja v birotehnični stroki že zaposlenih oseb.

Šola je delovala do leta 1969, ko je bila kot samostojna ustanova ukinjena. Osnovni razlog za ukinitve šole je bil predvsem ta, da so njeni absolventi (prevladovala je absolutno ženska mladina) po končanem šolanju vse težje dobili ustrezno zaposlitev. Prvič je vprašanje nadaljnjega obstoja te šole obravnaval Svet za šolstvo Skupščine občine Celje že leta 1966 in zavzel stališče, da šola ostane še naprej, ker je smatral, da še vedno obstojajo potrebe po tovrstnem kadru, ki ga je šola izobraževala (5). Razen tega se je Svet za šolstvo zavedal, da bi z ukinitvijo šole nastal problem, kam preusmeriti žensko mladino, ki na širšem celjskem območju ni imela možno-

sti za vključitev v nadaljnje šolanje na drugi stopnji niti za poklic. Sprejet pa je bil sklep, da sme šola odslej vpisovati največ dva oddelka (6).

Pri obravnavanju vprašanja nadaljnjega obstoja šole je Svet za šolstvo gotovo upošteval dejstvo, da je bilo samo v industriji na območju občine Celje kar 71 % delovnih mest v administraciji neustrezno zasedenih in da bi s prestrukturiranjem zasedbe teh delovnih mest bilo vprašanje zaposlovanja učenk te šole rešeno (7). Ta predvidevanja pa se niso uresničila, zato je vprašanje zaposlovanja učenk te šole postajalo vse hujše, saj je pred koncem šolskega leta 1967/68 bilo na Zavodu za zaposlovanje v Celju prijavljenih že 39 absolventk te šole, po zaključku tega šolskega leta pa bi se, po predvidevanjih, to število povzpelo že na 90, od katerih je v najboljšem primeru lahko računalo na zaposlitev samo 15 absolventk (8). To je bil glavni razlog, da je Skupščina občine Celje junija 1968 šoli dala priporočilo, naj v šolskem letu 1968/69 ne vpisuje več prvega letnika, s čimer se je dejansko začel proces ukinitve šole kot samostojnega zavoda (9). 16. maja 1969 je Skupščina občine Celje sprejela sklep o soglasju o pripojitvi Administrativne šole Celje k Ekonomskemu šolskemu centru Celje, pri katerem se je ustanovil en oddelek prvega razreda birotehniške oziroma upravno-administrativne smeri (10). Z zaključkom šolskega leta 1968/69 je 31. 8. 1969 Administrativna šola Celje tudi formalno zaključila svoje delovanje in je prenehala obstojati.

Šolski prostori

Od ustanovitve pa do leta 1962 je imela šola svoje prostore v pritličju celjske Gimnazije, kjer je imela na razpolago tri učilnice, od katerih je bila ena preurejena v strojepisnico, in prostor, ki je služil kot pisarna in zbornica (11). Že v šolskem letu 1961/62 se je pokazalo, da ti prostori ne bodo zadoščali potrebam šole. To problematiko je obravnaval tudi Svet za šolstvo OBLO Celje in na svoji seji maja 1962 sprejel sklep, da se Administrativni šoli dodeli poslopje Vajenske šole za kovinarsko stroko v Gaberju, Dečkova cesta 1, ker se je navedena šola tega leta vključila v novoustanovljeni Šolski center Borisa Kidriča in se je preselila na Ljubljansko 17 (12). Poslopje na Dečkovi cesti je po prostorskih kapacitetah sicer ustrezalo potrebam šole, vendar ga je bilo treba pred vselitvijo šole še temeljito adaptirati. V ta namen je šola dobila nakazano od sklada za šolstvo 2.700.000 din (13). Obnovitvena dela na šolskem poslopju so stala 2.379.172 din (14). Po izvedbi adaptacije je šola že v šolskem letu 1962/63 začela s poukom v novopridobljenih prostorih, na Dečkovi cesti 1, kjer je tudi ostala do ukinitve leta 1969, ko je poslopje prevzel Šolski center Borisa Kidriča.

Organizacija pouka

Administrativna šola Celje je bila ustanovljena kot dveletna šola in je spadala med strokovne šole. Šola je vpisovala učence s celotnega območja celjskega okraja. Tako je bilo ob koncu šolskega leta 1967/68 stanje naslednje:

- 40,3 % učencev je bilo s področja občine Celje,
- 59,7 % učencev je bilo učencev s področja drugih občin, med temi kar polovica (30,6 %) iz občin Zalec in Velenje (15).

Pogoj za vpis v prvi letnik mladinskih oddelkov je bila uspešno dokončana osnovna šola in da učenec ni bil starejši kot 17 let. Pouk je bil organiziran skozi vse leto, šolsko leto pa je trajalo od 1. septembra do 31. avgusta. Pouk je bil razdeljen na splošno izobraževalno in na strokovno ter praktično izobraževalno področje in se je odvijal po načelu povezovanja teorije in prakse. Del strokovno-praktičnega izobraževanja je potekal v šoli, del pa v obliki počitniške prakse, ki je trajala 30 dni in so jo učenci opravljali v delovnih organizacijah, o njenem poteku pa so vodili poseben dnevnik.

Predmetnik je določal poučevanje naslednjih predmetov (16):

slovenski jezik z estetsko vzgojo in spisjem, družbena in politična ureditev SFRJ z delovno zakonodajo, tuj jezik, zgodovina, gospodarska geografija, organizacija in ekonomika podjetij, računstvo, pisarniško poslovanje, osnove upravnega postopka, stenografija, strojepisje, predvojaška vzgoja, telesna vzgoja in zdravstvena vzgoja. Po uspešno končanem drugem letniku šolanja so učenci opravljali zaključni izpit, ki je obsegal (17):

— seminarsko nalogo iz širšega področja, značilnega za birotehnično stroko, ter ustno obrazložitev naloge,

— pismeni in ustni del iz slovenskega jezika,

— praktično delo iz stenografije in strojepisja,

— izpit iz temeljnega strokovnega predmeta, iz katerega je učenec predložil seminarsko nalogo, to pa je bilo lahko: pisarniško poslovanje, organizacija in ekonomika podjetij, osnove upravnega postopka ali pa družbena in politična ureditev SFRJ.

Dejavnost učencev

Šola je ves čas svojega obstoja pri učencih razvijala tudi tako imenovane »svobodne dejavnosti«. Tako so na šoli delovali: krožek mladih daktilografov, marksistični krožek, literarni krožek, planinski krožek, podmladek Rdečega križa. V okviru kulturne dejavnosti so se učenci šole udeleževali tekmovanj recitacijskih skupin, ki so bila organizirana pod nazivom »Naša beseda«. Zelo aktivni so bili učenci tudi na športnem področju, kjer so ekipe te šole dosegle lepe uspehe na raznih tekmovanjih učencev srednjih šol v občinskem in republiškem merilu. Tako so leta 1965 učenke te šole dosegle drugo mesto v »Teku osvoboditve«, leta 1967 so dosegle drugo mesto na občinskem prvenstvu za mladinke v košarki, leta 1968 pa so na enakem tekmovanju dosegle prvo mesto. Na republiškem prvenstvu srednjih šol za mladinke v košarki, ki je bilo maja 1968 v Ljubljani, pa je ekipa te šole dosegla tretje mesto. V letih 1965, 1966 in 1967 se je ekipa učenk te šole udeležila Pohoda po poteh 14. divizije, za kar je sprejela posebne plakete. Predstavnice te šole so se udeleževale tudi tekmovanj med učenkami administrativnih šol s področja SR Slovenije v daktilografiji.

Pregled števila učencev po posameznih šolskih letih za obdobje 1960—1969 (18):

Šolsko leto: Število učencev:

1960/61	176	1965/66	178
1961/62	198	1966/67	168
1962/63	98	1967/68	135
1963/64	116	1968/69	49
1964/65	133		

Izobraževanje odraslih (19)

Že leta 1961 je šola odprla en matični oddelek za izobraževanje odraslih ter dislocirani oddelek v Izobraževalnem centru Štore in dislocirani oddelek v Žalcu pod okriljem tamkajšnje Delavske univerze. V šolskem letu 1962/63 pa se je začel pouk tudi v tako imenovanem višjem administrativnem tečaju za absolvente administrativne šole. Do leta 1962 je pouk v oddelkih za odrasle trajal eno leto, nato pa dve leti tako kot pri mladinskih oddelkih. Pouk v višjem administrativnem tečaju pa je trajal eno leto. Pouk za oddelke odraslih je bil organiziran skozi vse šolsko leto, pričenoal se je 15. septembra, zaključil pa 31. maja. Pouk je trajal pet dni tedensko po 3 do 4 ure na dan, od 15.30 dalje. Predmetnik v oddelkih za odrasle je bil enak kot za mladinske oddelke, nista se poučevali predvojaška vzgoja in telesna vzgoja. Ob zaključku šolanja so morali kandidati opravljati zaključni izpit na enak način, kot so ga opravljali učenci mladinskih oddelkov.

Upravljanje šole

Ustanovitvena odločba je glede upravljanja Administrativne šole Celje določala, da se šola upravlja po načelih družbenega upravljanja in da jo upravlja jo:

1. šolski odbor, 2. učni zbor, 3. ravnatelj.

Šolski odbor je predstavljal organ družbenega upravljanja na šoli. V njem so bili poleg predstavnikov šolskega kolektiva tudi predstavniki javnosti. Štel je osem članov, ki so bili izvoljeni za obdobje dveh let. Leta 1961 so bili v šolski odbor izvoljeni (20):

- Drago Špendl — predstavnik ustanovitelja šole ObLO Celje,
- Jože Zupan — predstavnik delovnega kolektiva šole,
- Ivan Robič — predstavnik šolskega okoliša,
- Slavka Mavrič — predstavnik družbenih organizacij,
- Jože Mrovlje — predstavnik gospodarskih organizacij,
- Igor Ponikvar — predstavnik javnih služb,
- Erna Vehovec — predstavnica skupnosti učencev,
- Gustav Grobelnik — ravnatelj šole, ki je bil član šolskega odbora po položaju.

Šolski odbor je izvolil svojega predsednika, ki je imel nalogo sklicevati in voditi seje odbora. Šolski odbor se je moral obvezno sestati ob začetku šolskega leta, ob koncu polletja in ob zaključku šolskega leta.

Učni zbor so sestavljali vsi redno in honorarno zaposleni učitelji na šoli. Seje učnega zbora je skliceval ravnatelj šole, pristojnost učnega zbora pa je bilo predvsem obravnavanje vzgojnoizobraževalne problematike na šoli.

Ravnatelj šole je pedagoško vodil in usmerjal celotno učno-vzgojno delo šole. Imenoval in razreševal ga je OBLO Celje. Funkcijo ravnatelja šole je ves čas delovanja šole opravljal prof. Gustav Grobelnik.

Leta 1962 je prišlo pri upravljanju šole do nekaterih sprememb, ko se je kot organ upravljanja na šoli formiral še svet delovnega kolektiva, ki so ga tvorili vsi delavci, ki so bili člani kolektiva.

Na novo se je formiral kot organ upravljanja upravni odbor, ki so ga izvolili izmed svojih članov vsi delavci kolektiva. Upravni odbor je štel tri člane in je bil izvoljen za eno leto.

Samoupravna organiziranost šole se je dokončno izoblikovala leta 1964, ko je šola sprejela svoj statut, ki ga je Skupščina občine Celje potrdila leta 1965 (21). Po določilih statuta so šolo upravljali naslednji organi:

1. Svet šole: Ta je deloval ali v razširjeni ali pa ožji sestavi. V razširjeni sestavi so svet šole sestavljali vsi člani delovnega kolektiva šole in predstavniki javnosti, ki so jih delegirali:

- ustanovitelj šole — Skupščina občine Celje — 1 člana,
- podjetje Tkanina-Galanterija Celje, ki je prevzela patronat nad šolo — 1 člana,
- Gospodarska zbornica Celje — 1 člana,
- občinski odbor sindikata družbenih delavcev — 1 člana,
- krajevna skupnost (Hudinja in Gaberje) — 1 člana,
- starši učencev — 1 člana,
- šolska skupnost — 1 člana.

Kadar se je sestel svet šole brez predstavnikov javnosti, je delal svet šole v t. im. ožji sestavi oziroma zbor delovne skupnosti, ker so ga tvorili vsi člani kolektiva.

Upravni odbor: Upravni odbor je predstavljal izvršilni organ sveta šole in je štel 4 člane, ki so jih izmed sebe izvolili člani sveta šole. Po svojem položaju je bil član upravnega odbora tudi ravnatelj šole. Ko je leta 1967 prišlo do sprememb statuta šole, je bil upravni odbor kot organ upravljanja odpravljen.

Direktor šole: Direktor oziroma ravnatelj šole je predstavljal upravnega in pedagoškega vodjo šole. Imenoval ga je svet šole na predlog razpisne komisije.

Finančna sredstva šole

Šola je sredstva pridobivala iz naslednjih virov:

- iz občinskega družbenega sklada za šolstvo,
- iz dotacij OBLO Celje, gospodarskih ter drugih organizacij in zavodov,
- iz lastnih dohodkov od tečajev, seminarjev in strojepisnega servisa šole.

Do določene spremembe v finansiranju šole je prišlo leta 1967, ko je bila ustanovljena Temeljna izobraževalna skupnost Celje in je šola večino sredstev pridobivala preko nje, ker je bilo odpravljeno finansiranje šole preko občinskega družbenega sklada za šolstvo. V letih 1961—1969 je šola razpolagala z naslednjimi sredstvi (22):

Leto:	Dohodki:	Izdatki:
1961	11.465.501 din	9.712.947 din
1962	16.598.471 din	15.667.578 din
1963	13.851.136 din	13.682.318 din
1964	14.920.543 din	14.605.884 din
1965	26.459.731 din	25.725.504 din
1966	347.115,75 din	311.488,66 din
1967	419.769,34 din	374.524,55 din
1968	377.719,62 din	344.010,25 din

Seznam učiteljev, ki so poučevali na šoli v obdobju 1960-1969: (23)

V posameznih šolskih letih je poučeval												
Zaš.	Učitelj	Št. strokov.	1960/61	1961/62	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	
			gp, ra	gp, ra	gp, de	gp, de	gp, ra	gp	pp	pp	st, 1. 1. 1968 v p.	pp, ra
1.	Gustav Grobelnik ravnatelj z učno obvez.	vis	st, sl	st, sh	st, lp	st, sh, lp	st, sh	st, sh	st, sh	st, 1. 1. 1968 v p.		
2.	Jože Zupan	viš										
3.	Poldka Prelog	sr	sp	sp	sp, pp	st, pp	st, sp	st, sp	st	st, sp	*	
4.	Ana Sivcov	sr	sp	sredi šol, leta iz zdravstvenih razlogov prenehala z vzporno-izobraževalnim delom; do vklj. 1961/62 opravljala dela šolske administracije; kot tajnica-računovodja jo je nasledila Bibijana Sovinc								
5.	Štefan Cuk	vis	sl	po sprejemu v delovno razmerje, iz zdravstvenih razlogov zapustil učiteljsko službo								
6.	Cirila Petrak	sr	sp	sp	sp, gp	sp, st	sp, st	sp, st	sp	sp	SP med letom odpovedala del. razmerje	
7.	Bojan Tajšek	vis	iz zdravstvenih razlogov zapustil učiteljsko službo									
8.	Irena Kavčič	vis	sl	sl	sl, sh	sl	sl	sl	sl	sl	*	
9.	Tinka Savodnik	sr				sp, st	sp, st	sp, st	sp	sp	*	
10.	Majda Senčar	vis					an, ne	an	an	se je premestila v Maribor		
11.	Tone Zorko	viš					de	de	de	de	de med letom invalid upokojen	
12.	Silva Krušič	viš							tz	tz	tz	
13.	Vida Deletič	vis							gp, ra	gp, ra	*	
14.	Elizabeta Veber	viš								an, es	an, sl, es	
Skupaj učiteljev v rednem delovnem razmerju			5	6	5	6	8	8	10	10	5	

LEGENDA: gp - gospodarsko poslovanje
(kasneje ekonomska podjetja)
s korepondenco
ra - računstvo (gospodarsko)
sl - slovenščina

sh - strobovaščina
sp - strojopisje
de - družbeno ekonomska vzgoja =
(kasneje) družbeno politična ureditev,
zgledovirna, zemljepis

st - stenografija
up - osnove umravnega postopka
lp - lepopisje
an - angleščina

* razrešeni službo na AŠ, zaradi postopne ukinitve šole
ne - nemščina
es - estetska vzgoja
tz - telesna in zdravstvena vzgoja
pp - pisarniško poslovanje

V tem seznamu so navedeni samo učitelji, ki so na šoli bili v rednem delovnem razmerju. Poleg teh pa so na šoli poučevali tudi honorarni učitelji.

OPOMBE

- ¹ Odločba o ustanovitvi Administrativne šole v Celju, 8. julija 1960.
- ² Odločba o vpisu Administrativne šole v Celju v register zavodov s samostojnim financiranjem, 1. februarja 1962.
- ³ Odločba o spremembi odločbe o ustanovitvi Administrativne šole v Celju, 25. novembra 1960.
- ⁴ Statut Administrativne šole v Celju, sprejet 9. marca 1964.
- ⁵ Priporočilo Skupščine občine Celje Administrativni šoli v Celju.
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ Ibidem.
- ⁸ Ibidem.
- ⁹ Ibidem.
- ¹⁰ Sklep Skupščine občine Celje o soglasju k pripojitvi Administrativne šole k Ekonomskemu šolskemu centru.
- ¹¹ Poročilo o delu Administrativne šole v Celju za leto 1961 (poročilo je priloga zaključnega računa šole za leto 1961).
- ¹² Zapisnik primopredaje šolske zgradbe na Dečkovi cesti 1.
- ¹³ Zaključni račun za leto 1962.
- ¹⁴ Ibidem.
- ¹⁵ Stališča delovne skupnosti Administrativne šole Celje k predlogu o ukinitvi šole.
- ¹⁶ Predmetnik in učni načrti za dveletne administrativne šole.
- ¹⁷ Zapisniki zaključnih izpitov 1962—1969.
- ¹⁸ Vpisnice učencev 1960—1968.
- ¹⁹ Kronika oddelka za izobraževanje odraslih.
- ²⁰ Zapisnik 1. seje šolskega odbora Administrativne šole Celje, 14. 11. 1961.
- ²¹ Statut Administrativne šole v Celju, sprejet 9. marca 1964.
- ²² Zaključni računi Administrativne šole v Celju 1961—1968.
- ²³ Delovne pogodbe, statistična poročila in zapisniki.

Vsi navedeni viri so v Zgodovinskem arhivu v Celju, v fondu Administrativne šole v Celju.

**FRANCE
JESENOVEC**
(1906—1984)

22. marca 1984 je v Topolšici umrl upokojeni profesor celjske gimnazije France Jesenovec. Ob svojem šolniškem delu se je kot slovenist iz šole univerzitetnih profesorjev Rajka Nahtigala, Frana Ramovša, Ivana Prijatelja in Franceta Kidriča ukvarjal tudi z jezikoslovnimi in literarnozgodovinskimi raziskavami in o njih pisal. Posebno pozornost je posvečal književnikom in narečjem iz svoje ožje domovine, Škofje Loke in njene okolice.

Po drugi svetovni vojni, ko je živel in delal v Brežicah in v Celju, pa se je loteval tudi literarnozgodovinskih in jezikoslovnih problemov, ki se nanašajo na ti dve pokrajinski območji. O tem je napisal več razprav za objavo v Celjskem zborniku, dokler mu je zdravje to še dopuščalo (od 1959 do 1976).

Od njegovih jezikoslovnih prispevkov velja omeniti: Narečje vasi Sotensko nad Smarjami pri Jelšah (1959), Odmev štajerščine v slovenskem knjižnem jeziku (1962), Kratek oris pogovornega jezika v Celju in okolici (1973—1974). V mnogih strnjeno monografskih orisih je povezal z literarnozgodovinskimi pogledi tudi pretres jezikovnih in stilnih elementov v delih obravnavanega avtorja oziroma časopisa ali časnika. Tak značaj imajo tile spisi: Mihael Zagajšek (1960), Drobničev slovar iz leta 1858 (1965), Aškerčev slog v Lirskih in epskih poezijah (1967), Celjske Slovenske Novine (1963), Pogled v Hribarjevo Domovino (1964), Dunajsko celjska Vesna (1971—1972). V članku Odmevi Spodnjega Posavja v slovenski kulturni zgodovini (1968) je orisal, kako so se ljudje s tega območja vključevali v slovenski kulturni razvoj.

Kot jezikovni lektor (večinoma anonimni) je pomagal mnogim strokovnjakom v Celju, da so njihova strokovna dela in članki dobili neoporečno jezikovno podobo.

Spominjamo se ga s spoštovanjem kot večletnega zvestega sodelavca.

**ALOJZIJ
BOLHAR**
(1899—1984)

Rojen v Kamniku
29. 4. 1899, preminil v
Celju 25. 3. 1984. Po
študiju in poklicu sred-
nješolski učitelj telesne
vzgoje, stenografije in
slovenščine.

Novembra 1918 sodeloval v bojih za severno mejo; pod nemško okupacijo leta 1941 izgnan v Sabac, se nato umaknil v Ljubljano, leta 1942 ga je italijanski okupator interniral na otok Rab. V Celju je učiteljeval izza 1925/26, na gimnaziji vsa leta pred vojno in več let po osvoboditvi na drugih srednjih šolah. Vmes (1948—1953) bil tudi katalogizator v NUK in bibliotekar Slovenske knjižnice v Ljubljani. Konec leta 1950 imenovan za strokovnega sodelavca pri Komisiji za slovensko narodopisje SAZU.

Mimo vzgojnoizobraževalnega dela se je prof. Bolhar zapisal med prevajalce in publiciste. Prevedel je več del iz srbsko-hrvatske in bolgarske književnosti (Senoa, Brlić-Mažuranić, Jovkov, Karalijčev). Večino publicističnega dela pa je prof. Bolhar posvetil urejanju in komentiranju Slovenskih narodnih pravljič (MK Ljubljana, 10 izdaj), te so doživele prevod tudi na srbskohrvatskem jezikovnem področju.

Kot habilitirani učitelj stenografije je v Celju že 1934 izdal monografijo o Antonu Bezenšku, očetu slovenske in bolgarske stenografije.

Za življenjsko delo na področju ohranjanja in populariziranja kulturnih vrednot je prof. Bolhar prejel ob slovenskem kulturnem prazniku 1981 priznanje Kulturne skupnosti občine Celje.

Trajneje kot tu nanizani leksikografski podatki, bo ohranjalo spomin na pokojnega prof. Bolharja njegovo iz globokega spoštovanja do ljudskih vrednot opravljeno književno delo.

VLADO NOVAK

**BIBLIOGRAFSKO KAZALO K CELJSKEMU ZBORNIKU
1967—1983**

Na koncu desete knjige Celjskega zbornika (1965) je bilo natisnjeno bibliografsko kazalo za prvih deset letnikov (1951—1965). Iz istih nagibov kot prvič objavljamo enako kazalo še za naslednjih osem knjig (1967—1983).

Predvsem želimo ponuditi pregledno osnovo za komparativno presojo o vrednosti posameznih prispevkov, da bi lahko dobili jasnejšo sliko o vsebinskih sorazmerjih v dosedanjih zbornikih, da bi vedeli, katera področja preteklega in sedanjega družbenega razvoja na celjskem območju so obsežnejše in temeljiteje prikazana ter za katera bi bilo treba spodbuditi raziskovalce in strokovnjake, da bi jih obdelali v prihodnjih letnikih. Hkrati pa ima ta bibliografski pregled še praktično informatorsko nalogo. To je tudi kazalo, ki naj raziskovalcem, strokovnjakom, publicistom in drugim zainteresiranim bralcem olajša iskanje dognanj in podatkov iz dokaj raznovrstne vsebine Celjskih zbornikov.

10. knjiga Celjskega zbornika, ki nosi letnico 1965, je izšla šele v letu 1966. Zato in zaradi dvojnega obsega (466 str.) bi jo bili morali prav za prav že takrat označiti kot dvojni letnik (1965—1966).

11. knjiga nosi letnico 1967 in obsega 298 str.

12. knjiga z letnico 1968 je bila dotiskana februarja 1969. Obsega 304 str.

13. knjiga za leti 1969 in 1970 obsega 464 str.

14. knjiga za leti 1971 in 1972 obsega 608 str.

15. knjiga za leti 1973 in 1974 obsega 606 str.

16. knjiga za leti 1975 in 1976 obsega 576 str. Izšla pa je julija 1977.

17. knjiga za leta 1977 do 1981 obsega 552 str. Dotiskana aprila 1982.

18. knjiga za leti 1982 in 1983 obsega 328 str. Dotiskana avgusta 1983.

V bibliografskem popisu so zajete tudi posebne izdaje Celjskega zbornika, prav tako separati ponatisi. Vse te bibliografske enote so uvrščene na ustrezna mesta v kazalu po strokah (št. 9a, 105, 170, 202, 210, 211, 218a).

Avtor: Vlado Novak, bibliotekarski svetovalec, Celje

Od 11. do 13. knjige (to je do konca leta 1970) je zbornik izdajal Svet za kulturo in znanost Skupščine občine Celje, od 14. knjige (to je od leta 1971 dalje) pa Kulturna skupnost občine Celje.

11., 12. in 13. knjigo (1967—1970) so uredili: Gustav Grobelnik (odgovorni urednik), Juro Kislinger, Vlado Novak, Janez Rihteršič in Boris Strohsack.

14. in 15. knjigo (1971—1974) so uredili: Gustav Grobelnik, Juro Kislinger, Jože Marolt, Vlado Novak (odgovorni urednik) in France Sirk.

16. knjigo (1975—1976) so uredili: Anton Aškerc, Jože Gluk, Gustav Grobelnik, Stane Koželj, Darko Maligoj, Stane Mrvič, Vlado Novak (odgovorni urednik), Franc Planinšek in Jurij Sadar.

17. knjigo (1977—1981) so uredili: Anton Aškerc, Jože Gluk, Gustav Grobelnik, Aleksander Jezernik, Stane Koželj, Emil Lajh, Darko Maligoj, Vlado Novak (odgovorni urednik) in Franc Planinšek.

18. knjigo (1982—1983) so uredili: Jožica Dolensek, Gustav Grobelnik (odgovorni urednik), Aleksander Hrašovec, Darko Maligoj, Vlado Novak, Slavko Pezdir, Anton Sore, Ivan Stopar in Jože Zupančič.

Od 14. knjige, to je od leta 1971 dalje skrbi za tehnično ureditev rednih in posebnih izdaj Celjskega zbornika Franjo Mauer.

Format vseh izdaj je ostal tudi v teh letih enak kot poprej: velika osmerka (170×240 mm), natisnjene pa so bile v isti tiskarni, to je v Grafičnem podjetju Celjski tisk (1967—1970) oziroma v podjetju AERO Celje, TOZD Grafika (1971—1983).

Tudi to nadaljevanje bibliografskega kazala je sestavljeno po istih načelih kot prvi del (gl. uvodno pojasnilo v CeZb 1965, str. 444—445). Jedro bibliografske obdelave je KAZALO PRISPEVKOV PO STROKAH. Stroke so razvrščene po mednarodnem sistemu univerzalne decimalne klasifikacije (UDK). Številčne oznake po sistemu UDK so navedene samo v zaglavjih posameznih skupin. Vsak prispevek je kot bibliografska enota opisan samo enkrat in uvrščen v ustrezno strokovno skupino. Prispevek, ki sega s svojo vsebino v različne stroke, je uvrščen v tisto strokovno skupino, kamor sodi po najmočnejšem ali najboljšežnejšem vsebinskem poudarku, vendar kazalk, ki bi opozarjale, na katera strokovna področja še sega vsebina posameznih prispevkov, nismo dodajali. V okviru posamezne strokovne skupine so prispevki razvrščeni po abecednem redu avtorjev, dela istega avtorja pa kromološko. Samo v skupini 92 so prispevki razvrščeni po abecednem redu oseb, na katere se biografsko gradivo nanaša. Njihova imena so natisnjena z verzalkami kot značnice nad imeni avtorjev. Nahajališče posameznega prispevka je navedeno za naslovom (na koncu enote). Prva številka pomeni letnico, za njo pa so navedene strani. Vsaka bibliografska enota je oštevilčena z zaporedno številko (v krepkem tisku na skrajni desni strani ob koncu vsake enote).

Na koncu je dodano ABECEDNO KAZALO AVTORJEV. Za priimkom in imenom avtorja so navedene zaporedne številke, pod katerimi je v kazalu prispevkov po strokah uvrščen popolni bibliografski opis vsakega članka.

KAZALO PRISPEVKOV PO STROKAH

0 SPLOŠNO

001.92 Popularizacija znanosti

- Tratnik Zoran:** Aktivnost »Mladi za napredek Celja«. 1977—1981, 465—470. 1

008 Kultura. Kulturna politika

- Grobelnik Gustav:** Ustanovitev Kulturne skupnosti v Celju (Delež Sveta za kulturo in znanost občinske skupščine). 1971—1972, 561—581. 2
- Nagrada Slavka Šlandra (K desetletnici podeljevanja). 1971—1972, 545—559. Ilustr. 3
- Nagrada Slavka Šlandra (Nadaljevanje za leta 1972—1976). 1975—1976, 529—538. Ilustr. 4
- Dvajsetletnica Šlandrove nagrade (Nadaljevanje za leta 1977—1981). 1977—1981, 535—540. 5
- Šlandrova nagrada (1982 in 1983). 1982—1983, 325—327. 6

01 Bibliografija

- Bauman Eva:** Bibliografija Vladimira Levstika. Kronološki pregled (1903—1966). 1967, 67—114. 7
- Bolta Lojze:** Arheološka bibliografija Celja — Celeiae. 1982—1983, 173—182. 8
- Cvetko Drago:** Bibliografija prof. Janka Orožna (Ob njegovi osemdesetletnici). 1971—1972, 331—349. Ilustr. 9
- Isto. Posebni odtis. Decembra 1971. 23 str. Ilustr. 9a

059 Zborniki

- Medved Drago:** Uvodna beseda ob tridesetletnici Celjskega zbornika. 1982—1983, 7—8. 10
- Uredniški** zapisek ob enajstem Celjskem zborniku. 1967, 295—296. 11
- Uredniški** zapisek ob dvanajstem Celjskem zborniku. 1968, 301. 12
- Uredniški** zapisek ob trinajstem Celjskem zborniku. 1969—1970. 461—462. 13
- Uredniški** zapisek ob štirinajstem Celjskem zborniku. 1971—1972, 603—604. 14
- Uredniški** zapisek ob petnajstem Celjskem zborniku. 1973—1974, 601—602. 15
- Uredniški** zapisek ob šestnajstem Celjskem zborniku. 1975—1976, 573—574. 16
- Uvodna beseda** izdajateljskega sveta Kulturne skupnosti občine Celje. 1977—1981, 7. 17

061.2 Društva

- Fijavž Franjo:** Delovanje Društev kmetских fantov in deklet na celjsko savinjskem območju (1926—1941). 1977—1981, 181—202. Ilustr. 18
- Orožen Janko:** Iz zgodovine Planinskega društva Celje. Od ustanovitve do prve svetovne vojne (1893—1914). 1977—1981, 259—282. 19
- Iz zgodovine Planinskega društva v Celju. Orlova doba (1945—1963). 1973—1974, 431—450. 20
- Roš Mirko:** Kulturna dejavnost akademske mladine v Celju 1907—1925. 1971—1972, 273—294. 21

069 Muzeji

- Kolšek Vera:** Nove stalne razstave Pokrajinskega muzeja [v Celju]. 1969—1970, 421—425. Ilustr. 22
- Sto let varovanja kulturne dediščine v Celju. 1982—1983, 305—314. Ilustr. 23
- Marolt Jože:** Deset let razstavne dejavnosti Muzeja revolucije v Celju. 1973—1974, 533—558. Ilustr. 24
- Moškon Milena:** Občasne razstave Pokrajinskega muzeja v Celju v letih 1957—1967. 1968, 281—288. Ilustr. 25
- Občasne razstave Pokrajinskega muzeja v Celju v letih 1968—1978. 1977—1981, 523—528. Ilustr. 26
- Poslikana skrinja v celjskem muzeju. 1975—1976, 433—437. Ilustr. 27
- Srednjeveška prstana v celjskem muzeju. 1975—1976, 429—432. Ilustr. 28
- Stalna razstava umetnostnega in kulturnozgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja v Celju. 1975—1976, 539—550. Ilustr. 29
- Upodobitve naselij in stavb s celjskega področja. Katalog zbirke v celjskem muzeju. 1968, 235—254. Ilustr. 30
- Upodobitve naselij in stavb s celjskega področja. Nadaljevanje kataloga zbirke v celjskem muzeju. 1975—1976, 439—447. Ilustr. 31
- Novo pridobljene upodobitve naselij in stavb s celjskega območja. Nadaljevanje kataloga zbirke v celjskem muzeju. 1977—1981, 323—327. Ilustr. 32
- Terčak Stane:** Pet let dela Muzeja revolucije v Celju. 1969—1970, 427—432. 33
- Umek Lojze:** Jatagan v celjskem Pokrajinskem muzeju. (Čiščenje z ultrazvočno in z dodatnimi metodami ter zaščita). 1975—1976, 449—466. Ilustr. 34

3 DRUŽBENE VEDE

32 Politično delo. Samoupravljanje

- Volfand Jože:** Procesi komuniciranja in odločanja v celjski družbenopolitični skupnosti. 1977—1981, 39—76. 35

329.15 Delavsko gibanje

- Lajh Emil:** Pregled nekaterih najpomembnejših stavk v Celju in okolici med obema vojnoma. 1975—1976, 129—151. Ilustr. 36

- Nekaj značilnosti iz revolucionarnega delavskega gibanja v Celju v obdobju druge konference KPS v Joštovem mlinu. 1977—1981, 203—222. Ilustr. 37
- Ob 45-letnici prve konference KPS v Šmiglovi zidanici. 1982—1983, 225—232. 38

33 Gospodarstvo

- Gradišnik Fedor (1917—1983):** Dosedanji regionalno-ekonomski razvoj ter model možnega in verjetnega dolgoročnega razvoja celjske občine do leta 1986. 1971—1972, 63—143 + 1 pril. 39
- Jakhel-Dergan Olga:** Prestrukturiranje celjskega gospodarstva. 1982—1983, 9—24. 40

34 Pravo

- Bele Ivan:** Kazenska odgovornost v samoupravnih organih delovnih organizacij. 1971—1972, 181—207. 41
- O kaznivih dejanjih v gospodarstvu na celjskem območju. 1973—1974, 109—128. 42
- Strohsack Boris:** Avtonomno pravo delovnih skupnosti in delovni spori pred sodišči. 1967, 189—203. 43

354.71 + 359 Mornarica

- Pahor Miroslav:** Pomorščaki s celjskega območja. 1977—1981, 233—256. 44

368.4 Socialno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje

- Hrašovec Aleksander:** Nekaj perečih vprašanj v zdravstvenem zavarovanju kmetov. 1967, 217—226. 45
- Kmečko pokojninsko zavarovanje. 1969—1970, 189—198. 46
- Nov sistem zdravstvenega zavarovanja. Dokument časa. 1971—1972, 481—488. 47
- Dva pomembna mejnika v socialnem zavarovanju kmetov. 1973—1974, 128—138. 48
- Zdravstveno varstvo in zavarovanje po ustavi iz leta 1974. 1975—1976, 501—509. 49
- Zdravstveno varstvo v celjski regiji po ureditvi leta 1978. 1977—1981, 131—139. 50
- Organizacijski razvoj zdravstvenega varstva v celjski regiji. 1982—1983, 141—150. 51

37 Vzgoja. Šolstvo. Izobraževanje

- Brenčič Radovan:** Ob stošestdesetletnici celjske gimnazije. (Nekaj spominov nekdanjega učenca). 1968, 297—299. 52
- Grobelnik Gustav:** Pred prenehanjem Administrativne šole v Celju. 1968, 289—296. 53

Lisac Ljubomir Andrej: Dijaki s celjskega območja na zagrebških šolah. 1982—1983, 315—323.	54
Rebeušek Ludvik: Novi sistem šolanja prodajalcev. 1967, 249—256.	55
— Sto let trgovskega šolstva v Celju. 1969—1970, 433—437.	56
Roš Fran: Učiteljstvo v boju za napredek šolstva. (Ob stoletnici obvezne osemletne šole na Slovenskem). 1969—1970, 227—240. Ilustr.	57
Zupančič Jože: Nekateri značilnosti dela na osnovnih šolah v celjski občini. 1975—1976, 467—499.	58

380.8 Turizem

Rebeušek Ludvik: Nova pota zdraviliškega turizma. 1968, 49—78.	59
— Težaven položaj naravnih zdravilišč. (Križa domačega zdraviliškega turizma). 1967, 205—215.	60
— Nove kakovosti zdraviliških ponudb na celjskem turističnem področju. 1975—1976, 569—571.	61
Sore Anton: Počitniške hiše in počitniška naselja v porečju Savinje. 1971—1972, 451—473. Ilustr.	62

39 Narodopisje

Moškon Milena: Celjska zbirka poslikanih panjskih končnic. 1967, 121—132 + 1 barvna pril.	63
Predan Drago: Gradivo za oris ljudske materialne kulture na Paškem Kozjaku. 1973—1974, 371—401. Ilustr.	64
— Drobiž iz občestvene kulture na Paškem Kozjaku. 1973—1974, 403—425.	65
Slibar Vladimir: Lesna domača dejavnost v Zgornji Dravinjski dolini. 1977—1981, 443—464. Ilustr.	66
Terčak Stane: Drobcji ljudske duhovne kulture na Paškem Kozjaku. 1973—1974, 427—430.	67

5 PRIRODOSLOVNE VEDE

502.7 + 614.71 Varstvo prirode in okolja

Onesnaževanje atmosfere mesta Celja in Štor. (Poročilo o raziskavah v letu 1968). 1969—1970, 445—456.	68
Dobnik Franc: Prizadevanja za boljši zrak v Celju. 1977—1981, 141—156. Ilustr.	69

551.1/4 Geologija. Fizikalna geografija

Cmak Henrik: Potres na Kozjanskem junija 1974. (Škoda na stavbah in obnova). 1975—1976, 313—318. Ilustr.	70
Novak Dušan: Kraški svet v porečju Savinje. 1977—1981, 345—370. Ilustr.	71
Sore Anton: Tektonski potres na voglajnsko-sotelskem področju leta 1974. 1975—1976, 297—312. Ilustr.	72

6 UPORABNE VEDE

61 Zdravstvo. Higiena

- Bedjanič Milko:** Petindvajset let klopnega meningoencefalitisa v SRS (s posebnim ozirom na ozemlje, ki gravitira na Infekcijsko kliniko v Ljubljani). 1973—1974, 139—142. 73
- Cik Rudolf in dr.:** Napredek ginekologije in porodništva [v Celju] v letih 1956—1966. 1967, 227—244. 74
- Soavtorji: Kokol Franc, Barič Jana, Barič Jože, Krofi-Malenšek Marta, Peterlin Slavko.
- Hribovšek Avgust:** Razvoj in potek boja proti tuberkulozi v Celju in okolici. 1973—1974, 167—182. 75
- Kraševac Janez:** Medsebojni vplivi socialnega okolja, konfiguracije zgornjih dihal, onesnaženja ozračja in spirometrijske vrednosti pri šolarjih. 1971—1972, 531—535. 76
- Balneomedicina z vidika novih raziskav učinka aerosolov na dihalo. 1977—1981, 173—180. 77
- Lešničar Janko:** Dvajset let klopnega meningoencefalitisa na celjskem območju. 1973—1974, 143—153. 78
- Infekcijska služba v SRS s posebnim ozirom na ustanove za zdravljenje infekcijskih bolnikov. 1971—1972, 489—502. 79
- Planinšek Franc:** Higienške in epidemiološke razmere v celjski občini. 1971—1972, 503—529. 80
- Razvoj javnega zdravstva v Celju. 1975—1976, 511—518. 81
- Radšel-Medvešček Alenka:** Kronični klopni meningoencefalitis. 1973—1974, 155—158. 82
- Savernik Srečko in Štolfa Franc:** Zobozdravstvo v Celju. 1982—1983, 151—155. 83
- Sušteršič Zvonimir:** Traumatološka služba v Sloveniji. 1968, 79—100. 84
- Tovornik Danica:** O naravnih žariščih klopnega meningoencefalitisa v Sloveniji. 1973—1974, 159—166. 85
- Veber Marjan:** Gibanje otroških nalezljivih bolezni med učenci celjskih šol. 1971—1972, 537—543. 86
- Poskus raziskave o množini hemoglobina pri učencih celjskih šol. 1969—1970, 443—444. 87
- Motnje vida pri šolski mladini. 1969—1970, 439—442. 88

614.8 Gasilstvo. Reševalna dela

- Mauer Franjo:** Ob dvajsetletnici velike povodnji v Celju. Delež gasilske organizacije pri reševalnih delih. 1973—1974, 579—599. Ilustr. 89

633.11 Kmetijstvo. Vrtnarstvo. Preskrba s hrano

- Sore Anton:** Preskrba Celja z vrtninami. 1977—1981, 501—522. Ilustr. 90
- Pridelovanje pšenice in preskrba s kruhom v celjski občini. 1982—1983, 25—54. Ilustr. 91

634 Gozdarstvo

- Košutnik Dušan:** Propadanje vegetacije v okolici Celja in poskus ponovne ozelenitve. 1973—1974, 97—108. 92
- Koželj Stane:** Gozdovi na gozdnogospodarskem območju Celje. 1971—1972, 475—480. 93
- Mušič Alojz:** Novine in novinski gozdovi. 1973—1974, 73—95. Ilustr. 94
- Celjski mestni gozd v Pečovniku. (Od bukve do smreke in ameriške duglazije). 1975—1976, 263—296. Ilustr. 95
- Več javora v zeleni pas mesta Celja. 1977—1981, 157—166. Ilustr. 96
- Zelenice, parki in drevoredi mesta Celja. 1977—1981, 167—171. Ilustr. 97
- Omahnil je drevesni velikan v celjskem mestnem parku. 1977—1981, 547—551. Ilustr. 98

656.1 Cestni promet

- Sore Anton:** Cestni režim na celjskem prometnem križišču. 1977—1981, 471—500. 99

7 UMETNOST

719 Spomeniško varstvo

- Rybář Miloš:** Pripombe k Curkovemu Topografskemu gradivu za občino Laško. 1969—1970, 355—370. 100
- Stele France:** Govor ob otvoritvi nove gotske kapele v celjski opatijski cerkvi (13. decembra 1969). 1969—1970, 267—271. 101
- Stopar Ivan:** Štiri leta Zavoda za spomeniško varstvo v Celju. 1967, 257—267. 102
- Nova odkritja v cerkvi Marija Gradec pri Laškem. 1968, 255—274 + 1 pril. Ilustr. 103
- Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro v Celju. 1969—1970, 273—305. Ilustr. 104
- Program za spomeniško obnovo velenjskega gradu. 1969—1970, 307—353. Ilustr. 105
- Opatijska cerkev v Celju. Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963—1969. 1971. Poseb. izd. 143 str. + 1 pril. Ilustr. 106
- Grad Celje. 1973—1974, 235—268 + 12 str. slik. 107
- Geneza celjskega mestnega jedra. 1977—1981, 293—382. Ilustr. 107

71/72 Urbanizem. Arhitektura

- Meze Drago:** Nekaj o kmečki hiši hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini. 1977—1981, 425—442. Ilustr. 108
- Sadar Jurij:** Novo poslopje Študijske knjižnice v Celju. 1967, 117—119 + 7 pril. (načrti). 109

73/76 + 06(73/76) Likovna umetnost (splošno). Likovne razstave

- Kislinger Juro:** Oris delovanja celjskega Likovnega salona. Obdobje 1965—1967. 1967, 275—282. Ilustr. 110
- Zastoj v razvoju Likovnega salona. Dopolnilni podatki za razstavno obdobje 1966/67. Razstavno obdobje 1967/68. 1968, 277—280. 111

- Nov razmah in kakovostni višek Likovnega salona v Celju. Razstavno obdobje 1968/69. 1969—1970, 411—420. Ilustr. 112
- Likovni salon v Celju od aprila 1970 do julija 1971. Razstavno obdobje 1969/70 (Nadaljevanje iz prejšnjega letnika). Razstavno obdobje 1970/71. 1971—1972, 595—601. Ilustr. 113
- Likovni salon v Celju od septembra 1971 do junija 1974. Razstavna obdobja 1971/72, 1972/73, 1973/74. 1973—1974, 559—568. Ilustr. 114
- Društvo oblikovalcev v Celju. 1973—1974, 569—571. Ilustr. 115

73 Kiparstvo

- Stupica Anton:** Vladimir Štoviček. (Ob razstavi v celjskem Likovnem salonu septembra 1969). 1969—1970, 407—409. Ilustr. 116

74 Slikarstvo

- Bradač Vera:** Ptički v gnezdu. [Nagrajena slika na mednarodni razstavi otroških likovnih del, junija 1966 v Moskvi] 1967, 115—116. Ilustr. 117
- Golob Nataša:** Marija Gradec. Vsebina grisaillev v prezbitერიju. 1977—1981, 329—343. Ilustr. 118
- Slovenske Konjice. Poslikava baročnega stropa. Poskus ikonografske razčlenitve. 1982—1983, 263—297. Ilustr. 119
- Krivec Peter:** Stara hiša na Paškem Kozjaku (risba s tušem). 1973—1974, ovitek. 119a
- Laurenčič Avgust:** Lapidarijci (olje na platnu, 1981). 1977—1981, ovitek, 2. 119b
- Milena Moškon:** Dve neobjavljeni veduti krajev ob spodnjem toku Savinje. 1973—1974, 325—328. Ilustr. 120
- Pušelja Ratimir:** Iz cikla »Dokumenti« (akril). 1982—1983, ovitek, 2. 120a
- Szymański Stanisław:** Celjski strop. 1973—1974, 215—234 + 4 str. pril. Ilustr. 121

74 Grafična umetnost

- Moškon Milena:** Heraldčni ekslibris Bernarda Mavrišiča. 1969—1970, 261—265. Ilustr. 122
- Novak Vlado:** Malo znani portret Janeza Sigismunda Valentina Popoviča iz konca 18. stoletja. 1982—1983, 299—303. Ilustr. 123

78 + 06(78) Glasba. Glasbena društva

- Grobelnik Gustav:** Komorni moški zbor kot legat slovenske zborovske kulture. 1967, 283—289. Ilustr. 124
- Komorni moški zbor Celje — nosilec Gallusove plakete. (Ob dvajsetletnici zbora). 1969—1970, 399—405. Ilustr. 125
- Red dela za Komorni moški zbor. (Kronistova lepljenka ob petindvajsetletnici zbora). 1975—1976, 551—562. Ilustr. 126
- Celjski godalni orkester 1970—1976. 1975—1976, 563—568. Ilustr. 127
- Golar—Schwab: Delavska budnica 1901. (Zapis ob 80-letnici). 1982—1983, 233—236. Ilustr. 128
- Mlinar Ivan in Grobelnik Gustav:** Glasbena šola v Celju 1908—1941. (Kronika). 1973—1974, 457—503. Ilustr. 129

Vreže Jurče in Goršič Edvard: Mladinski pevski festival 1977, 1979, 1981.
1977—1981, 541—546. 130

791.43/45 Filmska umetnost. Kinematografija

Medved Drago: Pred prvim desetletjem Tedna domačega filma v Celju.
1977—1981, 107—130. Ilustr. 131
— Deseti Teden domačega filma v Celju. 1982—1983, 253—261. 132

792 Gledališče

Gradišnik Fedor (1890—1972): Cankarjeva dela v Celju. 1968, 153—169.
Ilustr. 133
— Usodne posledice gostovanja celjskega dijaškega gledališča leta 1907 v
Sentjurju pri Celju. 1969—1970, 377—398. Ilustr. 134
— Uprizoritev prve celovečerne predstave kabareta v slovenski gledališki
zgodovini 1971—1972, 441—450. Ilustr. 135
Grobelnik Gustav: Dokument iz gledališkega življenja v Žalcu 1846.
1973—1974, 505—508. Ilustr. 136
— Spomin na Miro Danilovo. (Namesto nekrologa ob smrti 3. februarja
1979). 1977—1981, 531—534. Ilustr. 137
Lah Andrijan: Cvetna in sadežna leta celjskega gledališča. Sprehod po šestih
sezonah SLG v Celju — od 1971/72 do 1976/77. 1977—1981, 77—90.
Ilustr. 138
Pezdir Slavko: Še o štirih sezonah SLG v Celju (od 1977/78 do 1980/81).
1977—1981, 91—106. Ilustr. 139
— Slovensko ljudsko gledališče v Celju od leta 1973 do 1983. Pregled
uprizoritev, predstav, gostovanj in števila obiskovalcev od septembra
1973 do junija 1983. 1982—1983, 237—252. Ilustr. 140
Potisk Stanko: Slovensko ljudsko gledališče v Celju od 1954 do 1973. Pregled
uprizoritev, predstav, gostovanj in števila obiskovalcev od 24. aprila
1954 do 29. junija 1973. 1973—1974, 511—532. 141
Zmave Janez: SLG Celje v sezoni 1965/66. 1967, 269—273. Ilustr. 142
— Celjsko gledališče na prelomnici v sezonah 1969—1970 in 1970—71.
1971—1972, 583—592. Ilustr. 143

796 Šport. Rekreativna

Božič Milan: Celje je dobilo umetno drsališče. 1967, 291—294. Ilustr. 144
Zupančič Jože: Nekatere značilnosti rekreacije v celjski občini. 1969—1970,
149—188. 145

8 JEZIKOSLOVJE. LITERARNE VEDE

80 Jezikoslovje

Jesenovec France: Kratek oris pogovornega jezika v Celju in okolici.
1973—1974, 329—335. 146
Orožen Janko: Iz toponomastike. Prispevek k razlagi nekaterih zanimivih
krajevnih imen. 1971—1972, 351—356. 147

886.3(091) Slovenska literarna zgodovina

- Hartman Bruno:** Povest o Mlinarjevem Janezu. 1975—1976, 153—185.
Ilustr. 148
- Jesenovec France:** Aškerčev slog v Lirskih in epskih poezijah.
(Ob sedemdesetletnici izida druge Aškerčeve pesniške zbirke). 1967,
29—62. 149
- Jurčičeva in Tomičeva Veronika Deseniška. 1969—1970, 199—212. 150
- Dunajsko-celjska Vesna. (Ob osemdesetletnici njenega prvega letnika).
1971—1972, 319—330. Ilustr. 151
- Milana Pajka romantična igra Mlada Zora. 1975—1976, 519—527.
Ilustr. 152
- Orožen Božena:** Slovenski kraji in ljudje v spisih starejših čeških
leposlovcev. 1968, 171—207; 1969—1970, 213—226. 153

9 ZEMLJEPIS. BIOGRAFIJE. ZGODOVINA

914.971.2(497.12—11) Zemljepis celjskega območja

- Gosar Anton:** Socialno-geografska preobrazba Logarske doline. Poskus
vrednotenja prostora za turistično rabo. 1982—1983, 89—104. Ilustr. 154
- Marolt Jože:** Hribovske kmetije v zahodnem delu Šaleške doline.
1969—1970, 65—94. Ilustr. 155
- Meze Drago:** Novejše stanje prebivalstva Gornje Savinjske doline.
1975—1976, 209—246. 156
- Učinki povezave gornjesavinjskih hribovskih kmetij s cestami.
1977—1981, 371—384. Ilustr. 157
- Natek Milan:** Vodno omrežje v Spodnji Savinjski dolini in njega pomen za
mlinarstvo in žagarstvo. (Prispevek k hidrogeografiji) 1967,
143—188 + 3 pril. (zemljev. in tabele). Ilustr. 158
- Priseljivanje ljudi na celjsko področje. 1968, 5—29. 159
- Razvitost celjskega področja v okviru SR Slovenije. 1969—1970,
5—42. 160
- Sezonsko zaposlovanje na celjskem področju. 1969—1970, 95—126. 161
- Zaposlovanje delavcev s celjskega območja v tujini. 1971—1972,
145—180. 162
- Rast števila prebivalstva na celjskem območju v desetletju 1961—1971.
1973—1974, 5—45. 163
- Nekatere družbenogeografske značilnosti v razvoju hmeljarskega
območja Spodnje Savinjske doline. 1975—1976, 187—208. Ilustr. 164
- Ravljanske ulice. (Nekatere geografske značilnosti). 1977—1981,
395—423. Ilustr. 165
- Hribovske kmetije v jugovzhodnem delu Spodnje Savinjske doline.
Nekatere geografske značilnosti. 1982—1983, 65—88. 166
- Orožen Janko:** Paški Kozjak. Zemljepisni in zgodovinski oris. 1973—1974,
337—370. Ilustr. 167
- Selič Polona:** Vpliv Slivniškega jezera na okolje. 1982—1983, 105—130.
Ilustr. 168
- 317

- Sore Anton:** Razvoj obrtne dejavnosti v celjski občini po drugi svetovni vojni. 1968, 31—47. 169
- Geografija nekaterih delov celjske makroregije. Dobrnsko podolje in južna stran Paškega Kozjaka. Agrarna geografija Zgornjega Sotelskega. 1969. Poseb. izd. 158 str. + 5 pril. (kart). Ilustr. 170
 - Nekateri problemi v procesu deagrarizacije prebivalstva in naselij v celjski občini. 1969—1970, 43—64. Ilustr. 171
 - Novejša populacijska in ekonomska gibanja v velenjski kotlini. 1973—1974, 47—72. Ilustr. 172
 - Demografska struktura Vitanjskega podolja. 1975—1976, 247—262. 173
 - Nekaj podatkov o spremembah zemljiških kategorij v širši celjski regiji. 1977—1981, 385—394. 174
 - Nekaj primerjalnih podatkov o prebivalstvu Celja in Titovega Velenja. Ob popisu prebivalstva leta 1981. 1982—1983, 55—64. 175

92 Biografije in biografsko gradivo

BAS FRANJO

Baš Franjo: Prva filozofija. 1967, 245—247. 176

BOR MATEJ (ps.)

Novak Vlado: Vladimir Pavšič — Matej Bor svojemu profesorju Josipu Napotniku. 1982—1983, 157—163. 177

BROZ JOSIP-TITO

Tito v Celju. 6. julija 1970. (Foto Milan Božič). [Memorialni zapisek s sliko.] 1977—1981, 9. 178

DESTOVNIK KAREL-KAJUH

Cesar Emil: Pismeni stiki med pesnikoma Karlom Destovnikom-Kajuhom in Francem Princem-Perotom. 1967, 5—27. Ilustr. 179

GRADIŠNIK FEDOR (1890—1972)

V spomin Fedorju Gradišniku. [Oljni portret Milana Lorenčaka z nekrološkim zapiskom.] 1973—1974, 509—510. 180

KARDELJ EDVARD

Edvard Kardelj v Celju. 5. novembra 1960. (Foto Milan Božič). [Memorialni zapisek s sliko.] 1977—1981, 8. 181

LUŠIN-BREGANT ANICA

Fran Roš: Grob na Plešivcu. (Dve sestri — prijateljici Ivana Cankarja). 1971—1972, 295—317. Ilustr. 182

NAPOTNIK JOSIP

gl. št. 177

OROZEN JANKO

Gajšek-Kranjc Aleksa: Ob 90-letnici Janka Orožna. 1977—1981, 257—258. 183

PAVSIC VLADIMIR

gl. št. 177.

PERNAT ARNOLD

Rybář Miloš: V spomin dr. Arnoldu Pernatu. 1973—1974, 573—577. Ilustr. 184

PIŠČANEC ELDA	
[Kislinger Juro]: Elda Piščanec. 1968, 275—276. Ilustr.	185
POPOVIC JANEZ SIGISMUND VALENTIN	
gl. št. 123.	
PRIMC FRANC-PERO	
gl. št. 179.	
PUNCER SREČKO	
Roš Fran: Srečko Puncer, njegovo življenje, delo in boj. 1971—1972, 209—271. Ilustr.	186
ŠČUKA CVETKO	
Misja Breda: Cvetko Ščuka. (Beseda ob otvoritvi razstave. Celje, oktober 1978). 1977—1981, 529—530. Ilustr.	187
SLANDER (družina)	
Fran Roš: Šlandrova družina. 1969—1970, 371—375.	188

930.26 Arheologija

Bolta Lojze: Nož iz bronaste dobe v Celju. 1967, 141—142. Ilustr.	189
— Rifnik. (Prazgodovinska in poznoantična naselbina in poznoantično grobišče). 1968, 209—225. Ilustr.	190
— Novo prazgodovinsko grobišče na Rifniku. 1971—1972, 435—440. Ilustr.	191
— Starokrščanski baziliki v poznoantični naselbini na Rifniku. (Rezultati izkopavanj v letih 1971/72). 1973—1974, 309—324. Ilustr.	192
Bregant Tatjana: Raziskovanja na Starem gradu nad Celjem 1972. leta. 1973—1974, 269—307 + 4 pril. Ilustr.	193
Kolšek Vera: O zgodovini celjskega lapidarija. (Ob njegovi ureditvi). 1967, 133—140. Ilustr.	194
— Iz lapidarija celjskega muzeja. 1968, 227—233. Ilustr.	195
— Arheološka izkopavanja v Zidanškovi ulici v Celju. 1971—1972, 357—358 + 3 pril. Ilustr.	196
— Ostanke zahodne nekropole rimske Celeje. 1975—1976, 403—408. Ilustr.	197
— Še en relief iz rimske Celeje. 1977—1981, 283—286. Ilustr.	198
— Municipium Claudium Celeia. 1982—1983, 165—173. Ilustr.	199

949.712 Zgodovina Slovencev

Grobelnik Gustav: Druga šentjungertska spominska knjiga. 1973—1974, 451—456. Ilustr.	200
Jesenovec France: Odmev Spodnjega Posavja v naši kulturni zgodovini. 1968, 133—151.	201
Klašč Nada: Zadnji knezi Celjski v deželah svete krone. 1982. Poseb. izd. 132 str. Ilustr.	202

- Kolšek Tone:** Odmev marčne revolucije 1848 v Celjskem okrožju. 1969—1970, 241—254. 203
- Prispevek k zgodovini žitnih mer na celjskem območju v XVI. stoletju. 1977—1981, 11—20. Ilustr. 204
- Gospodarsko stanje lemberške gosposčine, dajatve in položaj njenih podložnikov po urbarju iz leta 1687. 1977—1981, 21—37. 205
- Novak Vlado:** Celjski kulturni tedni 1938, 1939 in 1940. 1977—1981, 223—232. 206
- Orožen Janko:** Celjska srednješolska mladina in borba za ohranitev naše narodne individualnosti v dobi habsburške monarhije. 1968, 125—132. 207
- Novoceljska tragedija. 1969—1970, 255—259. 208
- Zapisek o Šentjungerti. 1969—1970, 457—460. Ilustr. 209
- Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848. 1971. Poseb. izd. 672 str. Ilustr. 210
- Zgodovina Celja in okolice. II. del. 1849—1941. 1974. Poseb. izd. 600 str. Ilustr. 211
- Celjsko zlatarstvo od prvih začetkov do viška v Zlatarni. 1975—1976, 319—366. Ilustr. 212
- Tovarna emajlirane posode v Celju (1894—1945). 1975—1976, 367—402. Ilustr. 213
- Oris sodobne zgodovine Celja in okolice. 1941—1979. 1981, Poseb. izd. 703 str. 214
- Železarna v Štorah pri Celju v začetku in v najbolj kritičnem obdobju. 1982—1983, 131—140. 215
- Problematičnost zgodovine grofov Celjanov. 1982—1983, 183—200. 216
- Roš Fran:** Celjska kulturna tedna 1938 in 1939. 1975—1976, 5—17. Ilustr. 217
- Stopar Ivan:** Grajski objekti z območja Slovenske Štajerske na Vischerjevem zemljevidu iz leta 1678. 1971—1972, 369—434 + 2 pril. Ilustr. 218
- Isto. Posebni odtis. 1972. 68 str. + 2 pril. Ilustr. 218a
- Pričevanje zgodovinskih virov o gradu Celje. 1975—1976, 409—428. 219
- Voje Ignacij:** Katarina Celjska — Kotromanička in njen pečat. 1977—1981, 287—292. Ilustr. 220

949.712 »1941/1945« Zgodovina narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji

- Marolt Jože:** Ob tridesetletnici vstaje slovenskega ljudstva. 1971—1972, 5—8. 221
- Mrvič Stane:** Partizanska saniteta na Kozjanskem. 1973—1974, 183—213. Ilustr. 222
- Požun Lojze:** Veličkova partizanska četa. 1971—1972, 9—61. Ilustr. 223
- Zakaj leta 1942 ni bila ustanovljena IV. grupa odredov. 1975—1976, 19—128. Ilustr. 224
- Terčak Stane:** Slovenska vojna partizanska bolnišnica Celje. 1968, 101—123 + 1 pril. Ilustr. 225
- Vurcer Jože:** Razvoj narodnoosvobodilnega boja in revolucionarne oblasti v mestu Celju in okolici 1941—1943. 1982—1983, 201—224. Ilustr. 226

ABECEDNO KAZALO AVTORJEV

- Barič Jana 74
 Barič Jože 74
 Baš Franjo 176
 Bauman Eva 7
 Bedjanič Milko 73
 Bele Ivan 41, 42
 Bolta Lojze 8, 189—192
 Božič Milan 144, 178, 181
 Bradač Vera 117

 Celjski zbornik, uredništvo 11—16
 Cesar Emil 179
 Cvetko Drago 9, 9a

 Cik Rudolf 74
 Čmak Henrik 70

 Dergan-Jakhel Olga
 gl. Jakhel-Dergan Olga
 Dobnik Franc 69

 Fijavž Franjo 18

 Gajšek-Kranjc Aleksa 183
 Golob Nataša 118, 119
 Goršič Edvard 130
 Gosar Anton 154
 Gradišnik Fedor (1890—1927) 133—135
 Gradišnik Fedor (1917—1983) 39
 Grobelnik Gustav 2—6, 53, 124—129,
 136, 137, 200

 Hartman Bruno 148
 Hrašovec Aleksander 45—51
 Hribovšek Avgust 75

 Jakhel-Dergan Olga 40
 Jesenovec France 146, 149—152, 201

 Kislinger Juro 110—115
 Klaić Nada 202
 Kokol Franc 74
 Kolšek Tone 203—205
 Kolšek Vera 22, 23, 194—199

 Košutnik Dušan 92
 Koželj Stane 93
 Kranjc-Gajšek Aleksa
 gl. Gajšek-Kranjc Aleksa
 Kraševac Janez 76, 77
 Krivec Peter 118a
 Krofl-Malenšek Marta 74
 Kulturna skupnost občine Celje,
 Izdajateljski svet 17

 Lah Andrijan 138
 Lajh Emil 36—38
 Lavrenčič Avgust 118b
 Lešničar Janko 78, 79
 Lisac Ljubomir Andrej 54
 Lorenčak Milan 180

 Malenšek-Krofl Marta
 gl. Krofl-Malenšek Marta
 Marolt Jože 24, 155, 221
 Mauer Franjo 89
 Medved Drago 10, 131, 132
 Medvešček-Radšel Alenka
 gl. Radšel-Medvešček Alenka
 Meze Drago 108, 156, 157
 Misja Breda 187
 Mlinar Ivan 129
 Moškon Milena 25—32, 63, 120, 122
 Mrvič Stane 222
 Mušič Alojz 94—98

 Natek Milan 158—166
 Novak Dušan 71
 Novak Vlado 123, 177, 206

 Onesnaževanje atmosfere 68
 Orožen Božena 153
 Orožen Janko, 19, 20, 147, 167,
 207—216

 Pahor Miroslav 44
 Peterlin Slavko 74
 Pezdin Slavko 139, 140
 Planinšek Franc 80, 81
 Potisk Stanko 141

Požun Lojze 223, 224
Predan Drago 64, 65
Pušelja Ratimir 119a

Radšel-Medvešček Alenka 82
Rebeušek Ludvik 55—57, 59—61
Roš Fran 182, 186, 188, 217
Roš Mirko 21
Rybář Miloš 100, 184

Sadar Jurij 109
Savernik Srečko 83
Selič Polona 168
Sore Anton 62, 72, 90, 91, 99,
169—175
Stele France 101
Stopar Ivan 102—107, 218, 218a, 219
Strohsack Boris 43
Stupica Anton 116
Szymanski Stanisław

Šlibar Vladimir 66
Štolfa Franc 83
Šušteršič Zvonimir 84

Terčak Stane 33, 67, 225
Tovornik Danica 85
Tratnik Zoran 1

Umek Lojze 34

Veber Marjan 86—88
Voje Ignacij 220
Volfand Jože 35
Vreže Jurče 130
Vurcer Jože 226

Zupančič Jože 58, 145

Žmavc Janez 142, 143

IVAN STOPAR

**PREGLED GRAJSKIH STAVB
NA SLOVENSKEM ŠTAJERSKEM**

Pričujoči pregled je povzetek širše koncipiranega dela z naslovom Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem, ki je v pripravi za natis. Gre za razvid nad celotno dediščino profane fevdalne arhitekture na slovenskem Štajerskem. V registih so zbrani temeljni zgodovinski podatki iz literature, dodana pa jim je kratka oznaka grajskih stavb in njihovega stavbnega razvoja.

**EINE ÜBERSICHT DER BURGBAUTEN IN DER SLOWENISCHEN
STEIERMARK**

Die gegenwärtige Übersicht ist ein Auszug aus dem breiter konzipiertem Werk mit dem Titel Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem, das für den Druck vorbereitet wird. Es handelt sich um eine Vorstellung des gesamten Erbes der profanen feudalen Architektur in Untersteiermark. In den Regesten sind die grundlegenden historischen Tatsachen aus der bestehenden Fachliteratur gesammelt, denen eine kurze Darlegung und Bewertung der Architekturen und ihrer Bauentwicklung beigelegt ist.

Pričujoči pregled je povzetek širše koncipiranega dela z delovnim naslovom Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, ki ga že nekaj let pripravljam za natis. Gre za razvid nad celotno dediščino profane fevdalne arhitekture na obravnavanem ozemlju. O arhitekturah so zbrani temeljni podatki iz literature, obenem pa so bili vsi obravnavani objekti tudi terensko pregledani in ocenjeni. Regesti prinašajo najprej slovensko in nato v oklepaju nemško ime objekta, temu sledi globalna tipološka oznaka, nato pa v drugi vrsti variante slovenskega imena, med katerimi pa niso upoštevane splošne oznake kot n. pr. stari grad ipd. Podatkom o lokaciji in povzetku temeljnih podatkov iz virov in literature sledi kratka oznaka stavbe in njenih prvin. V razdelku o uporabljeni literaturi so navedena le temeljna uporabljena dela.

Avtor: Ivan Stopar, dr. zgod. znanosti; Zavod za spomeniško varstvo Celje

Kjer je zaznamovano kot vir moje delo Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Stajerskem, to pomeni, da so — kolikor ne gre za lastne ugotovitve, uporabljeni viri tam nadrobneje citirani. V delu, ki je v pripravi, so natančneje opredeljena tudi metodološka izhodišča, ki so me vodila pri pisanju.

Posamični gradovi so ilustrirani s skicami Johanna Clobucciaricha iz okoli leta 1605 — najstarejšimi doslej znanimi likovnimi upodobitvami slovenskega ozemlja.

Uporabljena literatura bo navedena na koncu sestavka.

ANDERBURG (Anderburg), grad

Podgrad

Na nizki kopi v naselju Podgrad pri Sentjurju pri Celju. Občina Sentjur.

1247 se omenjata priči *Lupoldi militis de Anderburch* in *Sigmaro de Anderburch*.¹ 1276 se grad prvič izrecno omenja kot *Anderburch castrum*.² o. 1500 pa je bil že opuščen. Vidni so sledovi v konfiguraciji zemljišča.

1. Zahn, Urkundenbuch III., št. 17; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 10.

APACE (Abstall), dvor

Izginuli dvor v istoimenskem naselju na desnem bregu Mure. Občina Gornja Radgona.

Dvor je bil v posesti Dornerjev, ki nastopajo od konca 13. stol dalje. Poslednjič se omenja 1434.¹

1. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 1.

APAŠKI DVOR, glej MAJŠPERK, SPODNJI

APNARJEV DVOR, glej GOVČE

AUERJEV DVOR (Auerhof), dvor, stolp

Domnevno pri Podlogu blizu Novega kloštra. Občina Žalec.

1278 nastopata Henrik in Friderik *von der Owe*, ministeriala žvoneških gospodov.¹ Rod Auerjev srečujemo še v I. pol. 15. stoletja.² 1439 so Celjani razdejali *den thurn zu der Aue im Santhall*.³ Po 15. stol. se več ne omenja.

1. Orožen, Benediktiner-Stift Oberburg, p. 60; 2. Prim. Pajek, Zgodovina Poličanske župnije, p. 38 in Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 461; 3. Krones, Die Chronik, p. 157.

AVGUSTENBURG, glej VRANSKO

AVZENBERK (Aschenberg), dvor, stolp

Na najvišji točki naselja Pepelno v Rožni dolini pri Celju. Občina Celje.

Na dvor se morda nanaša listina iz 1355, po kateri sta Wulfing Limbuški in njegova žena Klara, hči Bernarda Albeggerja, dobila od krškega škofa dvor s stolpom in 16 kmetij pri Šmartnem v Rožni dolini in Ranšperku.¹ Ok. 1893 so bili še vidni sledovi stavbe, ki je bila verjetno stolpaste oblike.² Lokacija ni preverjena.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 217; 2. Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 526.

AVŽLAK, glej VRANSKO

BABINCI (Wagenhof), dvor

Izginula stavba v istoimenskem naselju. Občina Ljutomer.

V vasi je bil v 13. stol. strelski dvorec.¹ Deželnoknežje imenje Babinci je bilo 1725 združeno z Branekom.² Današnja »graščina« izvira iz novejše dobe.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 56. Po Krajevnem leksikonu Dravske banovine naj bi bilo v vasi celo več dvorcev: »Eden od njih je stal na mestu današnje Misletove hiše, imenovan »Kaštel«.
2. Pirchegger, o. c.

BETNAVA (Windenu), dvorec

Ob veliki cesti v zahodnem predmestju Maribora, Streliška 150.

Kot dvor so Betnavo v 14. stol. pozidali betnavski gospodje.¹ Zasnova današnjega dvorca izvira iz 16. stoletja. 1685 je stavba pogorela, vendar so jo morda obnovili šele po 1728, ko so jo prevzeli grofje Brandis. Takrat so odstranili obrambne jarke, pozidali kapelo ter barokizirali zunanjščino in notranjščino. Dvorec odlikuje razkošno baročno stopnišče ter poslikana viška dvorana.²

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 105: 1372 se omenja Paltram Betnavski; 2. Stopar, Gradovi graščine in dvorci, p. 25 s.

BEVČE (Weutsch), grad

Izginuli grad nekje blizu naselja Bevče pri Velenju. Občina Velenje.

1424 se omenja (*burck*) *zu dem Welcz* in 1441 *vest, haws Welcz*.¹ O gradu ni sicer ničesar znanega.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 495.

BEŽIGRAD (Weschigrad), graščina

Na nizki vzpetini v naselju Bukovžlak pri Celju. Občina Celje.

Stavbo so po nekih virih pozidali 1685,¹ a je nekaj decenijev starejša.² Ok. 1900 so jo temeljito prezidali in ji prizidali stolpič. Podrobni zgodovinski podatki niso znani. Stavba razpada.

1. Podatek administracije JLA; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 186: Dvor je bil 1666 v rokah Petra Apostolisa.

BIRKHOF (Birkhof), dvor

Neznana lokacija pri Celju oz. Slovenjem Gradcu.

Med leti 1560—1620 priseljeni Italijan Raimund de Bernardin je posedoval deželnoknežji dvor Birkhof pri Celju in veliko posest pri Slovenjem Gradcu. 1668 se omenja *der Edlmannssitz Pierkhof... negst bey Windisch-graz ligendt*. Zadnja znana omemba izvira iz 1684, ko je dvor pogorel.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 28.

BIZELJSKO (Wisell), grad

Na skalni kopi v Bizeljski vasi. Občina Brežice.

1278 se kot priča v darilni listini omenja Eberhard von Visel,¹ 1404 kmetije pod gradom,² 1441 *geslos Visel*, 1475 *castrum Visl*.³

Stavba je iregularnega tipa z arkadiranim notranjim dvoriščem in zunanjimi objekti ter izvira v današnji podobi iz obdobja renesanse. 1623 so ji prizidali kapelo. Hrani kvaliteten baročni štuk.

1. Orožen, Benediktiner-Stift Oberburg, p. 60; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 240; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 505.

BLAGOVNA (Reifenstein), graščina

Na položni ravnici v vasi Goričica zahodno od Šentjurja pri Celju. Občina Šentjur.

Albert pl. Dietrichstein je 1618 dobil od bratov Hansa in Žige Wagnerja pristavo *Blagoinemb*, jo prezidal v graščino in imenoval *Reifenstein*.¹

1711 je graščina pogorela, 1861 pa so jo razen gospodarskih poslopij porušili in namesto nje pozidali novo v stilu poznega 19. stoletja.² Danes je povsem utilitarno prezidana.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 228. Vitezi Henrik, Ortolf in Ulrik Reifensteinski, ki se omenjajo 1223 kot priče, so bili iz istoimenskega gradu na avstrijskem Štajerskem; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 31.

BORL (Ankenstein), grad

Na strmi skalni vzpetini ob Dravi, Dolane 1, ob starodavnem rečnem prehodu blizu nekdanje štajerskoogrske meje. Občina Ptuj.

Ogrski kralj Bela je 1255 izdal Frideriku Ptujskemu fevdno pismo za grad Borl — *Anchelstain*,¹ ki se 1335 omenja kot utrdba — *Bornel vest* in 1337 kot *castrum Ankenstein*.² 1481 so ga zavzeli Ogrji, v 16. stol. je bil že povsem deruten, nato so ga obnovili, a je 1706 pogorel. Sledila je baročna prenova.³

Grad ima komplicirano tlorisno zasnovo z zgodnjegotskim stolpastim jedrom, renesančnim arkadnim notranjim dvoriščem in utrjenim prednjim dvoriščem. Kapela s štukom, freskami in ohranjeno opremo je iz 1674. V sobi ob viteški dvorani je na stropu baročna freska. Več sob ima štukirane stropce.

1. Klasinc, Gradovi za zgodovino Ormoža, p. 103. Zahn, Urkundenbuch III., št. 189; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 10; 3. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 34 ss.

BRANEK (Malleg), grad

Na eksponiranem obronku Kamenščaka v Branoslavcih. Občina Ljutomer.

Bržčas že v 13. stol. je stal tu utrjen dvor,¹ ki se 1527 omenja kot *Preuneck*.² Grad je na začetku 17. stol. pozidal Janez Mailgräber, a je bil že čez nekaj desetletij povsem deruten, 1693 pa je pogorel. Pozneje so ga spet obnovili in obenem odstranili njegov veliki stolp. Višek razcveta je doživel v 19. stol., ko je bilo v njem urejeno celo gledališče. 1870 se je severni del

gradu sesul, 1925 pa je spet pogorel. Skromni preostanki nekdanj z renesančnim obzidjem in bastijami utrjenega gradu je z izjemo nekaterih detajlov arhitekturno in umetnostno nepomemben.³

1. Kovačič, Ljutomer, p. 202; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 55; 3. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 41.

BRDCE (Wurzenegg), dvor, graščina

Na manjši vzpetini v naselju Brdce pri Mozirju. Občina Mozirje.

Dvor naj bi se omenjal že 1618,¹ vendar je zanesljivo izpričan šele v letih 1725 in 1734.² Stavba je povsem prezidana.

1. Curk, Nastanek in razvoj fevdalne arhitekture, p. 260; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 202.

BRESTANICA, grad, glej **RAJHENBURG**

J. Clobucciarich, Grad Brestanica. Risba, ok. 1603

BRESTANICA, SPODNJI GRAD, glej **TURN** v **BRESTANICI**

BRESTERNICA (Tresternitz), grad

Neznana lokacija nasproti Limbuša v bližini Kamnice. Občina Maribor.

O. 1200 se omenja kraj *Treztoniz*,¹ v letih 1285–1300 nastopa vitez Weitel iz Bresternice,² 1495 pa je imel Krištof Tannhauser svojo posest poleg opustelega stolpa — *neben dem öden Turm*.³

1. Zahn, Urkundenbuch II., št. 36; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 24 s; 3. *ibid.*

BRESTERNICA (Tresternitz), dvor, graščina

Na brežini nad obdravsko cesto, nasproti dravske elektrarne, Nad elektrarno 1. Občina Maribor.

Stavba, ki so jo pozidali šentpavelski benediktinci, a je pozneje prešla v zasebne roke, je pritlična, podkletena, ključastega tlorisa. Izvira še iz srednjega veka — v kleti zahodnega trakta sta ohranjena gotski portal in okence, sicer pa je graščina povsem prezidana. Najpomembnejše prezidave je morda doživela 1653 — iz tega časa je šentpavelski grb na zunanjščini.

BREŽICE (Rann), grad

Na skalnem pomolu ob Savi v istoimenskem naselju. Občina Brežice.

Naselje se kot gospodarsko in upravno središče salzburške posesti v Posavju od 1. pol. 13. stol. dalje večkrat omenja, vendar pa šele 1249 naletno na izrecno omembo gradu — *castrum Rayne*.¹

Današnje grajsko stavbo so pozidali med leti 1530 in 1590, a so jo po 1694, ko je prišla v posest Attemsov, temeljito adaptirali. Njena zasnova je štirikratna, na vogalih okrepjena z mogočnimi okroglimi obrambnimi stolpi in delno arkadiranim notranjim dvoriščem. Pomembne sestavine so stopnišče in kapela s Flurerjevimi freskami ter reprezentančna viteška dvorana s freskami mojstra Joanneckega. Vhodni portal je renesančen.²

1. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, p. 26; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 53 ss.

BRODE (Brode), graščina

Ob stari cesti vzhodno od Vranskega. Občina Zalec.

Stavbo so verjetno pozidali po 1700, njeni lastniki pa so znani od 1730 dalje.¹ Je dvonadstropna, razgibanega, nepravilnega tlorisa, s klasicistično preoblikovano zunanjščino.

1. Orožen, Dekanat Frasslau, p. 98.

BUBNO, glej FRAUENHOF

BUKOVJE, glej PUKSTAJN

CELJE (Cilli), dvori

Različne lokacije v Celju in njegovi neposredni okolici. Občina Celje.

V Celju se od srednjega veka dalje omenja večje število dvorov, ki so se le delno ohranili. Tu naj jih le naštejemo, pomembnejši med njimi pa so obravnavani v samostojnih razdelkih. V srednjem veku srečamo Pukherjev dvor v Pečovniku (1392, 1451), Pobrežje — Freienberg v Liscah (1451 *Pobersniz*, 1458 *Pabernikh*), Gozdni dvor ob Ložnici (1469), Gornji Lanovž ob Sušnici (1436, 1460).

V baročni dobi srečamo Kristinin dvor (prvotni freienberški marof, do 1835 pristava Gozdnega dvora, danes Vrtnarska šola), Contijev ali Jožefov dvor v Drapšinovi ulici (iz ok. 1770, predelan 1849), Rožni dvor v Drapšinovi ulici (iz 18. stol.), Sernečev dvor na Šlandrovem trgu (iz 1785, moderniziran 1909, podrt 1980), Kapunov dvor nad mestnim parkom (1. pol. 18. stol.), Zeleni dvor na Teharski cesti (iz 18. stol., prezidan 1926/27), Livada na Mari-borski cesti (18. stol., prezidan 1896) in Smrečji dvor v Šmarjeti (18. stol., prezidan v 2. pol. 19. stoletja). Že sredi 17. stol. srečamo tudi Spodnji Lanovž, ki ga je baron Bruck prezidal v neogotskem slogu.¹ Leta 1983 so ga podrli.

1. J. Curk, Celje — Urbanistično-gradbeni zgodovinski oris. Celjski zbornik, Celje 1963, p. 18 s, 26 s in 30 s.

J. Clobucciarich, Grad Celje. Risba, ok. 1603

CELJE (Cilli), grad

Gornji grad, Gornje Celje, Stari grad

Na ozkem hrbtišču, ki se končuje s skalnim pomolom, v naselju Zagrad pri Celju. Občina Celje.

1241 nastopa med pričami grof Viljem iz Vovber vitez *Hiltprando de Cilli*.¹ Ker je bil grad Celje last vovbrških, je Hiltprand verjetno na njem residiral. Grad se prvič omenja 1323 kot *Cylie die purch*.² 1750 ga je kupil grof Gaisruck in ga pričel rušiti.³ Razvaline že od preteklega stoletja dalje z občasnimi prekinitvami obnavljajo.

Grad je značilen primer potegnjenega tipa grajske arhitekture. Razvil se je iz romanskega jedra in se razširil vzdolž grebena, v renesančni dobi pa so ga obdali z novim utrdbenim obročem.

1. Kos, *Gradivo V.*, št. 776; 2. Krones, *Die Freien von Saneck*, p. 120 s; 3. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, p. 273.

CELJE (Cilli), mestni grad

V jugozahodnem delu srednjeveškega mestnega jedra ob izlivu Ložnice v Savinjo. Občina Celje.

Prvič se omenja 1323 kot stolp, ki leži v trgu.¹ Kolikor ni v jedru bistveno starejši, je naslednik dvora, ki ga je v letih 1122—1137 posedoval v Celju mejni grof Gunther² in kjer je morda že 1185 residiral Bernard iz Celja.³ 1748—1750 so ga po nalogu Marije Terezije preuredili v vojašnico.⁴ Danes je pusta, utilitarno predelana stavba, brez obzidja in drugih utrdbenih sestavin.

1. Krones, *Die Freien von Saneck*, p. 120; 2. Kos, *Gradivo IV.*, št. 70 a; 3. Kos, o. c., št. 712; 4. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, p. 272 s.

CELJE (Cilli), stolpi

V ožjem območju Celja. Občina Celje.

V mestu so v srednjem veku izpričani naslednji stolpi: Vovbrški (1323), Zbelovski (1352), Graslov (1387) in Katarinin (1417). Vovbrški in Graslov sta se pozneje razrasla v mestna gradova oz. dvorca.¹

1. Stopar, *Geneza celjskega mestnega jedra*. Celjski zbornik 1977—1981, p. 298.

CELJE (Cilli) — Graslov stolp, Gozdni dvor, Spodnji Lanovž, Stara grofija, Zgornji Lanovž, glej ustrezna gesla.

CEROVEC (Zerowetz), domnevni grad

Lokacija ni ugotovljena. Morda v bližini Žusma, kjer je pri Dobrini ledina »Na turnu«. Občina Šmarje.

Ok. 1500 se omenja *haws Zerowetz*.¹

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 518.

CMUREK (Mureck), grad

Na strmi vzpetini, na desnem bregu Mure, Trate 7, nasproti trga Mureck v Avstriji. Občina Maribor.

Ok. 1145 nastopi prvi cmureški gospod Purkhard, enkrat imenovan *nobilis homo Burchardus*¹ in drugič *nobilis Purchardus de Môrekke*.² Grad se prvič omenja 1299 kot *hovs Murek*.³

Po ostankih nekdanje kapele, timpanonskem reliefu s pletenico in figuro Jeze datiramo nastanek gradu v 1. pol. 12. stoletja. Prvotno je bil pozidan v iregularni podobi. 1542 je bil že hudo deruten, a so ga med leti 1544—1591 temeljito obnovili in hkrati modernizirali — takrat so pozidali tudi dvoriščne arkade. Renesanci obrambni vhodni trakt izvira iz 1628 (letnica na rustičnem portalu). V 18. stol. so podrli bergfrid. Danes je grad močno prezidan.

1. Zahn, Urkundenbuch I., št. 231; 2. Zahn, o. c., št. 234. Prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 35; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 350 s.

CVEN (Zween), gradič

Severovzhodno od Ljutomera pri Cvenu na ledini Kastelišče. Občina Ljutomer.

Podatki o času nastanka se razhajajo. Po nekih virih naj bi stal že v 14. stoletju,¹ po drugih naj bi ga kot kastel postavila grofica Sara Setschy v 17. stoletju.²

Gradišče, krog in krog obdano z vodo in delno nasipom, je lepo razvidno. Kmetje večkrat spodorjejo opeko.

1. Kovačič, Ljutomer, p. 212; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 55.

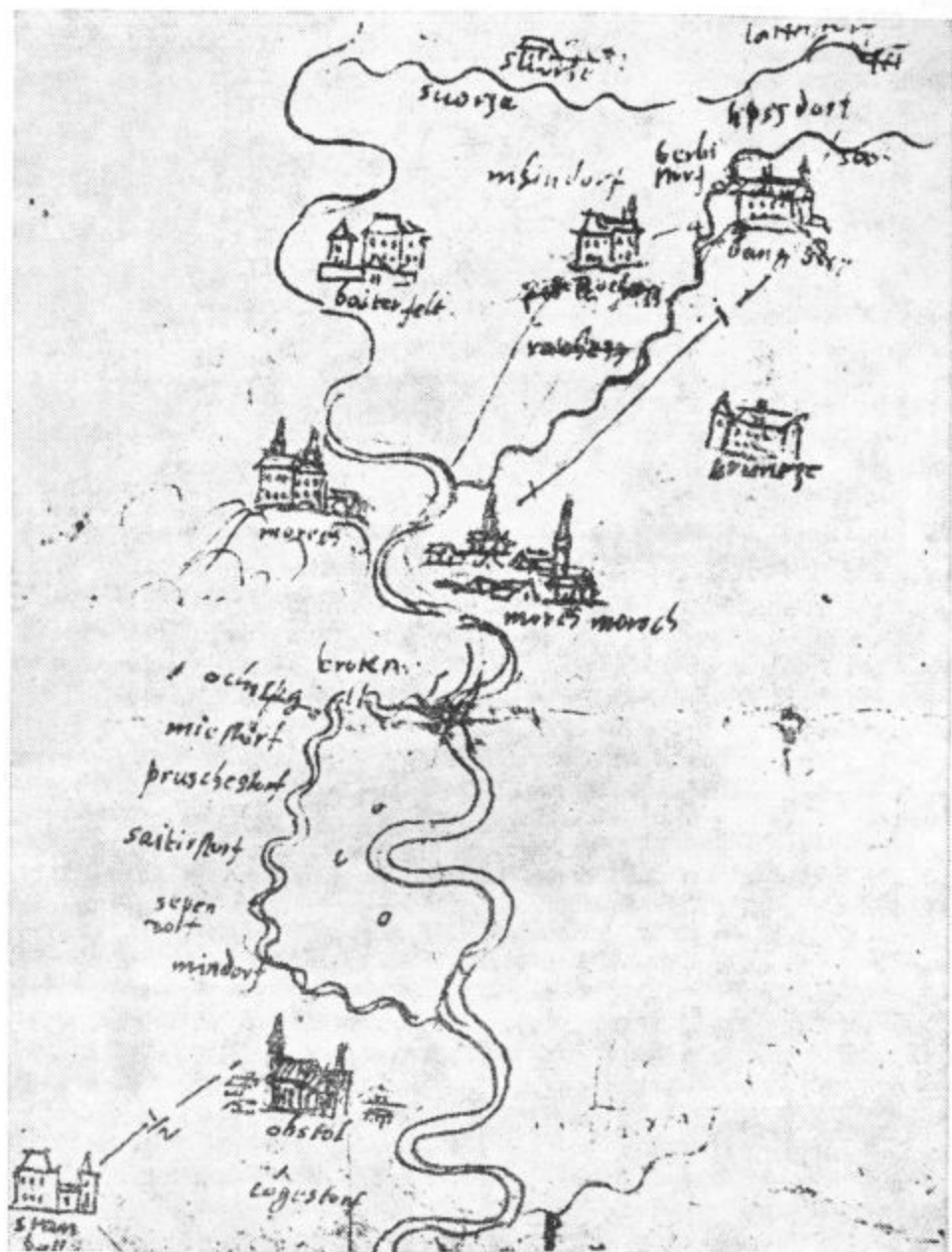
ČESKI DVOR, glej RISTOVEC

ČREŠNJEVEC (Kerschbach), grad

Na utrjenem gradišču Presek ali Stari grad v naselju Črešnjevec pri Pragerskem. Občina Slovenska Bistrica.

Grad se v virih izrecno ne omenja, a že 1164 nastopa vitez Friderik iz Črešnjevca — *Friderico de Kersbach*.¹ Ob arheološkem sondiranju lokacije so ugotovili ostanke srednjeveškega gradišča.²

1. Kos, Gradivo IV., št. 470; Zahn, Urkundenbuch I., št. 482; 2. Arheološka najdišča Slovenije, p. 310.

J. Clobucciarich, Cmurek, Stanov in okolica. Risba, ok. 1603

ČREŠNJEVEC (Kirschdorf), domnevni dvor

Neugotovljena lokacija v istoimenskem naselju v bližini Bistrice ob Sotli. Občina Šmarje.

V listini z dne 17. dec. 1213 se med pričami na vidnem mestu omenja vitez *H. de Chirsdorf*.¹

1. Kos, Gradivo V., št. 212.

CRNCI (Freudenau), dvorec

V ravnini ob veliki cesti pri Apačah. Občina Gornja Radgona.

30. marca 1124 je Bernard Španhajmski potrdil, da je že pred časom daroval šentpavelskemu samostanu pristavo Črnici — *stabulariam curtim Scirmdorf*.¹ 1265—1267 se Črnici omenjajo med strelskimi dvorci.² Nekaj pred 1619 se omenjajo kot *Sitz Freudenau*.³

Prvotni dvor je v 16. stol. zamenjala renesančna graščina, ki popreje, v 17. stoletju prva v Sloveniji uresničuje tip zasnove, urejene v eni sami osi. Ob koncu 18. stol. jo je grof Wildenstein podrl in pozidal sedanjo klasiistično stavbo. Odlikuje se z reprezentančno stebriščno avlo.⁴

1. Kos, Gradivo IV., št. 82; 2. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 378; 3. Pirchegger, Untersteiermark, p. 49; 4. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 233.

DOBJE (Dobiehof), dvor, graščina

Skromna stavba v Dobravi, zaselek Dobje. Občina Slovenske Konjice.

Dvor Dobje je izpričan 1497. Leta 1763 je Franc Blagotinšek postavil sedanjo enonadstropno stavbo,¹ ki pa je povsem utilitarno prezidana. O njenem baročnem izviru pričajo le križnogrebenasti oboki v pritlični kleti. Ob graščini sta baročna pristava in spomenik sv. Janeza Nepomuka.

1. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 75.

DOBRENJ (Dobrenj), grad

Na hrbtu griča Gradišče nad cerkvico sv. Kunigunde v Gradiški pri Spodnji Kungoti. Občina Maribor.

Po gradu Dobrenj se je imenoval 1256 salzburški ministerial Ekkehard — *Ekkeharde de Dobrenge*.¹ Dobrenjski vitezi nastopajo do 1466. Leta 1432 se omenja dvor Dobrenj, ki očitno ni identičen z gradom. Vidni so sledovi v konfiguraciji zemljišča.

1. Zahn, Urkundenbuch III., št. 202; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 32.

DOBRNA (Neuhaus, Schlangenbourg), grad

Kačji grad, Kačnik

Vrh skalne kope v naselju Lokovina nad Dobrno. Občina Celje.

1224 in 1252 nastopata v krških listinah viteza Henrik in Bertold z Novega gradu — *de Nove castro*, ki morda izvirata iz Dobrne.¹ 1275 se grad omenja kot *Domus noua apud s. Mariam*.² 1772 ga je razdejal potres,³ nakar so ga opustili. Razvalina kaže gotsko jedro z obsežnim renesančnim obodnim zidovjem.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 220; avtor dopušča možnost, da gre za viteza z novega vitanjskega gradu; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 355; 3. Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 343.

DOBRNA (Neuhaus), dvorec

Na položni vzpetini sredi parka ob veliki cesti pri naselju Dobrna. Občina Celje.

Dvorec je 1774 postavil Franc Ksaverij Avguštin, baron Dienersberški.¹ V 2. polovici 19. stol. so ga prezidali in na prednjih vogalih poudarili z oktogonalnima stolpičema. V pritličju so ohranjeni prvotni portal in oboki.

1. Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 343.

DOBRNICA (Guteneck), dvor, graščina

Ob cesti, ki drži iz Dobrne v Hudičev graben, Zavrh nad Dobrno 1. Občina Celje.

Prva zanesljiva omemba graščine izvira iz 1650, na ta način pa kaže tudi njena stavbna zasnova. 1716 je pogorela. Potlej so jo obnovili (pred časom je bila na kletnem portalu letnica 1733). Stavba ima pravokoten tloris z na dvorišni strani prizidanim stolpičem, v katerem je bila prej kapela. Danes je povsem predelana in derutna.

1. Prim. Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 366–370; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 222.

DOBROVA pri Velenju (Gutenhart), dvor

Na lahni vzpetini v naselju Črnova, blizu ceste, ki drži iz Šentjanža proti Velenju. Občina Zalec.

Dvor se prvič omenja 1613, ko sta ga hčerki Adama Širskega, Maximilla Porter in Marija, odstopili Eliasu Rappu iz Sostrega pri Ljubljani.¹ Stavba je enostavna, pravokotna, enonadstropna, močno prezidana, z nekaterimi arhitekturnimi sestavinami, ki kažejo na nastanek ok. 1600.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 225.

DOR, glej KOSTRIVNICA

DORNAVA (Dornau), dvor, dvorec

V ravnici, naselje Dornava pri Moškanjcih. Občina Ptuj.

V srednjem veku je tu stal dvor, sedež manjše gospoščine. 14. junija 1178 je rimski cesar Friderik I. potrdil salzburški cerkvi razna posestva, med drugim cerkev sv. Ruperta pri Dornavi — *ad Turnowa*.¹ Ime kaže na stolp.

O. 1700 so stari dvor podrli in pozidali pravokotno graščino, ki oblikuje jedro današnje palače. Tej je v letih 1739–1743 grof Dizma Attems prizidal stranski krili in celotni kompleks obdal z v osi komponiranim parkom ter tako ustvaril današnjo podobo dvorca. Stavbo odlikujejo kvalitetno členjene fasade ter razkošna umetniška oprema: s freskami iz 1708 okrašena velika dvorana, dva baročna kamina, številne kamnite plastike v parku. Stadlerjeve tapete iz 1749 (in druge tapete), s katerimi so bile okrašene sobe v nadstropju, so v ptujskem muzeju.²

1. Kos, Gradivo IV., št. 610; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 92 s.

DRANEK (Dranneck), dvor, graščina

Travnik

V naselju Tržec pri Šentvidu. Občina Ptuj.

Že 1392 se omenja *turn Traun* in nato 1441 dvor Dranek — *Treneckh*,¹ ki pa je bil 1445 že opustel — *ödes Haus Trennegkh*.² Dvor je torej imel obliko stolpa. Pozneje so ga spet pozidali. 1900 so razpadajoče zidovje porušili.³ Danes o njem ni sledu.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 144; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 98; 3. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 519.

DRAVINJEK

V literaturi nedosledno uporabljeno ime za gradova Dranek in Pogrenja.

DRENSKI GRAD, glej HARTENŠTAJN

DRVANJA (Tribein), dvor, graščina

V naselju Drvanja blizu Benedikta v Slovenskih goricah. Občina Lenart.

Mogoče je tu v srednjem veku stal strelski dvorec, ki se 1290 omenja kot *Turbaen*. 1659 se Hans Karl Khemeter imenuje Drvanjski — *von Tribein*. Graščino so okoli 1850 porušili.¹

Sodeč po Vischerjevi upodobitvi iz ok. 1681 je bila tipičen, z obzidjem in stolpi utrjen renesančni dvor.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 51–52.

EGGENWALD (Eggenwald), štok, graščina

Opuščena, razpadajoča stavba na blagi vzpetini. Črešnjevci pri Gornji Radgoni. Občina Gornja Radgona.

Stavbo so pozidali vsaj v 16. stol. 1651 jo je tedanji lastnik Göpleis temeljito prezidal, tako da je dobila po njem ime. V današnji obliki je pravokotnega tlorisa, enonadstropna, z več baročnimi arhitekturnimi členi. Kosi gotskih vratnih podbojev ipd., raztreseni naokrog, pričajo o starejšem izvoru.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 96.

EIBISWALDOV ŠTOK (Eibiswalder Stock), dvor, štok

V naselju Muta pri Radljah ob Dravi. Občina Radlje.

Štok je sredi 16. stol. pozidal tedanji zastavni lastnik mučke gosposčine žiga Eibiswald. Kdaj je dvor, ki mu ne poznamo ne oblike ne natančne lokacije, propadel, ni znano. Kot njegov zadnji lastnik se 1750 omenja Marija Kulmer.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 97.

EKENŠTAJN (Eckenstein), grad

Ognjeni grad, Gorica

Na skalni kopi vrh položnega grebena jugovzhodno od Velenja blizu šaleškega gradu. Občina Velenje.

1329 se grad omenja kot *vest Ekenstain*.¹ Razpadel je v 17. stol.,² ko so ob njegovem vzhodju pozidali istoimenski dvor. Ohranjeno zidovje kaže v starejšem delu ostanke regularne pravokotne kastelne zasnove gotske dobe, ki se je pozneje razrasla vzdolž grebena.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 160; 2. Na Vischerjevi upodobitvi graščine Gorica, ki je bila njegova pravna naslednica, je že razvaljen.

FALA (Fall), grad

Na nizkem grebenu severovzhodno od istoimenske graščine ob Dravi. Občina Maribor.

10. januarja 1245 je bila v Fali — *in domo Volmari apud Valle* izdana neka listina. Falski grad je okoli 1407 razdejal Otto der Pergauer,² ki je uničil tudi falso zaporo, s katero je bilo mogoče zapreti dolinsko pot ob Dravi. Sledovi gradu so opazni v konfiguraciji zemljišča.

1. Kos, Gradivo V. št. 849; 2. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 173.

J. Clobucciarich, Graščina Fala. Risba, ok. 1603

FALA (Fall), graščina

Na strmo vzdignjenem platoju nad reko Dravo v Fali zahodno od Maribora. Občina Maribor.

Postavili so jo morda kmalu po 1407, ko je bil razdejan stari falski grad.¹ Omenja se šele ob cenitvi posestev 1542,² vendar so jo pozneje temeljito prezidali in povečali, tako da njeno srednjeveško jedro ni več razvidno.

Že v poznem 17. stol. lahko govorimo o kompleksu stavb, ki v temeljnih potezah določajo današnjo podobo graščine. To sestavljata drug k drugemu naslonjena gosposki in gospodarski del, vsak s svojim lastnim zaprtim notranjim dvoriščem. Stavba je močno predelana, vendar še kaže številne arhitekturne elemente 17. stoletja.

1. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 113; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 173.

FELDENHOFEN, glej ZAVLAR

FIGOŽAR pri Lembergu

Domnevni grad na griču Figožarju pri Lembergu pri Šmarju pri Jelšah. Občina Šmarje.

O gradu govori ljudsko izročilo, na terenu pa so vidni sledovi manjše utrjene, verjetno srednjeveške postojanke.

FLISOV GRAD, glej TURN V BRESTANICI

FORHTENEK (Forchtenegg), grad

Na strmi, delno skalnati vzpetini v naselju Ravne pri Šoštanju nad potokom Velunja. Občina Velenje.

Omenja se 1317 kot *Furchtenek* in nato 1336 kot *vest Furtenek*.¹ 1635 so ga razdejali uporni kmetje,² nakar ga niso več pozidali. V razvalini so ohranjeni ostanki gotskega stolpa in obodnega obzidja, ki je obdajalo grajsko kopo. Stolep je bil vpet v obzidje na njegovi najbolj eksponirani točki nad nekdanjim grajskim jarkom.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 188; 2. Grafenauer, Kmečki upori, p. 298.

FRAJŠTAJN (Freistein), grad

Gradišče v zaselku Frajštajn v Pletovarjah pri Dramljah. Občina Šentjur.

1307 se omenja Chuntzel Frajštajnski — *von Freystein*, vitez žvoneških gospodov. Ker so ti imeli tod svoje posesti, je bil verjetno s tega gradu.¹ Po izročilu je bil tu grad roparskih vitezov.² Lokacija ni preverjena.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 233; 2. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 93.

FRAJŠTAJN (Freistein), dvor, graščina

V ravnini, nedaleč od naselja Spodnja Polskava pri Slovenski Bistrici. Občina Slovenska Bistrica.

Posest je bila v 16. stol. v rokah Regallov z Rač in Polskave, ki so tu pozidali dvor. Ta je vsekakor stal že 1603, ko je gospa Ana Regall prodala gosposčino Frajštajn Juriju Stubenberškemu.¹

Stavba je dvoipolnadstropna, pozidana na pravokotnem tlorisu. Fasade so večinoma intaktne, prednja je odlikovana z renesančnim portalom in dvema triforami. V vseh nadstropjih so ohranjeni oboki.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 127.

FRAM (Frauheim), grad

Frajham

Na kopasti vzpetini ob vzhodnih obronkih Pohorja nad istoimenskim naseljem. Občina Maribor.

Prvič se omenja 1335 kot *Vraunhaym*. 1397 je bil last štajerskega maršalata: *Frawnhain das haws*. 1413 se omenja kot utrdba — *castrum*.¹ V 18. stol. je pogorel.²

Nekaj zidovja se je ohranilo le v grajskem jedru, ki kaže ostanke sestavljene stolpaste gotske stavbe. Od renesančnega obrambnega sistema, ki ga vidimo na Vischerjevi upodobitvi, je vidnih le nekaj temeljev.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 192; 2. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 411.

FRANKOLOVO (Sternstein), graščina

V naselju Frankolovo ob veliki cesti. Občina Celje.

1580 se omenja kot *Rephuenhof*, zidana stavba, podložna Hansu Seidlu,¹ 1615 pa so jo preimenovali v *Sternstein*.

Zasnova stavbe je pravokotna, na dveh vogalih poudarjena s poprek postavljenima, neenakima stolpičema. Veliki portal ima letnico 1723; nad njim je ločna bifora. Kapelo so 1862 podrli.² Graščina je močno predelana.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 226; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 113.

FRAUENBURG (Frauenburg, Fraunburg), grad

Na hribu Tabor, najvišjem vrhu Slatine med Paško vasjo in Mozirjem. Občina Velenje.

Gradu v srednjeveških virih ne srečamo. 1524 se omenja kot opusteli grad — *ödes Schloss beim Turmeck unweit St. Anton*.² Lokacija ni preverjena.

1. Orožen, Gradovi in graščine, p. 20; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 205.

FRAUENHOF (Frauenhof), graščina

Bubno

Na manjši vzpetini ob cesti proti Zgornji Kungoti, Slatinski dol 1. Občina Maribor.

Stavba izvira vsaj iz 18. stol., o čemer priča kamniten kip Marije z letnico 1738, ki je bil še pred zadnjo vojno vzidan na njeni fasadi. Danes je povsem prezidana.

FREIENBERG (Freienberg), dvor

Pobrežje

Nad »Petričkom« na desnem bregu Savinje pri Celju. Občina Celje.

Freienburg se 1634 imenuje *Guet oder Edelmanss Sicz Freyenberg negst Zily*. 1664 je pogorel.¹ Lokacija ni preverjena.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 116.

FREUDENBERG (Freudenberg), grad

Zreški grad

Na strmem grebenu Brinjeve gore v naselju Brezje nad Zrečami. Občina Slovenske Konjice.

1224 se kot priča omenja *Ortolfus de Vreudenberch*.¹ 1229 naletimo na omembo gradu — *Vreudenberch*,² ki se nato 1281 navaja kot utrdba — *castrum Vredenberch*.³ Poslednjič se omenja v 15. stol. Od nekdanjega gradu so le še tu in tam ohranjeni temeljni zidovi. Njegovo tlorisno podobo si delo lahko predstavljamo po načrtu, ki ga je objavil A. Stegenšek.

1. Kos, Gradivo V., št. 386; 2. Kos, o. c., št. 506; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 194.

FREUDENECK (Freudenegg), grad

Na Dolinškovi skali, strmem griču nad naseljem Hrastnik, ob cesti, ki drži proti Dolu.¹ Občina Hrastnik.

Grad se prvič omenja 1267 kot *castrum freudenekke*,² 1270 in 1279 kot *castrum Vreudenekk* in 1336 kot *vest*.³ 1439 so ga razvalili Celjani.⁴ Zidovje razen nekaj fragmentov ni več ohranjeno, konfiguracija zemljišča pa kaže na grad potegnjenega tipa z dvema obrambnima jarkoma, ki se po obliki prilagajata terenu.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 120, op. 1; 2. Orožen, Dekanat Tüffer, p. 200; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 194; 4. Krones, Die Chronik, p. 157 in Orožen, ibid., p. 234.

FRISKOVEC (Frischkowitsch), dvor, graščina

Pod sv. Kunigundo blizu dvorca Prešnik pri Šmartnem v Rožni dolini pri Celju. Občina Celje.

Prvič se omenja 1676, poslednjič pa 1765, ko je Jožef Novak združil gosposčino s Prešnikom.¹ Njegova oblika in natančna lokacija nista znani.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 200.

GABRNIK (Gabernig), dvor, grad

Na južnem pobočju Boča, nad naseljem Podturn. Občina Šmarje.

1310 se v spremstvu Zovneških omenja *Fritz, genannt Gaberniker*. 1404 se omenja kot trški zajem stolp *Turm Gaberg*.¹ 1479 je dvor v Gabrniku dobil Andrej Strmolski.² Gabrnik je bil manjši dvor stolpastega tipa. Nad Podturnom so sledovi utrjenih prostorov.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 235; 2. Orožen, Dekanat Rohitsch, p. 198.

GAJEVO (Gajofzen), dvor

V ravnini, Gajevo 3, pri Muretincih. Občina Ptuj.

Dvor je obstajal od 15. stol. dalje. Ob cenitvi imenij 1542 je bil opustel.¹ Pozneje je bila tu kašča in vinska klet graščine Muretinci. Današnja stavba je povsem prezidana.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 75.

GALENHOFEN (Gallenhofen), graščina

Na mestu hiše Legen 77 pri Slovenjem Gradcu. Občina Slovenj Gradec.

Pozidal jo je Hans Gall s Pukštajna pri Slovenjem Gradcu, ki je 1542 ocenil hišo in dvor na 100 funtov.¹ Stavba je bila uničena 1945, ko je v njej eksplodiralo skladišče municije. Bila je pravokotna, enonadstropna, s stolpičasto poudarjenim vhodom in prizidano kapelo ob strani.²

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 171; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 123.

GOJKA (Hebenstreit, Haslach), dvor, štok

V vasi Gojka pri Slovenskih Konjicah, ob stari deželni cesti. Občina Slovenske Konjice.

1374 srečamo po dvoru imenovanega jurija Hebenstreita,¹ posebej pa se dvorec omenja 1476.² Obstajal je do 19. stoletja. O njem je znano le to, da je bil zidan.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 143; 2. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 76.

GOLIČ (Golitsch), graščina

V naselju Dobrnež pri Slovenskih Konjicah, v ravnini, blizu velike ceste. Občina Slovenske Konjice.

Graščino je 1542 pozidal Adam Lindeški. Ima preprosto pravokotno zasnovo s simetričnim tlorisom. Na dveh diagonalno postavljenih vogalih sta okrogla, delno že sesuta stolpa. Stavbo so v 19. stol. temeljito predelali.

Napisna plošča, ki govori o pozidavi graščine, je vzdana v poslopju občinske skupščine.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 125 s.

GOLICAN (Kalussen), dvor, stolp

Izginula stavba v Gajševcih pri Križevcih. Občina Ljutomer.

1430 je v Gajševcih omenjen deželnoknežji strelski dvorec, med 1453—1469 pa je tu izpričan stolp. Pred zadnjo vojno so bili njegovi ostanki še vidni.¹ Lokacija ni preverjena.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 126.

GORECKA, glej ROZENBERK

GORICA pri Preboldu (Görzhof), dvor, graščina

Na privzdignjeni ravnici, Kaplja vas 52 pri Preboldu. Občina Žalec.

Dvor je bil 1613 v posesti Jurija Širskega,¹ vendar ni identičen s sedanjjo graščino, ki v današnji obliki ni mogla nastati pred 19. stoletjem. V 17. stol. je imela stavba značaj majhnega, utrjenega dvorca. 1721 je pogorela. Današnja stavba je večidel opečna, v osnovi pravokotnega tlorisa, že napol sesuta.²

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 189; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 130. Stavbo so medtem že podrli.

GORICA pri Račah (Goritz), graščina

Nekje v naselju Gorica med Račami in Pragerskim. Občina Maribor.

O graščini zaenkrat nimamo arhivskih podatkov. 1681 jo je upodobil G. M. Vischer kot dvonadstropno stavbo pravokotnega tlorisa, pristrešnimi vogalnimi pomoli in dvema manjšima, prislonjenima objektoma.

GORICA pri Velenju (Eckenstein), graščina

Na položni vzpetini vzhodno od jedra naselja Šalek pri Velenju. Občina Velenje.

Graščina je pravni dedič gradu Ekenštajn. Kot pristava je stala pred 1634.¹ Prvotno preprosto enonadstropno stavbo so med leti 1853—1857 temeljito prezidali, tako da je dobila značaj vile. V pritličju ima renesančne gredenaste oboke, v nadstropju pa portal iz leta 1678, ki je držal v kapelo.²

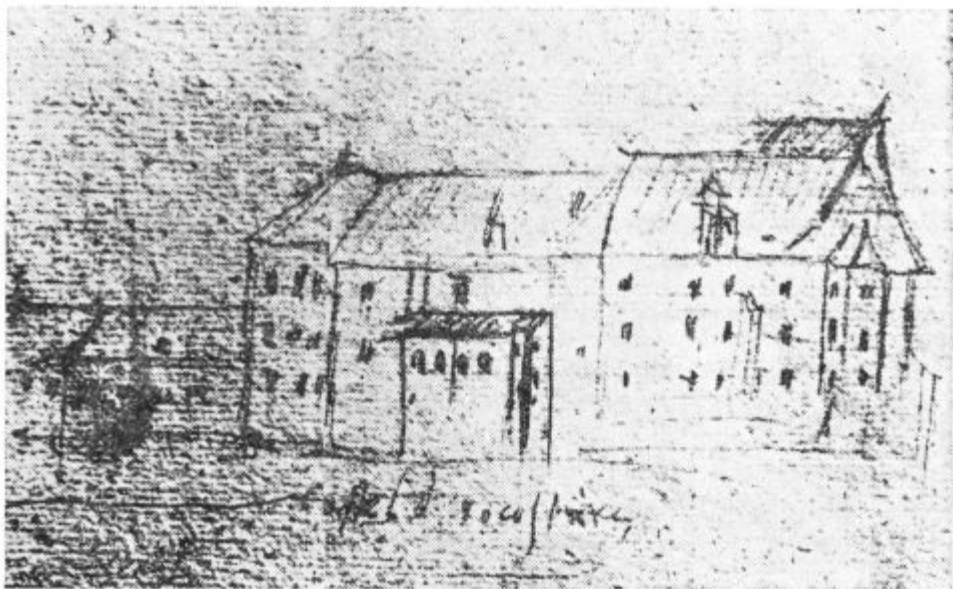
1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 224; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 132 s.

GORISNICA (Gorischnitz), dvor

V ravnini, v istoimenski vasi, kjer stara deželna cesta Ptuj—Ormož prečka potok Pesnico. Občina Ptuj.

Vitezi iz Gorišnice nastopajo v spremstvu gospodov Ptujskih od 1235 dalje, ko se 8. julija omenja kot priča prvi med njimi *Ortolfus de Gorissen-dorf*.¹ 1438 naletimo na oznako gradišče — *Burgstall*.² O podobi dvorca ni ničesar znanega.

1. Kos, Gradivo V., št. 633; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 75.

J. Clobucciarich, Grad Gornja Radgona. Risba, ok. 1603

GORNJA RADGONA (Ober Radkersburg), grad

Na strmem, kopastem griču ob Muri nad Gornjo Radgono. Občina Gornja Radgona. Že leta 1182 je Otokar VI. pred radgonsko cerkvijo — *ante ecclesiam Rachersburch* — izstavil listino o žičkih privilegijih.¹ Starejše omembe: 1211 *Rategoyspurch*, 1213 *Rategoyspurhc* in *Gebehardus offitialis de Rati-goyspurhc*,² 1269 *vest Rakherpurg*.³ Po 1572 so grad temeljito prezidali in takrat je v masah večidel dobil današnjo podobo. Poznejše prezidave, zlasti Herbersteinove iz ok. 1775, so se omejele predvsem na modernizacijo stavbnih členov. Grad ima štiritraktno jedro z neorenesančnim arkadnim dvoriščem (bifore, trifore, quadrifora) in barokiziranim portalom, predgradje pa oblikuje razsežno dvorišče z nekdanjimi gospodarskimi poslopji. Portal, ki drži v grajski kompleks, je rustičen, renesančen. Zunanjščina in notranjščina gradu sta močno predelani.⁴

1. Kos, Gradivo IV., št. 659; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 37; 2. Kos, Gradivo V., št. 183 in 215; Pirchegger, ibid.; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 373; 4. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 137.

GORNJA VAS (St. Lorenzen), dvor

V naselju Gornja vas pri Preboldu, na mestu h. št. 19. Občina Zalec.

Celjski dvor v vasi se omenja že 1437, 1632 pa se tu omenja imenje *Thurn* — stolp. Ta »stolp« so pozneje povsem prezidali, danes pa je na njegovem mestu modernizirana kmečka hiša; v njeni bližini so pred nedavnim naleteli na stare temelje.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 139 s.

GORNJE CELJE, glej CELJE

GORNJI GRAD (Oberburg), grad

Na hribu Gradišče ob Dreti vzhodno od istoimenskega naselja v Zgornji Savinjski dolini. Občina Mozirje.

Omenja se prvič 1140 kot *castrum Obbremburch*¹ in nato 1243 kot *castrum antiquum Obberemburch*.² Od 15. stol. dalje o njem ni več glasu.

1. Kos, Gradivo IV., št. 157; Orožen, Benediktinerstift Oberburg, p. 4; 2. Kos, Gradivo V., št. 811; Orožen, o. c., p. 27 in Pirchegger, Untersteiermark, p. 194.

GORNJI GRAD (Oberburg), škofijski dvorec

Na zahodnem delu trga Gornji grad, na ploščadi pred katedralo. Občina Mozirje. Prvotna graščina ob starem benediktinskem samostanu je morda stala že za škofa Krištofa Ravbarja, ki je ves kompleks ok. 1517 obdal z obzidjem, stolpi in jarkom.¹ Prvotno skromno graščino sta razširila škofa Konrad Glušič (1571—1578) in Tomaž Hren (1578—1630), knezoškof Ernest grof Attems (1743—1757) pa je stavbo prezidal v mogočen baročni dvorec, ki so ga partizani 1944 požgali; ruševine so po vojni odstranili. Od dvorca se je ohranil le del južnega krila z baročno oblikovanimi okenskimi okviri. Od renesančne stavbne zasnove sta ohranjena dva manjša stolpča in restavrirani vhodni stolp »Štekl«.²

1. Napis, vzidan v južnem obrambnem stolpu; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 142 s.

GOTOVLJE (Gutendorf), grad

V bližini današnjega naselja Gotovlje, morda na hribu Gradišče severno od vasi. Občina Zalec.

Stavba se v srednjeveških virih ne omenja, vendar je bil tu sedež gospoščine in deželnega sodišča. 1291 je tu residiral žovneški svobodnik Gebhard.¹ 1550 je bil v Gotovljah urad.² Lokacija ni znana.

1. Orožen, Stift Oberburg, p. 70; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 183.

GOVČE (Scharfenau), dvor

Apnarjev dvor

Domnevno Arja vas 44 pri Žalcu. Občina Zalec.

Stavba je stala pred 1565, ko jo je posedoval Blaž Čadinger. V njej je bilo ob koncu 16. stol. eno izmed središč protestantizma s Spodnji Savinjski dolini. Današnja stavba je povsem prezidana.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 145 s.

GOZDNI DVOR (Forsthof), dvor

Na ravnici, Medlog 16 pri Celju. Občina Celje.

Kot dvor celjskih grofov se omenja že 1475. Danes je enonadstropna, klasicistična stavba pravokotnega tlorisa, verjetno pravni dedič prvotnega dvorca.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 147.

GRAD PRI SLOVENJ GRADCU, glej SLOVENJ GRADEC

GRADIČ, glej SVARCENSTAJN

GRADIŠČE (Gradisch), graščina

Na položnem kopastem griču vzhodno od Slovenj Gradca. Občina Slovenj Gradec.

Pozidal jo je najbrž Volk Žiga pl. Gaisruck, ki je 1585 kupil slovenj-graško gosposčino in jo upravljal z Gradišča. Od 1820 v kmečkih rokah.¹ Stavba ima pravokoten temeljni tloris in obzidano dvorišče, je enonadstropna, v 19. stol. temeljito predelana. Ohranjena sta portona na dvorišču, oboki v pritličju in leseni stropi v nadstropju.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 170.

GRASLOV STOLP (Grasl Turm), grad

Severno od starega mestnega jedra, onkraj cerkve sv. Maksimilijana v Celju. Podružnica sv. Andreja naj bi bila nekdanja grajska kapela. Občina Celje.

1387 se omenja *turen (der prw der Grasel) gegen s. Machsimillan vber*.¹ V 15. stol. so ga predelali v dvorec celjskih grofov, a je bil 1487 že razdejan.²

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 96; 2. Santonino, Reisetagebücher, p. 183–184.

GRASNICA (Graschnitz), graščina

Stavba, objavljena na listu 29 slovenske izdaje Vischerjeve Topografije iz 1971, leži v Avstriji, občina St. Marein, sodni okraj Bruck ob Muri.

GRMOVJE (Hofrain), graščina, dvorec

Na položni vzpetini nad potokom Pirešico v naselju Pernovo pri Žalcu. Občina Zalec.

1546 je dvor sodil k deželno knežjemu uradu Zalec.¹ Sedanji klasicistični dvorec je na mestu starega dvora 1867 pozidal Jurij Reuter, vitez Halmski.² Dvorec je enonadstropen, pravokotnega tlorisa, poudarjen z rizalitom. Na vogalu ima neogotski pomol iz 1892. Ob njem je samostojna kapela.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 185; 2. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 598.

GROMPERK (Grünberg), grad

Vrh strmega hriba nad naseljem Kočno pri Zgornji Polskavi. Občina Slovenska Bistrica.

1142 srečamo viteza Wolfganga Gromperškega,¹ 1164 pa nastopa vitez Friderik Gromperški — *Fritel de Grunenberch*.² 1318 se omenja utrdba: *vest Gruenberch*.³ Grad so 1635 razdejali uporni kmetje.⁴ Ohranjeni so le skromni ostanki. Vrh kope je ohranjen vogal prvotne romanske stavbe z ozko lino, grajsko jedro pa opasujejo ostanki renesančnega obrambnega sistema.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 121; vitez Wolfgang je bil morda z istoimenskega gradu na Koroškem; 2. Kos, Gradivo IV., št. 470; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 240; 4. Koropec, Ob spodnje-polskavskem urbarju, p. 89.

GROMPERK (Grünhof), dvor, graščina

Spodnji Gromperk

Graščina je najbrž stala blizu grape, ki loči strnjeni del naselja Kočno nad Polskavo od samostojno locirane Rebernakove kmetije blizu Kalš, ki ima domače ime Grünhof. Občina Slovenska Bistrica.

V listini iz 1671 se stari Gromperk izrecno omenja kot Gornji, kar predpostavlja obstoj Spodnjega Gromperka,¹ stavbe, ki jo je upodobil Vischer v svoji Topografiji 1681.² Bila je šestosna, dvonadstropna hiša pravokotnega tlorisa z dvojnim čopastim čelom in izzidanim podstrešjem. O njej ni sledu.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 123; 2. Stopar, G. M. Vischer, p. 20.

GRÜNBERG, glej FRAUENHOF

GRÜNHOF (Grünhof), dvor

Grüntalhof

Neznana lokacija v naselju Lipe blizu Vinske gore. Občina Zalec.

Izginuli dvor je bil del posestva Dobrova — Gutenhart pri Velenju. Omenja se med 1667 in 1698.¹

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 225.

GUTENBIHL, glej RAVNE

HAJNŽICE (Hainschitzhof), dvor

V bližini Starega trga pri Slovenjem Gradcu.¹ Občina Slovenj Gradec.

Dvor je znan iz 1629, ko so ga posedovali dediči Andreja Tavčarja, komisarja v Starem trgu. 1714 je bilo imenje združeno z gosposčino Rotenturn.² O njem ni sledu.

1. Orožen (Dekanat Oberburg, p. 249) omenja, da je stal dvor v Hajnžicah pri Starem trgu. Krajevni leksikon ne pozna tega kraja; 2. Orožen, *ibid.*

HAMRE (Hammer), graščina

V ravnini ob cesti, Breg 6 pri Majšperku. Občina Ptuj.

Dvor na tem mestu je obstajal že 1461 in je bil last ptujskih minoritov.¹ 1735 so pozidali sedanjo graščino; na to kaže njen značaj in letnica nad vhodnimi vrati. Tloris enonadstropne stavbe rase iz temeljnega pravokotnika, fasade so baročno členjene. V notranjosti je nekaj stare opreme, med njo zlasti dve poznorenesančni peči s polihromo glaziranimi figuralnimi pečnicami. Pred graščino je baročna rampa z vrtnimi plastikami.

1. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 505.

HARTENŠTAJN (Hartenstein), grad

Drenski grad

Vrh kopastega griča zahodno od strnjenegega naselja Pilštanj. Občina Šmarje.

1404 je Jošt Soteški posedoval stolp v Pilštanju — *Turn in Peilenstein*.¹ 1458 se omenja *Haus am Burgberg* in 1502 prvič *Herttenstein*. Prvotno stolpasto jedro, lepo vidno na Clobuccarichevi skici, so pozneje obdali z novimi stanovanjskimi in utrdbenimi sestavinami, med njimi mogočno renesančno bastijo. Še ok. 1681 je imel ob pristrešju lesene zunanje obrambne hodnike. Propadel je na začetku 19. stol.² Ohranjeni so skromni sledovi.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 239; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 160 ss.

HARTENŠTAJN (Hartenstein), graščina

Štrenarjeva graščina

V ravnini, v naselju Mislinjska Dobrava blizu Turiške vasi v Mislinjski dolini. Občina Slovenj Gradec.

Graščino je malo pred 1600 postavil Bernard Gall z Vodriža.¹ Med zadnjo vojno je bila požgana, tako da so vidni le še sledovi temeljev. Bila je pravokotno zasnovana, enonadstropna stavba s stolpičasto poudarjenim vhom, nad katerim sta bili bifori.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 171.

HEBENŠTRAJT, glej GOJKA

HEKENBERG, glej STOPNIK

HIRSENTURM (Hirschenturm), grad

Na Dravskem polju, verjetno južno od Marjete na Dravskem polju. Občina Maribor.

J. Clobucciarich, Hartenštajn pri Pilštanju. Risba, ok. 1603

V letih 1443—1452 je podelil kraj Friderik Konradu Hertenfelderju Hirsenturm na Dravskem polju — *Hiersteinturm im Draufeld*. 1563 poroča Klement Welzer, da v vasi Sv. Marjeta ni nobene stavbe, ki bi zaslužila ime stolp.¹ Nekdanja stolpasta stavba je izginila brez sledu.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 107; avtor dopušča možnost, da gre za 1339 omenjeni Zwyttnikturm.

HOLLENESKI DVOR, glej RISTOVEC

HOMPOŠ (Haus am Bacher), grad

Pohorski dvor

Na južnih obronkih Pohorja, v naselju Pivola pri Hočah. Občina Maribor.

1124 nastopa v spremstvu štajerskega grofa Bernarda vitez *Wernherus de Hvzi*.¹ 1164 nastopa *Werinhero de Domo*,² 1202 pa *Chunradus et Wernherus de Huse*.³ Med leti 1193 in 1220 se omenja Wernher z utrdbe Hompoš — *Wernhero de castro quod vocatur Hvs*.⁴

Prvotna stavba, ki je danes do nespoznavnosti prezidana v sanatorij, je obsegala veliko dvonadstropno stanovanjsko hišo, precej prostorno obzidano dvorišče in manjše gospodarsko poslopje.

1. Kos, Gradivo IV., št. 82; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 117; 2. Kos, o. c., št. 470; 3. Kos, Gradivo V., št. 42; 4. Kos, Gradivo IV., št. 851.

HOTUNJE (Kuttenbach), dvor

Pod goro Oljko ob izlivu Hotunjščice v Ložnico med Andražem in Novim klošтром. Občina Žalec.

1229 se omenja Marchward iz Hotunj — *Marchwardus de Chutenbach*.¹ Hotunjski vitezi nastopajo do 1313,² dvor pa se v virih ne omenja. Verjetno je že v srednjem veku brez sledu izginil.

1. Orožen, Benediktiner Stift Oberburg, p. 17; 2. *ibid.*, p. 91: *Fridmann der Chutenpacher*.

HRASTOVEC (Gutenhaag), grad

Na nizki vzpetini v naselju Zgornja Voličina pri Lenartu v Slovenskih Goricah. Občina Lenart.

Dvor ali grad je obstajal vsaj že 1294, ko nastopa Adelheid Hrastovška.¹ 1443 se omenja kot utrdba — *veste Gutenhag*.²

Grad je izoblikoval svojo podobo predvsem v času renesanse in baroka. Pozidan je na iregularni talni ploskvi in na vogalih utrjen s tremi starejšimi okroglimi in dvema mlajšima štirioglatima stolpoma. Pomembne prezidave zaznamujejo letnice 1616, 1655 in 1666 na vhodnem portalu in letnica 1688 nad vhodom v kapelo. Pri delih ok. 1666 sta sodelovala tudi graško italijanska mojstra Domenico Torre in Hans Pozzo. Temeljitih prezidav pa so se Herbersteini kot lastniki gradu lotili tudi v 30-tih letih 18. stoletja — takrat je grad dobil obliko razkošnega baročnega dvorca. Pomembna je njegova baročna oprema: stopnišče, stenske slike, štuk.³

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 33; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 243; 3. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 170 ss.

IRSTAJN (Ernstein), grad

Na strmem hribu nad podružnico sv. Mohorja na Paškem Kozjaku. Občina Velenje.

Grad se v starejših srednjeveških virih ne omenja. Srečamo ga šele v letih 1414 in 1421, a tedaj je bil že opuščen — *öde Feste und Burgstall*.¹ Iz skromnih sledov in ostankov zidovja ni mogoče razbrati njegove nekdanje tlorisne podobe.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 224.

IVANJŠEVCI (Eibersdorf), dvor

V istoimenskem naselju severovzhodno od Negove. Občina Gornja Radgona.

Že v 13. stol. je v vasi izpričan strelski dvorec.¹ Leseni, z ilovico ometani dvor Ivanjševci s pritiklinami so 1616 ocenili na 2000 fl.² O dvoru ni več sledu.

1. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 385; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 51.

JAKOBSKI DOL (St. Jakob, Klappenhof), dvor, graščina

Na položni vzpetini, Spodnji Jakobski dol pri Mariboru. Občina Maribor.

1462 se omenja kot dvor, ki je bil deželno knežji fevd. 1628 je Jakobski dol prešel v meščanske roke.¹ Graščino so — verjetno na starejših osnovah — pozidali v 2. polovici 17. stol.

Prvotno je obsegala tri trakte, ki so oklepali z zidom zaprto arkadirano notranje dvorišče. Do danes se je ohranil en sam trakt, ki pa je temeljito predelan. Portal v njegovi kleti izvira iz poznega 16. ali zgodnjega 17. stoletja.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 32.

JAMNIK (Holenstein), grad

Na strmem hribu nad naseljem Nova Dobrava pri Zrečah, nad poznejšo graščino. Občina Slovenske Konjice.

1342 je vitez (nobilis) Henrik Tanarius pozidal pod utrdbo Jamnik kapelo sv. Pankracija — *s. Pancratii sub castro Holenstayn*.¹ Grad se 1477 v virih poslednjič omenja kot *castellum*.² Znana ni ne natančna lokacija ne podoba nekdanjega gradu.

1. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 96; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 277.

JAMNIK (Holenstein), graščina

V ravnini, ob vznožju hriba, v naselju Nova Dobrava pri Zrečah. Na njem mestu je Potočnikova kmetija. Občina Slovenske Konjice.

1369 se imenuje prebivališče — *gesiezz, das gehaizzen ist im Jamnickh*.¹ Graščino so opustili v 19. stoletju. Vischer jo je upodobil kot pravokotno, dvonadstropno stavbo z dvema oglatima stolpičema ob vzdolžnih stranicah.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 277;

JARENINSKI DVOR (Jahringhof), graščina

V ravnini, na Poličkem vrhu. Občina Maribor.

Tu je bilo od 12. stol. dalje središče admontske posesti v Podravinju.¹ V 12. in 13. stol. nastopa tudi rod jareninskih vitezov. Okoli 1190 se omenjata kot priči Engelberon iz Jarenine in njegov sin Oton: *Engilbero de Jaringin et filius eius Otto*.²

Današnja graščina je pravokotna, enonadstropna stavba iz 17. stoletja s poprek prislono kapelo. Je precej prezidana, vendar so na oknih delno še ohranjene baročne, kovane mreže, v pritličju nastopajo križni oboki, v sobah v nadstropju pa je nekaj štukiranih stropov s tračno ornamentiko.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 32; 2. Kos, Gradivo IV., št. 779; prim. Janisch, Lexikon von Steiermark I., p. 628.

JELŠE (Erlachstein) dvor, dvorec

Jelšingrad

Vrh položne vzpetine v naselju Zadrže pri Šmarju pri Jelšah. Občina Šmarje. Nemško obliko imena *Erlach* srečamo v virih 1424, okoli 1490 pa je ime zapisano tudi v slovenski obliki *Jelsche*.¹ Prvotni dvor je grof Žiga Gaisruck po 1666 prezidal v graščino,² ki pa je obsegala en sam trakt z vhodnim stolpičem. Na začetku 18. sto. so ji prizidali še eno krilo, tako da je dobila tlorisno podobo črke L. Odstranili so pristrešne stolpiče in v prvem nadstropju starega trakta uredili reprezentančno avlo, okrašeno s slikarjami in bogato štukaturo. Nekaj pred 1865 je dvorec dobil svojo sedanjo historicično preobliko z mnogimi mavrskimi elementi.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 170; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 232.

J. Clobucciarich, Graščina Jelše pri Šmarju. Risba, ok. 1603

JELSINGRAD, glej JELŠE

JURKLOŠTER (Gairach), graščina

Na mestu razvaljenega samostana tik samostanske cerkve v Jurkloštru. Občina Laško.

Graščino so na samostanskih temeljih pozidali 1780. Obsegala je dva razsežna, na notranji strani arkadirana trakta. Med zadnjo vojno je bila požgana in je zdaj le še skromna razvalina.

JURKOVIČEV DVOR, glej RADVANJE

KACENŠTAJN (Katzenstein), grad

Na strmem griču nad podružnico sv. Florijana v istoimenski naselbini pri Topolšici blizu Šoštanja. Občina Velenje.

1173 nastopa v Rečici kot priča vitez Eberhard Kacenštajnski — *Eberhardus de Chazenstein*.¹ Grad se omenja 1246 kot *Chattensteyne* in 1335 kot

utrdba — *vest Chacenstein*.² 1439 so ga porušili Celjani.³ Od nekdanjega gradu so ohranjeni fragmenti obodnega zidovja, ki opravljajo funkcijo škarpe.

1. Kos, Gradivo IV., št. 540; Orožen, Benediktinerstift Oberburg, p. 12; Zahn (Urkundenbuch I., št. 551) postavlja tu kot tudi pozneje grad Kacenštajn na Kranjsko; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 92; 3. Krones, Die Chronik, p. 157; Orožen, Dekanat Schallthal, p. 407.

KACJI GRAD, KACNIK, glej DOBRNA

KAMNICA (Gams), grad

Blizu istoimenskega naselja pri Mariboru. Občina Maribor.

1187 se je Leopold Limbuški polastil samostanske vasi Vollenanger imenovane in na šentpavelskih tleh v Kamnici protipravno pozidal grad — *Quidam etiam Liupoldus nomine in predio ecclesie nostre apud Gemz castrum violenter construxerat*.¹

Nekateri zgodovinarji menijo, da je moral Leopold grad potem podreti. Vendar pa se o. 1200 in nato v urbarju iz 1372 omenja neki grad, imenovan *castrum ad Lapidem*.² Mogoče je, da gre za Leopoldovo utrdbo, o kateri manjka vsaka sled. *Rotenturm*, ki se omenja v Kamnici 1425,³ z gradom bržčas ni v neposredni zvezi.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 108; Kos, ki ga citiramo (Gradivo IV., št. 851), datira listino v leta 1193–1220. Da je Liupold grad zapustil in vas odstopil, mu je bilo treba dati 20 mark; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 287; 3. Pirchegger, o. c., p. 24.

KAMNICA (Gams), dvori

V naselju Kamnica pri Mariboru. Občina Maribor.

Prvi znani dvor v Kamnici je španhajmovec Hartvik 1093 podaril šentpavelskemu samostanu.¹ 1425 je samostan podelil Hansu Dornu v zajem *Rotenturm* v Kamnici.² 1453 je cesar Friderik IV. dovolil Veitu Hengsbacherju, da obda svoj dvor z obzidjem in si tu uredi trdno hišo. O nekem dvoru *Rathof* je govor 1608.³ Natančne lokacije niso znane.⁴

1. S. Vrišer, Kamnica pri Mariboru, Ljubljana 1973, p. 3; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 24; 3. ibid.; 4. Prim. Mlinarič, Gradivo II/79: 1296 je Markvard z Zlemberka podaril šentpavelskemu opatu Kenradu dvor pri Kamnici — *alnen Hof datz Kunkaren*.

KAstel (Kastell), grad

Blizu Starega trga, v bližini Raduš pri Podgorju. Občina Slovenj Gradec.

Grad *Castell* se omenja 1375 v urbarju fare Stari trg.¹ Lokacija ni ugotovljena.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 91

KEBELJ (Gibl), grad

Lukturn, Zajčev grad

Nad istoimensko vasjo na južnem pobočju Pohorja. Občina Slovenska Bistrica.

1251 nastopa v neki listini kot priča *Tymo de Gybel*, 1254 pa *Wigando de Gybel* in *domino de Gybel*.¹ 1294 se grad neposredno omenja kot *castrum Gybel*.² 1490 je beseda o deželnem sodišču pri opustelem gradu — *zum öden Schloss*.³

Ostanki gradu, ležeči na strmi kopi in obdani od globokega obrambnega jarka, so povsem neopredeljivi. Skoraj do prvotne višine je ohranjen le ostank starega romanskega, v gotski dobi prezidanega propugnaculuma, okroglega, dvonadstropnega, eksponiranega obrambnega stolpa.

1. Zahn, Urkundenbuch III., št. 102 in 151; 2. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 138; 3. Pirchegger, Untersteiermark, p. 146.

KEBELJ (Gibl), stolp, graščina

Na ozki terasi pod istoimensko vasjo, na južnem pobočju Pohorja. Občina Slovenska Bistrica.

Graščino — stolp, ki je bil deželnoknežja last, naj bi 1343 posedoval Oton Mariborski s Keblja.¹ Prvič se omenja 1440, že 1502 pa kot gradišče ob potoku — *Burgstall Gibl am Pach*.²

Opuščen stolp, pozidan na pravokotni talni ploskvi, še vedno sega do svoje prvotne višine, ki obsega pritličje in dve nadstropji. Kljub nekaterim predelavam je ohranil večino svojih prvotnih arhitekturnih prvin, okenske line z obstanskimi klopmi, ajželj ipd. Tipičen primer srednjeveškega stolpa-stega dvora.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 146; 2. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 141.

KIENHOFEN (Kienhofen), graščina

Sredi naselja, Muta 118. Občina Radlje.

V 16. stol. je bil prednik graščine dvor Urbana Gorttnerja. Tomažu Khinpergerju je nadvojvoda Ferdinand 1597 dovolil, da svojo verjetno na novo pozidano plemiško stavbo imenuje Khienhofen.¹ Stavba je enonadstropna, pravokotnega tlorisa, povsem prezidana. V pritličju je prezentiran vrh šilastoločnega gotskega portala.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 167.

KLAUZENŠTAJN (Klausenstein), grad

Na skalni pečini nad železniško postajo v Zidanem mostu. Občina Laško.

1224 je vojvoda avstrijski in štajerski Liutpold — Leopold VI. pozidal kamniten most čez Savo.¹ Že takrat so verjetno postavili tudi utrdbo za varstvo mostu, ki se 1279 omenja kot *castrum Chlovsenstein*.² Sredi 15. stoletja so jo razvalili Celjani.³ O gradu ni več sledu.

1. Kos, Gradiivo V., št. 386; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 248; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 100; 3. Pirchegger, o. c.

KOCJAN (Katzian), dvor, grad

Na hribu Murščaku pri Kocjanu blizu Gornje Radgone. Občina Gornja Radgona.

Matični grad rodbine Kacijanarjev. 1443 se omenja kot dvor,¹ a je imel značaj utrjenega prebivališča. Ohranjeno je gradišče, obdano z obrambnim jarkom.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 50.

KONJICE (Gonobitz), grad

Vrh strmega hriba na pobočju Konjiške gore v naselju Zgornja Pristava nad naseljem Slovenske Konjice. Občina Slovenske Konjice.

Rod mogočnih konjiških gospodov nastopi po nekih virih 1148,¹ po drugih 1164.² Grad se 1234 omenja kot *castrum Gonuvviz*.³ Opustili so ga v 18. stoletju.

V današnji obliki predstavlja tip potegnjene poznogotske grajske zasnove z mnogimi dragocenimi arhitekturnimi sestavinami: ostanki romanskih sestavin in zgodnjegotskega palacija, gotski peterokotni stolp in del obrambnega obzidja, renesančni rondel in zunanje obodno zidovje, kapela itn.

1. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 58; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 138; 3. Zahn, Urkundenbuch II., št. 314.

KORITNO pri Oplotnici (Trog), dvor, grad

Na nizkem griču, ob njivi, imenovani »Na gradišču«, jugozahodno od podružnice sv. Miklavža v Koritnem. Občina Slovenska Bistrica.

Med možmi konjiških gospodov nastopajo vitezi iz Koritnega: 1240 Vulfig — *Wlfigus de Trok*,¹ 1264 Albert *de Troghe*.² Še 1754 je bil v Koritnem urad, tedaj v posesti žičke kartuzije.³ Na začetku stoletja so bili ob Gradišču ohranjeni ostanki dvojnega obrambnega jarka.

1. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 131; Kos, Gradivo V., št. 751; 2. Stegenšek, *ibid.*; 3. Pirchegger, Untersteiermark, p. 141.

KORPULE (Korpula), dvor, graščina

Na manjši vzpetini sredi naselja Korpule pri Šmarju pri Jelšah. Občina Šmarje.

Dvor Korpule se omenja 1556, ko sta ga Krištof pl. Saurau in njegova žena Margareta prodala Hansu Tattenbachu.¹

Današnja, močno prezidana stavba s ključastim tlorisom ima nadstropje z vrhno poletažo. Po ohranjenih arhitekturnih elementih sodeč je nastala v času renesanse.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 232.

KOSTRIVNICA (Kostreinitz), grad

Dor

Na strmem kopastem griču na pobočju Boča, severozahodno od Drevenika pri Kostrivnici. Občina Šmarje.

1275 nastopa kot priča Fritzmann Kostrivniški,¹ grad pa se prvič omenja 1322 kot *hous Kostreuncz* in 1329 kot utrdba — *veste Kostreucz*.² Nazadnje se posredno omenja 1453.³ Pod rušo se še slutijo ostanki zidovja. Zaraslo gradišče je obdano z jarkom.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 235; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 110; 3. Orožen, Dekanat Cilli, p. 507.

KOZIREP (Kozirep), grad

Na južnih obronkih Pohorja pri Tinjah. Občina Slovenska Bistrica.

Omenja se 1269 kot razvaljena utrdba — *castrum destructum* in 1451 kot gradišče.¹ Verjetno prazgodovinski refugij.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 134.

KOZJAK (Kowaschowe, Koschuh), dvor

Na območju naselja Kozjak v Spodnji Kungoti pri Mariboru. Občina Maribor.

Vitezi iz Kozjaka so kot služabniki mariborskih gospodov znani od 1234 dalje. Takrat se v spremstvu mariborskega gospoda Ulrika omenja vitez Hartung iz Kozjaka: *milites dominus Vlricus (de Marhpuch) ... Hartvngus de Cowashowe*.¹ 1339 se izrecno imenuje dvor — *Gauatsch*.² Rod vitezov iz Kozjaka je v 15. stoletju izumrl pa tudi dvor se poslej več ne omenja. Njegov pravni naslednik je morda Lepi dol v naselju Kozjak. Lokacija ni ugotovljena.

1. Zahn, Urkundenbuch II., št. 429; Zahn v zvezi z neko listino iz 1115 (Urkundenbuch I., št. 101), dopušča možnost, da gre pri tam omenjenem posestvu *Gozlach* za Kozjak; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 30—31.

KOZJE (Drachenburg), grad

Vrh hriba Bradiča nad naseljem Kozje. Občina Šmarje.

1016 se omenja naselje Kozje — *villa quae dicitur Traskendorf*.¹ 1197 nastopa kozjanski vitez Oton — *Otto de Trachenberh*.² Grad se prvič omenja 1268 kot *castrum Trachenberk*.³ Propadel je najpozneje sredi 17. stoletja.⁴

Vischerjeva upodobitev kaže grad kot kompleksno dvonadstropno zasnovo s stanovanjskimi in utrdbenimi sestavinami ter izpostavljenim stolpom. Pri divjem izkopavanju 1965 so domačini odkrili temelje palasa, ki utegne biti še romanski. Ostanki izpostavljenega stolpa so še vidni.

1. Kos, Građivo III., št. 35 (prim. tudi št. 84); Pirchegger, Untersteiermark, p. 239, meni, da gre za kraljevski dvor; 2. Kos, Građivo IV., št. 898; 3. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 142; 4. Na Vischerjevi upodobitvi ok. 1681 je grad že razvaljen.

KOZJE (Drachenburg), graščina

V ravnini sredi istoimenskega trga poleg župnijske cerkve. Občina Šmarje.

Prvo graščino so najbrž postavili sredi 17. stoletja, ko so opustili stari grad na hribu. Okoli 1850 so jo podrli in pozidali sedanjo graščino,¹ veliko, dvonadstropno stavbo pravokotnega tlorisa, ki še stoji.

1. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 591.

KRČEVINA (Kartschowin), dvor

Neznana lokacija v Krčevini pri Mariboru. Občina Maribor.

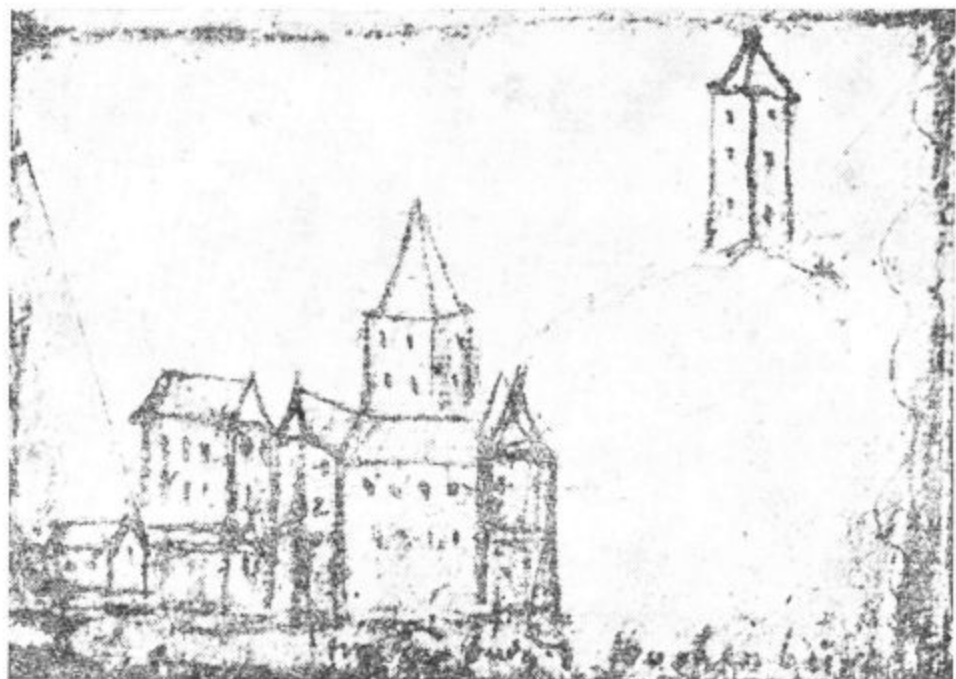
Pisar Mertel, Eberhartov zet, je 1342 prodal Ulriku s pridevkom »Snater-gans« za 14 1/2 marke srebra svoj dvor s pritiklinami v Krčevini, ki je bil poprej last jermenarja Konrada.¹

1. Mlinarič, Građivo IV/23.

KUNSPERK (Königsberg), grad

Na prepadni skalni vzpetini nad istoimenskim naseljem. Občina Šmarje.

Prvotni grad je stal že sredi 12. stoletja. Krški škof Henrik ga je dal med leti 1167—1174 porušiti,¹ nakar so ga znova pozidali. 1178 nastopa prvi

J. Clobucciarich, Grad Kozje. Risba, ok. 1603

kunšperški vitez Oton — *Otto de Chunigspersch*.² 1305 se grad omenja kot hova *Chvingsperch* in 1368 kot utrdba — *vest*.³ Opustili so ga v 17. stoletju.

Obsežne razvaline obsegajo romanski bergfrid s sočasnimi obzidjem in vrsto mlajših sestavin, tako gotško kapelo, renesančne fortifikacijske objekte ipd.

1. Kos, *Gradivo* IV., št. 490 in 553; 2. Kos, *Gradivo* IV., št. 609; 3. Zahn, *Ortsnamenbuch*, p. 108.

KUNŠPERK (Königsberg), stolp

Nekje ob poti na grad Kunšperk. Občina Šmarje.

1368 se omenja mali stolp, ki leži pod utrdbo Kunšperk — *der klaine Turn, der gelegen ist vnder der vest ze Chungspereg*.¹ Natančna lokacija ni znana. Verjetno gre za izpostavljeni stražni stolp gradu Kunšperk.

1. Zahn, *Ortsnamenbuch*, p. 108.

LAKENHOF (Lackenhof), dvor

Nekje v bližini Žalca. Občina Žalec.

1575 sta Simon Žiga in Adam, gospoda z Lindeka, prodala svoje plemiško prebivališče — *Edelmanssitz Lackenhof* Balthasarju Wagnu Wagensberškemu. 1650 je dobil dvor *zu der Lacken* s pritliklinami Friderik baron pl. Schrottenbach.¹ O dvoru ni več sledu.

1. Stopar, *Gradovi, graščine in dvorci*, p. 218.

LAMBERGOV DVOR (Lambergerhof), dvor

V Apačah pri Lovrencu na Dravskem polju. Občina Ptuj.

Dvor so po 1535 pozidali Lambergi. V začetku 19. stol. je začel propadati. Na Vischerjevem zemljevidu je skiciran kot s stolpom utrjena grajska stavba.¹ Natančna lokacija ni znana.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 219.

LANČJI DVOR (Lanzenhof), dvor

V Lancovi vasi pri Ptuj. Občina Ptuj.

Dvor je nastal pred 1590, ko ga je po baronu Hansu Khieslu dobil Wolf Paradeiser.¹ Pred prvo svetovno vojno so stavbo podrli.² O njeni natančni lokaciji in podobi ni ničesar znanega.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 102 s; 2. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 519.

LANČPERK, glej RANŠPERK

LANDEK (Landeck), grad

Domnevno na Gradišču v naselju Homec severovzhodno od Lemberga pri Dobrni. Občina Celje.

V srednjeveških virih imena ne srečamo, čeprav kaže na visoko starost. Omemba *infra arcem Landeck*¹ iz 1708 je, kar zadeva identiteto omenjenega objekta, sporna. Ime Landek uporabljajo včasih tudi za Lindek.

1. Orožen, Dekanat Neukirchen, p. 219.

LANDEK, glej LINDEK

LAPORJE (Laporje), dvor

V zaselku Turniše pri Laporjah pri Slovenski Bistrici. Občina Slovenska Bistrica.

1263 se omenja Gottschalk iz Laporja, 1382 pa stavba — *gesezz Lanpriach*. 1441 je govor o uradu Laporje. 1490 je bil tu sedež deželnega sodišča.¹ Ime zaselka kaže, da je imel izginuli dvor obliko stolpa.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 136.

LASKO (Tüffer), grad

Tabor

Na gričevnatem pomolu ob vznožju Huma, nad naseljem Laško. Občina Laško.

Laško — *Tyver* se omenja prvič 1147;¹ morda je s tem že mišljen grad, ki pa se izrecno omenja šele 1265 kot *castrum Tyver*,² a že 1328 in nato naltimo v virih na oznako *neue oz. neue vest Tyuer*.³ Zdi se, da je skoraj do prvotne višine ohranjen stanovanjski stolp z obzidjem še romanskim, pred stoletjem še ohranjena letnica 1532 na okroglem grajskem stolpu pa kaže na čas renesančnih prezidav. Grad so opustili v 18. stoletju.

1. Kos, Gradivo IV., št. 245; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 245; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 153; 3. Pirchegger, Untersteiermark, p. 246.

J. Clobucciarich, Grad Laško. Risba, ok. 1603

LAŠKO (Tüffer), dvor

Nekje sredi strnjene naselja Laško. Občina Laško.

V urbarju laškega urada za leto 1524 beremo: *Als Brockh ambtman worden, hat er, wie er sagt, gefunden ein hawss mit einem Türmelein vnd ein verprunnen gemäwer ligt im Markht zenagst an dem Platz.* O dvoru ni več sledu.

V tržnih privilegijih za leto 1625 je podatek o stavbi, ki so jo Celjani razdejali in kjer so pozneje pozidali gosposčinski hlev.² Morda gre za stari urad laške gosposčine — *Officium in Tyver*.³

1. Orožen, Dekanat Tüffer, p. 218; 2. *ibid.*; 3. *ibid.*, p. 200; urad se omenja že 1267.

LAŠKO (Tüffer), dvorec

Sredi naselja Laško. Občina Laško.

Dvorec je leta 1675 postavil grof Vetter pl. Lilie. Dvotraktna, dvonadstropna stavba z notranjim, delno arkadiranim dvoriščem, ki ga na preostalih dveh straneh zapirata gospodarski stavbi, je malone nespremenjena dočakala naš čas. Po požaru 1840 je izgubila le vogalna stolpiča. Čas pozidave izpričuje letnica na portalu.

LAŠKO — štok, glej WEICHSELBERJEV DVOR

LEGANT (Lecheuhofen), štok

Sredi trga, Braslovče 31. Občina Žalec.

1426 je v urbarju gornjegrajske samostanske gosposčine izpričan braslovški urad. Stavbo so pozidali v 16. stol., vendar so njeni lastniki znani šele od 1750 dalje. Je dvonadstropna, simetrično koncipirana, pozidana na pravokotni talni ploskvi, z v 19. stol. predelano fasado in zazidanimi arkadami na dvorišni strani. Datira jo ohranjena renesančna bifora v nadstropju.

LEGEN (Lechen), graščina

V ravnini, sredi naselja Legen pri Slovenjem Gradcu. Občina Slovenj Gradec.

Ime Legen srečamo prvič 1598, a šele 1629 se izrecno imenuje tudi graščina.¹ Opustili so jo že konec prejšnjega stoletja in je bila že pred zadnjo vojno v razvalinah. Stavba je imela pravokoten tloris, dve nadstropji in pravokotne vogalne stolpiče.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 170.

LEHNIK (Lichteneck), grad

Lihtenek

Na hribčku nad podružnico sv. Marije v Podlehniku. Občina Ptuj.

Grad se prvič omenja 1334 kot *castrum Lichteneck*.¹ Verjetno je kmalu propadel, saj je 1438 govor samo še o lihteneškem uradu.² Na lokaciji so našli ostanke kamenja in malte, ki govore o obstoju srednjeveške utrdbe.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 310; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 96.

LEMBERG pri Dobrni (Lemberg, Löwenberg), grad

Na skalnem pomolu nad istoimenskim naseljem pri Dobrni. Občina Celje

Viteza Eberharda Lemberškega srečamo 1213 — *Eberhardus de Leumburch*,¹ grad pa se prvič omenja 1299 kot *purch Lewenberch*.² Celjani so ga 1439 kot cesarsko postojanko razdejali.³ Omembi *turn Lembrech* iz 1380 in *turn Lemberg* iz 1391⁴ se verjetno nanašata na eksponirani okrogli grajski stolp — *propugnaculum*, katerega temelji so ohranjeni vzhodno od gradu na ledini Tornoršče.

Grad so pozneje znova pozidali, 1584 (letnica na plošči nad portalom) pa je dobil renesančno podobo. Srednjeveško jedro je povsem zbrisano; na gotske elemente naletimo le v kleti. Utrdbeni obroč z mogočno rondelo je iz časa renesanse, enako arkadirana galerija. Današnji grad, ki kaže tudi znamenja prezidav v 19. stol., se delno že podira, a v njem še prebivajo.

1. Zahn, Urkundenbuch II., št. 125; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 216; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 303; 3. Krones, Die Chronik, p. 157; 4. Zahn, o. c.

LEMBERG pri Šmarju (Lemberg, Lengenburch), grad

Na strmem hribu nad istoimenskim naseljem, poleg podružnice sv. Pankracija. Občina Šmarje.

Okoli 1144 je bila tu posest svobodnih Žovneških.¹ 1228 nastopa kot priča *Cunradus nobilis de Lengenburch*,² grad pa se prvič omenja 1251 kot *Lengenburch*³ in 1275 kot *castrum Lengenburch*.⁴ Razvaljen je bil konec 15. stoletja.⁵ Gradišče obdaja dobro ohranjen jarek.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 232; 2. Kos, Gradiivo V., št. 486; 3. Zahn, Urkundenbuch III., št. 100; 4. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 303; 5. Santonino, Reisetagebücher, p. 162.

LEŠJE (Haslachhof), dvor

V ravnini, Brdo 5, nad vasjo Holmec pri Mozirju, na desnem bregu Savinje. Občina Mozirje.

1317 nastopa Rudolf Weriant iz Lešjega,¹ 1364 pa se prvič omenja dvor, ki je kot središče manjšega imenja obstajal do 1754.² Stavba je enonadstropna, pravokotnega tlorisa, z 1 m debelimi zidovi. Na bližnjem marofu sta letnici 1720 in 1744.

1. Orožen, Benediktiner Stift Oberburg, p. 93; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 199; prim. tudi p. 195.

LEPI DOL (Wissiakhof, Langental), dvor, graščina

Vizjakov dvor

Na položni vzpetini, Kozjak 1 pri Mariboru. Občina Maribor.

Dvor, prvotno imenovan Wissiakhof, je izpričan od 1730 dalje. Današnja enonadstropna stavba s prizidano kapelo izvira verjetno iz 19. stoletja ali pa so jo takrat temeljito prezidali.

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 242 s.

LETUŠ (Letusch), grad

Trebinjski grad, Trebinjšček

Na pobočju Dobrovelj, na desnem bregu Savinje pri naselju Letuš v Spodnji Svinjski dolini. Občina Zalec.

V virih se izrecno ne omenja. Na njem je domoval 1247 izpričani Vulfing Letuški — *Wülfing von Leutz*,¹ oglejski ministerial. 1248 je *Vlfingus de Levts* izpričan kot gradnik na Vrbovcu.² Že 1241 pa se v neki listini, izdani v Mozirju, omenja *Wlfingo de Liwz*.³

Skromni ostanki s sledovi stolpa in ostanki notranjega in zunanjega jarka so na gradišču sredi gozda še vidni.

1. Orožen, Benediktiner Stift Oberburg, p. 31; 2. Zahn, Urkundenbuch III., št. 23; 3. Kos, Gradivo V., št. 776; imenovani Vulfing naj bi po Kosu izvirali iz Luč v Zgornji Savinjski dolini, a je verjetno identičen z Vulfingom Letuškim.

LIBENŠTAJN (Liebenstein), grad

Na pobočju Tolstega vrha, južno od Prebolda, na posestvu »pri Rihterju«. Občina Zalec.

Prvič se omenja 1288 kot *castrum Liebinstain* in nato 1308 kot stolp — »*turn Liebenstain*«. ¹ Uničen je bil najbrž za časa bojev za celjsko dediščino, saj se po 1437 več ne omenja. ² Lokacija ni preverjena.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 310; prim. Orožen, Sachsenwart und Liebenstein; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 186 s.

LIHTENEK, glej LEHNIK oz PODLEHNIK

LILIENBERGOV DVOR (Lilienbergerhof), dvor

V trgu Zalec, blizu župnijske cerkve sv. Nikolaja. Občina Zalec.

Tu se že 1498 omenja *edelmansitz Andra's von Lilienberg*, ki naj bi stal v Frengi. Orožen domneva, da so na njegovem mestu 1580 pozidali protestantsko molilnico. To naj bi bila današnja Zotlova hiša, ki še kaže stilne elemente iz tega časa.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 247.

LIMBAR (Lilienberg), grad

Na hribu Gradišče nasproti romanske podružnice sv. Jakoba v Zabrdu pri Velenju. Občina Velenje.

Starejši zgodovinarji ga pogosto zamenjujejo z istoimenskim gradom na Kranjskem pri Moravčah. Limbarski vitezi nastopajo od 13.—16. stoletja.¹

Iz našega Limbarja verjetno izvira Nikolaj Limbarski, ki se 1264 omenja med vitezi krške škofije.² Grad so najbrž opustili po 1635, ko so ga zavzeli uporni kmetje. Lokacija ni preverjena.

1. Prim. Orožen, Dekanat Schallthal, str. 55 s; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 211.

LIMBAR (Lilienberg), graščina

Na položnem griču v Pesjem pri Velenju. Občina Velenje.

Prvič se omenja 1629, ko je bil njen lastnik Hans Žiga Heritsch: *Schloss Lilienberg*.¹ Pred prvo svetovno vojno so jo preuredili v rudarska stanovanja. Današnjo povsem predelano stavbo je že Vischer upodobil kot enonadstropno stavbo pravokotnega tlorisa.

1. Orožen, Dekanat Schallthal, p. 57.

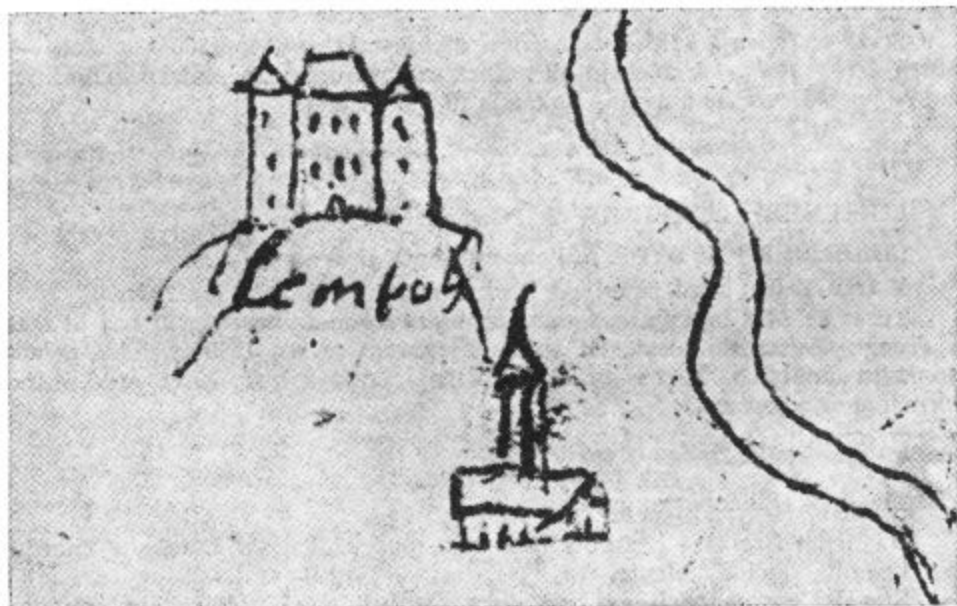
LIMBUŠ (Lembach), grad

Na strmem hribu nad naseljem Limbuš pri Mariboru. Občina Maribor.

Limbuški vitezi nastopajo že 1189 z Leopoldom — *Lupolt de Leumbach* in jih poznejši srednjeveški viri večkrat omenjajo.¹ Grad se omenja šele 1332 in to posredno: *der Purchperk ze Levnwach*.² 1797 so ga skupaj s kapelo in pristavo porušili.³

Vischer je predstavil grad kot dvonadstropno stavbo z notranjim dvoriščem in dvema okroglima vogalnima stolpoma. Danes je viden le še globoki obrambni jarek.

1. Kos, Gradivo IV., št. 760; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 108; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 303; 3. Janisch, Lexikon von Steiermark II., p. 53.

J. Clobucciarich, Grad Limbuš. Risba, ok. 1603

LINDEK (Lindeck), grad

Na strmem kopastem hribu, na južnem pobočju Stenice, nad naseljem Frankolovo. Občina Celje.

Lindeški vitezi so izpričani od 1258 dalje,¹ utrdba pa se prvič omenja 1264 kot *Lindecke* in 1333 kot *castrum Lindekh*.² Grad je verjetno propadel konec 18. stoletja. Delno ohranjeno je romansko grajsko jedro s prislonjenim štiritetažnim stolpom, v katerem je bila nekdanja urejena kapela z apsidalno konho. Ob jedru so ostanki predgradja in renesančnih fortifikacij.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 225; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 313.

LJUBNICA pri Vitanju (Lubniken), dvor, stolp

Sredi gozda, na planoti nad pečinami, južno od hiše Ljubnica 27. Občina Slovenske Konjice

V krškem urbarju se 1404 omenja kmetija *Apud Turrim* — pri stolpu.¹ 1439 je *Thurn zu Weittenstein* razdejal celjski vojskovodja Vitovec.² Ostanki temeljev z zunanjimi dozidavami utrjenega stolpa — dvorca so ohranjeni blizu kmetije vulgo Turnšek pri Ljubnici.

1. Blaznik, Topografija vitanjskega urada, p. 100; 2. Krones, Die Chronik, pogl. 16, p. 86.

LJUTOMER (Luttenberg), grad

Dolnji grad

Vrh kopastega griča v naselju Podgradje pri Ljutomeru, na mestu današnje gosposke hiše. Občina Ljutomer.

1242 je salzburški nadškof izročil vojvodi Frideriku II. v zajem celotno *insula Luetenwerde* z gradom (?) in pripadajočimi posestmi.¹ 1363 se grad omenja kot utrdba.

Na Vischerjevi upodobitvi je videti stanovanjsko jedro gradu brez fortifikacijskih sestavin. Današnjo stavbo so pozidali na mestu gradu 1860.

1. Kos, Gradivo V., št. 787; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 52; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 320.

LOKA pri Zidanem mostu (Laak), dvor, graščina

V ravnini, sredi naselja Loka pri Zidanem mostu. Občina Sevnica.

Dvor v Loki naj bi po starejših virih stal že v 13. stol. Zanesljivo se omenja 1365 in pozneje.¹ Graščina, ki so jo morda pozidali na mestu nekdanjega dvora, je izpričana šele v drugi polovici 17. stoletja.

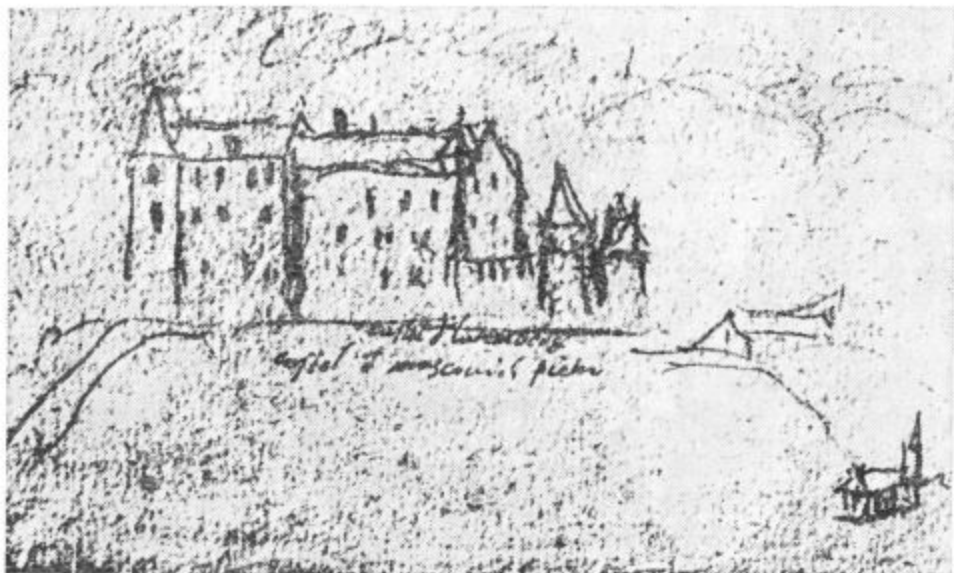
Njena današnja podoba izvira iz ok. 1880, ko so jo prezidali v angleškem kastelnem slogu. Je enonadstropna, pozidana na tlorisu v obliki črke L, z ohranjenimi starimi oboki v kleti.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 249.

LUKAVCI (Lukaufen), graščina

V Lukavcih, ob cesti Gornja Radgona — Ormož. Občina Ljutomer.

Okoli 1290 sta bila v vasi dva strelska dvorca. Tu je bil tudi sedež rodu lukavških vitezov, ki nastopajo še v 15. stoletju.¹ Prvi med njimi, Herrand Payer, se omenja 1290, 1319 pa nastopa Henrik Payer *zu Locauz*.² V 18. stoletju so dvor prezidali v graščino.³

J. Clobucciarich, Grad Ljutomer. Risba, ok. 1603

Gračina je pravokotna, enonadstropna, z rudimentarnimi pravokotnimi stolpiči na vogalih in baročnim portalom. Stavba, nekdanj obdana z vodnim jarkom, je temeljito prezidana.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 56; 2. Pirchegger, *ibid.*; 3. Janisch, Lexikon von Steiermark II., p. 140.

LUKTURN, glej KEBELJ, grad

LUŠPERK (Luschberg), grad

Na strmem griču na desnem bregu Dravinje, v naselju Loška gora pri Zrečah. Občina Slovenske Konjice.

1279 nastopa kot priča Henrik Lušperški.¹ Na utrdbo prvič naletimo 1305, 1502 pa se že omenja kot opustela — *der purkstal*.²

Od nekdanjega gradu je ohranjeno le precej visoko obodno zidovje, pozidano na poligonalni talni ploskvi, medtem ko so njegove nekdanje notranje sestavine povsem razsute in neopredeljive.

1. Stegenšek, Konjska dekanija, p. 95; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 215.

MAJDBURG (Maidburg, Meidenberch), grad

Nekje v bližini Lovrenca na Dravskem polju. Občina Ptuj.

1265 sta obstajali dve utrdbi (*communicationes*) *Meidenberch*, ki ju je imel pred 1260 v posesti Konrad Pogrenjski (*von Treun*). Pozneje se omenja le še ena utrdba, ki so jo verjetno 1532 razdejali Turki.¹ Stavbi sta izginili brez sledu.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 99 s.

MAJSBERK (Monsberg), grad

Vrh kopastega griča nad naseljem Majšperk, ob sedlu, kjer se cesta spusti na Dravsko polje. Občina Ptuj.

Zaradi zamenjav z istoimenskima gradovima na Kranjskem in Koroškem navajajo zgodovinarji različne podatke o njegovi preteklosti. Vsekakor je stal grad pred 1261, ko se omenja kot *Mannesperch*.¹ Konec 19. stol. je propadel.² Grad je imel strnjeno obliko, ob koncu 15. stol. pa ga je obdajalo dvojno, dobro utrjeno obzidje. Imel je tudi prednje utrdbe, jarek in nasip. Od vsega so se ohranili le ostanki renesančne rondele, morda iz 1589, ko je grad doživel večje prezidave.³

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 101; 2. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 505; 3. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 267.

MAJSBERK — SPODNJI (Unter Monnsburg), dvor, graščina

Apaški dvor — Amtmannshof, Schneeweisov dvor

Domnevno na severnem robu Apač pri Lovrencu na Dravskem polju. Občina Ptuj.

Imenje Spodnji Majšperk se je od majšperške gosposčine osamosvojilo v 16. stoletju. Podatki o času, kdaj je graščina izginila, si nasprotujejo. Vischer jo je upodobil kot sestavo dveh, drugo k drugi postavljenih enonadstropnih pravokotnih stavb. Na njegovem zemljevidu je 1678 skicirana pod oznako Amtmannshof kot enonadstropna stavba z dvema stolpoma. O dvoru ni več sledu.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 268.

MALA VAS pri Gorišnici (Kleindorf), dvor

V ravnini, sredi naselja, Mala vas 30. Občina Ptuj.

O nekdanji graščini priča le ohranjena heraldična plošča iz 1660 na danes povsem prezidani stavbi.

MALAHORNA (Malahorn), dvor

Na ledini »Groblje« pri naselju Malahorna. Občina Slovenska Bistrica.

1486 se imenuje *Friedrich Myndorfer... zu Pukh... nahe bei Malchorn* in 1491 *der Hof Malchorin bei Gonobitz gelegen*.¹ O stavbi ni več sledu.

1. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 130.

MARENBERG (Mahrenberg), grad

Radlje

Na strmem hribu nad naseljem Radlje ob Dravi. Občina Radlje.

V listini iz let 1193—1220 je beseda o posestvu pri gradu Kamen — *castrum ad Lapidem*.¹ V tej oznaki se verjetno skriva prvotno ime gradu Radlje. 1251 se omenja *Marenberch castrum*.² 1679 je utrdba pogorela.³

Grad je bil dvonadstropna stavba kastelnega tipa, pozidana na iregularni talni ploskvi. V 16. stol. je doživel pomembne prezidave. Takrat so zlasti modernizirali njegov obrambni sistem. V 18. stol. je bil že razvaljen.

1. Kos, Gradivo IV., št. 855; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 329; 3. Kohlbach, Steirische Baumeister, p. 466.

MARENBERG (Mahrenberg), graščina

Radlje

Na vzpetini na zahodnem robu naselja Radlje ob Dravi. Občina Radlje.

Enonadstropna stavba, postavljena na tlorisu v obliki črke L, je docela prezidana. Renesančni portal iz 1666 je prenešen iz bližnjega radeljskega samostana.

MARIBOR (Marburg), grad

Gornji Maribor

Na strmem griču v Krčevini nad Mariborom, današnji Piramidi. Občina Maribor.

Okoli 1145 se grad omenja kot *hvs*, *haws*,¹ že 1164 pa kot *Marchburch castrum*.² Kdaj so grad opustili in podrli, ni znano. 1885 o stavbi ni bilo več sledu.³

Na upodobitvah 17. in 18. stoletja je predstavljena dvonadstropna, iz dveh traktov sestavljena stavba s tipičnim srednjeveškim konzolnim pomolom brez razvidnih fortifikacijskih sestavin.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 327; 2. Kos, Gradivo IV., št. 470; 3. Janisch, Lexikon von Steiermark II., p. 204.

MARIBOR (Marburg), mestni grad, dvorec

Sredi Maribora. Občina Maribor.

Pozidali so ga 1478 po naročilu cesarja Friderika III,¹ pozneje pa so ga večkrat prezidali in širili.

Današnja stavba se odlikuje z mogočno renesančno četverokotno bastijo (med renesančnimi mojstri se omenjata Andre de Ladio in Peter A. Pigrato), loretansko kapelo iz let 1655–1661, štukirano in slikano viteško dvorano iz 1670 in baročnim, s plastikami in štukom urejenim stopnišnim rizalitom, domnevno delom mariborskega arhitekta Janeza Fuchsa.

Na začetku 19. stol. so porušili tri grajske stolpe, tako da je ostal le tisti pri loretanski kapeli.

1. Zahn, Miscellen, p. 297; prim. Dolar — Mantuani, Mariborski grad, p. 211 in Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 273 ss.

MARIJA GRADEC (Maria Graz), graščina

V naselju Marija Gradec pri Laškem, pod istoimensko cerkvijo. Občina Laško.

1444 se omenja dvor Gradec pri Laškem — *Hof zu Graz bei Tiver*,¹ 1448 pa stolp Gradec in sedež pod Laškimi ob Savinji — *Grecz turn vnd gesez vnder Tifer an der Seen*.²

Današnja graščina izvira iz 17. stol. in je v masi in proporcijah še povsem avtentična. Poleg pritličja obsega še nadstropje in vrhno poletajo. Pozidana je na pravokotni talni ploskvi, na dveh vogalih ima diagonalno postavljena stolpiča.

1. Orožen, Dekanat Tüffer, p. 97; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 330.

MARKOVCI (St. Marxen), dvor

V naselju Markovci na Ptujskem polju, po izročilu na mestu današnjega župnišča. Občina Ptuj.

Dvor se omenja šele 1450,¹ čeprav je bil dominium med največjimi na Ptujskem polju. 1493 so ga razdejali Turki. Še 1885 so bili okoli župnišča opazni sledovi jarka in nasipa.²

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 74; 2. Janisch, Lexikon von Steiermark II., p. 245.

MELJE (Mellinghof), dvor, graščina

V naselju Meljski hrib pri Košakih, vzhodno od Maribora. Občina Maribor.

Med leti 1181—1202 so izpričani meljski vitezi Henrik, Liutold in Werner — *de Melinch*. Že 1217 je tu obstajala komenda viteškega reda,¹ ki so jo pozneje prezidali v graščino. 1844 so njene ostanke podrli.² Njeno nekdanjo podobo opisuje Janisch.³

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 23; 2. Janisch, Lexikon von Steiermark II., p. 257; 3. *ibid.*

MIKLAVŽ (St. Nikolai), graščina

Na robu naselja Miklavž na Dravskem polju. Občina Maribor.

Dvor se omenja že 1453, 1747 je govor o veliki gosposki hiši. Današnja je enonadstropna z izžidanim podstrešjem, pravokotnega tlorisa, s klasicistično preoblikovano zunanjščino in balkonskim vhodom.¹

1. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 281 s.

MILTENBERG (Miltenberg), grad

Na Gradišču, južno od hriba s cerkvijo sv. Tomaža pri Vojniku. Občina Celje.

Omenja se v letih 1241 in 1252, vendar nikoli izrečno kot grad. Poslednjič je o njem beseda v vojniškem urbarju iz leta 1524.¹ Lokacija ni preverjena.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 213.

MOČNA (Mutschen), dvor, grad?

V Pernici, severovzhodno od naselja je »Gradišče« in v njegovi bližini Grajski hrib. Občina Maribor.

Plemiško prebivališče Močna si je sredi 15. stol. pridobil Andrej pl. Hollenegg. Omenja se v letih 1443—49. Imenje je bilo pozneje združeno s hrastovsko gosposčino, dvor pa je izginil brez sledu.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 33 s.

MOZIRJE (Prassberg), grad

Nad potokom Mozirnica, na Korenovem vrhu. Občina Mozirje.

1146 nastopa vitez *Pelegrinus de Mosiri*.¹ Utrdbo Mozirje — *castrum Prasperch* je okoli 1247 neki *Federicus de Castel* izročil v last patriarhu Bertoldu.² Konec 15. in na začetku 16. stol. je govor le še o mozirskemu uradu.³ Lokacija ni preverjena.

1. Kos, Gradivo IV., št. 223; prim. Pirchegger, Untersteiermark, p. 201; 2. Orožen, Dekanat Oberburg, p. 195; 3. Pirchegger, o. c., p. 202.

MURETINCI (Meretinnen), pristava, graščina

V ravnini, v Muretincih pri Gorišnici pri Ptuj. Občina Ptuj.

Ob cenitvi posesti 1542 se v Muretincih omenja pristava. Današnja graščina je po 1652 pozidal nemški viteški red.¹ Sestavljajo jo trije, na dvorišču arkadirani trakti. Enonadstropna stavba je v notrajščini močno predelana. V kapelo z baročno opremo drži lep baročen portal, ob stopnišču je heraldična plošča iz 1742.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 75.

MUTA (Hohenmauten), grad

Na strmem hribu nad naseljem Muta v Dravski dolini. Občina Radlje.

Grad se omenja 1255 kot *Muttenberch*¹ in 1265 kot utrdba — *castrum Mutenberch*.² Okoli 1498 jo je kralj Maksimilijan velel porušiti. Ohranjeno zidovje razodeva regularno pravokotno zasnovo. Vidni so ostanki romanskega obzidja, palasa, vhodnega parta in cisterne. O 1255 izpričanem propugnaculumu ni sledu.

1. Pirchegger, Untersteiermark, p. 166; 2. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 271; 3. Pirchegger, ibid., p. 167.

NARRINGERJEV DVOR (Närringerhof), dvor

Na Apaškem polju, severovzhodno od Apač. Občina Gornja Radgona.

Prvotno je bil v posesti Närringerjev, 1530 pa ga je od svoje matere Veronike podedoval Žiga Pottendorfer. Okoli 1600 se je imenoval *Khülblhoff*. Propadel je v 17. stoletju.¹ O njem ni sledu.

1. Baravalle, Burgen und Schlösser, p. 534.

NEGOVA (Negau), grad

Na zleknjenem pomolu v naselju Negova. Občina Gornja Radgona.

Omenja se 1425 kot *vest Negaw*.¹ Prvotno stavbo so v začetku 14. stol. pozidali v regularni pravokotni obliki. Obsegala je vhodni stolpič ter obzidano dvorišče s kapelo in palacijem. Pozneje je dobila nove sestavine, tako na začetku 16. stol. desni stanovanjski trakt, nato zunanje obzidje s stolpiči, potlej zunanji gosposki trakt in nazadnje razsežno baročno obzidano predgradje.

1. Zahn, Ortsnamenbuch, p. 353.

NORIČKI VRH (Narrenbühel, Farrenbühel), graščina, dvorec

V pobočju hriba v istoimenskem naselju. Občina Gornja Radgona.

Po starejši literaturi naj bi bil tu prvotni sedež stare štajerske rodovine Narringerjev, izpričan pa je šele dvor Perneških, ki tu nastopajo pred 1532. Današnja stavba je pravokotna, enonadstropna podeželska vila. Pozidali so jo po 1869.

NORŠINCI (Urschendorf), dvor, stolp

V istoimenski vasi pri Ljutomeru ali njeni bližini. Občina Ljutomer. V 13. stol. je v naselju izpričan strelski dvorec. 1425 in nato 1443 se omenjata vas in stolp¹ *turn ze Norssen*. Dvor je propadel po 1600. O njem ni sledu.

1. Kovačič, Doneski k starejši zgodovini Murskega polja, p. 51 s.

NOVI KINEK (Neu Khünegg), graščina

Na položnem griču, Trate 20. Občina Maribor.

Graščino so pozidali ok. 1800, delno z materialom podrptih stolpov bližnjega gradu Cmurek. Stavba je pritlična, podkletena, s ključastim tlorisom. Zunanjščina ima značilnosti podeželske vile 19. stoletja.

NOVI KLOSTER (Neukloster), samostan, graščina

Na položni vzpetini v Založah pri Polzeli. Občina Žalec.

Novi kloster je kot samostan v letih 1449—1452 pozidal celjski grof Friderik II.¹ Po Jožefovih reformah je prešel v laične roke. Opustošili so ga že Turki, 1635 so mu prizadejali škodo uporni kmetje, 1745 ga je hudo prizadela strela. Danes je povsem prezidan. Stara je le njegova zasnova z enim od nekdanj petih obrambnih stolpov na njegovem obodu. Jugozahodni trakt graščine ima neogotski značaj.

1. Orožen, Dekanat Cilli, p. 504 s; 2. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci, p. 301 ss.

NOVO CELJE (Neu Cilli), dvorec

V ravnini sredi parka, v naselju Dobriša vas pri Žalcu. Občina Žalec.

Pozidal ga je v letih 1754—1760 grof Anton Gaisruck kot novo središče celjske gosposčine.¹ Stavba je kvaliteten primer poznobaročnega dvorca s praktično intaktno zunanjščino, poudarjeno z balkonskim rizalitom in le malenkostno predelano notranjščino. Od nekdanj izjemno bogate notranje opreme je ostala le razkošna velika dvorana s portreti rodovine Gaisruck. Več sob ima štukirane stropne.

1. Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, p. 273.

OJSTRICA (Osterwitz), grad

Na kopastem hribu nad naseljem Loke južno od Tabora v Spodnji Savinjski dolini. Občina Žalec.

Grad, ki je bil last starih žvoneških svobodnikov, se prvič omenja 1280 kot *Ostirwitz castrum*.¹ Opustili so ga sredi 16. stoletja, ko je Maksimilijan pl. Schrottenbach pozidal ob vznožju hriba novo graščino.² V razvalini gradu se je ohranilo le nekaj neopredeljivega zidovja in troje obrambnih jarkov, ki si slede vzdolž grajskega grebena. Grajsko jedro je povsem zabrisano.

1. Zahá, Ortsnamenbuch, p. 369; 2. Orožen, Dekanat Frasslau, p. 141.

OJSTRICA (Osterwitz), graščina

Ob vznožju grajskega hriba, v naselju Loke pri Taboru v Spodnji Savinjski dolini. Občina Žalec.

Postavili so jo Schrottenbachi v 16. stoletju.¹ Sredi 19. stoletja je propadla. Grajsko pristavo ob graščini so podrli 1964. Sodeč po Vischerjevi upodobitvi je imela stavba ključast tloris, bila je dvo ali trnadstropna in na vogalih utrjena z dvema okroglima stolpoma. O njej ni sledu.

1. Orožen, Dekanat Frasslau, p. 141.

OLIMJE (Olimie), dvor, stolp, graščina

Na položni ravnici v naselju Sopote pri Podčetrtku. Občina Šmarje.

Tu je od 1208 izpričan krški fevd,¹ vendar se dvor kot središče posesti omenja šele 1436. Ob cenitvi premoženja 1542 je omenjen stolp — *Turm zu Wollimel*.² Novo graščino je 1550 (letnica na portalu) pozidal Hans Tattenbach. Imela je štiri trakte, notranje arkadirano dvorišče in na vogalih štiri okrogle obrambne stolpe. Danes je nekoliko predelana, ohranjena pa sta še dva trakta s tremi stolpi. 1675 so k njej prizidali Marijino cerkev. 1974 jo je hudo prizadel potres.

1. Kos, Gradivo V., št. 131; 2. Pirchegger, Untersteiermark, p. 236.

OPLOTNICA (Oplotnitz), graščina

V ravnini, sredi istoimenskega naselja ob vznožju Pohorja. Občina Slovenska Bistrica.

Oplotniška posest se omenja od 12. stoletja dalje, tako 1182 *mansum unum in Oplonitz*.¹ 1213 se omenja oplotniški ministerial Siboto — *Siboto miles de Opplotniz*.² Kartuzijani so imeli tu samostojen urad, v 17. stoletju pa so pozidali graščino,³ ki je po verski reformi 1782 prišla v zasebno last. Graščina je enonadstropna, pravokotnega tlorisa s stolpastim rizalitom. V nadstropju je kapela iz 1631 z bogatim štukiranim stropom.

1. Kos, Gradivo IV., št. 659; 2. Kos, Gradivo V., št. 215; 3. Stegenšek, Konjiška dekanija, p. 129 s; prim. Krajevni leksikon Dravske banovine, p. 563.

ORMOŽ (Friedau), grad

Sredi parka na ravnem pomolu, na robu naselja Ormož. Občina Ptuj.

Naselje se omenja 1273 kot *Holermues*. Nekaj let pozneje je Friderik Ptujski z dovoljenjem kralja Rudolfa pozidal istoimenski grad.¹ Grad je imel sprva regularno pravokotno kastelno zasnovo, na prednji strani je bil na vogalu utrjen z bergfridom, na začetni strani je imel prizidan stanovanjski stolp. Precej prostrano notranje dvorišče so sčasoma z vseh strani obzidali z novimi trakti. Grajsko jedro z obema stolpoma in obodnim zidovjem je še iz časa, ko je stavba nastala. V stolpu je ohranjen zgodnjegotski pomol z apsido nekdanje kapele. Na dvorišču je baročni vodnjak s kovano krono, velika dvorana v nadstropju ima štukiran strop, v jedilnici so freske Alojza Gleichenbergerja iz 1810.

1. Klasinc, Gradivo za zgodovino Ormoža, p. 104.

Se bo nadaljevalo.

PREJELI SMO:

Izvršni odbor Zveze organizacij za tehnično kulturo Celje je naslovil na Kulturno skupnost občine Celje dopis št. 459/83 z dne 15. 6. 1983 s pripombami na knjigo Janka Orožna, Oris sodobne zgodovine Celja in okolice.

V dopisu (KSOC ga je prejela 20. 6. 1983, evidentirala pa pod št. 01-599) podpisnik dopolnjuje avtorjeve navedbe od str. 544 do 556 (Avto-moto društvo Šlander, Združenje šoferjev in avtomehanicov Celje, Aeroklub Celje, Astronavično in raketno društvo Celje) z naslednjimi podatki:

»V Celju je najprej obstajal Okrajni odbor Ljudske tehnike, ki je povezoval vsa društva Ljudske tehnike na območju Celja; zgoraj imenovana društva so le štiri od 19 društev, ki jih je po odpravi okrajev povezoval Občinski odbor Ljudske tehnike Celje. V letu 1974 se je Občinski odbor Ljudske tehnike preimenoval v Občinsko zvezo organizacij za tehnično kulturo Celje, ki povezuje sedaj že 20 društev. Vsa ta društva imajo svojo zgodovino in vsako tudi svoje uspehe pri širjenju tehnične kulture. Društvo izumiteljev in avtorjev tehničnih izboljšav je organiziralo že več razstav izboljšav in izumov, prav tako je pomemben tudi radio-klub. Ta društva so: Društvo Ljudske tehnike EMO, DLT LIBELA, DLT ŽICNA, DLT KLIMA, DLT CINKARNA, DLT ŽELEZARNA STORE, DLT JAVNE NAPRAVE, DLT KOVINOTEHNA, DLT ZLATARNE CELJE, DLT POHISTVO, DLT METKA, DLT OSTROŽNO (prvo društvo v krajevni skupnosti v Celju), Brodarsko društvo NIVO, Fotokino društvo Celje, DIATI Celje.«

Dopis je za ZOTK podpisal Rade Ambrož.

V CELJSKEM ZBORNIKU 1982/83 POPRAVI OZ. DOPOLNI:

V članku NEKAJ PRIMERJALNIH PODATKOV O PREBIVALSTVU CELJA IN TITOVEGA VELENJA, str. 63, vrsta 36, namesto z materialnim poslanstvom, beri pravilno z materinskim poslanstvom.

V predzadnjem odstavku članka GOLAR—SCHWAB: DELAVSKA BUDNICA 1901, str. 235, dopolni besedilo za dvopičjem, kakor sledi: pisani sta prvotna v E-duru in štiričetrtnem taktu — alla breve, druga (publicirana) v D-duru in...

CELJSKI ZBORNIK 1984

Izdala in založila
Kulturna skupnost občine Celje
(Predstavniki Drago Medved)

Izdajateljski svet:

Anton Aškerc, Irena Benedičič, Dane Debič (predsednik),
Karmen Gorišek, Gustav Grobelnik, Ivan Grobelnik,
Matjaž Jeršin, Ljudmila Kajtner, Božena Orožen,
Stefan Volf

Uredniški odbor:

Jožica Dolenšek, Gustav Grobelnik (odgovorni urednik),
Aleksander Hrašovec, Darko Maligoj, Vlado Novak,
Slavko Pezdir, Anton Sore, Ivan Stopar, Jože Zupančič

Lektorja:

France Sirk (slovenski jezik)
Drago Cvetko (angleški in nemški jezik)

Klasifikator:

Ivanka Bauman

Tehnična ureditev:

Franjo Mauer

Tisk:

AERO, TOZD Grafika, Celje

Dotiskano oktobra 1984

Izdajo tega zbornika je sofinancirala
AERO kemična, grafična in papirna industrija Celje